

Sempozyum Bant Çözümleri ve Sunumlar

TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası

TMMOB

12. ENERJİ SEMPOZYUMU

5-6-7 ARALIK 2019 & Diyarbakır

"ENERJİDE EKOLOJİ ve TOPLUMSAL BARIŞ"

E-KİTAP

ISBN:978-605-01-1573-4
EMO YAYIN NO: SK/2023/756

İÇİNDEKİLER

TMMOB 12. Enerji Sempozyumu Sonuç Bildirgesi 6

Açılış Konuşmaları 10

Özel Oturum: DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE ENERJİ GÖRÜNÜMÜ 27

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Arif Nacaroğlu – Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı 28

Mehmet Öğütçü – Londra Enerji Kulübü Başkanı 28

Gazi İpek – EMO Yönetim Kurulu Başkanı 34

Panel: ENERJİ POLİTİKALARI 53

Panel Yöneticisi: Dr. Nejat Tamzok – Maden Mühendisleri Odası 54

Selami Leloğlu – Maden Mühendisleri Odası – Fosil Yakıtların Enerji Sektöründeki Yeri ve Ülkemizin Kömür Potansiyeli 55

Prof. Dr. İnci Gökmen – Orta Doğu Teknik Üniversitesi – Nükleer Enerji 58

Mühdan Sağlam – Gazeteci – Rusya- Türkiye İlişkileri Bağlamında Enerji Bağımlılığı 66

Prof. Dr. Tanay Sıdkı Uyar – Marmara Üniversitesi – Yenilenebilir Enerji Kaynakları 71

Oğuz Vadilili – KTMMOB Yerbilim Mühendisleri Odası Başkanı – Doğu Akdeniz Hidrokarbon Jeopolitiği ve Kıbrıs 76

I. Oturum: ENERJİDE DÖNÜŞÜM 88

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Alkan Alkaya – Mersin Üniversitesi

Prof. Dr. Tanay Sıdkı Uyar – Marmara Üniversitesi – Kentler ve Elektrik, Kentlerde Enerji Dönüşümü 89

Doç. Dr. Bilal Gümüş – Dicle Üniversitesi – Akıllı Şebekeler, Elektrik Enerjisinde Depolama 97

Özel Oturum: ILISU BARAJI VE HASANKEYF 108

Konuşmacı : Agit Özdemir – Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi 109

II. Oturum: ENERJİNİN TOPLUMSAL MALİYETİ 123

Oturum Başkanı: Dr. Deniz Aydın – Maden Mühendisleri Odası Diyarbakır Şube Eş Başkanı

Prof. Dr. Erdoğan Atmış – Bartın Üniversitesi – Enerji Üretim Politikalarının Orman Ekosistemi Üzerine Etkileri 124

Prof. Dr. Kayıhan Pala – Uludağ Üniversitesi – Enerji ve Sağlık 132

İzzet Demir – Maden Mühendisleri Odası – Kömür ve İş Cinayetleri 139

Panel: ENERJİDE DEMOKRATİK YÖNETİM 147

Panel Yöneticisi: Ahmet Göksoy – İnşaat Mühendisleri Odası 148

Prof. Dr. Aslıhan Aykaç – Ege Üniversitesi – Dayanışma Ekonomileri 149

Ayşe Gökkan – Aktivist – Enerjinin Yerel Yönetimlerle İlişkisi....154
Dilek Özsoy -Troya Enerji Kooperatifi Başkanı....159
Prof. Dr. Seyhan Erdoğdu – Ankara Üniversitesi –
Kayırma Ekonomisi ve Enerji Yoksulluğu....163

III. Oturum: ENERJİ VE EKOLOJİ....168
Oturum Başkanı: Zeyneti Bayrı Önal – Çevre Mühendisleri Odası İkinci Başkanı
Ahmet Göksoy – İnşaat Mühendisleri Odası –
Enerjinin Doğaya, Tarihe ve İklime Etkileri....169
Murat Çepni – HDP Milletvekili – Ekolojik Temelli Mücadeleler....175
Güner Yanlıç – Amed Kent Konseyi Genel Sekreteri – Ekolojik Toplum, Ekolojik Barış....178
Yıldız Tahtacı – Aktivist – Demokratik Havza Direnişleri, Çevresel Direnişlerde Kadın....180

Özel Oturum: DOĞANIN METALAŞMASI ve MÜCADELE ÖRNEKLERİ....186
Oturum Başkanı: A. Oktay Demirkan – TÜRÇEP....187
Ekrem Akgül – İDA Dayanışma....188
Serdar Denktaş – MUÇEP....192
Özer Akdemir – Evrensel Gazetesi....196
Yusuf Gürsucu – Yeni Yaşam Gazetesi....204
Cemalettin Küçük- TMMOB....208

Panel: ENERJİ SAVAŞLARINDA YIKILAN KENTLER VE KÜRT SORUNU....211
Tahir Elçi Anısına
Panel Yöneticisi: Mehmet Orak – EMO Diyarbakır Şube Eş Başkanı....212
Şerefhan Aydın – Mimarlar Odası Diyarbakır Şubesi Eş Başkanı....213
Gül Köksal – Mimar, Barış Akademisyeni....223
Yavuz Önen – TMMOB Eski Başkanı....231
Leyla Güven – DTK Eş Başkanı, HDP Milletvekili....236
Faik Bulut – Gazeteci-Yazar....242

Forum: ENERJİ ve BÖLGESEL BARIŞ....250
Forum Yöneticisi: Evindar Aydın – EMO Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı....251
Sunuş : Fikret Başkaya – Düşünür-Yazar....252

KAPANIŞ....268

Sempozyum Düzenleme Kurulu....272
Sempozyum Yürütme Kurulu....275

TMMOB 12. Enerji Sempozyumu

"Enerji, Ekoloji ve Toplumsal Barış"

Sonuç Bildirgesi

TMMOB adına EMO tarafından düzenlenen TMMOB 12. Enerji Sempozyumu "Enerji, Ekoloji ve Toplumsal Barış" adı altında 5-6-7 Aralık 2019 tarihlerinde Diyarbakır`da gerçekleştirilmiştir. Üç gün süren Sempozyum programımızdaki üç panel, üç oturum ve üç özel oturumda; Dünyada ve Türkiye`de Enerji Görünümü, Enerji Politikaları, Enerjide Dönüşüm, Enerjinin Toplumsal Maliyeti, Enerjide Demokratik Yönetim, Enerji ve Ekoloji, Doğanın Metalaşması ve Mücadele Örnekleri ve Enerji Savaşlarında Yıkılan Kentler ve Kürt Sorunu başlıkları altında sunumlar gerçekleştirilmiştir. Tüm panel ve oturumların sonunda yer alan soru cevap bölümüyle Sempozyum izleyicilerinin de görüş ve önerilerini dile getirebilmesi sağlanmıştır. Sempozyum, Enerji ve Bölgesel Barış adı altında toplanan ve katılımcıların düşüncelerini aktarabildiği forum ile sona ermiştir. 41 konuşmacının yer aldığı etkinliği 1000`in üzerinde izleyici takip etmiştir.

Türkiye`de ve dünyada enerji politikaları; projeksiyonlar, büyüme grafikleri, talep tahminleri ve yönelimler doğrultusunda belirlenmektedir. Ülkemizde, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, EPDK ve Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı gibi kurumlarca geliştirilen pek çok stratejik plan ve projeksiyonun ortaya koyduğu sonuçlar doğrultusunda enerji ihtiyacı saptanmakta ve yatırım kararları verildiği söylenmektedir. Ama görünen odur ki enerji yatırımlarına gereksinimlere değil, altyapı işlemlerinden kısa sürede elde edilebilir sermaye getirisine göre karar verilmektedir. Bu projeksiyonların; bilimsel yöntemlerle, enerji alanının tüm bileşenleriyle birlikte, diğer ekonomik verilerle ilişkilendirilerek ve gerçekçi biçimde hazırlanması gerekmektedir. Ancak son yıllardaki talep tahminlerinde, ülkemizin fiili tüketim parametrelerini yakalayamayan, gerçeklikten uzak büyüme senaryolarıyla abartılı sayılara ulaşılmaktadır. Ülkemizdeki kurulu güç ile üretim arasındaki farkın bu kadar yüksek olmasının sebebi de bu yaklaşımlardır. Türkiye, içinde bulunduğu ekonomik krizi aşmanın bir yolu olarak enerji alanını görmekte, ülkenin geleceğini rehin alan fahiş alım garantileri vererek ülkenin ihtiyacı olmayan, katma değeri düşük, riskli, doğayı tahrip eden enerji yatırımlarını teşvik etmektedir.

Enerji tüm insanlığın değeridir ve bugünün yaşam koşullarında enerji kullanımı insanlığın temel bir gereksinimi olmuştur. Enerji artık bir insan hakkıdır, bu sebeple enerjinin temini, tüm aşamalarıyla kamusal hizmet niteliğinde olmalıdır.

Elektrik enerjisinin de kullanımı şekillendi-

rilirken, planlama ve kaynak tercihinden başlayarak üretim, iletim, dağıtım ve tüketim dâhil olmak üzere, kamu yararını başat olarak gözeten, demokratik katılımcı ve denetlenebilir bir işleyiş şeması oluşturulmalıdır.

Türkiye'de 80'li yıllarda ilk adımları atılan neoliberal dönüşümün enerji alanındaki izdüşümü, özellikle 2000`lerden sonra üretimden dağıtıma kadar enerjinin tüm alanlarının, özelleştirme ve serbestleştirme uygulamalarıyla biçimlendirilmesi olmuştur. Enerji bu dönemden sonra kamu hizmeti niteliğini yitirmiş ve ticari bir metaya dönüştürülmüştür. Uygulanan politikalar sonucunda dışa bağımlılık artmış, kamusal denetim kaybolmuş, parçalı yapı sebebiyle ortaya çıkan plansızlık kaynak israfına sebep olmuştur.

Yüzde yüz temiz, doğaya hiç zarar vermeyen bir enerji yoktur, tüm enerji üretim faaliyetleri doğayı, toplumsal yaşamı, insan sağlığını, tarihi ve kültürü etkilemektedir. Özellikle yapısal ekonomik kriz dönemlerinde ekolojik tahribat ve yıkım yoğunlaşmaktadır. Bu sebeple enerji alanında tercihler yapılırken ekoloji-politik bir yaklaşımla düşük karbon emisyonlu, yeterli, kaliteli, sürekli, verimli, güvenilir nitelikte olması gözetilmelidir. Bu önceliklerle hareket edildiğinde, enerji alanının, temel davranış motivasyonu kârını maksimize etmek olan özel sektörün eline bırakılamayacağı da açıktır. Enerji üretimi gerçekleştirilirken en çok etkilenen paydaşlar sürecin parçası haline getirilmeli ve enerji demokrasisi sağlanmalıdır.

Ekolojik bozulmanın kökenleri, sermayenin doğa ile emeğe, kendi iktidarı altında, el koymasında ve ticari meta haline getirmesinde yatmaktadır. Doğanın tahribatı ve toprağın metalaştırılması; ataerkilliğin, eril sömürünün, kapitalizmin, ekolojik krizin ve ırkçılığın bir uzantısıdır. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve kadınlar üzerindeki tahakküm ile doğa üzerindeki tahakküm arasında düzenli bir bağ vardır. Son yıllarda tüm dünyada olduğu gibi Türkiye`nin de dört bir yanında, doğanın, tarım, kültür ve yaşam alanlarının enerji yatırımlarına feda edilmesine karşı yükselen ekolojik mücadelelerde kadınların ön planda olmasının sebebi de budur. Kadının toplumun her alanında sürdürdüğü özgür eşit yaşam mücadelesi tarihsel olarak ekolojik mücadele ile örtüşmekte aynı hat üzerinde gelişmektedir.

Farklı uluslararası kurumlar tarafından geliştirilen projeksiyonlardaki en olumlu senaryolarda bile, tüm dünyada fosil yakıtların orta vadede birincil enerji kaynağı olarak hâkimiyetinin süreceği görülmektedir. Fosil kaynaklara bağlı enerjinin çıkarma, taşıma, işleme, üretim, dağıtım ve atık bertarafında ortaya çıkan gaz salımları ile yüksek su tüketimi iklim krizi ve hava kirliliğinin başlıca sebeplerindendir. Ülkemizde, yılda 50 binden fazla insan, hava kirliliğine bağlı hastalıklar sebebiyle erken ölmektedir. Fosil kaynak kullanımının toplumsal maliyeti çok yüksektir: İnsanların yaşam süresinin kısalmasına, yaşam kalitesinin bozulmasına, beden ve ruh sağlığının olumsuz etkilenmesine, denizlerin ısınmasına, sel, fırtına, yağış düzensizlikleri ve iklim değişikliklerine, kuraklığa, eşitsizliklerde artışa, enerji yoksulluğu ve yoksunluğuna yol açmaktadır. Önümüzdeki on yıl içinde milyonlarca insanın iklim sebebiyle yer değiştirmesi beklenmektedir. Dünya Bankası`na göre, sera gazı emisyonlarını azaltmaya yönelik çabalar ve "sürdürülebilir kalkınma" planlarıyla bile en iyi senaryoyla 100 milyon, en kötü senaryo ile ise 140 milyon kişinin iklim krizleri sebebiyle göç etmesi beklenmektedir.

Bu yüzden tükenmelerini beklemeden, kesin bir şekilde fosil yakıtlardan vazgeçilmesi gerekmektedir. Kömür santrallerine alım garantileri verilmemeli, düşük karbon emisyonlu yatırımlar dışındakilere verilen teşvikler durdurulmalıdır. İşletmede olan fosil yakıtlı enerji santrallerinin bir plan çerçevesinde tasfiye edilmesi sağlanmalıdır. Ancak bu tasfiye gerçekleştirilirken oluşan maliyetler faturalara yansıtılmamalı, kamu tarafından karşılanmalıdır. Enerjinin geleceği otonom, mikro ya da akıllı şebekeler ile düşük karbon emisyonlu enerji kaynaklarındadır. Enerjinin etkin ve verimli kullanımı sağlanmalı, enerji depolama teknolojilerindeki AR-GE çalışmaları desteklenmeli, yenilenebilir enerjiye yönelik akademik çalışmalar geliştirilmelidir.

Yenilenebilir Enerji Kaynakları Destekleme Mekanizması (YEKDEM) ve Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanı (YEKA) ortaya çıkış hedeflerinden farklı şekilde kullanılmakta, enerji piyasasının şekillendirmesine aracılık etmektedir. Çıkış amacı dışa bağımlığı azaltma ve yenilenebilir kaynakları artırma olarak ifade edilen bu mekanizmalarla bugün, küresel finansa bağlı olan döviz kurları ile alım garantileri verilmektedir. Küresel para piyasalarının eline bırakılan sistem neredeyse bir çeşit "enerji borsası" gibi çalışır hale gelmiştir. YEKDEM ve YEKA bu rant aracı halinden çıkarılarak fosil yakıtların kullanımını ve dışa bağımlılığı azaltma amaçlarıyla kullanılmalı, küçük kapasiteli ve ekonomik olarak yüksek getirisi olmayan verimli sahaları destekleyen bir işlevde olmalıdır.

Türkiye`deki nükleer santral projelerinin anlaşmaları incelendiğinde, pahalı ve uzun süreli alım garantileriyle elektrik fiyatlarında yükselmeye yol açacakları ve iddia edilenin aksine dışa bağımlılığı artıran nitelikte oldukları görülmektedir. Kurulması planlanan hiçbir yerde çevre halkının onayı bulunmamaktadır. Ayrıca nükleer santralleri denetleyecek ve güvenliği sağlayacak mekanizmalara ilişkin geliştirilmiş bir politika da görülmemektedir. Nükleer santraller bir kaza halinde, yüksek oranda ölümcül sonuçlara, yüz yıllarca süren çevre felaketine ve küresel düzeyde yıkıma yol açmaktadırlar. Nükleer enerji santrallerinin atık depolaması ya da bertaraf edilmesine ilişkin sorunlar da ortada durmaktadır.

Türkiye`nin gelecekte ihtiyaç duyacağı enerji, enerji verimliliği ile yüzde 25 oranında sağlanabilir, elektrik enerjisinde kayıpların düşürülmesi ve enerjinin etkin kullanımıyla temin edilebilir. Kaldı ki var olan kurulu güç, Türkiye`nin ihtiyaç duyduğu enerjiyi karşılayacak kapasitededir. Türkiye bir an önce bütün nükleer santral projelerini durdurmalı ve nükleer enerji politikalarına son vermelidir.

Enerji yatırımları planlanırken doğanın, tarihin ve sosyal yapının tahrip edilmemesi, kültürel varlıkların korunması ve yerel halkın kabul etmediği projelerin hayata geçirilmemesi gerekmektedir. Bu sebeplerle; Hasankeyf`in yanı sıra, 4 belde, 95 köy ve 99 mezrayı içeren 199 yerleşim yerini, yüz binlerce dönüm verimli tarım toprağını sular altında bırakacak olan Ilısu Barajı projesinden vazgeçilmelidir. Pers, Roma, Bizans, Emevi, Abbasi, Hamdani, Mervani, Artuk, Eyyübi ve Osmanlıgibi birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, Yahudi, Hıristiyan ve İslam kültürünün en eski ve güçlü izlerinin sürülebildiği, insanlık tarihinin en önemli miraslarından Hasankeyf`in, enerji için yok edilmesinin akıl ve izanla açıklanabilir bir yanı yoktur. İnsanlık tarihine ışık tutan bu kadim kenti yok edecek Ilısu projesinin, birçok farklı alternatif ve çözüm geliştirilebilecekken, orada yaşayan halk, sivil toplum örgütleri, uluslararası kuruluşlar, tarihçiler, akademisyenler karşı çıkarken, ısrarla hayata geçirilmesi kabul edilemez. "Sınır aşan sular üzerinde barajlar yapılması" ya da "güvenlik barajları" gibi devletin güvenlik politikalarıyla anlamlandırılmaya çalışılan gerekçeler ile de Hasankeyf ve Dicle Vadisi yok edilmemelidir.

Türkiye, 7 Haziran 2015 Milletvekilliği Genel Seçimleri ardından "Özel Güvenlik Bölgesi" ve "Geçici Askeri Bölge" olarak ilan edilen şehirlerde çok sayıda insanın hayatını kaybettiği yoğun çatışmalar ve yıkımın yaşandığı büyük bir şiddet ve kaos ortamına sürüklenmişti. Eylül 2019 tarihinde yayımlanan TMMOB Yıkılan Kentler Raporu`na göre çatışmaların ve yıkımın en yoğun yaşandığı Şırnak, Cizre, Silopi, İdil, Nusaybin, Yüksekova ve Suriçi yerle bir edilmiştir. Sadece kentsel mekânların tahrip edilmesiyle kalınmamış, pek çok can kaybının yaşandığı çatışmalar, baskı, sindirme, göçe zorlama ve şiddet iklimi sebebiyle halka büyük bir travma yaşatılmıştır. Adını dünyanın en eski ve en sağlam surlarından alan Sur ilçesinde, yüzlerce yıldır kültürel miras olarak korunan pek çok yapı bu yıkımdan olumsuz etkilenmiştir. Sur`daki tüm tescilli yapıların önceden belirlenip işaretlenerek akabinde "yanlışlıkla" yıkılmasıyla kentsel rant elde etme amacı da gün yüzüne çıkmıştır.

Yüzyıldan fazla bir süreden beri devam eden Kürt sorunu dediğimiz olgu, aslında Kürtlerin sorunu değil, demokrasiyi reddeden, anayasal eşit yurttaşlık ilkesinde hareket etmeyen iktidar anlayışlarının so-

nucudur. Milyonlarca insanın oyları ile seçilen belediye başkanlarının yerine, atanmış bir İçişleri Bakanı tarafından kayyumların getirildiği, hukuk dışı yollarla baskı ve zor yöntemleriyle halkın iradesinin gasp edildiği böyle bir ortamda barışın sağlanması mümkün değildir. Güvenlik politikaları ve rant uğruna kentleri yıkan, inkârcı, asimilasyoncu politikalar yerine aynı coğrafyada yaşayan halkların eşit, özgür ve barış içinde yaşamalarının koşulları oluşturulmalıdır.

TMMOB 12. Enerji Sempozyumu`nun "Enerji, Ekoloji ve Toplumsal Barış" başlığında Diyarbakır`da gerçekleştirilmesindeki bir amaç da, böylesi yıkıcı bir dönemden çıkmış bölgede, Ortadoğu halklarının alışkın olduğu "enerji savaşları" kavramı yerine enerjiyi, ekoloji ve barış kavramlarıyla ele alacak bir tartışma ortamı yaratabilmekti. Etkinliğimizi, yıkılan Sur`un yanı başındaki Dört Ayaklı Minare`nin dibinde katledilen, hayatını toplumsal barış ve halkların kardeşliğine adamış Tahir Elçi`nin mücadelesini anarak gerçekleştirdik. Sempozyum boyunca sürdürülen tartışmaların ve ortaya koyulan çözüm önerilerinin enerji alanındaki çalışmalara katkıda bulunmasını diliyoruz. Şarkılardan köprü kuran Ma Müzik Akademisi Çocuk Orkestrası`nın, Sempozyumda ezgileriyle bizlere aşıladığı umutla, kamuoyuna sunarız.

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Prof. Dr. Arif Nacaroğlu
Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı

Sayın Birlik Başkanım ve Yönetim Kurulu üyeleri, Sayın Elektrik Mühendisleri Odası Yönetim Kurulu Başkanı ve Oda üyeleri, değerli Milletvekilim, siyasi partilerin değerli yöneticileri, sivil toplum örgütlerinin değerli yöneticileri, Elektrik Mühendisleri Odası Diyarbakır Şubesinin Başkan ve çalışanları, bu sempozyumun düzenlenmesinde emekleri geçen değerli arkadaşlarım, değerli emekçiler, katılımcılar, mühendisler, sevgili öğrencilerim, basınımızın değerli mensupları; TMMOB 12. Enerji Sempozyumuna hoş geldiniz. Destek verdiniz, teşekkür ediyorum.

Konuşmama başlamadan önce, emperyalizme karşı verdiği kurtuluş mücadelesinde hayatlarını kaybeden Cumhuriyetimizin kurucularını, demokrasi, emek ve özgürlük mücadelesinde canlarını veren tüm devrimcileri saygıyla anıyor ve selamlıyorum.

Değerli katılımcılar, değerli arkadaşlarım; 12 Ocak 2019 tarihinde gerçekleştirdiğimiz ilk Sempozyum Düzenleme Kurulu toplantımızla başlayan ve iki Düzenleme Kurulu, üç Yürütme Kurulu toplantısıyla şekillendirdiğimiz Sempozyumumuzda, dünya, bölge ve ülkemizin güncel ve geleceğe ilişkin enerji politikalarını tartışacağız.

TMMOB Enerji Sempozyumu, ilk kez Diyarbakır'da gerçekleştiriliyor. Ülkemizdeki özgürlüğün mihenk taşı, en kadim medeniyetlerin binlerce yıl barış içerisinde yaşadığı, kurak Ortadoğu topraklarının umudu, onuruna ve özgürlüğüne dünyanın tüm maddi değerlerinden daha fazla değer veren, Sempozyum kaleminin içine çam tohumu koyacak kadar ince düşünen insanların yaşadığı Diyarbakır'dayız. "Sempozyumumuzu Diyarbakır'da düzenleyeceksek, insanlar sadece enerjiyi değil, ekolojiyi ve en önemlisi, toplumsal barışı da orada konuşmalıdır" dediğimiz, doksan iki Düzenleme Kurulu üyesinin altı saat boyunca afişteki ters lalenin yerini tartıştığı; yirmi üç Yürütme Kurulu üyesinin, kimin enerji, ekoloji ve toplumsal barışı en iyi anlatacağını bulmak için saatlerce çalıştığı Diyarbakır'dayız.

Değerli katılımcılar; Enerji Sempozyumumuzda üç gün boyunca kırk konuşmacıyla on oturumda enerjiyi tartışacağız. Enerjinin tartışıldığı yerde ne yazık ki siyaseti de tartışmak zorunda olacağız. Kirli siyaseti, hatta kanlı siyaseti tartışacağız. Dünya servetinin yarıdan fazlasını elinde sahip kırk aileye kafa tutarken, Türkiye servetinin yarıdan fazlasını elinde tutan beş-on aileye sesini çıkartamayan siyaseti tartışacağız. Enerji silahıyla rehin alınmışlık siyasetini tartışacağız. Rusya'yı, ABD'yi, Çin'i, nükleer enerjiyi, Doğu Akdeniz'deki paylaşım kavgasını, yenilenebilir enerjiyi tartışacağız. Enerji politikalarındaki yandaşlığı; doğa katliamını, tarihin, kültürün, kadim kentlerin yok edilişini tartışacağız.

Tüm konuşmalardaki temel hedefimiz, sadece günümüzün bir fotoğrafını çekip sunmak olmayacak. Bizler, mühendisler, emekçiler, basın mensupları, tarladaki köylülerimiz, fabrikadaki işçilerimiz, sokaktaki işsiz gencimiz, halk düşmanı politikalara nasıl direneceğimizi tartışacağız. Biz konuşacağız, halktan yana doğruları söyleyeceğiz. Belki ülkeyi yönetenler bizi dinlemeyecekler; rehin alınmışlıklarının bedelini nükleer santralle, doğalgazla ödeyecekler ama hemen yanımızda, şurada duran Dört Ayaklı Minare, burada konuştuklarımızı daha binlerce yıl gelecek kuşakların kulaklarına fısıldayacak. Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Sempozyumumuza verdiğiniz destek ve güç için hepinize tekrar teşekkür ediyorum.

Mehmet Orak
EMO Diyarbakır Şube Yönetim Kurulu Eş Başkanı

Ez liser navê Odaya Endeziyarên Elektrikê Şaxa Amedê, ez we temama bi dildari silav dikim. Hun bi xêr hatin, ser seran, ser çavan hatin.

Sayın hazirûn, değerli meslektaşlarım, siyasi parti ve sivil toplum kuruluşlarının saygıdeğer temsilcileri, sevgili konuklar, meslek odalarımızın emekçileri ve TMMOB genç üyeleri; hepinizi Elektrik Mühendisleri Odası Diyarbakır Şube Yönetim Kurulu adına dostlukla selamlıyorum.

İki yılda bir yapılan ve sekretaryasını EMO'nun üstlendiği TMMOB enerji sempozyumu ilk kez Diyarbakır'da yapılıyor.

Bugün 12. TMMOB Enerji sempozyumunu, ''Enerji, Ekoloji ve Toplumsal Barış'' temasıyla Diyarbakır'ımızda startını veriyoruz. Öncelikle, bu sempozyumun bugüne gelmesinde, büyük emekleri olan Düzenleme Kurulu ve Yürütme Kurulu üyelerine teşekkür ederim. Bir teşekkür de sempozyumda çok değerli fikirlerini bizlerle paylaşacak olan bilim insanları, yazarlar, siyasetçiler, gazeteciler ve oturumu yönetecek dostlarımıza yapmak istiyorum. Sempozyum hazırlık çalışmalarımızın sonucunda, bugünkü haliyle siz değerli meslektaşlarımla, konuklarımızla ve halkımız ile paylaşabilmek için, bir yıldan fazla çalışmanın ve emeğin ürünüdür. Bu süre zarfında birçok düzenleme ve yürütme kurulu toplantılarını Ankara, İstanbul ve Diyarbakır'da gerçekleştirdik. Programın içeriğine baktığımızda çok zengin ve birbirini tamamlayan konular başlıklar bulunmaktadır. Sempozyumda 3 özel oturum, 3 teknik oturum ve 2 panel gerçekleşecek. Programımız salt teknik konulardan oluşmuyor. Programımızdaki oturum başlıklarında da görüleceği gibi sempozyumun ilk gününde "Dünya ve Türkiye Enerji Görünümü", ikinci günde "Enerjide Dönüşüm", üçüncü günde ise "Enerji ve Ekoloji" oturumları gerçekleşecek. Üç gün sürecek olan sempozyuma alanında uzman çok sayıda kişi konuşmacı olarak katılacak. 3 gün sürecek sempozyumda fosil enerji üretimi, yenilebilir enerji, barajlar, Türkiye'nin enerji politikası gibi birçok konu tartışılacak. Hepimizin bildiği gibi dünyanın neresinde olursa olsun orada enerji varsa, siyasette vardır. Şu anda dünyanın en önemli varlığı ve sömürü düzenin tek aktörü enerji ve kaynaklarıdır. Bu temelde Sempozyumun son gününde Tahir Elçi anısında "Enerji Savaşlarında Yıkılan Kentler ve Kürt Sorunu" adlı oturum gerçekleşecek. Aynı günde kapanışı ise Yazar Fikret Başkaya sunuşuyla ''Enerji ve Bölgesel Barış formu'' ile sonuçlanacak. Program bitiminde ise sonuç bildirgesi açıklanacaktır.

Bu sempozyumu aslında Büyükşehir Belediyesi Kongre ve Kültür Merkezinde yapmak için seçimlerden hemen sonra DBB Eş Başkanı Sayın Adnan Selçuk Mızraklı ile yaptığımız görüşme sonucunda yer tahsisi yapılmıştı. Fakat Mevcut Siyasi iktidar AKP-MHP ittifakı tarafından, seçimlerden hemen sonra halk iradesine darbe yapıldı ve belediyelerimize 2. Kez kayyumlar atandı. Biz de bu halk iradesinin gaspına karşı bir tepki olarak sempozyumumuzu bu otelde yapma kararı aldık. Halk iradesini tanımayan yeni dikta rejimi, hiçbir gerekçe gösteremeden, keyfi uygulamalarla Diyarbakır, Mardin ve Van Büyükşehir Belediyelerine kayyum atandı ve birçok il, ilçe Eş Başkanları; siyasi rehin olarak cezaevine gönderildi. Burada açık ve net olarak AKP-MHP bloğu bize şu mesaj vermekte, siz ya bizim seçtiğimizi seçeceksiniz yoksa biz kayyum atarız. İşte bizler böyle zorba, demok-

rasiden, haktan, hukuktan, adaletten nasibini almamış, zihniyetler tarafından hedef alınıyoruz. Eğer biz demokrasi güçleri olarak bir arada ve omuz omuza durmazsak bu yaklaşım sonumuz olabilir. Her türlü baskı, işkence, şiddet, yıldırma ve tutuklama tehditleri ile bizleri korkutmaya ve sindirmeye çalışıyorlar. Fakat asla korkmayacağız. Bu ülke bizim, bu ülkenin demokratikleşmesi için tüm gücümüzle direneceğiz. Bu ülkeye demokrasiyi bizim gibi ülkesini ve halkını seven, halkın çıkarı ve faydası için düşünenler demokratikleştirecek, özgürleştirecektir. Bugün ülkede hukuk sistemine inanç kalmamıştır. Son günlerde cezaevinde hastalanarak hastaneye gitme hakkı dahi tanınmayan, avukatlarının mücadelesi ve kamuoyunun tepkisi ile tedavisine başlanabilen sayın Selahattin Demirtaş'a geçmiş olsun dileklerimizi iletiyor kendisini selamlıyor ve bir an önce aramıza dönmesini diliyorum.

Ülkede bir kaos hali yaşanmaktadır. Örneğin; Güncel olarak ve hepimizi ilgilendiren ekonomik duruma baktığımızda devletin resmi kurumu olan TÜİK verileri, gerçeği yansıtmamaktadır. Enflasyon oranı saray damadının eli ile istenen oranda belirlenmektedir. Bunun ne anlama geldiğini çok iyi biliyoruz. Ülkeyi başkanlık sistemi ile uçuracağını söyleyen iktidarın maalesef tam tersine bizleri uçuruma götürdüğünü görüyoruz. İktidar tüm yoksul, yetim ve emekçilerin cüzdanına göz dikmiştir, resmen hak gaspı yapıp hırsızlık yapmaktadırlar. Birçok meslektaşımız ekonomik açıdan çok zor durumdadır. Ayrıca Haksız ve hukuksuz bir şekilde KHK'larla işlerinden atılan meslektaşlarımız hala görevlerine iade edilmedi, mahkemeyi kazanan arkadaşlarımız keyfi uygulamalarla görevlerine iade edilmedi. Aynı şekilde ''Bu suça ortak olmayacağız'' diyen Barış akademisyenleri Üniversitelerden uzaklaştırıldılar. Barış akademisyenleri onurumuzdur, buradan tüm barış akademisyenlerini dostlukla selamlıyorum.

Değerli hazirûn,

Demokratik bir ülkede yaşayan her birey eşit haklara sahip ve özgürce düşüncesini ifade eder. Fakat ülkemizde AKP-MHP bloğu, faşizmi kurumsallaştırarak, düşünmeyen, üretmeyen, biat eden bir toplum yaratmak istiyor. Ayrıca İktidar bloğunun kadına yaklaşımı kadına şiddetti körüklemekte ve kadın cinayetlerine neden olmaktadır. Hiçbir şey birbirinden bağımsız değildir. Barış akademisyenleri için bir mafya bozuntusunun ''sizin kanınızla banyo yaparız'' demeçlerini unutmadık. Eğer bu demeçler savcılıkları harekete geçirmiyorsa o ülkede hukuk yoktur, dikta rejimi vardır. Aynı şekilde bu ülkede devletin resmi ortağı Ensar vakfı, çocuk istismarları konusunda birinciliği kimseye kaptırmıyor. Küçük yaştaki çocuklarla olan ilişkileri düşündüğümüzde insanlığımızdan utanıyoruz fakat onlar bu yaptıkları ile utanmadan insan yüzüne çıkabiliyorlar. İşte bu çürümüşlük, bu yozlaşma ve insanlıktan çıkma halleri siyasal İslam'ın, tek başına iktidar olmanın vermiş olduğu rahatlıktır. Sarayın politikaları bu topraklarda yaşayan halkları, birbiri ile düşmanlaştırdı, ötekileştirdi, ayrıştırdı. Dini siyasete alet ederek nemalandı, Dini mezheplere, halkları kökenlerine ayırdı, kardeşi kardeşe düşman ettirdi.

Öncelikle, bizler ortak bir vatan ve ortak bir gelecekten yanayız. Kavgamız ve mücadelemiz günümüzün ve geleceğimizin ortak, demokratik, barışçıl, eşit ve değerli olması içindir. Bu değerler ve amaçlar için tüm imkânlarımızla ve tüm zorluklara rağmen mücadelemizi yükselterek sürdürmeliyiz.

Bizler susmayacağız, düşündüklerimizi söyleyecek, üretecek ve biat etmeyeceğiz, yanlış bulduğumuz her şeye karşı demokratik haklarımızı kullanacağız, direneceğiz ve kazanacağız.

Gazi İpek
EMO Yönetim Kurulu Başkanı

Değerli Milletvekilim, değerli siyasi parti temsilcileri, TMMOB Başkanım ve yöneticileri, tüm İKK temsilcileri, Odamızın şube başkan ve yöneticileri, değerli meslektaşlarım, üniversitelerden katılan saygıdeğer hocalarımız, meslektaşlarım ve sevgili öğrenciler, sektörün değerli temsilcileri, bildiri sunarak etkinliğimize katkı koyan meslektaşlarımız, kurum temsilcileri, özellikle yurtdışından gelen, bize kaktı koyan değerli misafirlerimiz; bu çalışmayı yüz akıyla bugüne kadar getiren Düzenleme Kurulu ve Yürütme Kurulu üyelerimiz, verdikleri emek ve çabalarıyla katkı koyan sevgili Şube çalışanlarımız, değerli basın mensupları, sayın konuklar; TMMOB adına Odamız tarafından düzenlenen, Diyarbakır Şubemizin ev sahipliğini yaptığı TMMOB 12. Enerji Sempozyumu'na hoş geldiniz.

Hepinizi şahsım ve EMO 46. Dönem Yönetim Kurulu adına saygı, sevgi ve dostlukla selamlıyorum. Aynı zamanda, özellikle bu etkinliğimizin Diyarbakır'da yapılmasını isteyen ve özverili biçimde bu çalışmayı bir şube etkinliğinden çıkararak bölgesel etkinliğe dönüştüren Diyarbakır Şube yöneticilerine ayrıca teşekkür etmeyi bir borç biliyorum.

Biliyorsunuz, TMMOB Enerji Sempozyumları, Odamızın sekreteryalığında gerçekleştiriliyor, bugün on ikincisi düzenlenmekte. Bugüne kadar ilk defa Diyarbakır'da bunun yapılması için tabii ki özel bir çabamız da oldu. Tabii ki, bölgenin özellikleri itibarıyla bunun günümüz şartlarında daha değerli ve anlamlı olduğunu da hepimiz bilerek Diyarbakır'da gerçekleştirmek istedik. Sempozyumun günümüz şartlarında, özellikle "Enerji, Ekoloji ve Toplumsal Barış" başlığıyla belirlenmesi de aslında bu atmosferin doğal bir parçasıydı.

Diyarbakır'ı tercih etmemiz konusunu biraz daha açarsak; 40 yıldır olağanüstü hal koşullarında yaşayan bir bölgeden bahsediyoruz. Dolayısıyla temel bazı meselelerin konuşulması hepimiz açısından çok önemli. Bu kürsüye çıkarken, kısa konuşun diye özellikle beni uyarıyorlar ama ben birkaç şey söyleme ihtiyacı duyuyorum; çünkü buralar bunun için tarihi bir fırsat diye düşünüyorum. İlk defa yüz yüzeyiz, bir araya geliyoruz. Bugün, seçilmiş belediye başkanının görevden alındığı, yerine kayyum atandığı, bununla kalınmayıp tutuklandığı bir bölgede, şu anda bu kürsüde bulunması gereken insanlar bulunamıyor. Bu dönemin aslında özellikleri itibarıyla dayanışma içinde olmak, birlikte olmak çok önemli. Gerek TMMOB Yönetimi, gerekse bizler daha önce bu dayanışma için geldik Diyarbakır'a ve belediye başkanlarımızla omuz omuza, birlikte çağrılarımızı yaptık. Çok hızlı biçimde hem tutukluluklarına son verilmesi, hem de göreve tekrar iade edilmeleri gerekiyor. Bunun için elimizden gelen çabayı her yerde, her fırsatta göstermeye devam etmeliyiz.

Bu bölgenin gerçekten bu savaş koşullarından çıkarılması gerekiyor. Bunun için ne yapmamız gerekiyor, bunları birazdan konuşacağız. Bu Sempozyumda, Tahir Elçi anısına yapılan "Enerji Savaşlarında Yıkılan Kentler ve Kürt Sorunu" oturumu, "Enerjide Demokratik Yönetim ve Hasankeyf" ve"Enerji ve Bölgesel Barış" ele alınacak. Bu temaların ortaya konulması aslında geleceğe dair perspektiflerin de konuşulmasını sağlayacak.

Buradan üniversitelere geçmek istiyorum. Özellikle toplumumuzun ihtiyacı olan teknolojiyi

geliştirecek yeterli mühendislik birikimi olduğu halde bu ülkede, maalesef, bugün Türkiye teknolojik olarak bağımlı bir ülke haline dönüştürülmüştür. Bunda hem izlenen uluslararası politikaların, hem de Türkiye'de izlenen politikalar belirleyici olmuştur. Türkiye'de, yeniden bütüncül bir anlayışla AR-GE çalışmaları ve teknolojik yatırımları teşvik eden, stratejik planlamalar yapan, ilköğretim seviyesinden üniversitelere kadar tüm eğitim seviyelerinde çağdaş, laik ve demokratik değerlere bağlı yeni bir program yapılmalıdır. Dolayısıyla bu noktada, barış akademisyenleri konusu Türkiye'nin aslında en temel meselelerinden birisidir. Konuyu sadece barış akademisyenleri meselesi olarak görmemeliyiz. Türkiye, 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında başka bir alana sürüklenmiştir; bunun adı başkanlık sistemi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi. Barış akademisyenlerinin bu süreci örmek için kullanan bir araç olduğunu görüyoruz. Akademisyenler görüşlerini açıkladılar ve barış istediler. Ne demek gerekiyordu? Denilecek tek bir şey var; akademisyen her yerde görüşlerini söyler. Katılmayabilirsiniz bu görüşlere ama söyleme hakkını savunmak herkesin asli göreviydi. Ama maalesef insanlar önce görevden alındılar, sonra tutuklandılar, sonra bütün ekmeğinden aşından edildi. Üç yıl geçti aradan. Üç yıl sonra bakıyoruz bugün, Anayasa Mahkemesi bir kararla -biliyorsunuz, sistemin sigortasıdır Anayasa Mahkemesi- "Artık buraya kadar" dedi çünkü akademisyenlerin iktidar tarafından yeteri kadar kullanıldığını düşündüler. Anayasa Mahkemesi kararıyla yeniden bir süreç planlanıyor şu anda. Dolayısıyla Türkiye, çok fazla senaryonun uygulandığı bir ülke konumuna gelmiştir. Bu senaryolara baktığımızda da, bugün barış akademisyenleri, dün bölgesel savaş, Suriye'ye müdahale, her şey aslında bir senaryonun parçası olarak devam ediyor. Açıkçası, buradan da bizim tekrar özerk ve demokratik bir üniversite talebimizi her yerde seslendirmek durumundayız ve 12 Eylül ürünü olan YÖK'ün kaldırılmasını talep etmeliyiz.

Konumuz enerji. Özellikle son günlerde yaşadığımız termik santrallerdeki baca filtresi kanunu konusu, aslında garip bir durum; kanun teklifi hazırlandı -hazırlayanlar belli- ama sonra veto edildi, veto eden de belli. İncelediğimizde 15 tane santral söz konusu, bunlara 6 yıldır filtre yapılmıyor. "Neden yapılmıyor?" diye soruluyor ve gördüğümüz tablo şu: Her filtre sisteminin bir maliyeti var ama bir taraftan da kendi iç tüketiminde yüzde 5-10 arasında değişen enerjiyi kullanıyor. Bu termik santraller yüzde 50 kapasiteyle çalışıyor bugün. Yüzde 50 kapasiteyle çalışan bu sistemde, sanki "filtre kurulursa zaman kaybı olur, Türkiye'de enerji sorunu yaşanır" gibi bir görüntü verilmeye çalışılıyor. Böyle bir durum söz konusu değil. Kesinlikle 45 günle 60 gün arasında bu filtre sistemleri kurulabilir, bütün bu sistem de aşamalı biçimde halledilebilir; ama buna niyetleri yok. Şu anda veto edildi, ama vetonun sonucu ne olacak, onu da çok bilmiyoruz açıkçası, bu konuda bir açıklama da görmüyoruz.

Gerçekten Türkiye'de garip bir enerji politikası izleniyor. Zamlar anlaşılmaz şekilde gerekçelendiriliyor. Elektrik Mühendisleri Odası olarak zamla ilgili bir dava açtık EPDK nezdinde. Dün karar geldi, bizim yürütmeyi durdurma talebimiz reddedildi. Ama bunun peşini bırakmayacağız; çünkü bu zamların maddi bir altyapısı yok, yani gerekçeler doğru değil.

Biliyorsunuz, enerji sektörü çok ciddi bir krizde. Türkiye'nin krizinin ötesinde, enerji sektörünün krizi daha da büyük. Bakanlık bir dizi girişimde bulunuyor ve bu kurumları, enerji sektöründeki firmaları kurtarmak için girişimlerde bulunuyor. Bu girişimleri izliyoruz, burada Enerji Bakanlığı satın alma garantisinin üzerine bir de maliyet bazlı enerji politikası taahhüdünde bulunuyor. Bu taahhüdün karşılığında da, rakamların bundan sonra sürekli yansıtılacağını; yani dövizden gelen, enflasyondan gelen bütün zamların yansıtılacağını anlıyoruz. Dolayısıyla artık her zamdan sonra, yeni zam ne zaman gelecek diye bekliyoruz. Yani geçmişteki zamdan vazgeçiyoruz, artık yenisi ne zaman geliyor diye soruyoruz. Zam gelmeye devam edecek ve dolayısıyla Türkiye'deki enerji politikası bu halinden çıkarılmak zorundadır. Bu özelleştirme sürecinin yarattığı, Türkiye'yi getirdiği bu halden Türkiye hızla çıkmak zorunda. Bu sektöre ilave paralar vererek, satın alma garantileri vererek, başka garantileri vererek sektörü kurtarma çabası yerine, artık bunların yeniden kamu-

sallaştırılması gerekiyor. Evet, burada Türkiye'ye yine bir kazık atılmıştır her sektörde olduğu gibi, bunu bir şekilde kabullenilip, hızla tekrar kamuya dönüştürülmesi gerekmektedir.

Ayrıca satın alma garantileri konusu var. Türkiye'nin ihtiyacı olmadığı kadar enerjisi var. Türkiye'de enerji sektörü âdeta krizin çözümü için kullanılan bir sektör haline dönüşmüş durumda. Bunu çok dikkatli izlememiz gerekiyor. Türkiye'de krize giren bütün firmalara enerji sektöründen destek atılıyor. Gariptir bu destekler, özellikle bazı firmalara ayrıcalıklı olarak kullanılmaya devam ediyor. Dolayısıyla bizim kamusalcılığın nasıl yapılacağına dair tartışmayı Türkiye'nin gündemine hızla taşımak zorundayız.

Nükleer santraller konusuna değinirsek. EPDK Düzenleme Kurulu Başkanı ifade etti, nükleer santraller gerçekten Türkiye'nin ihtiyacı olan bir enerji değil, bunu biliyoruz. Politik bir tercih bu. Dolayısıyla nükleer santrallerin Türkiye'de kurulma çabası, güya arkasında nükleer silahlara sahip olmak için bir altyapı olarak gösterilerek ikna edilmeye çalışıldı toplum. Ama bu da doğru değil, böyle bir teknolojik yapı da yok. Ama bu işin uluslararası piyasalarda birtakım başka güvenceler sebebiyle verildiğini hepimiz biliyoruz. Nükleer santral Türkiye açısından risktir ve bu projeden hızla vazgeçilmesi gerekiyor.

Karadeniz'de HES'ler var, Munzur meselesi var. Hasankeyf var. Artık görüyoruz ki, siyasi iktidar toplumla ipleri koparmış. Yani hiçbir demokratik çaba, hiçbir söylem iktidara ulaşmıyor. Gözlerini kapattılar, kulaklarını tıkadılar ve şu anda tüm sistem içinde kendilerini nasıl kurtaracaklarına bakıyorlar.

Sonuç olarak, yaşanan deprem ve Telekom'a ilişkin meseleye de çok kısa birkaç noktada temas etmek istiyorum. İstanbul'da 26 Eylül 2019 tarihinde 5.8 şiddetinde bir deprem oldu. Yirmi yıl önce,17 Ağustos 1999 depremden sonra, 30 yıl içinde yeni bir şiddetli deprem olacağı açıklanmıştı. Bunun bilinmesine rağmen 20 yıldır hiçbir temel altyapı çalışması yapılmıyor, sadece sonuçları itibarıyla bir şeyler yapılıyor. Bir de bir garip tarafı var bunun; 26 Eylül 2019 depreminde bütün iletişim sistemi çöktü. Türk Telekom'un içinde bulunduğu bu çıkmazın da altında özelleştirme politikasının yattığını görüyoruz.

Değerli arkadaşlarım; 2005 yılında belirlenen, 2006 yılında gerçekleşen Türk Telekom özelleştirmesinde, 6,5 milyar dolar gibi bir rakamla Telekom'un yüzde 55 hissesi verildi. Önce Hariri Ailesine verildiğini öğrendik; sonra anladık ki, aslında bu hissenin yüzde 19'u Suudi Arabistan firmasına verilmiş, yüzde 36'lık bölümü ise Lübnanlılarda. Sonra yeniden açığa çıktı ki, yüzde 36'lık bölümün de aslında esas itibarıyla yine Suudi Arabistanlı ailenin damadına aitmiş. Yani Hariri Ailesi diye bir aile yok, aslında yüzde 55'in tamamı Suudi Arabistanlılara verilmiş. Dolayısıyla 10 yıl boyunca, 2016'nın sonuna kadar gelir elde eden ve temettüsü dağıtılan bu sektörde 2,5 milyar dolar gibi bir para veren grup 5,7 milyar doları alıp Türkiye'nin dışına götürmüştür. Şu anki Cumhurbaşkanı Yardımcısı o dönemde, 10 yıl boyunca Türk Telekom'un kamu adına gözlemcisiydi. Yani o vurgunun yapılmasında, vurgunun yürütülmesinde en büyük rolü maalesef Cumhurbaşkanı Yardımcısı gerçekleştirmiştir.

İçinde bulunduğumuz şu andaki ekonomik ve siyasal krizden çıkmak için mutlaka demokratik bir ülke haline gelmek, hukuku çalıştırmak zorundayız. Bizler bu konuda elimizden gelen çabayı harcıyoruz ama biliyoruz ki, Türkiye'de artık gözü dönmüş, her açıdan tıkanmış bir siyasal iktidar var. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi getirilmiş, o da bir buçuk yıl sonra iflas etmiş durumda. Dolayısıyla bundan sonrasında aslında yeniden Türkiye'nin demokratik süreçlere dönmek zorunluluğu var. Onun için de biliyoruz ki, bizler önümüzdeki dönemin mücadelesinde siyasal duruş sergilemeden, hiçbir şekilde haklarımızı yürütme ve koruma şansına sahip değiliz. Bugün her şey siyasallaşmıştır, politik bir tercih haline dönüşmüştür. Bizler de politik her tercihe karşılık politik mücadele sürdürmeye devam edeceğiz.

Saygılar sunuyorum.

Emin Koramaz
TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı

Değerli milletvekilleri, siyasi partilerin değerli temsilcileri, değerli TMMOB Yönetim Kurulu üyeleri, Elektrik Mühendisleri Odamızın değerli Başkanı, Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulumuzun değerli Sekreteri, Elektrik Mühendisleri Odamızın Diyarbakır Şubesinin ve Diyarbakır'daki TMMOB birimlerinin değerli başkanları, yöneticileri, sevgili akademisyenler, sevgili katılımcılar, değerli meslektaşlarım, sevgili öğrenciler; hepinizi TMMOB Yönetim Kurulu adına ve şahsım adına sevgiyle, saygıyla selamlıyor, Sempozyumumuza hoş geldiniz diyorum.

Sevgili katılımcılar; bu Sempozyum 45. Genel Kurulumuzda almış olduğumuz bir karar çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Öncelikle bu Sempozyumu birlikte büyük bir koordinasyon içerisinde hazırlayan Elektrik Mühendisleri Odamıza, Elektrik Mühendisleri Odamızın Diyarbakır Şubesine, Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulumuza hem sempozyuma olan katkıları hem de sempozyumumuza ev sahipliği yaptıkları için çok teşekkür ediyorum.

Bu Sempozyum büyük bir emeğin ürünüdür. Sempozyumumuzun Düzenleme ve Yürütme Kurulunda yer alan tüm arkadaşlarımız büyük bir çaba sarf ettiler. Emeklerine teşekkür ediyorum. Ellerine, yüreklerine sağlık diyorum.

Sevgili katılımcılar; bu yıl TMMOB Enerji Sempozyumu'nun 12.'sini yapıyoruz. İlk Sempozyumu 1996 yılında gerçekleştirmiştik. O zaman Türkiye'nin elektrik enerjisi üretiminin çok büyük oranda, neredeyse tamamı kömüre dayalı termik santrallere ve büyük hidroelektrik santrallere bağlıydı. Aradan geçen 22 yıl boyunca, doğalgaz, rüzgâr, güneş, jeotermal, biyokütle gibi birçok kaynağın da elektrik üretiminde yer aldığını görüyoruz. Elektrik üretimi için enerji kaynaklarımız çeşitleniyor ama aynı zamanda sorunlarımız da çeşitleniyor, sorunlarımız da büyüyor. Üç gün boyunca sürecek olan bu sempozyumda, enerji alanındaki gelişmeleri ve bunların yaşamımıza etkilerini hep birlikte değerlendireceğiz, tartışmaya açacağız, çözüm önerilerini birlikte oluşturmaya çalışacağız.

Sempozyumumuzun başlığı, "Enerji, Ekoloji ve Toplumsal Barış". Bu nedenle sözlerime başlamadan önce, öncelikle toplumsal barış için, halkların kardeşliği için tüm yaşamını adamış, bundan 4 yıl önce katledilen, aramızdan koparılan ve geçen hafta andığımız Tahir Elçi'nin anısı önünde bir kez daha saygıyla eğildiğimi belirtmek istiyorum. Hayatını faili meçhul cinayetleri açığa çıkartmakla harcamış bir hukukçunun aradan geçen 4 yıl boyunca hâlâ katillerinin bulunmaması, onlarca kişinin gözleri önünde ve onlarca kameranın izlerliğinde işlenen bu cinayetin açığa kavuşturulmaması, bizim gibi ülkelere mahsus bir durum olsa gerek. Aradan geçen zaman boyunca, hukukçuların, arkadaşlarının tüm çabalarına rağmen cinayetin aydınlanmamasını, katillerin korunmasını, hukuk sürecinin tıkatılmasını şiddetle kınıyorum.

Sevgili dostlar, TMMOB olarak, şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da sürecin takipçisi olacağımızı bir kez daha belirtmek istiyorum.

Değinmek istediğim ikinci konu Diyarbakır'da ve bölgede yaşanan kayyumlar olayı. Geçtiğimiz aylarda Diyarbakır'da gerçekleştirdiğimiz tüm ziyaretlerde de altını çizdiğim

gibi, yaşanan süreç hukuki değildir, tamamen siyasi bir süreç yaşanmaktadır. 22 yıldır Türkiye'yi yöneten AKP iktidarı bu 22 yılın tamamını tek adam, tek parti rejimini inşa etmek için kullanmıştır. 22 yıl boyunca ne zaman iktidarını tehlikede görse, AKP'nin izlediği iki senaryo vardır: Bu senaryodan ilki, güvenlik güçlerini ve hukuku bir silah gibi kullanarak toplumsal muhalefeti sindirmek; ikincisi ise düşmanlık politikalarıyla, kışkırtıcı politikalarıyla halkı birbirine düşman etmek, halkı kamplaştırmak. Bu sürece Gezi'de şahitlik ettik. Parkına, kentsel mekânlarına sahip çıkan milyonlarca kişi polis şiddetiyle, o zamana kadar görülmemiş bir polis şiddetiyle bastırıldı. Yedi fidanımızı yitirdik, yüzlerce arkadaşımız sakat kaldı. Bu senaryo, bildiğiniz gibi, AKP'nin tek başına iktidar çoğunluğunu yitirdiği 7 Haziran-1 Kasım 2015 seçimleri arasında da uygulandı. Türkiye genelinde bir kaos ortamı hâkim kılındı, kitlesel katliamlara tanıklık ettik. 10 Ekim 2015'te Ankara'da, İstanbul'da, Bursa'da, Türkiye'nin birçok yerinde, AKP iktidarının dönemi boyunca besleyip büyüttüğü, gelişmelerine zemin hazırladığı şeriatçı kitlesel katliamların acısını yaşadık. 15 Temmuz darbe girişiminden sonra ortaya çıkarılan süreçte de aynı senaryo uygulamaya konuldu. KHK'yla Barış İçin Akademisyenler, kamuda toplumsal muhalefet unsurları bir bir içeri alındı, tutuklandı. Bölgede siyasi parti başkanları gözaltına alındı, belediye başkanları gözaltına alındı, tutuklandı. Sayın Demirtaş hâlâ içerde. Kendisine buradan bir kez daha geçmiş olsun diyorum. Hastaneye bile avukatlarının girişimiyle çıkartılabiliyor.

Bu süreç de toplumsal muhalefeti susturmanın bir aracı olarak kullanıldı. Aynı senaryoyu 31 Mart 2019 seçimlerinde AKP'nin büyükşehir belediyelerini kaybettiği bu yeni süreçte de yaşıyoruz. Sürecin ilk adımı, "Savaş bir halk sağlığı sorunudur" diye basın açıklaması yapan Türk Tabipler Birliği yöneticilerinin ağırlaştırılmış cezalara tâbi tutulmasıyla başladı. İstanbul'da CHP İstanbul İl Başkanı 7 yıl önce yapmış olduğu sosyal medya paylaşımları nedeniyle ağır hapis cezalarına çarptırıldı. Gezi davası, aradan geçen onca yıl sonra yeniden hortlatıldı. Yapılmak istenen açıktır; baskı ve zor politikalarıyla halkı, toplumsal muhalefeti susturmak, sindirmek.

Senaryonun ikinci ayağını da yine bölgede yaşadık. Diyarbakır, Mardin ve Van büyükşehir belediyeleri, halkın seçtiği belediye başkanları görevlerinden alındı. Yerlerine kayyumlar atandı; yetmedi, tutuklandılar. Aynı süreci bölgedeki diğer belediye başkanlıklarında da yaşıyoruz. Bu da senaryonun ikinci ayağıdır, ne zaman başları sıkışsa milliyetçi hezeyanı hortlatmak, halkı birbirine karşı düşmanlığa teşvik etmek, dışa yönelik müdahalelerle iktidarlarını uzatmak. Yaşanan tüm bu süreç, AKP iktidarının demokrasiye, halk iradesine bakışının bir özetidir. Halkın seçtiği belediye başkanları, atama İçişleri Bakanı eliyle görevden alınmaktadır. Aslında yaşananlar tek adam, tek parti rejiminin, hukukun üstünlüğünün, güçler ayrılığı ilkesinin bitirilmesinin Türkiye'yi getirdiği noktanın özetidir.

Sevgili dostlar, tüm bu süreçte TMMOB dik duran örgütlerden biridir. Hem 2017 yılındaki anayasa değişikliği referandumunda, hem de 2018 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde hazırladığımız broşürlerle, dağıttığımız bildirilerle, yaptığımız basın açıklamalarıyla anayasal demokrasiye sahip çıktık, halk egemenliğinin ayaklar altına alınmasına hep birlikte karşı durduk. Bundan sonra da bu uğurdaki mücadelemizden asla vazgeçmeyeceğiz. "Yaşasın demokrasi! Yaşasın halkların kardeşliği! Yaşasın barış!" demeye devam edeceğiz.

Sevgili katılımcılar, biz mühendislerin, mimarların, şehir plancılarının ortak çabası, doğanın ve doğal kaynakların insanlık yararına dönüştürülmesi faaliyetidir. Tabii ki doğayı ve doğal faaliyetleri insanlık yararına dönüştüreceğimiz zaman gözeteceğimiz iki temel unsur vardır; bu da insanlığın ve doğanın ortak geleceğidir. TMMOB, tüm alanlara ve enerji konusuna da bu temel anlayışla bakmaktadır. Dünyaya egemen olan büyük sermaye kesimleri, emperyalist güçler, ülkeyi ve dünyayı sonu belirsiz bir felakete sürüklemektedirler. Sanayi Devrimi'nden itibaren giderek artan enerji ihtiyacı uluslararası enerji politikalarında da giderek şiddetin dozunun arttırılmasını beraberinde getirmektedir. Hemen yanı başımızda, Ortadoğu'da yaşanan savaşların, çatışmaların, işgallerin, toplu ölümlerin en büyük nedeni, emperyalist kesimlerin dünya enerji kaynaklarını ve enerji yollarını ele

geçirme, onlar üzerine hâkimiyet kurma çabalarının bir ürünüdür.

TMMOB, tüm alanlara olduğu gibi, enerjiye de kamusal fayda çerçevesinde yaklaşmaktadır. Ülkemizin ve dünyanın geleceğinin de tüm alanlarda kamusal faydanın öne çıkartılmasından geçtiğinden görmektedir. Enerjide de yapılması gereken budur. Bugün dünyada yaşanan savaş, kıtlık, göç, küresel iklim değişikliği gibi tüm felaketlerin önüne geçilmesinin tek yolu vardır; emperyalizmin, emperyalist tekellerin sadece alın terimizi değil; dünyanın tüm kaynaklarını da ele geçirmek için yürüttükleri çabanın karşısında durmak, bu prangaya, bizleri kıskaç altına almaya çalışan bu gidişe dur demekten geçmektedir. Tüketimi özendiren politikalar yerine, ihtiyaç temelli, insan yaşamını ve doğal çevreyi korumayı öne alan politikaların savunulmasıdır. TMMOB yıllardır bu çerçevede çalışmalar yürütmektedir.

TMMOB her yıl enerji raporları hazırlamaktadır. Buradaki birçok arkadaşımız bilirler, "Enerjide Temel İlkeler" başlıklı çıkarttığımız 18 temel ilke vardır. Bunlardan en önemlisi şudur: Enerji, insan yaşamının ve toplumsal yaşamın en temel gereksinimlerinden birisidir. Dolayısıyla enerji hiçbir koşulda ticarileştirilmemelidir. Herkese ihtiyacı kadar, erişilebilir, sürekli enerji temin etmek bir devletin asli görevidir. Enerji politikalarında, çevrenin korunması, ekolojik dengenin korunması öncelikli olmalıdır. Dolayısıyla temiz, yenilenebilir enerji kaynaklarına öncelik verilmelidir. Fosil yakıtların, nükleer gibi riskli enerji kaynaklarının kullanımından mutlaka vazgeçilmelidir. Böylesine kamusal olan bir alan ticari firmalara bırakılamaz. Dolayısıyla ülkemiz, enerjinin tüm sektörlerinde, üniversitelerin, uzmanların, meslek odalarının katılımıyla stratejik planlarını oluşturmak zorundadır. Bu planların uygulanmasının denetlenmesinde, başta meslek odaları olmak üzere toplumun tüm kesimlerine mutlaka görev verilmelidir. Ancak böylesi bir bakış açısıyla ülkedeki sorunların çözülebileceğine inanıyoruz. Ne yazık ki, ülkemizde 1980'li yıllardan beri tam tersi politikalar uygulanmaktadır. Enerji konusundaki kamu iktisadi teşekkülleri parçalanarak, birer birer özelleştirilmiştir. Üretiminden iletimine, tüketimine kadar bütünlüklü bir şekilde yürütülmesi gereken enerji faaliyetleri birbirinden ayrı olarak ele alınarak, ticari firmaların insafına terk edilmiştir. Aslında enerji fiyatlarına sık sık yapılan zamların nedeni bu yanlış yönelimdir, enerji konusundaki dışa bağımlılığın azaltılmamasıdır, enerji gibi insanın doğrudan ihtiyacı olan bir konuya ticari bir bakış açısıyla yaklaşılmasıdır. Aynı konu, enerji politikaları dışında, Türkiye'deki tüm politikalarda da uygulanmaktadır. Biliyorsunuz, 80'li yıllardan itibaren sanayimiz, kamu kuruluşları eliyle yürütülen büyük sanayi sektörleri, iletişim sektörleri, maden alanlarımız, demir çelik sektörü, tarım ve tarıma dayalı sektörler birer birer bu neoliberal yönelimle elden çıkartılmış, bu konudaki yetkin kurumlarımız tasfiye edilmiştir. Sadece kurumların satılmasıyla sınırlı kalmamış, oralardaki teknik elemanlar da dağıtılarak, aslında Türkiye'nin üretim altyapısı, üretme altyapısı da bitirilmiştir. Dolayısıyla biz, yaşamın tüm alanlarında kalkınmacı bir anlayışla kamusal planlamadan yana olan bir örgütüz.

Sevgili arkadaşlar; bu ülkeyi yönetenlerin ekolojiye bakışını, termik santral tartışmalarında gördük. Bu ülke halkının çevre bilinci her geçen yıl biraz daha artıyor ama bu ülkeyi yönetenler ne yazık ki sorumsuzca davranmaya devam ediyorlar. Mevcut 42 termik santralin 15'inde baca filtresi yok. Çevre mevzuatına göre, bu şirketlerin sahiplerinin, bu termik santrallerin sahiplerinin altı yıl içinde bu eksikliği gidermesi gerekiyordu. 6 yıl boyunca bu eksiklikleri gidermediler, bir de üstüne üstlük AKP ve MHP'nin oylarıyla bir yasa hazırlatarak iki buçuk yıl daha ek süre aldılar. Altı yıl boyunca çevreyi kirleten bu termik santrallerin yarattığı felaketi, Kahramanmaraş'tan biliyoruz, Muğla'dan biliyoruz. Kanser vakalarının ne denli arttığını, hava kirliliğinin artık ölümcül seviyelere geldiğini biliyoruz. Bu yasa Cumhurbaşkanı tarafından veto edildi. Aslında bu konuda da Cumhurbaşkanımız yine tarihe geçmeyi başardı; kendi hazırladığı bir yasayı kendisi veto eden bir Cumhurbaşkanı olarak.

Sevgili arkadaşlar, bu ülkeyi yönetenlerin bu ülke geleceğine yönelik hiçbir inandırıcılıkları

kalmamıştır. O konuda bir sorumluluk da duymamaktadırlar. Aslında bu durum bizlerin üzerindeki yükü, bizlerin sorumluluğunu daha da arttırıyor. TMMOB olarak hem ekoloji konusunda hem demokrasi konusunda hem barış konusunda Türkiye'nin her tarafında mücadele ediyoruz. Kaz Dağları'nda maden şirketine karşı mücadele eden Çanakkale halkının yanındayız. Diyarbakır'da Hasankeyf'in sular altında bırakılmasına karşıyız. Fırtına Deresi'nde varız, Munzur'da varız, İstanbul'da Boğaz'ın siluetinin bitirilmesine karşı verilen mücadelede varız; hem hukuksal anlamda varız, hem kitlesel mücadelede varız, hem sosyal mücadelede varız. Bu nedenle de hedefteyiz. Siyasi iktidar bizleri etkisiz kılmaya, yasamızı değiştirerek bölmeye, parçalamaya çalışıyor. İdari davalarda, taraf olduğumuz, davacı olduğumuz birçok konuda ceza mahkemelerinde de yargılanıyoruz. Cerattepe'de mücadele ettiğimiz için yöneticilerimiz yargılanıyor, Kaz Dağları'nda mücadele ettiğimiz için yöneticilerimiz yargılanıyor, "Gezi'de topçu kışlası yaptırmayacağız" dediğimiz için dönemin yöneticileri Gezi davasında ağırlaştırılmış müebbetlerle yargılanıyor. Ama bilsinler ki, biz hiçbir zaman bu haklı mücadelemizden vazgeçmeyeceğiz. Mesleğimizin sorumluluğu gereği, bilimden aldığımız güçle daha yaşanılır bir Türkiye için çabamızı inatla, ısrarla sürdüreceğiz.

Bugün burada başlayacak ve 3 gün sürecek Sempozyum'da dile getirilen görüşlerin de bu mücadeleye katkı sunacağı inancıyla hepinize yeniden hoş geldiniz diyor, Yönetim Kurulumuzun saygılarını sunuyorum.

Mehmet Kaya
Diyarbakır Sanayi Ticaret Odası Başkanı

Şahsım ve Diyarbakır Ticaret Sanayi Odası adına hepinizi saygılarımla selamlıyorum. Kısa bir selamlama konuşması yapmak üzere sizlerin huzuruna geldim.

Öncelikle, hemen bu otelin yanı başında, El Cezire'nin mekânı olan Artuklu Sarayı'nda yapılan kazılarla, 8 bin yıllık kent geçmişinin ortaya çıkarıldığı Amed'de sizleri ağırlamaktan, sizlere ev sahipliği yapmaktan büyük mutluluk duyduğumu ifade etmek istiyorum. Bu sebeple, Elektrik Mühendisleri Odamıza ve TMMOB'ye de teşekkürlerimi iletiyorum.

Bu tür sempozyumların, özellikle enerji alanındaki bir sempozyumun, belki de ülkenin hatta dünyanın en önemli gündemlerinden biri olması gerekiyor. Türkiye'deki ithalatımıza baktığımız zaman, neredeyse yüzde 35'e yakınını karbon kökenli, enerjide kullandığımız ürünleri oluşturuyor. Böyle bir durumda, enerjiyi, enerjiden kaynaklanan ekolojik sorunları ile Türkiye'nin bu ortamda olmasının sebebi olan toplumsal barışın, bölgesel barışın sağlanamamasının gündem edilmemesi, gündemin başka noktalara çekilmesi belki de ülkenin en önemli sorunlarından biridir.

Bu bağlamda Elektrik Mühendisleri Odamızı kutluyorum ve bu tür çalışmaların hem ülkemize, hem kentimize faydalı olacağına inanarak, hepinizi saygılarımla selamlıyorum.

Mustafa Vural
Mali Müşavirler Odası Diyarbakır Şube Başkanı

Sayın Vekilim, sivil toplum kuruluşlarının çok değerli başkan ve yöneticileri; TMMOB 12. Enerji Sempozyumu'nun ülkeye, kentimize yarar getirmesini diliyor, şahsım ve temsiliyetini gerçekleştirmeye çalıştığım Diyarbakır Mali Müşavirler Odası adına saygılar, sevgiler sunuyorum.

Birçok siyasal değerlendirme yapıldı. Doğrusu, siyasal anlamda bize değerlendirecek çok şey bırakılmadı. Hafızalarımız tazelendi. Konuşmacıların bu konuşmalarından dolayı çok teşekkür ediyorum.

Mali olunca, yani Türkçe karşılığıyla parasal olunca, ben de ekonomik anlamda birkaç cümle sarf etmek istiyorum. Enerjinin aslında ekonomiye ne kadar etki ettiğiyle ilgili birkaç veriyi özellikle Diyarbakır kentinin şu anda yaşamış olduğu tabloların durumunu paylaşmak istiyorum. Birkaç platformda dile getirmeye çalıştım; Diyarbakır'daki ihracat. Öncelikle Türkiye'den başlamak gerekiyor belki. Türkiye'deki ihracat oranı, ilginçtir, bu ekonomik kriz şartlarında yüzde 2 artmışken, Diyarbakır'daki ihracat yüzde 27 geriliyor. 2018 yılıyla 2019 yılı dokuzuncu ay verilerine bakıldığında, Diyarbakır'ın 2018'de 155 milyon dolarlık ihracatı 2019 yılında 116 milyona düşüyor, yani 40 milyon dolarlık bir ihracat kaybı söz konusudur. Yine Türkçe karşılığıyla, 228 milyon, eski parayla 228 trilyon paranın kentten mahrum bırakılması demektir.

Diyarbakır bir tarım kenti. Sanayi boyutuyla baktığımızda, özellikle yine ekonomik kriz kaynaklı bugün yaşamış olduğumuz tablolarda, hammadde maliyeti yüzde 100 oranında artmış. Bir de Diyarbakır kentinin uzaklığı bağlı olarak nakliye farkları da bindiğinde çok ciddi bir maliyet oluşuyor. Bu maliyet kalemlerinin maalesef bugün büyük bir bölümünü de enerji oluşturuyor. Enerji maliyetlerinden kaynaklı olarak, birçok fabrika kapanma noktasında, hatta icralık olma yolundadır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Diyarbakır bir tarım kentidir. Enerjinin tarımsal faaliyetlere etkisine baktığımızda, gübre, tohum, ilaç, mazot, bütün kalemlerin toplamına denk gelen bir enerji maliyeti var. Yine Bakanlığın "enerji.gov.tr" adresinden yaptığım bir araştırmaya göre, Türkiye, tükettiğinin büyük bir bölümünü üretebilecek durumda olan bir ülke.

Aslında söyleyecek çok şey var ama çok uzun tutmak niyetinde değilim. Bir Saddam rejiminde bile, -geçmiş yıllarda, hatırlarsınız- insanlar buradan Irak'a, şeker götürürler, buradan götürdüğü 100 liralık şekeri Irak'tan 80 liraya alıp geri dönerlerdi. En azından bugünkü ekonomik koşullarda eğer vatandaşın, üreticinin istifadesine sunamıyorsanız, o zaman bu işte bir terslik vardır, bir problem vardır bu işte.

Bu sempozyumumuzun kentimize yarar getirmesini diliyor, hepinize sevgiler, saygılar sunuyorum.

Zeyyat Ceylan
HDP Diyarbakır İl Eş Başkanı

Ez ji hemu mêvana, mêvanen ji Enkerê hatine, ên ji devre hatine, ên ji TMMOB'ê, ên siyasetê, vekilên me u hevalên me rêveber, navenda Amed'ê u we hemuyan bi rezdari u hezkirin ser navê HDP Amed'e silav dikim. Hun bi xer hatin, ser sera, ser çava hatin.

Hoş geldiniz. Hepinizi Amed İl Örgütü adına sevgiyle, saygıyla selamlıyorum. Amed'de sizi misafir etmekten gurur duyduğumuzu, onur duyduğumuzu belirtmek isterim. Hoş geldiniz.

Değerli konuşmacılar çok güzel tespitlerde bulundular. Ben, mümkün mertebe tekrara girmeden ve uzatmadan ama siyaset adına birkaç cümleyi sizlerle paylaşmayı doğru ve uygun buluyorum.

Birilerinin emperyal emelleri doğrultusunda dünyayı yönetmeye çalıştığı, yine birilerinin de alt emperyal hayallerle Ortadoğu'da siyaset yürütmeye çalıştığı bir ortamda biz Kürt sorunundan bahsediyoruz. Türkiye demokrasisinden ve Türkiye'nin demokratikleşmesinden bahsediyoruz. Ortadoğu halklarından ve Ortadoğu barışından bahsediyoruz. Elbette ki emperyal güçler, elbette ki alt emperyal güç olarak görevlendirdikleri güçler, aşırı pragmatist çıkarlar temelinde hem dünyayı yönetmeye çalışacaklar, hem Ortadoğu'ya yönelmeye çalışacaklar, hem de ekonomik politika üretmeye çalışacaklar. Bu süreci resimsel anlamda ifade etmeye çalıştığımızda; Amerika'yı da Ortadoğu'da göreceğiz, Rusya'yı da göreceğiz, Çin'i de göreceğiz; Türkiye, İran ve Suudi Arabistan'ın alt emperyal hayallerini de göreceğiz. Aslında şu anda yaşadığımız süreç tam da bunu ifade ediyor.

Basının önünde demokrasinin konuşulduğu, hak ve hukukun konuşulduğu, sorunların demokratik temelde çözüleceğine dair tespitlerin paylaşıldığı ama basının salonları terk etmesinden sonra ise halkların nasıl satıldığını, savaş politikalarının nasıl yaşama geçirildiğini, akşam dost olanın sabah nasıl düşmana dönüştüğünü hep kendi gözlerimizin önünde, en yakın dönemde, görüyoruz ve hep beraber yaşıyoruz. Özellikle demokratik siyasetin, demokratik toplumun yapması gereken şudur diye düşünüyoruz: Biz eğer kendi sorunlarımızı etnik, inançsal, coğrafi, siyasal ve ekonominin doğru üretimi ve adaletli paylaşımıyla ilgili sorunlarımızı kendimiz çözmezsek, birilerine "Niye gelip bize müdahale ediyorsunuz?" da diyemeyiz. Çünkü biz sorunlarımızı çözemediğimizden kaynaklı olarak onların buraya gelmesine sebebiyet veriyoruz.

Türk-Kürt düşmanlığını ortadan kaldırmadığımız müddetçe, Türkiye'yi demokratikleştirmediğimiz müddetçe; Kürt sorununu demokratik, barışçıl, siyasal yöntemlerle çözmediğimiz müddetçe; Ortadoğu'daki mezhepsel savaşları, çatışmaları sonlandırmadığımız müddetçe, çelişkilerimizi kendi elimizle doğru temelde çözemediğimiz müddetçe, Şii'ye bomba bağlatıp Sünni'nin camiinde, Sünni'ye bomba bağlayıp Şii'nin camiinde patlatacaklar. Rojava ve Kuzeydoğu Suriye'deki en ufak bir demokratik yaşamı, Kürtlerin, Türkmenlerin oradaki tüm inançların ve etnisitelerin insanlık adına beraber yarattıkları değerlere savaş temelinde saldırı gerçekleşecek. Burada da toplumun nefes almaması için, ne toplumun iradeleşmesine, ne Kürtlerin iradeleşmesine izin vermemek için, en ufak bir gelişmeye savaşla, şiddetle ve kayyum politikaları ve kayyum zihniyetiyle tabii ki saldırılar olacaktır. Onun için, bizlerin, Kürtlerin, Türklerin, demokratların, ilericilerin, sosyalistlerin, komünistlerin, gerçek müminlerin ve inananların bu sorunları bu temelde çözme gibi bir görev ve sorumluluğu vardır. Bu sorunlara kendimiz neşter atmadığımız müddetçe, kendimiz çözüm gücü olmadığımız müddetçe birileri bizim üzerimizden kirli siyasetlerini elbette ki yürütecektir. Onun için ısrarla şunu söylüyoruz: Biz Kürtlerin Kürt özgürlük mücadelesinin, demokratların, Türkiye ilericilerinin, sosyalistlerin çok muazzam bir perspektifsel bakış

açısı vardır. Kürt özgürlük mücadelesinin ortaya çıkardığı 40-50 yıllık değerler, Türkiye sol/sosyalist hareketinin ortaya çıkardığı ilerici bakış açısı, perspektifsel bakış açısı ortaklaştığında, biz hem Kürt sorununu barışçıl ve demokratik yol ve yöntemlerle çözümünün gerçekleşebileceğine olan inancımızı belirtiriz ve söyleriz, hem Türkiye'yi demokratikleşme yönünde çok ileri evrelere götürebiliriz diye düşünüyoruz.

Elbette ki AKP-MHP iktidarı bunların gerçekleşmemesi için ve pragmatist yaklaşımlarını yaşama geçirebilmek için ellerinden geleni yapacaklar. Barış adına, adalet adına, hak adına, hukuk adına, ekonominin adaletli paylaşımı adına, toplumsal barış adına ve inanç özgürlüğü adına, AKP-MHP iktidarının ve şu an devleti yöneten ilgili bürokrasinin topluma verebileceği, toplumu yönetebileceği hiçbir argümanları kalmamıştır. Ellerinde tek bir argüman kalmıştır; diktatörlük kalmıştır, faşizm kalmıştır ve savaş politikaları kalmıştır. Şu anda Kürdistan'da bize dayatılan, Türkiye'de bize dayatılan ve toplumu esir alma çabası içerisinde olan politikalar bunlardır, Rojava'ya yönelik politikalar bunlardır, Ortadoğu'ya yönelik politikalar bunlardır. Bizim, AKP-MHP politikalarını, ilgili faşist politikaları boşa çıkarma gibi güçlü bir inancımız var, güçlü bir potansiyelimiz var; yeter ki, biz bu potansiyelimizi doğru temelde, yerinde ve zamanında hayata geçirmeyi başarabilelim.

Karanlık dönemler yaşıyoruz ama bilim insanlarının tespitidir; karanlığın en zifiri olduğu dönemler aydınlığın da, güneşin de en yakın olduğu dönemlerdir. Bu inançla sizlerin enerji adına, ekoloji adına, doğru yönetim adına ve doğru paylaşım adına ortaya koyduğu emek, çaba, bizler için takdire değer bir noktayı ifade ediyor. Bundan sonra bilimsel tespitleriyle sürece katkı sunacak olan onlarca bilim insanımızın bu çalışmayla bu perspektifimize güç katabileceğine olan inancımızı belirtiyoruz. Bu inançla hem emperyal politikaları, hem alt emperyal politikaları boşa çıkarabileceğimize olan inancımızı ve demokratik siyaset öncülüğünde, HDP öncülüğünde, tüm demokratik parti ve sivil toplum örgütlerimizin öncülüğünde, ilerici Kürtler ve Türklerin öncülüğünde, diğer tüm inançlar ve etnisiteler öncülüğünde, Türkiye'yi, Kürt sorununu demokratik, barışçıl siyasal yöntemlerle çözmüş, demokrasisini inşa etmiş ve bu değerleri Ortadoğu'ya taşıyabilecek olan zemini yaratabilmiş bir inançla, düşünceyle tekrardan hepinizi saygıyla selamlıyor, başarılar diliyorum.

Hoşça kalın. Serkeftin!

Prof. Dr. İrfan Açıkgöz
Barış Akademisyeni

Sevgili dostlar, saygıdeğer katılımcılar; sizleri, "Bu Suça Ortak Olmayacağız" başlıklı bildiriyi onayladıkları için ağır bedeller ödemek zorunda bırakılan Amed Barış Akademisyenleri adına saygıyla selamlamaktan büyük bir onur ve gurur duyuyorum. Hoş geldiniz.

Gerçekten çevre konusunda, demokrasi konusunda ya da kısaca söylemek gerekirse, hayatın her alanında çok ağır yıkımların yaşandığı, daha doğrusu olağandışı koşulları yaşadığımız bir dönemde bu tür güzel başlıklarla sorunlara çözüm üretecek çabaların olması bizleri de çok sevindiriyor. Bizim de burada bir katkımız, bir çabamız olursa mutlu olacağımızı belirtmek istiyorum.

Tabii, emek yoğun bir çalışma olduğunu görüyoruz katılımcıların yoğunluğundan ve Düzenleme Kurulu'nun kalabalık oluşundan. Emeği geçenlere, yöneticilere, Düzenleme Kurulu'na içten teşekkür etmek istiyorum.

Çok güzel konuşmalar yapıldı. Bunlara eklenecek çok fazla bir şey yok aslında ama iki somut öneride bulunmak istiyorum. Burada oda yöneticilerimiz de var. Az önce El Cezire'den bahsedildi ama Diyarbakır'da bir bilim merkezimiz hâlâ yok maalesef. Aslında bir bilim merkezi kurabilseydik, belki bu enerji konusunda, çevre konusunda birtakım somut projelerle soruna daha yakından çözüm bulabilirdik, bazı karanlık köylerimizi bu vesileyle aydınlatma şansını yakalayabilirdik. Bunu bir öneri olarak belirtmekte yarar var. İkinci olarak, Sümer Park alanında bulunan bir enerji evimiz, güneş evimiz var. Bu, sadece bir müze gibi kaldı orada. Her zaman söylüyorum; biz bunun ikincisini, üçüncüsünü yapamadık bu şehirde ya da bölgede. Oysa biz bunu çoğaltabilmeliydik. Şimdi enerjiden konuşacağız. Değerli katılımcılar, meslektaşlarımız birikimlerini bizimle paylaşacaklar ama bu konuları da somutlaştırmakta yarar var diye düşünüyorum.

Saygılar, sevgiler sunuyorum. Var olun, sağ olun.

Doğan Hatun
TMMOB Amed İKK Sekreteri

Sayın Birlik Başkanım, Sayın DTK Eş Başkanı ve Divan üyeleri, Sayın Ticaret Odası Başkanı, Mali Müşavirler Odamız, HDP ve Demokratik Toplum Partisi eş başkanları ve yöneticileri, demokratik sivil toplum kuruluşlarının bütün yöneticileri, ESP il yöneticimiz; hepinizi Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulu adına saygıyla selamlıyorum. Hoş gelmişsiniz arkadaşlar.

Düzenleme Kurulu Başkanımız bütün detayları, o süreçleri bütün olarak açıkladı, konuşmacılarımız siyasal süreçleri değerlendirdi. Yaklaşık bir yıla yakındır, neredeyse bu salonu doldurabilecek kadar Düzenleme Kurulu üyeleri bu Sempozyum için çok ciddi emekler sarf ettiler. Özellikle Yürütme Kurulu bu konuda geceli gündüzlü çalıştılar. Bilakis canlı şahidiyim. Böyle bir ortamı, böyle bir tartışma olanağını herkes için yarattıkları için ayrı ayrı, tek tek, emekleri için çok çok teşekkürlerimizi sunuyorum. Sempozyum Sekreteri Bişar Tutuş arkadaşımıza özellikle teşekkürlerimizi iletiyorum.

Amed'e hoş geldiniz.

Birkaç konu var arkadaşlar değindi, ama bizim de en azından Amed İl Koordinasyon Kurulu olarak yaklaşık bu 4 yıllık savaş sürecinde ciddi emeklerle bu savaşı nasıl belgelediğimize, nelerin yaşandığına ilişkin ayrıntılı bilgi, Yıkılan Kentler ve Kürt Sorunu Paneli'nde verilecektir. Ben konu hakkında birkaç cümle söylemek istiyorum.

Hepimiz bu savaşa tanıklık ediyoruz, hepimiz bu yıkılan kentlere tanıklık ediyoruz. Her gün nerede bir can bedenden çıksa, aynı şeyleri bir bir yaşadığımıza tanıklık ediyoruz. Ama bunları artık sıradanlaşma noktasına gelmiş olmamız bence bizler için utanç verici bir durum. Bunlar sıradan şeyler değildir. Cizre'de, bodrumlarda yüzlerce insan diri diri yakıldığında, hayatımda hiç bu kadar insanlığımdan utanmamıştım. Oraya ilk gittiğimizde, o bodrumun başına 180 arkadaşımızla hasar tespitine gittiğimizde, aslında şunu fark ettim: Ben hiç utanmamışım aslında. O yanık kokusu burnuma geldiğinde hiç utanmadığımı fark ettim. İdil'e gittiğimizde, devlet güçleri, kolluk kuvvetleri bir bardak içme suyunu bile halka çok gördüğünde, bir kere daha insanlığımdan utandım. Nusaybin'e gittiğimizde, boş bir araziden başka bir şey görmediğimizde bir daha kendi insanlığımdan utandım. Her şeyden önemlisi, 4 yıldır hâlâ şu Sur içerisine giremeyişimizden dolayı hâlâ insanlığımdan utanıyorum. Bütün bu yıkımları bu 3-4 yıl içerisinde belgeledik. Kapının girişinde bir stant var, yıkılan bütün bu kentleri bütün belgeleriyle, bütün verileriyle hepsini belgeledik ve bir kitapçık şeklinde bir rapor yayınladık. İlgi duyan arkadaşlar; girişte, stant masasında duruyor kitapçıklar.

Üç gün önce, bu Sur'daki yasağın dördüncü yılı bitip beşinci yılına girmesinin yıldönümüydü. Ondan üç gün önce de Tahir Elçi'nin ölüm yıldönümüydü. Bir anı, sadece küçük bir anı beni çok duygulandırmıştı; paylaşmak istiyorum sizlerle. Tahir ağabeyi anmaya giderken, önceki gün basından arkadaşlar Tahir Elçi'nin yıldönümü anısına gündemleştirmek için Sur'un yıkımıyla ilgili bir röportaj almak istediler. Tahir Elçi için bir şey yapmadığımı fark ettim. Evet, Tahir Elçi, tarihi, kültürel dokuyu bütün dünyaya yaymak için, daha önce

yaptıkları gibi, burada Dört Ayaklı Minare'nin hasarını bütün kamuoyuna duyurmak için gelmişti. Ben, o gün Diyarbakır'da değildim, İzmir'deydim. O gün geldim, duyduğum gibi geldim. Tahir ağabey herkes için bir ağabey; ama bizler için, sivil toplum için bambaşka bir insandı. Herkes bunu böyle söyler. Dört Ayaklı Minare'de hâlâ o kurşun izleri duruyor. Amed'e hangi misafirimiz gelirse gelsin, birinci önceliğimiz, Dört Ayaklı Minare'ye Tahir Elçi'yi anmaya gidiyoruz. Ama yıldönümünde gittiğimde bir başka tuhaf olmuştuk. Hemen bitişiğindeki bir yapının üst katında, Diyarbakır'ın o yıkılan 6 mahallesi hâlâ yasaklı olduğu için bir röportaj vermiştik basına. Daha kayda geçmeden, "Biz daha Tahir Elçi'nin katillerini deşifre etmemişken, 22 bin 500 kişi Sur'un içerisinden göç ettirilmişken, biz burada nasıl bir röportaj veririz" diye bir cümle kurmuştum. Mezopotamya Ajansı'ndan arkadaş galiba gelmemiş bugün. Paylaşmadı, ama sonradan kayıt aldığını da fark etmiştim. Sur'da yüzlerce tescilli yapının tescile değer yapılarla birlikte nasıl kayıttan çıktığını... Koruma Kurulu'ndan kimse gelmiş mi buraya, bilmiyorum ama galiba devlet kurumlarından hiç kimse yok şu an burada. Diyarbakır evinin isminin, tanımının nasıl değiştirildiğini bütün bileşenler duymalı, bilmeli, ses çıkartmalı. Bizler TMMOB İl Koordinasyon Kurulu ve Mimarlar Odamız, bu konuda hukuki bir mücadele var. Ama ne yazık ki, ülkede hukuk olmadığı için, ismine mücadele diyemiyoruz. Ancak kamuoyuna teşhir edebiliyoruz. Şu an elimizden gelen bu.

Bir isteğimiz var bütün sivil toplum kuruluşlarından, bütün bileşenlerden, hatta bütün TMMOB merkez yöneticilerimizden. Diyarbakır evinin tanımını bugünlerde değiştiriyorlar. "Artık bazalt da olmayabilirmiş" gibi bir tanımı Koruma Kurulu'ndan geçirmeye çalışıyor Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. Bunun için, bu mücadelemizde bize güç katarsanız, bunun biraz daha duyulması, kamuoyu oluşturulması açısından, en azından Tahir Elçi'nin o kültürel, tarihi dokuyu korumasına ilişkin bir nebze de olsa vicdanen bizi rahatlatır ve bu halkın tarihi, kültürü açısından da bir yok oluşun önüne geçebiliriz. Bu konu, özellikle TMMOB Yönetim Kurulu Başkanımızdan ve diğer odalarımızın genel başkanlarından birinci öncelikli taleplerimiz arasındadır.

Bütün arkadaşlar siyasal süreci değerlendirdi. Tek bir cümleyle ben de değerlendirmek istiyorum. Kürdistan halkına dayatılan sömürgeciliktir. Doğru tanımı kullanmakta yarar vardır. Dört parça Kürdistan'a uygulanan sömürgeciliktir. Bu tanımı kullanmadıkça doğru sonuca erişemeyeceğimize inanıyorum. Bunun gerçek tanımı sömürgeciliktir, Kürt halkına dayatılan sömürgeciliktir ve biz hiçbir zaman bu sömürgeciliği kabul etmeyeceğiz. Türkiye'nin demokratikleşmesi için de biz mücadele veriyoruz. Bütün yoldaşlarımız bu konuda mücadelemizi görüyor. Bu sömürgeye boyun eğmeyeceğimizin, Türkiye'nin demokratikleşmesi için de mücadele edeceğimizin sözünü bir kere daha bu kürsüden tekrar ediyorum.

Şehir dışından ve ülke dışından gelen bütün misafirlerimize tekrardan hoş geldiniz diyorum. Sefalar getirdiniz.

ÖZEL OTURUM

"DÜNYADA ve TÜRKİYE'DE ENERJİ GÖRÜNÜMÜ"

Oturum Yöneticisi:

Prof. Dr. Arif Nacaroğlu

Konuşmacılar:

Mehmet Öğütçü
Londra Enerji Kulübü Başkanı

Gazi İpek
EMO Yönetim Kurulu Başkanı

Prof. Dr. Arif Nacaroğlu

Özgeçmiş

Prof. Dr. Arif Nacaroğlu, 1958 yılında İstanbul'da doğdu. 1981 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nden (ODTÜ) mezun oldu. Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) Gaziantep Şubesi Başkanlığı'nı 2 dönem yaptı. Hâlâ Gaziantep Üniversitesi Elektrik Elektronik Mühendisliği Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Prof. Dr. Arif Nacaroğlu (Oturum Yöneticisi): Hepiniz tekrar hoş geldiniz. Değerli katılımcılar, Sempozyumumuzun bu ilk oturumunu özel oturum olarak düzenledik ve bu oturumda çok değerli iki konuşmacımız olacak. Oturum öncesi aramızda yaptığımız konuşmada şöyle bir karar verdik: Bu oturumu bir sohbet şeklinde yürütmeyi düşünüyoruz. Bir gezici mikrofon ile oturum sonunu beklemeden, ölçülü sayıda ve bütünlüğü bozmayacak şekilde sizlerden soru da almayı tasarladık.

Konuşmacılarımızın ilki, Sayın Mehmet Öğütçü. Ben hızla özgeçmişini okuyayım. Aslında Mehmet Öğütçü'nün ne yapmadığını söylemek daha az zaman alırdı. Onun için hızla söyleyeceğim hocam.

Mehmet Öğütçü, 1983 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. London School of Economics'ten uluslararası ekonomi üzerine yüksek lisans derecesi aldı. Bruges College d'Europe'da Avrupa yönetimi alanında yüksek lisans yapan Öğütçü, halen LSE, Reading University, Dundee University ve Harvard'da enerji jeopolitiği, rekabet gücü, su-gıda-enerji denklemi ve kalkınma için yatırım gibi konularda dersler veriyor. Çin, Rusya, Orta Asya, Ortadoğu ve Türkiye ile ilgili enerji, jeopolitik ve yatırım konularında uluslararası bir otorite olarak kabul edilen Öğütçü, BBC, France 24, Dünya, CNBC, Bloomberg, Habertürk, Al Jazeera, CNNTürk, Hürriyet Daily News, Moscow Times, International New York Times, World Journal of Trade and Investment ve OECD Observer gibi yayınlara yazılı/sözlü katkılar sağlıyor. Mehmet Öğütçü halen Londra Enerji Kulübü Başkanıdır. Türkçenin yanı sıra, İngilizce, Fransızca ve konuşma düzeyinde Çince biliyor.

İkinci konuşmacımız, EMO Yönetim Kurulu Başkanı Sayın Gazi İpek. Gazi İpek, 1954 yılında Kırşehir'de doğdu. Ankara Devlet Mühendislik ve Mimarlık Akademisi Elektrik Mühendisliği Bölümü'nden 1979 yılında mezun oldu. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı'nda çalıştı. Çeşitli dönemlerde EMO İstanbul Şube Yazmanlığı, Enerji Çalışma Grubu üyeliği ve Başkanlığı, Enerji Daimi Komisyon üyeliği ve İstanbul Şube Enerji Komisyonu Başkanlığı yaptı. 32. Dönem EMO İstanbul Şube Başkanlığı yapan Gazi İpek, halen EMO 46. Dönem Yönetim Kurulu Başkanlığı görevini sürdürmektedir.

Oturumumuzun başlığı; Dünyada ve Türkiye'de Enerji Görünümü, oldukça geniş bir kapsama sahip. Sabah yaptığım konuşmada da belirttiğim gibi, enerjinin olduğu yerde devlet ilişkilerini, sermaye ilişkilerini konuşmadan bir çözüm üretemeyiz diye düşündüğüm için, ilk sözü Mehmet Öğütçü'ye vermeyi düşünüyorum. Az önce de söylediğim gibi, belli bir süre içinde kalmak şartıyla zaman zaman sizlerden de konuyu genişletecek soruları bekliyoruz.

Buyurun Sayın Öğütçü. Bize özellikle dünyadaki devletlerin ve o devletlerin koruması altında olan sermayenin devlet politikalarını nasıl etkilediğini, dünyadaki enerji politikalarının nasıl şekillendiğini ve bunun halklara, insanlara, ülkelere nasıl yansıdığını kısaca bir özetlemenizi rica ediyoruz başlangıç olarak.

Mehmet Öğütçü (Londra Enerji Kulübü Başkanı): Çok teşekkür ediyorum. 8 bin yıllık kadim Diyarbakır'da, küreselden yerele enerjiyi ve dünyadaki dinamikleri konuşmak çok büyük bir ayrıcalık. Onun için, bu daveti yapan dostlarımıza teşekkür ediyorum. Keyifli bir sohbet olacağını umuyorum.

Oturum yöneticimizle beraber değerli 3 konuşmacı, her biri kendi alanında uzman, yetkin kişiler.

Ben enerjiye girmeden önce, küresel dinamikleri bir anlatmak istiyorum. Küresel dinamikleri iyi anlamak lazım; hele hele Türkiye gibi bir ülke için. Neresinden bakarsanız bakın, Türkiye, turizmden tutun sermaye akışlarına kadar hemen hemen her alanda dış dünyaya göbeğinden bağlıdır. Enerjide, fosil yakıtlarda, doğalgazda yüzde 98 oranında dışa bağımlıyız. Bunun yüzde 54'ü Rusya'yla. Yine sermaye akışlarında, enerjide bakarsak sadece, yılda en az 12 milyar dolar enerji sektörüne yatırım yapılması gerekiyor. Türkiye'nin mevcut iç tasarruf oranıyla, sağladığı başka gelirlerle bunu karşılaması mümkün değil. Yani uluslararası sermaye piyasalarına göbeğimizden bağlıyız.

Teknolojilere de göbeğimizden bağlıyız. Dünya piyasalarına sunduğumuz hatırı sayılır, rekabet gücü olan bir teknolojimiz hemen hemen hiçbir alanda yok. Dünyanın inşaat sektöründeki Çin'den sonra ikinci büyük ülkesiyiz ancak inşaat sektöründe de yok böyle bir teknolojik değer. Taşeronluğun, kaba inşaatın ötesine geçebilmiş değiliz. Dolayısıyla Türkiye'nin dış dünyayla ilişkilerini çok hassas dengeler içerisinde yürütmek zorundayız.

Son zamanlarda daha fazla iç tribünlere oynayan, dışarıdaki dinamikleri ya hiçe sayan, ya önemsiz göstermeye çalışan bir yaklaşım izlendi. Bunun yansımalarını olumsuz bir şekilde ekonomimizde, siyasetimizde, dış politikamızda da görüyoruz.

Dünyada, Soğuk Savaş bittikten, Sovyetler Birliği çöktükten sonra yeni bir düzen kurgulama çabası henüz sonuçlanmadı. Yani İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmuş olan Bretton Woods sistemi çöktü ve hızla ortadan kalkma emareleri gösteriyor ama bunun yerine yenisi konulamadı. Sovyetlerle Amerika'nın başını çektiği iki kutuplu sistemin yerine, istikrarsızlığın, kaotik ortamın, belirsizliklerin devam ettiği çok kutuplu bir düzen var ve bütün işaretler gösteriyor ki, bu devam edecek. Belki Brzezinski'nin G2 dediği Çin'le ABD'nin başını çektiği yeni 2 kutup olacak, bunun arasında da çok çeşitli bölgesel güçler etkilemeye başlayacak.

Doların hâkim olduğu parasal düzen de hızla aşınma yoluna giriyor. Ruble, Yuan, hatta elektronik para gündemde, kripto paralar konuşuluyor. Ticaret akımları yine Batı'dan Doğu'ya doğru artmaya başladı. Doğal kaynaklar üzerindeki savaşlar daha da şiddetleniyor ama o bizim bildiğimiz petrol, doğalgaz üzerine olan savaşlar değil. Bu savaşlar azalacak bunun yerine, kobalt, lityum gibi, önümüzdeki dönemin en önemli stratejik emtiaları öne çıkacak. Nitekim birkaç hafta önce Bolivya'da yaşanan askeri darbeyi hatırlayın. Bu darbe, Bolivya'nın lityum kaynaklarının, Amerikalılar için çalışan bir Alman firmasından alınıp iki Çin firmasına verilmesinden 1 hafta sonra gerçekleşti. Cumhurbaşkanı Evo Morales Meksika'ya kaçmak zorunda kaldı. Buna benzer, kobaltın, toryumun ve benzeri değerli madenlerin bulunduğu ülkeler yeniden bir paylaşıma tâbi tutuluyor, özellikle Afrika'da ve Latin Amerika'da.

Ticaret savaşları patlak verdi. Biz hepimiz Dünya Ticaret Örgütü altında ticaretin serbestleşeceğini -küreselleşme de bunu öngörüyordu- öngörüyorduk. Ama küreselleşme beklenmedik bir şekilde öyle gelişti ki, eskiden olduğu gibi nalıncı keseri şeklinde Batı'nın menfaatlerine hizmet etmemeye başladı. Ben 12 yıl Paris'te, OECD'de üst yönetimde görev aldım. Hedeflerden biri "Serbest ticaret, serbest yatırım ne kadar önemlidir? Pazarlarınızı açınız, küreselleşmenin nimetlerinden yararlanınız." amentüsünü yaymaktı. Şimdi ne görüyoruz? Çin, Hindistan, serbest ticarete, serbest yatırıma hazırlar. İçine kapananlar ise Amerika, Avrupa Birliği, Japonya. Tersine döndü işler. Çünkü küreselleşmenin nimetlerinden yükselmekte olan ekonomiler daha fazla istifade etmeye başladılar.

Teknolojide de altını çizmek istediğim hususlardan biri yapay zekâ. Geleceğimizi belirleyecek en önemli teknolojilerdendir. Şişecam'da da bir süre Yönetim Kurulu üyeliği yaptım. Romanya'da, araçlar için cam üreten bir cam fabrikamız vardı. Eskiden 1200 kişi çalışıyormuş. Son ziyaretimizde gördük ki, 150 kişi çalışıyor, her şey

robotik. Tabii, bu verimliliği arttırıyor, kâr marjlarını daha yükseltiyor ama istihdamı müthiş düşürüyor, genç işsizliği daha da arttırıyor, beraberinde sosyal sorunlar getiriyor. Bunlar kısaca dünyadaki trendler, jeopolitik çekişmeler.

Enerjiye dönecek olursak, dünya enerjisinde beklenmedik ölçüde bir arz fazlası doğmaya başladı. Petrol, doğalgaz, özellikle kaya gazının keşfedilmesiyle, Avustralya'nın LNG'yle devreye girmesiyle ve Doğu Afrika'da yeni sahaların bulunmasıyla, Akdeniz'de Orta Asya ve İran'da, muazzam bir doğalgaz fazlası var, fışkırıyor her yerden ve fiyatları düşmeye başladı. Sıvılaştırılmış doğalgaz fiyatları eskiden çok yüksekti. Şimdi öyle görünüyor ki, neredeyse doğalgaz arzının, uluslararası ticareti yapılan doğalgaz arzının yüzde 30-40'ı LNG'den oluşuyor. LNG fiyatlarıyla boru hattından gelen fiyatlar birleşmeye, üç aşağı beş yukarı aynı seviyeye gelmeye başladı. Dolayısıyla boru hatları bölgeselleşti. Yani Rusya'dan başka bir yerden alamazsın, İran'dan başka bir yerden alamazsın. O, sizi 40 yıl oraya mahkûm ediyor. Bunun yerine, daha da esnek, kısa kontratların olduğu, tankerlerin ulaşabileceği her yere doğalgazı taşımak mümkün, aynı petrol gibi. Dolayısıyla orada yeni bir oyun değiştirici gelişme yaşanıyor.

Yakıtların üstünlüğü değişti. Dünyada üç aşağı beş yukarı, kömür, petrol, doğalgaz aynı yüzdelerde yer alıyordu. Fosil yakıtlara olan ilgi, iklim değişikliği kaygılarının da etkisiyle giderek azalmaya başladı. Ama bütün öngörüler gösteriyor ki -biz Uluslararası Enerji Ajansı'nda yaptığımız öngörülerde de bunu söylüyorduk- yenilenebilirde ne yaparsanız yapın öngörülebilir geleceğimizin hâlâ fosil yakıtlarda olduğunu biliyoruz. Yüzde 100 güneş enerjisi olabileceği de söyleniyor ki, mümkün tabii, yapılabilir de. Ancak bunu bugünden yarına hemen değiştiremezsiniz.

Değişimin hızı arttı; bunu kabul etmemiz lazım. Eskiden 15-20 yıla yayılan değişim süreçleri günümüzde artık bazen 18 ayda, 20 ayda tamamlanabiliyor. Bundan 10 yıl önce, Amerika'ya dışarıdan LNG getirmek için Amerika'da bir LNG tesisi inşa ediyorduk. Ona göre bir iş programı yapmıştık. Aradan 5 yıl geçti, o tesisi dışarıya LNG gönderen bir tesis haline dönüştürmek zorunda kaldık; çünkü kaya gazı sayesinde Amerika artık dünyaya LNG satabiliyor. Piyasaya yeni girmesine rağmen, şaşılacak ölçüde, dünyada en fazla Amerikan LNG'sinin satıldığı kıta Avrupa. Amerikan LNG'sini almada Avrupa'da İspanya birinci, Türkiye ise ikinci sırada. Böyle giderse, hiç hesapta yokken Türkiye, Amerikan LNG'si alan birinci ülke olacak Avrupa'da.

Dediğim gibi, Türkiye yüzde 55 Rusya'ya bağımlı. İran'dan alıyoruz, belki Irak'ın Kürt bölgesinde çok zengin sahalar var; oradan getirilebilir. Doğu Akdeniz gazı er ya da geç Türkiye üzerinden geçecek gibi gözüküyor çünkü hazır altyapı var. Türkiye'de enerji talebi yüksek, Avrupa'ya gönderebilecek altyapımız da var. Yakın gelecekte, Doğu Akdeniz'den gazın ticarileştirilmesi Mısır haricinde çok zor.

Fukuşima'dan sonra nükleer öldü dedik ama ölmediğini görüyoruz, yeniden canlanıyor. Özellikle dinamik Asya ülkeleri, Türkiye gibi dinamik yükselen ülkeler, Birleşik Arap Emirlikleri'nde, Kore'de, Asya ülkelerinde özellikle. Suudi Arabistan, Mısır bile yapmaya başladılar. Bu konudaki çalışmalar hızlandı. Çin'e gittiğim zaman, en büyük nükleer projelerin olduğu ülkeydi Çin. Fukuşima biraz sorun yaratmış. Belki tartışacağımız enerji demokrasisi sayesinde, kamuoyundan hiç ummayacağımız şekilde büyük protestolar geldiği için, Çin iç bölgelerde artık nükleeri durdurdu. Sadece kıyı eyaletlerinde nükleeri devam ettiriyor.

Nükleerde, teknolojide öylesine hızlı gelişmeler yaşanıyor ki, biz bugün 25 milyar bastırıp Mersin Akkuyu'yu bitirene kadar, çok daha ucuz, çok daha güvenilir nükleer teknolojiler gelişiyor. Mesela Çinlilerin, Rusların, Amerikalıların nükleer denizaltılarındaki reaktörler ya da Kuzey Denizi'ndeki buzkıran gemilerdeki nükleer reaktörler, elektrik üretmekte kullanılacak hale getiriliyor. 50 megavattan başlayıp 500 megavata kadar üretebiliyorsunuz, maliyeti de 200-300 milyon dolar civarında. Dolayısıyla böyle büyük projelere girdiğiniz zaman, baraj olsun, nükleer olsun, doğalgaz

olsun, eğer dünya trendlerini iyi izleyemezseniz elinizde kalabilir. Daha kullanmadan demode olabilir ve ödemek istemediğiniz ağır maliyetler ödeyebilirsiniz. Bu da dünya trendlerini yakından izlemenin önemini gösteriyor tabii.

Yine dünya enerjisinde çok önemli hususlardan bir tanesi de milenyum kuşağı, yani 2000 sonrasında doğan kuşak. Benim bakışımla, sizin bakışınızla onların bakışı arasında inanılmaz büyük fark var. Burada görüyorum mesela, çok sayıda genç var aramızda. Bizim enerjiye bakışımızla onlarınki arasında büyük fark var. Geleceğin yöneticileri onlar; hem özel sektörde, hem kamuda. Onun için, bizim ezberlerimiz bozulacak. Dünya dinamiklerini onlar daha iyi izleyecekler, belki onlar biçimlendirecekler bu dinamikleri. Mesela, gençler arasında, yeşil enerji konusunda saplantı ölçüsünde bir algı var, doğru ya da yanlış. Yeşil enerji hepimiz istiyoruz, yenilenebilir enerji, temiz enerji, fosil yakıtlardan uzaklaşalım, iklim değişikliğine ve çevre kirlenmesine yol açan yakıtlardan uzaklaşalım.

Aslında enerjide temiz yok, her enerjide bir kirlilik var ama mümkün olan en temizini kullanalım. Ben hep şunu söylüyorum: "Ne pahasına olursa olsun enerji" diye bir şey yok. İnsanlık doğuşundan bu yana bir şekilde enerjiyle barışmış, kendi kullanacağı şekilde enerjiyi yaratmış. Onun için, ona karşı çıkıyorsun, buna karşı çıkıyorsun. Ne olacak, bu enerjiyi kim sağlayacak? Nükleere karşısın, rüzgâra karşısın, güneşe karşısın, kömüre karşısın. Öyle bir şey yok, burada her ülkenin kendi optimum kaynakları söz konusu. Çünkü Türkiye'ye gelip Polonya'nın enerji politikasını empoze edemezsin -kömüre dayalı büyük ölçüde- Fransa'nın nükleer politikasını -yüzde 75 elektrik nükleerden geliyor- ya da Çin'in ya da Almanya'nın. Türkiye gibi ülkeler kendi koşullarının dayattığı optimum olan enerji politikalarını ve kaynak stratejisini izlemek zorundalar.

Enerji bağımlılığı konusu da bence öyle çok korkulacak bir şey değil. Bizden çok daha kötü olan ülkeler sayayım ben size, Hindistan başta olmak üzere. Japonya; hiçbir şeyleri yok, her şeyi dışarıdan ithal ediyor. Kore, Tayvan, bu arttırılabilir. Enerji zengini ülkelerin de çok iyi durumda olduğu söylenemez. Biliyorsunuz, o meşhur Hollanda hastalığı, bol kaynaklar yüzünden ülkelerin dinamizmi törpüleniyor, kaynakları heba oluyor. Onun için, hükümet çok sık milli ve yerli enerji dediğinde, ona çok fazla katılamıyorum. Enerjide milliyetçiliğe çok fazla yer yok. Çünkü enerjide bence, bir ülkenin enerji politikalarının başarılı ya da başarısız olduğunu belirleyen önemli 3 şey var. Başka ülkeleri de ona göre değerlendiriyoruz.

Birincisi, enerjinin maliyeti ne? Çevre maliyeti, ekonomik maliyeti, sosyal maliyeti ne? Bunu asgariye indirebiliyor musunuz? Ki hane halkı enerjiye ödediği parayı azaltsın ve başka şeylere harcama imkânı bulsun refah düzeyi açısından, şirketlerimiz küresel düzeyde rekabet edebilir hale gelsinler. Yani Türkiye gibi bir ülkede, alüminyum, çimento, demir çelik üretimi gibi yoğun enerji tüketen sektörlere yönelirseniz, olmayan, pahalı enerjinizi emen, bunun akılla izah edilir tarafı yoktur. Çünkü akıllı ülkeler yükte hafif, pahada ağır olan akıllı teknolojiler, akıllı sektörler, çevreyi kirletmeyen, kendisini kirletmeyen, bunlara yönelirler. Ne yazık ki, enerji yoğun üretimler çevre ülkelere atılıyor. Türkiye'de, çevresindeki kaynak zengini ülkelerde üreteceği alanlara belki yönelip temiz teknolojilere yoğunlaşabilir.

İkincisi, enerji kesintisiz olmalıdır. Olmayan enerji en pahalı enerjidir. Yani enerjinin herhangi bir sekteye uğramasına, hükümetler müsamaha göstermemelidir. Mesela, biz Şişecam'da bu durumla karşılaşıyorduk. Camın yapıldığı fırınlarda 2 saatlik bir doğalgaz kesintisi olduğunda sistem çöker, muazzam bir maliyet yaratır. Düşünün, araçlar petrol kuyruğunda, zamanında gelmedi, her türlü fiyatı ödemeye hazırdır insanlar. Kesintisiz olması, arz güvenliğinin olması kritik önemdedir.

Üçüncü kıstas da benim gözümde, çevre kirliliğine yol açmaması; hem küresel anlamda, hem de yerel anlamda. Bunları sağlayabiliyorsanız eğer, o başarılı bir enerji stratejisidir. Mutlaka milli olsun, yerli olsun diye kirli enerjiyle, pahalı enerjiyle boğuşmak zorunda değiliz. Mesela, Doğu Karadeniz'de Türkiye 3 milyar dolar batırdı, petrol çıkartacağım diye. Biz, Irak'ta pet-

rolün varilini 2 dolara çıkartıyoruz, Suudi Arabistan'a yakın. Orada 30-35 dolardan aşağı değil. Eğer petrol fiyatları bir gün 250 dolar olursa, buyurun, çıkartın. Yani ekonomik düşünmek gerekiyor. Bir de enerji uluslararası ticareti yapılan bir emtia olduğu için, arz güvenliğini dikkate alırsanız, orada sorun çıkmaz diye düşünüyorum.

Oturum Yöneticisi: Ben birkaç konuya açıklık getirmek anlamında birkaç soru sormak isterim. Sonra salondan bir soru alalım, sonra Gazi İpek'e dönelim.

Dünyada arz fazlası var diyorsunuz ama arz fazlası olmasına rağmen, hatta çok yakın olmasa da yüzde 100 güneş enerjisinin bile mümkün olduğu gibi bir analiziniz var. Ama bunun yanında da, dünyanın hızla nükleer enerjiye kayıyor olduğunu söylüyorsunuz. Bu kendi içinde ne kadar tutarlı ve bu enerji üretim trendlerini belirleyen sebepler ne, yani kimler bunun böyle olmasına karar veriyor? Biraz da bunun politik analizini yapmanızı rica ediyorum.

Mehmet Öğütçü: Dediniz ki, burada bir çelişki var. Dünyada enerji bolluğu varken, yaklaşık 1 milyar insanın enerjiye erişimi yok. Biliyoruz ki, dünya nüfusu artmaya devam edecek, çoğu da Afrika'da ve Asya'da olacak. Orta sınıf palazlandıkça enerji tüketimi artıyor, herkes bir arabası olsun istiyor. Bunu Çin'de görüyoruz en açık şekilde. Bu tür ülkelerde gayri safi milli hâsılanın büyüme hızından çok daha hızlı artıyor enerji talebi.

Nükleer enerji konusu ise biraz çetrefilli bir konudur. Nükleer enerjinin dünyanın enerji arzı içerisindeki payı yüzde 10. Bu, yaklaşık 10-15 yıldır üç aşağı beş yukarı aynı seviyede devam ediyor, çok fazla artmadı. Fukuşima sonrasında, o büyük projelerin bir kısmı rafa kaldırıldı, gerçekleşmedi. Ama dünya enerji arzında çeşitlilik büyük önem arz ediyor yani tek başına güneşe, gaza, kömüre ya da rüzgâra bağlı kalmanız mümkün değil. Nükleerin sivil sanayiye de çok olumlu etkileri var. Açılış konuşmasında konuşmacılardan biri değindi; nükleer enerji yoluyla askeri hedeflerini de gerçekleştirme arzusu olabilir. Biliyoruz ki, Pakistan, Hindistan, İsrail gibi uluslararası anlaşmalara riayet etmeden, saygı duymadan nükleer silahlar geliştiren ülkeler de var. Bu ikisi doğrudan birbiriyle bağlantılı değil tabii, yani nükleer enerjiye sahip olanların nükleer silah geliştireceği gibi bir şey söz konusu olamaz ama eğer öyle bir arzunuz varsa, o alanda yetişmiş insanlar, beceri, teknolojinin yan etkileri nispeten kolaylaştırır.

Birçok ülke de, bedeli, fiyatı ne olursa olsun, nükleere kavuşmak istiyor, elde etmek istiyor. Bu yüzdendir ki, Mısır da, Suudi Arabistan da petrol zengini olmasına rağmen, içeride kullanmaktansa onu, ihraç eder daha fazla kazanç elde ederim diye nükleere dönüyor. Fosil yakıtlar yavaş yavaş azalacaksa ve ortadan kalkacaksa, nükleer bu ülkeler açısından da bir kazanç olarak görülüyor.

Türkiye'ye bakarsak, Türkiye 60'lardan bu yana nükleere geçmek için çaba gösterdi, biliyoruz bunu. Pek açık edilmese de, hem askeri nükleer hedefleri vardı, hem de enerji bazında vardı. Bunu Japonlarla konuştuk, Amerikalılarla, Kanadalılarla, Fransızlarla, İsveçlilerle ama bir türlü gerçekleşemedi. Bence burada suç sadece Türkiye'nin beceriksizliğinde değildi. Türkiye'ye bu teknolojiyi vermekte ciddi tereddütler vardı, yani bu konuda örtülü bir ambargo vardı Türkiye üzerine. Rusya'nın, Rosatom'un Türkiye'de bunu kurma yönündeki çabası aslında bu uluslararası ambargoyu bir şekilde delmiş oldu. Yani Amerikalıların, Fransızların, Kanadalıların vermediği teknolojiyi Ruslar getirdiler.

Hatırlarsanız, Cumhuriyetin kuruluş döneminde de çok istediğimiz ağır sanayiyle yine Ruslar gelmişti demir çelikte, alüminyumda. Elbette, Rusların kendi hedefleri var bu konuda, yani sıcak denizlere inmek. Rosatom Türkiye'de bir proje yapar ve başarıya ulaşırsa, bu teknolojiyi dünyanın diğer büyük ülkelerine de satma imkânı doğacak. Artık rekabet Batılı ülkeler arasında değil. Kore, Abu Dhabi'de dünyanın en başarılı nükleer projesini götürüyor ve zamanında tamamlayacak. Zamanında tamamlanmış çok çok nadir nükleer projeler var. Hem maliyetleri çok yükseliyor. Nitekim Sinop'taki projede de maliyetler, tahminlerin çok üzerine çıktığı için, Japonlar ve Fransızlar çekildiler.

Akkuyu'daki projede ise doğru bir adım olmakla birlikte bazı sıkıntılar var. Bu sıkıntıların başında, bunun siyasi bir proje olması geliyor. Yani Rusya ile Türkiye'nin bir paket anlaşması çerçevesinde, işin içinde S-400'lerin, domates ihracatının, turizmin, Mavi Akım'ın ve diğer silah sistemlerinin de olduğu, Suriye'deki müdahalenin de olduğu muazzam bir paketin bir parçası olarak. Fiyatı da, dünya fiyatlarının epey üzerinde ve en az yarısına kWs başına 12.35 sent 15 yıllık bir alım garantisi var. 60 yıl sürecek bir proje. Türkiye'de ne yazık ki böyle bir projeyi yönetecek ekip yok. O teknolojiyi emecek insan gücü eskiden vardı ama onlar çoktan dağılıp gittiler. Herhalde turizmde ya da pazarlamacılıkta çalışıyorlardır şimdi. Onların yetişmesi, bunu yapması en az 10-12 yılı alır. Türkiye'de bu nükleer teknolojiyi hazmedecek, daha da geliştirecek, teknoloji transferini alabilecek şirketler de yok. Dolayısıyla ortada bir sıkıntı var. Atık yönetimi çok ciddi bir sorun. Hepimizin güvenlik kaygısı var ve proje hızla ilerliyor. 2023'e kadar ilk reaktörün devreye girmesi öngörülüyor.

Burada, tarafızdır, karşıyızdır tartışmasından ziyade, eğer nükleere gidildiyse -ki o yönde ilerlendiğini görüyoruz ve durdurulması da kolay görünmüyor- bizim için önemli olan, bunun en temiz, en güvenli, en hesaplı, ekonomimize, sosyal dokumuza, çevreye zarar vermeyecek, teknoloji zenginliğimizi arttıracak, insan sermayesini zenginleştirecek bir şekilde nasıl yapabiliriz, buna bakmalıyız. Yani burada bir çelişki var bolluk varken ama ben, bu bolluğun ilânihaye devam etmeyeceğini düşünüyorum. Çünkü hemen olmasa da, önümüzdeki dönem dünyada enerji talebi artacak. Şunu da görüyoruz ki; geçen yıl mesela, yenilenebilire yatırılan para toplam 348 milyar dolar civarında. Fosil yakıtların toplamına yapılan yatırım ise 140 milyar dolar civarında. Yani neredeyse 3'te 1'ine geliyor. Sermayeden bahsettiniz. Piyasa oyuncuları böyle bir sinyal veriyorsa, para yenilenebilire akıyorsa, fosil yakıtlarda tereddüt varsa, o zaman oraya yatırım yapılmayacağı için, önümüzdeki 5-10 yıl zarfında arzda ciddi sıkıntı yaşayacağız. O zaman tekrar yine bu sıkıntılar karşımıza çıkacak.

Bosphorus Energy Club'ünün İstanbul'daki son toplantısına, Enerji Bakan Yardımcısı Alpaslan Bayraktar da geldi. Kendisine sorduğumda "2017'de hazırladığımız enerji stratejisi Türkiye'nin gelmiş geçmiş en kapsamlı ve en entegre projesidir" dedi. "Bu tür stratejileri biz hem Uluslararası Enerji Ajansı'nda, hem OECD'de, hem London Energy Club'da birçok ülke için hazırlıyoruz, çalışıyoruz; ama öyle masa başında hazırlanacak bir şey değil bu. Yani siz bunu Bakanlıkta mı hazırladınız yoksa bu sektördeki paydaşlarla, uluslararası ortaklarla, sivil toplumla, bankacılarla -çünkü istediğiniz enerji stratejisine sahip olun, arkasına para bulamıyorsanız, işiniz çok zor, hiçbir işe yaramaz, kâğıt üzerinde kalır- birlikte mi?" diye tekrar sordum. Orada aldığım cevap, büyük ölçüde Bakanlıkta hazırlanmış olduğu.

Yani burada şey çok önemli; Diyarbakır'ı konuşacaksak, Diyarbakır'ın enerji stratejisini Ankara'da çizemezsiniz. Buradaki paydaşlarla, buradaki oyuncularla, yatırımcılarla, yerel kuruluşlarla birlikte çalışmak zorundasınız. Buranın karşılaştırmalı üstünlüğü nedir? Diyarbakır'da 12 tane santral var, bunun 7 tanesi hidroelektrik, 5 tanesi güneş enerjisi. Türkiye'nin toplam enerji üretiminin yüzde 3'ü burada üretiliyor. Dolayısıyla bunları ince ince, oya gibi dokumanız lazım. Ne yazık ki bizde stratejiler, hani şirketlerin İnternet sayfalarında vardır, "vizyon", "misyon" diye, herkes üç aşağı beş yukarı aynı şeyi yazar. Avrupa Birliği'nde de aynı sorun var. Orada da eleştiriyorum, Brüksel'de de. Yani 2050'ye kadar bir strateji hazırlamışlar, blueprint, harika bir kâğıt üzerinde ama uygulama imkânı çok zor. Çünkü oradaki 28 ülkenin özelliklerini dikkate almıyor, özel sektörle konuşmuyor. Oradaki eurocrat dediğimiz kişiler, danışmanların da yardımıyla çok güzel hazırlıyorlar.

Benzeri bir dokümanı Uluslararası Enerji Ajansı'nda hazırlıyorduk geçmişte; Dünya Enerji Görünümü. 3 yıl sonra geçersiz hale geliyor, demode hale geliyor. Onun için, enerji konusunda hem dünyadaki son trendleri çok yakından izlemek, hem içerideki politikaları düzenli gözden geçirmek, hem de olabilirleri yapmak; yani hayal de

kurmadan, ayağınızı yere basıp olabilir ne yapılır, onun üzerine yoğunlaşmak lazım. Aslında burada Sempozyumunuzun temaları son derece önemli; enerjinin toplumsal maliyeti, dönüşüm, demokratik yönetim, ekoloji. Tüm bunlar birbirine entegre. Çünkü enerjiyi tek başına ele alırsanız, hiçbir anlamı yok. Çevre, rekabet, vergi, dış politika, güvenlik, bunların hepsiyle birlikte entegre görmemiz gerekiyor.

Oturum Yöneticisi: Teşekkür ederim.

Konuşmanızda iki cümlenin altını çizdim. Buradan Gazi İpek'e dönmek istiyorum. Bir tanesi, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın projeksiyonları ve stratejileri konusu. Çok iyi biliyoruz ki, ülkemizde bakanlık bürokrasisiyle bu işin beyaz yakalıları ya da mühendisleri barındıran odalar arasında politika paylaşımı konusunda bir sıkıntı söz konusu. Biri bu. Bu konuya açılık getirirseniz memnun olurum. Yani bu stratejiler ve projeksiyonlar ne kadar doğru? Az önce Mehmet Öğütçü de söyledi, yani 1 milyar kişinin enerjiye ihtiyacı var ve yakın bir süre içinde inanılmaz bir talep patlamasına sebep olacak bu durum. Mesela, bu cümle bile tartışılabilir mi, tartışılamaz mı, bu böyle mi olacak gerçekten? Çünkü bir yandan da bakıyoruz ki, gelişen teknolojiler sayesinde gelişmiş Batı ülkelerinde enerji tüketimi azalıyor. Biri de, "Enerji bağımlılığı kabul edilebilir" dedi Sayın Öğütçü ve doğalgazda bağımlılık oranımızı da yüzde 98 olarak açıkladı. Toplamda da yüzde 75 bir bağımlılığımız var. Bu bağımlılık ülke güvenliği açısından bir sorun teşkil etmez mi? Çünkü yine konuşmanızın bir yerinde, "Enerjinin sürekliliği de çok önemli" dediniz. Bu sürekliliğin var olabilmesi için, dışa bağımlılığın kabul edilebilir olması bir çelişki içermiyor mu? Bu konuya isterseniz Gazi İpek de bir katkı sunsun, sonra soruya döneriz.

Gazi İpek: Tekrar merhaba.

Gerçekten, ilk defa bu kadar çok gencin katıldığı bir oturumdayız. Daha önce yaptığımız etkinliklerde bu kadar çok genç katılımı görmemiştik. Bunun için de çok mutluyum gerçekten. Herhalde bölgedeki siyasal gelişmelere paralel bir durum olduğunu söyleyebiliriz. Konu enerji olunca, uluslararası küresel düzeydeki gelişmeler şüphesiz çok önemli. Mehmet Bey dünyada gelişen dinamikler hakkında olağanüstü bir perspektif çizdi. Biz alanda biraz da tercihlere bakmalıyız. Genel olarak dünyadaki dinamikler ve tercihler neyin üzerine kurulu, Türkiye neyi tercih ediyor? Çünkü işin özüne baktığımızda, tüm bu kararların birer politik tercih olduğunu biliyoruz.

Tüm dünyada 1970'lerde başlayan küreselleşme sürecinin bir parçası olarak, Türkiye'de de siyasal ve ekonomik dönüşüm gerçekleştirilmiştir. 12 Eylül 1980 Darbesi, küresel sermayenin talebi üzerine, Türkiye'nin dışa açık ekonomik büyüme modeline geçişinin aracı olmuştur. Zaten bu darbenin yapılmasının temel hedeflerinden biri, Türkiye'nin dışa açılmasını sağlamaktı. 12 Eylül'den sonra ilk karşılaştığımız realite, özelleştirmedir. Özelleştirme önce Tekel ve enerjide başlamıştır. Bu devam etmiş ve 2001'e geldiğimizde, ekonomik krizle beraber, ikinci bir politika Türkiye'ye tekrar uygulanmaya başlanmıştır ki, bu da serbestleştirme politikalarıdır. Türkiye, bu iki temel kırılmanın şekillendirmesiyle bugünlere gelmiştir. Dolayısıyla ancak buradaki temel bu iki süreci algıladığımızda, biz niye buradayız daha açık tartışabilir ve anlayabiliriz.

12 milyar dolar bir yatırımdan bahsetti Mehmet Bey. "Türkiye'nin her yıl neredeyse önümüzdeki 10 yıl boyunca böyle bir yatırıma ihtiyacı var. Bunu Türkiye kendi kaynaklarıyla, tasarrufuyla gerçekleştirme şansına sahip değil; dolayısıyla dışa açık modeli devam ettirmek zorundayız" dedi. Bu yaklaşımı biraz sonra açacağımız, "Aslında Türkiye'nin bu kadar enerji talebi var mıdır, bu talep gerçekten gerçekçi midir?" sorusuyla birlikte değerlendirmemiz gerekmektedir.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, EPDK, pek çok stratejik plan, projeksiyon geliştiriyor. Biraz önce Mehmet Bey de aktardı, Sayın Bakan Yardımcısı da söylemiş: Bir 2017-2027 projeksiyonu var, bir de 2018-2022 var; ikisi de gerçekçi değil, hiçbir rakam birbirine uymuyor. Yani 2017-27 projeksiyonuyla 18-22 arasındaki projeksiyonlara bakın, EPDK'nın projeksiyonlarına bakın, rakamlar tutmuyor, çok ciddi sapmalarla karşı karşıyayız. Mesela, 2018-2022 pro-

jeksiyonunu inceliyoruz, Türkiye'nin 2022'ye kadar toplam 30 bin megavat ilave kurulu güce ulaşması, 539 milyar kWs da yıllık üretimin gerçekleşmesi planlanıyor. Türkiye'nin buna ihtiyacı var mı? Hayır yok. "Peki, bu planlamalar neden böyle yapılıyor?" diye soruyorsanız, Türkiye'de var olan ekonomik krizin -adına büyüme diyelim- veya büyümenin ana kaynağı enerji olarak görülüyor bu ve bütün sermaye grupları aslında bu alana davet ediliyor.

Bizim ülkemizdeki birçok alanda olduğu gibi, politikaları belirleyen ana güç maalesef hükümetler de olmuyor, hatta Türkiye'deki iktidarlar da olmuyor. Politikalar uluslararası alandaki projelerin ve programların bir parçası olarak belirleniyor. Onun için de, yine biraz önce ifade edilen, nükleer santraller de bunun bir parçasıdır. Aslında Türkiye başka bir hesabın içinde, 2007'den beri kendisine verilmiş olan Ortadoğu'daki askerlik görevinin, buraya hâkim olma görevinin parçası olarak bu projeleri geliştirdi ancak sonra beceremedi. Zaten şu anda o beceriksizliğinin sonuçlarını yaşıyor.

Yılsonu itibarıyla, 2019'un ilk 10 ayının bilgileri var elimizde: Türkiye'de 2018'e göre elektrik enerjisinde bir ek tüketim yok yani geçen yıl 10. ayın sonunda 243 milyar kWs tüketim olmuş, bu sene ise 241'deyiz. Demek ki, 2019'da herhangi bir büyüme ve artış olmayacak. Ama 3 Kasım 2019'da çıkan 2020 Hükümet Programı'na bakıyorsunuz, yeni çıkan programda 57 gün sonrası için, 315 milyar kWs bir tüketim öngörülmekte. Hâlbuki geçen yıl 302'de kalmışız. Yani artış yok ama hemen arkamızdan 57 gün sonranın hedefi bile yanlış belirleniyor. 2019 Temmuz ayında çıkan Beş Yıllık Kalkınma Planı'na bakıyorsunuz, onda da hedefler yanlış konulmuş. Bu kadar hatayı herhalde oradaki bürokratlar yapmaz. Niye yapılıyor bunlar? Türkiye'de gerçekten talep artışlarının pompalanması hem satın alma garantilerinin artmasını sağlıyor, hem de ekonomik krizin bir parçası olarak kullanılmak isteniyor.

Ben şunu öngörüyorum daha çok: 2018 sonuna baktığımızda gördüğümüz tüketim ve üretim parametreleri aslında 2 yıl boyunca Türkiye'de bir artış olmayacağını gösteriyor. 2020'de her ne kadar yüzde 4.8 büyüme öngörülse de, bunun gerçekleşmeyeceğini görüyoruz. Dolayısıyla burada aslında bizim tüketimimiz 300 milyar kWs civarında kalacak. Bunun içerisinde 20 milyar kWs kaynağını bulamadığımız bir tüketim var. Resmi açıklamalarda da bulamıyoruz bunu. Yani bu konuda verilen tüm bilgiler yanlış ya da eksik. En son raporları inceliyorsunuz, 302 milyar kWs'in, 20 milyar kWs'inin nereye gittiğini bilmiyoruz, nerede olduğu anlaşılamıyor rakamların içinde. Farz edin ki, Türkiye 2020'de 4.8 büyüdü, 2021-2022'de de sürdürdü bu büyümeyi, yine de 330 milyar kWs'i geçmiyor Türkiye'nin 2022 talebi. Ama bakanlık projeksiyonlarındaki rakamlara bakıyoruz, 375 milyar kWs hesaplanıyor. Niye yapılıyor bu? Arkadan, 2023'te, biraz önce bahsedildiği gibi, Akkuyu'nun birinci ünitesi devreye alınacak ve bu da satın alma garantili.

Peki, bu enerjiyi ne yapacağız, bir yere mi satacağız? Hayır, bir yere sattığımız da yok. Yani toplam tüketim içerisinde YEKDEM, eski Yap-İşlet-Devret ve Yap-İşlet doğalgazlar gibi satın alma garantili antlaşmalar var -daha yeni bitiyor o anlaşmalar- bütün bunların toplamına ayrıca emre-amade garantilerini de ilave ediyoruz. Tüketim içerisinde giderek satın alma garantili ve dolar bazındaki üretimlerin oranı yükselmeye başlamış durumda. Onun için Türkiye'de elektrik zamları devam edecek. Düşme şansı yok derken, zaten bu veriler üzerinden gidiyoruz. Bu sebeple öncelikle, Türkiye'nin nükleer santrale ihtiyacı olmadığını düşünüyorum. Bunun tartışmasını biraz da diğer konuşmalar içinde yapalım. Türkiye'nin artık termik santrallere de ihtiyacı yok. Türkiye'nin hızla önce kayıp kaçaklarını tasfiye etmesi, verimlilik konusundaki hedefleri ve projeksiyonları yerine getirmesi lazım. Ki, Türkiye'de 5 yıl içerisinde bunlar tüketimi karşılayabilir. Yani herhangi bir yatırıma ihtiyaç olduğu kanısında değiliz. Dolayısıyla bu yatırımların hepsi Türkiye'deki başka bir projeksiyonun parçası olarak sürdürülüyor.

Oturum Yöneticisi: Sayın Öğütçü, "Enerjide bağımlılık kabul edilebilir ama enerji güvenliği de söz konusu olunca, bu ilişkiye nasıl güveneceğiz" demişti.

Gazi İpek: Birkaç cümle daha söyleyeyim, ondan sonra ona geçeyim.

Burada temel konu şu: Teknoloji değişimleriyle verimliliğin artacağı, enerji tüketimlerin azalacağı konusundaki veriler kullanılmıyor. Kalkınma ve büyüme modellemesi içerisinde önerilen her konuyu, aslında genel olarak uluslararası düzeydeki yapılaşmanın (yani sermaye gruplarının bizim gibi ülkeler üzerinde kurduğu) sistematik bir yansıması olarak görüyoruz. Çünkü böylesine bir talebin olmadığı, projeksiyonların sürekli abartıldığı, sürekli hata payının yüksek olduğu ortadadır. Örneğin, 5 yıl önce yapılan bir projeksiyona bakıyorsunuz, bugünle arasında yüzde 30 hata payı var. 5 yıl için yüzde 30 gibi büyük bir hata yapılamaz. Zaten Türkiye'de hep şunu gördük: Ne zaman talep projeksiyonları abartılıyorsa, onun arkasından ya özelleştirme ya nükleer santraller geldi. Yani aslında başka amaçları gerçekleştirmek için bu hedefler ortaya konuldu. Bu kadar hızlı değişen ve gelişen teknoloji dünyasında, enerjide çok daha yeni kaynaklar gündeme geliyor: Güneş, rüzgâr vs. artık bunları biliyoruz. Başka pek çok yeni kaynak gündeme geliyor. Enerjide depolama başladı. Depolama gerçekten birçok sorunu çözecek. Böyle bir dünyada, böylesine abartılı projeksiyonlarla nükleer santrale de, diğer gereksiz yatırımlara da gerekçe oluşturmamak lazım.

Oturum yöneticimizin değindiği, dışa bağımlılık konusuna gelelim. Dışa bağımlılık da zaten bu anlattığımız durumlara bağlı olarak artıyor. "Türkiye bu kadar yatırım yapacak" derseniz, mecburen dışa bağımlı kaynaklara yöneliyorsunuz. Enerjide bugün toplam dışa bağımlılık oranımız yüzde 75'lerde. Elektrik enerjisinde ise geçen yıllar yüzde 55-60'a kadar ulaşan dışa bağımlılık, son alınan tedbirlerle, belki de iktisadi kriz sebebiyle yüzde 35'lerde görünüyor. 2022 projeksiyonuna bakıyorsunuz, yapılacak olan 30 bin megavatlık hedeflenen projeksiyonun 14 bini hâlâ termik santral ve bunun önemli bir kısmı da doğalgaz ve ithal kömüre dayalı.

Şüphesiz, petrolünüz yoksa doğalgazınız yoksa belirli bir ölçüde tabii bağımlılık olabilir; ama bunun ölçüsünü çok iyi düzenlemek zorundasınız. Yenilenebilir enerji dediğimiz, özellikle güneşte, rüzgârda, üretildiği yerde tüketilen modelin giderek hâkim olması gerekmektedir. Bütün alanlarda büyük ölçekli proje yapmak zorunda değiliz. Kamu eliyle, nerede üretiliyorsa orada tüketilecek modelin kurulmasıyla, bu teşviklerle beraber de hem yatırımların çok azalacağını göreceğiz, hem de dışa bağımlılığın azaldığını göreceğiz.

Oturum Yöneticisi: Teşekkür ederim. Salondan katkı sunmak veya soru sormak isteyen var mı?

Emin Koramaz (TMMOB Yönetim Kurulu Başkanı): Sayın Öğütçü, 3 temel kriterden bahsettiniz; süreklilik, arz güvenliği, toplumsal ekonomik maliyet. Dışa bağımlılığın azalmasını tali bir kriter olarak gördünüz. Peki, enerjiye erişebilirlik, ihtiyacı olan herkesin erişebilmesi konusundaki düşünceniz ne? Tarif ettiğiniz sistem dünya enerji politikalarını büyük ölçüde piyasa aktörlerine bağlamış durumda. Ülke örnekleriyle devletlerin enerji politikalarındaki yeri nedir? Ülkemizde nasıl, Amerika'da nasıl, Çin'de ve Rusya'da nasıl? Bu konuda biraz bilgi almak isterim.

Salondan: Mehmet Bey "Enerjinin maliyetleri düşüyor" dedi. Maliyetler geçmiş döneme göre gerçekten düşüyor mu, artıyor mu, bunu bir ortaya koyalım. İki, Gazi Bey'in söylediği enerjide depolama teknolojileri çok yükseliyor; ama Mehmet Bey'in söylediği de, enerjide depolamak için kullanılan kobalt için de dünya savaşı gündemi var. Bu konuyu da bir değerlendirir misiniz?

Oturum Yöneticisi: Bu 2 soruyu cevaplayalım.

Önce Mehmet Bey, siz buyurun isterseniz.

Mehmet Öğütçü: Teşekkür ediyorum.

Öncelikle bağımlılık konusuna değinelim. Ülkenin kaynaklarına bakacaksınız. Yani fosil yakıtlarda Türkiye, çatlasa da patlasa da bu bağımlılığı kıramaz. Yüzde 1, yüzde 2 indirebilir en fazla. Bir Kanada grubu Trakya'da doğalgaz sahaları bulunduğunu söylüyor. Türkiye'deki bildiğimiz tüm doğalgaz kaynaklarını üretime çevirsek, Türkiye'nin 3 aylık doğalgaz ihtiyacını karşılar.

Doğalgazda devam edeceksek durum budur. Allah'tan, BOTAŞ'ın -ki yıllık 48-50 milyar metreküpte dolaşıyor- projeksiyonlarına inanmamışız. Çünkü BOTAŞ'a ve DPT'ye bakarsanız, şu anda 70-80 milyar metreküp ithal edecektik. Gazi Bey'in dediğine katılıyorum, talep projeksiyonları abartılıyor. Arkasında başka hesaplar da var tabii, tamamen cehaletten kaynaklanmıyor.

Petrolde yüzde 93 dışarıya bağlıyız. İstediğiniz kaynakları getirin, bulun, Doğu Akdeniz'de mi, Doğu Karadeniz'de mi, nerede bulacaksanız, yine bu 93'ü taş çatlasa 90'a indirirsiniz. Kömür, linyit çok felaket, Türkiye'deki kömürün ısıl değeri oldukça düşük, iklim değişikliği kaygıları ise çok yüksektir.

Yenilenebilir enerjide, güneş enerjisi panelleri nereden geliyor, IPC kontratlarını kimler yapıyor, rüzgâr enerjisinin türbinleri nereden geliyor? Bunlarda hep dışa bağımlılık söz konusudur.

Paramız yok, parayı dışarıdan getiriyoruz. Türkiye'nin kredi riski de arttığı için ağır faiz ödüyoruz. Dolayısıyla dışa bağımlılık bu anlamda kaçınılmaz görünüyor. Keşke biz de kendi kendimize yetsek de, bütün enerjimizi kendimiz üretsek, dışarıya da her yıl 50 milyar dolar ödemesek. Ama söylemek istediğim, ayaklarımızı yere basma meselesi. Yüzde 100 güneş, hepimiz isteriz. Bölgesel bir durum var; Ege Bölgesi'nde jeotermal, rüzgâr; Doğu Anadolu'da, Diyarbakır'da gördük ki, hidroelektrik son derece önemli. Bölgeye yönelik enerji stratejilerini de çeşitlendirmek ve ona uygun bir yaklaşım izlemek gerekiyor.

Önümüzdeki dönemde talebin artacağı aşikâr, bu konuda tereddüt yok. Şayet olursa değil, mesele ne zaman olacağı. Talep artacak dünyada, Türkiye'de de artacak. Türkiye, dünyanın on altıncı, Avrupa'nın yedinci büyük ekonomisi ve açık var enerjide. Enerjide verimlilik düzeyimiz oldukça düşük. İnşaatta olsun, imalat sanayisinde olsun, nereden bakarsanız bakın, teknolojiyi gerektiği gibi kullanamıyoruz. Onlarca kampanyalar ilan ediyoruz ama gerçeğe baktığınız zaman, sadece inşaat sektöründe yüzde 35-40 verimlilik sağlanması mümkün. Yapılan inşaatları görüyorsunuz. Hâlâ bu büyük ölçüde uygulanmıyor, piyasa aktörlerine bağlı.

Devlet ne ölçüde etkindir enerjide? Enerji stratejik bir alan, bildiğimiz klasik bir sektör değil. Gerçi sorarsanız tarımcılara, tarım da stratejik diyecektir, savunma sanayi de stratejik diyecektir, otomotiv sanayi de stratejik diyecektir; ama enerji hepsinin kaynağı, yani enerji olmadan hiçbir şeyi yerinden kımıldatmak mümkün değil. Dolayısıyla enerjiye sadece uluslararası ticareti yapılan bir emtia gözüyle bakamayız, aynı zamanda bir milli güvenlik konusudur o bağımlılık nedeniyle, arz kesintisinin yaratacağı sıkıntılar nedeniyle.

Mesela, Çin'i örnek vermek gerekirse, Çin'de, şu anda sadece petrolün yarıdan fazlasını dışarıdan ithal ediyor ve bizim hesaplarımıza göre, 2030'a kadar günde 11-12 milyon varil petrol ithal etmek zorunda. Bütün o yenilenebilir enerjiye, elektrikli araçlara ve hızlı teknolojik gelişmeye rağmen, bunları da hesaba kattıktan sonra. Bu, bugünkü Suudi Arabistan'ın toplam üretiminden bile fazla. Çin'in en büyük kaygısı da, bu kaynaklar Hint Okyanusu'ndan, Malakka Boğazı'ndan -dar bir boğazdır- geçip geldiği için, yarın öbür gün Tayvan yüzünden ya da başka bir nedenle Amerika'yla çatışırsa, Ortadoğu'dan, Körfez'den, Afrika'dan gelen petrolün, doğalgazın ve diğer değerli madenlerin önünü keser mi acaba 7. Filo? O yüzdendir ki Çin, hepimizin bildiği bu meşhur Kuşak Yol projesini geliştirmiştir.

Karadan, Orta Asya üzerinden, Kafkaslar, Hazar, Türkiye, Amsterdam'a kadar uzanan demiryolu da vardır, İran'a bağlanan petrol ve doğalgaz boru hattı da vardır. Hatta ve hatta hemen Körfez'in çıkışında, Gwadar Limanı -derin su limanıdır- oradan Pakistan ekonomik koridorunu izleyip bizim Doğu Türkistan dediğimiz, Sincar-Uygur Özerk Yönetim Bölgesi'ne giren yeni bir yol yaratmıştır. Bunlar çok büyük bir stratejik denklemin parçalarıdır, sadece ekonomik projeler değildir. Dünyanın 2050'lerde alacağı görüntüye ve Çin kendini nereden konumlandırmak istiyorsa ona göre çizilmiş projeksiyonlardır. Dolayısıyla enerjide ister istemez stratejik yönlendirme anlamında devlet başat rol oynar. Ama tabii, ticari ak-

törleri çıkarttığınız zaman, o zaman sermayenizi de kendiniz koymanız lazım devlet kapitalizminde.

Türkiye'ye giren yabancı sermaye var mı enerjide, sizin bildiğiniz, çok cazip olan, dağıtımda falan? Türkiye'de enerjiye yabancı sermaye girmiyor. Neden girmiyor çünkü devlet kontrol ediyor fiyatları, çünkü devletin regülâsyonları çok ağır ve oyunun kurallarını istediği gibi değiştiriyor istediği zaman. "Ben şimdi gaz istiyorum" diyor, siz, gazla işleyen elektrik santralleri yapıyorsunuz, sonra gaz fiyatlarıyla bir oynuyor... O santrali yerinde tutmak daha hesaplı geliyor o firmalara. İthal kömüre yol açıyorsunuz, adam Kolombiya'dan, Güney Afrika'dan kömür getiriyor, Rusya'dan kömür getiriyor, onun altyapısını oluşturuyor "Yok, şimdi bunu çıkartacağız devreden, yerel linyit kullanacaksın" diyor.

Rüzgârla ilgili, güneşle ilgili sübvansiyonlar sona erecek. Bundan sonra ne olacağı konusu hâlâ belirgin değil, yatırımcılar beklemede, yerli yatırımcılar da, finansman çok pahalı. Yani bu parayla bu yatırımı yaparsanız, sonucu yine tüketicilere, o elektriği kullananlara yansıyacak. Dolayısıyla devlet, aslında stratejik çerçeveyi çizen, arz güvenliğini esas alan, dünya rekabet liginde nerede olacağımızı saptayan bir strateji izlerken, öyle çok fazla her şeye müdahil olduğu zaman piyasa koşulları da bozuluyor. Şirketler bir yandan piyasa serbestleşsin diyorlar, öte yandan dönüyorlar "Bu arada çaktırmadan, sen bize biraz sübvansiyon da ver, hibe de ver, bizi himaye et" diyorlar. Aslında devletin de kafası karışıyor. Eğer gerçekçi bir şekilde, herkese eşit mesafede duran, tarafsız bir devlet mekanizması olsa, o zaman herkese aynı koşullar uygulanır. Türkiye gibi ülkelerde ne yazık ki bu da görülmüyor.

Depolama teknolojileri gelişti elbette. Bahsetmiş olduğumuz lityumdu, kobalttı, en azından petrol ve doğalgaz kadar önemli olmaya başladı. Suudi Arabistan bile nükleerde, yenilenebilir enerjide hızla gelişme yolunu arıyor. Dünyada, bu alanda rüzgârda, güneşte, elektrikli araçlarda, depolamada tartışmasız lider Çin'dir. Amerika saçını başını yoluyor, "Nasıl baş edeceğiz bununla?" diye. Hindistan aynı şekilde, sıraya girmiş durumda. Amerika'daki oyun değiştirici yakıt, unconventional dediğimiz shale gas, shale oil, light oil, bunlar önem kazandı ve Amerika, petrolde üretimde şu anda dünya lideri. Suudi Arabistan üçüncü sıraya düştü, Rusya'dan sonra. Yani oyuncular da değişiyor bu hızlı değişimin sonucu olarak. Doğalgazda Rusya birinci güç ama Rusya'yı da tahtından edecek. LNG'de Katar birinci ülke. Şu anda Avustralya'da yapımı devam eden 9 tane LNG santrali var. Mozambik, Angola, bunlar oyunu değiştiriyorlar.

Biz bu oyunun içerisinde, bu kadar enerji tüketimi olmasına rağmen, bu kadar enerji ticareti olmasına rağmen küçük bir oyuncu kaldık küresel oyunda. Hâlâ dilimize pelesenk ettiğimiz "Acaba biz bölgesel hub olur muyuz?" Gözlerimiz parlıyor. Olamayız. Şu anda biz küçük bir transit ülkeyiz. Doğalgazda ne kadar dışarıya gönderiyoruz, üçüncü ülkelere? Şu anda Azerbaycan'la Yunanistan'a giden küçük bir miktar var. TANAP yürürlüğe girdikten sonra 10 milyar metreküp gidecek. Bu, Avrupa Birliği'nin 380 milyar metreküpe ulaşan dış talebinde bir dişin kovuğuna gitmez.

Petrolde Bakü-Tiflis-Ceyhan'dan 800-900 bin varil geliyor. Iraktan, Kürt bölgesinden geliyor biraz. Bunlar da Ceyhan'dan dökülüyor gidiyor. Boğazlardan 3 milyon varil geçiyor, bize hiç dokunmuyor, bize bir faydası da yok. Türkiye gerçekten hub olacaksa, doğalgazda en az 150-200 milyar metreküpü çekebiliyor musunuz Eskişehir'e, Trakya'dan gönderebiliyor musunuz Avrupa piyasalarına ya da petrolde, Ceyhan boru hattı gibi bir şey olabiliyor mu, bir hub haline gelebiliyor mu, fiyat referansı oluşturabiliyor muyuz? Gerisi boş laftır. Çünkü hem fiziki altyapınız olacak, hem de hukuki olarak size güvenecekler. Onun için vurguladım. Yani dış politikada İran'la çekişirsen, İsrail'le, Mısır'la çekişirsen, Rusya'yla dengeli bir ilişki kuramazsan, Azerbaycan kardeş deyip reel politiğe oturtamazsan, o zaman ne yazık ki küçük bir oyuncu olarak kalırız.

Ben bir hesap yapmıştım bundan birkaç yıl önce. Türkiye'deki bütün enerji şirketlerini,

petrol, doğalgaz, elektrik dağıtım, üretim, hepsini toplayın varlık olarak, çarpın, bölün, Malezya'daki tek bir devlet şirketi olan PETRONAS etmiyoruz. Çok sığ bir sermaye ve şirket varlığı var. Onun için, dünya enerjisinde ne yazık ki iyi bir tüketiciyiz, iyi bir alıcıyız, tıkır tıkır paralarını ödüyoruz aldığımız her şeyin de ama ne teknolojide, ne finansmanda, ne ticarette, ne inovasyonda hatırı sayılır bir ülkeyiz. Hedef o olmalı. Onun için diyorum, yani küçümsediğim için söylemiyorum. Dünya sistemine eklemlenmiş bir ülkenin dünya sisteminde etkin olmasıdır önemli olan. Aksi takdirde, parayı verip sadece enerji alan, dışarıya kaynak aktaran bir ülke konumuna düşersiniz.

Oturum Yöneticisi: Gazi Bey sizin bir katkınız olacak mı bu soruya ilişkin?

Gazi İpek: Mehmet Bey'in aktardıklarının hepsi bilgi anlamında çok kıymetlidir. Doğru, dünya böyle gidiyor ama burada sormamız gereken alternatif süreç nasıl örgütlenecek? Evet, uluslararası düzeyde yürüyen sistem bu, peki bunun karşısında ne yapılıyor şu anda? Diyelim ki, geleceğe dönük olan talep artışlarında 2 temel veri kullanıyoruz; biri nüfus, diğeri de ülkelerdeki gelir artışı. Bu iki parametreye baktığımızda sürekli değişim var. Bugün dünyada 7.6 milyar insanın yaşadığı söyleniyor. 2040'ta bu, 2050'de bu denilirken, sürekli azaldığını görüyoruz bunun. İnsanlık bilinçlendikçe, geliştikçe, nüfus artışlarındaki oran düşüyor.

Kalkınmayla ilgili mesela 4 yıl önce incelediğimiz bir raporda, 2040'a kadar dünyanın ortalama yüzde 4 büyüyeceği hesaplanırken, yeni projeksiyonlarda 2.8-3'e inmiş durumda. Herhalde 10 yıl sonra daha başka sayılar konuşacağız. Onun için, şu anda mevcut olan, var olan parametreler üzerinden yürütülen tartışmalar tabii ki bizi hep talep artışlarının olacağı gerçeğine götürüyor. Özellikle talep artışların temel dayanağı olan sanayide kullanılan eski teknolojiler hızla değişiyor. Tüm gayri safi milli hâsıla içinde sanayinin payı azalırken, hizmetler sektörünün payı artıyor. Bu yeni teknolojileri iyi izlediğimizde göreceğiz ki, aslında insanlık giderek bu talebi daha da aşağı doğru çekecek ve çektikçe de bu mevcut talepler ortadan kalkmaya başlayacak. Ben buna inanıyorum. Buradan bakarak şuna varmaya çalışıyorum: Bizim daha çok yatırım yapan, daha çok büyüyen, daha çok kalkınan bir ülke modellemesinin aslında başka parametrelere hizmet ettiğini görüyoruz.

Oturum Yöneticisi: Şöyle bir özet yapabiliriz; Mehmet Öğütçü, sanki dünyanın daha üstünden bir yerden bakarak görünen manzarayı bize anlattı. Bu bir reel politik, yani olan biten de bu gerçekten. Gazi Başkanın söylediği de şu: Tamam, bu böyle oluyor, ama buna kim karar veriyor, sanki görünmez bir el mi? Mesela, Londra Enerji Kulübü'nün dünya politikasının belirlenmesindeki fonksiyonu nedir? Çünkü biliyoruz ki, Batılı ülkeler, özellikle sermaye, sivil toplum kuruluşlarının ve düşünce kuruluşlarının ortaya koyduğu perspektifler doğrultusunda ya da finansal kuruluşların önerileri doğrultusunda enerji yatırımlarını belli şekilde yönlendiriyorlar. Ama bu parametrenin içinde, Gazi Başkanın söylediği gibi, ülke menfaatleri, halkın menfaatleri hiç olmayacak mı, hep sermaye temelli ve kâr temelli mi yatırımlar olacak ya da biz bu çarkı nasıl değiştirebiliriz ya da çevirebiliriz? Sizin bahsettiğiniz bölge, dünya nüfusunun neredeyse yarısı ve doğrusal projeksiyonlar yaptığınız zaman, Başkanın söylediği hatalı durum ortaya çıkıyor, yani büyüme oranı sürekli yüzde 4 falan olmuyor. Ama şöyle bir öngörünüz mü var: "Bu 3 milyar insan, zamanı gelince bir Avrupalı gibi yaşayacağı zaman ancak böyle bir enerji patlaması söz konusu olabilir." diye bir bakış açısı geliştirmek çok mu ütopik olur acaba?

Faik Bulut: "Dünya Düzdür" adlı bir kitabı olan, New York Times'ın yazarlarından Thomas L. Freidman son dönemde enerji hakkında yazıyor. İki konudan bahsediyor; birisi petrole dayalı otoriterlik. Sayın Öğütçü bunu açabilir mi? İkincisi, bu enerji kavgasında, küresel kavgada, yükselen güçler tarafından Amerika geriletiliyor kuşkusuz ama hâlâ Amerika'nın elinde üçlü bir koz var; petrol, dolar ve Pentagon. Bunları nereye koyabiliriz? Zaten Gazi Bey'in fikirlerini bildiğim için, aşina olduğumuz için, geleceğe ilişkin perspektif açısından yine Sayın Öğütçü'ye soruyorum.

Oturum Yöneticisi: Bir de Erhan Bey'den bir soru alalım.

Erhan Karaçay: Sayın Mehmet Öğütçü'yü İstanbul'da da keyifle izledik. Gerçekten bizim de politikalarımızı şekillendiren ulus ötesi enerji şirketlerinin resmini en iyi bilen insanlardan, hem de bunu da samimiyetle paylaşan bir kişi. Teşekkür ediyoruz. Fakat bugün, Dünya Mühendisler Günü'nde böyle Diyarbakır'dan dünyaya müjde veremez miyiz? Bizim borumuz hakkında hiç konuşmuyorsunuz. Bor, bizim torunlarımıza yeter de dünyadaki yurttaşların torunlarına yetmez mi? Birinci sorum bu.

İkincisi, uluslararası üretim ilişkilerinde, çimentoyu, alüminyumu saydınız. Şu anda sanıyorum, dünyanın hurda çeliğini dönüştürüyoruz çeliğe; hurdalık oldu ülke. Bununla ilgili de daha fazla enerji ihtiyacı olacak. Bu konuda da planlamalar hakkında paylaşımınız olabilir mi?

Libya'yla yeni bir anlaşma yapıldı Doğu Akdeniz konusunda. Akdeniz ülkesi olup da tek dışlanan ülke olmamıza rağmen, "Libya'yla anlaşma yapınca, Doğu Akdeniz petrolüne biz hâkim olacağız" diye bir hava verilmeye başlandı. Siz de sözleriniz arasında, sanıyorum buradan taşınacak gibi bir şey söylediniz. Benim göğsüm sevinçle doldu. Yine buradan dünyaya bir mesaj verebilir miyiz belki, nasıl olacak diye?

Teşekkür ederim.

Oturum Yöneticisi: Ben teşekkür ederim.

Bu 2 soruyu hemen cevaplayalım isterseniz. Ama Doğu Akdeniz'e fazla girmeyelim, çünkü bundan sonraki panelde, Kıbrıs'tan gelen bir arkadaşımız o konuyu açacaktır. Çok detaya girmeden, kısaca bir şeyler söyler misiniz?

Önce Faik Hoca'nın sorusu vardı, Amerika'nın gücüyle ilgili, üçayaklı gücüyle ilgili.

Mehmet Öğütçü: Onu da kapsayacak şekilde sizin sorunuzla başlayayım.

Kim yönetiyor, yani bu kararları kim veriyor? İnanın, öyle tek bir karar verici yok bu alanda. Herkesin hevesi, arzusu var dünya enerjisine hükmetme, karar verme konusunda. Trump başa gelir gelmez bir yaklaşım ortaya koydu; global energy domination, küresel enerji hükümranlığı. Bu çok düşünülmüş bir ifade. Yani Trump'ın tweetlerinde öylesine yazılan bir ifade değil, düşünüp taşınıp geliştirdiği bir şey. Özellikle de son 10 yılda inanılmaz büyüklüğe ulaşan kaya gazı ve petrolün üstünlüğünün yansıması biraz. Bu strateji aşama aşama uygulanıyor şimdi.

Rusya'yı eleştirirdik hep, enerjiyi silah olarak kullanıyor dış ilişkilerde diye. Biliyorsunuz, Soğuk Savaş döneminde bile enerji akışını hiçbir şekilde durdurmadı Rusya ama buna rağmen, özellikle Putin yönetimi çok akıllıca, Avrupa'yla, Ukrayna'yla, Orta Asya'yla, Türkiye'yle ilişkilerinde enerjiyi açıkça silah olmasa bile, bir baskı unsuru olarak kullandı ve kullanacaktır da. Şimdi, Amerika ondan daha güçlü bir şekilde enerjiyi kullanıyor bir silah olarak. Amerikan LNG'sini almayı bir önkoşul olarak getirdi. Yani S-400 tartışmalarına bile girdi. Trump-Erdoğan görüşmelerinde "Bizden Amerikan LNG'si alacaksınız" dedi. Şu anda Avrupa'da en fazla Amerika LNG'si alan ülke biziz.

Biliyorsunuz, uluslararası enerji yönetiminde birçok teşkilat var. OPEC vardı; OPEC çatırdamaya başladı. Katar çıktı, Ekvador çıktı. Endonezya girmişti, tekrar çıktı. Benim kaygım, önümüzdeki dönemde Venezüella'yla İran'ın OPEC'ten çıkması ihtimalidir. Çünkü OPEC artık Rusya'yla, Suudi Arabistan arasında yürüyor üç aşağı beş yukarı. Fiyatları onlar belirliyor, kotaları onlar belirliyor. Bugün ve yarın OPEC toplantısı var, orada bir 400 bin varillik kesinti daha bekliyorum. Çünkü Amerika'daki envanter bayağı azaldı ve fiyatlar yükselmeye başladı. Dolayısıyla petrolde oyun değişiyor, patronlar değişiyor.

Kuzey Irak'ta petrol üreten bir şirketin uzun yıllar yönetim kurulu üyeliğini de yaptım, Genel Enerji'nin. Petrolde, üreticiden ziyade tüccar ve finansör kazanıyor, taşıyıcı kazanıyor. Esas para oralara gidiyor. Hele bir ara, Goldman Sachs'tır, JP Morgan gibi yatırım bankaları bizden kat kat daha fazla kazanmaya başladı. Yani bu isimleri şundan dolayı veriyorum: Fiyatları belirleyen farklı odaklar var küresel sistemde, taşıyı-

cılar, finansörler, ticaretini yapan şirketler.

Biliyorsunuz, bir de Uluslararası Enerji Ajansı var. Ben, orada da bir 7 yıl kadar çalıştım. Daha çok OECD ülkelerinin görüşlerini yansıtan, menfaatlerini yansıtan bir kuruluştur. Mesela, bu çok iyi bir örnektir: Dünya enerji sisteminin tasarımında, o mimarinin oluşturulmasında, oranın başat gücü Amerika âdeta bize talimat verir: "Petrol fiyatlarını tartışmayın" derdi eskiden, "Yenilenebiliri falan karıştırmayın işin içine fazla, fosil yakıtların önemini ortaya çıkartın. İklim değişikliği gerçek değildir, uydurmadır, bilimsel değildir."

Belki hatırlarsınız, 2015'te çıkan raporda, "Doğalgazda altın çağ" diyordu. Şu anda doğalgaza para bulamıyoruz çünkü Avrupa Yatırım Bankası ve birçok banka, doğalgaz yatırımlarını kömür yatırımı gibi görmeye başladılar. "Geçiş yakıtıdır, köprü yakıtıdır, geleceği yoktur. Üstelik karbondioksit salınımlarında da kömürden daha iyi olsa bile, onda da vardır" deyip yenilenebilir enerjiye akıtmaya başladı paralarını. Yani enerji hükümranlığında tek patron yok, iki patron yok, çok değişik kutuplar var ve herkes gücü oranında belli yakıtları özendiriyor, geliştiriyor.

Oturum Yöneticisi: Ama biz kesinlikle yokuz diyorsunuz.

Mehmet Öğütçü: Oyunda biz yokuz, hiç yokuz. Biz, onun objesiyiz.

Doğu Akdeniz'le ilgili şunu söyleyebilirim: Libya'yla imzalanan anlaşma gerçekten de önemli bir hamledir ama abartılı bir hamledir. Geçen televizyonda bir sunucu benimle konuşurken "Büyük bir zafer kazandık Libya'yla yaptığımız anlaşmada. Herhalde Montrö kadar hatta belki ondan bile önemlidir, değil mi? Abartmıyorum, değil mi?" dedi. Ben de tek kelime ile cevap verdim: "Abartıyorsunuz" dedim. Çünkü imzalanan anlaşma değildir, mutabakat muhtırasıdır. Hukuki geçerliliği, meşruiyeti güçlü değildir bunun. Keşke bunu ciddi bir hukuki metne dönüştürsek, parlamentolar onaylasa. Bir de Libya'da iki hükümet var; esas muhalif olan diğer hükümet bütün petrol kaynaklarını kontrol ediyor. Bizim çalıştığımız, Birleşmiş Milletlerin de tanıdığı ve o anlaşmanın altına imza atan Sarraj Hükümeti ise Türkiye'ye bağımlı. Dronelar, zırhlı araçlar gönderiliyor.

Dolayısıyla çok sağlam bir durum yok orada, her an geri de çekilebilir çünkü Libya ağır baskı altında. Türkiye akıllı davranırsa, aslında burada oyun değiştirici olması için şu olabilir: Dış politikada, uluslararası ilişkilerde duygusallığa yer yoktur, menfaatler vardır. İngiliz Başbakanı zamanında demişti ya "Ebedi dostluklar yoktur, ebedi menfaatler vardır" diye. Türkiye'nin menfaati, Enerji Bakanı, Dışişleri Bakanı, özel temsilci, kimi buluyorsan İsrail'e gönder çünkü dikkat ederseniz, İsrail, Libya konusunda tek bir açıklama yapmadı. İsrail'i de bu işin içine katmak demek, o "Şer cephe" dedikleri yapıyı bölmek demektir.

Türkiye 2-3 ay içerisinde gerçek anlamda bir bölgesel güç stratejisi izlemelidir. Bölgenin abartısız süper gücü biziz, Doğu Akdeniz'e en uzun sahili olan, en büyük gayri safi milli hâsıla, doğalgaz dâhil olmak üzere en fazla enerji talebi olan, en büyük silahlı kuvvetleri olan ülke Türkiye'dir. Mısır'a, İsrail'e, Rum kesimine gittiğim zaman, hepsinin kafasındaki algı şu: "Türklerin ayranı kabardı, Doğu Akdeniz'i ele geçirmeye çalışıyorlar." Öyle bir şey yok. Allah daha fazla versin adamlara, daha fazla üretsinler, ucuza üretsinler, biz de satın alalım. Herkesin kendi sahası var. Mısır'ın Zor sahası ve Noor sahası, İsrail'in Tamar ve Leviathan. Rum kesiminin kendi kıyılarındaki KKTC'yle çelişki yaratmayacak. Bizim orada çok meşru olan politikamız, bir, KKTC'nin eşit ortak olarak Kıbrıs'ın kaynaklarında haklarının korunması. Onun için, fazla bağırmaya, gürültü çıkartmaya da gerek yok.

Yani Türkiye, Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine gönderdiği tek taraflı bir mektupla kıta sahanlığını bile bundan birkaç ay önce ilan etti. Münhasır ekonomik bölge 200 deniz milidir. Onu ilan etmedik. Tek taraflı olarak, Rodos'u ve Girit'i hesaba katmıyoruz deyip öyle bir şerit yarattık kendimize. Bunun uygulanma şansı çok yüksek değil, maksimalist bir yaklaşım. Ama bunu eğer şunun için yaptıysanız, ilan ederim, sonra oturup müzakere yaparım, belli bir noktaya getiririm, kazan-kazan. Uluslararası hukuka

tam uygun değil, çünkü Dünya Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni imzalamadık biz. Bizim resmi tezimiz, "Hakkaniyet prensibine göre yaptık" diyoruz. Tabii, hakkaniyet her ülkeye göre değişir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz'de barış istiyorsak, kazan-kazan ortaklıklar istiyorsak, hiç bunun lamı cimi yok; tek taraflı ilanlar yerine, oturup bütün ülkelerle konuşmamız lazım.

Doğalgaz olarak Doğu Akdeniz'de çok fazla bir şey yok. Neden yok? Dediğim gibi, çünkü bolluk var doğalgazda. Oradan çıkartılacak doğalgaz hem çok derinde, yani jeolojik olarak bayağı meşakkatli bir alan. Hem kükürt düzeyi çok yüksek, çıkarttığınız zaman kükürdünü temizleyeceksiniz -ki, 4-5 dolarlık bir yatırım- sonra LNG boru hattı karar vereceksiniz. Zaten Türkiye piyasası doymuş vaziyette. Biz her yerden gaz alıyoruz, ihtiyacımızdan bile fazla. Avrupa piyasası da o kadar cazip değil, orada da hem LNG artmaya başladı, hem yenilenebilir enerjiye yönelimden kaynaklı talep düşüyor. Onun için, Doğu Akdeniz gazını çok abartmaktansa, Libya konusu yaşamsal önemde Türkiye açısından.

Sadece doğalgaz, petrol anlamında değil ya da balıkçılık anlamında değil; benim için en önemlisi, Türkiye'nin ticari gemilerinin ve savaş gemilerinin Büyük Akdeniz'e şu anda çok tıpkı Ege'de olduğu gibi dar bir alana hapsedilmiş vaziyette olması. Bunu genişletmek gerekiyor. Ama bu da her zaman askeri pazuları kullanarak değil, önce konuşarak, enerji diplomasisi yoluyla; eğer çözüm gelmiyorsa, o zaman en son başvurulacak alana başvurulabilir. Türkiye, ne yazık ki bu konularda en son yapılacak şeyi ilk yapmaya başlıyor. O zaman da uluslararası alanda kabul görmüyorsunuz.

Oturum Yöneticisi: Teşekkür ederim.Aslında Mehmet Öğütçü'yü dinledikçe, benim moralim daha da bozulmaya başladı çünkü enerji konu olduğu zaman, Türkiye açısından hiç iyi bir şey yokmuş gibi. Bizim dünya enerji politikalarında belirleyici olma özelliğimiz yok, terminal ve geçiş yolu olma özelliğimiz bile yok gibi. Ben biraz da iyi şeyler duymak istiyorum açıkçası. Bu durumu nasıl değiştirebiliriz, bu hakikaten böyle mi? Bu konuda bir katkıda bulunur musunuz?

Gazi İpek: Biraz daha soru alalım isterseniz.

Oturum Yöneticisi: 40 dakikamız kaldı. Onun için, sorularımızı ve cevaplarımızı kısa tutarsak memnun olurum. Buyurun.

Salondan: Merhabalar. Maden Mühendisleri Odası'ndan katılıyorum. Hoş geldiniz öncelikle. Güzel bir söyleşi oluyor. Teşekkür ederim.

Sayın Mehmet Öğütçü'ye sorularım, birkaç noktada da eleştirilerim olacak. "Yabancı sermaye gelmiyor" dediler. Bu yabancı sermayenin gelmemesi bizim için bir dezavantaj mıdır, yoksa avantaj mıdır? TMMOB'nin antiemperyalist duruşu her zaman yabancı sermaye karşıtlığı değil, yerli ve yabancı bütün sermayeye karşı bir duruşumuz var kamucu anlayışımızdan dolayı. Aynı zamanda rakamlardan da biraz bahsetmek istiyorum. 2018'de enerji ithalatı 37 milyardan 43 milyara çıkmış. Yüzde 15 oranında bir artış var. Enerji arz güvenliği açısından, özel sektörün Türkiye'deki yatırımlarda çok başarısız olduğu görülüyor. Yani 2018'de cari açığımızda yüzde 15 artış sağlanıyorsa, demek ki biz, özel sektör eliyle yaptırdığımız yatırımların hepsinde başarısız olmuşuz. Bunu görüyoruz. Türkiye Kömür İşletmeleri ve Türkiye taşkömürü aracılığıyla ihale yapılarak termik santral kurdurulması istenildi birçok sahada ama özel sektör buradaki yatırımları gerçekleştirmedi. Bunu gerçekleştirmemesinin en büyük nedeni de elektrik fiyatlarındaki düşüştü. EPİAŞ'ın kurulmasından sonra elektrik fiyatları 9-10 sent/kilovattan, 4-5 sente düştü ve özel sektör buradaki yatırımları kârlı görmediği için bu sahalardaki taahhütlerini gerçekleştirmedi. Ülkenin bugünkü ithalatının artışındaki en büyük sebep de özellikle sektörün bu tutumudur.

Benim sorum şu olacak: Özel sektörün kamu bankalarından aldığı krediyle yapmadığı yatırımlarla uğraşmak mı, yani özel sektörü -yabancı veya yerli- teşvik etmek mi yoksa devleti yeniden düzenleyici değil de üretici olarak sahada görmek mi avantajlı olacaktır?

Teşekkür ederim.

Oturum Yöneticisi: Teşekkür ederim. Kısaca cevap olsun diye, bu soruyu şöyle özet-

leyelim: Yabancı sermayeye karşı olmak, enerji sektöründe bizim için ne anlam ifade ediyor?

Buyurun.

Seyran Duman: Merhabalar. İki tane sorum olacak. Sorularım Sayın Mehmet Öğütçü'ye olacak. Birincisi, 1970'li yıllarda yaşanan enerji savaşlarıyla, bilhassa Kippur Savaşı'yla Avrupa ülkelerine uygulanan ambargolarla enerji jeopolitiği daha çok Ortadoğu'da etkili oldu. Ki gelecekte, kobalt, lityum, toryum gibi kaynakların enerji savaşlarına sebebiyet vereceğini belirttiniz. Hatta Uluslararası Enerji Ajansı Başkanı Fatih Bey'in de söylediği bir şey vardı; 2040'ta, özellikle yenilenebilir enerjide en büyük büyüme oranlarının olacağını ifade etmişti. Şunu merak ediyorum: Uluslararası ilişkiler açısından değerlendirecek olursak, gelecekte kobalt, lityum, toryum kaynaklarının savaşa sebebiyet vereceğini söylediniz ya, bu enerji jeopolitiğini nasıl etkileyecek?

İkincisi de, iklim değişikliğiyle beraber meydana gelecek zorunlu göçlerde enerji ihtiyacı nasıl karşılanacak, daha doğrusu enerji bundan nasıl etkilenecek?

Teşekkür ederim.

Oturum Yöneticisi: Teşekkür ederim. Bir soru daha alalım. Genç arkadaşımız söz istemişti.

Mehmet Tanrıkulu: Merhabalar. Mehmet Bey'e bir sorum olacaktı. TANAP Boru Hattı projesi Türkiye için heyecanlandırıcı bir proje olmalı mı? Rusya'ya doğalgaz açısından bağımlılığımız olduğu söylendi. Bu, bizi Rusya'ya bağımlılıktan kurtaracak mı?

Bir diğer sorum da, kaya gazı konusuna biraz giriş yaptınız. Kaya gazı potansiyelimiz ülke olarak nedir? Diyarbakır'ın bundaki payını biliyor musunuz? Bu, bizim için, doğalgaz için alternatif olabilecek boyutta mı?

Teşekkürler.

Oturum Yöneticisi: Teşekkür ederim. Aslında arkadaşımızın sorusunu önce Gazi İpek'e yönelteyim. Yanlış anlamadıysam, enerji savaşları ve gelecekteki ülkeler arasındaki ilişkilerde enerji savaşlarının sıcak bir savaşa dönüşüp dönüşmeyeceğine ilişkin bir soruydu. İsterseniz, önce Gazi İpek bu konuda bir şeyler söylesin, biraz moralimiz düzelsin.

Gazi İpek: Şüphesiz enerji, savaş politikalarında önemli ama tek başına tek bir parametre değil. Enerjinin toplam gayri safi milli hâsıladaki payına dünya ölçeğinde baktığımızda, yüzde 20'ler gibi bir oran görüyoruz. Buradan tek başına savaş çıkar mı? Şüphesiz bu faktörler de savaşın parametrelerinden biridir. Ancak 70'lerdeki krizin temel sebebi, asıl mesele, 72 yılında Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Frankfurt Olimpiyatları'na yaptığı baskının çok ciddi sonuçları oldu. Ondan sonra da OPEC ülkeleri ilk defa bir araya gelmesiyle varil başına 5 dolarlar civarında olan petrolün 15-20 dolarlara doğru çıktığını, 78'de daha da yükseldiğini görüyoruz.

Bu yükselme trendinde de aslında temel parametre, Avrupa ve gelişmiş kapitalist ülkelerde enflasyon oranlarının ilk defa çift haneye çıkmış olmasıydı. Bu çift hane meselesinin çözüm sürecinde, biraz önce anlattığım, bizim gibi ülkelerdeki darbe süreçlerine kadar götüren, bizim gibi ülkeleri kapitalizme açmak uğruna, daha çok bireyin tükettiği ülke haline getirmek uğruna, dışa açık ekonomik büyüme modelleri uygulandı. Dolayısıyla petrol krizleri tek başına bir şey ifade etmiyor, diğer krizlerle birlikte önemli bence.

70'te yaşanan krizde, İngiltere, Almanya gibi ülkelerde ilk defa çift haneli enflasyonla karşılaşılması ve Batı'nın 1930'lardan sonra uygulanan Keynesçi modelden, Friedmancılığa geçişi, Thatcher, onun Türkiye ayağı Özal gibi modellerle karşılaştık. Bu bir proje elbette ama ben hep şuna inanıyorum: Türkiye ve dünyadaki dinamikler, insanlığın bilinçlenmesiyle yürüdüğü için, bütün enerji tüketimleri, enerji kaynakları gerçekten daha verimli, daha düzgün kullanılmaya devam edilecek, tüketim oranları düşecek ve düştükçe de bizim bu kadar büyük bir savaşla uğraşmamıza gerek kalmayacak.

Oturum Yöneticisi: Moralimizi düzeltti Sayın Başkan.

Mehmet hocam; enerji savaşlarından bir sıcak çatışma bekliyor musunuz 20 yıl içinde?

Mehmet Öğütçü: Ama beni psikolojik baskı altında tutuyorsunuz, "İyi şeyler söyleyin" diyorsunuz.

Oturum Yöneticisi: Belki gerçekçi bir projeksiyon çiziyorsunuz ama...

Mehmet Öğütçü: İsterseniz şununla başlayayım; yabancı sermaye melek midir, şeytan mıdır? Yabancı sermaye ne melektir, ne şeytandır. Ondan yararlanmayı bilenler için muazzam bir imkândır, özellikle kaynakları kısıtlı olan ülkeler açısından. Türkiye'nin sermaye birikimi yoktur, tüketimi çok yüksektir. Hane halkının tasarruf oranı düşüktür. Kendimizden de bakalım. Ayağımızı yorganımıza göre uzatmayız, kredilerle, ilave kaynaklarla falan yaşamaya çalışırız. Türkiye ekonomisi de böyle yaşıyor. Hele hele son dönemde dış borçlar 500 milyar dolarlara kadar ulaştı.

Ben OECD'deyken bir proje geliştirmiştik. "Kaliteli yabancı sermaye" diye bir kavram geliştirdik. Nedir kaliteli yabancı sermaye? Teknoloji transferi getiren, insan yetiştiren, ülkeye net sermaye aktaran ve dünyadaki networkunu, şebekesini o ülkeye kazandıran sermayedir ve o ülkenin regülâsyonlarına, politikalarına saygı duyan, uyan sermayedir. Kolay değil bunu bulmak. Çünkü dünyada o kadar çok sömürülmek isteyen ülke var ki, yabancı sermaye nereye gideceğini bilemiyor. Küçük bir risk gördüğü anda kaçıyor, başka yere gidiyor. Çok ürkektir. Bir güzellik yarışması vardır, bakar, dünyada nerede fırsat var getirisi yüksek, riski düşük, oraya gider. Yani onun doğasının gereğidir o. Ülkeler ise bundan azami istifade edebilmek için, sömürülmeyi, kötüye kullanılmayı, kaynak aşındırmasını durdurabilmek için akıllı stratejiler izlerler.

Yani akıllı bir hükümetiniz varsa, akıllı bir yönetiminiz varsa, yabancı sermayeyi çok iyi kullanabilirsiniz. Yabancı sermaye akıllı yönetimleri sever. Yani istikrarsız, belirsiz, rüşvete ve yolsuzluğa boğulmuş ülkelerde kaliteli yabacı sermaye iş yapmak istemez, uzun soluklu, kalıcı iş yapmak ister. Bunun altını çizmek istiyorum. Yani sevelim, sevmeyelim, ülkede olmadığı için, eğer büyüyeceksek, genişleyeceksek, yabancı sermayeye ihtiyacımız var ama bundan en iyi şekilde istifade etmek de bizim elimizde. Eğer açarsanız her tarafı, bütün imkânları sağlarsanız... Hele hele şimdi Türkiye'de enerji sektörünün finansal darboğazda olduğu bir dönemde, bizim çakallar diye tabir ettiğimiz yabancı sermaye var. Gelip üç kuruşa bu varlıkları kapatabilirler. Burada bir nüans var bence. Yabancı sermaye karşıtlığı ya da taraftarlığından ziyade, kaçınılmaz olarak ihtiyaç duyduğumuz sermayeyi kendi sürdürülebilir kalkınmamıza, büyümemize, gelişmemize, teknolojik ve insan kaynağı zenginleştirmesine temel teşkil edecek şekilde nasıl kullanabiliriz? Bence önemli olan odur.

İkincisi, enerji savaşları konusu aslında sanıldığı kadar çok petrol bağlantılı olmadı. Yani bazen biz kolayına kaçıyoruz, cazip de oluyor, "Irak'taki Saddam'a karşı olan müdahale tamamen petrol savaşıydı" diyoruz. Ya da Libya öyle oldu diyoruz, Hazar'da karşılaştığımız, Güney Çin Denizi'nde karşılaştığımız... Hiç tartışmasız, unsurlardan bir tanesi ama başka unsurlar da var. Pentagon'un 2018 Ulusal Güvenlik Stratejisi Raporu –internet sayfasından da bulabilirsiniz- çok ilginç mesajlar taşıyor. Okumanızı tavsiye ederim. Pentagon şunu görüyor. Aslında Amerika'da kafası çalışan tek yer Pentagon yani Beyaz Saray'dan da, Dışişlerinden de, başka kuruluşlardan da daha etkin, muazzam kaynaklara da hükmediyor. 21. Yüzyılda üstünlüğü Çin'e kaybetmekte olduklarını görüyorlar yani "Ağzımızda kuş tutsak, Çin hızla ilerliyor. Çin'i yumuşak karnından nasıl vururuz?" Hindistan'ı yanlarına aldılar güvenlikte, Japonya, Kore, Tayvan, Asya ülkelerinin bir kısmı. Orta Asya'da başaramadılar, Çin orada üstünlüğü ele geçirdi. Birbirlerini çok sevmeseler de, Rusya'yla mantık evliliği yaptı. Rusya, Çin'e doğru meyletmeye başladı birçok alanda. Şu anda satın alma gücü paritesine göre hesaplarsanız, Çin, dünyada bir numaralı ekonomik güç, nominal olarak da hızla artıyor.

Talep konusundan bahsettiniz. Çin'in doğu kıyı eyaletleri, Kore sınırına kadar çıkarsanız, o bölge, bugün İspanya'yla aynı gayri safi

milli hâsıla büyüklüğüne ve tüketim eğilimlerine sahip. 2040-2050'lerde kişi başına gelirde de Batı'yı yakalayacağından kuşku duyulmuyor. Durdurulamaz bir teknolojik ilerleme var devletin tetiklediği. İyi haber duymak istiyorsanız... Devlet ekonominin içinde yer aldığı zaman, ne yazık ki, bizim devlet anlayışımız köhneleşmiş ve giderek yolsuzluğa, rüşvete, hantallığa giden bir devlet anlayışı. Oysa çok dinamik, devletin stratejik akıl ve yönlendirici rol üstlendiği ülkelerde -örnek olarak vermek gerekirse, Çin bunu çok iyi yapıyor- devlet çok pozitif rol oynayabilir. Bunu sadece piyasa aktörlerine bırakırsanız, arz-talebe bırakırsanız, ne yazık ki mesafe alamazsınız.

Müsaade ederseniz, TANAP'la ilgili birkaç şey söyleyeyim. Türkiye, hele Türk-Suriye sınırında biz Rus uçağını düşürdükten sonra, soğuk duş aldı. "Ya doğalgaz arzımızı keserlerse, ne yaparız?" Rusya'nın geçmişine bakarsanız, daha önce de dediğim gibi, bunu hiç yapmadı ama o risk var. O risk bizi biraz kaygılandırdı ve TANAP'ın hızlandırılması talimatı verildi. Biliyorsunuz, TANAP normal süresinden önce bitti. Ama TANAP'ın mevcut hali öyle çok ahım şahım bir şey değil. 16 milyar metreküp, bunun 6 milyar metreküpü Türkiye'de kalacak, 10 milyar da İpsala'dan Yunanistan'a geçecek, oradan Arnavutluk, Adriyatik'in altından İtalya'ya; yani 3 tane entegre proje var burada. Bir tanesi Güney Kafkas Boru hattı -o bitti, işliyor, Gürcistan üzerinden getiriyor, Ardahan'a teslim ediyor- sonra da TAP projesi var; üçü birlikte işlemek zorunda.

Kanaatimce orada en büyük risk Gürcistan, çünkü boru hatları en zayıf oldukları nokta kadar güçlüdür. Biliyorsunuz, Rusya Güney Osetya'yı, Abhazya'yı işgal etti ve Gürcistan'ın Batı'ya yönelimi daha da güçlenerek ilerlerse, NATO'daki kriz hesaplarına göre, Gürcistan üzerinden Ermenistan'a bir koridoru işgal edebilir. Geçtiği hattı da düşünün. En kötü ihtimal olarak, risk olarak bunları düşünmek zorundasınız senaryolarda. İddia ediyorum ki, eğer bu Azeri gazını Adriyatik üzerinden İtalya'ya gönderme projesini bugün ortaya atmış olsaydı Türkler, Azeriler, BP, hiçbir inşa şansı yoktu; çünkü piyasalar da olgunlaşmış vaziyette, LNG daha güçlü. Azeriler de bedavaya vermiyorlar tabii bu gazı. En pahalı gazı biz İran'dan alıyoruz, ikinci Rusya, üçüncü Azerbaycan. Irak'ın Kürt bölgesinden alırsak eğer, çok daha ucuza alacağız. Fiyatı düşük bir gaz değil bu. Üstelik uzun vadeli aldık.

Artık uluslararası sistemde kontrat süreleri kısalıyor. 15 yıl, 20 yıl, al, öde. Kullanmasan da ödemek zorundasın kontratları. Şimdi bir kısmının süresi sona eriyor, 16 milyar metreküp kadar, 2021'de, 2025'te. Türkiye, dilerim, bu fırsat penceresini kaçırmaz. Hem üçüncü ülkelere satmak -çünkü şu anda elimizde olanları üçüncü ülkelere satma şeyi yok TANAP dışında, yetki vermiyor- hem esnek hale getirmek, hem fiyatını düşürmek gibi hükümler konulmalıdır ki, Türkiye, mevcut düzende, alıcının kral olduğu düzende maliyetleri düşürebilsin.

İran'dan da alabiliriz gazı. İran, ilave gaz satmak istiyor bize. "Yeni satacağım gazda, 10 milyar metreküpün ötesinde hazırım fiyatı düşürmeye" diyor. Doğu Akdeniz gazının gidecek yeri yok şu anda. Koparılan bu kadar gürültüye bakmayın. O da Türkiye üzerinden gelebilir; ama bunun için de önkoşul, Telaviv'le, Kahire'yle, Şam'la, Beyrut'la, Tripoli'yle dostane ilişkiler geliştirmektir, yumuşak ama kararlı güç. Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada kaba güç olmasına imkân ve ihtimal yok, yapamazsınız. Zaten en büyük güçsünüz. Onun için, yumuşak gücünü kararlı bir şekilde -zafiyet değildir yumuşak güç- kullanarak, Türkiye, bölgede -olumlu mesaj istiyorsanız- kazan-kazan enerji ortaklıkları gerçekleştirebilir. Madem yüzde 54 gazımızı Rusya'dan alıyoruz, Rusya'ya koşul ileri sürebiliriz; yani "Senin kaynağında yüzde 25 yatırımını ben yapıyorum. Aynı şeyi Mısır'da, aynı şeyi Kürt bölgesinde, Kazakistan'da yapabilirsiniz. Yani mutlaka kendi ülkenizde üretmeniz gerekmiyor; o ülkelerde üreterek, Çin'in yaptığı gibi, Japonya'nın yaptığı gibi, arz güvenliğinizi garanti altına alabilirsiniz.

Kaya gazı çok özelliği olan bir gaz. Kaya gazında herkes Amerika'yı bir numara zannediyor; ama bir numara Arjantin, Kuzey Afrika, Çin ve bu ülkelerin hiçbirisinde kaya gazı üretilmiyor. Çünkü Amerika'da, biliyorsunuz, mülkiyet çok daha farklı; yerin altı,

yerin üstünde kim sahipse ona aittir. Yani sizin o güzelim tarlanızda ya da zeytinlikli arazinizde kaya gazı buldukları anda Amerika'da, o zeytinler falan hemen sökülüp gaz çıkartılmasına mülkiyet sahibi rıza gösteriyor; çünkü büyük kazanç elde edecek oradan. Bizim gibi ülkelerde ise, toprağın altı devlete aittir, siz toprağın üstüne sahipsiniz. Bir, mülkiyet hakkı dolayısıyla çok zordur, ikinci olarak suyun ve kimyasalların baskısıyla. Muazzam su kaynağınız olması lazım onu çıkartmak için. Yani astarı yüzünden pahalıya gelecek bir şey. Eğer ben şu andaki bolluk olduğu dönemde dışarıdan ucuza alabiliyorsam, LNG olarak da, boru hattı gazı olarak da -bu konuda çok şanslıyız- kaya gazına yönelmenin çok cazibesi olduğunu düşünmüyorum, yani Türkiye'ye çok fazla bir şey kazandırmayacak. Tam tersine, çevre açısından, sosyal açıdan ve fiyat açısından -çok yatırım yapacaksınız- fazla bir getirisi yok bunun. Bu, aynı Doğu Karadeniz için söylediğim gibi. Yani fiyatlar 200 dolara çıkarsa eğer, o zaman gidin, araştırın orada, 35 dolar maliyetle ama şu anda, bu piyasada bence akıllıca bir iş değil, hele çok ucuza gaz aldığımız bir dönemde. Türkiye'de var kaya gazı, ama fizibıl değil şu anda ticari olarak.

Oturum Yöneticisi: Teşekkür ederim.

Sayın Öğütçü, konuşmasının bir yerinde şöyle bir cümle kullandı ki, altına imzamızı atacağımız bir cümleydi: "Enerji politikalarını belirleyen insanlar onları uygulamak için bölge ve yöre halkıyla anlaşmak durumundadırlar." Demin bir arkadaşımız sordu, özellikle iklim değişikliğiyle ilgili. Dolayısıyla dünya halkları içerisinde enerji politikalarına karşı halktan yana ciddi politik bir tavır. Tabii, bunun içinde TMMOB de Odamız da var. Bu anlamda, bu dengeyi nasıl kuracaksınız, yani sermayeyle bu sivil toplum kuruluşlarının ya da meslek odalarının ya da halkın mücadelesinde bu terazi nerede duracak, kim kazanacak yakın gelecekte, ne öngörüyorsunuz?

Gazi İpek: Meselenin kaynağı talep projeksiyonlarının doğru yapılmamasıdır. Öncelikle talep doğru planlanacak. Planlama doğru yapıldığında, bunun da bir mastır plan etrafında yapılması lazım. Ama maalesef, Türkiye tüm merkezi yapısını kaybetmiş görünüyor. Geçmişte Türkiye Elektrik Kurumu diye başladığımız süreç bugün tamamen dağılmış pozisyonda. Önce ikiye ayrıldı, üçe ayrıldı, derken 21 dağıtım bölgesi, bir sürü firma ve işleyişin ortak bir planlama etrafında yapılmadığı görülüyor. Dolayısıyla bir tarafıyla planlama sorunu var, bir tarafıyla da tercih sorunu var.

Örnek söylüyorum: 2007'de bir ihale açılmıştı Türkiye'deki rüzgârla ilgili. Bu ihalede müracaat süresi 1 gündü, ikinci güne bırakılmadı, gece bilgiler alınır da başkası o müracaatı yapar diye. 1 Kasım'dı, hiç unutmuyorum. Bir günde müracaatlar yapıldı ve 78 bin megavat bir müracaat oldu. Sonra çakıştırmalar düşüldü, 48 bin megavata indi. O dönemde yönetmelikte, "Yüzde 15'ten fazla yenilenebilir enerji şebekeye verilemez" diye bir husus vardı. Zaten hepsi rüzgâr olsa, o günkü mevzuata göre 6 bin megavat kurulması lazım. "48 binden 6 bin nasıl seçilecek?" tartışması uzun süre Başbakanlıkta, TEİAŞ'ta vesaire yapıldı. Sonuçta varılan nokta şu: O gün çakışmalar olduğu için, bunun hangi yöntemle çözüleceği belirlenemedi ve rüzgâr hızının en zayıf olduğu noktalara lisans verdiler. Böyle bir planlama anlayışıyla siz nasıl yürüyeceksiniz? Kalkıyorsunuz, o 48 binden, rüzgârın hızının en yüksek olduğu, bölge şartlarının daha uygun olduğu, buraya kurulabilir deyip, 48 bini masaya yatırıp onun içinden tercihini yaptığın bir planlama yapılmıyor. Orada başka parametrelerle beraber, şirketlerin talebi üzerine böyle bir projeksiyon yürütüldü.

Dolayısıyla toplamdaki enerji talebimizin, her alanda enerji kaynaklarının, yani üretimlerinin tümünün planlanması gerekiyor. Bu planlamayı yaparken de, demin söylediğim gibi, tüketimin de verimlilikle birlikte azaltılması -bunda özellikle sanayideki teknolojik yenilikler çok belirleyici- tüketim alışkanlıklarının değiştirilmesi gerekiyor. Bütün bunlar yapılırken, göreceğiz ki, bu kadar çok enerji ihtiyacımız olmayacak. Dolayısıyla bu planlamalar da bu model içinde yürüyebilir diye düşünüyorum.

Oturum Yöneticisi: Buyurun.

Salondan: Sayın Öğütçü; enerjiyle ilgili 3

konudan bahsettiniz ama üçüncü boyutuyla ilgili yani çevreye zarar vermeyecek, iklim değişikliğine neden olmayacak- bir şey duymadım. Bir de mesela, Gazi Bey konuşmasında hep "Tüketimi azaltmalıyız" diyor ama sizin söyleminizde de sanki daha çok, daha çok, daha çok... Biliyorsunuz "Büyümenin sınırları" diye bir rapor yayınlamıştı Roma Kulübü. O rapora göre bakınca da, bu kaynaklar sonsuzmuş gibi davranma hakkımız yok. Gelecek kuşakları düşünmek durumundayız. Bunun için neler yapmalıyız, ben bunu duymak istiyorum.

Oturum Yöneticisi: Bir soru daha alalım. Süremiz çok azaldı. En genç kimse o sorsun. Onların geleceği için konuşuyoruz.

Seyfettin Atar (EMO Mersin Şube Yönetim Kurulu Başkanı): Gazi Bey'e ve Mehmet Bey'e bir sorum olacak, yaş itibarıyla bizden daha çok gördüklerinden dolayı. Gazi Bey daha çok "Aslında bunların yapılması lazım, bunların olması lazım, şunların olması lazım" şeklinde konuştu, Mehmet Bey de uluslararası realiteyi anlattı bize. Geçmişten bugüne ve 20 sene sonraki süreci de baz alırsanız, yani bir öngörünüz olduğu zaman sizce, 20 yıl sonra Türkiye'de biz hâlâ bu konuları mı konuşacağız? Bölgesel yenilenebilir enerji kaynakları olacak mı yoksa hükümetlerin iç ve dış siyasetteki yaptığı yanlışları mı konuşacağız?

Teşekkür ediyorum.

Salondan: Borla ilgili bir soru sorulmuştu ama hatırlamadınız. O soruyu hatırlatmak istedim. Bor, Türkiye için geleceğin enerjisi ya da kullanılacak bir maden olarak görünüyordu ama en son, borun çamaşır deterjanı olarak üretildiğine şahit olduk. Yani enerjiden çamaşır deterjanına borun dönüşümü sizce nasıl oldu?

Oturum Yöneticisi: Bundan sonraki oturumda maden mühendisleri var; bunu isterseniz onlar cevaplasın.

Önce hocamın sorusuna bir cevap verelim. Yani gerçekten büyüme sonsuza kadar böyle devam mı edecek yoksa bu büyüme hikâyesi biraz başka şeylere mi hizmet ediyor gerçekten? Onu da soruyorum bununla beraber. Toplumsal muhalefet neyin önüne geçebilecek, ne öngörüyorsunuz?

Gazi İpek: Şu anda elimizde, Uluslararası Enerji Ajansı'nın yaptığı 2040 yılına kadar hazırlanmış bir projeksiyon var. Buna göre, OECD ülkelerinde enerji talebi binde 1 azalıyor 2040'a kadar. Yani 2040'a vardığımızda artan bir talep de değil, azalan bir taleple karşı karşıyayız. Biraz önce de Mehmet Bey söyledi, daha çok taleplerin kaynağı, Çin, Hindistan gibi ekonomiler. Peki, bunlar da mutlak olarak hep yüzde 7-8 mi büyüyecekler? Nüfus artışındaki bu trendin giderek yavaşlayacağı ve azalacağını biliyoruz. Hatta bu değişim tüm projeksiyonlarda daha çok geriye doğru gitmekte yani dün yaptığımız projeksiyon bugün gerçekçi olmuyor, daha aşağıda gerçekleşiyor, nüfus daha az artıyor. Şu anda Türkiye'nin nüfusu 95 milyon olarak planlanıyor, 2100'de 110 milyon olacağı hesaplanıyor ama bir bakıyoruz, bu projeksiyonlar da değişiyor, aşağı doğru çekiliyor. O zaman, nüfus hep böyle artmayacak ve dolayısıyla büyüme modellemesi hep böyle gitmeyecek. Tersine, toplumsal gelişme, bilinçlenme, teknolojideki yenilikler, giderek var olan tüketimlerin de gerilemesine ve azalmasına yol açacak. Yani insanlık hep böyle enerjinin peşinde koşan, onun büyümesinin üzerinden politika oluşturan bir sürecin parçası olmayacak diye düşünüyorum. Benim düşüncem bu.

Oturum Yöneticisi: Genç arkadaşımızın sorusuna da bir cevap verelim. 20 yıl sonra biz ne konuşacağız başka?

Gazi İpek: Biraz önce Mehmet Bey söyledi zaten. Gerçekten 2040-2050 projeksiyonlarında, yeni senaryolara rağmen Dünya enerji ihtiyacının yüzde 30 civarında artacağı hesaplanıyor. Bu da nüfustaki artışa paralel yürüyor. Yüzde 16 civarında bir artış öngörülüyor 2040'ta, enerjide de yüzde 30 civarında bir büyüme öngörülüyor ama bunlar da çok sık değişeceğe benziyor. İsterseniz bunları bir kenara yazalım. 5 yıl sonra bu projeksiyonların çok daha geri noktalara düştüğünü göreceğiz, çünkü geçmişte yapılan tüm projeksiyonlar hızla aşağı doğru çekiliyor. Dün daha yüksek artışlar vardı, oranları yüzde 36'ydı, yüzde 30'a çekildi. Nüfus artışları daha geriye doğru düşüyor. Dolayısıyla ben, insanlığın bu iletişim çağında, bu toplumsal bilinç-

lenmeyle, bu sorunları kavrayışıyla bu enerji talebini de çok altlara doğru çekeceği kanısındayım.

Oturum Yöneticisi: Aslında Mehmet Bey'e bir pozitif ayrımcılık yapalım, çünkü gerçekten çok büyük bir fedakârlık yaptı bu sempozyuma katılabilmek için. 12 dakikamız kaldı, 2 dakikayı bana bırakırsanız, 10 dakika şöyle bir genel perspektif, son bir toparlama yaparsanız memnun olurum.

Mehmet Öğütçü: Oturum yöneticimizin bahsetmiş olduğu birinci husus, büyümenin sınırları. Roma Kulübü'nün 70'lerde yaptığı öngörülerin çoğu çıkmadı. Eğer onlara inansaydık, şu anda kıtlık içerisinde ölüyordu insanlar, özellikle gıda ve enerji konusunda. Bu demek değildir ki, elimizdeki kaynakları hoyratça kullanalım. Ama insanlar içgüdüsel olarak daha fazla kullanma, harcama, tüketme eğilimindedir. Bu, bizim isteğimize bağlı da değildir. O dönemde yapılan projeksiyonların çok çok üzerindeyiz şimdi. Kaynak kullanımında, heba etmesinde, gezegenimizi yaşanmaz hale getirme konusunda bayağı ciddi çalışmalar yapıyoruz, o konuda kimse eleştiremez gezegenimizi. Hatta öbür gezegenlere bile el atmaya çalışıyoruz. Dünyada kaynak sıkıntısı yok. Biz hâlâ okyanusları kullanmıyoruz. Biliyorsunuz, dünya yüzeyinin neredeyse yüzde 90'a yakını okyanuslarla çevrili. Biz karalardaki ve kıyıdaki kaynakları kullanabiliyoruz ancak. Okyanuslarda muazzam kaynak var. Şimdi uzaya da el attık, uzay kaynaklarına. Uzayın paylaşımı konusunda uzayda çatışmalar başlayacak belki.

NATO'nun son çıkan communicate'sinde, Londra'da, hiç olmayan bir madde konuldu ilk defa, okyanusların yanı sıra, uzay savunması da NATO'nun sorumluluk sahasına verildi. Trump, "Sadece NATO ülkelerinin ve çevredeki ülkelerin güvenliği değil, bütün dünyada küresel güvenlikte NATO söz sahibi olsun" dedi. Kaynakların korunması konusunda da NATO'da çok ciddi bir değişim var o anlamda. Her devirde değişiyor, kömür için mücadele vardı 19. yüzyıl, 20. yüzyıl başlarında. Ondan sonra petrol, Bakü, Musul, Kerkük kavgaları yaşandı, şimdi doğalgaz. Rusya süper güç o alanda ama Rusya'yı Amerika deviriyor, oyuncu da değişiyor. Doğalgaza olan ilgi azalmaya başladı. Hepimiz yenilenebilir konuşuyoruz bugün, "Rüzgâr, güneş götürecek" diyoruz. Hücre yakıtları var, Ay'dan bile güneş enerjisini yansıtma projeleri var, kimyasallardan enerji üretme var yani bunun sonu yok.

Nükleerde de "Uranyumun yerine toryum kullanılabilir mi?" konusu konuşuluyor bugün. Bill Gates'in bizzat yatırım yaptığı bir proje bu. Ki toryumda zenginleştirmeye gerek kalmıyor, atıklar çok daha az. Türkiye de o alanda zengin. "Önümüzdeki 10 yıl sonra ne konuşacağız?" diye sordu ya arkadaşımız, bu konuları konuşacağız. Petrol, doğalgaz demode olacak artık. Onu hammadde olarak kullanmanın dışında, kimyasal bileşimlerle ne hale getirilebileceği konuşulacak. Büyümenin sınırı olmayacak. Keşke olsa, gezegenin kaynakları daha akıllıca kullanılsa, doğayla barışık, yeşilin de egemen olduğu ama insanoğlu hoyrat bir yaratık. Bu toplantıdaki bizler hariç. Dolayısıyla istediğimiz kadar iyi niyetli, idealist davranalım, kaynakların hoyratça kullanılması devam edecektir. Ama Allah'tan, kaynaklar konusunda kıtlık yok, sıkıntı yok. Eskiden, Roma Kulübü de, diğerleri de hep kıtlık üzerine yaşardı, "Petrol devri sona eriyor. Ne olacak?"

Çevre konusu, iklim değişikliği konusu hepimizin dilinde, hepimizin arzusu -çocuklarımız yaşıyor bu gezegende- ama iş uygulamaya geldiği zaman, gördük, Kyoto Protokolü, Paris Anlaşması. Trump çekiliyor şimdi Paris Anlaşması'ndan. Bizim yıllarca bir yere çekmeye çalıştığımız Çin, şaşırtıcı şekilde iklim değişikliğinde liderlik rolü üstlenmeye başladı çünkü ticarileştirdiler aynı zamanda onun teknolojisini. Ne yazık ki, yaşadığımız bu seller, iklimlerdeki çarpıcı değişim, Amerika'da da, Türkiye'de de, Akdeniz'de de yaşadığımız fırtınalar, çölleşme... İddia ediyorum ki, 15-20 yıl sonra artık Adana'da, Mersin'de yaşayamayacağız, o kuşakta, Antalya kuşağında. İklim göçmenleri yukarı doğru çıkmaya başlayacaklar. Bunu bile bile hâlâ kömüre yatırım yapıyoruz.

Boğaziçi Enerji Kulübü'nde tartışırken, Enerji Bakan Yardımcısı "Bir oylama yapa-

lım arkadaşlar. İklim Değişikliği Sözleşmesi'ni onaylayalım mı, onaylamayalım mı?" dedi. "Dalga mı geçiyorsunuz? Şaka olan bir şey değil bu. Yani seçim değil bu, 'Seçim yapalım mı, yapmayalım mı' değil bu, zorunlu olan bir şey. Kendimizi de buna göre ayarlamamız lazım" dedim. Ama özel sektör iş planlarının, devletin politika tercihlerinin buna göre değişmesi lazım. Elbette bu rekabet gücünü de etkiliyor, yani buna uymayan ülkeler sizden daha önde oluyorlar çünkü maliyeti var bunun. En son termik santralde yaşanan "Filtre takalım mı, takmayalım mı?" konusu. Taksanız bile çözüm değil.

Dolayısıyla hepimiz duyarlıyız, hepimiz bir şeyler yapılmasını istiyoruz; ama belki de bu milenyum kuşağı bizleri atlayacak, biz böyle kendi aramızda konuşmakla vakit kaybederken onlar gerçek eylemlere geçecekler. Ya da dünyada belki iklim değişikliği polis teşkilatı oluşacak, ülkelerin keyfine bırakılmayacak bu iş. Çünkü bütün gezegeni etkiliyor bu, hepimizi etkiliyor. Bu konuda söyleyeceklerim bunlar yani burada da çok iyi haber yok galiba.

Tüketim artacak. Bunu durduramayız. Kimseyi engelleyemezsiniz. Yani Amerika'daki kişi başı enerji tüketimiyle bizdeki, Hindistan'daki, Çin'deki çok farklıdır. Biz derken, buradaki tüketiciyi kastediyorum. Biz de o düzeye çıkmak istiyoruz, onu refah düzeyinin bir parçası olarak görüyoruz. Dolayısıyla Çin'de henüz kıyı eyaletlerinde muazzam bir tüketim var, refah düzeyi var. Onlar da istiyorlar, İspanya'nın ötesinde yaşamak istiyorlar. İçerilere girdiğiniz zaman, daha 1 milyar insan var. Hindistan'da 1.3 milyar insan var. Endonezya, Afrika... Dolayısıyla bunların hepsi isteyecekler tüketimi arttırmayı. Bunu durduramayacağız. O yüzden talep artacak. Benim ondan hiçbir kuşkum yok.

Başka hangi konu vardı? Petro-dolar konusunu konuştuk galiba.

Oturum Yöneticisi: Toplumsal muhalefetin bunun karşısına ne kadar...

Mehmet Öğütçü: Konuşmamın bir yerinde bahsettim. Dünyada enerji demokrasisi yükselişte, Çin'de bile. Ben orada 4 yıl yaşadım, hâlâ gidip geliyorum. Kömürün kullanıldığı dönemde nefes alamazdık. Çocuğum için çok üzülürdüm. Körpecik ciğerleriyle Pekin'de o kömür isini yutuyorsunuz. Türkiye'de de yaşadık bunu. Ankara'da yaşandı bu, okul yıllarımızda ama değişti, doğalgaza geçtiler. Dolayısıyla zaman geçtikçe öncelikler değişiyor, yapılacaklar değişiyor. Belki bizim tahmin bile edemeyeceğimiz teknolojiler gelişecek oyunu değiştirecek. Çünkü hızla gelişiyor hepsi. 10 yıl önce şurada olacağımızı tahmin edebilir miydiniz? Almanya'nın elektrik üretiminin yüzde 50'den fazlasının rüzgâr, güneş olacağını tahmin edebilir miydik? Biz, Uluslararası Enerji Ajansı'nda çalışırken küçümserdik. "Aman efendim, küresel toplamda yüzde 5'i bile bulmaz yenilenebilir enerji. Elbette, önemli bunlar ama bu ta 2050-2060'lara kadar bekleyecek" deniliyordu. Şimdiki raporlarda 2030-2035. Öngörülere çok fazla kafayı takmamak lazım, doğru olan neyse ona yönelmek lazım. Hükümetlerin de akıllı stratejiler izlemesi lazım.

Türkiye, bütün bu saydığımız olumsuzlukları olumluya çevirecek potansiyele sahiptir, diğer ülkelerde olduğu gibi ama bu muazzam potansiyeli bir türlü kinetik enerjiye dönüştüremiyoruz. İçeriden bir ivme gelmiyor, dışarıdan gelenleri alıyoruz, onları uygulamaya çalışıyoruz. Yazılan tezler, araştırmalar, hepsi dış kaynaklı, finansmanı da dışarıdan yapılıyor, laboratuvarı da öyle. Onun için, eğitim sisteminden başlayarak, burada bir paradigma değişikliği gerekiyor, çok ciddi bir paradigma değişikliği gerekiyor.

Müsaade ederseniz, hâlâ vaktim varsa, not ettiğim 1-2 tane mesajımı söylemeye çalışayım.

Oturum Yöneticisi: Bir buçuk dakikanız var.

Mehmet Öğütçü: Bir buçuk dakikada size şu mesajları vermek istiyorum. Birincisi, Türkiye'nin enerji stratejisi diye bir şey olamaz. Dediğim gibi, enerji, ekonominin, dış politikanın, sosyal sistemin entegre bir parçasıdır. Dolayısıyla entegre olarak bakmak zorundasınız ve hep vurguladığımız gibi paydaşlarıyla. Yani orada 2-3 kişinin yönlendirmesiyle bir danışmana hazırlatıp enerji stratejisi çıkartamazsınız. Bunu Suu-

di Arabistan yapabilir, 2030 vizyonu ama hiçbir işe yaramaz kâğıt üzerinde. Katılımcı bir demokratik enerji yaklaşımı çok önemli ki, zemini olsun, insanlar sahiplensin. 2023 Türkiye vizyonu gibi kâğıt üzerinde öngörüleri abartıp, "İhracatımız 500 milyar olacak, şu tarihe kadar şu kadar demir üreteceğiz" gibi değil. Stratejik çerçeveyi çizmek ve gençlere ivmeyi vermek gerekiyor. Teknolojide, inovasyonda eğer öncü bir ülke olamazsak -ki, bu gidişle olacak gibi gözükmüyoruz, ne yazık ki eğitim sistemi de bunu çok teşvik etmiyor- o zaman dünya sisteminde, küçük, başkalarının ürettiğini alan, ticaretle uğraşan bir ülke haline geliriz. Eğitim çok önemli bu anlamda.

Dış politikayla enerji politikasını uyumlaştırmak zorundasınız. Irak'ın Kürt bölgesiyle, İran'la, Azerbaycan, Gürcistan, Rusya, Hazar, İsrail, Yunanistan, Rum kesimi, bunların hepsiyle beraber çalışmak zorundasınız. Amerika'yla, ABD'yle, Çin'le de. Ana oyuncular bunlar. Yani Türkiye, dünya enerjisinin yönetim kurulunda etkin bir üye olarak yer alabilir. Güzel bir laf vardı, eğer yemek masasında değilseniz mönüdesinizdir. Onu unutmamamız lazım.

Nükleerde ağır aksak ilerleyen bir süreç var, şeffaf değil. Çoğumuz kaygı duyuyoruz. İyi teknoloji mi, güvenli mi, değil mi, bu maliyeti karşılamaya değer mi, değmez mi? Bunu daha da tartışmak lazım. Bundan bir hafta önce Rosatom'un Başkan Yardımcısıyla İstanbul'da buluştuk. Benim bir demecimden rahatsız olmuşlar "Bu ticaridir ve finansal kaynağını bulamadılar" diye. Uzun uzun konuştuk. "Bana bu anlattıklarınızı şeffaf bir şekilde kamuoyuyla da paylaşın. Niye sadece bana anlatıyorsunuz?" dedim. O kaygıları gidermeniz lazım ki sürdürülebilir bir proje olsun. Hem siz kazanın, hem Türkiye kazansın.

Diğer husus, kapasite fazlamız var elbette. Bir de enerji stratejisi, Ak Parti'nin, CHP'nin, MHP'nin değil hepimizin stratejisi olmalı. Yani partiler üstü bir strateji gerekiyor. Ancak bu katılımcı yaklaşımla ilerleme kaydedilebilir. Sizlerle, sanayiciyle, uluslararası örgütlerle konuşularak geliştirilmesi gerekmektedir. Yine bildiğini oku ama herkese danış, ortaya bir şey çıkart. Partiler üstü ortak bir enerji yaklaşımı ortaya koymak lazım. Bir de yerel yönetimler yerinde oturup şikâyet etmesinler "Bize merkezi yönetimler şunu yapmıyor, bunu yapmıyor." Aslında çok büyük güçleri var. Yerel yönetimlerin enerji kapasitesini -enerji yönetimi, üretimi, dağıtımı, ticaretini uluslararası ortaklıkları da kuracak şekilde artırmak, güçlendirmek lazım.

Salondan: Hocam bölgede yerel yönetimler yok ki.

Mehmet Öğütçü: Olması gerekeni söylüyorum ben. Elbette, mevcut durumla oturup kıyasladığın zaman bambaşka bir manzara çıkabilir.

Burada sonlandırmak istiyorum.

Oturum Yöneticisi: Teşekkür ederim Sayın Öğütçü.

Gazi Başkan; sizin ilave etmek istediğiniz son bir şey var mı?

Gazi İpek: Gerçekten enerji politikalarında farklı görüşlerimiz var, biliyoruz ama Türkiye hızla kendi mastır planını yapabilir diye düşünüyorum. Bunun için de elimizdeki mevcut üretim kaynaklarının reel olarak planlanması gerekiyor. Öncelikle şu kayıp-kaçak, verimlilik gibi sorunları çözüp yatırım planlamasını daha sonra yapmalı. Şu anda Türkiye'nin kapasite fazlalığı var. Dolayısıyla bu yatırımların -Karadeniz'de gördüğümüz gibi - hepsinin durdurulması gerekiyor. Son cümlem budur.

Oturum Yöneticisi: Bizim kuşak -ki, salonda da bayağı çoğunluğuz- iki kelimeye çok önem verir; bunlardan biri "bağımlılık". Önüne ne koyarsanız koyun, ona bağımlılığa hep karşı durmuşuzdur. Yıllardır yaptığımız Oda içindeki mücadelelerde de öyle. Dolayısıyla enerjide de bağımlılık bizim için hoş karşılanacak bir terim değil. Ama Sayın Mehmet Öğütçü'nün söylediği gibi, bir de ortada gerçekler var. Umarım, gençler bizim beceremediğimizi yapacaklar önümüzdeki dönemde, bunun dengesini doğru kurabilmenin yolunu bulacaklar. Diğeri de "yabancı sermaye". Bu yabancı sermayeye de biz hep karşı durmuşuzdur. Çünkü sermayenin özü zaten kâr temelli bir yere gider ve gittiği yere, "Buranın insanlarına,

halklarına mutluluk vereyim, onlara enerji sağlayayım" mantığından çok "Daha çok kazançla geri döneyim" mantığıyla gider. Dolayısıyla bu iki çekincemi belirterek bu toplantıyı kapatıyorum.

PANEL

"ENERJİ POLİTİKALARI"

Panel Yöneticisi:

Dr. Nejat Tamzok

Konuşmacılar:

Selami Leloğlu & Maden Mühendisleri Odası
Fosil Yakıtlar ve Enerji

Prof. Dr. İnci Gökmen & Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Nükleer Enerji

Mühdan Sağlam & Gazeteci
Rusya-Türkiye İlişkileri Bağlamında Enerji Bağımlılığı

Prof. Dr. Tanay Sıdkı Uyar & Marmara Üniversitesi
Yenilenebilir Enerji Kaynakları

Oğuz Vadilili & KTMMOB Yerbilim Mühendisleri Odası Başkanı
Doğu Akdeniz Hidrokarbon Jeopolitiği ve Kıbrıs

Dr. Nejat Tamzok

Özgeçmiş

Nejat Tamzok, lisans ve yüksek lisans derecelerini Ortadoğu Teknik Üniversitesi Maden Mühendisliği Bölümünden, doktora derecesini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünden almıştır. 1985 yılından itibaren Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumunda çalışmaktadır. TMMOB Maden Mühendisleri Odası hakemli yayını Bilimsel Madencilik dergisinin Baş Editörlüğü görevini yürütmektedir.

Panel Yöneticisi-Dr. Nejat Tamzok: Değerli meslektaşlarım, değerli konuklar; bu oturumda panel başlığımız Enerji Politikaları. 5 değerli konuşmacımız var; Sayın Selami Leloğlu, Sayın Prof. Dr. İnci Gökmen, Sayın Mühdan Sağlam, Sayın Prof. Dr. Tanay Sıdkı Uyar, Sayın Oğuz Vadilili. Sunum sıraları geldiğinde, konuşmacıları sizlere kısa özgeçmişleriyle tanıtmaya çalışacağım.

Panelin zamanlamasından bahsetmek istiyorum. Panel saat 16:00-18:00 arası, dolayısıyla 120 dakika görünüyor. Bununla birlikte 18:30'a kadar uzayabileceğini düşünüyorum. Sunumları 20 dakika olarak planladık. Dolayısıyla soru-cevaplar için 1 saate yakın bir süre kalmış oluyor.

İlk sunumun başlığı "Fosil Yakıtlar ve Enerji". Bu sunumun kömür ağırlıklı olacağını biliyorum. Kömür, sizin de bildiğiniz gibi, son günlerin popüler konularından biri. Son yıllarda Türkiye'nin kömür tüketimi hızla artmaktadır. Derlediğim rakamlarda, 2018 yılı kömür üretimi 85 milyon ton, 40 milyon ton civarında bir ithalatımız var. Bunlar Türkiye'nin bugüne kadar olan en yüksek rakamları. Toplam tüketimimiz 125 milyon ton. Bu tüketim büyüklüğüyle Türkiye dünyada onuncu sırada gelmektedir. Kömür üretimi ve tüketim artmaya devam etmekte ve büyük ölçüde elektrik santrallerinden kaynaklanmakta bu tüketim. Bu santraller büyük bir kirlilik kaynağı ve son günlerde de filtrelerle tekrar gündemdeler. Aslında bu santraller sadece filtrelerle değil, aynı zamanda kamu bankalarındaki batık kredilerin de önemli bir kısmı olma nitelikleriyle de öne çıkmaktalar.

İlk konuşmacımız Selami Leloğlu, sunumunda ağırlıklı olarak Türkiye'nin kömür meselesine değinecek. Bu kapsamda, Türkiye'nin kömür tüketimi artmaya devam edecek mi, bu filtresiz santraller ne olacak, kapatılacak mı, kapatılırsa Türkiye karanlıkta kalacak mı?

Selami Leloğlu

Özgeçmiş

1981 yılında, Zonguldak Devlet Mimarlık ve Mühendislik Akademisi'nden maden mühendisi olarak mezun oldu. 1984 yılında, Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumuna bağlı Doğu Linyitleri Müessese Müdürlüğü'nde göreve başladı. 1987 yılında tayin olduğu Türkiye Kömür İşletmeleri Genel Müdürlüğü'nde mühendis, başmühendis ve müdür olarak görev yaptı. Halen TKİ Genel Müdürlüğü'nde başuzman olarak görevine devam etmektedir. Evli ve bir çocuk babasıdır.

FOSİL YAKITLARIN ENERJİ SEKTÖRÜNDEKİ YERİ ve ÜLKEMİZİN KÖMÜR POTANSİYELİ

Selami Leloğlu & Maden Mühendisleri Odası

Sayın katılımcılar; hepinizi şahsım ve üyesi olmaktan her zaman onur duyduğum Maden Mühendisleri Odası adına saygıyla selamlıyorum.

Konumuz "Fosil Yakıtlar ve Enerji". Aslında genelde bu, ama özelde kömür ve enerji ilişkisi daha geniş bir yer tutacak.

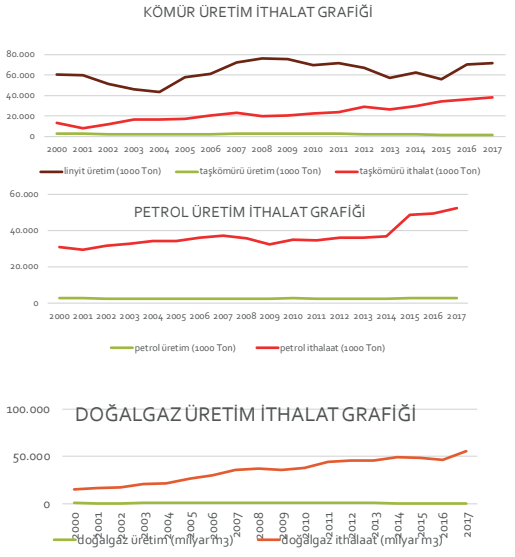
Kısaca fosil yakıt nedir diye baktığımızda -geneliniz biliyordur zaten bu konuları- milyonlarca yıl yerin derinliklerinde ısı ve basınç altında fosilleşmiş bitki ve hayvan kalıntılarından oluşan enerji hammaddeleridir bunlar. Fosil yakıtların en büyük özelliği, karbon içeriklerinin yüksek olması, rezervinin sınırlı olması ve değişik alanlara yayılı olmasıdır. Bilinen en önemli fosil yakıtlar, petrol, doğalgaz ve kömürdür genelde ancak bunun yanında, bitümlü şist, asfaltit ve son dönemlerde yine önemini arttıran kaya gazı da bu grubun içerisinde yer almaktadır.

Dünyada ve ülkemizde enerjiye, birincil enerji kaynaklarına ve elektrik enerjisine genel bir bakış yaptığımızda şöyle bir sonuç çıkıyor: Birincil enerjide dünyada yüzde 80-85, Türkiye'de de yüzde 90'ın üzerinde fosil yakıt kullanımı halen daha devam etmektedir. Burada kömürün payı da, Türkiye'de de, dünyada da yine birincil enerjide yüzde 28'ler civarındadır. Elektrik enerjisine geldiğimizde, elektrik enerjisinde de yüzde 60'lar civarında fosil yakıt kullanılmaktadır, bunun da yüzde 38'i yine Türkiye'de ve dünyada benzer özelliklerde, yüzde 38'i kömürden elde edilmektedir.

3 tane ana hammadde saymıştık; petrol, doğalgaz ve kömür. Petrol ve doğalgaz bazında baktığımızda, enerji hammaddesi olarak aslında tüketim esas alındığında, gerek rezerv, gerek üretim açısından bunlar ihmal edilebilecek düzeyde. Çünkü petrolde toplam tüketimimizin yüzde 95'ini, doğalgazda da yüzde 99.5'ini dışarıdan ithal etmekteyiz. Dolayısıyla elimizde sadece kömür kalıyor.

KÖMÜR PETROL VE DOĞALGAZ ÜRETİM İTHALAT TABLOSU

YILLAR		LİNYİT (TON)	TAŞ KÖMÜRÜ (TON)	PETROL/PETROL ÜRÜNLERİ (TON)	DOĞALGAZ (METREKÜP)
2000	ÜRETİM	60.854	2.392	2.749	639
	İTHALAT		12.990	30.917	14.821
2001	ÜRETİM	59.572	2.494	2.552	312
	İTHALAT		8.028	29.518	16.363
2002	ÜRETİM	51.660	2.319	2.442	378
	İTHALAT		11.693	31.684	17.326
2003	ÜRETİM	46.168	2.059	2.375	561
	İTHALAT		16.166	32.798	20.823
2004	ÜRETİM	43.709	1.946	2.276	708
	İTHALAT		16.427	34.143	21.797
2005	ÜRETİM	57.708	2.170	2.281	897
	İTHALAT		17.360	34.350	26.491
2006	ÜRETİM	61.484	2.319	2.176	907
	İTHALAT		20.286	36.166	30.222
2007	ÜRETİM	72.121	2.462	2.134	893
	İTHALAT		22.946	37.060	35.833
2008	ÜRETİM	76.171	2.601	2.160	1.017
	İTHALAT		19.489	35.715	37.153
2009	ÜRETİM	75.577	2.863	2.237	685
	İTHALAT		20.364	32.405	35.856
2010	ÜRETİM	69.686	2.592	2.496	682
	İTHALAT		22.083	35.002	38.038
2011	ÜRETİM	71.535	2.619	2.367	760
	İTHALAT		23.680	34.492	43.874
2012	ÜRETİM	66.933	2.292	2.338	632
	İTHALAT		29.195	36.199	45.922
2013	ÜRETİM	57.525	1.960	2.399	537
	İTHALAT		26.633	36.188	45.269
2014	ÜRETİM	62.573	1.820	2.456	479
	İTHALAT		29.816	36.785	49.262
2015	ÜRETİM	56.122	1.435	2.516	381
	İTHALAT		33.979	48.749	48.427
2016	ÜRETİM	70.239	1.313	2.573	367
	İTHALAT		36.216	49.626	46.352
2017	ÜRETİM	71.459	1.234	2.553	354
	İTHALAT		38.251	52.403	55.250

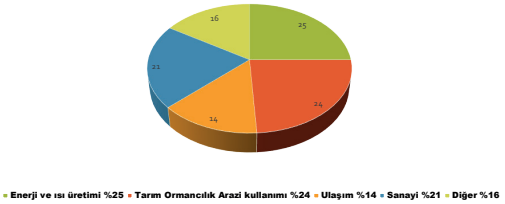

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın verilerine göre Türkiye'de yaygın olarak bulunan linyit, diğeri taşkömürü, petrol ve doğalgaz olarak. Üretim değerleri 2000-2017 arasında stabil durumda, yani kabaca 60-70 arasında gidip gelen bir rakam. Orada çok büyük bir sıkıntı gözükmüyor. Ancak, taşkömürüne baktığımızda, taşkömürünün

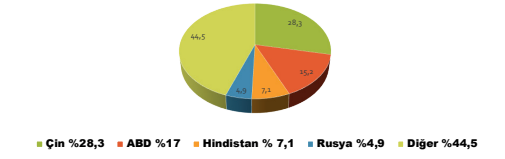
2000'li yıllarda 2 milyon 400 bin tondan 1 milyon 200 bin tona düştüğünü görüyoruz yerli kaynak olarak. Ancak ithale baktığımızda, yaklaşık olarak 13-14 milyon tondan şu anda 38-40 milyon tona doğru bir çıkış görülüyor. Petrole baktığımızda, petrol de yine aynı şekilde. Petrolde de üretimimizde bir azalma var, ama petrolde ithalatımız yine yaklaşık olarak 30 milyon tondan 55 milyon tonlara doğru yanaşmış. Doğalgaza baktığımızda, doğalgazda da yine yerli üretimimizde sürekli bir gerileme varken, ithalat rakamımız 24 milyar metreküpten 55 milyar metreküpe çıkmış durumda.

Buraya gelmeden önce şunu kafamızda oturtmamızda fayda var. Fosil yakıtlarda, dünyada da, Türkiye'de de bir bağımlılık söz konusu. Halen daha bunun yerine yeni bir şey net olarak konulabilmiş değil. Görülmektedir ki, fosil yakıtlar öngörülebilir bir gelecekte de ağırlığını devam ettirecek. Ancak, bizim bir sorunumuz daha var; ihtiyacımız olan fosil yakıtlarda aynı zamanda dışa bağımlıyız, hemen hemen hepsinde.

DÜNYADA SEKTÖREL BAZDA SERA GAZI EMİSYONLARI

ÜLKELER BAZINDA EMİSYON ORANLARI

Fosil yakıtların en büyük sıkıntılarından birisi sera gazı emisyonlarıdır. Bu konuda uzman kişiler vardır burada. Ben sadece genel hatlarıyla bahsedeceğim. Dünyada, 2017 verileriyle 50 milyar ton civarında sera gazı emisyonu mevcut. Bu sera gazı emisyonunun sektörler ve ülkeler bazlı dağılımları var. Burada dikkat çeken konu, toplam sera gazı emisyonunun yaklaşık yüzde 55'i 4 ülke tarafından salınmaktadır; Çin, ABD, Hindistan ve Rusya. Türkiye neresinde diye baktığımızda, Türkiye'de sera gazı emisyonu -bunlar da TÜİK rakamlarıdır- toplamda 526 milyon tonluk bir sera gazı emisyonumuz söz konusu. Bu sera gazı emisyonunun da yaklaşık olarak 380 milyon tonu enerjiden kaynaklı, diğerleri de diğer sektörlerden kaynaklı. Yani total bazda dünyada salınan sera gazı emisyonunun yüzde 1-1,5 civarı ülkemizde üretilen enerjiden kaynaklı.

Daha önce de söylediğimiz gibi, doğalgaz ve petrolde herhangi bir gelecek görünmüyor. Türkiye'nin kömür potansiyeline baktığımızda, son yıllarda kamu tarafından yapılan açıklamalarda, yaklaşık 15.7 milyar ton civarında bir linyit varlığından bahsedilmektedir. Bu linyit varlığının büyük kısmı 2 bin kilokalori ve altındaki kömürlerden oluşmaktadır, yani düşük kalorili kömürlerdir. Türkiye'de kömür 3 ana sektörde kullanılıyor; birisi evsel yakıt olarak, birisi normal sanayi yakıtı olarak, bir de enerji sektöründe elektrik enerjisi üretimindeki, yaygın olarak kullanım alanı elektrik enerjisi. Mevcut rezervimizin, âtıl konumdaki bu mevcut rezervimizin yaklaşık 10 bin megavatlık bir santrali besleyebilecek durumda olduğu gözükmekte.

Burada bir paradoks daha söz konusudur. İlginçtir, bizim şu anda 10 bin megavat civarında kurulu santral besleyebilecek kömürümüz varken, 2000'li yıllardan itibaren yoğun bir şekilde başlayan ithal kömür furyasıyla yaklaşık buna yakın miktar da ithal kömür santralimiz mevcuttur. Yani yerli kaynaklardan ziyade ithal kömüre bu 20 yılda çok ciddi bir yatırım yapıldığı görülmektedir.

Ülkede uygulanan bu politikalar sonucunda, enerji sektöründe gelinen durum ne yazık ki trajik bir durumda. Şöyle ki: 2012 yılından itibaren, ciddi bir şekilde kamunun elinde bulunan enerji santralleri özel sektöre devredildi. İhale koşulları tuhaflığından, 5-6 firma arasında bu bir şekilde pay edildi gibi gözüküyor. Bunun sonuçlarını da halen daha bir şekilde yaşıyoruz. Şu anda ülkemizde yaşanan bu baca gazı emisyonlarıyla ilgili problemler, şu anda medyatik olan baca gazı arıtma sistemlerindeki yenilemeler hep bu dönemdeki ihalelerden kaynaklı sorunlar. Diğeri de, bu özelleştirmeler

sonucunda, enerji üretim ve enerji dağıtım tesisleri bir paket halinde ihale edildiği için, bölgesel tekeller oluşturuldu. Ne yazık ki, şöyle bir baktığınızda, Tunçbilek, Orhaneli civarı bir tekelin elinde, diğerleri başka tekellerin elinde. Bölgesel tekeller hem enerji ihalelerinde üretimi, hem de dağıtımı şu anda ele geçirmiş durumdalar.

Bir diğer sıkıntı da enerjide verilen teşvikler. Gerek kapasite teşvikleri, gerekse üretilen enerjideki teşvikler şu anda serbest piyasa koşullarında çok ciddi problemlere neden oldu ve böyle bir piyasadan bahsetmek de ne yazık ki şu anda mümkün değil. Oysa buradaki amaç bu diye söylendi kamuoyuna.

Gelinen sonuca baktığımızda, bu kadar ihaleler yapıldı, özelleştirme uygulandı, acımasız bir şekilde kamunun elindeki enerji yatırımları bir şekilde özel sektöre transfer edildi. Bunun sonucunda ne oldu? Kamu kuruluşları küçültülerek içi boşaltıldı, üretimden ve diğer ilişkili işlerden çekildi, uzman kuruluş özelliğini kaybetti. TKİ, eski adıyla TEK, hepsi dâhildir buna. Kömür sektöründe havza madenciliği terk edildi, sahalar bir projeye bağlı olmadan parçalanarak özel sektöre verilmesinin yolu açıldı. Değişik kamu kuruluşlarının öngöründen uzak, birbirinden bağımsız, merkezi bir planlama dışında yaptığı ihale ve uygulamalar istenen sonuçları vermedi. Özellikle enerji sektöründe ihale sonrası yapılan finansman ve fiyat destekleri özelleştirmeden elde edilen gelirleri tartışmaya açıyor, destek ve maliyet artışları kamu maliyesine ilave yükler getiriyor. Yani şu anda bu 2012 ihalelerine baktığımızda, aslında santraller değerinin üzerinde ihale edilmiş gibi gözüküyor; ama yeni durumda bir maliyet analizi yapılsa, bunların yarı yarıya düştüğü çok net olarak görülecek. Ama buna ait veriler ne yazık ki elimizde yok.

Sonuç olarak, 1970 yılında toplam birincil enerjinin yüzde 70-75'i, elektrik enerjisinin ise tamamı yerli kaynaklardan üretilirken, bugün geldiğimiz konumda, birincil enerjinin yüzde 80'i ithal, elektrik enerjisinin de yüzde 55'i ithal kaynaklardan elde edilmektedir. Bu arada, yerli kaynaklarda özellikle kömüre herhangi bir yatırım yapılmaması durumunda, bu dışa bağımlılık oranının da gittikçe artacağı düşünülmektedir.

Çözüm ve öneri olarak da, bir kere, ilk başta şu ana kadar uygulanan politikalar terk edilmeli. İlk çözüm önerisi bu.

Özellikle özelleştirme adı altında yapılan bütün bu uygulamalardan vazgeçilmelidir. Bir ülkenin ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma hedeflerinin gerçekleşebilmesi için, doğru bir strateji ile belirlenmiş enerji politikalarına ihtiyaç vardır. Burada, enerjinin zamanında, yeterli, güvenilir, ülke insanının ortalama gelir düzeyiyle orantılı fiyatlardan, çevresel etkileri de göz önünde tutularak üretilmesi ve vatandaşların, sanayinin hizmetine sunulması devletin öncelikli hedefi olmalıdır.

Her vatandaşın ihtiyacı ölçüsünde, kolay bir şekilde enerjiye ulaşabilmesi devletin sorumluluğunda olduğundan, enerjinin ve enerji hammaddelerinin planlamasının, üretiminin ve nihai tüketiciye kadar dağıtımının da devlet tarafından yapılması gerekmektedir. Bu planlamamada, merkeze insanı ve çevreyi alan, rekabeti teknolojide ve verimlilikte arayan, mevcut kapasitenin daha etkin kullanılması için enerjide tasarrufa önem veren, üretimde ve dağıtımda zayiatları en aza indiren, ithal kaynakların yerine yerli kaynakları ve yenilenebilir enerji kaynaklarını önceleyen yeni bir anlayışa ihtiyaç vardır. Üretilen enerjinin daha verimli alanlarda kullanılması açısından, kalkınma politikalarında da değişikliğe gidilmesi gerekmektedir.

Gelişmiş ülkelerde yarattığı çevresel sorunlar ve yoğun enerji ihtiyacı nedeniyle terk edilen ve bizim gibi ülkelere transfer edilen çimento, demir çelik gibi sanayi üretim tesislerinin yerine, daha az enerji ile daha fazla katma değer üretecek yeni sanayi yatırımlarına öncelik verilmelidir. Sanayi ve kalkınma politikalarının da buna göre yeniden oluşturulması gerekmektedir.

Panel Yöneticisi-Dr. Nejat Tamzok: Selami Bey'e teşekkür ediyoruz.

Kömür meselemizin yanında, bir de nükleer meselemiz var. Hepinizin bildiği gibi, bugün 3 tane nükleer santral projesi hükümetin gündeminde. Akkuyu'da 4800 megavatlık bir santral var, bunun Ruslar tarafından inşası sürdürülmekte ve ilk ünitesinin 2023 yılında devreye alınması planlanıyor. Sinop'ta, benzer kapasitede bir ikinci santral var. Ama Sinop sanki bu yılın ortalarında yapılan açıklamalarda, Japonlarla bir anlaşmazlık nedeniyle durdurulmuş ya da askıya alınmış gibi. Son olarak, bir de Trakya'ya kurulacağı söylenen santral var.

Sayın Gökmen, sunumunda, nükleer enerji, dünyadaki durumu, başlıca reaktör kazaları, sağlık etkileri, Türkiye'nin nükleer enerji planları ve yapılması gerekenlere değinecek.

Prof. Dr. İnci Gökmen

Özgeçmiş

ODTÜ Kimya Bölümü'nde lisans ve yüksek lisans, ABD Maryland Üniversitesi'nde doktora derecelerini aldı. ODTÜ'de yardımcı doçent, doçent ve profesör olarak görev yaptı. 2018 yılında emekli oldu. ODTÜ Öğretim Elemanları Derneği'nde 2 kez Yönetim Kurulu Başkanlığı yaptı. Küresel Ekoköyler Ağının Yönetim Kurulu'nda 2 kez görev aldı. Sayın İnci Gökmen, Olcay Birgül Vakfı Yönetim Kurulu Başkanlığını yapmakta. Analitik kimya derslerinin yanı sıra, sürdürülebilir yaşam ve yeşil kimya alanında dersler vermekte. Sayın Gökmen, tüm bu önemli, zor görevlerden sonra, şimdi en zor görevine başlamış görünüyor, şiddetsiz iletişim konusunda çalışmakta.

"NÜKLEER ENERJİ"

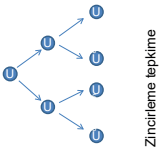
Prof. Dr. İnci Gökmen & ODTÜ

Böylesine geniş katılımlı, Diyarbakır dışından çok fazla sayıda katılımcıyla ve düzeyli içeriği olan, her detayı ince ince işlenmiş bu sempozyumun düzenlenmesinde emek koyanlara, destek verenlere çok teşekkür ediyorum. Daha önce birkaç kez Ankara'da EMO'nun düzenlediği Enerji Sempozyumlarına katıldım. Diyarbakır'a gelmekten çok mutluyum. Bu toplantının burada yapılması gerçekten çok anlamlı.

Konuşmamda kısaca nükleer enerji ve dünyadaki durumuna değinip bu alanda Türkiye'de yapılmak istenilenleri anlatacağım. Her şeyden önce bir şeye dikkatinizi çekmek isterim: Büyümenin sınırları vardır. Derslerimde öğrencilerime de anlatıyorum. Bir çocuk 3-3.5 kilo doğar, ilk yıllarda hızlıca büyür ama erginliğe ulaştığında büyüme durur, beden mevcudu iyi tutmaya çalışır, belli yaştan sonra da küçülme başlar. Büyüme durmasaydı dünya devler ülkesi olurdu. Biz fiziksel olarak büyümesek de tüketimimiz dev boyutlara ulaştı. Dünyanın devleri kaldıracak, dev tüketimleri karşılayacak bir kapasitesi yok. Bir tane dünyamız var, sınırları var, kaynakları da sınırlı. İnsanlık henüz dünya dışında bir yaşam alanı da bulamadı. O nedenle dünyamıza iyi bakalım ve düzgün tutalım ki bizden sonraki kuşaklar da bu dünyada yaşayabilsinler.

Nükleer enerji nedir? Nükleer enerji elde etmede kullanılan başlıca yakıt uranyumdur (ilerde toryumun yakıt olarak kullanılması mümkün olabilir ama şimdi toryumla çalışan reaktörler yok). Uranyumun başlıca iki izotopu var. Bunlardan doğal uranyum içinde bulunma oranı yüzde 0,7 olan uranyum-235 yakıt amaçlı kullanım için zenginleştirilir. Uranyum-235 yavaş nötronlarla bombardıman edildiğinde çekirdek (nucleus) parçalanıp enerji açığa çıkarır. Çekirdek parçalanmasıyla ortaya çıkan bu enerjiye çekirdek enerjisi- nükleer enerji denildi.

- Doğal uranyum: ^{238}U, ^{235}U (<1%)
- $^{235}U + {}^{1}n \rightarrow {}^{94}Kr + {}^{140}Ba + 2\ {}^{1}n$ (200 MeV)

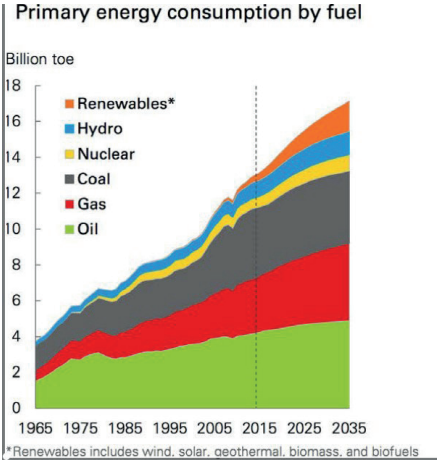

Şekil 1. Uranyum-235 Çekirdeğinin Parçalanması, Fisyon Reaksiyonu ve Zincirleme Tepkime

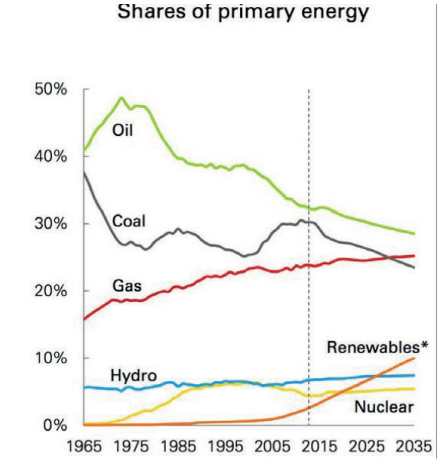
Bu parçalanma sonucunda ortaya oldukça büyük bir enerji çıkar. Çekirdeği parçalanması sanki şişedeki devi açığa çıkartmak gibidir. Bu reaksiyon sonunda açığa çıkan nötronlar diğer uranyum çekirdeklerini bombardıman edip çekirdeklerini parçalar, yeni nötronlar ortaya çıkar ve bir "zincirleme tepkime" oluşur. Çekirdeğin parçalanmasından değişik yarı ömürlerde radyoaktif izotoplar ortaya çıkar. Bu tepkime "Fisyon" olarak bilinir.

İnsanlık uzunca yıllardır "Her şeyin efendisi benim" tavrıyla yaşamakta. Atom bombası Amerika'da geliştirildi. Ölümcül, yok eden bir projeyi gerçekte de deneyip etkilerini görmek istediler. 6 Ağustos 1945 tarihinde Japonya'da Hiroşima'ya ve 9 Ağustos 1945'te Nagazaki'ye 2 ayrı bomba attılar. Geliştirdikleri bombaları sivil insanları öldürerek denediler. Bu bombalar insanlık tarihinin kapkara iki sayfasıdır. Bombalar sonucunda ölen insanların sayısına ilişkin değişik iddialar var. Sonuç vicdan sahibi kimsenin kabul edemeyeceği ve yüreklerin kaldıramayacağı bir durum, 2 şehirde patlatılan 2 bomba, en az 350 bin kişiyi öldürdü, kurtulanlar da ömürlerinin geri kalanını kanser dahil pek çok ölümcül hastalıkla uğraşarak geçirdiler... İki şehir de dümdüz oldu. Tabii, bunu geliştiren kişiler ve bunu kullanan ülke, bu olaydan sonra çok büyük bir vicdan azabı çekmiş olmalı ki, daha sonra bu bombalar "Barış İçin Atom" projesine dönüştürüldü. "Büyük bir enerji kaynağı var, bunu daha kontrol edilir hale çevirelim ve elektrik enerjisi elde etmekte kullanalım." dediler. Başlangıçta "nükleer enerjiye geçtiğimizde artık evlerimize elektrik sayacı bile takmayacağız, elektrik enerjisi her yerde sudan ucuz ve bol olacak" denildi ama gerçekte öyle olmadı.

Bir kavram karışıklığına biraz açıklık getireyim. Nükleer enerjinin başlıca kullanıldığı alan, elektrik enerjisi elde etmek. Bu kavramlar da hep karışıyor. Birincil enerji içinde çeşitli enerji kaynaklarının seneler içinde değişiminde nükleer enerjinin payına baktığınızda, Şekil 2, soldaki şekilde yakıtlara göre birincil enerji tüketiminde sarı alan nükleer enerjiyi, sağdaki şekilde yüzde olarak çeşitli birincil enerji kaynaklarının payı, sarı çizgiyle gösterilen nükleer enerjiyi göstermekte. Fosil yakıtlar (petrol, gaz, kömür) en fazla kullanılan birincil enerji kaynakları olmakla birlikte, doğal gaz hariç, düşüşe geçti. Nükleer enerji 80'li yıllarda tepe yapıp inişe geçmiş, yenilenebilir enerji kaynakları 2000'li yıllardan itibaren artmakta (solda kırmızı alan, sağda turuncu çizgi).

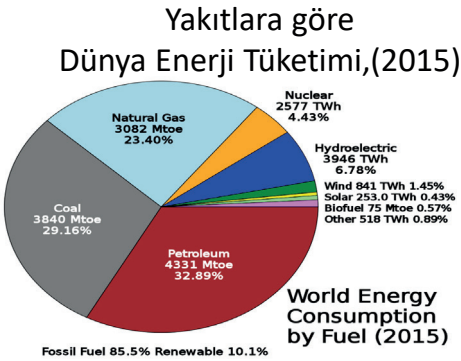

Şekil 2.1.Birincil Enerji Tüketiminin Yıllara Göre Değişimi, Yakıtlara Göre

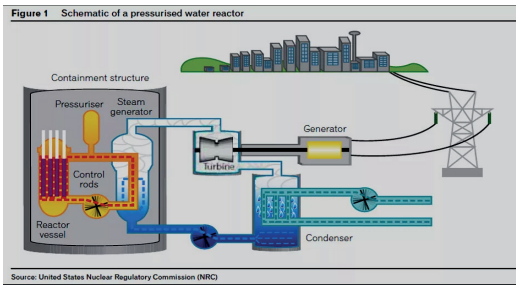
Şekil 2.2.Birincil Enerji Tüketiminin Yıllara Göre Değişimi, Yüzde Oran Olarak

2015 yılında kullanılan yakıtlara göre dünya enerji tüketimine bakarsak, Şekil 3; (Makina Mühendisleri Odası'ndan Oğuz Türkyılmaz ve Orhan Aytaç'ın hazırladıkları Türkiye'nin Enerji Görünümü Raporu'nda Türkiye'de enerjinin durumu ve önümüzdeki yıllara projeksiyonları etraflıca irdelenmektedir. https://www.mmo.org.tr/kitaplar/turkiye-nin-enerji-gorunumu-2020

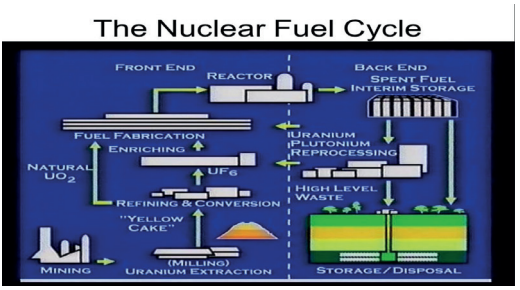

Şekil 3. Dünya Enerji Tüketimi, Yakıtlara Göre, 2015

Nükleer enerji de esas olarak bir termal-ısıl enerji, ama kömür gibi yakılmıyor da, uranyum çekirdeği parçalandığında ortaya çıkan enerji tribünlerde elektrik enerjisine dönüştürüyor. Şekil 4'te bir basınçlı su reaktörünün şeması verildi Şemada uranyum yakıtları sol tarafta reaktörün kalbinde. Orada çekirdeğin parçalanması gerçekleştiriliyor, çıkan enerji buhar elde etmekte kullanılıyor, enerji türbinlerde elektrik ener-

jisine çevriliyor.

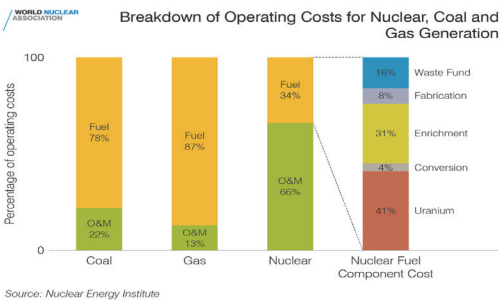

Şekil 4. Basınçlı Su Reaktörü

Şekil 5. Nükleer Yakıt Döngüsü

Reaktör yakıt döngüsüne bakacak olursak (Şekil 5); maden çıkarılması, uranyumun ayrıştırılması, doğada düşük oranda bulunan uranyum-235'in zenginleştirilmesi, yakıtın üretilmesi vb. basamaklar çok fazla enerji gerektirir ve bu işlemler için kullanılan fosil yakıtlar nedeniyle çevreye çok fazla karbondioksit salımı yapılır. Bu basamaklarda salınan karbondioksiti göz önüne almayıp, "nükleer enerji karbon salımına neden olmuyor" söylemi doğru değildir. Ayrıca yakıtın kullanımı evresinde, yani reaktörde enerji elde edilmesi sırasında havaya ve suya radyoaktif madde salımı olmaktadır. Yakıt ömrünü tamamladığında çıkan atıklar çok yüksek düzeyli radyoaktivite içerir. Bu senelerdir nükleer reaktör çalıştıran ülkelerin hiçbirinin başa çıkamadığı, bir çözüm üretemediği çok büyük bir sorundur. Çıkan atıklar nükleer santrallerin yanındaki havuzlarda bekletilmektedir. Milyarlarca dolar harcanmasına karşın bu atıklar için güvenilir nihai bir mezarlık yapılamamıştır.

Değişik yakıt kaynaklarıyla üretim maliyetlerine baktığımızda, Şekil 6, nükleerde, maliyetin yaklaşık yüzde 34'ü yakıta, yüzde 66'sı da işletme ve bakıma gidiyor. Diğer santrallerde yakıt maliyeti kömürde yüzde

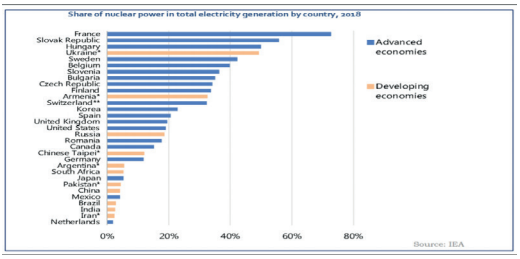

78, gazda yüzde 87 oranındadır.

Şekil 6. Kömür, Gaz ve Nükleer Santrallerde Yakıt

(Fuel), İşletme ve Bakım (O&M) Maliyetleri Oranı

Çeşitli ülkelerin elektrik enerjisindeki nükleer enerjinin payına bakacak olursak; şu an Fransa 1. sırada. Ancak Fransa'nın enerji geleceğiyle ilgili öngörüsü farklı. Fransa'nın 2035'e kadar 14 bin 900 megavatlık nükleer santralini kapatmak planı var. Fransa'nın arkasından Slovak Cumhuriyeti, Macaristan, Ukrayna geliyor. Ama Fransa dışında sözü edilen ülkelerde toplam enerji miktarı

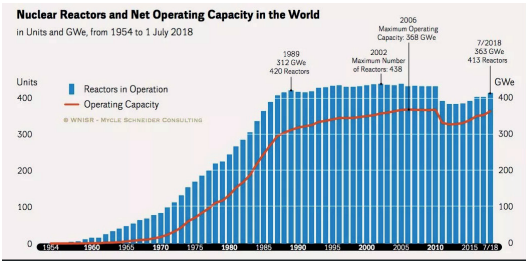

fazla değil.

Şekil 7. Çeşitli Ülkelerde Elektrik Enerjisi Üretiminde Nükleer Enerjinin Payı-

Çok önemsenmesi gereken konulardan birisi de istihdam konusu. Bizler üniversitelerde öğrencileri yetiştiriyoruz, ama onlara mezun ettiğimiz hızda iş sağlayamıyoruz. Bu konu ülkenin geleceği için enerjiden de önemlidir. Çünkü biz, gençleri yaklaşık 16-20 senede yetiştiriyoruz ama onlara iş olanağı sunamadığımızda en değerli hazinemiz olan yetişmiş gençlerimizi, ülkemizin geleceğini, yurtdışına sunuyoruz. Amerika'daki nükleer reaktörlerin üçte biri önümüzdeki 20 yılda ömrünü dolduracak. Bir nükleer reaktörü değiştirmenin maliyeti, 1.6 milyon evi daha verimli yapmanın maliyetinin iki misli, bir nükleer reaktör 2400 kişiye iş olanağı yaratırken 1.6 milyon evi daha verimli yapmak 220 000 kişiye iş olanağı sağlıyor, yani enerji verimliliği alanında çalışmak nükleer santralın 90 katı yeni iş yaratıyor.

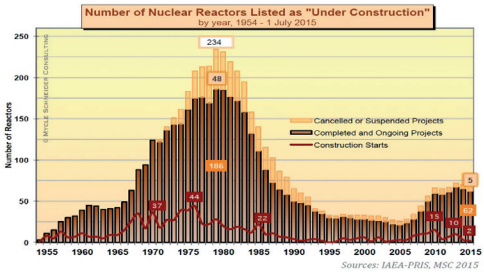
Şekil 8'de seneler içinde dünyada nükleer santral sayıları ve işletme kapasitelerinin değişimi verilmiştir. Mavi çubuklar 1954-2018 arasında, çalışmakta olan reaktörler, kırmızıyla gösterilen çizgi reaktörlerin işletme kapasitesi. Bu iki veri benzer davranıyor. Hem işletme kapasitesi, hem reaktör sayısı 2010'larda tepe yapmış ve sonrasında ani

düşüş var.

Şekil 8. Reaktörlerin İşletme Kapasiteleri ve Reaktör Sayıları

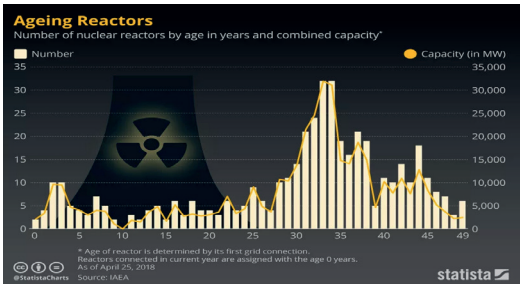
Şekil 9'da inşaat halindeki nükleer reaktörler verilmiş. Sarı renkli çubuklar yapımı askıya alınan veya iptal edilen projeler, koyu renkli çubuklarla gösterilenler inşaatı tamamlanan ya da inşaatı süren santraller. Kahverengi çizgi yeni başlanan reaktör projeleri. Buradan çok açık görülüyor ki, 1975-80 yıllarında inşaatı tamamlanan ve iptal edilen santral projeleri zirve yapmış, ondan sonra nükleer santral yapımı düşüşe geçmiş. Yeni başlanılan nükleer santral sayısına bakarsak, 1975'te 44 tane nükleer santrale başlanmışken 1990'larda neredeyse hiç nükleer santral yapımına başlanmamış, 2015'te sadece 2 santral inşaa-

tına başlanmış.

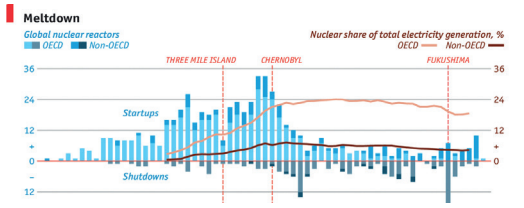
Şekil 9. İnşaat Halindeki Reaktörler, 1954-2015(iptal edilenler, tamamlanan ve yapımı sürenler, yapımına başlanılanlar)

Şekil 10'da yaşlarına göre nükleer reaktör sayıları verildi. Sol eksende reaktör sayıları (krem rengi çubuklarla gösterilen), sağ eksende (sarı düz çizgiyle gösterilen) toplam nükleer enerji kapasitesi, x-ekseninde de reaktörlerin yaşları gösteriliyor. Görüldüğü gibi reaktörlerin büyük çoğunluğu 30-40 yaşlarında. Genç reaktörlerin sayısı oldukça az, yaşlanan reaktörlerin sayısı da oldukça fazla.

Şekil 10. Yaşlarına Göre Nükleer Reaktör Sayıları ve Toplam Kapasiteleri

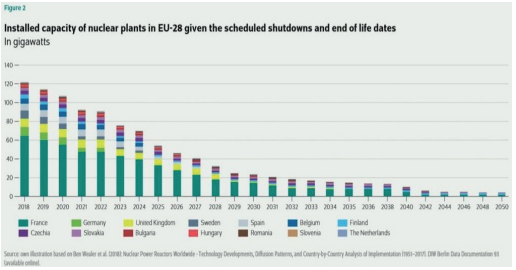
Şekil 11'de OECD ve OECD dışındaki ülkelerde elektrik üretiminde nükleer santraller gösteriliyor (başlığı erime-meltdown, bu terim reaktör kalbinin erimesi anlamında kullanılır). Eksenin üst kısımda yeni başlatılan reaktörler, alt kısımda kapatılan reaktörler verilmiş. Nükleer enerji tarihinin üç büyük kazası, Three Mile Island, Çernobil ve Fukuşima da bu şekilde turuncu noktalı renkle gösterilmiş. Three Mile İsland kazasında nükleerde ani bir düşüş yaşandı, ama Çernobil kazasından sonra nükleer enerji adeta eridi. Kapatılan reaktörlerin sayısı hızla arttı. Fukuşima kazasından sonra Japonya'daki reaktörlerin hepsi kapatıldı Kazalardan sonra dünya kamuoyunda da nükleer enerjiden korkma, soğuma, nükleer enerjiyi istememe hali gelişti; çünkü oluşan nükleer kazaların insan sağlığına etkileri de

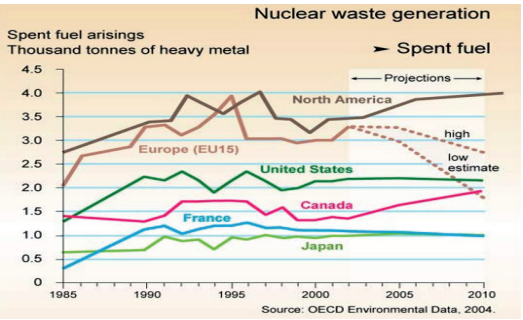
oldu.

Şekil 11. Erime-Meltdown. OECD ve OECD dışı ülkelerinde elektrik üretiminde nükleerin payı. Başlatılan (x-ekseninin üst kısmı) ve kapatılan (x-ekseninin alt kısmı) nükleer santraller, önemli nükleer santral kazalar (turuncu noktalı çizgiler)

Avrupa'daki pek çok ülke önümüzdeki yıllarda mevcut nükleer santrallerini kapatma kararları aldılar, Şekil 12. Elbette, kazalar bu kararda önemli. Ama nükleer enerjinin çok önemli bir sorunu da radyoaktif atık sorunu. Nükleer santral işlemesi sırasında yakıtının üçte biri iki yılda bir değiştirilir. Nükleer atık reaktörde kullanılan yakıttan çok daha fazla radyoaktivite içerir. Dünyada nükleer santral atıkları nükleer sektörünün başa çıkamadığı, çözemediği bir sorun. Atıklar

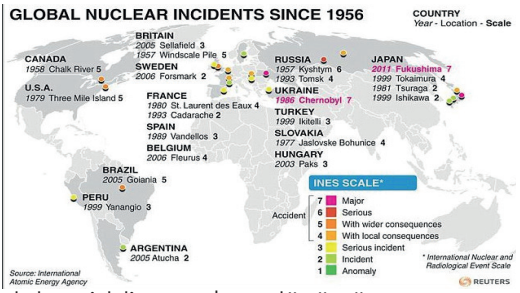
bakımından da nükleer üreten çeşitli ülkeler Şekil 13'te gösteriliyor.

Şekil 12. AB-28 Nükleer Reaktör Kurulu Kapasiteleri ve Planlanan Kapatma Tarihleri

Şekil 13. Bazı Ülkelerde Nükleer Atık Üretimi

Reaktör yakıtında kullanılan uranyumun dünya rezervleri de ayrı bir sorun. Zaman ve yer darlığından uranyum rezervlerine değinemeyeceğim. Daha önce 3 büyük nükleer santral kazasından söz ettim. Şekil 14'te çeşitli "nükleer kazalar" gösteriliyor, irili ufaklı, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu bir liste var. Uluslararası nükleer olay skalasında 7 en büyük, 1 anormallik falan anlamına geliyor. Gördüğünüz gibi, Çernobil 7, Fukuşima 7, Three Miles Island da 5 olarak gösterilmiş. Three Miles Island kazası olduğunda, Amerika'da doktoramızı yapmaktaydık. O kazada diğer 2 büyük kazadan farklı olarak yakıt çubuklarının olduğu reaktörün kalbi erimedi, ama etrafa bolca radyoaktif kirlilik saçıldı. Pek çok nükleer kazaya baktığımızda kazaların ya insan faktörü nedeniyle oluştuğunu, ya da Fukuşhima'da olduğu gibi doğal bir nedenle başlayan olay insan faktörü nedeniyle çok

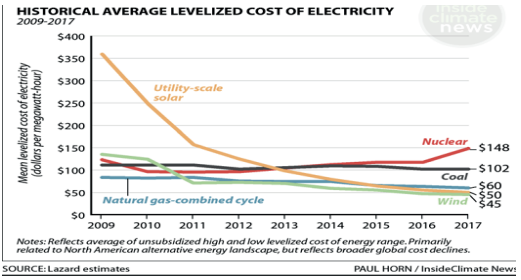

daha ciddi sonuçlara dönüştü.

Şekil 14. 1956-2011 Dünyadaki Nükleer Kazalar

İnsanlar yeterince eğitilmemiş, risk alıyorlar ve reaktörlerde insana dayalı pek çok şey var. Oluşan bu kazalar sonucunda öncelikle bu insanlar bunun bedelini hayatlarıyla ödüyorlar ama kazadan yüz binlerce ve hatta milyonlarca insan da etkileniyor. En fazla reaktör civarına olmakla birlikte ve binlerce kilometre uzaklara da çok fazla radyoaktivite saçılıyor. 1986 yılından önce doğanlar Çernobil'e, tanık olduk, çok kötü etkilendik. Daha genç olanlar da Çernobil'i duymuşlardır. Bu sene Çernobil'le ilgili yeni bir dizi de yapıldı. Çernobil tümüyle insan faktöründen kaynaklanan bir kaza. Operatörler bir deney yapmaya başlıyorlar, bütün güvenlik sistemlerini devre dışı bırakıyorlar, ancak reaktörde beklenmeyen bir güç ortaya çıkıyor, saniyeler içinde kontrol edilemiyor ve büyük bir patlama oluyor. Kazadan sonra 500 000-650 000 kişi temizlik işlerinde ve kazanın etkilerini azaltmakta çalıştırıldı. Başta Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya, Kuzey Avrupa ülkeleri ve Türkiye olmak üzere dünyanın pek çok ülkesine radyoaktivite saçıldı. Çernobil Nükleer santrali Ukrayna-Beyaz Rusya arasında, ama reaktör hâlâ çok yoğun radyoaktivite içeriyor. Radyoaktivite yıkayarak, yağmurla vs. temizlenemiyor. Radyoaktif izotopların belirli yarı ömürleri var ve buna göre azalarak ömürlerini sürüyorlar. Kazadan sonra tüm dünyaya bolca yayılan radyoaktif elementlerden biri sezyum-137, yarı ömrü 30 yıl. Örneğin, kaza sırasında 1000 bekerellik (bekerel saniyede bozunma sayısı) sezyum-135 radyoaktivitesi kazadan 30 yıl geçince 2016 yılında 500 bekerele iner. Radyoaktif kirlilik kendi bildiğini okur, yıkanmaz, temizlemez, yok edilemez. Kendi ömrünü tamamlayınca ancak sonlanır. Bu da yaklaşık 10 yarı ömür. İnsanlık 30 yıl yarı ömrü olan sezyum-135'ten 300 sene sonra sezyumdan kurtulmuş olacak. Çernobil'den sonra 85 000 tera Bekerel, Fukuşima'dan sonra 360 000 tera Bekere sezyum-137 aktivitesi çevreye yayıldı (tera= 1 000 000 000 000)

Yıllar içinde çeşitli kaynaklardan elektrik üretim maliyetleri, dolar/megawatt-saat cinsinden Şekil 15'te verildi. Maliyetlere bakarsanız da, nükleer çok pahalı. Sarı renkle gösterilen güneş enerjisi fiyatı yıllar içinde azalıyor, kırmızı renkli nükleer enerji maliyeti seneler içinde artıyor. Dünyanın nükleer enerjiden vazgeçmesinde bu da çok önemli bir etken.

Şekil 15. Çeşitli Kaynaklardan Üretilen Elektrik Enerjisi Maliyetleri

Radyasyonun önemli sağlık etkileri var; yüksek radyasyon dozu ölümlere neden oluyor. Radyasyon insan DNA'sında bozulmalara neden oluyor Bozulan DNA'ların bir kısmı onarılabiliyor, ama bir kısmı onarılmayıp ölüyor, bir kısmı da onarılmayıp kansere neden oluyor. En ciddi kanserlerden biri de lösemi, başka ölümcül kanserler de var. Kazadan sonra saçılan radyoaktif iyot, maruz kalanlarda tiroit kanserine neden olabiliyor. Çernobil'den sonra Beyaz Rusya'da 1994 ve 2002 yıllarında tiroit kanseri vakalarında anlamlı artışlar gözlemlendi. Kanserler kazadan hemen sonra değil de, belli bir süre sonra gözlemleniyor, bazı kanserlerin ortaya çıkması 25-30 sene sonra olabiliyor; radyasyonun neden olduğu başka bir sağlık sorunu doğum anomalileri. Radyasyon genetik bozukluklara da neden oluyor. Radyasyonun sağlık etkileri konusunda çok fazla çalışma yapıldı, kitaplar yazıldı. Değişik kaynaklar Çernobil

kazası sonraki kanser vakaları ve ölümlere ilişkin çok farklı rakamlar yayımladılar. Bu konuda yayımlanmış çok sayıda kaynak ve çok farklı veriler var. Peki hangisine, neye güveneceğiz? Örneğin UNSCEAR (Birleşmiş Milletler Atomik Radyasyonun Etkileri Bilimsel Komitesi); Çernobil'den sonra 4 bin kanser ölümü, 6 binden fazla da tiroit kanseri olduğunu belitti. Greenpeace (Yeşil Barış örgütü) 200 bin kişinin öldüğünü belirtiyor. Hekimlerin organizasyonu, IPPNW- Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Uluslararası Hekimler; "10 bin tiroit kanseri, gelecek yıllarda 50 bin vaka ve 10 bin doğum anomalisi" olacağını bildirdiler. Bazı kaynaklara göre de 985 bin ölüm bekleniyor. Radyasyonun sağlık etkileri konusunda şöyle bir zorluk var: bir kişi kanser olduğunda bunun radyasyondan olduğunu kanıtlamanız çok kolay değil; ama Hiroşima, Nagazaki sonrasındaki gözlemlerden- buralar maalesef bir bakıma bir laboratuvar gibi oldu- alınan radyasyon dozlarının kanser yapma olasılıkları hesaplanabiliyor. Radyasyonun neden olduğu kanserlerin başında lösemi ve tiroit kanserleri geliyor. Üzülerek belirteyim ki Çernobil'den kalkan radyoaktivite yüklü bulut 4 Mayıs 1986'da Diyarbakır'a da uğramış. Çernobil Kazası sonrasında ODTÜ'de yaşadıklarımızı kısaca paylaşacağım. Kazadan sonra Radyasyon Güvenliği Komitesi kuruldu ve üniversitelerde kazadan sonra çeşitli ölçümler yapan bilim insanlarının yaptıkları ölçümleri bu Komiteye sunmaları istendi. O sırada Almanya'ya yollanan Türk çayları çok yüksek düzeyde radyoaktivite içerdiği için geri yollandı. Biz de kazadan sonra ODTÜ Kimya Bölümü'nde, Olcay Birgül, Ali Gökmen ve ben, çok yoğun şekilde çaylarda sezyum-137 ölçümleri yaptık. Politikacılar Çaylarda radyoaktif kirlilik olsa bile bunun deme geçmediğini iddia edip, televizyonda halkın karşısında çay içiyorlar ve gazetelere çayda radyoaktif kirlenme olabilir ama çay marul gibi yenmediğinden çay içmenin sakıncası yoktur şeklinde açıklamalarda bulunuyorlardı. O sırada özel TV kanalları yoktu, sadece TRT televizyonu vardı. Kazadan sonra en çok etkilenen ürün Doğu Karadeniz Bölgemizde yetişen çaylarımız oldu ve Türkiye'de her yaştan insan çok fazla çay içer. Çalışmalarımızda radyoaktivitesinin deme geçtiğini, demlemeden önce sıcak suyla çalkalandığında radyoaktivitesinin büyük bir kısmından kurtulmanın mümkün olduğunu gösterdik. Biyoloji Bölümünden Aykut Kence radyasyonun sağlık etkileri konusunda katkı vermek üzere aramıza katıldı ve birlikte bir rapor hazırladık. Bu raporu Radyasyon Güvenliği Komitesine gönderilmek üzere ODTÜ Rektörlüğüne teslim ettik. Komitenin YÖK kanalıyla Üniversitelere yolladığı yazıyla kazaya ilişkin bulguların bilim insanlarınca açıklanması kısıtlanmıştı. Çay konusunda yazdığımız rapor çok kısa bir süre sonra Hürriyet Gazetesinde baş haber olarak yayımlandı. Sonrasında Sanayi ve Ticaret Bakanının önerisi ile İstanbul Çekmece'de bulunan Atom Enerjisi'nde geniş katılımlı bir toplantıya katıldık. Keşke kirli çaylar hiç piyasaya sürülmeseydi. O sene depolarda bir önceki seneden kalan bir miktar temiz çay vardı. Bu temiz çayları kirli çayların radyoaktivite derişimini azaltmak için kirli çaylarla karıştırarak kirlettiler. Oysa o yıl mahsulü kirli çaylar hiç piyasaya sürülmese ve az da olsa temiz çaylar insanlara kontrollü bir şekilde satılsa çaydan alınan radyoaktivite minimum olacaktı. Hatta bulaşık çayların demlenmeden önce sıcak suyla çalkalanması halka duyurulsa çaydan alınan doz yarıya inerdi. Raporumuz radyoaktivite bulaşmış çayların toplatılıp imha edilmesinde etkili oldu.1996 yılında Doğu Karadeniz'e gittik, Rize ve civarından toprak, çay vs. örnekler aldık, ölçümler yaptık. 1996 yılında toprak örneklerinde yaptığımız ölçümlerde Sezyum-137'nin yağışlarla toprakta ancak 12 santimetre derinliğe indiğini tespit ettik. Rize ve civarından topladığımız çeşitli örneklerin hepsinde sezyum-137 vardı. Fukuşima kazasını ele almak için zamanım kalmadı, ama çok önemli bir tespitim de 2011 yılındaki bu kazada her ne kadar bir deprem ve ardından oluşan tsunami etkili olduysa bu kazanın etkilerinin çok fazla olması da insan faktörüne dayanmaktadır. Burada da maalesef, yine insan faktörü var. Bu reaktörü işleten TEPCO firmasının kazadan önce bazı işlemleri yeterince uygun yapmaması nedeniyle çok ciddi sorunlar yaşandı ve kazanın etkileri oldukça yaygın ve fazla oldu. TEPCO'nun daha önceki sicilinin temiz olmadığını da biz daha sonra öğrenmiş olduk.

Türkiye'nin nükleer santral kurma hayalleri çok geçmişe dayanıyor. 1975'te başlayan macerada daha önce de teklifler hazırlanıp ihalelere çıkıldı. Değişik sayılarda, güçlerde ve fiyatlarla teklifler alınmıştı. Dünyanın Nükleer enerjiden vazgeçtiği bir tarihte Türkiye Nükleer Enerjiyi getirme konusunda çok kararlı. Hatta politikacıların "Bir tane yetmez, 3 yerde 3 reaktör yapalım" şeklinde bir hayali var. İlki için Mersin yakınındaki Akkuyu bölgesi seçildi ve ihale yapılmaksızın Ruslarla protokol imzalandı. Bu santral tamamlandığında elektrik enerjisine katkısı çok az olacak, bölgede deprem riski var. Nükleer enerji çok pahalı (yapımı, birim fiyatı), çok riskli bir enerji türü, tamamen dışa bağımlı. Atıkların ne şekilde depolanacağı belli değil. Bu bölge çok sıcak olduğu için soğutma daha az verimli olacak. Alan ağaçlarla kaplıydı ama büyük bir kısmı şimdiden kesildi bile. Reaktör ömrünü doldurunca sökülmesi gerek bu konuda ne yapılacak bilinmiyor. Atıklarla ilgili ne yapacağını bilmiyoruz. Yakından geçen bir fay hattı var. Nükleer santraller iklim değişikliğine de çözüm değil. Turizmi baltalama riski çok büyük. Böyle bir enerji kaynağına ihtiyacımız yok. Yeni bir enerji kaynağını, ister nükleer olsun, ister başka bir kaynak olsun, sisteme dahil etmeden önce, enerjideki kayıp, kaçak azaltılmalı, enerji verimliliği, enerji yoğunluğu iyileştirilmeli, ondan sonra hala ihtiyaç varsa yenilenebilir enerji kaynaklarını devreye sokmalıyız. Ülkemizin güney ve Güneydoğu bölgeleri güneş enerjisi potansiyeli bakımından çok potansiyel vaat ediyor. Sahil bölgelerimizin çoğu rüzgâr enerjisi bakımından yüksek potansiyelli. Bizim de 23-23 gibi bir planımız olmalı. Yani Cumhuriyetimizin 100. yılı olan 2023 yılına kadar enerjimizin en az yüzde 23'ünü yenilenebilir kaynaklardan elde etmeyi hedefleyelim. Son yıllarda yenilenebilir Enerji ve Enerji verimliliği konusunda yönetmelikler yayımlandı. Bizler hepimiz çok daha sade bir yaşamı seçebiliriz. Ben kendi adıma ona inanıyorum. "Her şeyi tüketelim" diyen bir yaşam tarzı bana iyi gelmiyor, dünya da bunu kaldıramıyor. Çernobil'den bu yana geçen süreçte kaybettiklerimiz, çok olumsuz etkilenen insanlar ve çevre, doğa var. 1987 yılında çaylarda radyoaktivite ölçümlerinde birlikte çalıştığımız, kendisi de Rizeli olan hocamız Olcay Birgül'ü 1987 kazanın etkilerini yerinde görmek için çıktığı yolculukta geçirdiği trafik kazasında kaybettik. Aykut Kence 2014 yılında aramızdan ayrıldı. Sevgili Kazım Koyuncu da Karadenizliydi, Çernobil'den dolayı kanser olduğuna inanıyordu. Soner, Öner kardeşler ve arkadaşları Güneş, Sinop'ta Nükleer karşıtı bir toplantı için gelmişlerdi, onları da Karadeniz aldı. Çernobil'den sonra yurt içinde ve yurt dışında etkilenenler, Fukuşima'dan sonra etkilenen hastalanan ve ölen yüz binlerce insan oldu. Bu konuşmamı tüm bu insanlara ithaf ediyorum.

Panel Yöneticisi-Dr. Nejat Tamzok: Akkuyu Nükleer Santrali devreye girerse, Rusya'ya enerjideki bağımlılık daha da artacak. Bugün ithal ettiğimiz kömürün yaklaşık yüzde 30-35'ini Rusya'dan alıyoruz. Yine petrol, petrol ürünleri ve özellikle doğalgazda ciddi bir bağımlılık söz konusudur. Bu yakınlarda Türk Akım devreye girecek. Türkiye'ye ekonomik ya da jeopolitik yararının ne olacağı tartışılan bir proje, ama bu Türk Akım'ın da bu bağımlılığı biraz daha arttıracağı kesin. 2017 yılında yaptığım bir çalışma var; orada, her 4 ampulden birinin düğmesinin Rusya'nın elinde olduğunu hesaplamıştım. Sayın Mühdan Sağlam, sunumunda, "Rusya-Türkiye İlişkileri Bağlamında Enerji Bağımlılığı" konusunu aktaracak ve bu Rusya'nın elindeki ampul sayıları artıyor mu, artmıyor mu, o konuda bilgilendirecek bizi. Sayın Mühdan Sağlam, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisansını yapmıştır. Yüksek lisans tezi 2014'te, "Gasprom'un Rusya'sı, Rusya'da Devletin Dönüşümü ve Enerji" ismiyle kitaplaşmıştır. Anadolu Ajansı Enerji Terminalde 2,5 yıl uluslararası alandan sorumlu enerji analistliği yapmıştır. Analizleri haftalık olarak İngilizce çıkmıştır. Rusya ve Avrasya enerji ve enerji ekonomi politiği uzmanlık ve ilgi alanıdır. Doktora ve yüksek lisans araştırması için Rusya, Belçika, Hollanda'da saha çalışması yapmıştır. Barış İçin Akademisyenler Bildirisi imzacısı olduğu için, 686 no'lu KHK ile üniversiteden ihraç olmuştur. Halen Ankara Üniversitesinde doktora çalışmasını yürütmektedir. Sağlam, ihraç edildiği Şubat 2017'den beri Gazete Duvar'da köşe yazıları ve ener-

ji ekonomi analisti olarak çalışmaktadır. Kürtçe, İngilizce ve ileri düzeyde Rusça bilmektedir.

Buyurun Sayın Sağlam.

Mühdan Sağlam & Gazeteci

Merhaba. Bugün, benim adıma çok verimli sunuşları dinleme imkânı buldum. Öncelikle şunu söyleyeyim: Ben yüksek lisansa başlarken TMMOB'nin enerji sempozyumlarından haberdar olmuştum. İlk kaya gazı tartışmalarına, kaya petrolü tartışmalarına dönük çekincelerin yer aldığı metinleri de yine TMMOB'nin enerji sempozyumlarında bulabilmiştim. Bugün hâlâ Türkiye'de çevre denildiğinde, hidrolik enerjiden termik santrale kadar, vicdanlı, ahlaklı bir kaynak aradığımda, TMMOB ve buna bağlı odalar sadece bunun ekonomik getirisinden bahsetmemişlerdir; büyük ihtimalle başka sektörlere, insan hayatına etkisine, çevreye etkisine bakmışlardır diye elime attığım ilk yer oluyor. O nedenle burada bulunmak benim adıma çok onur verici. Teşekkür ediyorum beni davet ettiğiniz için.

Benzer biçimde, Barış İçin Akademisyenlerin sesini burada yükselttiğiniz için ve bugün adlarını andığınız için de sizlere teşekkür ediyorum. Salonda da benim Barış İçin Akademisyenler oluşumu içerisinde birlikte yer aldığım hocalarım, arkadaşlarım var.

Maalesef, Türkiye'nin politik yaşamı, bölgenin kaderi gibi, enerji alanı da çok parlak değil aslında. Hocam biraz önce özetledi. İsterseniz, nasıl bir yol izleyeceğimi size aktarayım ki, daha derli toplu bir metin olsun. Öncelikle Mehmet Bey geniş bir biçimde ele aldı. Küresel enerji denkleminden bahsettik. Ancak, şunun belki altını çizmemiz gerekiyordu: Biz kapitalist dinamiklerle şekillenmiş bir dünya ekonomisinden bahsediyoruz. Arz-talep dengesi dediğiniz kavramın kendisi zaten, kaynakların sınırlılığı ya da sınırsızlığı tartışması, büyüme fetişizmi, bunların hepsi var olan ekonomi politiğin içerisinde anlamlı kavramlar. Tabii ki bunun karşısında duralım; ama analizlerimizi yaparken de bu faktörlerin, etkenlerin oluşum biçimlerini, hangi mantığa dayandığını da göz önünde bulunduralım. Politik görüşümden ziyade, bu nedenle biraz realist gelebilecek bir perspektif sunacağım, küresel enerji politikteki dengeler adına.

Dediğim gibi, kapitalist bir piyasa. Tedarikçiler ayağında, yani enerjiyi ihraç etme dinamiğine yaslanan ülkeler mümkün mertebe kâr odaklı olacak şekilde, daha az enerji kaynağını daha yüksek kârlarla satmak isterler; değilse, kendi kullandıkları kaynakların, kendilerinin sahip olduğu kaynakların küresel düzeyde baskın statüsünün sürmesinden yanadırlar. Bu sürpriz de değil, yeni bir şey de değil. Bu aktörlerden bir tanesi de aslında Rusya.

Kısaca Rusya'nın durumuna bakacak olursak, dünyadaki en fazla doğalgaz rezervine sahip ülke. 35 trilyon metreküp bir gaz rezervi var Rusya'nın. Onu İran ve Katar takip ediyor ikinci ve üçüncü olarak. Petrol açısından rezervi dudak uçuklatacak cinsten değil, 80 bin milyar metreküp civarında. Şöyle bir denklemle karşı karşıyayız: Rusya'yı küresel petrol denkleminde ismini sık duymamızın nedeni üretim oranı. Şu an ABD ihraç kapasitesini sınırlandırdığı için, önceliği iç piyasaya verdikleri için, Rusya bazen ikinci, bazen üçüncü, bazen birinci sırada olacak şekilde üretimde yer alıyor. Genel üretim bandı da 10 milyon varille 11 milyon varil arasında değişiyor. Dünya petrol arzının yaklaşık yüzde 11'ini sağlıyor.

Bu bahsettiğimiz aktörün rezervlerinin yanında, bununla ilgili yürüttüğü bir politika var. Rusya için enerji, ana damarlarından, ana arterlerinden bir tanesi. Neden böyle söylüyoruz? Bakacak olursak, buna petrokimyalar da dâhil olacak şekilde, enerji kaynaklarının ihracatı toplam ihracatın yaklaşık olarak yüzde 60'ını oluşturuyor. Bunun paralelinde kurulmuş olan rezerv fonu -ki, bu kendi içinde ikiye ayrıldı daha sonra- ana tedarikçisi aslında enerji ihracatından geliyor. Federal bütçenin, yani Rusya merkezi bütçesinin enerji ithalatı, bunun yüzde 25-30'unu sağlarken, enerji kaynaklı sektörlerin ekonomideki varlığını da dikkate aldığımızda, bu bazen yüzde 60'lara kadar tırmanabiliyor. Dolayısıyla

ekonomisi için, bir ülkenin ayakta kalabilmesi için kritik bir metadan bahsediyoruz Rusya açısından.

Yeni pazarlara açılmak, bu pazarları ellerinde tutmak, rekabette elini güçlendirmek Rusya için önemli; ancak, sadece ekonomi için değil, enerjinin jeopolitik ayağını da dikkate alırsak, Rusya'nın bölgesel ve küresel dış politikasıyla da ilintili olarak görmemiz gereken bir ilişki biçimine yaslanıyor. Belki sizin de dikkatinizi çekmiştir, son dönemde aslında Ortadoğu bölgesinde ABD'nin baş müttefiki olarak tanımladığımız 2 aktör, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan'ın başkentlerinden kalkan uçakların büyük bir kısmı Washington'a değil, Moskova yönünde hareket ediyorlar. Bana ilginç gelmişti ilk duyduğumda. Bu yıl yine Putin, 12 yıl aradan sonra söz konusu 2 ülkeye gitti ve onların en üst düzey yetkilileriyle görüştü, emir ve kralla bir araya geldi.

Putin, dikkat ettiyseniz, Türkiye'ye geldiğinde genelde kalmaz; sabah gelir, açılışsa açılış, kapanışsa kapanış, ayarsa ayarını verir, gider, durmamayı tercih ederler. Sergey Lavrov'un bir defa kolunu kırmış olmasının etkisi var mı bunda, bilmiyorum. Türkiye'de kolunu kırmıştı. İlk defa Riyad'da, krallık sarayında kaldı. İlginç bir durumdu. Bu nasıl bir güven ilişkisi? Sonuçta, Suudi Arabistan da elçiliğinde baltayla insan doğrayan bir ülkedir. Ben Putin olsam, büyük ihtimalle çok şüpheci yaklaşırdım, ama kaldı. Bu, bölge denklemleri açısından bize bir şey söylüyor. Ne oldu da bu iki ülke birbirini keşfetti, bu kadar hızlı bir biçimde birbirlerine yatıya misafirliğe gider hale geldiler?

Kolay değildir, yani bir devlet başkanının bir başka kralın ya da devlet başkanının evinde konuk olması. Burada yine enerji denklemi karşımıza çıkıyor. Aslında hocalarımın bir kısmının hem bizden önceki oturumda, hem de bu oturumda altını çizdi gibi, küresel enerji dengelerinde bir değişim var. Bunu iki başlığa ayırmak mümkün görünüyor: Birincisi, yenilenebilir enerji kaynaklarının beklenenden daha atik bir biçimde pazar payını genişletmeye başlamış olması. Bununla yine örtüşen bir şekilde, çevresel kaygıların, iklim kaygısının artık bilim adamlarının uyarılarından bağımsız, onunla da ilişkili olarak, toplumların genelinde dikkat çekici bir unsur haline gelmesidir. Çünkü iklim, hepimizin gördüğü, gözlemlediği bir unsur haline geldi.

Dolayısıyla iki tane petrol üreticisi, dünyadaki petrol üretimi açısından kritik olan iki ülke, aslında stratejilerini nasıl yürütmeleri gerektiği konusunda bir araya geliyorlar ve buna dönük projeksiyonlar yapıyorlar. Ortak noktaları var; ikisi de enerji üreticisi, ikisinin de ekonomisinde enerji hayati bir role sahip, özellikle bu kaynaklar. Bu yakınlaşmalara daha sıklıkla tanıklık edeceğimizi söyleyeyim. İran'la Suudi Arabistan'ı da sık sık yan yana görebiliriz ya da Suudi Arabistan'la Venezüella'yı. Çünkü çağın enerji dinamiği değişiyor ve bir geçiş döneminde olduğumuz söyleniyor, dünyanın genelinde olduğu gibi.

Dolayısıyla hâlâ enerji öngörüleri bize petrolün ve hidrokarbon kaynakların özellikle hâlâ 2040'larda da baskın olacağını söylüyorsa da, şu uyarıda bulunmak istiyorum: Enerji analizlerinde baktığımız ana kaynaklardan birisi olan BP Enerji Görünümü Raporunda, yenilenebilir kaynakların yayılma hızı konusunda çok ciddi bir revizyon geldi. Beklediklerinden daha hızlı arttığını fark ettiler ve revizyona gittiler, payını değiştirdiler yeniden. Dolayısıyla her zaman bu öngörülere bir soru işareti koymak gerektiğini, bu öngörülerin hazırlanış sürecinde... Yani bu, petrol fiyat tahminine de benziyor. Çoğunlukla tutmaz aslında. Ki, Türkiye'nin büyüme verilerinde gördüğümüzden çok farklı değil. Ben bir arkadaşıma sormuştum, "Siz petrol fiyatları ortalamasını nasıl hesaplıyorsunuz? Nedir bunun mantalitesi?" dedim, "Koyuyoruz işte kafamıza göre" dedi. Geldiğimiz nokta bu. Bazı yerlerde gerçekten o çalışmayı yürüten insanın yorumlamasına kalabiliyorsunuz. Bu bazen iyimser, bazen kötümser oluyor.

Bizim örneğimize, yani Rusya-Türkiye ilişkilerine gelirsek, benim yorumumdan bağımsız, iyimserliğim ve kötümserliğimden bağımsız olarak, manzara çok açık. Dediğim gibi, Rusya, küresel enerji piyasasında etkin bir aktör. Petrolün yüzde 11'iyle katkı veriyor. Doğalgaz açısından, özellikle Av-

rupa piyasası 380 milyar metreküp tüketir, bunun yaklaşık 200 milyar metreküplük kısmı -ki, buna Türkiye de dâhil- Rusya tarafından sağlanır. Pazartesi günü yine Sibirya'nın Gücü Boru Hattı açıldı ve Rusya'nın Çin'e gaz aktarmaya başladığını gördük. Bu hamlelerinde özellikle Batı'yla yaşamış olduğu gerilim ve yaptırımların çok etkin olduğunu biliyoruz.

Yani Rusya, enerjideki gücünü koruyabilmek için iki merkeze yayıldı. Neden? Çünkü ekonomide de hayati bir alan ve jeopolitik olarak da ona alan sağlıyor. Ortaklık mekanizması sağlıyor. Bugün OPEC Zirvesi var. OPEC'te bir araya gelmelerinin bir sebebi budur; başka bir alan yaratmak. Yani çok yakın zamanda Suudi Arabistan'ın Soçi'de buğday yetiştirmeye başladığını duyduğunuzda, bunun kolaylaştırıcısının petrol görüşmeleri olduğunu aklımızda tutmak gerekiyor.

Türkiye'de duruma bakalım isterseniz. Dediğim gibi, bu piyasa artışı Rusya'nın bir yandan yeni olan piyasaları, Asya Pasifik ve Ortadoğu gibi ya da MENA bölgesi dediğimiz Afrika Kıtası'nı içerecek şekilde yayılmasını gerektirirken, bazı piyasalarda da gücünüzü korumanızı gerektirir. Dolayısıyla biz Türkiye'de artık gücün korunması piyasasını görüyoruz. Bunu neden söylüyorum? Akkuyu Nükleer Anlaşması, 2010 Batı yaptırımları henüz söz konusu değil. Doğalgaz anlaşmaları hâlâ 25 yıl üzerinden düzenleniyor. Kömür, petrol benzer bir şekilde.

Hocam zaten özetledi. Öncelikle şunu söylemek gerekiyor: Bu kaynaklar, hidrokarbon ya da yenilenebilir, öncelikle insani, çevresel, doğaya maliyeti ve sonra ekonomik maliyeti olarak sıralamayı tercih ederim. Benim açımdan budur. Devletin kullandığı bazı söylemlerin bazı uzmanlar tarafından da kullanıldığını görüyoruz; ithalat karşıtlığı, milli ve yerli kaynak. Devlet bunu 2016'da kömür için yaptığında dedi ki, "Ben, ithalata çok bağımlı bir ülkeyim. Çeşitlendiriyorum." Nükleer için benzer bir şey söyledi; kaynak çeşitlendirmesi ve "Yerli üretime geçeceğim" şeklinde. O zaman şunu sormak gerekecek. Örnek veriyorum. Bir Kanadalı firmayla Çelikler Enerjinin, Bereket Enerjinin çevreye vermiş olduğu zararda vatandaşlık mı soruluyor?

Öncelikle bu kafadaki yerli sermaye, yabancı sermaye ayrımından kurtulmak gerekiyor. Sermaye sermayedir, sermaye her yerde çıkarını arar. Eğer dünyaya bu gözlükle bakıyorsak, lütfen, yabancı para akışı Türkiye'ye geldiğinde, "Türkiye enerji piyasasına neden gelmiyor?" sorusu... Yerli var, ama yerli sizin dostunuz demek değil. Gazprom vardı, o da darbe girişimi sonrasında çekildi. Dolayısıyla benim uyarmak istediğim ana konulardan bir tanesi, bu sermayenin yerliliği, yabancılığı fetişizminden kurtulmak. Çünkü devlet bunu yapıyor zaten. Yani oranın sesi olmaya gerek yok; eğer eleştireceksek, başka bir şey söyleyeceksek, milliden yanaysanız da, devletle nereden ayrıştığınızın altını çok iyi çizmeniz gerekiyor ve milliden ne anladığınızın. Milli kimdir, Cengiz midir, Limak mıdır, Kalyon mudur, kimdir sizin için milli?

Bu yaptıkları korkunç mimarilerle elektrik savurganlığını neredeyse 3-4 kat arttıran firmalar mı, maden ararken doğayı katleden firmalar mı? Kömürün termik ayağına bakıyoruz, "Evet, bunlar yerli kaynaklar" diyoruz. Tamam, buraya kadar anladık diyelim. Filtresiz santrali konuşuyoruz, ama madenlerdeki işçilerin çalışma koşullarını konuşmuyoruz, devletin bunlara alım garantisi verme sürecini yeteri kadar tartışmıyoruz. Yerli sermaye, evet, istediğiniz kadar yerli, istediğiniz kadar zulüm sunabiliyorlar. "Ben yerli sermayemden tokat yemeyi yabancının kırbacına tercih ederim" diyorsanız, bir şey diyemem.

Bu notu söylemek benim için önemliydi.

Türkiye-Rusya ilişkilerine dönecek olursak, Rusya açısından Türkiye'nin varlığı, güzel bir müşteri Türkiye. Al ya da öde anlaşmaları kullanıyor doğalgazda. Tüketemezse yüzde 75'lik ücretini ödemek durumunda kalıyor. 8 Ocak'ta yine doğalgaz alanı için önemli olan Türk Akımı Projesi'nin açılışı yapılacak Putin'in katılımıyla. Ben annemi, Erdoğan'ın Putin'i görmesinden daha az görüyor olabilirim bu arada. Yani Putin'in en sık geldiği ülke Türkiye olabilir.

Şunu söyleyeyim: Türk Akım 1 ve Türk Akım 2, bana soracak olursanız, öyle ahım şahım

stratejik bir değer katmıyor. Koridor sizin mülkünüzden geçiyor da eviniz değerlenmiyor. Siz hub değilsiniz, koridorsunuz. Bu vurgu var ya, köprüyüz; evet, köprüsünüz, bir yerden gidecek gaz sizin yolunuzdan geçiyor, bu kadar.

Gelelim Türk Akım 1'e, Türkiye piyasası için inşa edilmiş olan hatta. Bu hat doğrudan Türkiye'ye gaz sağlayacak. Hattın arka planında, Ukrayna ve Bulgaristan'ın cezalandırılması girişimi de vardı. Çünkü daha önce zaten Trakya üzerinden 14 milyar metreküplük gaz sağlanıyordu bize, Türk Akım'la 15 milyar metreküp doğrudan Türkiye'ye inecek Karadeniz'den. Bunun için herhangi bir indirim almayacağız, öncelikle onu söyleyeyim; daha ucuz gaz söz konusu değil. Kontrat şartları beklediğimiz gibi değil. Ben, sözleşmenin imzalandığı toplantıda yer almıştım söz konusu dönemde ve sözleşmeyi Rusların hazırladığını şöyle anlamıştım. Biliyorsunuz, "Vergiden muaf" denilir bizde. Bürokratik dil budur Türkçede, bu tercih edilir. Şöyle yazmışlardı: Sıfır vergi. "Sıfır vergi nedir?" diye sorduğumuzda, "Öyle yazılmış" denildi. Bunu bir devletin bürokratı yapmaz, Türkiyeli bir bürokratın da bu şekilde yazmayacağını biliyoruz. Yani anlaşma Türkçeye tercüme edilmişti, biz altına imza attık. Bu arada, anlaşmanın örneği Dışişleri Bakanlığı'nda yok örneğin, sadece Cumhurbaşkanlığında var. Türkiye'nin çok avantajına olduğunu söyleyemem, çok avantajı da yok zaten. Yeni bir piyasa denklemiyle de bir farklılık getirmiyor, hayır. Bir şeyi aldı, yerine koydu. Yedek hat var; bir şey olursa, Rusya'dan yine gaz alabileceksiniz.

Petrolde de benzer bir bağımlılık söz konusu. En önemli tedarikçilerden bir tanesi Rusya'dır. Kömürde benzer bir şey var. Yani kömürden üretilen elektriğin payı 2018'de arttı, doğalgazı geçti. Sebebi, devletin kömür politikaları ve buna dönük teşvikleri, doğalgaza fahiş biçimde gelen yüzde 50'lik zam, özellikle elektrik santrallerinde kullanılacak olana. Bunun paralelinde şunu söylemek gerekiyor: Santrallerde kullanılan kömürün yarısı ithal, linyit cinsi kömürün bir kısmı ithal ediliyor. Aynı şey petrol için de geçerli.

Şuna yanıt aramak gerekiyor ve İnci hocamın bahsettiği gibi, Akkuyu Nükleer Santrali. Karşımıza şöyle bir şey çıkıyor: Genel olarak enerji denklemine, literatürüne baktığımızda, enerji bağımlılığı bir tek kaynağa bağımlılık; yani sadece petrol odaklı, sadece kömür odaklı bir enerji stratejisine sahip olmaktır ya da tek tedarikçiye bağlı olmak olarak tanımlanabilir. "Tedarikçinizi çeşitlendirin" denir, "Kullandığınız kaynakları çeşitlendirin" denir. Nedense, tasarruf yapın çok öncelenmez, verimlilik çok gündeme gelmez. Rusya'nın da gündeme getirmesini beklemeyelim zaten.

Şöyle bir durum var: Türkiye, kaynak çeşitliliği açısından alternatif politikalar yürütüyor. İyiliğini, kötülüğünü bir kenara bırakıyorum. Termik santraller konusunda, nükleer konusunda da görüşüm, ikisinin de olmaması gerektiğinden yana. Ama şunu söylüyorum: Resmi çekecek olursam, size fotoğrafı aktaracak olursam, nükleer girişimi, yenilenebilir kaynaklar, özellikle rüzgâr ve güneşte artan bir kapasite arayışı ve artış, bunu izleyen hidrolik, termal ve kömür gibi çeşitlendirme var. Bir de buna nükleer ekleniyor. Peki, tedarikçi? 4 kaynağınızın tedarikini tek bir ülkeye bağlarsanız, bu, enerji bağımlılığından öte bir şey hale gelir. Size şunu demiyorum: "Rusya gazı keser" demiyorum, kesmez, genelde kesilmez enerji piyasasında. O kadar kolaylıkla vanalar kapatılmaz kişinin imajı açısından, satıcının imajı açısından; ancak, masaya oturduğunuzda gebeliğinizi bilir karşı taraf. Uçak krizinde biz bunu gördük, neler olduğunu birebir yaşadık. "Tezek de yakarız" deme noktasına geldi. Çünkü "Ya keserse" sorusu o zaman geldi. O yüzden LNG'de birazcık artış var, ama bunun hâlâ boru hatlarıyla sürdüğünü söylemek gerekiyor. Sıvı gaz alıyorsunuz, ama boru hattıyla geliyor, gemilerle taşınmıyor; yani ucuz değil, spot piyasadaki kadar ucuz değil. Siz sıvısını almış oluyorsunuz.

Türkiye açısından, hem dış politikası, hem ekonomisi açısından tehlikeli olan, bu kadar bağımlılığın pazarlık gücünü düşürüyor olması. Türkiye ve Rusya, enerji dâhil, bazı alanlarda ortak para birimlerinin kullanılmasına geçmeye karar verdi. Şöyle söyleyeyim: TL'nin adı yok o şeyde. Uğur Gürses

böyle yazmıştı. Ticaretin yüzde 11 kadarı rubleyle yapılıyor, geri kalanı euro ve dolarla. TL yok, hiç TL'yle bir işlem yapılmamış. Bir de bu S-400'ler de var. Hani, kenar süsü gibi çok güzel bir manzara yaptınız, "Biraz da süsleyeyim" diyorsunuz.

Güvenlik olarak Akkuyu Nükleer Santrali nasıl korunacak, bu hiç konuşulmuyor mesela. Ortadoğu Bölgesi'nde, Akdeniz'de bir çatışma çıkarsa, bu santral olası bir saldırıda nasıl korunacak? Ben söyleyeyim: Füze konulacakmış etrafına. Bunun maliyeti, yarattığı güvenlik riski, aşırı bağımlılığın getirdiği pazarlık gücünün kaybı ve kaynak çeşitliliği kavramını tek aktöre, tek tedarikçiye yüklemenin getirmiş olduğu yük, hem Türkiye açısından, hem de küresel enerji dengeleri açısından olumsuz bir tabloyla karşı karşıya bırakıyor bizi. Dediğim gibi, bu benim yorumum değil, aslında verileri incelediğimizde kitaba bakıp bunu söyleyebiliyoruz.

Yine soru olursa açmaya çalışırım. Çok hızlı geçtim. Umarım anlatabilmişimdir.

Teşekkür ederim dinlediğiniz için.

Panel Yöneticisi-Dr. Nejat Tamzok: Teşekkür ediyoruz.

Yenilenebilire geldik. Rakamlara baktığımızda, son yıllarda rüzgârda, güneşte, jeotermalde, özellikle kurulu güçte bir sıçrama görüyoruz. 2019'un ilk 10 ayına baktım, hidrolik dışı yenilenebilirin elektrik üretimindeki payı toplamın yüzde 15'i düzeyinde olmuş. Bu yüzde 15 Türkiye için yeterli midir? Ener-

Prof. Dr. Tanay Sıdkı Uyar

Özgeçmiş

lisans ve yüksek lisans derecelerini Boğaziçi Üniversitesi Elektrik-Elektronik Mühendisliği ve Nükleer Mühendislik bölümlerinde, doktora derecesini Yıldız Teknik Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümünden almıştır. Halen Marmara Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümünde Enerji Anabilim Dalı Başkanı olarak görev yapmaktadır. Elektrik Mühendisleri Odası Enerji Komisyonu üyesidir. Kentlerin yenilenebilir projeye geçişi yol haritasını hazırlamaktadır. Türkiye Çevre Platformu Koordinatörüdür. 1989 yılında Türkiye'nin ilk rüzgâr atlası çalışmasını tamamlamış ve Türkiye'de rüzgâr enerjisinden elektrik üretilebilirliğini kanıtlamıştır. 1999 yılında Doğu Akdeniz çevrecilerini temsilen katıldığı Bakanlar Kurulu toplantısında, Akkuyu Nükleer Santrali'nin iptali konusunda katkıda bulunmuştur. Halen Dünya Biyoenerji Derneği, Dünya Rüzgâr Enerji Birliği ve Avrupa Yenilenebilir Enerji Birliği Başkan Yardımcılığını sürdürmektedir. Küresel Yüzde 100 Yenilenebilir Enerji Platformu'nun Türkiye temsilciliğini yapmaktadır. 10 yıldır Uluslararası Yüzde 100 Yenilenebilir Enerji Konferansı'nın Konferans Başkanıdır.

ji yönetimi yenilenebilirde YK ya da YEK-DEM'lerle işi götürmeye çalışıyor. Bu şekilde yürür mü? Türkiye ne yapmalı, yüzde 100 yenilenebilir bir gelecek mümkün mü? Sayın Tanay Sıdkı Uyar, sunumunda bu konuları aydınlatacak.

Prof. Dr. Tanay Sıdkı Uyar
Marmara Üniversitesi

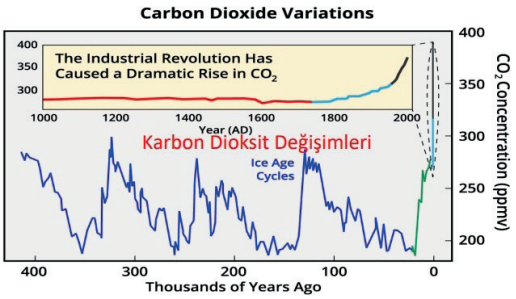
Ben biraz çözüm anlatacağım, yani mevcut durumdan pek şikâyet etmemeye çalışacağım çünkü şikâyet etsek de, etmesek de o olaylar oluyor. Bir de güneşin fotosentezle yerin altına gömdüğü doğalgaz, petrol ve kömürü nasıl çıkarsak, şöyle mi çıkarsak, böyle mi çıkarsak diye uğraşmanın birazcık güneşe karşı mücadele açmak olduğunu düşünüyorum. Onun için, ben çözüm anlatmaya çalışacağım.

Çözüm de, esas olarak -iklim değişikliği de bunun bir parçası tabii- enerjinin etkin kullanımı ve topluluk enerjisine dayalı yüzde yüz yenilenebilir enerjiye geçiş olarak tanımlıyoruz. Bu küresel hapishanemizde hep beraber yaşıyoruz ve kimseye sormuyorlar, "Nereye doğmak istersin, Diyarbakır mı, İstanbul mu, Çankırı mı?" diye. Bu atmosferin içindeki dünya, eksi 60 derecelik bir buzdolabının içinde duruyor esas olarak. Eğer güneş olmasa, burada gördüğünüz gibi, 10 kilometrede, uçakların uçtuğu yerde sıcaklık eksi 60 derecedir. Ama burası eksi 60 derece değil, çünkü güneş diye bir kaynağımız var ve bize küsmedi henüz. Küsmemesi iyi olur. Güneş, bütün ısısını, ışığını atmosferin içine herkese eşit olarak ulaştırıyor ve ulaştığı her yerde insanları özgürleştiriyor.

Ayrıca, güneşten yararlanmak için kimseyi öldürmemiz gerekmiyor. Dolayısıyla bir kaynaktan söz ediyoruz; eşitlik, özgürlük ve barıştan söz ediyoruz. Bu 3 tane özelliği var güneşin. Diğerleri de türevleri tabii. Daha sonra sunuşumda yerel istihdamdan da söz edeceğim. İşsizliği nasıl çözeceğiz diye hep konuşuyoruz.

Dünya 6 bin derece sıcaklıktaydı 4.5 milyar yıl önce, sadece karbondioksit ve metan molekülleri vardı ki, bunlar sera gazlarıdır. Güneşten gelen ısıyı bünyelerinde tutuyorlardı ve atmosferin içinde yaşam yoktu, oksijen de yoktu. 4.5 milyar yıl önceden bahsediyoruz. Ondan sonra, 2 milyar yıl önce fotosentez başladı. Hani, biyoenerji diyoruz, bitkiler, tarım. Biyoenerji başlıyor ve biyoenerjiyle beraber fotosentez başlıyor. Fotosentez, biliyorsunuz, atmosferden karbondioksiti alıyor, oksijeni veriyor ve bir biyokütle oluşturuyor -ki, bu biyokütleler, kömür, doğalgaz, petrolün ana kaynağı oluyor daha sonra- ve giderek oksijen çoğalmaya başlıyor ve yüzde 20'ye ulaşıyor, bugünkü seviyesine ulaşıyor. Bu tamamıyla fotosentezle olmaktadır.

Yani dünya 4.5 milyar yıldır soğumaya çalışıyor, bunda başarılı da oluyor ve yaklaşık 400 bin yıldır atmosferin içinde karbondioksit oranı belli bir seviyeye geliyor. Bu, 2000-2080 arasında değişiyor. Çünkü bir meteor çarpıyor, yangın çıkıyor, yeniden karbondioksit oluyor, sonra bitkiler büyüyor. Böyle bir dengesi vardı 400 bin yıldır. Sanayileşme devrimiyle beraber biz, dünyanın soğumasına karşı "Biraz ısıtalım" dedik

ve yerin altından kömürü çıkarttık. Santralde her kWh ürettiğimiz kömürden atmosfere 1 kilogram karbondioksit veriyoruz. Eğer petrolse 650 gram, doğalgazsa 450 gram geriye veriyoruz; yani o kadar ısınmasına yardımcı oluyoruz.

1850'lerden itibaren başlayan fosil yakıt kullanımı, atmosferin içindeki karbondioksit seviyesini arttırdı. Şu artık skala değil. 415 şu anda. Bu da ne oluyor? 0.2 derece bile ısınsa dünya, buzullar erimeye başlıyor ve atmosferin içinde daha fazla su dolaşıma giriyor, deniz seviyeleri biraz yükseliyor; ama bulutlar daha yüklü oluyor ve sel felaketleri oluyor. Yani alışılmışın dışında, 400

bin yıldır alıştığımızın dışında, korunmamız gereken bir gelişim oluyor atmosferin içinde.

Sonuç olarak, sera gazları dediğimiz gazlar, karbondioksit, metan ve 6 tane gaz, güneşle işbirliği içinde, atmosferi bir battaniye olarak sardıkları için, güneş battığında dünyanın diğer tarafındaki insanlara eşitlik, özgürlük, barış götürüyor; ama bu arada, kutuplardaki gibi -60 dereceye düşmüyor sıcaklığı, çünkü bir battaniyesi var. Bunlar aynı bu odada olan 200 kişinin 36.5 derece sıcaklıkta yaşadıkları için olan sıcaklıkları gibi, atmosferin içinde de karbondioksit molekülü olduğunda -sera gazı diyoruz- güneşten gelen ısının bir kısmını bünyesinde tutuyor ve diğer karbondioksit molekülleriyle beraber oluşturduğu battaniye, geceleyin 4-5 derece sıcaklık düşüyor. Böyle bir dengesi var atmosferin. Güneşin buharlaştırdığı sular potansiyel enerji kazanıp nehirlerden akarak, bütün dünyaya ücretsiz içme suyu ve tarımda kullanılacak suyu veriyor. Yani biz bir şey yapmadık daha henüz. Her ulaştığı yerde fotosentezle gıdalarımızı, ormanların büyümesini yapıyor ve eğer ağaçları kesmezsek, sürekli de karbondioksit topluyor. Yani sadece kurmuyor -biliyorsunuz, güzel bir ilişki kurulur; ama onu ailenizle de, arkadaşlarınızla da sürdürmek lazım- o ilişkiyi sürekli besliyor, güneş ve türevleri aynı yapıyı sürdürüyor.

Rüzgâr dediğimiz şey de zaten, atmosferin içinde güneşin farklı ısıttığı okyanuslar vesaireler arasında, soğuk hava aldığında hareketleniyor hava ve hareket halindeki havanın kinetik enerjisine rüzgâr enerjisi diyoruz. Güneşi söyledim; her yerde var. Yani "Ülkede güneşten oluşmuş doğalgaz, petrol, kömürü nasıl alsak da kimi öldürsek, nereden taşısak?" yerine, evinizin üstüne gelen, omzunuza gelen ana kaynağı kullanmak insana daha yakışır bir şey diye düşünüyorum; çünkü o ücretsiz. Petrol ve doğalgazın fiyatı, eğer talep artarsa artıyor; ama güneş ve rüzgârın, kaynak ücretsiz olduğu için, daha fazla insan kullanırsa giderek ucuzluyor. Bunu da çok hızlıca size kanıtlamaya çalışacağım.

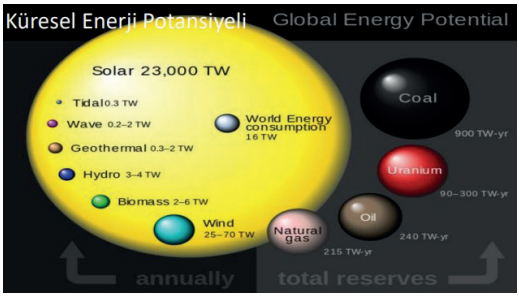
Sonuç olarak, böyle bir yaşam çevresi var ve insanların hiçbir katkısı olmadan oluşan bir yaşam çevresinden bahsediyoruz ve ücretsiz olarak emre amade olan bir şeyden bahsediyoruz. Bize ne düşüyor, insanlara? Bize tek düşen, tüm insan faaliyetlerini doğaya uyumlu olarak sürdürmektir. Bu, doğaya bir lütuf değil. Kimse de doğanın avukatlığına soyunmasın. Hani, bazıları koruyormuş, öbürleri de tahrip ediyormuş diye birbirimize laf ediyoruz ya, "Ben daha çevreciyim, şuyum, buyum" falan diye bir şeyler anlatıyoruz. Doğanın kendisinin korunmasına ihtiyacı yok. İnsanlar eğer yaşamlarını düzgün sürdürmek istiyorlarsa, bu değerli yaşam çevresine uyumlu işler yapmak zorunda. Yapmazsak ne olur; depremde olduğu gibi 30 bin kişi ölür, Fukuşima'da olduğu gibi şeyler olur.

Yani bizim insanların tercihi ve insan olmaktan dolayı da bizim bir özelliğimiz var; beyin hücrelerimizi kullanarak uzun vadeli geleceği planlamak gibi, bugünden geleceği geleceğin bilgileriyle planlamak gibi, bunu yapabilme kapasitemiz var ve bütün dünya ülkeleri de bunu yapıyor. Biz yapmıyoruz; çünkü eğer uzun vadeli stratejik bir enerji, ekonomi, ekoloji karar destek modelimiz yoksa. En ucuza kredi nerede varsa onu alıp, diğer ülkelerin ne kadar çöpü varsa, verimsiz şeyi varsa, kirleten varsa, doğalgaz şofbeni varsa, onları neoliberal saldırıya ev sahipliği yaparak ülkemize taşıyoruz.

Herhangi bir kaynağın çözüm olabilmesi için 4 tane şart lazım; bir tanesi, kaynağın yeterli olması lazım. İki, o kaynağı bizim ihtiyaç duyacağımız enerji taşıyıcılarına; yani sıcak su, buhar, elektrik, hidrojeni taşıyacak, üretecek teknolojilerin olması lazım. Üç, ürettiğimiz enerji taşıyıcısının en ucuz olması lazım. Dört, karar vericinin apartman yöneticisinden belediye başkanına kadar, sorundan yana değil çözümden yana olması lazım. Yana olmak, varlığını ona bağlamak anlamında söylüyorum. Apartman yöneticisi yandaki petrol firmasıyla anlaşmışsa, hiçbir zaman için binasını pasif bina haline getirip, çatısına güneş paneli koymayı düşünmüyor.

Ama bu son konu, belediye meclislerinin, parlamentonun yapacağı bir şey. Bana

mesela bir kamu üniversitesi hocası olarak düşen, sizlere ilk 3'ünü kanıtlamak. Öbürü de zaten demokrasiyle ilgilidir. Birbiriyle hiç konuşmayan bir hale geldi toplumumuz. Farklı bir şey söylediğinizde, onun kafasın-

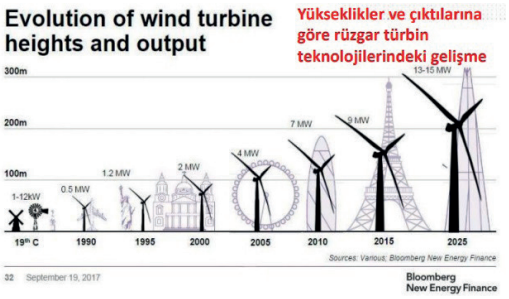

dakini söylemediğiniz için, çok yakın yoldaş da olsanız, dışarıdaki, sokaktaki insandan daha uzaksınız birbirinize. Yani o demokrasi sorunu; onu çözelim sonra beraber. Ama ilk 3'ünü size kanıtlamak zorundayım ki, kaynak var, teknoloji var, en ucuz. Onun için, farklı alternatiflere gitmeye gerek yok. Burada, dünyada var olan yıllık yenilenebilir enerji potansiyelini görüyorsunuz.16 TW'tı dünyanın hepsinin kullandığı. 16'dan 23 bin büyük, kömür, petrol, doğalgaz gibi kaynakların toplam rezervleri bu. Bir yalan vardır hep; "40 yıl daha petrol kullanalım, rezervler var." Biz, yerin içindeki kömür, doğalgaz, petrolü rezervleri biteceği için değil, atmosferin içinde yaşamı tahrip ettikleri için kullanmayacağız diyoruz. Bunda bir anlaşalım. Bize diyorlar ki, "40 yıl daha petrol var, kullanalım. Ucuzdur. Doğalgaz şöyledir. LPG mi yapalım, şunu mu yapalım?" Bunu bir defa unutalım. Biz, yerin altında gömülü olduğu zaman ancak atmosferin içinde yaşamımızı sürdürebileceğiz.

Kaynak yeterince var. İkna oldunuz mu, bilmiyorum. Yani ücretsiz, ucuz, tükenmez bir kaynak var. Karadeniz'de de var, her yerde var; ama teknoloji yoktu. Ne zaman; 1850'lerde yoktu. 1850'lerden başlayarak, yerin altından kömürü çıkarttık. 1952'de, ben doğmadan 1 yıl önce ne oldu? Londra'da bir gecede 4 bin 500 kişi boğularak öldü ve ondan sonra 1950'den itibaren petrole geçelim denildi, petrole geçildi. 1970'te ne oldu; petrol krizi oldu, savaşlar başladı. 73'te de nükleer silah malzemesi üretim tesisinin sahipleri, "Nükleer silah malzemesi üretim tesislerinin atık ısısı bütün dünyaya yeter" diye bütün dünyayı ikna ettiler ve herkes ikna oldu 73-78 arası. 454 tane nükleer santral kuruldu. Ama 78'de iş 4 nedenle bitti; pahalı olduğu için, atıklar depolanamadığı için, yurttaşlar referandumlarla çevrelerinde kendilerinin korunması gereken bir teknoloji istemedikleri için ve dördüncüsü de, bu pislikle uğraşmak için kamunun yapması gereken düzenlemeler ve pahalı olduğu için terk edildi.

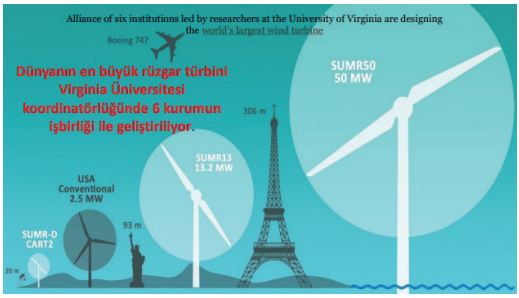
Ben, Doğu Akdeniz çevrecilerin verdiği görev çerçevesinde, Bakanlar Kurulu'nda Bülent Ecevit çağırdığında bunları anlattım 1999'da. Akkuyu'yu iptal etmesi için öyle ikna ettik Bakanlar Kurulu'nu. Çünkü gerekçeler bunlar. Son reaktörler bunlar. 40 yılda bittiler. Mark Holt diye bir adam, o zaman 20 yıldır yapılmadığını söylüyordu, şimdi de 30-40 yıldır yapılmadığını söylüyor. Dolayısıyla 78'de nükleer işi bitti. Sonra ne yaptı OECD ülkeleri, zengin ülkeler? "Teknoloji geliştirmemiz lazım. Nasıl yapacağız; temiz kömür teknoloji, güvenli nükleer, enerjinin etkin kullanımı, yenilenebilir enerji, bir de uzun vadeli stratejik planlama." Çözüm için 40 tane anlaşma yaptılar zengin ülkeler. Güvenli nükleer olmadı, bütün nükleer araştırmaları iptal edildi. Temiz kömür... Ben de o tuzağa düştüm. Benim doktoram kömür. Bir de nükleer mühendisliğim var şeyde. Yani iki defa mesleğimi kaybettim. Kömürde, 1990'da tezim bitti, Türkiye linyitlerinden kömür-su karışımı yakıtların hazırlanması ve temiz kömür teknolojisi olan akışkan yatakta yakılması, benim doktora tezim; ama hâlâ lafta duruyor 90'dan beri. Temiz kömür teknolojileri de, bildiğiniz iklim konularında. O da artık sona erdi.

Gördüğünüz gibi, bu teknolojilerin gelişmesi 1980'de başladı. Temiz kömür olmadı, güvenli nükleer olmadı. Enerji verimliliği oldu, ama enerji verimliliği teknolojilerinin de bir neoliberal saldırının unsuru olduğunu bilmemiz lazım. Türkiye'de kullanılan doğalgaz şofbenleri Avrupa'da, 1993'te toplumsal maliyetler hesaplandığı için, azot oksit emisyonları 200-400 miligram normal metreküpe indirildiğinde, Paris'te, Londra'da artık standardın altına düşen çöp şofbenler Türkiye'ye geldi. Yani şunu söylemek istiyorum: Enerjinin etkin kullanımı ta-

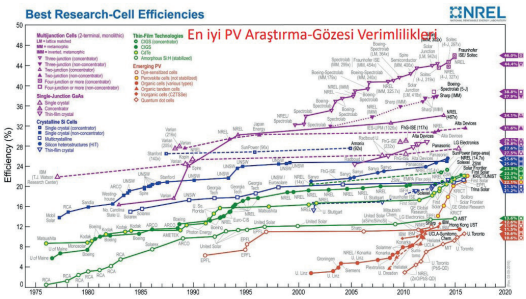
mam, ama 20 yıl önceki LED Çin ampulüyle yapmamak lazım. Orada meslek odalarımıza çok önemli görev düşüyor. Teknolojileri izleyip, hangisi yenidir diye şey yapması lazım.

Rüzgâra geldiğimizde, Amerika'da, 1980 yılında, Kaliforniya'da yaklaşık 5 milyon kişi, her yıl 25 bin kişi, kömür santrali yapıldığı için kanserden öldü. Onun üzerine rüzgâr türbinlerine vergi indirimi getirdiler ve Amerika'da yenilenebilir enerjiye dönüş 1980'de başladı. 1993 yılında, Avrupa'da toplumsal maliyetleri hesaplanmaya başlandı. Fosil yakıtların ilk yatırım maliyeti, işletme maliyeti üzerine, doğal çevreye yaptığı tahribat, orman kaybı, tarım ürünleri kaybı, kanser hastaneleri kurma kaybı hesaplandığı için, Avrupa'da 93'te yenilenebilir

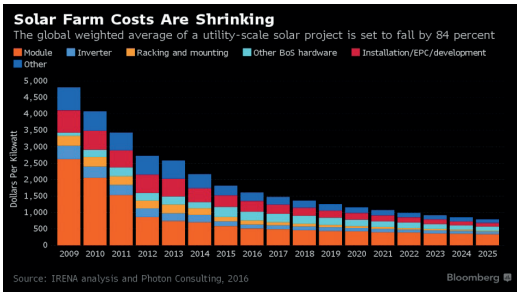

enerji girmeye başladı. Çünkü bunlar olmasın diye, ufak bebeğe, yeni doğmakta olan çözüme, yenilenebilir enerjiye destek vermeye başladılar ve onun da sonuçlarını şimdi almaya başladılar. Amerika'daki pazar nedeniyle oraya rüzgâr türbinleri gitmeye başladı.

1996'da Almanya, Avrupa Birliği'yle anlaşıp 1 megavatlıkları desteklediler. Bugün artık 13-15 megavat 2025'te olacak diyorduk, şu anda artık Virginia Üniversitesinde 50 megavatlıklar geliştiriliyor. 11-12 megavatlar

şu anda piyasada zaten. Teknoloji var, artık rüzgâr teknolojisi oldu. Güneş teknolojisi de yine aynı tarihlerde başladı.

Bu, Amerika'nın yenilenebilir enerji laboratuvarının verileri. Görüyorsunuz, her yerde güneş panelleri de var.

Güneşten elektrik üretimi 2009'dan itibaren, bugün artık 500 dolara düştü kWs'i. Güneş ve rüzgâr artık toplumsal maliyetler hesaplanmadan daha ucuz hale geldi. Artık her ülke karar verecek; güneşi varsa burada olacak. Burada teknolojiler var; petrol, doğalgaz, kömür. Doğalgaz, "Satın al ya da öde" anlaşmaları nedeniyle hâlâ bir süre sürüyor. Yalnız, New York karar aldı 2 hafta önce, 16 doğalgaz santraline bağımlılığını kaldırmak için 250 bin ailenin 8 saat elektriğini sağlayacak bir batarya koyuyor. "Diablo Nükleer Santralini Kaliforniya'da kapatmak istiyorum" diyor. Çünkü yenilenebilir enerji, Kaliforniya'nın yenilenebilir ve esnek şebekesi zaten yüzde 50-60'ını üretiyor. "Nükleer santralde yüzde 30'la para kazanamıyorum" diyor, talep ediyor, çıkıyor devreden. Kömür böyle çıkıyor.

Şu anda doğalgaz çok pahalı satıyor. Türkiye'de de öyle. 11 tanesi Afrika'ya gitti.

Doğalgazın durumu birazcık o, ama o da bitmek üzere. Yeni anlaşmalar yapmaması konusu demin konuşuldu. O önemlidir. Ama her ülke karar verecek; ya burada olacaklar, ya burada. Burada olurlarsa kazançları ne olacak? Bir, o ülkenin bilim insanları en çok kanser yayını yapan olacak. İki, dünyanın en büyük kanser hastanelerine sahip olacaksınız. Üç, kanserin en iyi tedavi edildiği ülke olacaksınız. Bu, her ülkenin tercihine bağlıdır. Hangisini istersek onu yapabiliriz.

Çözüme geldiğimizde, ben size 3 şey kanıtladım aslında, güneşin maliyetlerini de düşerek. 3 dolar sente Portekiz'de bir firma, 1.7 dolar sente 10 yıllığına vereceğim dedi güneşten, güneşi çok bol. Yani kaynak var, sınırsız, teknoloji artık gelişmiş, en ucuz.

Gördüğünüz gibi, uzun vadeli stratejik planlamada, geçtiğiniz 10 yıllık hatalarınızı ileride 10 yıl daha yapacağım diye uzun vadeli planlama olmaz. Yüzde 10 artmış hep. Bilirler arkadaşlar, yani uzun vadeli talep planlamasında bizim kullandığımız, son 10 yılda yüzde 10 arttırmışız, sonra da yüzde 10 arttıracağız demek, başkalarının çöp teknolojilerini ülkemize alacağız anlamına geliyor. Şu anda Almanya'nın yaptığı, yüzde 45, 1990 seviyesine göre. Örnek veriyorum. Bütün endüstrileşmiş ülkeler bunu yapıyor. 1990'daki tüketimlerini yüzde 45 aşağı çekerek, geri kalanı da bir yenilenebilir enerji senfonisiyle yenilenebilir enerjiden karşılamayı hedefliyorlar ve bunu planlıyorlar. Avrupa Birliği bu konuda çok önemlidir. 2020 hedefleri vardı, sonra 2030 hedefleri koydu, yüzde 40 daha az petrol yakmak, yüzde 20 enerji verimliliği de... Avrupa Parlamentosu, "Bir dakika! Bunun daha fazlasını yapabiliriz" dedi ve bu yüzde 55'e çıktı, bu da yüzde 32'ye çıktı. Yani 28 ülkenin birlikte verdiği kararlar hakikaten şey. Amerika'da Obama Hükümeti 2008'den 2014'e kadar, "Devrim şimdi" diye bir program başlattılar ve rüzgâr, şebeke düzeyinde güneş, çatılarda güneş ve batarya maliyetlerini ve LED ampulü yüzde 70-80 ucuzlattılar.

Kentler çok önemli. Yarın yapacağımız bir toplantıda onu konuşacağız. Kentlerden başlamamız lazım. Kentlerde de, en başta söylediğim gibi, enerjinin etkin kullanımı dedik, ama topluluk enerjisine dayalı dedik. Topluluk enerjisi ne demek; belediyelerin, kooperatiflerin ve kişilerin kendi kararıyla, kendi sahipliğinde enerjisini üretmesi demektir. İzin verirseniz, onu da yarın konuşalım.

Teşekkür ederim.

Panel Yöneticisi-Dr. Nejat Tamzok: Teşekkür ediyoruz.

Son konuşmacımız Oğuz Vadilili. Sunumunda, "Doğu Akdeniz Hidrokarbon Jeopolitiği ve Kıbrıs" başlığı altında, son zamanların popüler konularından birine değinecek. Tabii, Doğu Akdeniz'de ittifaklar, son 1.5 yılda Türkiye'nin sondaj faaliyetleri, önceki oturumda değinilen Türkiye'nin Libya Ulusal Mutabakat Hükümetiyle imzaladığı son anlaşma, bunlar önemli konular.

Oğuz Vadilili

Özgeçmiş

2000 yılında Ankara Üniversitesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü'nden mezun oldu. 2006 yılında KKTC Jeoloji ve Maden Dairesi bünyesinde göreve başladı. 2018 yılı sonuna kadar aynı Dairede, TPAO, DSİ, MTA, USGS'in Kıbrıs'ta yürütmüş olduğu projelerde fiilen görev yaptı. Sondaj Şube Amirliği görevini yürüttü. 2006-2008 yılları arasında, TC. KKTC Su Temin Projesi kapsamında, deniz geçişi güzergâhının fizibilite çalışmalarında KKTC Devletini temsilen görev yaptı. 2019 yılı itibarıyla KKTC Ekonomi ve Enerji Bakanlığı'na bağlı Kıbrıs Türk Elektrik Kurumu'nda, ülkedeki elektrik üretiminde fueloil kullanımından kaynaklı yakıt maliyetlerinin düşürülmesi ve çevre kirliliğinin azaltılması için santrallerde doğalgaz kullanılması hedefiyle BOTAŞ ile koordineli olarak yürütülen Her Nevi Gaz Temin Projesi'nde Doğalgaz Proje Koordinatörü olarak görev yapmaktadır. 2015 yılından beri KKTC Cumhurbaşkanlığına bağlı İki Toplumlu Çevre Teknik Komitesinde görev yapmakta olan Vadilili, Kıbrıs Türk Mimar ve Mühendis Odaları Birliği'ne bağlı Yerbilim Mühendisleri Odası Başkanlığı'nı da yürütmekte olup, evli ve bir kız çocuğu babasıdır.

"DOĞU AKDENİZ HİDROKARBON JEOPOLİTİĞİ VE KIBRIS"

Oğuz Vadilili & KTMMOB Yerbilim Mühendisleri Odası Başkanı

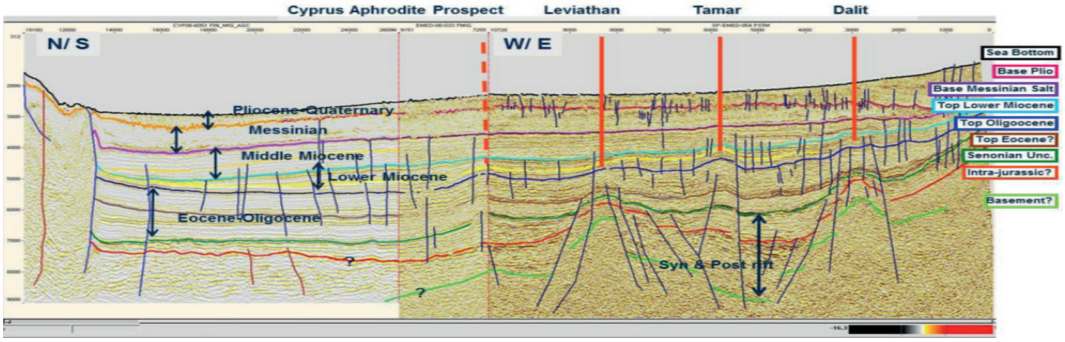
Sayın Türk Mühendis Mimar Odaları Birliği Başkanı, Yönetim Kurulu üyeleri, değerli TMMOB üyeleri, değerli katılımcılar; aranızda bulunmaktan duyduğum mutluluğu belirtmek isterim. Aynı zamanda, şahsım, Odam ve bağlı olduğum Kıbrıs Türk Mühendis Mimar Odaları Birliğinin size sevgi ve saygılarını iletirim.

Değerli hocamın konuşmasından sonra, benim doğalgaz üzerine yaşanan süreci anlatmam biraz farklı algılanacaktır muhtemelen; ama yaşanan bir süreç var ve onu da anlatmak zorundayız.

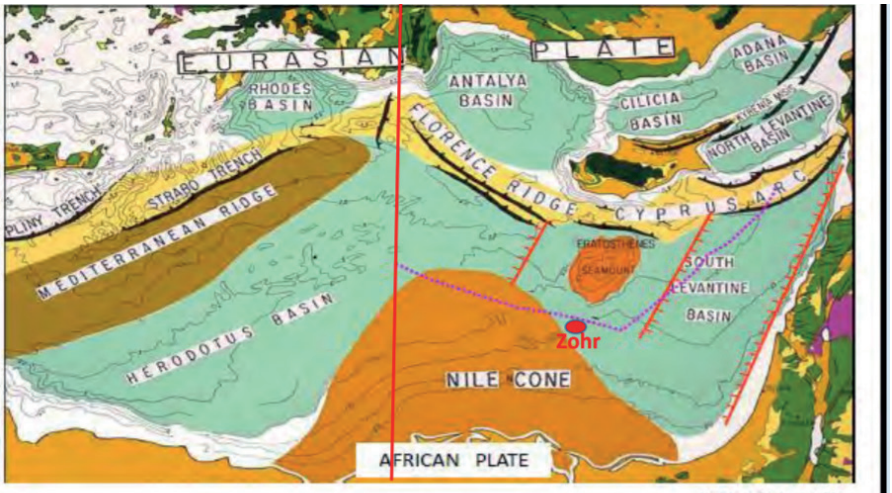
Sunumumda herhangi bir içerik belirtemiyorum, çünkü bir tarihsel süreci ortaya koymaya çalışacağım ve çözüm önerisi üreteceğim. Bunu da size bilimsel veriler, siyasilerin yapmış olduğu demeçler ve Doğu Akdeniz'deki aktivitelerin basına düşmüş olduğu Kupürler üzerinden anlatmaya çalışacağım. 5 dakika da aşarsam, mazur görün.

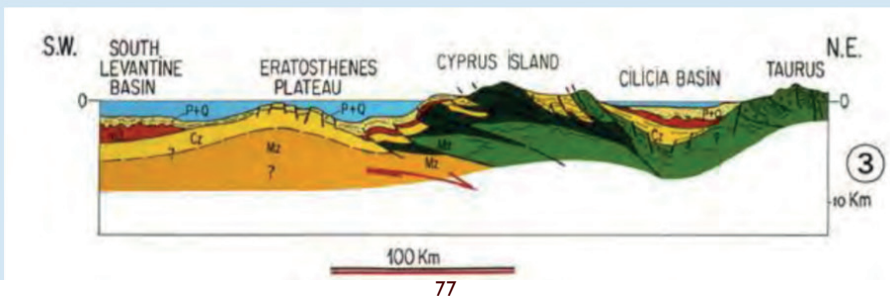
Ne var, önce bir onu ortaya koymak gerekiyor. Doğu Akdeniz'de ne kadar doğalgaz var? Bildiğiniz gibi, USGS, yani Amerikan Jeolojik Araştırma Enstitüsü, bir levant baseni için bir çalışma yürütüyor. Levant baseni dediğimiz yerse, bizim Karpaz açıklarıyla Suriye, Lübnan, İsrail, Mısır'ın belirli bir kesimi olan kısımda belirli bir öngörüde bulunuyor. Bu nedir? 1.7 milyar varil işletilebilir petrol, 3.5 trilyon metreküp işletilebilir doğalgaz varlığından söz ediliyor. Tabii, o güne kadar doğalgaz hiç tespit edilmemiş mi; kesinlikle tespit edilmiş, ama varlığının bu derecede bizim lokal ölçekte de olsa büyük telaffuz edilmesi her şeyi başlatıyor orada. Ne oluyor? Nil Deltası dediğimiz alanda, yani şu sarı olan alanda 6.3 trilyon metreküp o güne kadar tespit edilen bir doğalgaz var. Doğalgazın bütün hepsinin tespitiyle 10 trilyon metreküp, 383 tsf olması bekleniyor. Bu dünya için büyük bir rakam mı; kesinlikle hayır. Ama Doğu Akdeniz ölçeğinde ülkelerin birbirleriyle alan kapmasını sağlayacak olan bir yarışmaya girmesine sebebiyet verecek bir rakam. Çünkü Rusya'nın gazıyla mevcut gazı kıyasladığınızda, tek bir ülke olan Rusya bile Doğu Akdeniz'in toplamında keşfedilmesi beklenen gazın 3,5 katı. 10 trilyon metreküp neye tekabül eder? Bunu anlamak için, Türkiye'nin 2018'de tükettiği doğalgaz miktarını da bilmekte ve söylemekte fayda vardır. 50 milyar metreküp civarında bir gaz tüketmişiz 2018 yılında. Mesleğin de

verdiği bir avantajla size, aslında neyin, nerede, ne şekilde olduğunu anlatmak istiyorum. Çünkü neyin, nerede, ne şekilde olduğunu bilmezsek, biz bunun mücadelesini doğru bir yöntemle doğru bir alanda sürdüremeyiz.

Bu, İsrail'le Kıbrıs Adası arasındaki bir jeolojik kesit. Yukarıda gördüğünüz genç kumtaşları. Bu gördüğünüz, bölgenin tuzluluk krizinden kaynaklı tuz birikintileri. Altta yine kumtaşları ve kireçtaşlarının bulunduğu alanlar. Bunun kalınlığı yaklaşık 5,5-6 km bir kalınlığa tekabül ediyor. Bu kalınlık içerisinde biz, biyojenik gaz dediğimiz, yani bakterilerce türetilmiş gazı buluyoruz. Biyojenik gazın kaynağı da nedir, ona bir bakmak gerekiyor. Biyojenik gaz, Nil Nehri'nin getirip Nil Deltası içerisinde biriktirmiş olduğu sedimanlar içerisindeki biyolojik kalıntıların bakterilerle metan gazına dönüşmesiyle oluşuyor. Bir de bizim paleofırat dediğimiz, bundan yaklaşık 4-15 veya 20 milyon yıl arasında, geçmişte akmış ve sediman taşımış, ama Nil Deltası'na göre daha fakir bir kaynak getirmiş olan bir nehrimiz var. Buradan bir çizgi çizerseniz, şuradan akmış, buralara kadar biriktirmiş. Son zamanlarda yapılan gözlem sondajlarında bile, ikisinin kesiştiği noktalarda en yüksek derecede biyojenik gaz tespit edilebiliyor. Yani biz bir kavga vereceksek, bizim kavga vereceğimiz alan burasıdır. Bunun neden önemli olduğunu ileriki slaytlarda anlatacağım.

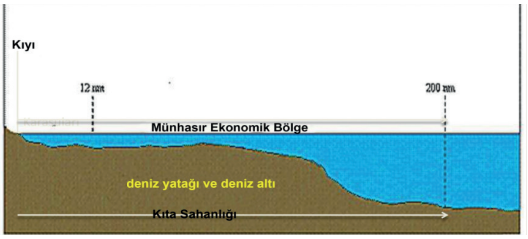
Biyojenik gaz dediğimiz, bakterilerle orada mevcut yüksek ormanların, organik yaşamda gelen kalıntıların çözünmesi ve metan gazına dönüşmesi. Metan gazının doğalgaz içerisindeki yüksekliğinden, belirli kimyasal analizlerle bunun biyojenik gaz olup olmadığını tespit edebiliyorsunuz. Mesela, böyle bir çalışma. Eylül ayında, Amerikan Petrol Jeologları Derneğinin Mısır'da yapmış olduğu ve Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığının da sponsor olduğu Mısır'daki kongrede Noble Energy'nin büyük levant baseni görüntüsü adı altında, oradaki 323 kilometrekarelik alandaki 5 adet kuyudan bir tespit yapmışlar. yüzde 97'nin üzerinde metan içeren biyojenik gaz. Bunu neden üzerine basa basa söylüyorum? Çünkü hâlâ daha bilimsel platformlarda, "Biz acaba biyojenik gaz mı buluyoruz, termojenik gaz mı buluyoruz?" diye bir tartışma sürüyor. Eğer termojenik gaz çıkarıyorsak bugün Doğu Akdeniz'de, bizim aradığımız alanlar şu an için doğru; ama biyojenik gaz çıkarıyorsak, aradığımız alanları sorgulamamız gerekiyor.

Termojenik gaz nedir? Bildiğiniz gibi, 100 santigrat derecenin üzerinde bakteriler yaşayamıyor. Isı çoğaldıkça kimyasal reaksiyonlara giriyor oradaki moleküller ve ham petrol oluşuyor. Isı 150 santigrat derecenin üzerine çıktığı anda ise petrol gaza dönüşüyor. Yani termojenik gaz petrolden türeyen bir gazdır. Peki, Doğu Akdeniz'de ne zaman bu faaliyetler başladı? Bunu bilmekte fayda vardır. İtalyan ENI Şirketinin 1961 yılında Mısır'ın Belayim sahasında petrol olduğunu açıklamasıyla bu başlıyor, yani bundan yaklaşık 58 yıl önce. Bu rakamı aklımızda iyi tutmak gerekiyor; çünkü biz 2010 yılından sonra bölgeye önem vermeye başladık. Bizden 40 yıl daha deneyimli şirketlerle, ülkelerle yarış içindeyiz şu anda. Jeolojide de tecrübe en önemli faktör. Süreç nasıl gelişti? 2004'te, açık denizde Shell, 42 metreküp doğalgaz buluyor. İsrail hemen arkasından, 2009 yılında, Hayfa'nın açıklarında 280 milyar metreküp doğalgaz buluyor. 2011 yılında, Kıbrıslı Rumlar Kıbrıs Cumhuriyeti adına ilan ettikleri münhasır ekonomik alan içerisinde, Kıbrıs'a, oradaki topluma ait olan gazı buluyor. Kıbrıslı Türklerin ve Türkiye'nin devreye girme dönemi ise burada başlıyor. Bu tespit edilen yataklardan Zohr çok önemli; çünkü 849 milyar metreküp. Bu, buradaki her şeyin hızlanmasına sebep oluyor. Gördüğünüz gibi, burada, şöyle bir yapının içerisinde tespit ediliyor ve buradaki resifal kireçtaşları. Bu resifal kireçtaşları şurada, Güzelyurt Ovası'nda görülebiliyor, ama içerisinde doğalgaz yok. Baf açıklarında, Mısır'la arasında, denizin 4 kilometre altında olunca ve belirli koşullara sahip olunca, içerisinde 30 tcf de gaz olabiliyor. Bu, şunu gösteriyor: Bu gibi jeolojik birimlerin adanın etrafında tespit edilmesi halinde, uygun koşullara da sahipse, bu gibi rezerv tespitlerine devam edileceği anlamına geliyor.

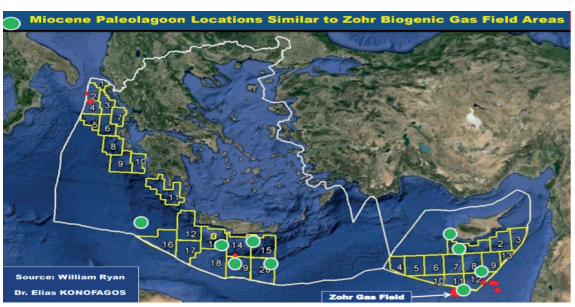
Süreç Türkiye Cumhuriyeti'nce ne zaman başlıyor? 2011 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi'ne ait R/V Koca Piri Reis Sismik Araştırma Gemisi ile Kıbrıslı Rumların yapmış olduğu faaliyetlere karşı bir tepki amaçlı sismik araştırmalar başlatılıyor. 2012'de, Kıbrıs'ta, iskelede, Mağusa kentine yakın bir kısımda, karada 10 milyon Türk Lirası harcanarak, 5.5 kilometre sondaj yapılıyor, bir şey çıkmıyor. Hemen arkasından Barbaros Hayrettin Paşa satın alınıyor. 2019'da TPAO Yavuz ve Fatih isimli sondaj gemilerini alıyor ve sondajlar yapmaya başlıyoruz. Fatih, genellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin hak ilan ettiği alanlarda sondaj yapıyor. Buna iyi dikkat edin. Fatih kelimesini duyduğunuzda, Türkiye Cumhuriyeti'nin kendi karasuları olarak kabul ettiği alanlar. Yavuz ise, Kıbrıslı Türklerden kaynaklı Kıbrıs'ın münhasır ekonomik alanları içerisinde Türkiye'nin kabul gösterebileceği alanlar aslında oralar. Ama 4'ünden de bir şey çıkmadı şu ana kadar. Her bir sondajın 250 milyon dolar civarında bir maliyeti olduğunu da söylemekte fayda vardır.

Bu sondajlar başlamadan önce, Kıbrıs'ta, buradaki Türkiye Petrolleri'nin karşılığı var, Kıbrıs Rum Kesimi'nde böyle bir şirket var. Oradaki şirketin başkanı şöyle bir açıklama yapıyor: Türkiye'nin Akdeniz'de arama yaptığı bölgelerde doğalgaz bulunabileceğine inanmadığını belirttiği, Ailthia gazetesinde olan söyleşisinde, doğalgaz arama faaliyetleriyle aslında doğalgaz bulmayı değil; oldu-bittiler yaratarak, gri bölgeler ve koşullar oluşturarak, hazır olduğu zaman

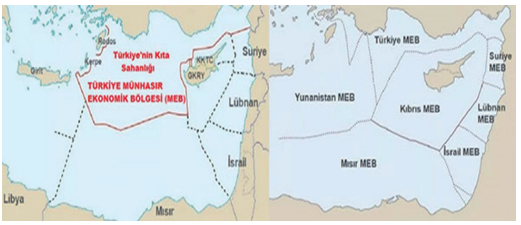
diyalog yoluna gitmeyi hedeflediğini iddia etti. Böyle bir algıları var Kıbrıslı Rumların. Bu algı nasıl değişebilir? Biz doğru yerde, doğru bir şekilde sondaj yapmayı becerir ve gaz bulursak, bu algı gidebilir. Bu algının gitmesi doğru mudur? Bu algının gitmesi, evet, doğrudur. Çünkü bölgede kimse masum değil.

Kısa sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge terimlerini iyice bilmek gerekir ki, bundan sonraki jeopolitik tartışmayı tanımlayabilelim. Münhasır ekonomik alandan önce kıta sahanlığı tanımını bilmemiz gerekiyor. Kıta sahanlığı, bir ülkenin karşı kıyıya kadar 200 deniz mili içerisindeki alanı kapsıyor. Eğer siz bir okyanustaysanız ve 200 deniz mili içerisinde, onun da 200 deniz mili içerisinde, kesişmeyen 200 deniz milleri içerisinde sizi zora sokacak bir kara parçası yoksa siz 200 deniz miline kadar kıta sahanlığı ilan edebilirsiniz. Kıta sahanlığı ilan ettiğinizde ne olur; sondaj da yapabilirsiniz, her şeyi yapabilirsiniz. Bir tek denizden kaynaklanan, canlılar üzerindeki hükmünüzü ve oradan, deniz suyundan elde edebileceğiniz enerji gibi, deniz suyuyla alâkalı getirilerden yararlanamayabilirsiniz. Yani bizim aslında MEB ilan etmemiz gerekmeyebilir de, gerekmiyor çünkü. Öyle de yaptık. Şuradan da çok belli olacak. Kıta sahanlığı denilen olay, 200 deniz miline kadar karayla alâkalı bir hak veriyor ülkeye, münhasır ekonomik bölge ise, deniz ve karayı içerisinde veriyor.

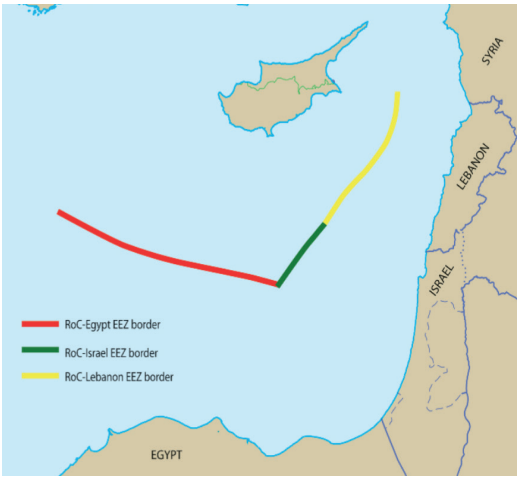
Ne oluyor MEB'le alâkalı? Burası, tamamen Yunanistan'ın MEB ilan etmek istediği alandır. Şurası ise, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, yani Kıbrıslı Türklerle ortak oldukları cumhuriyetin MEB ilan etmek istediği alan. Buradaki bütün çizgiler açıortay hat kuralına göre çiziliyor. Yani burada bir kara parçası varsa, orada da bir kara parçası varsa, aradaki tam orta nokta. Ama kara parçasını tanımlamıyor, ada ve ada olmayan yapılar gibi bir tanım yapmıyor. Türkiye'nin çizmek istediği MEB sınırları ise, kıyı uzunlukları orantı prensibine göre belirleniyor. O vakit, biraz önce gördüğünüz haritada değişiklik oluyor şu şekilde.

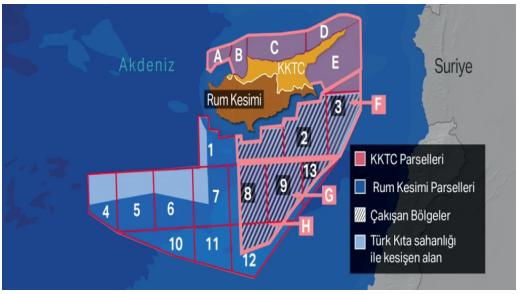
Doğu Akdeniz'de aslında ne yaşanıyor? Doğu Akdeniz'de bir kere, Kıbrıslı Rumlarla Kıbrıslı Türkler, Mısır'la Kıbrıslı Türkler, Mısır'la Türkiye'nin sorunları, ana neden, Türk-Yunan Ege ve Akdeniz kıta sahanlığı MEB anlaşmazlığının Kıbrıs Adası etrafında zuhur bulmasıdır. Bu çok önemli bir şeydir. Çünkü ben çocuktum -çok eskilere dayanır- rahmetli Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanının "Ege bir deniz değildir, göldür" kelimesinin kullanıldığı yıllarda, belli ki o dönemlerde böyle bir sorun vardı. Sizler çok daha iyi bileceksiniz. Peki, o sorun nerede çözümlenmek istendi? Türkiye'yle Yunanistan arasında çözümlenemedi. Tamamen Yunanistan'ın stratejisi doğrultusunda, buna Kıbrıs üzerinden çözüm bulunmaya çalışıldı. Bunun için, Yunanistan'ın tezine katkı koyan parametreler ne? Bir kere, Türkiye'nin yüzde 98 doğalgaza bağımlı olması, Türkiye'nin arzu ettiği MEB sınırlarının çizilmesinde engel. Çünkü siz pazar olmak zorundasınız ki, o coğrafyada gazı olanlar size bunu satabilsin. 2040 yılında Avrupa'da zaten gaz kullanımı gittikçe düşecek. Pazara ihtiyaç var. Afrika'ya jeneratörlerin gitme nedeni de odur; pazardır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Suriye, İsrail, Mısır'la siyasi sorunları yine Yunan tezini güçlen-

diren bir faktördür. Kıbrıs Adası'nda Kıbrıslı Rumların BM tarafından tanınan cumhuriyeti tek başlarına yönetmesi yine Yunan tezini güçlendiren bir faktördür. Bir önceki oturumda değerli hocam bunların hepsini dile getirdi. Ama esas en kolay çözümü olacak olan nokta Türk medyası tarafından çok fazla dile getirilmiyor. Çünkü burada Lübnan da dâhil 4 ülke var, burada bir tane ülke var ve burada biz hukuken haklı konumdayız.

Kıbrıs Cumhuriyeti açıortay hat kuralına göre ne yaptı? Önce Mısır'la şu çizgiyi çizdi, sonra döndü, Lübnan'la bu çizgiyi çizdi. Sonra 2009 oldu ve 2010'da, hemen akabinde İsrail burayı çizdi. Yaklaşık 10 yıldır bekleyen MEB talebi, Kıbrıslı Rumlar tarafından talep edilen ve İsrail'in beklettiği olduğu MEB talebi 3 ay içerisinde çok görkemli bir imza töreniyle atıldı. Bugüne kadar Kıbrıslı Rumlar bu bölgede bir sondaj faaliyetine girişemedi. Girişemez miydi; girişebilirdi. 4 ve 5 numaralı parseller ve gaz buldukları parseller burada. Buralara girişebilirlerdi. Ama burayı kapatmak gerekiyordu ve bölgenin Türkiye'den sonra en büyük gücünü arkalarına almaları gerekiyordu. Bu gücü biz 2009'da kendilerine teslim ettik. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Mısır ve Lübnan ile yaptığı MEB anlaşmaları için Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı nezdinde BM Genel Sekreterliğine nota verilir. Yalnız, tek bir nota yoktur.

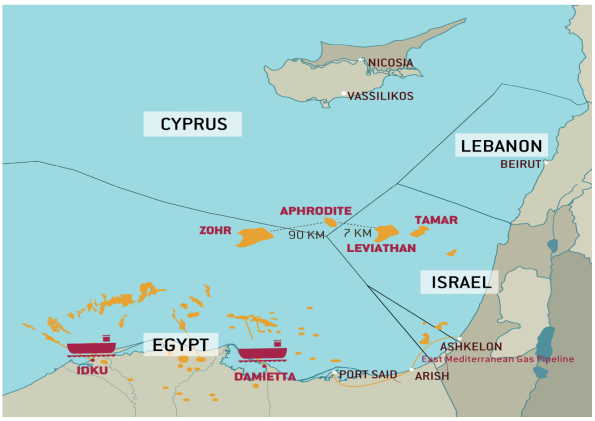
Kıbrıs Cumhuriyeti'nin sınır belirleme yönteminin Türkiye Cumhuriyeti tarafından onay almadığını kayda geçirmek için biz bir alanı belirliyoruz, ama bu alanı belirlediğimizde, şu ana kadar Kıbrıslı Rumların gaz buldukları alanlar onun dışında. Yani eğer bir gün ikna edersek ve Kıbrıslı Rumlar bizim önerdiğimiz yerleri MEB'leri olarak adını ne koyarsanız koyun, buraları Mısır ve İsrail'e teslim etmiş olacağız.

Açıortay hat kuralıyla çizilmek istenen Kıbrıs MEB sınırları kıyı uzunlukları orantı prensibiyle çizilirse, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin arzu ettiği alandan geriye sadece yüzde 31'lik kesim kalıyor. Biz, ürettiğimiz siyasetle onlardan elde etmek istedikleri şeylerden feragat edip bizimle anlaşma sağlamalarını istiyoruz. Bu nedir? Yüzde 17'lik bir kesimi Mısır'a geri veriyorlar, yüzde 2'lik bir kesimi İsrail'e, yüzde 4'lük kısmını Lübnan'a, yüzde 2'lik kısmını Suriye'ye veriyorlar, yüzde 44'lük kısmı ise Türkiye'ye vermek zorundalar. Bizim burada yapmamız gereken, bunun talebi üzerinde durmamızdır. Bunlarda zaten Kıbrıs Türklerinin ve Kıbrıslı Rumların ortak hakkı vardır.

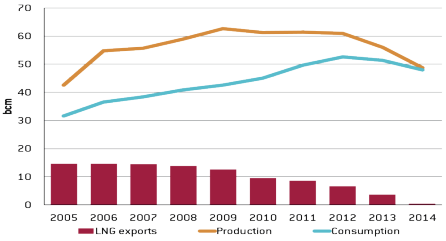
Bu gelişmeler içerisinde, KKTC Başbakan Yardımcısı diyor ki, "Güneyden genelde şu eleştiri geliyor: Siz, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti olduğunuzu söylüyorsunuz. Güneydeki alanlarda ne işiniz var? Eğer bize, kuzey sizin, güney bizim diyorlarsa, bunu net bir biçimde söylemelerini istiyoruz. O zaman başka bir eksende konuşuruz. Eğer Kıbrıs Cumhuriyeti, "Kıbrıs Adası bir bütündür, vardır, Avrupa Birliğinin içerisindedir ve bu kaynaklar iki topluma aittir" diyorsa, evet, bizim Adanın her iki tarafında hakkımız vardır. O nedenle lisans verdik. Biz, yaptığımız her türlü talepte yasal Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasıyla elde ettiğimiz iki toplumun Adanın ortak sahipleri olduğu tezinden hareket ediyoruz."

Şunlar konuşuluyordu 2010 yılından önce: İsrail gazı Türkiye'ye girecek. Hatta bir tane enerji şirketi var; bu, bunun pazarlığını bile yürütüyordu. Dünya Bankası 2010 öncesi Kıbrıs raporlarında, İsrail gazının Kıbrıs'ta kullanıldığında elektrikteki maliyet fiyatını hesaplıyordu. Peki, Rumlar nasıl bakıyordu bu işe? "Kıbrıs sorunu çözüldükten sonra Türkiye'ye gaz gidebilir" argümanlarını sunuyorlardı. Ama ne oldu? Yıl 2020. 2022'de, Mısır'daki, bütün buradaki şu ana kadar bulunmuş olan gaz yatakları iki tane LNG tesisine gidip LNG olarak piyasaya sürülme gereği duyuldu. Bu, şuna benzer: Örneğin, bir fay olur, 6 büyüklüğünde kırılması gerekir, kırılır, bir sonraki yine kırılacaktır; ama 100 yıl ister, 50 yıl ister. İkinci gaz birikiminde ise artık kaçınılmazdır. Türkiye üzerinden bunun boru hattıyla gitmesi gerekiyor, ama biz birinci treni kaçırdık.

The Eastern Mediterranean gas landscape and a focus on Egypt

Source: Middle East Economic Survey

Data sources: BP, Energy Information Administration, Observatoire Méditerranéen de l'Energie

Egypt's LNG plants

Site	No. of trains	Capacity (Mt/year)	Capacity (bcm/y)	Operating company
Idku	2	2 x 3.6	2 x 5.74	Egyptian LNG
Damietta	1	1 x 4.8	1 x 7.56	SEGAS
Total		12	19	

Data sources: Egyptian LNG, SEGAS

Burada görüyorsunuz, 2014 yılında LNG ihracatı. Mısır LNG tesisleri sıfırlanma noktasına gelmişken, 2022'de bütün buradaki gazı LNG olarak kullanıp hub olma iddiasıyla kendilerini dünyaya pazarlıyorlar.

Bu kadar konum almaktan sonra diplomasi gerekiyordu. Kıbrıslı Türk lider Kıbrıslı Rumlara 9 maddeden oluşan bir diplomasi atağı yaptı ve öneriler sundu, "Ortak komite kuralım, bu komite vasıtasıyla bütün hidrokarbonları yönetelim. Çakışan yetki alanlarını çakışan ülkelerle beraber konuşalım, gelir paylaşımını anlatalım" dedi. Buna Türkiye Cumhuriyeti destek verdi. Ama ne yazıktır ki, Yunanistan'ın o ideali uğruna bir şeyler yapmaya çalışan Kıbrıs Rum tarafı buna karşılık veremedi. Türkiye ile Libya cumhuriyeti MEB anlaşması burada bir dönüm noktasıdır; eğer gerçekten anlaşmaysa. Çünkü bu bir mutabakat metni olarak görülüyor ve bunun devamının arz edilmesi gerekiyor. Bu, ilk slaytlarda gördüğünüz fiyongun ortadan kırılmasıdır ve artık burada bütün iş bir müzakereye dönecektir. Dileğimiz, Doğu Akdeniz'de yaşanan sürecin bilimsel ve hukuki yanları çok fazla olsa dahi, çözümün siyasetle sonuçlanmasıdır.

"ENERJİ POLİTİKALARI PANELİ SORU-YANIT BÖLÜMÜ"

Panel Yöneticisi-Dr. Nejat Tamzok: Değerli konuşmacılara tekrar teşekkür ediyoruz.

Soru-cevap kısmı için bir yarım saatlik süremiz kaldı. Salondan soru alacağız. Zamanı verimli kullanmak adına, kısa tutabilir ve hangi konuşmacıdan cevap almak istiyorsanız onu belirtirseniz seviniriz.

Buyurun.

Salondan: Mühdan Hanım'a bir soru soracaktım. Cumhuriyetin ilk yıllarında, Rusya'dan teknolojiyle Türkiye'nin kalkınmasına inanmaz katkılar sunmuştu Rusya. Rusya'dan bir teknoloji ithal ettik. Neticede, Türkiye'de kamu iktisadi teşebbüsleri kuruldu. 17 senedir de AKP iktidarı döneminde bunları özelleştiriyoruz. Sata sata da bitiremediler. Ama Türkiye'nin 17 senedir satamadığını, Cumhuriyet döneminde Rusya'dan yaptığımız teknoloji ithalatıyla bir şekilde bir kalkınma sağlandı. Yani ülkenin o Kurtuluş Savaşından çıktığı zorlu dönemden sonra böyle bir süreç yaşandı. Bölgede de Rusya, İran, Irak ve Suriye'yle bölgesel bir iş birliğine gidildiği takdirde, ABD hegemonyasına ve emperyalizmine karşı bir iş birliği sağlanması ABD'nin tekçi emperyalist anlayışına karşı bir alternatif olarak düşünülemez mi? Burada Rusya'yla yapılan bir iş birliğini sürekli kötü göstermek yerine, burada bir denge politikası olarak görmek daha avantajlı değil midir?

Mühdan Sağlam: Öncelikle şunu söylemek gerekiyor: Genç Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, kendilerine sanayi ve teknoloji alanında altyapı yatırımını yapan Rusya değil, Sovyetler Birliği, bu iki devlet birbirinden farklı. Rusya, SSCB'nin ardılı olabilir; ancak, SSCB değildir. İdeolojisi tamamen kapitalist dinamiklerle işler. Hatta şunu da söylemek gerekiyor: Ben, Rusya iç politikasına girmedim. Bazı yerlerde bu tarz yakıştırmalar da oluyor. Putin kapitalist midir; evet. Rusya kapitalist bir ülkedir, yoksulluk oranları çok can yakıcıdır. Moskova'ya gittiğinizde, yaşamın bir caddeyle nasıl ayrıldığını görebilirsiniz. 1991'den bu yana da binaların katları yükselirken, Moskova'da Moskow City olarak bir finans merkezi kurulurken, ülkenin yoksulları, tıpkı İstanbul'da Sulukule'de olduğu gibi, Moskova'da da şehrin dışına sürüldüler ve bunlar Putin'e çok yakın oligarkların elleriyle yapıldı. Dolayısıyla Rusya da bizim kapitalist dinamiklerle harmanlanmış, gücünü perçinlemeye çalışan bir aktör. Aynısı Çin için de söyleyebilirim. Tabii ki, devletler denge politikasına gidebilirler. Belki şunun altını çizmek gerekiyor: Rusya da Çin de çok kutupluluktan yana, yani ABD'nin dışında başka güç merkezlerinin olmasını savunan aktörler; ancak, bu aktörler eşitlikçi bir dünyadan bahsetmiyorlar, yani filmin başrolüne kendilerinin de gelmesini talep ediyorlar. Yani şunu söylemiyorlar size: "Bakın, bütün ülkelerin sesini dinleyelim, Afrika'yı sömürmeyelim. Bu böyle değil" demiyorlar, demezler de. ABD hegemonyasına karşı önerdikleri model, Çin'in Pakistan'da yarattığı borçluluktur, Sri Lanka'da havalimanlarına el koymasıdır. Biraz da bu ülkelerin küresel perspektiflerini belki yakından incelemek gerekiyor.

"Türkiye, ABD'yi dengelemek açısından Rusya'yla yakınlaşmalı mı, bölge açısından bir denge sağlamak açısından yakınlaşmalı mı?" derseniz, tabii ki şunu söyleriz: Dış politikada da enerji politikasında da -aslında benim biraz önce anlattığım enerji bağımlılığı da buna dayanıyordu- tüm yumurtaları aynı sepete koymayın. Benim size söylediğim, doğalgazda, nükleerde, petrolde, kömürde, bütün yumurtaları tek tedarikçi için aynı sepete koymuşsunuz ve bu, sizin gebe olma durumunuzu yaratır. Herhangi bir krizde, ister istemez bu ülkeye bağımlılığınız hatırlatılır hep size. Türkiye Batı'dan uzaklaşmış bir aktör değil. Dün NATO Zirvesinin sonuç kısmını incelediyseniz, neler olduğunu gördünüz Buradan giderken, "YPG'ye terörist demezseniz, biz de Baltık planına hayır deriz" dedi. NATO, "Demiyoruz" dedi, "O kadar da değil" dedi. Sonuç ne oldu; Baltık planı geçti, yani Türkiye veto etmedi. Dolayısıyla Türkiye'nin Batı'dan falan uzaklaştığı yok. Çok kutuplu dünya, Türkiye Çin'e yaklaşıyor, Rusya'ya yaklaşıyor, bunlar alternatif söylemler; ama Türkiye bir denge siyaseti uygulamayı başarabiliyor mu ya da Orta-

doğu'daki yönetimler bunu başarabiliyor mu? Halkların başka talepleri var. Bugün Lübnan'da halklar sokakta, Irak'ta halklar sokakta. Dolayısıyla bir çeşitlilik sağlar mı? Vallahi, şu anda Türkiye'nin yürüttüğü siyasette zafiyete neden oldu. Çünkü YPG dediğinde, sen önce S-400'leri açıkla dediler. Yani hem gelip NATO'da koltuk edineceksin, burada küresel politikayı bizimle şekillendirmeye çalışacaksın, hem de Rusya'nın sistemini alıp buraya kuramazsın. Neden kuramazsın; çünkü ekonomik ve politik olarak o kadar gücün yok.

Umarım, yanıt olabildi.

Salondan: Mühdan Hanım'a bir sorum olacak.

TANAP projesiyle ilgili olarak, Türkiye iletim hattı olarak kullanılıyor, bir taraftan da alıcı. Ama şöyle bir şey duydum: Türkiye iletim hattına para ödüyor, Avrupalılar ödemeyecekler. Bu nasıl bir gerekçe? Yani para alması lazım; Türkiye, üste para veriyor. Bu nasıl oluyor?

Mühdan Sağlam: TANAP kurulurken, TANAP'tan Avrupa'ya gidecek olan gaz bağlanacak, yani zaten var olan bir hatta. Soba borusu gibi düşünelim, bir yerde zaten boru var, diğer boruyu getirip ona koyuyorsunuz. Ama Türkiye dedi ki, "Hadi, boru yapalım." Boru yapalım derseniz, boru için para ödemeniz gerekir. TANAP Anlaşması sorunlu bir anlaşma Türkiye açısından, çünkü doğalgazı her ne kadar düşük bir miktar alıyor olsa da -6 milyar metreküp kadar alacak- Azerbaycan'dan toplam aldığımız miktara etki edecek şekilde inşasını üstlendiği için de Türkiye buna dönük bir bütçe ayırdı. Yani paydaşlardan biri sayılıyor Türkiye TANAP hattında. Avrupa'nın para ödememesinin nedeni ise, zaten siz boruyu onların sınırına getirmişsiniz. Avrupa'nın zaten Türkiye'den böyle bir talebi olmadı. Bir da zaten böyle bir talep olsa 10 milyar metreküp olmaz ki, ulaştığı nokta 10 milyar metreküp olacak. Tüketim 380 milyar metreküp Avrupa'da. Bunun zaten 200 küsurunu da Rusya'dan sağlıyor. Dolayısıyla çok cazip bir proje olmaması bunda etkili diyebilirim.

Salondan: Yakın zamanda, Türkiye'yle Libya'da hükümet bir mutabakat imzaladı. Biraz bu konuyla ilgili konuşmak lazım; çünkü Türkiye, bunun propagandasını yüksek sesle de yapıyor. En son, Yunanistan ve Kıbrıs arasındaki ilişkileri kestik. Bunun dışında, Mısır, İsrail ve Kıbrıs ve Yunanistan mevzuuna ilişkin de bir mevzuu. Bununla birlikte, Girit'te karasularına hapsoldu. Bu tarz bir propagandası var AKP'nin. Daha öncesinde de İtalyan bir ENR şirketi yanılmıyorsam, bunlarla beraber bir anlaşma da yapmıştı oradaki petrol rezervleriyle ilgili; ancak, Türkiye, bu şirketin gemilerini orada petrol araştırması yapması yönünde engelledi. Böyle bir çabası da var. Bu konu anlamında belki Doğu Akdeniz'deki bu ilişkiler, buradaki bu petrol rezervleri, Türkiye'nin ve Kıbrıs'ın pozisyonu anlamında oraları biraz derinleştirsek iyi olur diye düşünüyorum. Kıbrıs, orada nerede duruyor, bugün Kıbrıs'ın bu konudaki politikası ne?

Oğuz Vadilili: Kıbrıs ve Kıbrıs Adası'nın etrafındaki ülkeler Türk-Yunan MEB anlaşmazlığının ortasında kalmış bir durumda ve onun üzerinden şekilleniyor. İsrail buna çok yatkın olmamasına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti'yle süreç içerisindeki ikili kötü bir ilişkiden kaynaklı buna onay verdi. Aslında Türkiye'nin öngördüğü MEB sınırı çizilmiş olsa, İsrail daha çok alan alacak, Mısır daha çok alan alacak, Lübnan keza. Tek kaybedeni Kıbrıs, yani ada olarak herkes. Bu denklemde, civar ülkelerle çok iyi ilişkiler kurmak zorundasınız. Biz, o kısmı geçtik, bunun iyileşmesi çok uzun zaman alacaktır diye düşünüyorum. Çünkü artık orada da ülkeler alacaklarını aldı. Mesela Mısır, LNG'de bir hub olma ödülünü aldı. İsrail, yüzde 45 gazını, satmak için ayırdığı gazı satacak bir nokta buldu. Çünkü oradaki bütün ülkeler gaz rezervleriyle donanmış. Birbirlerine satacak haliniz yok, bunu başka coğrafyalara yollamak zorundasınız. O dönem için o büyüklükteki bir gazın doğalgaz boru hattıyla Türkiyesiz bir rotadan Avrupa'ya gitmesi de ekonomik değil, fizıbıl değil. Lübnan sessiz kaldı bu durumlara, çünkü kendinin iç karışıklığı var. Zaten onun kazanacağı miktar da çok küçük bir metrekare. Türkiye Cumhuriyeti'nin tek çıkış noktası Libya'yla anlaşma yapmaktı. Bu, aslında bir diplomasi başarısı gibi görüle-

bilir; çünkü eğer gerçekleşirse bu...

Şu süreci hiç unutmayalım: Mısır'da Mursi'den önceki Mübarek döneminde imzalanmış olan Kıbrıs'la Mısır arasındaki MEB anlaşması Türkiye'nin itirazları doğrultusunda bir sonraki gelen Cumhurbaşkanı Mursi tarafından meclise kadar götürüldü bunun iptal edilmesi için, iptal edilemeden darbe oldu. Kolay süreçler değil bunları muhafaza edebilmek; çünkü sizin dışınızda çok büyük aktörler var orada, bu oyunu yöneten aktörler var. Bizler oyuncu pozisyonundayız ne yazık ki, coğrafyadaki bütün ülkeler oyuncu pozisyonunda.

Libya'yla Türkiye Cumhuriyeti'nin istediği, Doğu Akdeniz'de arzu ettiği bir mantıkla şey çizilirse, aslında dünyaları kazanmıyoruz; ama daha çok şey kaybedilmeyecek. Çünkü Yunanistan'ın bütün arzusu, o coğrafyada uluslararası hukukta emsal teşkil edecek mutabakatlar imzalanması, Türkiye Cumhuriyeti'nin yasal bir devletle kendi istediği mantıkla bir MEB anlaşması yapması ve olası bir Uluslararası Adalet Divanında bu sorunun görüşülmesi. Çünkü mahkemeye gidildiğinde şu olacak: Mahkeme, bölgedeki emsallere bakacak. Çünkü uluslararası hukukta da şu var: Eğer siz çok yakın coğrafyanızda yapılan bir icraata itiraz etmiyorsanız, onu kabul etmiş sayılıyorsunuz ve mahkeme doğal olarak Yunanistan'ın tezini onaylayacak. Eğer yasallaşırsa bu tez, her iki kesim için de mahkeme bir tezi kabul edemeyecek; çünkü örnek var. Bu, şunun yolunu açıyor: Artık bir müzakere dönemine girişiyoruz ve bileceğiz ki, eğer bu Libya anlaşması gerçek olur, hayat bulur ve birkaç yıl da sürerse, yani kalıcılaşmaya giderse, artık Yunanistan'la Türkiye'nin müzakereden başka şansı yoktur. Kıbrıs Cumhuriyeti'yle Türkiye'nin müzakereden başka şansı yoktur, coğrafyaya hâkim olan güçlerin de beklemeye tahammülü yoktur. Bu gazın çıkması gerekiyor. Bunun taşıyıcısı, çıkaracak olan şirketler zaten birkaç ülkeyi işaret ediyor. Önemli olan, sizin gazınızın kimde olduğu değil, bunu kimin çıkarttığı ve nereye taşıdığıdır.

Salondan: Biz bunu düzenlerken, panelde yenilenebilir enerjiyi koyma nedenimiz, hakikaten bu yenilenebilir midir diye tartışılsın diye koyduk. İnci hocam çok güzel söyledi. Uranyumu sadece reaktörle konuşmuyoruz; öncesinde, zenginleştirmesinde bir sürü sıkıntıları var.

Mesela, Tanay Hocam, rüzgâr türbinlerini güçlerine göre şey yaptı. Yukarıya doğru baktığımızda, 300 metreye gelen kanat uzunluğuna geldi. Mesela, bunların dişlileri ne kadar bir ağırlığa ulaştı, maliyeti nedir bunların? Bir de güneş enerjisi panellerini neden yapıyoruz, kaç yıl ömürleri var, ne oluyor? Arkasından, bunları stoklamak için bataryaları nasıl üretiyoruz? Sabahki oturumda, panellerin malzemeleriyle ilgili bir sürü şey konuştuk. Bu koşulları da değerlendirmek gerekmez mi acaba Tanay hocam? Bu ağırlıkları bir ortaya koyarsak iyi olur.

Prof. Dr. Tanay Sıdkı Uyar: Sağ olasın İsmail. Ben de nasıl söz alayım da anlatayım diyordum.

Topluluk enerjisi dediğimiz, Aarhus Sözleşmesi diye bir sözleşme var; Avrupa Birliğine uyum sürecinde olan ve üye olmak isteyen ülkelerin imzalaması gereken bir sözleşme. 28 ülke birbirini korumak için. Bilgiye erişim, halkın katılımı ve adalete erişim diye 3 maddesi var bunun. Yani doğru bilgi vereceksiniz insanlara yatırım yaparken, halk istemiyorsa yapmayacaksınız -bu da kesin, yani yerel insan istemiyorsa yapmayacaksın- üçüncüsü de halk da istedi diyelim, ama mahkemeye düştü, adalet ne diyorsa onu yapacaksın. Bunun çözümü bu.

Güneş ve rüzgâr yatırımlarında, güneş biraz daha şey, çatıları kaplayacaksın; ama rüzgârda, kentin içinde rüzgâr türbini olmaz, olmamalı. Niye oluyor, niye zorlanıyor, niye arkadaşlarımız buna karşı mücadele ediyorlar; çünkü orada yaşam hacminin içine kuruluyor. Bunun da nedeni, dağıtım şirketi dağıtım trafosundan veriyor. Orada başka insanlar bir şey yapıyor, tatil köyü yapıyor, Bodrum'da birisi tatil köyü yapıyor, o tatil köyüne yaptıkları için çevre derneği kuruluyor, birbirlerini yiyorlar, yani halkla şey birbirine düşüyor ve Çevre Bakanlığı da diyor ki, "Biz izin veriyoruz, halkımız istemiyor." Yani karşı karşıya geliyorlar. Şimdi, o dağıtım trafolarından değil, nerede rüzgâr varsa oraya çekmeleri lazım. Yani sıkışıklık

oradan oluyor. Bu senin dediğin, malzemeleri kötüyse, pahalıysa, onu önlemez; ama böyle bir sıkıntı var. Antakya'da adam yıllardır Hazine arazisinde tarım yapıyor, birisi gelmiş Ankara'dan, rüzgâr türbini yapacak. Biri, "Boyaları tarım ürünlerini yok ediyor" diyor, öbürü bilmem ne diyor. Yani rüzgâr türbinleri şehrin içinde, yakınında olmamalı. Ama ne olursa olsun, yerel halk karar vermeli. Anlatmaya çalıştığım gibi, topluluk enerjisi de yerelin bilgisi dâhilinde, yerelin kararlarıyla ve onun sahipliğinde olması lazım. Birisi gelip rüzgâr türbini kurup, elektriğini orada pazarlamamalı.

Bataryaların ömürlerine falan gelince de 13 yıldır, rüzgârın kesikliliği, güneşin gece olmaması ve yüzde 100 yenilenebilir enerjiye geçmenin koşulu olarak yenilenebilir enerjinin depolanması, şu anda o konuşuluyor. 250 bin kişi dedim ya, New York'ta 2050 aileye 8 saat depolayacak bir batarya yapmışlar, bunu da uyguluyor. Yani yenilenebilir enerjiye geçiş olacaksa, diğer konvansiyonel kaynaklardan farklı olarak, Keban'da üretip İstanbul'a bilmem kaç kilometre taşımak diye bir şey yok. Yarın bunu anlatacağım. 1 milyar 400 milyon kişi elektriğe erişemiyordu Afrika'da, şurada burada. 10 yıldır yenilenebilir enerji sayesinde Afrika'da çocuklar okuyabiliyorlar. 400 milyon kişi enerjiye, elektriğe erişir hale geldi. Böyle dinamikler sürüyor.

Malzemelere gelince, bir defa en ucuz, onu biliyorsun, yani güneş pilleri en ucuz, dünyada öyle. Benim istemem, senin istemen falan değil; en ucuza üretiliyor şu anda. Güneş panelleri, şeyden yapılanlar, atıkları diye bir şey yok zaten; ama diğer yarıiletken malzemeler, bunların hepsi zehirli şeyler, ince film olanlar, yani bütün elektronik cihazlarda kullanılanlar. Bunlar toksik malzemeler. Zehirli madde olarak, hastane atığı gibi ayrı yapılması gerekir. O bir sorun.

Rüzgâr türbinlerine gelince, rüzgâr türbinlerinin kurulduğu yerlerle ilgili olarak, Almanya'da falan her yerde binalar olduğu için oralarda başladı. Mesela, en yakın yuvaya 1 kilometre olması lazım; çünkü yuvada gürültü standardı 35 desibel. Dünya Sağlık Örgütününki 45 desibel. Ama bunu şehrin içinde yapmadığın zaman böyle bir şeyin kalmıyor zaten. Bir, bu gürültünün olmaması gerekir. Gürültü dediğimiz de orada bir motor çalışıyor. Yani araba her gün geçiyor önümüzden, 70-80 desibel hepsi. Orada da bir motor çalışıyor. Onun 45 desibele düşmesi lazım. Biz rüzgâr türbinini yerleştirirken, "Bunu yapamazsın, yasal değil; çünkü orada 45 desibelin üstüne çıkar" diyor. Birincisi bu.

İkincisi, radarların engellememesi gerekmektedir. Üçüncüsü, güneş batarken veya doğarken, arada rüzgâr türbini varsa, evin içinde türbin gölgesi olmaması lazım. Dördüncüsü de İspanya'da bir ara yapmışlar, bir kanyona rüzgâr türbini koymuşlar. Kuşlar normalde çok akıllı, gidip öyle bir şeye çarpmıyorlar; ama hani, herkes kredi kartı alıyor ya, alanlar ölüyor, diğerleri de arkasından gidiyor ne oluyor diye, aynı şekilde. Kaçmaya çalışırken, arkadan gelen sürüde parçalanıyor kuşlar. O noktadan itibaren kuşların göç yollarına konmaması kararı var, konmamalı zaten. Bu 4 tane kriterin dışında, yok, arılar ölüyormuş, insanların midesi bulanıyormuş, böyle şeyler yok. Şu anda 600 bin megavat. Dünyada bugüne kadar kurulmuş nükleer santraller 300 bin megavat, rüzgâr santralleri 600 bin megavat. İki misli oldu. Güneş 500 bin megavat oldu. Yani literatürde de bunların arıları öldürdüğüne dair bir şey yok, çünkü arılar pestisitten ölüyor.

Şunu söyleyerek bitireyim: Biz Yenilenebilir Enerji Birliği olarak bütün bu bilgileri, Kaliforniya'da doğalgaz tesislerinin yasaklanmasından tutun da bu yeni gelişimi bilmemiz lazım. Geleceği bilmeden kendi geleceğimizi planlayamayacağımız için, görev edindik, o bilgileri medyada falan şey yapıyoruz; Twitter'da, Facebook'ta falan izleyebilirsiniz. Orada, "Arada tuvalete gittim, geldim, ondan sonra konuştum" gibi şeyleri yazmıyoruz. Ama yenilenebilir enerjiyle ilgili özellikle genç arkadaşlar bilgi edinmek istiyorlarsa, onları derleyip veriyoruz. Ayrıca, size dağıttığım bir şey vardı; 10. Yüzde Yüz Yenilenebilir Kongresi yapıyoruz. Bütün dünyadaki konuyla ilgili insanları bir araya getiriyoruz. O bilgileri Türkiye'deki arkadaşlarımız izlesin diye çevirmen tutuyoruz. Öğrenciler, kamu kuruluşları, TMMOB üyeleri ücretsiz katılabiliyorlar bu şeyimize.

Yaşam çevresini koruyan arkadaşlarımıza söylüyorum: Gelip, katılıp, orada yer alabilirler, görüşlerini belirtebilirler.

Türkiye'de, serbest piyasada, yani Türkiye Cumhuriyeti hiçbir zaman elektrik fiyatından fazla vermedi yenilenebilir enerjiye. 13.3 dolar sentten 5 bin 500 tane kuruldu lisanssız diye. Abone olan kurdu, bankasına para yatırılmaya başlandı. Onu durdurdular şimdi. Ama 13.3 dolar sentten ucuzladı yenilenebilir enerji. Ucuzlayınca, şimdi bir sınırlama getirdiler. Bütün konutlar, fabrikalar 5 megavata kadar kurabiliyorlar, sözleşme gücü neyse, fazlasını yarı fiyatına alıyor devlet. Hani, kooperatifler kuruldu biliyorsunuz, 20 tane falan. Arkadaşlarımız, "Kooperatif kuralım, para gelecek" dediler, Milas'ta yapılan kooperatif kongresinde bir avukat arkadaşlar, "Öyle değil artık" dedi. Bizim Diyarbakır, Van, Çanakkale, Burdur'la yaptığımız kentlerin yüzde 100 yenilenebilire geçiş şeyinde arkadaşlarla beraber Danimarka'ya gittik. Danimarka'da, o kentin her bireyi üye ve kentin bireyi üye olduğu için, o kentin belediyesi kâr amacı gütmeyen kooperatife üye de buluyor, onlar da hayvan atıkları vesaireyi toplayıp o kentin ısı ve elektriğini sağlıyorlar makul fiyata. Yoksa 7 kişi bir araya gelip bina kurar gibi... Ben 10 defa kooperatife girdim, 10'unda da 100-200 dolar gitti. Tabak çanak almış birisi. Son olarak da Türkiye'de yüzde 15 artık her gün yenilenebilir enerjiden üretiliyor ve kuruluşlar oldukça giderek artıyor bu. Tek engel bağlantı hattı. Yerel halk istemiyorsa yapılmamalıdır. Rüzgâr türbinleri kentin içinde, yanında, dağıtım trafosunda olmamalıdır. Şeyde 4 tane rüzgâr türbini var, başka birisinin tatil köyü yapacağı bir yere gelmiş. Dövüşüyorlar ve birbirlerine her türlü kötülüğü yapıyorlar. İzin verilmemesi lazım; ama veriliyorsa da, o demokrasi sorunu, karar vericilerin çözümden yana değil sorundan yana olması demek. Onu da elbirliğiyle halletmemiz lazım.

Rüzgâr türbinlerinin kanatlarının ağırlığı, onu sana özel olarak anlatayım. 3 saat anlatırım onu.

Teşekkür ederim.

Panel Yöneticisi: Teşekkür ediyoruz.

Son soruyu alıyoruz.

Salondan: Ben soru sormayacağım aslında, bir düzeltme ve uyarı yapmak istiyorum. Özellikle İnci hocam çok güzel bir sunum yaptı, çok güzel konuştu; fakat konuşma arasında iki defa şöyle bir ifade kullandı. Birincisi şuydu: "Biz bu dünyayı adam akıllı yönetelim." Adam akıllı yönetelim de, kadın aklı yok mu? Dolayısıyla bunun düzeltmesini yapmak istiyorum. Teşekkür ediyorum.

Son olarak eğer konuşmacılar son bir şeyler söylemek isterlerse, kendilerine ikişer dakika söz verebiliriz.

Selami Leloğlu: Biliyorsunuz, son dönemlerde medyatik olan bu baca gazı arıtma sistemleriyle alâkalı geri gönderilen yasayla ilgili, korkuyla bir şekilde ikna edilmeye çalışılıyor. "Şu kadar enerji sıkıntısı olacak, şöyle olacak, böyle olacak." Bunların hepsinin gerçek temelleri olmadığını söylemek istiyorum. Zaten şu andaki mevcut santrallere baktığınızda, 4-5 yıllık performanslarına baktığınızda, yüzde 50-55 civarında bir verimlilikle çalıştığını görürsünüz. Dolayısıyla böyle bir tehlike söz konusu değil. Bu, öyle ya da böyle, toplum sağlığı açısından en kısa zamanda yapılması gereken, hatta geç kalınmış bir işlem olarak düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Panel Yöneticisi: Teşekkür ederim.

Prof. Dr. İnci Gökmen: Bu uyarınız için çok teşekkür ederim. Ben bir kadın olarak bunu yazdım; ama açıkçası, bırakın kadın-erkek, kendi adıma tüm canlılar ve doğanın bir parçası olarak görüyorum. Yani hiç öyle bir ayırım yok benim gözümde.

Nükleerle ilgili de söylemiştim, ama tekrarlayayım. Türkiye'nin nükleer enerjiye ihtiyacı yok. Avusturya'da yapılmıştı Çernobil öncesi, sonra halkoylamasına gittiler ve kapatıldı. Umarım, biz o aşamaya gelmeden kararı bir gözden geçiririz. Aksi takdirde, ağaçlar kesildi, bizim paralarımız dökülüp saçılıyor ve de çok pahalı. Sorunlarını halletmemiş, büyük risk taşıyan bir enerji olacak ve yüzde 100 de dışa bağımlı bir enerji olacak. Benim dileğim, umarım, bir yerlere bu duyurulur. Bu sevdadan vazgeçsin Türkiye.

Prof. Dr. Tanay Sıdkı Uyar: Yani yüzde 100 güneşe bağımlı olalım, fosil yakıtları çıkartıp birbirimizi yemeyelim. 4 milyar içinde böyle bir yaşam çevresi oluşmuş. Lütfen, insan olmanın gereklerini yerine getirelim. Ailemizde de aynı şey, kentimizde de öyle, derneğimizde de öyle. Oturup, birlikte konuşup, ürettiklerimiz üzerinden mutluluğumuzu kuralım. Doğa zaten her ürettiğimiz güzel şeyi öğütüyor entropiyle. Birbirinin hatasını söyleyerek kendini adam yerine koymak 12 Eylül'den beri âdet haline geldi. Birisi "Ben yaparım bunu" diyor, bilmiyor, yapmak istiyor; ama başka yapanlara da çamur atıyor devamlı. Sen ne yaptığını söyle, bir çözüm anlat.

İsmailciğim; Karadeniz'de rüzgâr yok mu, her sabah olduğunda güneş doğmuyor mu? Bir gün doğmasa, eksi 60 derecede donarsın.

Panel Yöneticisi: Tüm konuşmacılara teşekkür ediyoruz, sizlere de katılımınız için teşekkür ediyoruz. Şimdi plaket verilecek.

BİRİNCİ OTURUM

"ENERJİDE DÖNÜŞÜM"

Oturum Yöneticisi:

Doç. Dr. Alkan Alkaya

Konuşmacılar:

Prof. Dr. Tanay Sıdkı Uyar & Marmara Üniversitesi
Kentler ve Elektrik, Kentlerde Enerji Dönüşümü

Doç. Dr. Bilal Gümüş & Dicle Üniversitesi
Akıllı Şebekeler, Elektrik Enerjisinde Depolama

Doç. Dr. Alkan Alkaya

Özgeçmiş

Alkan Akkaya, 1979 yılında, Hatay'ın İskenderun ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğretimini burada tamamladı. 1996 yılında girdiği Gaziantep Üniversitesi Elektrik Elektronik Mühendisliği Bölümünden 2001 yılında mezun oldu. Aynı yıl Mersin Üniversitesi Elektrik Elektronik Mühendisliği Bölümünde araştırma görevlisi olarak görev yaptı. Aynı üniversitede 2005 yılında yüksek lisansını tamamladı. Çukurova Üniversitesi Elektrik Elektronik Mühendisliği Bölümünde 2012 yılında doktorasını tamamladı. 2013 yılında TÜBİTAK desteğiyle doktora sonrası araştırma projesi kapsamında, İngiltere'nin Strathclyde Üniversitesi'nde 1 yıl araştırmacı olarak görev aldı. Mersin Üniversitesinde yardımcı doçent olarak görev yaptı. Şu anda Mersin Üniversitesinde doçent olarak görev yapmaktadır. TÜBİTAK projelerinde proje yürütücülüğü ve araştırmacı olarak görevler yürüttü. Sanayiyle ortak birçok projede danışman olarak görevler aldı. Ulusal ve uluslararası birçok çalışmaları yayımlanmıştır. Başlıca uzmanlık alanları, elektrikli araçlar, batarya yönetim sistemleri, hata algılama sistemleri ve doğrusal olmayan kontrol sistemleri olarak verilebilir. Doç. Dr. Alkan Akkaya, aynı zamanda EMO Mersin Şube Yönetim Kurulu'nun birçok kademesinde görev aldı. EMO Mersin Şube ve EMO daimi komisyonlarında mevcut görevleri bulunmaktadır. Evli ve iki kız çocuğu bulunmaktadır.

KENTLER VE ELEKTRİK, KENTLERDE ENERJİ DÖNÜŞÜMÜ

Prof. Dr. Tanay Sıdkı Uyar & Marmara Üniversitesi

Enerjide çözüm, öncelikle enerjinin etkin kullanımı; ulaşım, konut, sanayide daha az enerji kullanarak problemi ufaltmak ama geri kalan ihtiyacımızı topluluk enerjisine dayalı yüzde 100 yenilenebilir enerjiyle üretmektir. Yani yenilenebilir enerji kaynakları dünyanın tek enerji kaynağı. Güneş olmasa, -60 derecelik bir buzdolabındayız. Her türlü insan faaliyetlerini, içme suyu temini dâhil, güneş olmadan yapamıyoruz. Bulutların arkasında olsa da, -60 dereceden 10 dereceye, 5 dereceye, -3 dereceye güneşin ısısı ve ışığı sayesinde geliyoruz. Öncelikle bunu içselleştirmemiz gerekmektedir.

Güneş, fosil yakıtları, karbonu yerin altına gömerek oluşturuyor ve dünya 4 milyar yıldır soğuyor, fotosentezle soğuyor. Dolayısıyla dünyanın kendini soğutma sürecinin aksine, 1800'lerden itibaren uygulayarak, atmosferin ısınmasına neden oluyoruz ama çok fazla izin vermiyor bize doğa. Bir an önce kendi normal sürecine girdiğinde de, küresel ısınma vesaireye çözüm bulmaya çalışıyor. 25. Taraflar Konferansı'nda 25 yıldır konuşuyor insanlık ki, bir çözüm bulmak için, ne yapalım, ne edelim de, herkesi belli bir yere getirip bu konuda adım atar hale getirelim diye. Bu süreç işliyor. Yenilenebilir enerjinin en ucuz olduğunu da kanıtladım. Her sene biz bir rapor hazırlıyoruz. Biz derken, şu kuruluşlardan bahsediyoruz. Sivil toplum kuruluşları var, WWF var, sanayi kuruluşları var. Güneş Enerjisi Topluluğu, Avusturya'da Uluslararası Sistem Analizleri Enstitüsü gibi bilimsel kuruluşlar var. Afganistan, Brezilya, Danimarka gibi hükümetler var ve bizim de üyesi olduğumuz, benim de Başkan Yardımcısı olduğum Dünya Rüzgâr Enerjisi Birliği, Dünya Biyoenerji Birliği var. Bütün bu kuruluşlar her sene yenilenebilir enerjiyle ilgili bütün bilgileri topluyoruz ve bir rapora ulaştırıyoruz. Bu 2019 raporu haziranda çıkmıştı. Onun üzerinden giderek, yenilenebilir enerjide küresel durumun ne olduğunu anlatacağım sizlere.

Raporun içeriğinde de belli olduğu, gibi,

bunu etkileyen politik ortam var, piyasa ve endüstrinin eğilimleri var, enerji erişimi için dağıtılmış yenilenebilir enerji kaynakları var, enerji sistemlerinin entegrasyonu ve kolaylaştırıcı teknolojiler, akıllı şebekeler var, enerji verimliliği var.

Dünyaya baktığımız zaman, tane enerji tüketim alanı var; elektrik üretimi, ısıtma-soğutma ve ulaşım. Toplamda küresel kapasite yüzde 8 artmış, hidroelektrik dâhil. Hidroelektriğin dışındaki kapasite artışı ise yüzde 15. Geçen sene -yani 2018 rakamları bunlar- 100 bin megavat. Türkiye'nin kurulu gücünün üstünde bir güneş enerjisi artışı olmuş. Rüzgâr 50 bin megavat, hidrolik sadece 20. Yenilenebilir enerjiye küresel erişim, 90'dan fazla ülkede 1 gigawatt'tan fazla erişim var, yani 1000'lık kurmuş 90'dan fazla ülke. 30'dan fazla ülke de 10 gigawatt'tan fazla erişim var. Hangi ülkeler öncülük ediyor bunda? Baktığımızda, jeotermalde kapasite artışı geçen sene en çok Türkiye'de olmuş. Endonezya, Amerika diye devam ediyor. Gördüğünüz gibi, çoğunda Çin liderliğini sürdürüyor. Güneş, fotovoltaikte, rüzgârda, güneşle su ısıtmada Çin'i Türkiye takip ediyor. Biyodizel, etanol gibi şeyleri Amerika'yla Brezilya yapıyor yenilenebilir enerjide.

Elektrik üretiminde Çin genel toplamda ve sadece Amerika jeotermalde var. Yıllık kapasite artışı en yüksek İzlanda'dır. Almanya güneşte toplam kapasitede liderliğini sürdürüyor. Kişi başına yenilenebilir enerji kullanımında Danimarka en uygun. Yenilenebilir enerjinin payına baktığımızda, yüzde 79.7 hâlâ fosil yakıtlar var, nükleer enerji yüzde 2.2 sadece. Yani yüzde 5'lik tasarruf yaptığın zaman, nükleere zaten gerek kalmadığını burada görüyoruz. Biyokütle ve modern yenilenebilir enerji -biyokütle, tezek vesaire gibi düşünün- ise yüzde 10. Bunun içinde ne var? Yüzde 2 rüzgâr, güneş, biyokütle var. Toplam yatırımlara baktığımız zaman, kapasitesindeki yıllık artışa baktığımız zaman, fosil yakıtlar ve nükleere nazaran çok daha fazla. Gördüğünüz gibi, 2008'de yenilenebilir enerjinin payı yüzde 30-40'ken, şimdi artık yüzde 70'lere falan ulaştı. Yenilenebilir enerjiye daha çok kapasite artışı görüyoruz.

Sektörler 3 tane. Toplam enerji tüketiminin -bu şehirler için de geçerli- yüzde 51'i ısıtma-soğutmada kullanılıyor, ulaşımda yüzde 32, elektrik üretiminde yüzde 17. Isıtma ve soğutmada yenilenebilir enerji yüzde 10'luk bir paya sahip; ama ulaşımda çok az, hâlâ yüzde 3. Ama elektrik sektöründe yüzde 26'ya ulaştı ve bu giderek yükselme eğiliminde. Bir engel, fosil yakıtlara verilen sübvansiyonlar. Biz onlara zararlı sübvansiyonlar diyoruz. Maalesef bunlar bütün dünyada çok yaygın olarak var.

Fosil yakıt tüketimine yönelik küresel sübvansiyonlar 2017'de tahmini 300 milyar dolara ulaşmıştır. Bu, önceki yıla göre yüzde 11 artış demek. 2017 yılında fosil yakıt sübvansiyonu en az 115 ülkede değişim göstermiyor ve 73 ülkede ise sağlanan sübvansiyon 100 milyon dolardan fazladır. Bu gördüğümüz şeyler kişi başına verilen zararlı sübvansiyon. Tabii, böyle bir şey olduğu zaman da tercih, karar verici sorundan yana olduğu zaman da bebeğin, yenilenebilir enerjinin, çözümün gelişmesi engellenmiş oluyor. Aynı bizde doğalgaz için yapılan "Ya satın al, ya öde" nedeniyle enerjinin etkin kullanımı Avrupa Birliği uyum sürecinde adım atmıyoruz. Yasa çıktı 2005'te, 10 yıllığına erteledik, 1000 metrekarenin altındakilere

olmasın diye. Onu da daha nasıl erteleriz diye bakıyoruz ve sorunu sürdürme çabası çözümün önünü kesiyor. Onun için yenilenebilir enerjiye pek bağlantı izni verilmiyor.

Bütün tartışmalar yenilenebilir enerjiye bağlantı izinlerinin dağıtım trafolarından verilmesi. Dağıtım trafosu demek, oraya birisi kullansın diye elektrik getiriyorsun, biri tatil köyü yapıyor, öbürü başka bir şey yapıyor. Elektrik mühendisi arkadaşlar bunu zaten normal yenilenebilir enerji yapmak istediklerinde görüyorlardır. Var olan kapasite de tutulu 2-3 yıllığına. Böylece, bebeğin doğması, yenilenebilirin gelişmesini engelleyebiliyorsunuz bu şekilde, yerim dar diyerek. Bunun için, dağıtım şebekelerinden değil, normal hat çekmek lazım. Almanya yapıyor, kuzeyden güneye çekiyor, Amerika kuzeyden güneye çekiyor.

Biyoyakıt, elektrikli araçlar piyasası büyüyor; ancak, yenilenebilir enerjinin ulaşımdaki payı hâlâ düşük. İlgili teknolojinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu elektrik üretiminde, demin gösterdiğimiz gibi, yüzde 73'ü fosil yakıtlar, nükleer vesaire. Yenilenebilir enerji 26'ya ulaştı. Hidrolik de yenilenebilir enerji kapsamında değerlendiriliyor bu raporda.

Mesela, Danimarka'da, hep denir ya, yüzde 15'ten fazlası bağlanır, bağlanmaz diye. Ülkelerde toplam payını görüyoruz. Danimarka yüzde 50'ye yaklaştı, güneşle beraber yüzde 50'yi geçti. Geçen pazar günü Danimarka'da yüzde 95'ini üretti rüzgâr. Akşamları yüzde 40'ını üretiyor ve fazladan üretilen elektriği elektrikli taşıtlarda ücretsiz dağıtmak zorundalar şebekelerin dengesini korumak için. Elektrikli taşıtlara yüklüyorlar. Gün içinde, en pahalı anda prize takarak, kendi evinizin elektriğini oradan mahsup edebiliyorsunuz. Bir de rüzgâr türbin firmaları bir çözüm buldular; bir elektrolizle fazla elektrikten hidrojen üretip şebekeye yüzde 2 doğalgaz basıyorlar. Arkadaşlar hatırlarlar; bu proje kapsamında görmüşlerdi. Yani o yüzde 5, yüzde 10 olur, olmaz, hep bunlar kısıtlamak için, daha fazla lisans vermemek için. Çünkü artık, demin de söylediğim gibi, en ucuza bundan üretebiliyorsunuz. Son ihalelerde, Portekiz'de 1.7 dolar sente elektrik verme taahhüdünde bulundu firmalar. Kaç kuruş eder; 10 kuruş eder. Biz kaç para ödüyoruz elektriğe; 70 kuruş ödüyoruz. Yani artık 5-6 misli ucuza oluyor. Onun için, yerel yönetimlerin kendi tükettiği enerjiyi kendi çatısında, kendi tesisinde üretmesi... Ki, ona topluluk enerjisi diyoruz. Ürettiği elektrik, piyasa değeri 70 kuruş, siz 10 kuruşa üretiyorsunuz, dolayısıyla 7 misli daha az elektrik parası veriyorsunuz. Bir de yerel yönetim olarak yaptığınız zaman onu, kooperatif olarak yaptığınız zaman, ürettiğiniz malın piyasa değeri 7-8 misli fazla. Onun için, kredi bulmaya falan gerek olmadan zaten ödüyorsunuz o parayı. Özellikle belediyelerin bunu yapması gerekiyor.

Dün, yenilenebilir enerjinin eşitlik olduğundan, barış olduğundan, özgürlük olduğundan söz ettim. Bir de yerel istihdam yanı var. Bizim tespitlerimize göre, her sene bu giderek artıyor. 2018'de 11 milyon kişi yerel istihdam, bulunduğu yerde, başka kentlere gitme ihtiyacı olmadan istihdam sağlamış. Bundan da dün kısaca söz ettim. Bu, 2010 yılında, dünyada elektriğe erişimi olmayan insan sayısı. Nüfus 1.350 milyar kişiydi. Normalde ne yapıyoruz? Elektriğe bağlanmak için hat çekmemiz gerekiyordu; ama yenilenebilir enerjide buna gerek olmadığı için, Bilal hocamızın anlatacağı gibi, depolama ve ufak şebekelerle bu sayı 300 milyon, 400 milyon kişi azaldı. Çünkü artık Afrika'da, şebekenin olmadığı yerlerde şebeke dışı uygulamalarla her türlü ihtiyaç karşılanabiliyor. İlaç da sağlıklı depolanabiliyor, çocuklar akşam okuyabiliyorlar. Yani güneşten elektrik üretimi ve depolama mümkün hale geldiği için, bütün dünya karanlıktan kurtuldu.

Biyoenerji ayrı bir konu, aynen fotosentezde olduğu gibi, fosil yakıtlar olarak bitkilerde depolama doğallığı var. Yenilenebilir enerjiye geçiş diyoruz, ama güneş ve rüzgârın kesikliliği var; yani güneş akşam yok, rüzgârın da ne zaman eseceği belli olmuyor; bazen var, bazen yok. Bunun için depolama ihtiyacımız çıkıyor ortaya. Avrupa Yenilenebilir Enerji Birliği olarak, yaklaşık 12 sene, önce bunun bir ihtiyaç olduğunu, depolamanın gerektiğini tespit ettiğimizde, Duesseldorf'ta her sene Yenilenebilir Enerji Depolama Konferansı yapıyoruz.

Bu depolama olabilir, başka şeyler olabilir. Onları hocamız anlatacak. Depolama olmadan yenilenebilir enerjiye geçiş ve tümüyle geçiş mümkün olmuyor, çünkü o kesikli olan zamanlarda ihtiyacımızı karşılamamız lazım. Biyoenerji de doğal bir depolama zaten. Orman atıkları, tarım atıkları, belediye atıkları, bunların hepsi doğal depolanmış enerji, kimyasal olarak depolanmış bir enerji. Artık uçaklar başladı, yani biyoyakıtla çalışacak uçak denemelerini Çin başlattı. Dün bir tane tren vardı, elektriğini güneşten üreten. Ulaşımdaki eksikliği gidermek için teknolojik çalışmalarını yapıyorlar. Biyoenerji giderek artıyor.

Geçen sene en çok jeotermal enerji kuran Türkiye oldu. Sonra Endonezya takip ediyor, Amerika, özellikle deprem bölgeleri. Ama genel toplama baktığımızda, Amerika en fazla, Endonezya, Filipinler, Türkiye. Türkiye de bir hedef koydu 3 bin megavat diye. O gerçekleşirse, Amerika'nın önüne geçecek jeotermalde, öyle gözüküyor.

Güneş enerjisine baktığımızda, dünkü konuşmamın sonunda sözünü etmiştim; 2008-2010 yıllarında, Türkiye'de hiçbir güneş santrali yoktu, 10 yılda 500 bin megavata ulaştı. Dünyadaki toplam nükleer enerji kapasitesi 300 bin megavat, yani nükleerin iki misline geldi dünyada güneş; çünkü ucuz ve temiz olduğu için. Özellikle Çin lider, Amerika, Japonya Fukuşima'dan sonra bir hız kazandı, Almanya ve İtalya eski liderlerdi, ama bunlar geçti. Hindistan şu anda, Başbakanı özellikle, enerjide çözümden yana olduğu için, büyük hedeflerle çok hızlı ilerliyorlar. Dünyanın gerisi de bu kadar, onlar da az değil. Böyle bir gelişme var. Çin liderliğini sürdürüyor. Geçen sene 45 bin megavat, yani 2018'de Çin 45 bin megavat ekledi. Gördüğünüz gibi, giderek yeni eklenenlerin miktarı artıyor. Isıl enerji depolaması başlıyor. Artık bütün kentler şebeke düzeyinde depolama sistemleri kuruyorlar ki, yenilenebilir enerjiye entegre edip fosil yakıta olan bağımlılıklarını tamamıyla kaldırsınlar diye. Dün de onu söylemiştim; New York eyaleti, 16 tane doğalgaz santralinin devre dışı kalması için 250 bin konutun 8 saat elektriğini verebilecek bir depolama kararı aldı. Çünkü şu anda kömür yok, nükleerler de kapanıyor, doğalgaz fırsat bilip çok pahalıya satıyor ihtiyaç olduğu zaman. Onu devreden çıkartmaya çalışıyorlar ve depolama kapasitesi böyle giderek artıyor. 16.6 GWs'lik bir toplama erişilmiş 2018'de.

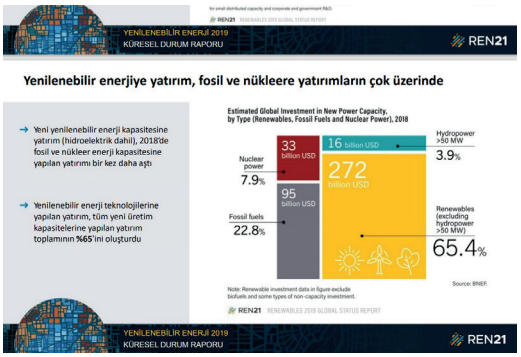
Su ısıtma kapasitesindeki artışı geçiyorum; onu hepiniz biliyorsunuz.

Rüzgâr enerjisine geldiğimizde, 2018'de, yine 2008'den 2018'e 10 senede 600 bin megavat. Yani nükleer kapasite 300 bin megavat dünyada, rüzgâr 600 bin megavata ulaştı 10 senede ve büyük bir hızla devam ediyor; çünkü en ucuz. Yüzde 9 artıyor her yıl. Yaklaşık 42 GWs'i karada, 4.5'u da deniz üstünde kurulmaya başlandı. Deniz üstü de artıyor giderek; çünkü deniz üstü daha düz, engeller yok. Avrupa'da özellikle karadaki alanlar dolduğu için gitmek zorundalar. Bizde, söylediğim gibi, alanlarımız var. Dün de söyledik; rüzgâr türbinlerini şehrin içine kurmamak lazım, hattı uzatmak lazım. Ama hattı uzatılamıyor; çünkü uzatırsak, herkes rüzgâr kullanırsa, doğalgazın parasını kim ödeyecek?

Son olarak da Berkeley Kaliforniya'da doğalgazı bırakmak lazım; deprem sırasında kentler yanıyor. Onun için, Amerika'da falan böyle bir şey yapılmıyor. Ama biz doğalgaz anlaşmaları yaptığımız için, Mersin, Antalya, her tarafa doğalgaz hattı çekiyoruz; yeter ki, o parayı vatandaş ödesin. Yoksa kasaya yük oluyor diye yapıyoruz. Bu nedenle de enerji verimliliği ve yenilenebilir enerjiye izin vermiyoruz. Sorduğunuzda, "Niye izin vermiyorsunuz? En ucuz. Hatta uzatın" dediğinizde, "Herkes rüzgâr, güneş kullanırsa, doğalgazın parasını kim ödeyecek?" diye çok net olarak ifade ediyorlar. Ama bu, bu hükümet döneminin değil, ta başından beri bütün hükümetler daha fazla doğalgaz anlaşması yapmakla övündüler. Yani bu genel bir politika olarak oldu. Büyük bir ihtimalle müsteşarların kararlarıyla yönetimler de ikna edildiler diye düşünüyorum. Yani müsteşarlar istedikleri gibi biçimlendiriyorlardı, yetkililerdi o zaman.

Sonuç olarak, rüzgârda da yine Çin lider. Geçen sene 20 bin megavat eklemiş. Amerika, Almanya, böyle gidiyor. Nükleer santralini kapatmayı planladığı için, Kanada yeni yeni başlıyor. Almanya'da her 1000

megavatlık nükleeri kapattığınızda 4 bin megavat rüzgâr kurmanız lazım. Neden? Çünkü rüzgârın potansiyeli yüzde 20 orada. Türkiye'de ne; yüzde 35-40. Yani karşılaştıracaksak Türkiye'de, nükleer mi, şu mu diye, üretim bakımından; yani İnci hocamızın anlattıklarını bir tarafa bırakıyorum, ama "Kapasite ne kadar üretildi?" dediğimizde, "1000 megavatlık nükleer mi, 2 bin megavatlık rüzgâr mı?" diye karşılaştırılabilir miktarda elektrik üretiyoruz.

Ağırlıkla güneş ve rüzgâr yatırımları gidiyor. Dalga enerjisi vesaire daha ekonomik olmadığı için, rüzgâr ve güneş üzerinden gidiyor. 2018'de yenilenebilir enerjiye yapılan toplam yatırım 272 milyar dolar. Nükleere yatırım, tüm yeni üretim kapasitelerine yapılan yatırım toplamının zaten yüzde 7.9'u. Hidrolik de çok gelişmiyor, fosil yakıtlar da giderek azalıyor, yeni yatırım zaten olmuyor. Dolayısıyla geleceğin enerjisi yenilenebilir enerji haline geliyor. Bunlar depolama, elektrokimyasal, termal olabiliyor. Onlardan Bilal hoca bahsedecek.

Elektrikli taşıtlar çözüm olmaya başladı. Neden? Çünkü yenilenebilir enerjiden üretilen elektrik ucuzladıkça, elektrikli taşıt kullanımı fazlalaşmaya başladı. Dün de konuştuk; petrol ve doğalgazın fiyatı talep oldukça artıyor, talep azaldıkça fiyatı düşüyor, yani müşteri olmuyor. Yenilenebilir enerjide ise ücretsiz olduğu için kaynak, talep arttıkça elektrik üretim fiyatı düşüyor. Bu, özellikle kentlerde, hem Birleşmiş Milletlerin kriterleri, hem Avrupa Birliği'ne (AB) uyum sağlamak durumunda olduğumuz, 60 yıldır uğraştığımız AB'nin 28 ülkesinin aldığı kararlar, kendilerinin Avrupa'nın geleceği için oluşturduğu kurallar bütünü kapsamında da kentlerin yaşanası olması, iklim dostu kentler olması için, artık tümüyle elektrifikasyondan söz ediyoruz.

Enerji verimliliğinde 3 tane yaklaşım var; ulaşım, konut, sanayi ve tarımda enerjinin etkin kullanımı; ama mevcut en yeni teknolojiler. Yani 30 yıl öncenin enerji verimli sobasını getirip kendi ülkenizin geleceğine koymayacaksınız, teknolojiyi izleyeceksiniz. İki, yenilenebilir enerji, artı elektrifikasyon. Bu hızla da gitmeye başladı. Şu anda satılan elektrikli araçlar, 2014'ten 2018'e 5.1 milyona ulaştı, hâlâ biraz pahalı olmasına rağmen. Çin liderliğini sürdürüyor. Amerika, Norveç, Japonya diye gidiyor. Tabii, bunun da altyapısı olarak elektrik şarj istasyonu kurulması lazım bütün büyük kentlerde. Çin, şehirlerde bulunan tüm elektrikli araç şarj noktalarının yarısından fazlasına ve hızlı şarj cihazlarının büyük çoğunluğuna sahiptir. Halka açık şarj noktalarına hâlâ özel şirketlere ait şarj cihazları hâkim, 5 milyondan fazla. Bir de şehirlerde belediye hizmetleri, "Buraya bir tane güneş paneli koyalım" diye gitmiyor artık. Ya çözümden yanasınız ya da sorunun civarında dolaşıyorsunuz.

Artık kentler hedef koyuyorlar. Görüyorsunuz televizyonda, 5 kişi aynı anda konuşuyor ve herkes aklına geleni söylüyor, bir yere gitmiyor tartışmalar. Aynı şekilde, eğer bir sorun tanımlıyorsanız, tanımlamaya çalışıyorsanız, bir çözüm bulmak niyetindeyseniz, çözümden yanaysanız, hedefinizi koymak zorundasınız, mesela konutlarda enerjinin etkin kullanımı. Konutlarda enerjinin etkin kullanımından ne anlıyoruz? Bir odaya sığışmak, kaloriferi kısmak falan değil; bir binanın inşaatı sırasında, 1 yılda tüketeceği kWh miktarını sabitliyorsunuz, binayı ona göre tasarlattırıyorsunuz; yoksa ruhsatı vermiyorsunuz. Nedir bunun Avrupa standardı; yılda 40 kWh/metrekare. Yani 100 metrekare eviniz varsa 4 bin kWh kullanacak. Kriteri bu. Bizde ne kadar kullanıyoruz? Diyarbakır'da da öyle, Kars'ta da öyle, Muğla'da da öyle; 300 kWh/metrekare kullanıyoruz. Bu hedefi koymadığınız zaman, "Ben yenilenebilir enerjiyi savunuyorum. İyidir kardeşim" falan sadece lafı güzaf ve sorundan yana olmaktan sizi kurtarmıyor.

Onun için, artık kentler hedef koymaya başladı. Yüzde 100 yenilenebilir enerji hedefi olanlar var, yüzde 50 olanı var. Hangi yıla kadar yapacaklarını planlıyorlar. Tabii, böyle bir planlamayı yapabilmek için ne yapmak lazım; o kentin mevcut durumunu, sorunu algılayıp, uzun vadeli olarak gitmek istediğiniz hedefinize doğru hangi adımlarla gideceğinizi belirlemeniz lazım. Belirlemediğiniz zaman, sadece oyalanıyorsunuz etrafta, oraya birkaç tane güneş paneli koyuyorsunuz, öbüründe, "Çocuklar; tertipli olun, iyi kullanın" diye hikâye anlatıyorsunuz herkese, mevcut durumun sürmesine katkıda bulunuyorsunuz.

Sadece karşı çıkmak da aynı şekilde bir işleve sahiptir. "Bu yaptığın kötü" demek, çözümü anlatmadığınız zaman sorunun parçası olmak demek. Yani her şeye karşı çıkıyor olmak, kafanızı ona şartlandırmak, birisinin hatasını bulup onu ortaya koymak, üçüncü şahıslara kendinizin daha kaliteli olduğunuzu göstermek bir psikolojik hastalık. 12 Eylül'den beri yetkiyi elinde tutanların etraflarında kümelenen insanlar -ben ona yapay yurttaş grupları diyorum- ve her söylediklerini alkışlatan belediye başkanları var mesela, "Tamam, siz iyi toplum kuruluşusunuz, bizimsiniz" deyip. Onun için, birlikte konuşup, beraber değerlendirip ortak hedeflere birlikte yürümek en kolay, en mümkün olanı.

Evet, geçiş mümkün diyoruz. Bunun için, enerji dönüşümünü hızlandırmak için nelere ihtiyaç var?

- Küresel, bölgesel, ülkesel ve sektörel olarak iddialı hedefler belirlemek için, yüzde 100 yenilenebilir enerjiye geçiş için, doğru ve sürdürülebilir piyasa koşulları yaratmak. Farklı uygulamalar yapmamak lazım, eşit davranmak lazım piyasada.

- Yenilenebilir enerjiye yapılan yatırımı hızlandırmak ve aynı zamanda ısıtma, soğutma ve taşımacılıkta yenilenebilir enerji için yeni güçlendirme politikaları oluşturmak. Yani yeni doğan çocuğa ne yaparsınız; yaşasın diye, kendi ayakları üstüne gelene kadar destek olursunuz. Çünkü o, bugün ufaktır, ama gelecekte sizin kadar büyük olacaktır.

- Isıtma ve soğutma arasında sektör entegrasyonunu teşvik etmek.

- Bölgesel, ulusal ve alt ulusal politikaları uyumlu hale getirmek ve şehirleri desteklemek.

- Yenilenebilir enerji alımını teşvik ederken, enerji verimliliği tedbirlerini zorlayan entegre politikaları hayata geçirmek. Çünkü enerji verimliliğiyle yenilenebilir enerji, onun bir sinerjisi var. Niye? Bir bina var, binanın çatısını kullanacaksınız elektrik üretmek için güneş paneliyle. Binayı izoleli pasif bina haline getirdiğinizde, sizin çatınıza koyduğunuz güneş panelleri o elektriği sağlamaya yetiyor; ama bunu yapmadan güneş paneli koyarsanız 5 tane, çözümü bulmamış oluyorsunuz. Onun için, enerjinin etkin kullanımı problemi ufaltıyor, yenilenebilir enerjiyi de geri kalanı tamamlayıp çözüme ulaşıyorsunuz.

- Yerel istihdam yaratmak ve âdil bir dönüşümü desteklemek.

- Sosyal kabulü sağlamak ve toplumun katılımını arttırmak.

Yenilenebilir enerji kaynakları dağınık, bizim yüksek entropili dediğimiz her yerde olan bir kaynak olduğu için, yurttaşların bulunduğu yerde olan kaynak demektir. Kimsenin alıp birilerini öldürüp öbürüne taşıması gerekmeyen bir kaynak ve bulunduğu yerdeki güneşten, onun ısısından, rüzgârından insanların yararlanabileceğini, bunun mümkün olduğunu, onların da katılımıyla gerçekleştirmeye biz topluluk enerjisi diyoruz; yerelin bilgisi dâhilinde, onların kararlarıyla. Yok diyorlarsa, yapmayacaksınız. Halkın katılımı budur. İstemiyorsa yapmayacaksın.

Üçüncüsü de, yerelin sahipliğinde yapacaksın; yani belediyeler, kooperatifler. Eskiden, "Biraz pahalı; ama şu, şu, şu yararları var" diyorduk. Şimdi, hoş, yararları olmadan da en ucuz. O hale geldi şu anda. Sizin bir belediye başkanı olarak, bir kooperatif yöneticisi olarak veya kendi eviniz için yapmamakla daha fazla zarar ediyorsunuz. Bir örnek vereyim. Avrupa'da 80 tane doğalgaz santralini kapatmamanın Avrupa ülkelerine 20 milyar euro maliyet getireceği hesaplanıyor. Yani böyle hesaplamalar yapılmaya başlandı.

"Zararın neresinden dönülse kârdır" gibi bir laf var ya, gelecekte yeri olmayan fosil çöp teknolojilerini bir an önce kapatmanın en doğrusu olduğu... Ama zaten serbest piyasada bu oluyor. Mesela, Amerika'da Diablo Nükleer Santrali, Kaliforniya'nın esnek, yenilenebilen şebekesine ayak uyduramadığı için kapatma talebinde bulunuyor kendisi. Türkiye'de bir firma, 1200 megavatlık lisansını iptal ettirdi. Hatta mahkemelere gidip dava açılmışsa, savcıdan rica ediyorlar, "Lütfen, iptal edin" diye. Çünkü mahkeme iptal edince, belki ödemeleri gereken yükümlülüklerden kurtulabiliyorlar. Artık bu noktaya geldi; yani ölmekte olan, yok olmakta olan, sorun olan teknolojilerden bahsediyoruz. Mecliste dün onaylanmış sanırım. 312 milletvekilinin 312'si de, aynen Cumhurbaşkanının veto ettiği gibi, yapılmamasına karar vermiş 312 tane oyla. Doğru mu, bilmiyorum. Bir teyit edin; Meclisten iptali yapılmış, yani sürenin uzatılmaması.

Kentlerden de söz edeyim biraz, sonra Bilal hocama vereyim sözü.

Bu Vancouver kenti 2050'de yüzde 100 yenilenebilire geçmeye kararlı. Kanada'nın en büyük kentlerindendir. Yani ufak bir şehir falan değil, koskoca Vancouver kentinden bahsediyoruz. Karar aldı belediye. Bu kadar doğalgaz kullanıyorlar, bu kadar benzin, bu kadar elektrik kullanıyorlar, yüzde 19. "Biz neredeyiz?" yazıyor burada. 2050'de nerede olacağız? Eski tas eski hamam, aynı politikayla devam edersek nerede olacağız?

Adımlar çok basit:

- Enerji talebini azaltmak; ulaşımda, konutta, sanayide, tarımda daha az enerji kullanmak. LED ampulleri biliyorsunuz.

- Yenilenebilir enerji kullanımı arttırmak.

- Yenilenebilir enerji arzını arttırmak ve 2050'de de tümüyle görünen bütün fosil yakıtların yerinin yenilenebilir enerjiyle değiştirilmesi. Petrol gördüğünüz yerde hemen alternatifi. Elektrikli taşıtlar var, ısınmada ısı pompaları var. Pasif binalar kendi enerjisinin üstünde üretiyor. İngiltere'de 2016'dan itibaren konutlar kendi enerjisini üretmek zorunda. Amerika'nın birkaç eyaletinde 1 kilovatlık güneş paneli koymak zorunda. Berkeley Kaliforniya'da, 2020'den itibaren yapılacak yeni binalarda doğalgaz tesisatını kurması yasaklandı. Böyle önlemler alınabiliyor. Pasif binalarla ilgili, belediye bir el kitabı dağıttı. Kendi enerjisini üreten, kendi kendine yeten sıfır enerjili konutları nasıl yapacaklarını mimarlara, elektrik mühendislerine, makine mühendislerine anlatıp, o genel hedefine ulaşmak için, "Ruhsat almanız için buna uymanız lazım" diyorlar.

Peki, nasıl olacak geleceğin kentleri? Çatılarda güneş panelleri olacak, enerji verimli binalar olacak, bölgesel ısıtma sistemi olacak, bir yerde üretilen ısı bütün kente yayılacak, her evde kömür falan yakılmayacak, ulaşım tamamıyla elektrikli olacak. Böyle kentler başladı artık. Topluluk mikro şebeke sistemi var; ondan Bilal hocam söz edecek herhalde. Bütün bunların olabilmesi için, o kentin bir planlanması lazım. Biz, Burdur ve Çanakkale'de buna baktık. Diyarbakır, Van'ı da katarak bir proje yaptık. Orada mesela, Diyarbakır için bir yol haritası çıkarttık, yenilenebilir enerji geçiş yol haritası var. Diyarbakır, Van, Çanakkale için.

Burdur'daki projede şöyle yaptık: İlgili insanları topladık, elektrik mühendisleri, dağıtım şirketi, kalkınma ajansı, üniversitelerdeki arkadaşları, yenilenebilir enerjinin çözüm olduğuna ikna etmeye çalıştık. Çünkü ikna olursa ancak bir öğretim üyesi dönüp yenilenebilir enerjiyle ilgili çalışma yapıyor. Yoksa eski tas eski hamam, içten yanmalı motorları 30 yıl anlatıp hayatını bitirebiliyor. Kalkınma ajansları eğer çözümü görürse, desteklerini ona versinler. Çünkü buraya 3 megavat, buraya 1 megavat gü-

neş paneli kurularak o dönüşüm gerçekleşmiyor.

Oturduk, konuştuk ve ikna ettik birbirimizi: "Evet, çözüm, enerjinin etkin kullanımı ve topluluk enerjisine dayalı yüzde 100 enerjidir". Sonra arkadaşlarımıza sorduk, "Siz ne yaptınız?" dedik, "Bunları, bunları yaptık" dediler. Çünkü zaten kendiliğinden gelişen yenilenebilir enerji çözümleri var. Üçüncü olarak, "Bunlar yetmez, şunları yapın" dedik. Sonra da birlikte oturup, yöre paylaşımı yapıp yol haritalarını çıkarttık. Diyarbakır, Van, Çanakkale ve Burdur'da yaptığımız buydu. Diyarbakır, Van'da devam edemedik; çünkü yönetimler değişti, yapamadık. Ama Burdur ve Çanakkale'de devam ettik. Var olan, destekleyen belediyeler orada olduğu için onu yaptık.

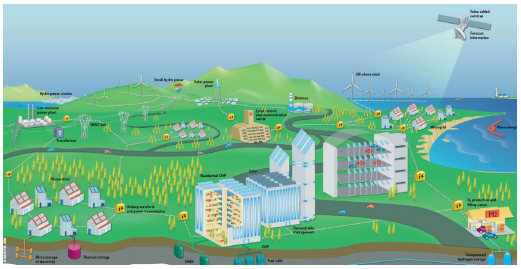
Burdur'da ve her kentte de bunu yapıyoruz artık. O kente çıkarılan, giren enerji, o kente kullanılan santraller, doğalgaz, kömür, petrol, rüzgâr, güneş ve bunlardan üretilen elektriğin, ısının kullanıldığı talep yerleri, mesela Burdur'da mermer fabrikaları var, onlar kullanıyor. 7 enerji taşıyıcısı, 18 santral, ana talep grubu, bunlarla referans enerji sistemini çıkartıyoruz kentlerin ve hedefimiz olan yüzde 100 yenilenebilire ulaşmak için hangi adımlar atılması lazım, sıfır emisyona nasıl ulaşılır diye bakıyoruz.

AKILLI ŞEBEKELER, ELEKTRİK ENERJİSİNDE DEPOLAMA

Dr. Bilal Gümüş & Dicle Üniversitesi

Merhaba. Herkesi saygıyla selamlıyorum.

Tanay Hoca'nın bıraktığı yerden, bu yenilenebilir enerji teknolojilerini yaygınlaştırmak ve problemlerini ortadan kaldırmak için neler yapmalıyız, yani biraz daha teknik konulara gireceğiz. Aslında enerjide dönüşüm, Tanay Hoca'nın anlattığı gibi, günümüzün küresel anlamda en önemli sorunlarından biri. Biz ülkemizde her ne kadar bunu çok önemsemiyor olsak da, dünyada, enerjide dönüşüm yapmazsak, iklim değişikliği dolayısıyla ciddi bir yaşam tehdidi altında olmamız dolayısıyla bu dönüşüme bir şekilde katılmak zorundayız. Tabii, bunun çeşitli nedenleri var; artan güç talebi, fosil yakıtların tükenmesi ve çevresel etkileri. Yenilenebilir enerji sistemlerinin yaygınlaşması, dolayısıyla dağıtık enerji kaynaklarının ortaya çıkması ve şebekeye entegrasyonuyla yeni bir enerji modeline sahibiz.

Bu görsel de az önce Tanay hocanın gösterdiğinin bir benzeri aslında. Neler var? Çatılarda PV sistemlerimiz var, karasal ve denizde rüzgar enerji sistemlerimiz var, biyokütle sistemlerimiz var, düşük karbonlu santrallerimiz, hidroelektrik santrallerimiz var, termal depolama sistemleri var, hidrojen depolama sistemleri var, yakıt hücreleri var ve bu şebekelerin birbirleriyle entegrasyonu, haberleşmesiyle birlikte bir şebeke enerji yönetimi sistemi var. Hatta üst teknolojilerle, uydu verileriyle tahmin yapıp yani yarın hava ne kadar rüzgârlı olacak, ne kadar güneşli olacak, bunları bilmemiz lazım ki, üretebileceğimiz enerji miktarını bilebilelim ve buna bağlı olarak da bir planlama yapabilelim noktasına doğru gitmemiz gerekiyor.

Klasik şebekeyle akıllı şebeke kavramı nedir, biraz bunun üzerinde konuşalım. Günümüzün klasik şebekeleri aslında yoğun olarak enerji üretilen bir noktadan tüketilen noktaya doğru bu enerjinin iletimi ve dağıtımı üzerine kurgulanmış tek yönlü bir enerji akışını içeriyor. Dolayısıyla buna göre programlanmış olan bir şebekemiz var. Merkezi üretim, merkezi olmayan tüketici yapısına sahipler. Yönetilemeyen, izlenemeyen, yük dengesizlikleri ve kararsızlıklarına sahip olan bir şebeke yapısı görünüyor.

Peki, akıllı şebeke dediğimiz durum nedir, yani bu klasik statik şebekeden akıllı şebekeye dönüştüğündeki farklılıklar nedir? Öncelikle durum analizi ve otomatik ölçüm denetim sistemleri sayesinde enerji kesintisini önleme ve yüksek kalitede bir enerji hedefleniyor. Akıllı şalt malzemeleri ve otomasyonuyla uzaktan müdahale ve uzaktan kontrol yapılabilme şansı var. Dağıtılmış üretim ve depolama imkânlarının birleştirilmesi ve bunların yönetilmesi söz konusu. Akıllı sayaç okuma ve yük yönetimi gibi sistemlerle entegre edilmiş durumda. Akıllı şebekeler tek yönlü değiller, çok yönlüler; yani enerji akışı klasik bir şebekedeki gibi enerji üretim noktasından tüketim noktasına gitmeden, artık farklı bir noktaya evriliyor.

Üç temel bileşeni var; bunlardan birisi haberleşme teknolojisi. Çünkü eğer akıllı bir şebeke yapmak istiyorsanız, onunla haberleşmek zorundasınız, onunla iletişim kurmak zorundasınız. İkincisi, aldığınız bu verileri işlemek zorundasınız, yani bilgi teknolojisine sahip olmak durumundasınız. Üçüncüsü de, buna uygun bir üretim, iletim, dağıtım teknolojisine sahip olmanız gerekiyor. Bütün bu sistemleri bir arada bulunduran bir yapıya sahiptir. Aslında katman katman bir akıllı şebeke mimarisinden bahsedilebilir. Birinci katmanda, bileşen katmanı dediğimiz katman ele alınabilir. Burada üretim var, iletim, dağıtım, dağıtık enerji kaynakları var, süreçler var, alanlar var, sistemler, işletme, şirketler ve pazar dediğimiz bütün bileşenler var. Bu ilk katmanımız. İkinci katmanımız haberleşme katmanı. Burada protokollerin olması lazım; yani haberleşi-

yorsanız, birbirinizle nasıl haberleşeceğinizi bilmeniz gerekiyor.

Üçüncü katmanımız bilgi katmanı. Artık bu datalardan modeller ortaya koymamız gerekiyor. Yani ne yapmak istiyoruz, bu şebekeyi nasıl yönetmek istiyoruz, buna ilişkin bir senaryomuzun olması lazım. Ben kendi kendime mi yetmeliyim, tükettiğimden fazlasını mı üretmeliyim ya da maksimum kazanç mı sağlamalıyım? Yani "Enerjinin pahalı olduğu saatte enerjiyi satıp ucuz olduğu saatte alarak, bir alım satım da yapabilirim" gibi birçok senaryonun bir araya geldiği modeller söz konusu. Onun üstünde bir fonksiyon katmanımız var. Burada, kullanıcının durumlarıyla ilgili, az önce bahsettiğim modellerin fonksiyonlarıyla ilgili katman. En üst noktada da, eğer bunu pazarlama anlamında kullanacaksanız, iş modeli olarak kullanacaksanız, bu katman var. Tabii, burada da, amaçlarınız nedir, bu konudaki politikalarınız, düzenlemeleriniz, kurallarınız nelerdir, bunları ortaya koymanız gerekiyor. Yani böyle bir mimari söz konusudur.

Akıllı şebekelerde bir akıllı enerji üretimi var ki, bu kaynaklar daha çok hep yenilenebilir enerji kaynakları. En temeli rüzgâr enerjisi, güneş enerjisi ve dağıtık enerji kaynakları dediğimiz kaynaklar. Elektrik araç bataryaları aslında yük olarak gözükürken, bir yandan da kaynak olarak ele alınabiliyor. Biz onlara "Mobil enerji depolama sistemleri" de diyoruz. Bir tarafta da akıllı enerji tüketimi var. "Enerjiyi nasıl tüketeceğiz, hangi zamanda hangi yükleri devreye alıp bu yüklerle ilgili neler yapabileceğiz? Enerji yetmiyorsa hangi yükleri devreden çıkarıp kritik yükleri beslemeye devam edeceğiz?" gibi, tüketimde de bir akıllılık var; yani rastgelelik yok, planlama söz konusu. Tabii, bu durumların hepsi planlama ve modelleme içeriyor. Yani karar destek sistemi, enerji yönetim sistemi, varlık yönetimi, bunları yapabilmeniz için güç elektroniği sistemleri, şebeke otomasyonu ve koruma sistemleri, durumu izleme gibi konulara vakıf olmamız gerekiyor. Bütün bu otomasyon sistemleriyle, yani haberleşme, iletişim ve veri altyapılarıyla ancak bir akıllı şebekeyi bir araya getirebiliyoruz.

Bir de mikro şebekeler var. Akıllı şebeke ayrı bir şey, mikro şebeke ayrı bir şey mi? Mikro şebekeler önümüzdeki dönemde sık sık duyacağınız bir kavram. Aslında akıllı kentlerin de temelinde yatan kavram. Şebekeyi mikro parçalara ayırarak bir bütüne ulaştırmak; yani tek parça olarak değil de, parça parça ele alarak, o lokal bölgede sorunu çözüp o lokal bölgede problemi modelledikten sonra bir bütünle de iletişim haline getiren düzene getiriyoruz, yani bir nevi lokalde çözüm yapıyoruz. Dolayısıyla mikro şebeke elektriksel anlamda çok önemli bir kavram niteliğindedir.

Mikro şebekenin boyutu, kapladığı coğrafi alana ve enerji talebine bağlı olarak evrensel bir tanımı bulunmuyor. Yani biz, şu kadarlık alandaki şebekeye mikro şebekedir diyemiyoruz veya şu kadar coğrafi alana talep veren bir şebekedir diyemiyoruz. Yani evrensel bir tanımı yok. Sizin modellediğiniz sisteme göre belli bir alandaki belli bir coğrafyayı kapsayan herhangi bir şebeke parçası mikro şebeke olarak ele alınabilir. Ama mikro şebekenin genel tanımında vazgeçilmez bir unsur var; o da kontrol edilebilir olması. Yani klasik şebekeden onu ayıran en büyük unsur kontrol edilebilir olması. Dolayısıyla mikro şebekeler akıllı şebekenin haberleşme, bilgi işlem teknolojileri ve dağıtım teknolojilerini içermek zorundalar. Dolayısıyla mikro şebekelerin kendisi tamamen akıllı bir şebekedir. Yani akıllı şebekeyi daha global olarak düşünebilirsiniz ama bunun yerel ölçeği, lokal ölçeği olan mikro şebeke de tamamen akıllı bir şebeke teknolojisidir ve geleceğin de bu bahsettiğimiz, çizdiğimiz çerçevede enerji tüketimini ve üretimini sağlayabilmemiz için de olmazsa olmaz yapıtaşıdır.

Tabii, mikro şebeke iki çalışma modunda çalışıyor; biri şebekeye bağlı olarak, diğeri ise şebekeden bağımsız olarak. Yani bir mikro şebeke genel şebekeden bağımsız da çalışabilir, onunla birlikte de çalışabilir ve dolayısıyla bunları incelerken de hangi modda çalıştığını bilmemiz gerekiyor teknik olarak.

Mikro şebekenin kararlılığı en önemli problemdir. Yani bizim teknik olarak üzerinde durduğumuz, üzerinde araştırma yaptığı-

mız ve günümüzün yenilenebilir enerji konusunda çalışan bilim insanlarının, özellikle elektrik-elektronik alanında, yenilenebilir enerji kaynakları ve onların şebekeye entegrasyonu konusunda çalışan kişilerin en önemli problemleri bu şebekelerin kararlılığı. Çünkü bu şebekeler çok sayıda dağıtılmış üretim kaynaklarından oluşuyor. Yani bir eviniz var, evinizin çatısında bir güneş paneli var, küçük ölçekli bir rüzgâr türbininiz var, çok fazla sayıda dağıtık enerji kaynağı var; bu dağıtık enerji kaynakları atalete sahip değiller. "Atalete sahip değiller" demek ne demek?

Klasik santrallerdeki enerji üretim kaynakları kinetik enerjiyi daha çok elektrik enerjisine dönüştürdükleri için, bir mil üzerinde kinetik enerjiyi biriktirme özelliğine sahipler, yani bir ataletleri var ve bu atalet kararsızlık durumlarında dengeleme unsuru olabiliyor. Örneğin, ani bir değişimde, o dönen milin hızı hızlıca değişmediği için, daha yavaş oranda değiştiği için, bunun elektrik şebekesi üzerindeki etkisi daha yavaş olabiliyor. Ama yenilenebilir enerji kaynaklarından, güneş, rüzgâr gibi bir sistemde kaynak ani olarak kesilirse, bunun ataleti olmadığı için, yani depolanan bir kinetik sistem olmadığı için, bunun şebeke üzerindeki etkisi çok daha yıkıcı ve hızlı olabiliyor. Ne demek istiyorum? Ani gerilim ve frekans değişikliklerine sahip olabiliriz. Biz, "Bu ani frekans ve gerilim değişikliğini nasıl engelleriz, bunu nasıl çözeriz?" noktasında çalışıyoruz, yani bunları ortadan kaldırmak için yöntemler bulmaya gayret ediyoruz.

Bir mikro şebekede, şebekeye bağlı adalanmış modda çalışma da söz konusu olduğu zaman, kararlılık buna göre analiz edilir. Yok, eğer şebekeye bağlı olarak ele alıyorsak, o zaman buna göre düzenleme yapmamız gerekebilir. Şebekeye bağlı olarak çalışan bir mikro şebekenin şöyle bir avantajı vardır: Enerji eksikliği olması durumunda şebekeden enerjiyi alması söz konusu olduğu için, bunu dengelemesi kolaydır veya enerji fazlalığı olduğu zaman bunu şebekeye vermesi söz konusu olduğundan, kararlılık problemi daha kolay çözülebilir. Ama tek başına çalışan, yani adalama dediğimiz kendi başına çalışan bir şebekede ise bu daha zor bir olay olarak karşımıza çıkıyor.

Adalama sırasında bir mikro şebekenin geçici kararlılığı sonucunda yapılan çalışmalardan elde edilen sonuçlar, güç dengesizliği nedeniyle sistemin çok kolay bir şekilde kararlılığını kaybedebileceği ve yük atmanın bile sistemi stabilize etmek için etkili bir çözüm olmayacağını gösterebiliyor. Yani aklımıza gelen ilk çözüm, bağımsız şebekelerde, yeteri kadar gücünüz yoksa, tüketici kaynakları azaltın çözümüdür. Dolayısıyla mikro şebekede güç yönetimi bizim için önemli bir problem. Bunu çözmemiz gerekiyor teknik olarak. Onun için, sağlam ve özerk bir güç yönetim sistemi kurmamız lazım. Bunun yayılmasını sağlamak ve kamu hizmetleriyle tüketiciler arasında benimsenmelerini hızlandırmak için bu hayati bir öneme sahiptir. Bir güç yönetim sisteminin rolü, enerji tüketimini, verimlilik ve genel işletme gibi maliyetleri optimize ederek, güç akışını kontrol etmek. Yani bütün sınırlarımızı göz önüne alarak, optimum bir güç akışı sağlamayı hedefliyoruz güç yönetiminde.

Bununla birlikte, artık mikro şebekelerde sadece alternatif akım söz konusu değil, çünkü kaynakların bir kısmı doğru akım üretiyor. Örneğin, fotovoltaik sistemler vesaire. Dolayısıyla artık hibrit bir şebeke söz konusu. Yani dönüştürücü kayıtlarını azaltmak için, hem alternatif akım, hem doğru akım yüklerinin kullanıldığı şebekeler, hibrit şebekeler söz konusu. Dolayısıyla bu hibrit şebekeleri de göz önüne alan bir yönetim anlayışı yapmamız gerekiyor ki, bu da işi biraz daha karmaşıklaştırıyor. Birçok güç yönetim modeli var; bu modeller de günümüzün ciddi çalışma konularından biri.

Son olarak da güneş ve rüzgâr gibi kesintili yenilenebilir enerji kaynaklarının yanı sıra, elektrikli araçların da sisteme dâhil olması, stokastik ve belirsiz yüklerin artmasına neden oluyor. Çünkü bir elektrikli araç hızlı bir şarj sistemiyle şebekeye bağlandığında, ani olarak büyük bir güç çekiyor. Bu da yine sistemin kararlılığına etki eden bir unsur. Siz, hangi elektrikli aracın hangi anda, nerede şarj edileceğini tahmin edemezsiniz. Bu tamamen stokastik bir süreç halinde dönüşmüş oluyor. Bu zorlukların hepsinin üstesinden gelmek için, bu kısıtları göz önüne

alan çok amaçlı bir optimizasyon problemine dönüşüyor güç yönetim sistemi. Yani güç yönetim sistemini yaparken, kısıtlarımız nedir, koşullarımız nedir, bunların hepsini belirleyip artık bir optimizasyon problemi çözer gibi o problemi çözmeye çalışıyoruz.

Mikro şebekelerin güç kalitesi ve güvenilirliliği yine önemli bir ana konu olarak karşımıza çıkıyor. Tabii, aramızda elektrik mühendisi olmayan arkadaşlar da var burada. Onun için, güç kalitesi dediğimiz nedir, basitçe tanımlayalım. Gerilimin büyüklüğünü ve frekansını sinüzoidal bir dalga biçiminde izin verilen nominal değerler arasında tutmaya biz güç kalitesi diyoruz. Yani bizim standart bir değerimiz var; şebekeden kullandığımız elektriği o standartta tutmak bizim için kalite anlamına geliyor. Tabii, dağıtım güç üreteçleri olduğu zaman, güç kalitesini sağlamak da bazı sebeplerle zorlaşabiliyor. Nedir bu sebepler?

Çoğu dağıtık üretim sistemleri güç elektroniği çeviricileriyle birbirine bağlanıyor; yani bunları dönüştürmek için, şebekeye entegrasyonunu sağlamak için çeviriciler kullanmak zorundayız. Bu çeviricilerin arayüzleri, yani alternatif akıma bağlamak için evirici kullanmak zorundayız. Dolayısıyla evirici arayüzlü dağıtık güç sistemlerinde lineer olmayan bir akım gerilim karakteristiği söz konusu. Bu da sistemde harmonik oluşturuyor, yani kaliteyi bozuyor ve güç kalitesi olumsuz etkileniyor.

İkinci problemimiz de, güneş veya rüzgâr enerjisi gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının yüksek dağıtık güçlerle şebekede pay alması durumunda, aralıklı olmaları nedeniyle, yani kesintili olmaları nedeniyle, örneğin akşamleyin güneş yok. Rüzgârın ne zaman esip esmeyeceğini bilmiyoruz, dolayısıyla yenilenebilir enerji kaynakları stabil değiller, süreklilikte aralıklı durumları var; o nedenle, bunların enerji üretim miktarlarının yeterli olmaması güç kalitesini etkiliyor.

Son olarak da üçüncü büyük problemimiz doğrusal olmayan yükler. Önemli bir reaktif güce sahip bir yükün devreye girmesi veya şebekeye bağlanmalı moddan ana moduna geçiş bazı güç kalitesi sorunlarına yol açıyor. Bunların tümü, bu güç sorunları ne olarak karşımıza çıkıyor; gerilimin düşmesi, gerilimin dalgalanması, gerilimin titremesi, zayıf güç faktörü, toplam harmoniğin bozulma faktörünün artması gibi durumlarla karşımıza çıkabiliyor. Dolayısıyla bizim mikro şebekelere güvenilirliği arttırmamızın en büyük motivasyonlarından biri de güç kalitesini arttırmak. Çünkü kullanıcı kalitesiz bir güç istemez. Biz teknik olarak güç kalitesi problemini çözmeliyiz ki, insanların da mikro şebekelere, dağıtık enerji sistemlerine olan güvenleri artsın. Dolayısıyla bunun da en büyük tepkisi dinamik tepki, yani dağıtık enerji kaynaklarının mevcudiyetinde ani üretim değerlerinin değişmesine karşı olan tepkilerin değişmesiyle ortaya çıkan durumlar.

"Peki, bunu düzeltmenin en önemli yolu nedir?" dersek, karşımıza anahtar bir cevap çıkıyor; o da enerji depolama teknikleri. Eğer biz, dağıtık enerji sistemleriyle, yani yenilenebilir enerji kaynaklarıyla birlikte enerji depolama sistemlerini de kullanırsak, bu sorunların üstesinden gelmemiz oldukça kolaylaşabiliyor.

Enerji depolama, elektrik enerjisini depolanabilir bir forma dönüştürme ve gerektiğinde tekrar kullanılması olarak tanımlanabilir. Genelde 4 ana kategoride depolayabiliyoruz enerjiyi; elektriksel enerji depolama sistemleri, mekanik enerji depolama sistemleri, kimyasal enerji depolama sistemleri ve termal enerji depolama sistemleri olarak tanımlayabiliyoruz. Nedir bunlar?

Elektriksel enerji depolama sistemlerinde manyetik akımla enerji depolama var. Örneğin, süper iletken manyetik enerji depolama sistemleri buna bir örnek. Yani içinde süper iletkenlerin kullanıldığı bir bobinle, bobinin enerji depolama özelliğini kullanarak, elektriksel bir enerji depolama sistemi oluşturulabiliyor. Yine elektrostatik enerji depolayabiliyoruz, yani kapasiteler veya süper kapasitelerle bu işi yapabiliyoruz.

Kimyasal enerji depolama sistemlerinde elektrokimyasal enerji depolama, hepimizin en çok bildiği depolama sistemi; bataryalar ve aküler. Yani geleneksel bataryalar, kurşun asit veya lityum iyon ve yeni nesil bataryalar, yani akış hücreli bataryalar, vanadyum redoks'un vesairenin kullanıldı-

ğı. Kimyasal enerji depolama var yine, yakıt hücreleri; yani hidrojenden elektrik elde etmede, kimyasal reaksiyon yoluyla elde etmede kullanılan, bizim yakıt hücresi dediğimiz sistemler. Örneğin, proton membranlı yakıt hücresi gibi. Yine termokimyasal enerji depolama var, yani solar enerjiden hidrojenin depo edilmesi ya da solardan metaller üzerinde enerji depolanması gibi.

Kinetik enerji depolama sistemlerimiz var, mekanik enerji depolamaya örnek. En önemli örneğimiz volanlar. Volan dediğimiz, ataleti yüksek bir kütlenin yüksek hızda döndürülmesiyle enerjinin mekanik olarak o kütle üzerinde biriktirilmesi. Günümüzde bunun teknolojileri de ciddi oranda artıp, artık ticari ürünler haline gelmeye başladı. Yine sıkıştırılmış havayla enerji depolama ve pompalı hidroelektrik santralleri de mekanik enerji depolama sistemlerine örnek. Doldur boşalt santralleri dediğimiz santraller aslında çok uzun zamandır kullanılıyor. Bir nevi doğal bir enerji depolama sistemi. Enerjinin bol olduğu bir saatte suyu yüksek irtifalı bir noktaya pompalar vasıtasıyla basıp, ihtiyacınız olduğu zamanda da oradaki suyu net düşü sayesinde bir hidroelektrik sistemden geçirerek elektrik enerjisi elde etme şansına sahibiz.

Bir de ısıl enerji depolama sistemleri var. Bunlar da düşük sıcaklıklı ve yüksek sıcaklıklı olarak iki alana ayrılabiliyor. Düşük sıcaklıkta, soğuk akiferlerle termal enerji depolama ve kriyojenik enerji depolama sistemleri söz konusu. Yüksek sıcaklıkta ise buhar ve sıcak su akümülatörleri, grafik, sıcak kayalar, sıcak beton ve gizli ısı sistemi dediğimiz sistemlerle ısıyı tutarak enerji depolamak mümkün. Özellikle konsantre güneş santrallerinde, akşamleyin güneş olmadığı için, elde edilen ısının eriyik tuzlarıyla vesaireyle gece boyunca tutulmasıyla geceleyin de enerji üretiminin yapılması, termal ısıl sistemlere bir örnek.

Bir de enerji depolama sistemlerinin karakteristikleri var, yani bu karakteristiklere bağlı olarak bunları seçiyoruz. Bu karakteristiklerde ne var? Anma karakteristiği dediğimiz değerler var; güç ve enerji değerleriyle bunu ifade ediyoruz. Yine güç değeri şarj-deşarj oranını belirtirken, enerji değeri de deşarj süresini gösteriyor. Yani ne kadarlık bir gücü depolayabiliyoruz ve onu ne kadar sürede geri alabiliyoruz? Birtakım dinamikler var. Tepki süresi nedir bu depolama sisteminin? Rampa oranı dediğimiz bir değerle bunu değerlendiriyoruz. Tepki süresi, depolamanın sıfır deşarjdan sonuna kadar olduğu süre; rampa oranı da çıkış gücünün değişebilme hızını ifade ediyor. Yine alan gereksinimi bir parametredir. Yani kullanacağımız sistem ne kadarlık bir alana ihtiyaç duyuyor, o alanı sağlayacak yerimiz var mıdır, yok mudur? Örneğin, elektrikli araçlarda alan gereksinimi önemli bir problem, çünkü aracınızın belli bir boyutu var. Ama evinizde belki daha rahat olabilirsiniz farklı sistemler kullanma açısından.

Tablo 1: Enerji Depolama Sistemlerinin Karakteristikleri

Enerji Depolama Teknolojileri	Karakteristikler						
	Anma Karakteristikleri		Dinamikler		Alan Gereksinimi		Performas
	Deşarj / Şarj Oranı (MW)	Deşarj Süresi	Yanıt Süresi	Rampa oranı	Enerji Yoğunluğu (Wh/kg)	Güç Yoğunluğu (W/kg)	Verim (%)
Batarya Enerji Depolama (BES)	0-40	ms - hrs	ms	MW/sec	10 - 250	70 - 300	70 - 90
Kapasitörler (Süperkapasitörler)	0.01–0.05 (0.01–0.3)	ms -1 hr	ms	MW/sec	0.05 - 5 (0.1 - 15)	100,000 (500 -10,000)	60 - 90 (75 - 95)
Volan Enerji Depolama (FES)	0.002–0.25	ms -15 min	Ani	MW/min	5 - 130	400 -1500	90 - 95
Yakıt Hücresi	0.001–50	Sec - 24+ hr	ms	MW/min	800 -10,000	500+	20 - 90
Sıkıştırılmış Havayla Enerji Depolama (CAES)	0.1-300	1 - 24+ hr	min	MW/min	3 - 60	-	42 - 89
Süperiletken Manyetik Enerji Depolama (SMES)	0.1–10	ms - 10 sec	Ani	MW/ms	0.5 - 5	500 -2000	> 97
Pompalı Hidroelektrik Depolama (PHS)	0.1–5000	1 - 24+ hr	sec – min	MW/sec	0.5 - 1.5	-	75 - 85

Burada günümüzde kullanılan enerji depolama sistemlerinin bir özet halini görüyorsunuz. Çok fazla vaktinizi almayayım, ama bazı noktalara bakabiliriz. Örneğin, batarya enerji depolama sistemleri güç olarak 40 megavatlık büyüklüğe kadar çıktılar. Deşarj süreleri milisaniye ve saatler mertebesinde, yanıt süresi yine milisaniye mertebesinde. Rampa oranı, yani güce yanıt verme hızı megavat/saniye mertebesinde. Enerji yoğunluğu 10-250 watt saat/kilogram aralığında değişiyor. Yani en hafif olanı kilogram başı 250 watt saatlik bir ağırlığa sahip. Güç yoğunluğu ise yine 70-300 watt/kilogram arasında değişiyor. Verimleri yüzde 70-90 arasında.

Verim açısından bakarsak, en verimlileri süper iletken manyetik enerji depolama sistemleri. Güç yoğunluğu en yüksek olanlar kapasitörler ve süper kapasitörlerle yine süper iletken manyetik enerji depolama ve volan enerji depolama sistemleri. Enerji yoğunluğu açısından yakıt hücreleri yine en

iyilerden biridir. Ani yanıt süresi açısından bataryalar, kapasitörler, yakıt hücreleri hızlı yanıt verebiliyorlar. Tabii, güç açısından baktığımız zaman, en büyük güce sahip olan depolama sistemi tabii ki pompalı hidrolik, hidroelektrik depolama sistemleri olarak karşımıza çıkıyor.

Mikro şebekelerde enerji depolama uygulamalarında neler var, yani bize ne gibi avantajlar sağlayacak? Enerji depolanması, öngörülemeyen güç talebini ve üretim uyumsuzluklarını dengelemek açısından bir çözüm olarak karşımıza çıkacak. Aynı zamanda işletme maliyetini düşürürken verimliliği arttıracak ve sistemin kararlılığını, güvenilirliğini arttırma rolünü üstlenecek ve böylelikle de sistemin kararlılığını geliştirecek. Yani eğer sistemde enerji depolama sistemi kullanırsak, mikro şebekeler daha kararlı hale gelecek; çünkü kararsızlık durumlarındaki enerji ihtiyacını depolama sistemi üzerinden karşılayabilir hale geleceğiz.

Bunun dışında, yine bir mikro şebekenin temel bir farklılığı var klasik şebekeden. Klasik şebekede, aktif güçle reaktif güç ayrı ayrı kontrol edilebilir. Yani aktif güç frekansla orantılı olarak değişirken, reaktif güç gerilimle orantılıdır. Ama bir mikro şebekede yapısı itibarıyla bunu tam olarak ayırabilmek mümkün değil. Dolayısıyla bu aktif-reaktif güç kaynağı olarak da bir depolama sistemini kullanmak, aktif-reaktif güçlerin dengesizliğini dengelemek açısından da kontrol edilebilir bir sistem elde etmemize olanak sağlıyor. Dolayısıyla bir enerji depolama sistemi aslında yenilenebilir enerji kaynaklarının düşük ataletini sanki bir atalet varmış gibi dönüştürmesine neden oluyor ve bize büyük bir avantaj sağlıyor.

Enerji yönetimiyle ilgili de 1-2 noktaya dikkat çekip, zorluklarımız nelerdir, biraz onun üzerinde durup toparlayalım.

Enerji yönetimi, bir mikro şebeke ya da akıllı şebekeniz varsa, bunun nasıl yapılacağıyla ilgili yönetim sisteminizin ve modelinizin kurulduğu bir durumdur. Bunun için, kısıtlamalarımızı göz önüne alıp, yük talebini de öngörerek bir model ortaya koymamız gerekiyor. Tabii, tahmin edilemeyen yükler ve tahmin edilemeyen üretim bizim için en önemli zorluklar ve bu zorlukların üstesinden gelmek için, enerji depolama sistemleri de bize bir esneklik sağlıyor. Enerji depolama sisteminin birkaç tane fonksiyonu var; birincisi, sökülebilir, takılabilir bir teknoloji ve kontrol edilebilir bir sistem elemanı. Dolayısıyla talebi yönetmede bize enerji probleminin karmaşıklığını gidermede yardımcı olabiliyorlar, enerji talep zaman yönetiminde yardımcı olabiliyorlar. Enerji deposu olmadan, üretilen enerji kısıtlanabilir; ama depolama sisteminiz varsa, böyle bir kısıt altında değilsiniz. Yani depolama sistemi sizin fazla enerjinizi bir depoya alıp, gerektiğinde de onu kullanmanızı sağlıyor. Sonuçta, ekonomik olarak da faydası var. Mikro şebekenin etkinliği böylelikle artmış oluyor.

Bunun dışında, mikro şebekelerde iletkenlerdeki ve elektrik ekipmanlarındaki kayıp akımın karesiyle orantılı olduğundan dolayı, eğer zamanla yükleri eşit olarak dağıtırsak yönetim sistemiyle, bu kayıpları da aşağı çekmiş oluyoruz, dolayısıyla sistemi verimli hale getirmiş oluyoruz. Biz elektrik mühendislerinin en büyük sorunu şudur: Gün içerisinde talep değişkendir, bazı zamanlar talep en üst noktaya çıkar, bazı zamanlarda en alt noktaya düşer. Siz, buna göre bir sistem kurgulamak zorundasınız, en yüksek talebi bile karşılamak zorundasınız. O zaman da kurulu gücünüz yüksek olur ve bu, hem işletme açısından, hem kurulum maliyeti açısından maliyet demektir. Oysa ortalama tüketime yakın, biraz üstünde bir değer yapabilseydik, maliyetlerimiz aşağı çekilirdi. İşte, depolama sistemi bize bu olanağı sağlıyor. Yani fazla zamanda çok yüksek bir kurulu güce gerek olmadan, ortalama bir kurulu güçle, fazla zamanlardaki yük taleplerini karşılayıp, tüketimin düşük olduğu saatlerde de depolama sisteminde onu depolayarak, o bizim karışık eğrimizi, yani yük talep eğrimizi daha stabil, doğrusal hale getirmemize olanak sağlıyor. En büyük avantajı da budur.

Depolama sistemleri reaktif güç sağlayarak... Nasıl reaktif güç sağlıyor, o da teknik bir konu. Kısaca bahsedeyim. Depolama sistemlerinin önünde güç elektroniği çeviricileri var ve bu güç elektroniği çeviricilerini biz 4 bölgede çalıştırabiliyoruz; şarj, deşarj,

indüktif ve kapasitif olarak çalıştırabiliyoruz. Dolayısıyla kavramsal olarak gerekli olan reaktif gücü kontrol etmek de mümkün olabiliyor. Gerilim desteği sağlıyor bize; çünkü mikro şebekelerin en büyük problemi gerilim kararsızlığı, yani frekans kararsızlığından ziyade gerilim kararsızlığı var ve "Bu gerilim kararsızlığını nasıl gideririz?" konusu üzerinde çalışmalar söz konusu. Güç faktörünü düzeltebiliyor, fazları dengeleyebiliyor. Yani dengesiz fazlar üzerinde dengesiz yükler olabiliyor. Dolayısıyla iyi bir yönetim sistemi ve enerji depolama sistemiyle bunları dengelememiz söz konusu olabilir.

Harmonik azaltabiliyoruz. Harmoniği nasıl azaltıyoruz? Elinizde bir enerji depolama sistemi varsa, bunun önüne yine bir güç elektroniği çeviricisi koyarak, onu aktif bir filtre olarak kullanıp, sistemdeki harmonikler eşit, ama ters yönde harmonikler üreterek sistem harmoniklerini sıfırlayabiliyoruz. Bu da şebekenin kalitesini arttırmanın bir yolu oluyor. Dolayısıyla enerji depolama sistemi bir mikro şebekenin bütün dezavantajlarını ortadan kaldırabiliyor ve güvenliği iyileştirebiliyor ve gücün güvenilirliğiyle ilgili olan standartlara ulaşmamızı sağlıyor. Esnekliği iyileştirebiliyor, daha esnek bir sistem yapabilmemize neden oluyor.

Önümüzdeki zorluklar ve engeller ve sonuçlarla bunu bitirelim. Enerji depolamanın yaygın şekilde konuşlandırılması yönünde 3 tane ana zorluğumuz var; birinci zorluk maliyet. Enerji depolama sistemlerinin yüksek maliyeti nedeniyle yaygın oranda bir artışını göremiyoruz, ama sevindirici bir gelişme var; fiyatları hızla düşüyor. Yani nasıl güneş enerji sistemleri fiyatları son 10 yılda çok hızlı bir şekilde düştüyse, enerji depolama sistemlerinin maliyeti de hızlı bir şekilde düştü. Son 10 yılda 3'te 1'ine düştü ve daha da azalacak. Dolayısıyla o kritik seviye aşıldığında, artık maliyet unsuru bir problem olmaktan çıkmış olacak ve bu unsur ortadan kalktığı zaman çok daha yaygın kullanacağız. Basit bir örnek vereyim. Bugün hepimiz yedek güç kaynağı alarak jeneratörleri kullanıyoruz. Bu enerji depolama sistemleri, örneğin akü fiyatları yeteri kadar düşmüş olsa, hepimiz evimize basit bir akü sistemi koyarak, enerji kesintisinde bunu sağlayabiliriz. Aynı zamanda çatımızda da bir güneş panelimiz varsa, oradaki enerjiyi orada da depolayıp, ihtiyacımız olduğu anda kullanabiliriz. Yani bunun önündeki en büyük engellerden biri maliyet.

İkinci problem, yardımcı ekipman maliyeti de biraz yüksek, yani maliyeti etkileyen bir unsur. Onlar da bazen birincil maliyetin yüzde 60-70'ine tekabül edebiliyor. Yine bir mikro şebeke için uygun tipin seçilmesi bir zorluk. Yani hangi depolama sistemini seçeceğiz, nasıl boyutlandıracağız? Dolayısıyla bu da önemli zorluklardan biridir.

Son olarak da, enerji depolama dağılımını teşvik etmek ve paydaşların yatırımını teşvik etmek için, uygun kuralların ve düzenlemelerin oluşturulması gerekiyor. Kurallar ve sistemler olmadan bunların yaygınlaşmasını da sağlayamıyoruz. Yani bu konuda uygun performans kriterleri ve standartların yapılması gerekiyor.

Sonuç olarak, enerji üretim modellerinin yenilenebilir enerji kaynaklarına evrilmesi artık kaçınılmazdır ve bunun başladığını görüyoruz dünyada. Yenilenebilir enerji kaynaklarının bulunduğu şebekelerin akıllı ve mikro şebekelerden oluşması da kaçınılmazdır. Yani gelecekte 2 tane kaçınılmaz durum var önümüzde ve dolayısıyla enerji depolama teknolojisinin gelişimi de mikro şebekelerdeki problemin ortadan kaldırılması açısından son derece önemli olacaktır. Bizim de bu konudaki engelleri aşarak, bunun yaygınlaştırılması konusunda çalışmamız gerekiyor. Dolayısıyla enerji depolama sisteminin de geleceğin mikro şebekelerinin vazgeçilmez ve en önemli elemanlarından biri olduğunu söyleyebiliriz.

Sabrınız ve ilginiz için hepinize teşekkür ederim.

I. OTURUM SORU-YANIT BÖLÜMÜ

Oturum Başkanı-Doç. Dr. Alkan Alkaya: Sunum için teşekkür ediyoruz Bilal hocama.

Bir 10 dakikamız var; 10 dakika içerisinde de soru-cevaplarla eksik kalan kısımlar, katkılar varsa onları sunabiliriz.

Buyurun hocam.

Prof. Dr. İnci Gökmen: Tanay hocaya bir soru yöneltmek istiyorum.

Her iki konuşmayı da çok beğendim. Sağ olun.

Bu Burdur ve Çanakkale'deki uygulamaları İstanbul, Ankara, İzmir gibi şehirlere uygulamak da mümkün olacak mı, onu merak ettim.

Prof. Dr. Tanay Sıdkı Uyar: İstanbul, İzmir, Ankara için başladık.

Oturum Başkanı: Buyurun hocam.

Serdar Denktaş: Teşekkürler. Muğla Çevre Platformu'ndan katılıyorum.

Tanay hocama bir soru yöneltmek istiyorum. Kentler yüzde 100 yenilenebilir enerji planlaması yaparken -ülkemiz için söylüyorum- şöyle bir handikap yok mu: Ülkenin genel bir enerji politikası var ve kentler de bu genel dayatılan politikaların sınırları içinde hareket etmek durumunda. Muğla'dan örnek verecek olursak, 3 tane termik santralle yaşamak durumundayız ve bu santrallere daha 25 yıl ömür biçilirken, çalışması öngörülürken, bunların toplumsal ekolojik maliyetleri yanımızda dururken, örneğin, bunların kapatılmasını öngörmeksizin, Muğla Belediyesi nasıl bir planlama yapabilir? Burada bir özerklik, bir demokrasi sorununun da olduğunu düşünüyorum. Yani belediyelerimiz ne kadar özerk, katılımcı karar alma sistemleriyle yönetilebiliyor mu ki, bunları yapabilsinler?

Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Tanay Sıdkı Uyar: Herhangi bir çözüme gitmek için, yeterli kaynak dedik, teknoloji dedik, en ucuz dedik. Şu anda o duruma geldi. Yani daha önce belediyelerin katılımı, ek çaba sarf etmesi gerekiyordu. Şimdi, en ucuz olanı yapıyor, en ucuz olana ikna etmek zorunda. Ama merkezi yönetimlerin aldığı kararlarla sürmekte olan, daha doğrusu bugüne kadar yapılmış yanlışlarla, enerji politikalarıyla, yani başka ülkelerden kredilerle onların çöp teknolojilerini alıp onlara ev sahipliği yapma politikaları diyelim, öyle oluşuyor onların hepsi. Onlar tahribatını yapıyor.

Yani belediyeye kimse demez ki, "Kardeşim, sen niye güneş enerjisi kullanıyorsun?" diye. O elektrik şebekesinden almaya çalışıyorsa, alıyorsa, onu pahalıya almak istiyor, pahalı kullanmak istiyor, uğraşmak istemiyor. Şu geldiğimiz noktada söylüyorum. Yani yerel yönetimler çok önemli. "Petrol kullanacağız, doğalgaz kullanacağız" diye birilerine söz vermedilerse eğer, yerel yönetimler kendi enerjilerini şu anda 7-8 misli ucuza üretebilirler ve o kaynakları başka bir şey için kullanabilirler.

Bir tane örnek mobil santrallerle ilgili oldu. Dalaman'da, sonra Batman'a giden mobil santrali orada kurmak istediler. Beni de çağırdılar bütün oteller falan, anlattık. ANAP'lı belediye başkanı ve ikna ettik, izin vermediler. Öyle kurtuldu orası. Yani yetkileri var, izin vermeyebilirler; ama aynı partidenim diye verdiklerinde sorun olabiliyor. Kooperatifler kendi elektriğini en ucuza üretmek ihtiyacında, belediyeler de kendi enerjisini üretebilir. Bunu yaptıklarında, zaten diğerleri serbest piyasada iflas ediyor. Kaliforniya'da yüzde 30-40'a ulaştı esnek şey. Nükleer santral, "Ben para kazanamıyorum, kapatacağım" diyor. Washington da aynı şeyi söyledi. "Bir dakika, hemen kapatmayın" dedi Washington yönetimi, 1 milyar dolar verdiler. Zararlı sübvansiyon diyoruz ona. Hani, "Bu rezilliği biraz daha sürdür, biz hazırlanalım" diyorlar. Yani yerel yönetimler belirleyici.

Kendi eviniz, şu anda herkesin kendi evine güneş paneli koyup en ucuz yapma hakkı var. Şimdiye kadar Diyarbakır'da belki 4 defa söyledim, Türkiye Çevre Platformu'nda hep konuşuyoruz; yani kendi elektriğinizi kendiniz en ucuza üretebilirsiniz şu anda. Oradan başladığınızda, zaten merkezi yönetim sıkışıyor. Onun desteklediklerı iflas

etmek zorunda kalıyor, bırakmak zorunda kalıyor. Kömürle doğalgazın şu anda geldiği yer o. 11 doğalgaz fabrikası Afrika'ya gitti, diğerleri de emre âmâde olma parası istiyorlar. "Yoksa, devam edemiyoruz" diyorlar. Yani öyle bir yöntem olabilir ancak. Yoksa, merkezi yönetim nükleeri yapacağım diyor; ama şimdi, yapamayacağım diye açıkladı, çünkü Japonlar da yapamıyor diye. Büyük bir ihtimalle bir yasa çıkarılacak parlamentoda, Sinop Nükleer Santralinin iptali diye. Yani bunları hep bekleyin diye söylüyorum.

Oturum Başkanı: Kısa sorular ve kısa cevaplar lütfen, çünkü son 5 dakikamız.

Buyurun.

Mehmet Mak (EMO Adana Şube Yönetim Kurulu Başkanı): Tanay hoca uzun konuştu, benim de biraz uzun konuşmam lazım.

Prof. Dr. Tanay Sıdkı Uyar: Benden intikam mı alıyorsun?

Mehmet Mak: Evet, evet. Katılmadığım yönler var.

Ben, Elektrik Mühendisleri Odası Adana Şube Başkanıyım. Aynı zamanda Büyükşehir Belediyesi Enerji Birimi Koordinatörüyüm. Bizim 10 milyona yakın elektrik giderimiz var. Diyelim ki, Cumhurbaşkanı dedi ki, "5 megavatlık lisanssız, tükettiğin kadar elektrik üret." Ben de çok heyecanlandım, 1200 dönüm yer buldum. Kiraladık, fizibiliteyi yaptık. Anlaşma gücümüze göre, beşer megavatlık, 60 megavatlık santral kuracağız. Buraya kadar güzel. Ben biraz geç gittim. Özelleştirmeler var; bakım, dağıtım özelleştirmeleri. O kadar kötü ki...

Bizim Elektrik Mühendisleri Odasının çatısına 27 tane panel koyduk, 2 senedir bir kuruş para ödemiyor. 7.02 kilovatlık elektrik üretiyoruz ve biz şimdi elektrik satıyoruz sürekli. Genel Merkeze biz görmeden paralar gidiyor, onu da söyleyeyim.

Birinci engel dağıtım firmaları. Diyor ki, "Çatıda üretirsen mesele yok." Benim kaç dönüm çatım var? 9. madde dedi ki, "Evet, arazide de üret." Dağıtım firmaları, "Dur bir dakika! Ben 31.5'tan dağıtacağım bunu. Ürettiğin yerden, senden 21 kuruşa alırım. Bir de tüketeceğim bunu; 21 kuruş da buradan alırım" diyor. 42 kuruş. Yani bir yerden engeller var. Elektriğin dağıtımı da, üretimi de, iletimi de özel olamaz. Bunun üzerine gitmemiz lazım.

Oturum Başkanı: Teşekkürler.

Buyurun.

Ahmet Oktay Demirkan: Herkese günaydın. Ben İskenderun'dan geliyorum. Türkiye Çevre Platformu Yerel Sekreteriyim.

Öncelikle bu sempozyumu hazırlayan tüm arkadaşlara, kuruluşlara ve kişilere teşekkür etmek istiyorum.

İki noktayı hatırlatmak için söz aldım. Biliyorsunuz, bir çuval yasa geldi Meclise, iki ortağın oylarıyla kabul edildi, sona veto edildi. Veto edilince, bir kahraman da yarattık bu arada. O çuvalın içerisinden filtreyle ilgili yasa çıkartıldı, yeniden oylandı ve kabul edildi. Bu olay, sanki santrallerin bacasına filtre takınca, o santraller temiz enerji üretiyor oldu; yani kamuoyunda böyle bir algı var. Sonuç Bildirgesinde bunun bir şekilde altının çizilmesi gerektiğini hatırlatmak istiyorum.

Son olarak da, bir toplu fotoğraf ihtiyacı olacaktır diye düşünüyorum. Bunun organize edilmesi için Sayın Başkandan arz ediyorum.

Prof. Dr. Tanay Sıdkı Uyar: Onunla ilgili bir şey söylemek lazım. Filtre takmak, takmamak değil; kömür, doğalgaz, petrole hiç bulaşmamak, yerin dibinde bırakmak lazım onları. Yoksa, "Çevreciler filtre takın diyor, diğerleri takmayın diyor" gibi bir ikilem, sorunun bulunduğu yerde dolaşmak ve soruna katkıda bulunmaktır.

Oturum Başkanı: Cemalettin ağabey; buyurun.

Cemalettin Küçük: Bütün değerlendirmeleri kapitalist sistem içerisindeki ekonomik verilere göre yaptığımızda, bir tarafa ucuz, bir tarafa pahalı diyebiliyoruz; ama genel olarak sanal değerlendirmeleri de, ekonomik değerlerini de üst üste koyduğumuz zaman, hangisinin ucuz, hangisinin pahalı olduğu konusu çok daha tartışma gerektiren bir konudur. Pahalı veya ucuz tartışmasını kapitalist sistem içinde yapmak yerine, başka bir sistemle bunu düşünmek gerekir.

Doğu ve Güneydoğu'da birçok büyükşehir belediyemize kayyum atandı. Buyurun, enerjiyle ilgili ödeme yapamıyor bu vatandaş kardeşim. Nasıl yapsın? Bu konuda bir öneri var mı?

Prof. Dr. Tanay Sıdkı Uyar: Soru anlaşılamadı.

Cemalettin Küçük: Yerele el konuldu, kayyum atandı. Vatandaşın elektrik parasını ödeyebilecek parası yok. Bu konuda bir öneri var mıdır?

Oturum Başkanı: Son bir soru daha alabiliriz.

Buyurun hocam.

Prof. Dr. Kayıhan Pala: Benim adım Kayıhan. Ben halk sağlıkçıyım.

Bu yenilenebilir enerji konuşulurken, bazı kavramları ekolojik yıkım üzerinden de değerlendirmek lazım. Mesela, biyokütle diyoruz, jeotermal diyoruz; ama biyokütlenin bazı alanları var ki, odun ve odun ürünleri yakarak, her yere küçük bir termik santral kuruyorsunuz ya da jeotermal, kükürt kirliliği ve çevredeki başka yıkımlar üzerinden bayağı ciddi bir problem yaratıyor. Tanay hocam gösterdi; Türkiye'nin bu konuda, jeotermali daha da arttırmakla ilgili girişimleri var. Dolayısıyla ben, her iki konuşmacıya da sormak isterim bu konudaki fikirlerini. Yani yenilenebilir denildiğinde, ekolojik yıkım göz ardı edilerek, "Ne olursa olsun" üzerinden değerlendirmek yerine, herhalde doğa ve insan için en zararsız olanlarını seçmek için bir çaba göstermek lazım. Konuşmalarımızda buna da değinirsek, memnun olurum. Çünkü pek çok insan, yenilenebilir denildiğinde, mesela biyokütle mücadelesinde, bizim Bursa'da, "Hocam. Bu yenilenebilir; niye karşı çıkıyorsunuz?" diye itirazlar var. Oysa, yenilenebilirin içini de daha iyi doldurmak gerekir.

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkürler.

Her iki konuşmacımızdan da birer cümleyle yanıtları alırsak memnun olurum.

Prof. Dr. Tanay Sıdkı Uyar: Dün biraz konuştuk aslında bunu. Yenilenebilir enerji kaynakları ve onların kullanımı çözüm olarak çıkıyor, ama onların da uygulanma kuralları var. Mesela, rüzgâr türbinlerini gelip şehrin kıyısına koymak. Yani pek kirlendiğinden falan değil de, adam oraya tatil köyü yapacak Bodrum'da, çevre derneği kurmuş, boğuşuyor şeyle. Öyle bir gerilime gerek yok orada. Biyoenerji dediğimizde, ağaçları kesip yakmaktan şey yapmıyoruz; orman atıkları varsa, tarım atıkları ve belediye atıklarının değerlendirilmesinden söz ediyoruz. Onların metanının çıkması yerine, metanı alıp, Danimarka'da da, her yerde de o var; kâr amacı gütmeyen kooperatiflerle topluyorlar. Biyoenerji derken ondan bahsediyoruz. İsveç'te yapıyorlar. Toprak reformu yapılmış, 60 hektarı var; her yıl bir dönümü yapıyor, 60 yıl sonra orada tekrar ağaç çıkıyor. Yani öyle sürdürülebilir ormancılık yönetimi de var. Ama şu anda bizim kastımız, Türkiye'de -dünya da şu anda oraya gidiyor- orman atıkları, tarım atıkları, belediye atıklarının dönüştürülmesi, gazın alınması, o pisliğin temizlenmesi. Biyoenerjiden kastımız o. Bunun da yapılması lazım zaten. Sonunda yine metanı da yakıyorsunuz; ama karbondioksite çevirdiğin zaman, 21 kere daha az şey olmuş oluyor. Yani onun öyle yapılması lazım.

Rüzgâr ve güneşe geldiğimiz zaman, güneş zaten çatılarda olmak durumunda. Orada bir problem, kullanılan yarıiletken malzeme eğer elektronik cihazlarda kullanılan yarıiletken malzemeyse, bu toksik ve sorunlu. Silisyumda o yok genelde; yani kullandıktan sonra yastık yap, yat. Ona dikkat etmek lazım.

Üçüncüsü de, güneş santrallerinin tarım alanlarına konulması konusu var. Çinliler buna çözüm buldular; 2 metre yükseltiyorlar platformları, altında tarım yapılıyor çok rahat. Başladı o. Rüzgâr türbinlerinin alanlarının altında da başladılar.

Rüzgâr türbinlerine gelince, rüzgâr türbinleri, ne olursa olsun, o kurallara uygun olmak zorunda. Rüzgâr türbinlerinin çevreyle ilişkisi anlamında 4 tane kriteri var. Yani arıların öldürülmesi falan filan değil. Rüzgâr santralinin kurulması için 4 tane kriter var. Bir tanesi, radarı etkilemeyecek; yani radar, rüzgâr türbinlerini düşman diye görmeyecek. Görüş alanına koyamıyorsunuz. İki,

gürültüsü. Orada bir araba çalışıyor diye düşünün; 70 desibel. Otobüslerde 80 desibelde gidiyoruz. Onun en yakın evde 45 desibele düşmesi lazım. Eğer hastane veya yuva varsa 35 desibele düşmesi lazım, yani 1 kilometre uzakta olması lazım rüzgâr türbininin. Ama şehrin içine sokmazsanız, bunu halledebilirsiniz. Halletmezseniz, bilgisayar, "Yasadışı bir şey yapıyorsunuz" diyor. Üçüncüsü, kuşların göç yollarına koymayacaksınız. İngiltere'de mesela, 1 sene gözlüyorlar, kuşlar nereden gidiyor diye, "Ancak şurada yapabilirsiniz" diyorlar. Dördüncüsü de, rüzgâr türbini eğer ortada bir yerdeyse, güneş batarken veya bu taraftaysa, rüzgâr türbininin gölgesinin konutların içinde tur atmaması lazım. 4 tane kriter var; buna uymak zorunda herkes. Ormanın içine yapmamak lazım. Tabii ki bunlara uyulmak zorunda. Çünkü çözüm olduğunu söylüyorsanız, ama bu arada yan yollar bulup tanıdığı vesairesiyle bunu aşanlar varsa, savcının, polisin önlemesi lazım. Su içiyor diye bir katili sevmiyoruz biz, katilse hapishaneye girsin; ama "Su içilmez" demiyoruz, katil bunu yapıyor diye. Anlatabiliyor muyum?

Oturum Başkanı: Buyurun hocam.

Doç. Dr. Bilal Gümüş: Temel bir sorunumuz var. Enerji üretiminin tamamen ekolojik çevreye hiç zarar vermeyen bir yolu yok; ne yaparsak yapalım, belli oranda zarar veriyoruz, hangisini kullanırsak kullanalım. Yalnız, yenilenebilir enerji kaynaklarının diğer enerji üretim yöntemlerine göre çok daha az zarar verdiğini söyleyebiliriz. Bunları yaparken de ekolojiye uygun, talimatlarına uygun olarak yapıldığı zaman da en az zararı verebiliriz. Örneğin, jeotermal sistemlerde çıkarılan su tekrar deşarj edilirse alındığı yere, zararı minimize etmek mümkün; ama bunlar maliyet unsuru olduğu için, kimisi bunu yapmadığından dolayı, kükürt ve benzeri oluşumlar etrafa zarar verebiliyor. Bunları minimize etmeye dikkat edersek, en uygun çözüme gideriz diye düşünüyorum, yani ekolojik olarak da bunu yapabiliriz diye düşünüyorum.

Oturum Başkanı: Çok teşekkür ediyorum dinlediğiniz için.

ÖZEL OTURUM

"ILISU BARAJI ve HASANKEYF"

Konuşmacı:

Agit Özdemir

Agit Özdemir & Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi

Merhaba.

Bu oturumun hem konuşmacısı, hem moderatörüyüm. Bir saat sürecek bir oturum olacak. Arkadaşlar, hem moderasyonu hem de sunumu yapmamı istediler. Umarım, salonu doyuracak bilgiler verebilirim.

Biraz kendimi tanıtmak istiyorum. Harita mühendisiyim. Kent, ekoloji, mekân üzerine çalışmalar yapan, söz söyleyen, söz üreten ve bu sözleri doğrudan eyleme geçirebilen, geçirmeye çalışan bir mühendisim.

Neler anlatacağımdan biraz bahsetmek istiyorum. Ilısu Baraj'nı inceleyeceğiz ve Ilısu Barajı özelinde Hasankeyf'i biraz inceleyeceğiz. Teknik verilerden çok, devletin enerji söylemi üzerinden yıllardır ısrar ettiği Ilısu Barajı'nda enerji söyleminin nelere mal olacağını; toplumsal açıdan, ekolojik açıdan, kültürel açıdan maliyetinin ne olacağını tartışmaya çalışacağız. Yani teknik verileri çok az sunmaya çalışacağım. "Enerjiye ihtiyaç var mı, yok mu?" meselesini zaten dün Gazi hocam başta olmak üzere birçok hocamız değerlendirdi. Sunumu bu şekilde anlatacağız.

Dünden bugüne Ilısu Barajı ve Hasankeyf meselesi:

Ilısu Barajı'yla ilgili çalışma yaparken karşılaştığımız en büyük sıkıntıyı söyleyeyim öncelikle. Verilere ulaşım noktasında çok büyük sorunlar yaşıyoruz. Yani Ilısu Barajı'nın daha önce ÇED'i olmamasına rağmen, "ÇED'e gerek yoktur" meselesi vardı. Uluslararası camiada ve Türkiye'de süren mücadele sonucu, 1. Konsorsiyum ve 2. Konsorsiyumun dağılması ve Avrupalı şirketlerin, bankaların isteği üzerine bir ÇED raporu hazırlandı. Bilim insanlarınca yapılan yorumlara göre, bu ÇED raporu da yetersizdir. Ulaşabildiğimiz tek belge bu, STK'ların hazırladığı basın açıklamaları ve raporlardır. Bunun dışında, daha önce hazırlanmış Ön Fizibilite Raporu, Mühendislik Jeolojisi Raporu, Fizibilite Raporu, son tasarım ve benzeri raporlara hiçbir şekilde ulaşamıyoruz. Aynı şekilde, Ilısu Barajı kapsamında yapılan ihale dokümanlarına dahi ulaşamıyoruz. Bu ihale dokümanlarına bile mahkeme kararlarıyla ulaşabiliyoruz.

Ilısu Barajı'yla ilgili biraz teknik bilgiler verelim. Üreteceği ortalama enerji 3 bin 883 milyar kilovat olarak geçmektedir. Son dönemlerde, devlet söyleminde bu 4 bin 120 olarak geçmeye başladı. Eğer bu Ilısu Barajı su tutmaya başlarsa ve tamamen hacim dolarsa, 313 kilometrekare gibi bir alan su altında kalacak. Dünyada gövde yüksekliği en yüksek olan barajlardan biridir. Maliyeti 3 milyar TL olarak geçmektedir. Tabii, bunlar çelişkili ifadeler. Bunu da biraz açmaya çalışacağım.

Maldivler 298 kilometrekare yüzölçümü olarak, Malta 316 kilometrekare. Ilısu Barajı, tamamen su tutarsa kaplayacağı alan itibarıyla 331 kilometrekare su altında kalacak. Böyle bir alan bu barajla sular altında kalacaktır.

Ilısu Barajı'yla ilgili, bu gövde hacminin yapılacağı yerle ilgili 1954'te hazırlanan raporlarda 10 yer önerilmiş, ama en son Ilısu köyü seçildi. Ilısu köyü de stratejik bir yer. Irak'a uzaklığını tam gösteremedim burada, ama birçok yere stratejik bir noktada kuruldu aslında. Buraya kurulmasının sebebi de, geriye kalan 9 yerin aslında baraj kurulursa, suyun kaçak yollarla şey olacağı, oradaki kayaların jeolojik açıdan geçirimli olduğu söylendi ve Ilısu seçildi.

Ilısu Barajı'nın bedeliyle ilgili çok fazla söylem var, yani maliyetiyle ilgili söylemler var. Bugün birkaç gazeteye baktığınız zaman bile farklı söylemler gelişmektedir. Cengiz İnşaat'ın İnternet sitesinde 875 milyon euro olarak geçmekteyken, son dönemlerde DSİ'de 1.8 milyar euro olarak geçmeye başladı bunun maliyeti. Daha önce bazı devlet yetkileri, DSİ dışındaki devlet yetkilileri 1.1 milyar euro olarak aktarmaya başladılar

bunu. Böyle çelişkili ifadeler var. Yani kamu eliyle yapılacak çalışmalar sanki maliyetin dışında gibi gösterilmeye başlandı. 2000 yılında Dünya Barajlar Raporu hazırlandı. Buna göre, artık barajların maliyetinin 2 kat arttığı söylendi. Bugün Ilısu'da da sadece ulaşabildiğimiz veriler bunlar. Belki daha fazladır maliyet.

ÇED'den bahsettim. ÇED yoktu. Biliyorsunuz,1980'li yıllarda yürürlüğe giren mevzuat gereği artık ÇED gerekliydi; ama Ilısu Barajı daha önce planlandığı için, fizibilite raporları hazırlandığı için bundan muaf tutuldu. 2005 sürecinde uluslararası baskı ve kamuoyu baskısından dolayı Avrupalı şirketlerin ve bankaların zorlaması sonucu bir ÇED raporu hazırlandı. Bu da yetersiz bir ÇED raporu. Bilim insanları bunu çokça tartıştı.

Biraz Hasankeyf'ten bahsedelim; hepimizin bildiği Hasankeyf. Ben böyle bir başlık attım. Umarım haddimi aşmamışımdır. Herkesin bildiği, aslında kimsenin bilmediği bir Hasankeyf var. Hasankeyf Antik Kenti'nin ismi yaklaşık 3 bin 600 yıldır biliniyor. İlk isim meselesi Suriye'deki Mari Antik Kenti'nde bulunmuş tabletlerde kaya anlamına gelmektedir. Tabii, Hasankeyf'ten evliyalar geçmiştir. Evliya Çelebi'nin adlandırması var, yabancı isimler var.

Hasankeyf'in sadece birkaç özelliğini verelim. Bölgede Pers, Roma, Bizans, Emevi, Abbasi, yani 20'den fazla kültürün izleri var bu Hasankeyf'te. Aynı zamanda İran Yarımadası, Kafkaslar ve Anadolu arasındaki bir geçiş güzergâhıydı. Zaten Dicle Nehri üzerinde yer aldığı için önemli bir geçiş güzergâhı olarak kullanılmaktaydı. Hasankeyf, kalesi, mevcut konumu, stratejik konumu gereği her zaman kavimlerin paylaşamadığı ve savaşların yaşandığı bir yer haline gelmiştir. Gelen her kültür burada izler bırakmış, yalnız Moğol istilasındayken zarar görmüştür ki, bugün yaşadığımız süreç Moğol saldırısını aşan bir süreçtir.

Yahudi, Hıristiyan ve İslam kültürleri bir arada yaşamış burada ve hâlâ izlerini görmek mümkün. Ilısu baraj suyu altında kalacak köylerden bazıları Ezidi köyleri. Ilısu Barajı'yla beraber birçok kültür, inanç kültürü su altında kalacak ve yok edilecek aslında. Dediğim gibi, Kâtip Çelebi, buraya "Gülün Başı" denildiğini yazar. Maximilian Streck, "Mağara sakinlerinin payitahtı" demiştir. Birçok belge, dokümanda Hasankeyf ismi geçmektedir.

Bu haritada da gösteriyor ki, aslında Amed'den başlayan, Diyarbakır'dan başlayan ve Ceziret-i İbn Ömer, yani Cizre'ye kadar ve ardından Musul'a ulaşan nehir taşımacılığında önemli bir görev üstlenmiştir Hasankeyf tarihi boyunca. Bu kadar önemli bir kenttir.

Hasankeyf, 1978 yılında 1. derece SİT alanı ilan edildi. 1. derece SİT alanı demek, kesinlikle dokunulmaması gereken alan olarak geçmektedir; ama SİT alanı ilan edilen yerde iş makinelerinin yıkımı devam etmektedir.

SİT alanı ilanı aslında biraz ikiyüzlü bir karardı. SİT alanı ilan edildikten sonra, orada bir çivi dahi çakılmasına izin yokken, bugün iş makinelerinin ve ağır vasıtaların çalışmalarını, yıkımını görebiliyoruz. SİT alanı ilan edildikten sonra, buradaki insanlar 1960'lı yıllarda mağaralardan taşınıp, bugün yeni yerleşke dediğimiz, yani Hasankeyf tarihi

yerleşkesi dediğimiz yerde insanlar evlerini yaptılar. SİT alanı ilanından sonra insanlar ne evlerini onarabildiler, ne yeni evler yapabildiler. Bu insanlar evlendi, çocuk sahibi oldu. Yeni ev yapamadıklarından dolayı ve onaramadıklarından dolayı her zaman göç gerçekleşti. Bu göçle, 5 binden 3 bine indi. En son yıkımla, 3-4 sene önceye kadar da, yıkım bu boyuta geldikten sonra 1000'in altındaydı nüfusu. Her zaman nüfusu azaltıldı ve bilinçli bir şekilde yapıldı bu. Hasankeyf SİT alanı ilan edilirken, aslında başka SİT alanı ilan edilen yerlerde Ilısu Barajı'ndan kaynaklı olarak devlet, buranın SİT alanından çıkarılmasını öngören kararlar çıkardı. Yani aslında ikiyüzlü bir karardı bu. Bir yerde Hasankeyf'i SİT alanı ilan ederken, Hasankeyf gibi tarihi bir yerin SİT alanından çıkarılması için kurul kararları çıkarıldı, yazılar yazıldı.

Hasankeyf'i hep UNESCO'yla andık. UNESCO meselesini de biraz açmak gerekiyor. UNESCO'nun belirlediği 10 kriterden 9'unu sağlıyor Hasankeyf. TMMOB Mimarlar Odası ve sivil toplum örgütleri bir çalışma yaptılar, bunu bilimsel olarak açıkladılar. Dünyada, 10 kriterden 9'unu sağlayan tek yer. Birçok çalışma yürütüldü UNESCO'ya alınması için, ama her zaman bu çalışmalar istismar edildi. Hatta Hasankeyf'in UNESCO sürecine alınması, 2004 yılında Avrupa Parlamentosu'nda bir öneri olarak çıktı. Ama geldiğimiz aşamada, 2016'da Direktör şöyle bir açıklama yaptı: "UNESCO devletlerarası bir kurumdur ve Hasankeyf'in UNESCO'ya girebilmesi için Türkiye Devleti'nin başvuru yapması gerekiyor." Ki, devlet hiçbir zaman böyle bir adım atmadı.

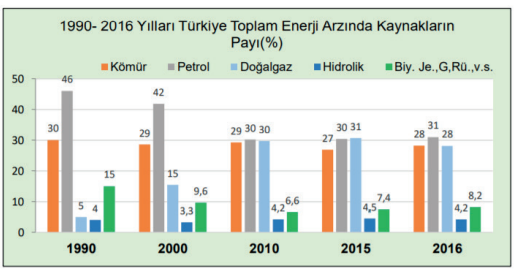
Bu sürece nasıl geldik, Hasankeyf'teki Ilısu Barajı'ndaki bu sürece nasıl geldik? Ilısu Barajı 1930'lu yıllarda konuşulmaya başlanıyor, 1954 yılında MGK kararıyla artık bu barajın yapılması kesinleştiriliyor. 1997'de yatırım programına alındı. Uluslararası camiada, Türkiye'de, bölgede buna karşı o günden beri hep tepkiler gelişti. 2002 yılında proje durduruldu; ama devlet her zaman yaptığı gibi, arkadan dolanma stratejisiyle tekrar baraj devam etti ve 5 Ağustos 2006 tarihinde, o zaman Başbakan olan Recep Tayyip Erdoğan açılışını yaptı. Devlet Su İşleri yetkilileri Ilısu Barajı'nı milli bir proje olarak lanse etti. O zaman Recep Tayyip Erdoğan'ın bir açıklaması vardı. "Bu, bizim milli meselemizdir. Ne gerekiyorsa, ne kadar para gidiyorsa yapalım" söylemi gelişti ve ardından süreç devam etti.

Ben, Ilısu meselesini sadece enerji politikası üzerinden değerlendirmiyorum. Ilısu projesinin, devletin güvenlik politikasıyla ilintili olduğunu belgeler bize söylemektedir.

2005 yılı MGK toplantısının basın bildirisinden: "Sınır aşan sular üzerindeki barajların bir an önce tamamlanması gerekmektedir." 2007 yılına geldiğimizde, DSİ'nin faaliyet raporlarında "Güvenlik barajları" kavramı geçti ki, bu, dünya literatürüne güvenlik barajı kavramını Türkiye kazandırdı. Böyle bir kavram yoktu. Yani bu, devletin güvenlik politikasından ayrı değerlendirilemez. Sunumda, Fırat Nehri üzerindeki politikalardan da bahsedeceğim biraz, Suriye'yle yaşanan sorunlardan.

Ilısu Barajı'na biz güvenlik politikası derken, bazen eleştiriler aldık. Sadece Güneş Gazetesi ve hepimizin verilerimizi aldığı bir Enerji Atlası web sitesi var. Güneş Gazetesi, baraj bittikten sonra, yani fiziki gerçekleşme bittikten sonra şöyle bir başlık attı: "PKK'yı boğacak proje! Maliyeti 7 milyar TL." Diğer gazetelerin hepsi bu başlığı attı. 43 bin 942 dekar alanın su altında kalacağı, örgütün kullandığı 1000 kadar mağaranın su altında kalacağı, bunlar Enerji Atlası'nın verileri.

Ilısu Barajı'ndan nereler etkileniyor? Ilısu Barajı 199 yeri su altında bırakacak. Bu 199 yerleşim yerinden bir ilçe merkezi Hasankeyf, 4 belde, 95 köy ve 99 mezradan oluşuyor. 5 il etkileniyor buradan; Diyarbakır, Mardin, Batman, Siirt, Şırnak.

Şekil 3.14 1990- 2016 Yılları Türkiye Toplam Enerji Arzında Kaynakların Payı

Dünden beri tartışıyoruz; Ilısu Barajı bizim enerji meselemizi çözer mi? Türkiye'de yenilenebilir enerji olarak hidrolik lanse ediliyor. Burada veriler var, 2016'da yaptığı katkı var. Yüzde 4.2'lik bir verisi var. 2006 yılı tüketim değerlerine göre, Ilısu Barajı'nın kurulu güce katkısı sadece yüzde 2 olarak değerlendirilirken, 2016 yılı elektrik tüketim verilerine göre Türkiye elektrik enerjisi ihtiyacının yüzde 1.39'unu karşılayabileceği söylenmektedir. Yani Ilısu Barajı'nın enerji meselesine çözüm olmayacağını söylemek gerekir.

Biraz verilerden konuşmak gerekiyor. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın İnternet sitesinde şöyle bir ifade var: "2019 yılı ilk yarısı itibarıyla ülkemiz kurulu gücü 90 bin 421 megavata ulaşmıştır." Bu verilere dair 1-2 projeksiyon verilmesi gerekiyor. 2018 EPDK raporlarında EMO'nun yaptığı çalışmalar var. Yıllık tüketim miktarı, üretim miktarları hesaplamasından, kayıp kaçaktan toplam 22 bin 738 GWs'in kaçak olduğu söylenmektedir. Peki, Ilısu Barajı'nın ne kadar katkısı var? Ilısu Barajı'na ilişkin 3 bin 600 gibi bir şeyden bahsedilmektedir.

Aynı şekilde, şurada yine veriler var. 2019'da kurulu güç 90 bin 421 olarak verilmektedir. 2018 elektrik tüketimi de 300 TWs iken, mevcut kurulu güçle üretilebilecek elektriğin 450 TWs olacağı Cumhurbaşkanlığı ve Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'ndan, yine İnternet sitesinden aldığımız bir veri. Yani hâlâ ihtiyacın yüzde 48.5'i üzerinde bir kapasite var. Mevcut kurulu güç, yatırım aşamasındaki lisanslar, lisans alacaklar, fiili yatırıma dönüşmeleri beklenen projeleri veri alırsak, 2024'te devreye girecek santrallerle kurulu güç yaklaşık 116 bin megavat olarak planlanmaktadır. Proje üretim kapasitesi 595.3 TWs olarak düşünülmektedir. Güvenilir üretim kapasitesi 504.3 olarak verilmektedir. Bunlar Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın verileri.

TEİAŞ ve ETKB'nin verileri de, 2024 için yüksek tüketim tahmini 404.3 TWs olup, baz tüketim hacmi bu şekilde. Yani aslında enerji meselesinde bize lanse edilen, Türkiye'nin enerjisini karşılayacak Ilısu Barajı'nın bu politikaya çare olmayacağı ortada. Zaten burada dünden beri tartışılıyor. Bunlardan bahsettim zaten, devrede olanlar. Ilısu Barajı daha devreye girmedi.

Şimdi, Keban HES'le karşılaştırmasını yapalım. İkisi de 1200 MWs olarak düşünülmektedir. Keban yüzde 65 verimle düşünülürken, bugün Ilısu Barajı yüzde 35 verim olarak. Devletin verdiği rakam yüzde 35 verim ki, bu da maksimum verim. Bugün Atatürk Barajı'na baktığımız zaman, üretim verimi yüzde 48 oranlarında. Ki, bu zamanla düşecek. Ilısu HES, Türkiye'de üretim verimi en düşük HES'lerden bir tanesidir; onu bilmek gerekiyor.

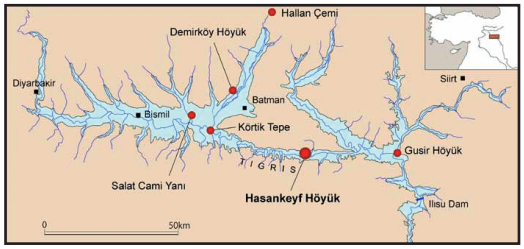
Devletin enerjiyle beraber bir kalkınma söylemi var. Kalkınma sağlar mı? Ilısu Barajı'yla, eğer gövde hacmi dolarsa, 6 bin hektar tarım alanı su altında kalacak. Bu 6 bin hektar tarım alanı 1. ve 2. dereceden tarım alanları olarak geçmektedir.

GAP'ı anlatacağım, ama GAP'tan önce birkaç nokta vermek istiyorum. GAP'la beraber Harran Ovası'nı hatırlayalım arkadaşlar. 13 yıllık sulama sürecinde, Ilısu Barajı'yla beraber, Cizre Barajı bittikten sonra sulama 121 bin gibi bir değer verilmektedir. Harran Ovası'nda aslında bu sulamanın çare olmadığını, daha fazla tuzlanma ve tek tip üretimden kaynaklı birçok soruna neden olduğunu ileriki süreçte anlatacağım. Zaten yarın da GAP tartışılacaktır.

Biraz da arkeolojik kazılardan bahsetmek istiyorum. Hasankeyf etrafında, yani Dicle Vadisi'nde bugüne kadar keşfedilmeyi bekleyen 550 tane kültürel varlık bulunmaktadır. 550 kültürel varlıkta 1986'dan beri kazılma başlandı. 2006'ydı galiba, Almanya Arkeoloji Enstitüsü Adolf Hoffman bir açıklama yaptı: "Yapılan kazılar yüzde 5-7 oranındadır. Ilısu Barajı biterse, en fazla yüzde 10 oranında kazı yapılmış olacak" ifadesi var.

ÇED raporuna geldiğimiz zaman, 289 arkeolojik SİT alanından bahsetmektedir, yani Dicle Vadisi'nde su altında kalacak... Sadece 20 sit alanında 5 kazı yapılmaktadır ve basından takip edebildiğimiz kadarıyla bu kazıların yüzeysel yapıldığı ortadadır.

Birkaç tane arkeolojik kazıdan bahsetmek istiyorum; birincisi Hasankeyf Höyüğü. Bu su altında kalacak bir höyük. Burası ilk açıldığı zaman Japon arkeologlar bir açıklama yaptı. Dünya arkeoloji camiasını çok hareketlendirecek bulgulara eriştiklerini söylediler. 11 bin 500 yıl öncesine ait yerleşim yeri bulunduğu söylendi. Ne olduysa, birkaç ay sonra, dönemin kazı başkanı, bugün FETÖ'den tutuklu kazı başkanı, aslında orada bir şey bulunmadığını, normal kazıya devam edildiğini söyledi ve bugün Hasankeyf Höyüğü'nün üzeri betonla kaplandı.

Aynı şekilde, Körtik Tepe, insanlığın tarımsal hayattan önce yerleşik düzene geçiş dönemini anlatıyor yani çok önemli bir bulgu. 12 bin 500 yıllık bir tarihi olduğu söylenmektedir. Bu da su altında kalacak bir yerleşim yeri.

Tel-Fafan da, Tunç Çağı'ndan kalma, Mezopotamya'nın ilk liman kenti. Bugün su altında kaldı, oradaki köy de su altında kalmaya devam etmektedir. Tabii, burayla ilgili yetersiz araştırmalar var. Bazı bilim insanlarının açıklamalarına göre, kentin 7 katmanlı olduğu söylenmektedir, 12 bin yılı da geçeceği söylenmektedir. Ama kazılar yetersiz düzeyde olduğu için, ne olduğunu bilemiyoruz, belki de bilemeyeceğiz.

150 yıllık bir çarşı yıkıldı ve yıkım esnasında arkeolojik yer bulundu. Selçuklu dönemine ait medreseler bulundu. Düşünün; yıkım devam ediyor, orada bir kazı yapmıyorsunuz, yıkımla beraber bir arkeolojik yer buluyorsunuz yani durum bu kadar vahim.

Tarihi Hasankeyf'in karşısında bir yeni yerleşim yeri yaptılar, yeni Hasankeyf dediler. Biz bunu yeni Hasankeyf değil de, yerleşke olarak tanımlıyoruz. Hasankeyf'in tek olduğunu, yerinde korunması gerektiğini ifade ettik. Bu yeni Hasankeyf'te 2 bin kişi başvuru yaptı burada yaşamak için. Burada şartlar vardı; evli olmak ve Hasankeyf'te ikamet etmek. 710 kişi hak sahibi oldu. Burada birçok sıkıntılar yaşandı. Şu anda Hasankeyf'in hemen hepsi taşındı. 45 aile hâlâ Hasankeyf'te direniyor. Bunlar da hak sahibi olamadı. Dediğim gibi, bunlarda da evli olma ve Hasankeyf'te ikamet etme şartı vardı. SİT alanından sonra göç eden insanlar, bekâr olanlar hak sahibi olamadı.

Hasankeyf'te yapılan bir araştırmaya göre, Doğa Derneğinin yaptığı anket çalışmasına göre, Ilısu Barajı'na rağmen yüzde 67'lik bir kesim Hasankeyf'te kalmak istediğini belirtiyor. "Peki, niye kalmak istiyorsun?" dediğiniz zaman, "Geçmişimiz burada, kutsal ziyaretlerimiz burada ve mezarları-

mız burada" diyorlar. Burada belleğe ithaf var, yani belleğe gönderme var. "Bütün hayatımız burada geçti, geçmişimiz burada" söylemi üzerinden, bugün göç devam ediyor.

Hasankeyf hane halkının gelirinden bahsedeyim. Burada biraz mülksüzleşme meselesine girmek istiyorum. Yapılan bir araştırmaya göre, yüzde 52'sinin asgari ücretin altında gelirlerinin olduğu; yine yerel kaynaklardan aldığımız veriye göre de, Hasankeyf halkının yüzde 60'ının Yoksullaşma Derneği'nden, derneklerden yardım aldığını biliyoruz. Ilısu Barajı'ndaki meseleyi Türkiye'deki mülkiyet politikalarından, enerji politikalarından, güvenlik politikalarından bağımsız ele alamayız. TOKİ, yoksulları konut sahibi etme şeyiyle ortaya çıktı. Bugün bu veriye baktığımız zaman, aslında yoksulların TOKİ'yle beraber daha da yoksullaştığı, mülksüzleştiği ortadadır. Hasankeyf'te de aynen bu süreç devam etmektedir. Hasankeyf'te bir eve biçtikleri değer 40-60 bin arası, yeni yerleşkedeki evi 160-180 bin arası satmaktadırlar ve halkı borçlandırıyorlar, çok ciddi bir borçlandırma. Hasankeyf Belediye Başkanı'nın zamanında bir açıklaması var; yüzde 5'inin dahi bu parayı ödeyemeyeceğini söylemektedir.

Yeni yerleşkede çok fazla sorun var. İnsanlar sadece konutların parasını vermiyor, bu konutlarda yaşanan sıkıntılardan dolayı paralar ödüyorlar. Mesela, bir ifade var burada; "Evin içinde birçok sorun olduğunu ve 33 bin TL harcadığını" söylüyor. Çünkü buradaki konutlarda, TOKİ'nin yaptığı konutlarda çok büyük sıkıntılar var. İçme suyu, altyapı ve üstyapı sıkıntıları var. Orada tamamen sorunlar çözülmeden, insanlar göçe zorlandı ve Hasankeyf boşalttırıldı. Ilısu Barajı'na gelelim. Kaç kişi göç edecek? Hasankeyf'te göçlerden biraz bahsettik, tamamından bahsedelim. 199 yerleşim yerinden Yeniden Yerleşim Eylem Planının bir açıklaması var. Yeniden Yerleşim Eylem Planında, 78 bin kişinin etkileneceği söylenmektedir, doğrudan 55 bin kişinin göç edeceği ifade edilmektedir. Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi'nin yaptığı bir çalışmaya göre, bu yerleşim yerinin 80'inin, 90'lı yıllarda süren savaştan dolayı zorla boşaltıldığı açıklandı, belgelendi. Yani siz burada bu köyleri sular altında bıraktığınız zaman, bu insanların geri dönme umudunu dahi yok ediyorsunuz. Aynı şekilde, bu köylerden 2 tanesi Ezidi köyü. Ezidiler 73 ferman yaşadı, göç ettiler ve insanların tekrar buraya dönme umudunu da sular altında bırakıyorsunuz. Yeniden Yerleşim Eylem Planının dikkate almadığı bir kesim var; Koçerler. Tamamen hayvancılıktan geçiniyorlar. Yine yaptığımız bir araştırmaya göre, 3 bin aile buradan geçiniyor ve bu Ilısu Barajı'nın etkileyeceği alanda geçiş yolları var, otlatma yerleri var. Bu Ilısu Barajı biterse, bunları da katarsak, 20-25 bin insanın etkileneceğini ortaya çıkarmıştık. Toplamda Ilısu Barajı'nın doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkileyeceği 100 bin kişilik bir insan, yani 100 bin kişi etkilenecek bu barajdan.

Çalışmalar yetersiz, ama bazı kurumlarımızın çalışmaları var; bunları sunmak gerekiyor. GÖÇ-DER'in 2006 yılında bir anket çalışması var. Burada en önemli mesele, 18-35 yaş arasındaki kesimin, aslında barajdan etkilenecek insanların yüzde 52'sini oluşturduğu. Yani bir geleceği yok etme üzerinden okumak gerekiyor bunu. Yapılan anket çalışmasına göre, bu ailelerin yüzde 85'inin geçim kaynağı tarım olarak belirtilmiş. Bu insanların kente gitme sıklığı çok sık, "En fazla niye kente gidiyorsunuz?" meselesinde, yüzde 47'si erzak alımı. Buradaki insanlar tamamen doğal yaşıyor, kırda yaşıyor ve bu insanlar kente göç etmek zorunda kalacak. Kent kültürüne yabancı insanlar ve kente göçe zorlanan insanlar olarak söylemek gerekiyor.

Köylerden çok bahsetmek istemiyorum, sadece bu köyü vermek istiyorum. Yaptığımız bir araştırmaya göre, Koçtepe köyü sular altında kaldı ve böyle bir köy inşa et-

tiler. 2 katlı, betonarme bir yapı inşa ettiler. Burada da çok fazla sorun var arkadaşlar. Burada, evlerde çatlaklar çok fazla, tarım alanları su altında kalmış. Orada muhabbet ettiğimiz bir vatandaş, evlerinin zemininin kaydığından, tarlalarının gideceğinden bahsetti. Bu çok trajik bir hikâye; 80 tane köyün 90'lı yıllarda boşaltıldığını söyledim.

Bir vatandaş, köyü sular altında bırakıldığından, direnmek için, oradan çıkmamak için, orada belki 90'lı yıllarda işkence gördüğü, sorgulandığı ve şu an boşaltılan bir karakola yerleşti ve hâlâ orada yaşamaya çalışıyor.

Bazı yanlışlar var Ilısu Barajı'yla ilgili. 2012'den beri bütün sivil toplum kuruluşlarının, medyanın, bilinçli demek istemiyorum, ama bir yanılgısı var. Bölge halkının bu barajı desteklediği söylenmektedir; ama yapılan bir anket çalışmasına göre, burada yaşayan insanların yüzde 80'i bu barajı istemiyor aslında. Peki, niye bu insanlar bu baraja tepki vermiyor? Aslında burada, devlet bir belirsizlik kavramı yarattı. Verilen bütün mücadeleye karşı devletin bir ısrarı, güvenlik politikası olduğundan dolayı bir ısrarı ve en son geldiğimiz noktada da, "Hasankeyf'in sular altında kalmaması, Dicle'nin özgür akması" sloganı. Bugün Kürt siyasetinde, mahkeme kararlarında bu ifade geçmektedir. Bazı kişilere, "Siz neden Hasankeyf sular altında kalmasın diyorsunuz, kimden talimat aldınız" tepkisi var. Yani devletin böyle bir yaklaşımı var.

Burada hepimiz Hasankeyf'e gitmişizdir, böyle bir çarşıda hepimiz gezmişizdir. Bir yıkımın üzerine bir bayrak koymak, yıkımı ne kadar kapatır, ne kadar meşrulaştırır? Buradan da 100'ü aşkın esnaf göç etti. Burada da çok büyük bir haksızlık vardı arkadaşlar. Yani insanlar dükkânını kurduğundan beri devlete vergi veriyor, ama sırf bekâr olduğu için hak sahibi yapılmadı.

Yıkıma karşı, bir arkadaşımız dükkânını yakarak tepki koydu o süreçte, çarşının yıkılması sürecinde.

Toprak yoksa gelecek yok. 6 bin hektardan bahsettim Ilısu Barajı'yla beraber.

Burada, 90'lı yıllarda göç eden, 2000 yılında tekrar köyüne gelen bir vatandaşın ifadeleri var. "Biz toprağımızı terk etmek istemiyoruz, çünkü geçinebildiğimiz tek şey toprak. Başka bir meslek bilmiyoruz. Biz zorunlu olarak çıktık. Şimdi, 2019 yılında, devletin farklı bir politikasıyla, farklı bir aracıyla tekrar köyümüzden çıkmak zorunda kalıyoruz.

Topraklı ve topraksız köylüler meselesine değinmek istiyorum. Yine GÖÇ-DER, 2006'da, Bismil'de 33 köyde bir çalışma yaptı. Yapılan çalışmada, burada yaşayan insanların yüzde 55-60'ının toprak sahibi olmadığı ortaya çıktı. Aynı şekilde, Batman'da yapılan bir çalışmaya göre, toprağı işleyen yüzde 48'in bu topraklara sahip olmadığı belirtildi. Yani Ilısu Barajı'nın aslında böyle bir kalkınma söylemine karşı bu veriyi vermek yerindedir. Kamulaştırma ve acele kamulaştırma günlük hayatımızda sıkça duyduğumuz ifadeler. Burada duyduk, başka yerlerde duyduk. Burada sadece şu ifadeyi vermek istiyorum. Bu kalkınma söylemine karşı, 2 milyar TL istimlâk değeri verildi. Yapılan araştırmaya göre, Batman'a da 800 milyon TL ödeme yapıldığı ortaya çıktı. O 800 milyon TL nereye gitti? İstimlâk paralarının yüzde 80'i Batman dışına çıktı, burada kalan para ise ya gayrimenkule ya da bireysel yatırımlara gitti, yani kalan parayı da betona gömdük. Bizim ihtiyacımız beton mu?

GAP'tan çok bahsetmeyeceğim. Ilısu Barajı GAP'ın kapsamındadır. GAP'ın sonuçlarından bahsetmem gerekiyor biraz. GAP, Kürt sorununu çözme iddiasıyla ekonomik model olarak önerilmişti. Yani aslında Kürtlerin siyasal şeylerinden çok ekonomik meselelerinin olduğu ve GAP'la bunun çözüle-

ceği iddiası vardı. Bugün gelinen noktada GAP'ın sonucunda ne oldu? 7 milyon hektar alan erozyon tehlikesiyle karşı karşıya. Çok az işletme bundan yararlandı, büyük toprak sahipleri yararlandı. Onun dışında, yapılan tarım endüstriyel tarıma döndü, tek tipleşti, tozlanma başladı. Yani GAP'ın bize sunduğu buydu.

GAP 1984'te başladı, hâlâ devam ediyor. Burada yapılan barajların ömrü 50-70 yıl arasında düşünülmektedir. Hâlâ GAP bitmedi. Yüzde 74 oranında bir fiziki gerçekleşme var. GAP bittikten sonra barajlar hâlâ çalışabiliyor olacak mı? Birçok sorun var. Cizre Barajı var; buna çok değinmeye gerek yok.

Bugün Ortadoğu'da çok büyük bir savaş ortamı var ve bu barajların aslında bu savaşı şiddetlendireceği noktası üzerinden birkaç şey söylemek istiyorum. Irak ve İran etkileniyor bu barajlardan; hem Fırat Nehri üzerinden, hem de Dicle Nehri üzerinden. Suriye de etkileniyor. Hatırlarsanız, 1997-99 yıllarında Türkiye ve Suriye Devleti arasında çok ciddi bir mesele vardı su meselesi üzerinden. Türkiye Devleti suları kesmekle Suriye Devleti'ni tehdit ediyordu, Suriye Devleti de barajları bombalamakla tehdit ediyordu. Gelinen aşamada, Türkiye'nin terörizm destekçiliğiyle Suriye'yi tehdidi sonucu, 1999, Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkışı gerçekleşti. Meselenin tamamen bu olduğunu söyleyemiyorum, ama önemli bir faktördür. Bugün geldiğimiz noktada Iraklı yetkililerin açıklamaları var; eğer bu baraj biterse, buradaki tarım alanlarının yok olacağı, tarım yapamayacağını, suya erişim olamayacağını söylemekteler. Aynı şekilde, Türkiye'nin anlaşmalara uymadığını söylemektedirler. Buradaki halklar Hasankeyf'e geldiler, devlete çağrıları oldu, bu baraj yapılırsa çok büyük sorunlar yaşayacaklarını söylediler.

Şimdi İran'a geçelim. Aslında son yıllarda beklemediğimiz bir çıkış oldu. Ruhani bir açıklama yaptı. Dedi ki, "Türkiye Devleti'ni uyarıyoruz; Ilısu Barajı'ndan vazgeçin! Ilısu Barajı'nı yaparsanız, bizim haklımız çok ciddi bir şekilde etkilenecek."

Irak'tan biraz bahsettik. Sadece şu veriyi vermek istiyorum. Dicle ve Fırat su havzasının -iklim değişikliğinden bahsediyoruz, kuraklıktan bahsediyoruz- debisinde yüzde 8 oranında bir azalma var. 25-30 yıl içinde yağış miktarının yüzde 25 oranında olacağı açıklandı. Baraj da olursa, bu insanlar nasıl sudan faydalanacak, suya erişim nasıl sağlanacak?

1999 sürecinde, Suriye, İran, Irak devlet yetkililerinin açıklamaları vardı. Saddam Hüseyin ve Hafız Esad'ın Türkiye'yi tehdit ederek, bunun gerçekleşmesine izin vermediği söylenmektedir. Ki, bu süreçlere hepimiz tanık olduk. Şunu demek istiyoruz: Bu barajın Ortadoğu'da devam eden savaşları daha da körükleyeceği, daha büyük sorunlara yol açacağını söylemek istiyoruz.

Şunu vermemin sebebi, hepimiz basından takip ettik; kayaların düşürülme meselesi. Vali beyin, "Ekolojik dinamitlerle patlatıyoruz" ifadesinin olduğu yer. Bunu niye verdim? Şurada proje adı yazıyor. Şeffaflık yok burada. Bu tabela itirazından sonra şöyle bir tabela geldi; yüklenici, kimin yaptığı ve ne kadar maliyete yaptığı. Biz hiçbir şekilde bu verilere ulaşamıyoruz. Burada yapılan bir itiraz sonucu böyle bir şey yaşandı.

"Hasankeyf'i taşıyoruz" diye bir şey çıkardılar şimdi. Hasankeyf taşınabilir mi, Ilısu Barajı altında kalacak olan Hasankeyf taşınabilir mi? 8 eser taşıyacaklarını söylediler. Bu eserlerin bir kısmını taşıdılar. Biz, bu tarihi ve kültürel varlıkların bulunduğu ortamda Dicle Nehri'yle yüzyıllardır bir birliktelikten kültürel anlamı olduğunu söylüyoruz; ama onlar bu kültürel ve tarihi varlıkları birkaç taştan ya da minareden ibaret sayıp taşıma gerçekleştirdiler. Yani çok şey olmayacaksa, şu ifadeyi kullanmak istiyorum: İstanbul'u sular altında bırakıp, "Ben Sultanahmet Camii'ni taşıyorum, kenti kurtarıyorum" ifadesi ne kadar doğru? Bunu size sormak istiyorum.

Sultan Süleyman Koç Külliyesi... Sadece minare taşındı, geri kalanı betona gömüldü.

Burada, Artuklu Hamamı ve Zeynel Bey Türbesi'nin bir birlikteliği var. Şu anki hali bu; betona gömülmüş bir şekilde.

Eserler taşınırken çok fazla zarar gördü; yani tahrip oldular, yapay malzemeler kullanıldı. Bunları bir türlü raporlaştıramıyoruz, çünkü verilere ulaşamıyoruz ve yerinde inceleme şansımız yok. Ilısu Barajı Dicle Vadisi'ni sular altında bırakacak. Birkaç veri vermem gerekirse, Hasankeyf'te yapılan 3 farklı araştırmada ve Dicle Üniversitesi araştırmalarından elde edilen listeye göre, Hasankeyf çevresinde 266 adet endemik bitki türü olduğu, bunlardan 66 türün GAP ile sınırlı, 129 tanesinin Türkiye'de ender olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışma, daha sonra Dicle Üniversitesindeki hocalarımızın yaptığı çalışma sadece yüzde 5'lik bir çalışma. Askeri operasyonlar, yasaklardan dolayı, yaptığımız araştırmanın sadece yüzde 5'lik listesi.

Fırat kaplumbağasından biraz bahsetmek istiyorum. Fırat Nehri üzerinde yapılan barajlardan sonra yaşam alanları yok edildi ve Fırat kaplumbağası Dicle Nehri'ne göç etti. Bunlar Dicle Üniversitesindeki hocalarımızın yaptığı çalışmalar. Burada eğer Ilısu Barajı da yapılırsa, endemik tür olan, dünyada kırmızı listelerde olan türün Fırat kaplumbağasının yok olacağını söylemek istiyorum.

GAP İdaresi bir görevlendirme yaptı. Dediler ki, "Gidin, GAP'taki biyo-çeşitliliği araştırın." Bir rapor hazırlandı ve sonuç raporunda da Dicle Vadisi korunması gereken alan olarak belirlendi. Yani GAP'ın yaptığı bir görevlendirme, bu görevlendirme sonucu çıkan sonuç. Ne GAP İdaresi, ne devlet buna uymadı. Hukuki mücadeleden çok bahsetmek istemiyorum. Zeynel Bey Türbesi'ne dava açıldı, olmadı. AİHM'nin kararı ortada. 99'dan beri devam eden bir süreç var; bitmedi. 2013 yılında peyzaj mimarlarının açtığı bir dava sonucu baraj durdu, ama arkadan dolanma bir yöntemle devam ettirildi baraj.

Mühendislik açısından değerlendirmesini yapmak gerekirse, Ilısu Barajı yapılırsa, su kalitesinde ciddi bir düşüşün olacağı, yani suyun daha fazla kirleneceği; buradaki balıkların, canlıların yok olacağı üzerinde çalışmalar var. Hidroloji ve su dengesinin bozulacağına yönelik veriler var. Şundan bahsedeyim: Irak ve Suriye arasında bu tortulaşma meselesi var. Tarımdan bahsettik, tortulaşmadan bahsettik. İsviçre Federal Su Bilimi Teknoloji Enstitüsü'nün yaptığı bir çalışma vardı; bunu bizimle paylaştılar. Dicle'nin doğal akışında maddeler taşıdığı ve eğer bu baraj yapılırsa, bunun tortuya dönüşeceğini ve tortu miktarının yüzde 95 oranında olduğunu söylediler. Onların yaptığı bir araştırmaya göre, bu gölün tamamen kuruması, 150-400 yıl arasında bir ömür biçildi; ama bilimsel araştırmalara göre, Ilısu Barajı'nın en fazla enerji verme yılı 50 yıl olarak söylendi. En fazla 50 yıllık bir enerji üretecek bir baraj. Deprem tehlikesi var. Dediğim gibi, 313 kilometrekarelik bir alan su altında kalıyor. 10.3 milyar metreküp su toplanacak. Kandilli Rasathanesi'nde bir çalışma var; bu tarz yerlerde, kütlelerin birikmesi sonucu sismik hareketlere neden olduğu açıklandı. Dediğim gibi, oradaki projeksiyonlarda 10 yer vardı 1954 yılında, Ilısu seçildi. Bunun sebebi de, Mardin Midyat taşının olması ve bu Mardin Midyat taşının gözenekli ve suyu geçiren bir yapıda olmasından dolayı burası söylendi. Ama Dicle Vadisi'nin birçoğu zaten o taşlardan oluşuyor. Sanırım Atatürk Barajı'ndaydı, çok büyük su sızıntıları yaşandı, yapıldıktan sonra bir dünya para harcandı. Ilısu'da da böyle bir şey yaşanacaktır.

Sağlık sorunlarından biraz bahsetmek istiyorum. Burada sadece GAP kapsamında yapılan bir çalışma vardı; onu anlatmak istiyorum. Türkiye'de ortaya çıkan ve suyla bulaşan hastalıkların ortalama yüzde 80'inin GAP alanlarında ortaya çıktığı açıklandı. Ilısu Barajı biterse, bu oran çok daha yükselecek.

Özetle söylemek istediklerim şöyle: Ilısu Barajı'nın sadece enerji meselesi üzerinden, enerji ve kalkınma söylemi üzerinden değerlendirilmemesi gerekiyor. Devlet için stratejik bir proje olduğu ve bunu güvenlik meselesi olarak düşündüğü; aynı şekilde, Ortadoğu'da süren savaşlara bu barajın çözüm olmayacağı, daha fazla savaşlara neden olacağı, çökelme ve ötrofikasyon, hayvanların yok olması, iç göçler, sosyo-ekonomik yapıdaki değişim, arkeolojik alanların yok olmasıyla değerlendirilmeli. Bunun üzerinden sadece bir anekdot anlatmak istiyorum. Yıllar önce bir belgesel çalışmasında, belgeseli yapan arkadaş bana bir soru sormuştu; "Eğer Ilısu tamamen su tutarsa ne kaybedeceğiz?" Durdum, düşündüm ve "Bilmiyorum" dedim. 289 sit alanı var; bunların çok azı kazıldı. Aslında biz, belki tarihe yön verecek bulguların bile ne olduğunu bilmiyoruz, bu Ilısu Barajı yapılırsa ne kaybedeceğimizi dahi bilmiyoruz.

Ilısu Barajı'nda su temmuz ayı itibarıyla tutuldu. Suyun şu anki birikimi bu şekilde devam ediyor. Şimdiye kadar 30 tane köy su altında kaldı. Su yükseliyor, 50 metreyi aştı. Şimdilik 600 milyon metreküp birikti su. Aralık ayının sonunda da Hasankeyf'e ulaşacağı ve artık Hasankeyf'te suyun yükseleceği devlet yetkilileri tarafından açıklanıyor.

Belki uzattım; özür dilerim. Teşekkür ederim.

ÖZEL OTURUM SORU-YANIT BÖLÜMÜ

Dr. Ferhat Çıkar (Dicle Üniversitesi): Dicle Üniversitesi Elektrik Mühendisliği Bölümü'nde çalışıyorum. Elektrik Mühendisleri Odası Diyarbakır Şube eski üyesiyim.

Siz sunum yaparken, ben de güncel verilerle bilgileri tam oturtabilmek açısından bazı mühendislik hesaplamaları yaptım o sırada. Tabii, ekolojik tahribatları, sosyolojik tahribatları vesaire birçok tahribattan bahsettiniz. Enerji açısından da aslında hiç verimli olmayan bir baraj olduğundan da bahsettiniz. Bazı bilgileri güncellemek istedim. Türkiye'nin toplam kurulu gücü şu anda 90 bin 500 megavat civarında. Tabii, yuvarlak rakamlar söyleyeceğim. Türkiye'nin şu anki elektrik enerjisi üretimi aşağı yukarı yıllık 330 milyar kWh civarında. Ilısu HES tamamlandığında ve tam kapasite olarak çalıştığında üreteceği elektrik enerjisi miktarı yıllık 3 milyar kWh civarı. Bu da Türkiye'nin toplam elektrik enerjisi üretiminin yüzde 1'inin altına tekabül ediyor, yüzde 0.91. Şu anki verilere göre 0.9 civarı elektrik enerjisi üretimi yani çok düşük bir elektrik enerjisi üretimi söz konusu.

Yanlış hatırlamıyorsam, Ilısu Baraj maliyeti olarak 7 milyar TL gibi bir rakam gördüm. Onunla ilgili bir hesap yaptım. 7 milyar TL ile kurulacak güneş enerjisi, solar panellerle kurulacak elektrik enerjisinden yıllık 5 milyar kWh elektrik enerjisi üretilebileceğini hesapladım. Bu da yaklaşık olarak Ilısu HES Santralinden 1.65 kat fazla elektrik enerjisi üretimi anlamına geliyor. Tabii, mühendislik açısından değerlendirdiğimizde, enerji verimliliği açısından değerlendirdiğimizde, hiçbir enerji verimliliği olmayan bir barajdan söz ediyoruz. Bunun ekolojik, toplumsal, etnik, sosyolojik, kültürel tahribatları zaten hepimizin malumu. Umarım, kamuoyu bu konuda daha duyarlı olur. Tabii, bu saatten sonra duyarlılık söz konusuysa, yani ne fayda sağlayacaksa? En azından bu tür tarihi, kültürel yerlerin korunması yönünde toplumsal bir duruşun sergilenmesi gerektiğine inanıyorum.

Teşekkür ederim.

Agit Özdemir: Buyurun Doğan ağabey.

Doğan Altın: Maden mühendisiyim.

En son sonuçlarından bahsettiğinizde, bölgesel bir savaş vurgusu da vardı sanki onu fark ettim. Dicle ve Fırat havzası Türkiye'deki yeraltı sularının müthiş bir boyutu, Türkiye'deki yüzde 61'e tekabül ediyor yeraltı suları. Yani Türkiye'de içilebilir suyun yüzde 61'i Dicle ve Fırat havzasında. Bunun yüzde 32'sinin Dicle Havzası'nda olduğunu ve Dicle Havzası'nın Dicle Nehri ve kollarından geldiğini ifade etmek istiyorum.

Aynı şekilde, bunun bir savaşa nasıl dönüştüğü üzerine biraz katkı sunmak istiyorum. Hepimizin bildiği gibi, Dicle ve Fırat suları ta kaynaktan Basra Körfezi'ne kadar; yani Türkiye'yi ilgilendirir, Suriye'yi ilgilendirir ve Irak'ı ilgilendirir, çok kısmi olarak İran'ı da ilgilendiriyor. Hasankeyf, yani Ilısu Barajı'nın oluşumuyla birlikte Suriye ve Irak'taki su kaynaklarının yetersizliği nedeniyle bölgesel bir düşmanlık barındıracağını az çok kestirebiliyoruz. Ki, bu bölgede Körfez Savaşı'ndan sonra bütün dünyada gözle görülür bir şekilde, enerji savaşlarından sonra, 21. yüzyılın tek enerjisinin su olduğu üzerine söylemler var. Yani her ne kadar bilimsel anlamda yüzde 100 bir kanıt ortaya konulmasa da, suyun artık petrolden daha kıymetli olduğu bir yüzyılın içerisine girmiş bulunmaktayız.

Bu kadar kıymet biçilen bu suyun, Türkiye tarafından sadece Hasankeyf değil, Dicle'nin yaklaşık 6-7 kolu üzerine de yaklaşık 30'a yakın bir HES ve barajlar planlaması var. Bunların hepsi DSİ'nin planlaması içerisinde kamuoyuyla paylaşılan barajlardır. Özellikle belki Suriye'ye Dicle Nehri üzerine çok ciddi bir tahribat yaratmasa da, Irak'ın neredeyse yüzde 50'sini etkileyebilecek bir barajdır. Belki de içme suyunun yüzde 50'sini etkileyebilecek bir sürecin içerisine giriyoruz. Irak, belki bugün içme suyunu bu can suyu dediğimiz bir sudan temin etse de, bu barajların hepsinin yüzde 100 faal bir duruma geçmesi halinde, Irak gibi bir ülkenin susuz kalmasını Türkiye nasıl değerlendirecektir?

Aslında güvenlik barajlı dediğimiz mesele biraz burası. Güvenlik barajı denildiğinde,

bu ülkede sadece kendi iç güvenliği değil, aynı zamanda ülkeler arası bir güvenlik meselesidir. Bu güvenlik meselesinde, yarın susuz kalan bir ülkenin yönünü komple Türkiye'ye çevirmesi kesinlikle en temel insan hakları boyutunda bile bir savaş sebebidir.

Agit Bey, size soruyorum: Türkiye sizce bu barajları yaparak bu savaşları göğüslemiş midir, bunun için bir savaş hazırlığı var mıdır?

Agit Özdemir: Bir soru daha alalım, sonra değerlendirme yapmaya çalışayım.

Buyurun.

Yakup Keskin: Verdiğiniz bilgileri hafızamla karşılaştırdığım zaman, tamamını doğru kabul ederek ve en önemlisi de bugüne kadar verilen mücadeleye saygı duyarak, onu yok saymadan, size bir soru sormak istiyorum. Tabii, arkadaşın söylediklerine de katılıyorum aynı zamanda. Hasankeyf'in yaşatılmasını talep edenlere de bu soru, kurum veya bireylere de soruyorum; ama siz orada olduğunuz için sizin cevabınız daha önemli. Hasankeyf'in kurtarılması ve yaşatılmasına yönelik hâlâ bir inancınız var mı girişim olarak? Varsa, eylem planınız nedir, bize açıklayabilir misiniz? Evet, bir noktaya geldi, çünkü su tutuyor ve su altında kalacak. Bu konuda bir özeleştiriniz olacak mı? Çünkü bu özeleştiri, özellikle bu topraklarda bu halkın bundan sonra tarihine, kültürüne ve doğasına yönelik her türlü saldırıya karşı da bir ön düşünce olmuş olacaktır.

Teşekkür ederim.

Agit Özdemir: Teşekkür ederim.

Bir soru daha alalım.

Salondan: Sağlık konusuna değinmediniz. Sıtma ve Şark çıbanı yeniden çıkmaya başladı çevresel açıdan. Yani bahsedin diye söylemiyorum, bu noktaya dikkatinizi çekmek istiyorum.

İkincisi, malum, tatlı sular dünyada yüzde 4 oranındadır; ama tatlı suların flora-faunası, özellikle içinde yaşayan balık türleri, kaplumbağayı sayarsanız, yüzde 40 oranındadır. Bu nokta çok önemli diye düşünüyorum, yani dikkat çekilmesi gereken bir nokta. Bir de paralel olduğu için söylüyorum: Sadece Ilısu Barajı değil, Botan Vadisi de giderek betonlaşıyor ve tahrip ediliyor. Yani tek bir konu üzerinden değil, daha global bir yere projektörü tutmak gerektiği kanısındayım.

Teşekkür ederim.

Agit Özdemir: Sorular için teşekkür ederim.

Verileri verirken, 2006 yılında yüzde 2 olarak değerlendirilmiş, yani 2006 yılında devletin resmi verileri 1.39 olarak verilmiş. Maliyetiyle ilgili çok çelişkili ifadeler var. Aynı gün çıkan gazetelere baktığınız zaman, Ilısu'yla ilgili çıkan bir habere baktığınız zaman, farklı ifadeler var. Orada da sadece Güneş Gazetesi'nin verdiği miktar vardı, 7 milyar.

Bölgesel savaş soruldu. Ona özellikle dikkat çekmek istedim. 1997-99 yıllarını özellikle anlatmak istedim. Türkiye, Suriye Devleti'yle yaşadığı sorun, Fırat Nehri üzerinde barajların yapılması, suyun kesilmesi ve Suriye Devleti'yle yaşadığı sorunlar. Aslında göğüsleyebilme ihtimalinden çok, bir savaş aracı olarak düşünüyor bu barajları ve bunu kullandı. Yakın dönemde, 2016 ya da 2017 yılında, süren savaşta, Kuzey Suriye'ye dönük yine barajların önü kesildi, oradaki halk susuz bırakıldı. Aynı şekilde, savaşın yoğunlaştığı bir süreçte su bir anda bırakılarak, orada kaç tane köy su altında bırakıldı. Yani bu savaş ihtimalini göğüsleyebilme ihtimalinden çok, barajları bir tahakküm aracı, suyu bir savaş malzemesi olarak düşündüğünü söyleyebiliriz.

Özeleştiri aslında en son yapmayı düşünüyordum. Ilısu Barajı çok çetrefilli bir mesele. Anlatmadığım çok fazla şey var. Mesela, ben hiç mücadeleye girmedim. Yapılanları, yapılamayanları not almıştım burada. Ne yapmalıydık, nerede eksik kaldık, onu aktarmaya çalışacaktım. Ondan da biraz bahsedeyim.

Geldiğimiz aşama üzerinden, sonuç üzerinden değerlendireceksek, bir başarısız Hasankeyf mücadelesi görüyoruz, ama sadece sonuç üzerinden değerlendireceksek. Bence, bu tarz mücadeleleri sadece sonuç üzerinden değil de, süreç üzerinden değerlendirmekte fayda var. Devletin çok büyük bir ısrarı, bunu güvenlik olarak

değerlendirmesindendir. Tabii, Hasankeyf için, uluslararası anlamda, Türkiye ve bölge anlamında mücadele eden çok fazla var; hepsinin adına konuşamam. Ama yaptığımız iç tartışmalardan, deneyimlerden şunu söyleyebiliriz: Bazı noktalarda eksik kalındı. Hangi konularda eksik kalındı?

Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi bir çağrısıyla dünyanın 35 farklı yerinde eylem, etkinlik koyabiliyor; ama "Dicle Vadisi'nde, bu 199 yerleşim yerinde ve bahsettiğimiz 55 bin insandan kaçını eylemlere katabiliyor?" noktasına gelince, katamıyor. Bugün Ilısu Barajı değerlendirilirken, sadece Hasankeyf üzerinden gidildi bir süre, sonra Dicle Vadisi meselesi çıkarıldı. Yani eksiklikler var ve en büyük eksikliği de bu olarak değerlendiriyoruz; yerel halkın sürece katılamaması, önündeki engelleri aşamama ve bizim bir alternatif öneremememiz.

Bu alternatif meselesinde de, "Oraya baraj yapmayın! Bu kadar enerjiyi güneş ya da rüzgârla elde edebilirsin" şeklinde değil, toplumsal bir yaşam önerisi olması gerekiyordu, alternatif bir yaşam önerisi olması gerekiyordu. Bütün toplumu, değişimi, dönüşümü öngören bir politikanın olması gerekiyordu. Ne yazık ki, bu yapılamadı. Bu bir eksiklik mi? Evet eksiklik. Ama dediğim gibi, sonuç üzerinden değerlendireceksek, bugün Hasankeyf'i Yaşatma Girişiminin özeleştiri vermesi gerekiyor, Hasankeyf için mücadele verenlerin özeleştiri vermesi gerekiyor. Özellikle 2011 yılına kadar bölgedeki 86 kurum bu baraja karşı mücadele etti. Bu 86 kurumdan birçoğu bölgenin belediyeleriydi. 2015-2016 sürecinde bu belediyelerin birçoğuna kayyum atandı; diğer derneklerimiz, yöre dernekleri ve kurumları KHK'yle kapatıldılar. Böyle bir süreç de yaşandı. Özellikle 2012 yılından önce, bu savaşın şiddetlenme ortamından önce bir umutsuzluk hali yaşandı.

Uluslararası anlamda çok fazla şey yapıldı, Ankara'da eylem yapıldı, bölgede eylemler yapıldı, yürüyüşler yapıldı, imza kampanyaları yapıldı. Yapılan bu eylemlere karşı her zaman devletin ısrarıyla, o sert duvarıyla karşılaştı halk ve artık bir umutsuzluk hali aldı başını gitti. Burada kimseyi yargılamak, hiçbir kurumu hedef tahtasına oturtmak amacıyla gelmedim; ama geldiğimiz aşamada, kurumlarımız bu süreci sahiplenmekten çok, Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi ya da başka bir mücadelenin çağrısıyla kendi kurumumuzdan üç-beş kişiyi gönderip eylemlere destek olma noktasına geldik. Yani toplumsal bir mücadeleden çok, birkaç aktivistin çağrısıyla, duyarlılığıyla yapılan eylemlere katılan kurumlar şeklinde devam etti ne yazık ki.

Eylem planına gelirsek, bizim hâlâ umudumuz var mı; umudumuz var. Biz her zaman söylüyoruz: Hasankeyf için geç değil ve Dicle'nin özgür akması gerektiğini söylüyoruz. Dünyada benzer örnekler var. Ütopik düşünmemek gerekiyor. Yunanistan'da, İspanya'da örnekler var. Tamamen su tutmaya başlayan barajların daha sonra patlak veren kriz ve toplumsal mücadeleyle iptal edildiği örnekleri var. Onun dışında da, mücadele etmek dışında başka bir şey yok önümüzde. Evet, bugün 30 köy su altında kaldı. Aralık ayında suyun Hasankeyf'e ulaşmasını bekliyoruz; ama dediğim gibi, Hasankeyf su altında kalsa bile, bizim Hasankeyf'in hakikatini ve Dicle Vadisi'nin hakikatini kendimiz açısından, bütün dünya açısından -burayı dünyanın ortak mirası olarak değerlendiriyoruz- açığa çıkarmak için mücadeleye devam etmek gerekiyor.

Evet, Botan Vadisi eksik kaldı. Botan Vadisi'yle ilgili de çalışma yaptık, orada mücadele eden derneklerle beraber çalışmalar yaptık. Evet, bugün Botan Vadisi'nde de sular yükseliyor. Botan Vadisi'nde su altında kalacak köylerde belgeleme çalışmalarımızı yaptık. Şu an devam eden bir süreç var. Ilısu Barajı altında kalacak bütün yerleşim yerlerinde bir belgeleme, arşivleme çalışması var. Bazen zorluklar da yaşıyoruz. Birçok bölge hâlâ askeri güvenlik bölgesi ve giriş çıkışlarda sorun yaşıyoruz. Hasankeyf'te bile görüntü almakta zorlanıyoruz, çünkü engelleniyoruz. Daha önce, 2017 sürecinde sadece Hasankeyf'e giden bir aktivist olarak kaç sefer fotoğraf makineme el konuldu, fotoğraflar silindi. Dün Hasankeyf'ten bir arkadaşla görüştüm. Yine çarşı yıkılırken, beklemedikleri anda arkeolojik bir kazı çıkıyor. Orada, sanırım Emevilere ait çok eski bir tuvalet ortaya çıkıyor, yani tarihi bir şey. Fotoğraflamak isteniyor; ama

oradaki çalışanlar tarafından, "Hiç kimse fotoğraflayamaz" talimatıyla fotoğraf dahi alınamamış, bilgi dahi alınamamış. Böyle zorluklar yaşıyoruz. Yani anlatılacak çok şey var.

Benim bir çağrım olacak. Hasankeyf, sadece Hasankeyf'i Yaşatma Girişimi'nin değil ya da Hasankeyflilerin değil, Dicle Vadisi sadece burada su altında kalan 199 yerleşim yerinde yaşayanların değil; bütün dünyanın, hepimizin, bütün kurumların. Eksikliğe düşüldü mü; düşüldü. Ama dediğim gibi, süreç odaklı değerlendirmek gerekiyor. İnanılmaz bir mücadele deneyimi var, kazanımlar var. Bu mücadele kazanımları ve deneyimleri çerçevesinde yeni bir örgütlenme, yeni bir karşı koyuş üzerinden bir mücadele yapılabilir. Dediğim gibi, dünyada örnekleri var. En önemlisi de, bizim başka çaremiz yok, yani mücadele etmek dışında başka bir seçeneğimiz yok. Çünkü bizim sorumluluğumuz var Dicle Vadisi'ne karşı, Hasankeyf'e karşı.

Birkaç şey daha söyleyip konuşmamı bitirmek istiyorum.

Ben barajı, yarattığı ve yaratacağı sonuçlar üzerinden değerlendirdim. Bugün geldiğimiz noktada, Irak'tan tutalım, Şili'ye kadar, dünyanın her yerinde bir kaos ve kriz hali var. Kapitalizmin yapısal krizi devam ediyor. Kapitalizmin bu krize karşı yeni önerileri yok, bir kısırdöngü yaşıyor. Karşı koyuşlar var. Hasankeyf mücadelesi, Ilısu Baraj mücadelesi bundan bağımsız değil. Ama sadece bir karşı koyuş var. Ne yazık ki, alternatif yaratma, kapitalizme karşı alternatif koyma konusunda hâlâ yetersizlikler var. Eskinin yıkılmaya mahkûm olduğu, ama yeninin de bir türlü açığa çıkamadığı bir süreç yaşıyoruz. Ilısu ve Hasankeyf meselesi bundan bağımsız değil. Eğer biz sistemin içinden konuşacaksak, bugün kapitalizmin içinden konuşacaksak, enerji konusunu sabaha kadar tartışırız. Burada yapılan bütün sunumlar çok değerli, veriler çok değerli; ama sistem içinden konuşacaksak, bunun politikasını ortaya koymayacaksak, güneş enerjisi de bize yetmez, rüzgâr enerjisi de yetmez, hiçbir şey yetmez. Ama biz bu kapitalizme karşı sistemin dışından, bu sisteme alternatif önerecek bir önerme yapacaksak, o zaman farklı bir şeyler konuşmak gerekiyor. Bence, bu açıdan konferans çok değerli, çok önemlidir.

Teşekkür ederim.

İKİNCİ OTURUM

"ENERJİNİN TOPLUMSAL MALİYETİ"

Oturum Yöneticisi:

Dr. Deniz Aydın

Maden Mühendisleri Odası Diyarbakır Şube Eş Başkanı

Konuşmacılar:

Prof. Dr. Erdoğan Atmış & Marmara Üniversitesi
Bartın Üniversitesi Enerji Üretim Politikalarının Orman Ekosistemi Üzerine Etkileri

Prof. Dr. Kayıhan Pala & Uludağ Üniversitesi
Enerji ve Sağlık

İzzet Demir & Maden Mühendisleri Odası
Kömür ve İş Cinayetleri

Dr. Deniz Aydın

Özgeçmiş

Deniz Aydın, 1984 yılında İstanbul doğdu. 2008 yılında İstanbul Üniversitesi'nden mezun olarak maden mühendisi unvanını aldı. 2012'de İstanbul Teknik Üniversitesi'nde yüksek lisansını, 2019 yılında Dicle Üniversitesi'nde doktorasını tamamlamıştır. Dicle Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır. Maden Mühendisleri Odası Diyarbakır Şubesinde Eş Başkanı olarak Yönetim Kurulu Üyeliği yapmaktadır.

"BARTIN PLATFORMU'NUN TERMİK SANTRAL KARŞITI MÜCADELESİNİN BOYUTLARI"

Prof. Dr. Erdoğan Atmiş
Bartın Üniversitesi

Özet

Bartın Platformu, Amasra'da yapılmak istenen termik santrallere karşı 2010 yılında farklı ilgi gruplarının katılımıyla kurulan ve mücadelesini halkın desteğini alarak bugüne kadar başarıyla sürdüren bir demokratik oluşumdur. Bartın Platformu, mücadelesini sırf karşıtlık üzerinden değil, yapılmak istenen termik santrallerin insan sağlığı ile ekolojik ve ekonomik etkilerini bilimsel yöntemlerle ortaya koyarak yürütmektedir.

Bu çalışmada, Amasra'da Hattat Holding tarafından inşa edilmeye çalışan termik santrallere karşı Bartın-Amasra halkının Bartın Platformu liderliğinde yaptığı mücadele anlatılmaktadır. Çalışmada öncelikle Bartın Platformu tanıtılmış, ardından Amasra'da yapılmak istenen termik santral mücadelesinin boyutları 5 başlık altında irdelenmiştir.

1. Giriş

Türkiye'de planlama, yönetim işlevlerinin en ihmal edilen boyutlarından biridir. Genelde sağlam veri ve analizlere dayanmayan, sırf durumu kurtarmak için hazırlanmış olan planlar, süreç içinde baskı gruplarının etkisiyle amaçlananın oldukça dışında işlevler görebilmektedir. Enerji sektöründeki plansız yaklaşımlar da sık sık ülke gündemine gelmekte ve tartışmalar yaratmaktadır. 1990'lı yıllarda ithal doğalgaza dayanan termik santraller, 2000'li yıllarda fuel oil yakan "mobil santraller", ülkenin acil enerji ihtiyacını karşılayacağı gerekçesiyle, çevre yönetmeliklerini devre dışı bırakarak, ihale yapılmadan iktidara yakın çevrelere, yap işlet modeliyle ve elektrik alım garantisiyle yaptırılmaya çalışılmıştır. Günümüzde de aynı gerekçelerle Karadeniz, Ege ve Akdeniz bölgelerinde yaptırılmaya çalışılan "Hidro Elektrik Santraller (HES)" ile Biga, Yalova, Gerze, Kdz. Ereğli, Çatalağzı, Filyos, Gerze ve Amasra gibi yerleşim birimlerinde kurulmak istenen termik santraller, yanlış yer seçimi nedeniyle yöre sakinlerinin büyük tepkisini almaktadır. Hükümet ve yatırımcıların işbirliğiyle başlatılan bu tür süreçlerde, bu kesimlerle yöre halkı arasında oluşan çatışmaların çözümünde, hazırlanan Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) raporlarının yetersizliği önemli bir rol oynamaktadır (Atmış, 2009).

İzlenen yanlış enerji politikalarının bir sonucu olarak, Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu'nca Batı Karadeniz'in Ereğli'den Amasra'ya kadar olan sahil şeridinde 14 termik santrale lisans verilmiştir. "Batı Karadeniz Enerji Üssü" adı verilen proje ile bu alanda Hattat Holding tarafından Ereğli Köseağzı ve Kireçlik'te 3 üniteli toplam 1475 MW gücünde 2, Amasra'da Gömü ve Tarlağzı'nda 4 üniteli toplam 2640 MW gücünde 2 santral projesi yapılmıştır. Amasra'daki santrallerin ÇED süreci halkın yoğun tepkisine karşın devam ederken, Ereğli'deki santrallerin ÇED süreci, süresi içinde belgeler teslim edilmediği gerekçesiyle şimdilik sonlandırılmıştır.

Bölgede termik santrallerin en çok yoğunlaştığı yer olarak 1948'de ilk termik sant-

ralin faaliyete geçtiği Çatalağzı Beldesi öne çıkmaktadır. Zonguldak merkezine 17 kilometre uzaklıktaki Kilimli İlçesi'ne bağlı bu beldede halen özelleştirme süreci devam eden Çatalağzı Termik Santrali (ÇATES) 150 MW'lık 2 ünitesi ile üretim yaparken, Eren Holding, biri 165 MW'lık tek ünite, diğeriyse 615 MW'lık 2 üniteden oluşan 2 santralle üretime devam etmektedir. Eren Holding bu santrallerin yaklaşık 500 metre uzağına 2X630 MW gücünde bir santralin daha inşaatına başlamıştır. Temel kazıları bitmek üzere olan santral için verilen ÇED olumlu raporunun iptali için açılan dava halen Danıştay'da devam etmektedir. Bu santral de bittiğinde Çatalağzı'nda, yaklaşık 500 metrelik bir şeritte toplam kurulu termik güç 2790 MW'a erişecektir (Öztürk, 2014). Çatalağzı'nda ayrıca Demir Holding'in 150 MW gücünde bir termik santrali için ÇED süreci yeni başlatılmıştır.

Çatalağzı'nın hemen doğusundaki Filyos ve Saltukova'da değişik şirketlerce planlanan ve toplam gücü 2000 MW olan 2'şer üniteli 2 santralin ÇED süreci ise şimdilik durmuş gibi görünmektedir. Bunların dışında EPDK'den lisans almış, ancak henüz ÇED süreci başlamamış bir dizi santral girişimi olduğu da bilinmektedir. Bölge için bir diğer tehdit ise on yıllardır gündemden düşmeyen Filyos Projesi'dir. Bu proje kapsamında endüstri bölgesi ilan edilen ve halen kamulaştırma çalışmaları devam eden Filyos Irmağı boyunca daha pek çok termik santral ve endüstriyel tesisisin kurulacağı ifade edilmektedir. Tüm bunlar yaşama geçtiğinde Batı Karadeniz'in bu bölümü yalnızca bölge için değil tüm Karadeniz için ciddi bir kirlilik kaynağı oluşturacak, çok büyük bir alanda doğal yaşam tehdit altında kalacaktır.

Karbon emisyonları açısından zaten dikkat çekici durumda olan bölgenin, küresel bir kirlilik tehdidi haline gelmesi kaçınılmazdır. Nitekim bu durumun farkına varan Danıştay, Filyos Projesi için Bakanlar Kurulu'nun aldığı "acil kamulaştırma" kararının yürütmesini durdururken gerekçesinde buna vurgu yapmış ve Zonguldak bölgesinin "Bükreş Sözleşmesi" olarak bilinen, "Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması Sözleşmesi"nde belirlenen ölçütlere göre, endüstriyel faaliyetleri nedeniyle Karadeniz'in kirlenmesine etki yapan "sıcak bölge" sayıldığını belirtmiştir. Mahkeme bu etkinin azaltılması yönünde uluslararası topluma söz verildiğini anımsatarak, emisyon yaratacak yeni tesislerin açılmasının sözleşmeye aykırı olduğunu bu nedenle yeni endüstriyel yatırımların çok dikkatli şekilde planlanması gerektiğinin altını hukuk zoru ile çizmiştir. Filyos'un ekolojik özelliklerini korumaya yönelik çabaların eksikliğine de kuvvetle vurgu yapan karar, kentte yaşam hakkı savunusu yapan örgütler için ciddi dayanak oluşturmaktadır (Öztürk, 2014).

Bu çalışma, Amasra'da Hattat Holding tarafından inşa edilmeye çalışan termik santrallere karşı Bartın-Amasra Halkının Bartın Platformu liderliğinde yaptığı mücadeleyi anlatmak için hazırlanmıştır. Öncelikle Bartın Platformu tanıtılacak, ardından Amasra'da yapılmak istenen termik santral süreci ve Amasra'ya termik santral kurulması fikrinin tutarlılığı sorgulanacaktır.

2. Bartın Platformu

Bartın Platformu 9 Nisan 2010'da Bartın il sınırları içinde yaşayan bütün insanları temsil edecek bir demokratik yapı olarak kurulmuştur. Tüm siyasi partilerin il, ilçe başkanları, milletvekilleri, Bartın, Ulus, Amasra belediye başkanları, Bartın ve Amasra belediyesinin tüm meclis üyeleri, sanayi ve ticaret odası, esnaf odalarının tümü, meslek odaları, işçi ve memur sendikaları, Bartın Barosu, Tabipler Odası, kooperatifler, çeşitli dernek ve birlikler ve muhtarlar platformun kurucu üyeleri arasında bulunmaktadır. İl ve ülke dışında bulunan Bartınlıların oluşturduğu çeşitli oluşumlar da platforma destek vermektedir. Bu yönüyle platform, Bartın halkının yüzde 90'ını kapsamaktadır.

Kurumsal anlamda 120'yi aşkın üyesi olan platform sürekli güncellenen bir İnternet sitesine, facebook ve twitter hesabına da sahiptir. Platform gerekli durumlarda tüm bileşenleriyle ayda en az 1 kere düzenli olarak toplanmaktadır. Bu toplantılarda platformun yol haritası belirlenmektedir. Platform bileşenlerinin birlikte aldığı kararlar yürütme kurulu tarafından uygulamaya geçirilmektedir. Platformun eş sözcülüklerini Bartın Belediye Başkanı Cemal Akın

ile Amasra Belediye Başkanı Emin Timur yürütmektedir. Eş sözcüler platform adına her türlü açıklama yetkisine sahip bulunmaktadır.

Kurulduğu günlerde, yapılacak santralin Bartın'da büyük bir istihdam sağlayacağı yönünde kamuoyunda hakim olan yargıyı kırmak için çalışmalarına başlayan Platform, termik santralin yeni iş sahası açmayacağını, aksine var olan iş sahalarının kapatılmasına da neden olacağını halka anlatmayı birinci öncelik olarak seçmiştir. Bu kapsamda termik santralin yaratacağı ekolojik sorunların yanı sıra ekonomik sorunlar da araştırılmıştır. Bunun için şirketin hazırladığı ÇED Raporu TMMOB bileşenlerince incelenerek, 17 sayfalık ciddi bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapordaki bilgiler çeşitli toplantılar ve basın aracılığıyla kamuoyuyla paylaşılmıştır.

Termik santralin yöreye vereceği zararlar, oluşturulan imza masalarında vatandaşlara yüz yüze anlatılmış, bununla yetinilmemiş heyetler halinde sokak sokak, köy köy gezilmiştir. Kahvelerde geniş katılımlı toplantılar yapılmıştır. Belirlenen özel tasarım ve sloganlarla hazırlanan afiş ve pankartlar şehir merkezi ve köylerde halkın görebileceği yerlere asılmıştır. Miting ve halkın katılımı toplantıları öncesi şehir merkezindeki bütün işyeri vitrinleri afişlerle donatılmıştır.

İletişim için günümüzün tüm olanakları kullanılmış, önce bir İnternet sitesi oluşturulmuş, ardından facebook'ta sayfa açılmış ve twitter hesabı alınmıştır. Her 10 günde bir basın açıklamaları yapılıp, yerel televizyon ve gazetelere demeçler verilmiştir. Medyayla ilişkileri yerelden ulusala taşımak için çeşitli temaslar kurulmuş, ulusal medyada konunun yer alması sağlanmıştır. Bartın ve Amasra'nın her yanına asılan "Termik Santrale Hayır", "Termik Santrali İstemiyoruz" afişleri verdikleri olumsuz mesaj nedeniyle, yerini daha sonra daha olumlu mesaj veren "Termiksiz Yaşam İstiyorum" afişlerine bırakmıştır. En yoğun çalışma ise 24-25 Kasım 2010 ve 19 Şubat 2013 tarihlerinde yapılan ÇED Halkı Bilgilendirme toplantıları ve 22 Nisan 2011'de yapılan "Bartın'da Yaşıyorum –Yaşayacağım Mitingi" öncesi yapılmıştır. Köy köy, mahalle mahalle dolaşılarak, halka termik santralin zararları anlatılmış ve halk bu etkinliklerde termik santrale tepki vermeye davet edilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda; ÇED Halkı Bilgilendirme toplantılarına 4 bin kişi, mitinge ise 10 bin kişinin katılımı sağlanmıştır. 29 Kasım 2010'da Ankara'da ÇED Genel Müdürlüğü'nde yapılan "Format ve Kapsam Belirleme Toplantısı"-na tahsis edilen araçlarla 1000 yakın Bartın-Amasralı'nın katılımı sağlanmıştır. Bartın Platformu'nun bilgilendirme çalışmaları sayesinde 2010 yılından beri Bartın ili sınırları içinde yapılmak istenen termik veya hidro elektrik santrallere ilişkin hiçbir ÇED Halkın Katılımı Toplantısı, halkın tepkisi nedeniyle yapılamamıştır.

4 Haziran 2014 tarihinde Bartın Platformu'nun çağrısıyla Amasra ilçe merkezindeki bütün esnaflar gün boyunca kepenk kapatarak iş yerini açmamış, binlerce kişi Amasra'dan termik santral yapılmak istenen Gömü Köyü'ne kadar insan zinciri oluşturmuştur.

3.Termik Santral Mücadelesinin Boyutları

3.1. Hattat Holding'in Amasra'ya İlgisi

Amasra Bartın'ın geçmişi çok eskilere uzanan bir tarih ve turizm beldesidir. Ülkenin turizmle ilk tanışan sahil kentlerinden biri olan Amasra bugün çok ciddi bir turizm, balıkçılık ve tarım gelirine sahiptir. Ankara'ya olan yakınlığı nedeniyle özellikle hafta sonlarında kent dışından gelen pek çok konuğu ağırlayan belde, buradan elde edilen gelirlerle ekonomisini ayakta tutmaya çalışmaktadır. Öte yandan Zonguldak taşkömürü havzasının bir uzantısı olarak Amasra'nın toprakları altında, havzanın diğer bölgelerine göre ısıl değeri görece olarak daha düşük bir taşkömürü rezervi bulunmaktadır. Uzun yıllar kent ekonomisinin temel girdisi olan kömür çıkarım faaliyeti, dünyadaki eşdeğer havzalarla rekabet edebilecek düzeyde bulunmamaktadır. Bunun birincil nedeni bozuk topografik yapıdır. Formasyondaki bozukluk nedeniyle mekanize kazı sistemlerinin geliştirilememiş olması üretim maliyetlerini doğal olarak yükseltmekte, tam da bu nedenle dünya ile rekabet koşullarını ortadan kaldırmaktadır (Öztürk, 2014).

Zonguldak Kömür Havzası'nın özelleştirme girişimlerine paralel olarak Hattat Holding'e bağlı HEMA AŞ.'ne de 573 milyon ton (Ancak 172 milyon tonu görünür rezervdir) kömür rezervine sahip Amasra B sahası 2005 yılında yapılan rödovans sözleşmesiyle verilmiştir. 20 yılda 56 milyon ton kömür çıkarmayı taahhüt eden şirket, 2 yıllık sürecinin ardından 2008'de 500 bin ton, 2009-2011'de 2.5 milyon ton, 2012 ve 2013'te 3 milyon ton, 2014'ten itibaren de 3.5 milyon ton kömür çıkarması gerekirken, aradan geçen 10 yıllık süre içinde bir ton kömür bile çıkarmamıştır. 2009 yılında çıkaracağı kömürü yapacağı 2640 MW gücündeki termik santralde yakacağını açıklayan şirket, çıkaracağı kömürün kalorisinin ve miktarının santralde yakmaya uygun ve yeterli olmaması, proje kapsamında büyük bir liman yapmaya da çalışması nedeniyle halkın gözünde kömür ocaklarını termik santral kurmak için bir paravan olarak kullandığı düşüncesini uyandırmaktadır.

3.2. Termik Santral Süreci

Amasra'da termik santral yapma girişimleri tamamen hukuksuz bir şekilde sürmektedir. Çünkü Zonguldak-Bartın-Karabük Planlama Bölgesi içinde planlanan termik santrallerin başta Çevre Düzeni Planı olmak üzere hiçbir planda yeri olmadığı gibi, mevcut olan bütün planlar da "Buraya termik santral yapılamaz" demektedir. Bilimsel çalışmalar termik santralin Bartın'ın sadece ekolojisine değil ekonomisine de zarar vereceğini bildirmektedir (Çelik ve Murat, 2008).

Bartın halkı dünyaya örnek olacak bir tepki ortaya koymakta, fakat Hattat Holding, ilk kez 1999'da başlattığı santral ısrarını, kurulacak gücü 40 kattan fazla büyüterek sürdürmektedir. 1999'da 150 MW gücünde bir termik santral kuracaklarını açıklayan Mehmet Hattat, 2005'de "Termik santral yapmayacağız. Sadece kömür çıkaracağız" dedikten sonra 2007'de kurulacak gücü 600 MW'a çıkarmıştır. 2008'de 1320 MW, 2009'da 2640 MW, 2010'da 2640 MW'lık iki termik santral kuracağını açıklayan Hattat, 2012'de gücü 4000 MW'a, daha sonra hızını alamayarak 2013 Ocak ayında 5000 MW'a, 2013 Şubat ayında 6400 MW'a kadar ulaştırmıştır.

Hattat Holding'in hayalleri ve kafa karışıklıkları yalnızca rakamlarla da sınırlı değildir. Şirket yetkilileri bir termik santral projesinin en önemli planlama ilkelerinden biri olan yakma yöntemini de bir türlü belirleyememektedir. 2007'de akışkan yataklı santral kuracaklarını söyleyen şirket yetkilileri, 2009'da kazan tipini pulvarize yakma yöntemine dayalı olarak seçtiklerini açıklamıştır. 2010'da süperkritik pulvarize yönteme, 2011'de ultra süperkritik yönteme, 2012'deyse ultra ultra süperkritik yönteme dayalı kazan teknolojisine sahip santral kuracaklarını bildirmişlerdir. Bu açıklamalarla aslında, meseleye nasıl da ciddiyetsiz yaklaştıklarını ilan eden Hattatların, değişen hesapları sadece bunlarla da sınırlı kalmamıştır. Termik santralde çalışacak işçi sayısı kendi raporlarında 800 olarak verildiği halde, kamuoyuna değişik tarihlerde yapılan açıklamalarda bu sayıyı 3 binden başlayarak 11 bine kadar çıkarmışlardır.

Amasra'yı enerji üssüne çevireceğini iddia eden şirket, yapacağı yatırım miktarını başlangıçta milyon dolarlarla ifade ederken, daha sonra milyar euroları dile getirmektedir. İş öyle bir hal almıştır ki, örneğin 26 Mart 2010'da 2 milyar euro diye verilen yatırım miktarı, sadece 12 gün sonra 7 Nisan 2010'da 3.5 milyar euro olarak açıklanmıştır. Tüm bunlar, elbette, yöre halkının gözünü boyayıp, ikna etmek için yapılmıştır.

Şirketin rakamları, hedefleri gibi ortakları da sürekli değişmektedir. 15 Nisan 2010 tarihinde Bartın İl Özel İdare Müdürlüğü Salonu'nda yapılan toplantıda şirket, İngiliz International Power adlı şirketi ortağı olarak tanıtıp, International Power şirketinin bir yetkilisini bu toplantıda konuşturmuştur. Aradan geçen süre içinde bu İngiliz şirketten bir daha haber çıkmayınca bu kez, 2011'de, Çinli DATONG şirketiyle ortaklık kurulduğu söylenmiştir. Ardından AVIC ve Harbin Elektrik adlı iki Çinli şirketle daha termik santral kurma konusunda ortaklık yaptıklarını ifade etmelerine karşın, Şubat 2013'ün ilk haftasında medyada yer alan haberlere göre şirket yetkilileri Çin ve Güney Kore'de ortak aramaya devam etmişlerdir. Ardından bir başka bomba pat-

latılmış, 2013'de kamuoyuna, Polonyalı Kopex S.A. ve Famur S.A firmalarıyla zamanın Ekonomi Bakanı Zafer Çağlayan huzurunda Amasra'da kömür çıkarmak ve termik santral inşa etmek üzere işbirliği anlaşması yapıldığı duyurulmuştur.

3.3. Enerjide Dışa Bağımlılık Meselesi

Şirketin Türkiye Taşkömürü Kurumu ile yaptığı anlaşma gereği Amasra'da 20 yılda 56 milyon ton kömür çıkarması gerekmektedir. Ancak aradan geçen onca yılda, ülkenin en büyük madencilik yatırımını yapacaklarını iddia ettikleri Amasra'da henüz kömür çıkarmamışlardır. Şirket ısrarla Amasra'dan çıkaracağı kömürle santrali çalıştıracağını iddia etmektedir. 2640 MW gücünde 6500 kcal kömür yakacak termik santraller için yılda yaklaşık 13 milyon ton 3000 kcal Amasra taşkömürüne gereksinim vardır. Zonguldak Kömür Havzası'nın tamamında yılda 2 milyon ton kömür çıkarılırken, bu ölçeklerdeki bir santralin yakacağı kömürün Amasra B sahasından çıkarılması mümkün görülmemektedir. Kamuoyuna açıklanmasa da şirketin tüm hazırlıkları bunun aksi yönünde yapılmaktadır. Yapılan hesaplar, şirketin kuracağını iddia ettiği termik santraller için gerekli kömürü ithal ederek Rusya veya Ukrayna'dan getireceğini göstermektedir. Termik santral projesi içinde Tarlaağzı mevkiinde devasa bir liman projesi olmasının tek nedeni de budur. Kömür tümüyle yurt dışından getirilecek, yatırım yabancı ortakla veya tamamıyla yabancı ortağa devredilerek yapılacak, finansman yabancı finans şirketlerinden veya bankalardan sağlanacak, teknoloji tümüyle yabancı olacak, hatta Çinlilerle çalışırlarsa işçilik de yabancı olacaktır. Enerjide dışa bağımlılığa son vereceği iddia edilen bu proje dışa bağımlılığı daha da arttıracaktır.

3.4. ÇED Süreçleri

ÇED süreçlerinin daima yatırımcı kuruluş lehine, yani yöre halkının aleyhine yaşandığını söylemek mümkündür. Türkiye'deki ÇED sürecinin; bütün bilimsel bulguların perdelenerek ve halkın tüm tepkilerinin yok sayılarak ilgili yatırımın mutlak yapıldığı, ÇED Raporu hazırlayan kuruluşun, eğer ÇED'i olumlu sonuçlandıramazsa bir daha piyasadan iş alamayacağı bir süreç olduğu gözden kaçmamaktadır. Yaşanan çoğu örnekte; "ÇED Halkın Katılımı Toplantısı"nda yöre halkının tümü karşı olsa bile, ÇED olumlu kararının çıkmasını engelleyemediği görülmüştür (Atmış, 2009).

Bu termik santrallerin ÇED süreçleri de, ülkemizde bu süreçlerin nasıl işlediği yönünden son derece öğreticidir. Şirket 2009 ve 2010'da 4 defa ÇED süreci iptal edilen yere (Tarlaağzı-Gömü köyleri) 2013 yılının Ocak ayında tekrar ÇED başvurusunda bulunmuştur. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bürokratları, önceki başvurular daha önce reddedilmiş olmasına karşın yeni başvuruyu hukuksuz bir şekilde kabul ederek yeni bir süreç başlatmıştır. 19 Şubat 2013 tarihinde yapılmaya çalışılan "ÇED Halkın Katılımı" toplantısı yöre halkının tepkisi nedeniyle yapılamamıştır. Buna rağmen 2 gün sonra Ankara'da yapılan "ÇED Kapsam ve Format Belirleme Toplantısı"nda 2010 yılında kapsam belirlenmeyen ve format verilmeyen yatırıma, bu kez format verilip kapsam belirlenerek ÇED sürecinin devamı sağlanmıştır. Bunda kararı veren bürokratlar üzerinde oluşturulan yoğun siyasi baskıların etkili olduğu bilinmektedir. Bürokratların daha önce verdiği olumsuz görüşler, zamanla baskılar sonucu olumluya dönüştürülmüştür. İşin ilginç tarafı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı şirketin Mayıs 2013'te aynı yer için yaptığı 1320 MW'lik başka bir termik santral ÇED başvurusunu (Batı Karadeniz Entegre Termik Santrali) yerin uygun olmadığı ve daha önce ret edildiği gerekçesiyle geri çevirmiştir.

18 Eylül 2013'te Hema Entegre Santrali ÇED "1. İnceleme Toplantısı" yapılmıştır. Bu toplantıda komisyon üyeleri "Projenin Amasra'ya vereceği zararlar nedeniyle ÇED sürecinin dondurulmasına" karar vermiştir. Bu kararda Orman Genel Müdürlüğü ile Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü'nün görüşlerinin olumsuz olması etkili olurken, rapor kesin karar için Çevre ve Şehircilik Bakanı'na gönderilmiştir. Mevcut bakan komisyonun kararı doğrultusunda ÇED sürecini bitirmesi gerekirken, "2. İnceleme Değerlendirme Toplantısı" yapılmasına karar vermiştir. 30 Mart seçimleri öncesi yapılmasına karar verilen "2. İnceleme Değerlendirme Toplantısı" AKP Bartın Milletvekilinin

yetkililerle görüşmesi sonucu ertelenmiştir. Bu durum, aynı zamanda, ÇED sürecinin olumlu sonuçlandırılması için siyasilerin devreye girdiği hakkındaki kuşkuları artırmıştır. 30 Nisan 2014 tarihine ertelenen "2. İnceleme Değerlendirme Toplantısı", Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü'nün görüşünün sümen altı yapıldığının anlaşılması ve Bartın Belediye Başkanı'nın itirazı üzerine, bu kurumun görüşünün komisyona ulaştırılması için; 3. İnceleme Değerlendirme Toplantısı yapılmak üzere ertelenmiştir.

8 Mayıs 2014 tarihindeki 3. İnceleme ve Değerlendirme Toplantısı'nda ise sözcüğün tam anlamıyla bir tiyatro oynanmıştır. Toplantıda, olumsuz görüşlerin olumlu gösterilerek raporun olumlu şekilde sonuçlandırılmasına çalışılmış ve ilgili devlet kurumları sorumluluğu birbirinin üzerine atmıştır. Toplantıda, sanki projede inşa edilmek istenen bir termik santral değil de basit bir tesismiş gibi işlem yapılmış, Orman Genel Müdürlüğü'nün daha önceki olumsuz görüşünün bakan oluruyla değiştirildiği, yine hayati önem taşıyan Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü'nün olumsuz görüşünün siyasi baskılarla olumluya çevrildiği görülmüştür. ÇED sürecinin olumlu şekilde nihayetlenmesi için görüş oluşturulmaya çalışılmıştır. İşin trajikomik tarafı; Bartın Belediyesi, Amasra Belediyesi ve Bartın Üniversitesi'nin olumsuz görüşlerinin dikkate alınmadığı bu toplantının yapıldığı gün, Amasra'da Unesco Dünya Mirası Geçici Miras Listesi'ne giren ilçenin kalıcı miras listesine girmesi için bir çalıştay yapılmaktaydı.

11 Haziran 2014 tarihinde ÇED raporu nihayetlendirilerek halkın görüşlerinin alınması için askıya çıkarılmıştır. Halkın itiraz dilekçelerinin alınması için 24 Haziran 2014 tarihine kadar çok kısa bir süre olmasına rağmen, Bartın Platformu bu süre içinde Türkiye'de hiç yapılmayan bir şeyi başarmış ve 42 bin Bartın-Amasralının termik santralle ilgili itiraz dilekçesini bakanlığa ulaştırmıştır. Aradan geçen 1.5 yıla rağmen ÇED ile ilgili herhangi bir ulumlu veya olumsuz sonuç henüz kamuoyuna açıklanamamıştır. Bunun ÇED sürecinin olumlu sonuçlandırılması yönündeki siyasi baskılara rağmen, halkın gösterdiği yoğun tepkiden kaynaklandığı düşünülmektedir.

3.5. Termik Santrale İtiraz Gerekçeleri

Termik santralin yapılması sonucu ortaya çıkacak sorunlar, bir daha onarılamayacak zararlar ortaya çıkaracaktır. Bu kapsamda termik santralin inşa edilmemesi yönünde 2. İnceleme Değerlendirme Toplantısına sunduğumuz ve şu ana kadar dikkate alınmayan gerekçelerimiz şunlardır (Atmış, 2014):

"Hema Entegre Termik Santral Projesi;

1. Bartın ilinin ekonomik yapısının bozulmasına neden olacaktır.

2. Yabancı ortak, yabancı sermaye, yabancı teknoloji, ithal kömür ve yabancı işçiye bağımlı olan bu proje enerjide dışa bağımlılığı artıracaktır.

3. Zonguldak-Bartın-Karabük Çevre Düzeni Planı'nda Bartın sınırları içinde bu santrale yer yoktur.

4. Batı Karadeniz Kalkınma Ajansı (BAKKA) tarafından hazırlanan bölgesel kalkınma planına göre; termik santral yöre ekonomisi için bir tehdit unsurudur.

5. Amasra ve Bartın'ın kentsel SİT alanlarının yanı sıra Türkiye'nin ilk PANParks Sertifikalı milli parkı olan Küre Dağları Milli Parkı'nı tehdit etmektedir.

6. Unesco Geçici Miras Listesi'ne girmiş olan Amasra'nın bu niteliğini ortadan kaldıracaktır.

7. Santralin yapılacağı yer, 2023 Türkiye Turizm Stratejisi'nde "eko-turizmin geliştirileceği bölgeler" içinde yer almaktadır.

8. Yöre, 2007-2013 Turizm Eylem Planı'nda "Ekoturizm Odaklı Gelişim Bölgesi" içinde gösterilmektedir.

9. Bartın 2023 Stratejik Amaçlar ve İl Gelişme Planı'nın "Çevre ve Ormancılık" başlığı altında hazırlanmış olan SWOT Analizi'nde; termik santraller bir tehdit olarak görülmektedir.

10. Tarlaağzı ve Gömü Köyleri ile diğer yakın yerleşimlerin boşaltılmasını gerektirmektedir.

11. Karasu, Güzelcehisar, Saraylı, Gürgenpınarı gibi seracılık, çilek ve fındık tarımı

yapan köylerdeki tarımsal üretimi tehdit etmektedir.

12. İnkumu, Amasra, Güzelcehisar, Çakraz ve diğer kıyı yerleşimlerindeki turizm etkinliklerini tehdit etmektedir.

13. Yatırımcı şirket Rödovans sözleşmesinin imzalanmasından bu yana yaklaşık 7 yıl geçmesine rağmen hazırlık çalışmaları tamamlanmamış ve kömür üretim aşamasına geçmemiştir. Geçecek gibi de görünmemektedir.

14. Yöre halkının tamamı termik santrale karşı olduğu halde, gerçeği yansıtmayan anket ve raporlarla durum tam tersi olarak gösterilmeye çalışılmaktadır.

15. Şirketin termik santral hakkındaki 4, enerji iletim hattı ve liman hakkındaki birer ÇED Halkın Katılımı Toplantısı, binlerce insanın tepkisi nedeniyle yapılamamış ve bu durum tutanaklarla kayıt altına alınmıştır.

16. Şirket yörede ÇED Halkın Katılımı toplantısı yapmak için uygun yer bulmakta dahi halkın tepkisi nedeniyle zorluk çekmektedir.

17. Termik santrallerin yapılmak istendiği yer, yüksek rüzgar potansiyeli nedeniyle rüzgar enerji santralleri için daha uygun bir coğrafyadır.

18. Şirketin yörede 2640 MW gücünde iki ayrı termik santral yapmayı planladığı düşünüldüğünde, mevcut ocaklardan yılda 13 milyon ton tüvenan kömür çıkarması gerekmektedir. Mevcut ocaklardan en iyi ihtimalle yılda ancak bu miktarın 1/10'u çıkarılabilir.

19. Ek raporlarda belirtilen nedenlerden dolayı, termik santralde ithal kömür yakılacağı çok açıktır.

20. Raporda verilen ve kamuoyuna açıklanan istihdam sayısı gerçekçi değildir.

21. Termik santral yöredeki turizm etkinliklerini sona erdirecek, balıkçılık, çilek, fındık vb. tarımsal etkinlikler ve orman ürünleri zarar görecektir. Bu sektörlerde oluşacak istihdam kaybı hesaba katılmamıştır.

22. Soğutma suyunun deniz ekosistemine ciddi zararlar vereceği çok açıktır.

23. Deniz ekosisteminin zarar görmesi yöredeki balıkçılık etkinliklerinin zarar görmesine neden olacaktır.

24. Kömür madenciliği için kuyu ve galeri açımı ile kül depo sahası olarak kullanılacağından dolayı Bartın'ın içme suyunu sağlayan "Kavşak Suyu Havzası" zarar görecek, Yaklaşık 100 bin kişilik nüfusun bedava temin ettiği içme suyu tehlikeye girecektir.

25. Yapılması planlanan desülfürizasyon sistemi kükürt ve küçük kül parçalarını yüzde 100 oranla tutamayacağı gibi, 1320 MW'lik bir termik santralde yılda yaklaşık 4 milyon ton yanacak kömürden kaynaklanan azot oksitleri, karbon monoksit ve karbondioksiti, kömür ve küldeki radyoaktif maddeleri filtre edecek bir sistemden bahsedilmemektedir. Santral kaynaklı hava, toprak ve su kirliliğinin boyutları yeterince hesap edilmemektedir.

26. Ölümcül sonuçlar doğuracak "enversiyon" hakkında alınmış olan ve bilimsel olduğu iddia edilen rapor, sadece enversiyonun düşük düzeyde olduğu yaz aylarında tehlikesiz olduğu saptamasını yapmaktadır. Enversiyonun ciddi anlamda tehlikeli olduğu diğer 9 ay hakkında net bir saptama yapmamaktadır.

27. Yöredeki endemik ve nesli tehlike altında bulunan bitki ve hayvan türleri hakkında yeterince çalışma yapılmamıştır.

28. Ereğli Amasra hattında kurulu bulunan ve yapılmak istenen 10'un üzerindeki termik santralin bölgede yapacağı çevresel tahribat göz önüne alınmamıştır.

29. Kül depolama tesislerinin kavşak suyu havzasında yapılamaması durumunda yılda yaklaşık 650 bin ton külün Karadeniz'e dökülmesi söz konusu olacaktır.

30. Termik santralde Amasra'da üretilen kömürün kullanılması durumunda lavvarlama işleminden sonra ortaya çıkacak yıllık 3 milyon ton lavvar artığının nereye depolanacağı açıklanmamaktadır.

31. Termik santrallerin insan sağlığı üzerindeki bronşite, amfizeme, akut ve kronik akciğer hastalıklarına ve damar hastalıkları gibi etkileri ile toplumun psikolojik sağlığına

yapacağı zarar ve yaşam kalitesinde yapacağı çarpıcı düşüşler hesaplanmamıştır.

32. Santral alanı olarak tahsis edilecek doğal orman alanının miktarı 380 hektardır. Santral binası, kireç taşı ocağı ve kül depolama sahası için yüzlerce hektarlık doğal orman ekosisteminin ortadan kaldırılacak ve tarihi ve turistik Amasra sahillerinde yoğun bir arazi ve peyzaj bozulması yaşanacaktır.

33. Kömür ithalatı için yapılacak liman yazın binlerce kişinin yararlandığı Tarlaağzı kumsallarını yok edecek, yüzlerce balıkçının yararlandığı balıkçı barınağı yok olacaktır.

34. Hema Entegre Termik Santrali'nden bir süre sonra başvurusu yapılan yine 1320 MW'lık Batı Karadeniz Entegre Termik Santrali'nin ÇED Başvurusu, 29.11.2010 tarihinde format verilmeyen Bartın Termik Santrali ile aynı yerde bulunduğu gerekçesiyle yer seçimi açısından uygun bulunmamıştır. Oysa Hema Entegre Termik Santrali 2010'da format verilmeyen Bartın Termik Santrali ile aynı koordinatlar üzerinde bulunmaktadır. Başvurusu geri çevrilen Batı Karadeniz Entegre Termik Santrali, 2010'da format verilmeyen Amasra Termik Santrali ile aynı koordinatlar üzerindedir. Aynı gerekçeyle Hema Termik Santral başvurusunun da geri çevrilmesi gerekmektedir."

4. Sonuç

Bartın Platformu'nun yürüttüğü termik santral karşıtı mücadele, bu bildirinin sınırları içinde anlatılamayacak kadar geniş bir kapsama sahiptir. Bu çalışmada mücadelenin sadece bazı önemli noktaları ele alınmıştır. Fakat, burada ele alınan noktalar dikkate alındığında, yapılan bu tür mücadelelerin başarıya ulaşması için, mücadele edilen konu hakkında teknik ve bilimsel bilgilere gereksinim olduğu ve bu bilgilerin kamuoyuyla uygun iletişim araçlarıyla paylaşılması gerektiği sonucuna varılabilir. Bartın Platformu'nun mücadelesi ilk değildir, son da olmayacaktır. Fakat bundan sonraki mücadelelerin bu verilerden hareket ederek şekillendirilmesi yararlı olacaktır.

Teşekkür

Bu metnin hazırlanmasındaki katkılarından ötürü ZOKEV ve Batı Karadeniz Platformu'ndan Sayın Ahmet Öztürk'e çok teşekkür ederim.

5. Kaynaklar

Atmış, E., 2009. Amasra Termik Santral Özelinde Bir ÇED Başvuru Dosyası İncelemesi. Orman ve Av Dergisi 6 (2009) 1-11.

Atmış, E. 2014. Hema Entegre Termik Santral Projesi ÇED Raporu'nun 2. İnceleme Değerlendirme Toplantısı İçin Bartın Üniversitesi Orman Fakültesi Görüşü.

Çelik, N. ve Murat, G., 2008. Sayısallaşmış Swot Analizi ile Bartın İli'nin Ekonomik Yapısını Değerlendirme. 2. Ulusal İktisat Kongresi. 20-22 Şubat 2008. Dokuz Eylül Üniversitesi İİBF İktisat Bölümü. İzmir.

Öztürk, A., 2014. Halkın Sesi Gazetesi'nde yayınlanan çeşitli makalelerinden.

Prof. Dr. Kayıhan Pala & Uludağ Üniversitesi

Bir kere, enerjinin böylesine önemli bir perspektifle, ekoloji ve toplumsal barış perspektifiyle tartışılmasına olanak sağlayan hem Elektrik Mühendisleri Odası'na, hem de bu sempozyuma emek veren herkese teşekkür etmek isterim. Çünkü enerji denildiğinde, genellikle hep bir maliyet, zaman zaman da verimlilik üzerinden tartışılıyor; ama nasıl bir ekolojik yıkımla karşı karşıya olduğumuz ve toplumsal barışa etkisi üzerinden pek fazla bir tartışma yürütülmüyor. O yüzden, bu sempozyumu çok değerli buluyorum. Tekrar teşekkür ederek başlayalım.

Biz ne zaman enerji ve sağlık konusuyla ilgili bir yere konuşmaya gitsek, hemen, "O zaman siz de cep telefonunuzu kullanmayın hocam" gibi laflarla başlarlar. Enerjiye ihtiyacımız var, kabul; ama enerjiyi bir sermaye birikimi ve kâr maksimizasyonu alanı haline getirirseniz, bu ihtiyaç olmaktan çıkıyor. Dolayısıyla enerjiye ihtiyacımız var, enerjiyi elde etmemiz lazım; hem enerji güvenliği, hem de enerji yoksulluğu üzerinden bunu tartışmamız lazım. Zaman sınırlı olduğu için bu tartışmalara girmiyorum. Sorular olursa aydınlatırız. Ama enerjiye ihtiyacımız var diyerek, bugün içine düşürüldüğümüz durumun her birimizin hayatlarında ne kadar olumsuz etkileri olduğunu herhalde söylememe gerek yok.

Bir de şunu söyleyeyim: Genellikle enerji tartışılırken, ÇED'ler başta olmak üzere, sağlık alanında yarattığı yıkımlar pek konuşulmaz. Sanki enerji üretilirken, örneğin çevreye bir tahribat olduğu, ormanlara büyük bir tahribat olduğu bilinir; ama o bölgede yaşayanlar başta olmak üzere, "Acaba sağlığımızı nasıl etkiliyor?" konusu pek gündeme gelmez. Dolayısıyla beni bu konuşma için davet etmeniz de büyük bir incelik. Bunun için de teşekkür edeyim.

Enerji sürecinde hem bir yerel/bölgesel kirlilik var, hem hocamın da söz ettiği küresel iklim kriziyle ilgili bir mesele var, bir de sağlık alanı var. Sağlık dediğimiz zaman, enerji üretimi hava kirliliğine yol açıyor, su kirliliğine, toprak kirliliğine, gürültü kirliliğine, elektromanyetik alan kirliliğine ve pek çok başka sorunlara yol açıyor. Böyle olunca da toplum sağlığı, çalışan sağlığı ve iklim krizi meseleleriyle karşımıza çıkıyor. Sabah da oturumda söylendi; enerji üretiminin hiçbir şekilde doğaya ve insana zarar vermeyen bir formu yok. Ancak, çamaşırlarınızı dışarıda, rüzgârda, bahçede kurutursanız, orada bir problem yok; ama bir biçimde, elektrik enerjisi başta olmak üzere enerji elde edecekseniz, bir zarar söz konusu. O zaman, enerjinin etkin kullanımı, verimliliği başta olmak üzere, en az zararla bu sorunu nasıl çözebiliriz, buna odaklanmamız gerekir. Yani en az hava kirliliği nereden oluşacak, en az su kirliliği nasıl oluşacak, en az toprak kirliliği, en az gürültü kirliliği? Bunları detaylandırabiliriz.

Önce şunu söyleyelim: Kömürlü termik santral bir yere kurulacağı zaman, o kömürlü termik santralden çıkan bazı salımların binlerce kilometreyi geçerek, yalnızca yakın çevresinde değil, uzak çevresinde olan insanları da etkilediğini bilmemiz lazım. Şöyle bir örnek vereyim. Güney Afrika'daki enerji santrallerinden kaynaklanan azot oksitleri Hint Okyanusu'nu geçerek Avustralya'ya ulaşıyor. Bu kanıtlanmış durumda. Dolayısıyla, "Bundan 500 kilometre ötede, 50 kilometre ötede bir santral yapılıyor, yalnızca o bölgedekilerin sorunudur" diye düşünmeyin. Elbette, o bölgedekilerin daha fazla sorunudur, ama birçoğumuz açısından epeyce sorunlu bir alan.

Hava kirliliğiyle ilgili 2013'te Dünya Sağlık Örgütü çok önemli bir karar verdi, "Hava kirliliğinin kendisi akciğer kanserinin nedenidir" dedi. Biz biliyoruz ki, tütün kullanımıyla akciğer kanseri arasında çok yakın bir ilişki var. Eğer tütün kullanırsanız, akciğer kanserine yakalanma riskiniz tütün kullanmayanlara göre çok daha yüksektir; ama eğer hiç tütün kullanmadığınız halde, örneğin benim yaşadığım kent, Bursa gibi, havası çok kirli olan bir yerde yaşıyorsanız, akciğer kanserine yakalanma riskiniz, havası temiz olan yerlere göre, aynen tütün

kullananlarda olduğu gibi, çok yüksek. Dolayısıyla Dünya Sağlık Örgütü, özellikle partikül madde kirliliğinden kaynaklanan hava kirliliğinin hem akciğer kanserinin nedeni olduğunu, hem de başka bazı kanserlerin görülme sıklığını -örneğin mesane kanseri gibi- arttığını kanıt niteliğinde ortaya koydu. Bunu hiç aklımızdan çıkarmayalım. Çevremizde hiç sigara içmemiş, akciğer kanseri olmuş birisiyle karşılaştığımızda, bunun ya yaşadığı yerdeki iç ortam ya da dış ortam hava kirliliği nedeniyle oluşmuş olabileceğini mutlaka düşünelim.

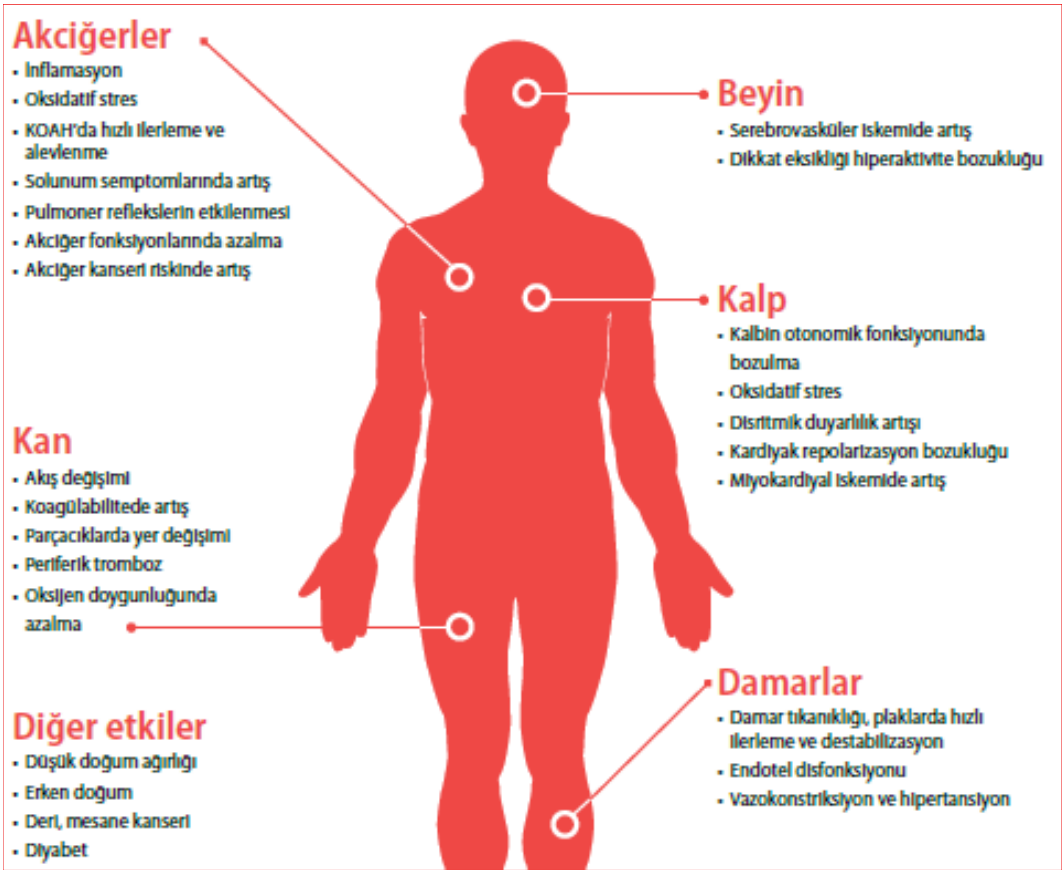
Bir başka mesele, yalnızca kanserler değil; örneğin, kronik hastalıklarla ilgili de hava kirliliğinin çok önemli bir etken olduğunu artık bilim kanıtladı. Son 5 yıldır şöyle bir şey çok net tartışılıyor: Örneğin, şeker hastalığının gelişiminde, bizim diyabet diye adlandırdığımız hastalığın gelişiminde hava kirliliğinin ve havadaki asılı partiküllerin, özellikle PM 2.5'un çok büyük bir katkısı var. Dolayısıyla tek başına kanserden söz etmiyoruz.

Enerji üretiminin sağlık etkileriyle ilgili karmaşık bir yapısı var. Ayrıntılara giremeyeceğim, kusura bakmayın. Türkçeleştirmedim, zamanım olmadı. Ama hem ev içerisinde, hem işyerinde, hem de topluluk ve küresel olarak karşı karşıya kaldığımız, soluk aldığımız her yerde bir enerji üretim sürecinin sağlık etkisi ve iklim kriziyle ilişkisi olabileceğini bilmemiz gerekir. Tabii, değişik kaynaklardan enerji üretiyoruz. Eğer enerji linyit ve kömürden üretiliyorsa, en yüksek kazalar ve hava kirliliği nedeniyle ölümlerin görülme sıklığının olduğunu unutmayalım. Dolayısıyla kömürün ve özellikle linyitle üretilen enerjinin sağlık etkisi çok daha yüksek.

Enerjinin üretim aşamasında, biliyorsunuz, çıkarma, taşıma, işleme, inşaat, üretim, dağıtım ve atık bertarafı olmak üzere bir süreç var. Sonrasında, havaya salım başta olmak üzere salımlar var. Bunlar iklime ve hava kirliliğine yol açıyor. Su tüketiyorlar çok yüksek miktarda. Genellikle bunları çok konuşmuyoruz. Bu tükettiği suların süreçleri yeni bir kirlenme ve o su kaynağının yok olmasıyla karşımıza çıkıyor. Bu, toprak ve su kalitesinde bir bozulmaya yol açıyor. Bütün bunlar üretim süreçlerinde, örneğin tarımda, endüstride bazı sorunları gündeme getirirken, öte yandan da bizim bugün asıl konuşacağımız sağlık sonuçlarını karşımıza çıkartıyor. Ne gibi? Örneğin, doğumda beklenen yaşam süresinde kısalma görüyoruz. Bütün bu maruziyetler insanların ömrünü kısaltıyor. Ayrıca, yaşam kalitesinde bozulmaya, bedensel ve ruh sağlığında olumsuz etkilenmeye ve özellikle sayın hocamın da orman alanında söz ettiği gibi, eşitsizliklerde artışa yol açıyor. Çünkü bütün eşitsizlik alanlarında olduğu gibi, enerji de yoksulları ve yoksunları daha olumsuz etkileyen bir alan olarak karşımızda duruyor.

Bakın, yalnızca biz söylemiyoruz, Bakanlığın kendisi de Türkiye'de özellikle elektrik enerji üretiminin birtakım kirliliklerle ilişkisi olduğunu söylüyor. Örneğin, 2016 Çevre Durum Raporu'na bakın. Diyor ki Bakanlık, "Türkiye'deki kükürt emisyonlarının yüzde 72'si elektrik üretim santrallerinden kaynaklanıyor. Yine azot oksitlerle ilgili emisyonların yüzde 24'ü elektrik üretim santrallerinden kaynaklanıyor."

Birazdan size, Elbistan'la ilgili bir veri verdiğimde, havada asılı partiküllerle ilgili de nasıl bir kirliliğe, özellikle kömürlü termik santrallerin nasıl bir kirliliğe yol açtığını göreceğiz. Kömürlü termik santraller bugün ülkemizin enerji üretimi alanındaki en önemli sorun alanı. Dolayısıyla oraya biraz daha ağırlık vermeye çalışacağım. Biraz da nükleerden söz edeceğim. Çünkü her ikisi de hem 10. Kalkınma Planı'nda, hem de 11. Kalkınma Planı'nda Türkiye'nin enerji politikalarının direği olarak yansıtılıyor.

Burada, kömürlü termik santrallerin akciğerler, beyin, kalp, damarlar, kan ve diğer etkileri olmak üzere çok ciddi etkileri var. Genellikle kömürlü termik santraller ve hava kirliliği, solunum sistemi, kronik tıkayıcı akciğer hastalığı gibi sorunlar yüzünden tartışılır; ama örneğin, inme diye bilinen rahatsızlığa en fazla yol açan etmenlerden bir tanesi kömürlü termik santraller ve hava kirliliğidir. Biz de Orhaneli Termik Santralinde yaptığımız araştırmada, hem Orhaneli Termik Santralinin çevresinde yaşayanları, hem de 30 kilometre uzaktaki bir kontrol grubunu almıştık. O çevrede yaşayanlarda akciğer solunum işlevlerinin diğer kontrol grubuna göre önemli ölçüde bozulduğunu göstermiştik; özellikle bu bozulma, sigara içmeyenlerde daha da belirgin olmak üzere. Türkiye'de ve dünyada yapılmış bütün araştırmalar bunu gösteriyor. Dolayısıyla kömürlü termik santral dediğimiz zaman, çok sayıda sorundan söz ediyoruz. Solunum dolaşım sistemi, sinir sistemi, sitogenetik hasar. Özellikle Elbistan'da yapılmış bir çalışmadır bu. Elbistan Kömür İşletmeleri'nde çalışanların çocuklarına bir genetik bozulmayla geçebilecek bir rahatsızlık olduğuna ilişkin bulguları taşıyan önemli bir araştırmadır.

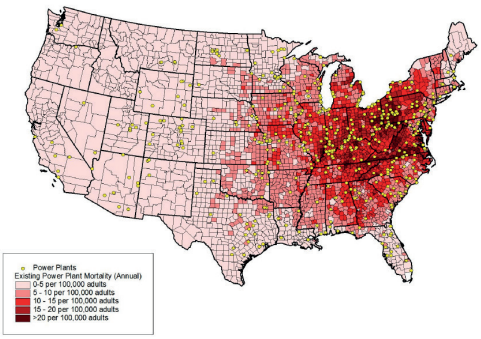
Su kirliliğine bağlı cıva düzeyinin artması, arsenik maruziyeti, o çevrede erken doğumlarda artış ve santralin yakınında yaşayanlarda halk sağlığı ve ekonomi açısından olumsuz özellikler olmak üzere çok sayıda sorunun karşımıza çıktığını biliyoruz. "Bunlar niye karşımıza çıkıyor?" diyecek olursanız da, özellikle havaya salımlarla çok büyük ilişkisi var. Asit gazlar, cıva, cıva harici diğer metaller, kurşun, selenyum başta olmak üzere, aromatik hidrokarbonlar, radyoizotoplar ve uçucu organik bileşikler gibi çok sayıda salım nedeniyle bu sorunlar oluşuyor.

Çok sayıda ÇED sürecindeki ve mahkeme sürecindeki mücadelelere ve bazen de mahkemelerde bilirkişiliğe katıldım. Şöyle bir şeyi en baştan söyleyeyim: Dünyanın hiçbir yerinde herhangi bir salımı sıfırlanmış kömürlü termik santral söz konusu değil.

Dolayısıyla "Temiz enerji" adı altında, "Temiz kömür enerjisi" adı altında bazı kömürlü termik santrallerin Türkiye'de de yapılmasına ilişkin girişimler var. Dünya bunu kabul etmiş ki, temiz kömürlü termik santral diye bir kavram söz konusu değil.

Bakın, size çok eski yıllardan, Sağlık Bakanlığı'nın kendi demecinden bir örnek vereceğim. Sağlık Bakanlığı Kanserle Savaş Dairesi, Türkiye'nin kanser haritasını çıkarmıştı ve o haritada şöyle bir şey diyordu: "Bazı termik santrallerin çevresinde akciğer kanseri riski vardır." Biz, "Hemen bunu açıklayın! Nedir bu?" dediğimizde, o tarihten itibaren bu bulguların hiçbirisi yayınlanmadı. Dolayısıyla Bakanlık tarafından da tespit edilmiş, ama kamuya açıklanmamış bir gerçekliğin var olduğunu bilelim.

Figure 2. Power Plant Mortality Per 100,000 Adults

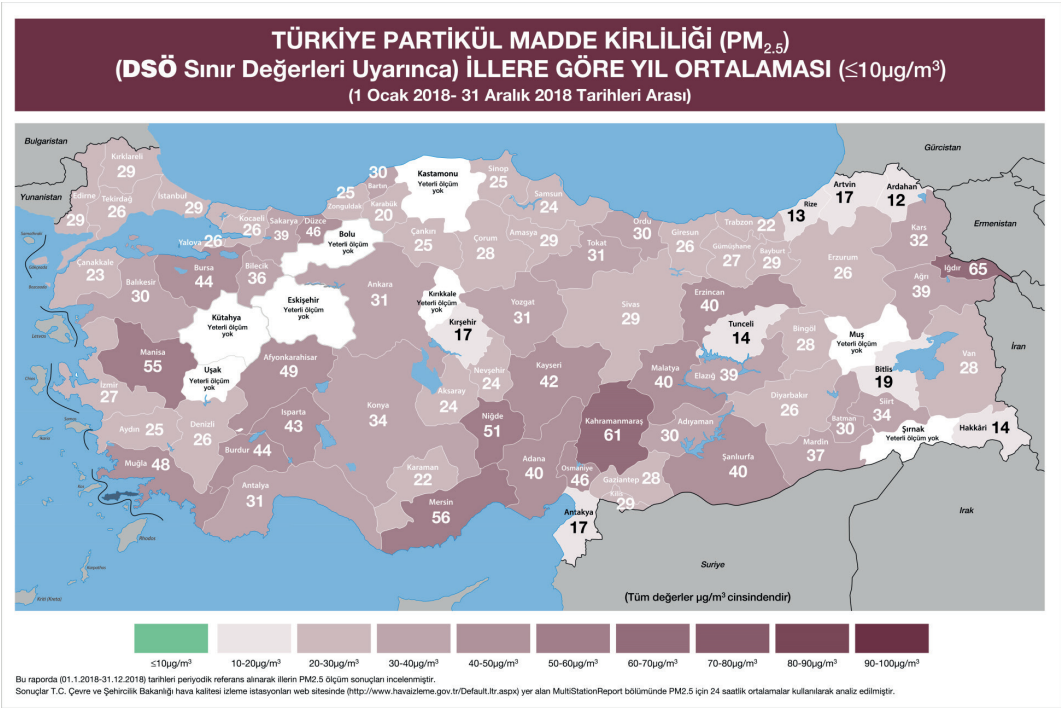
Tabii, başka ülkelerde durum böyle değil. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde, santrallerin bulunduğu çevrede ölümlerin daha fazla olduğu hem kanıtlanmış, hem de harita üzerinde işaretlenmiştir. Dolayısıyla şundan kimsenin kuşkusu olmasın: Gerçek anlamda çalışan bilim insanları dünyanın her yerinde kömürlü termik santrallerin ölümlerde, erken ölümlerde, hastalanmalarda, ilaç kullanımında, hastaneye yatışlarda artışa yol açtığını ortaya koydular.

Az önce söyledik; enerjiyi hangi kaynaktan üretirseniz üretin, mutlaka bir sorunla karşılaşma riskiniz var. Dolayısıyla burada enerji üretim alanları var, ama birinci sırada kömür var. Sağlık açısından en zararlı olduğu konusunda artık herhangi bir kuşku yok.

10. Kalkınma Planına bakalım. Biliyorsunuz, 10. Kalkınma Planı 2014-2018 yıllarını içeriyordu ve enerjiyle ilgili yazılan şey şudur: "Yerli kömür kaynakları özel sektör eliyle, yüksek verimli ve çevre dostu teknolojiler kullanılarak elektrik enerjisine dönüştürülecektir." Ne kadar çevre dostu teknolojiler kullanıldığını hep birlikte görüyoruz, değil mi? "Afşin Elbistan havzası linyit rezervleri elektrik üretimi için değerlendirilecektir." Özellikle bir Afşin Elbistan vurgusu var. Birazdan, oranın ne durumda olduğunu size göstereceğim. Bir de burada şuna dikkatinizi çekmek isterim. Tabii ki, elektrik mühendisleri benden çok daha iyi biliyordur, ama bizim dikkatimizi çeken şöyle bir şey var: Kişi başı elektrik enerjisi tüketimiyle ilgili 2013'teki tahmin, "Yılda 4 bin 241 kilovat olacak" şekildeydi. 2006 civarında ve 2011 civarında bunun 3 bin 231 kilovat civarında olduğunu görüyoruz. Ben de yeni indirdim Enerji Bakanlığı'nın web sayfasından; 2018 yılındaki elektrik üretimimize bakarsak, yüzde 37 kömür, yüzde 30 doğalgaz, yüzde 20 hidrolik enerji diye gidiyor. Ama size burada asıl başka bir şey göstermek istiyorum. Kurulu gücün kaynaklara göre dağıtımına baktığımızda, kömürün kurulu gücü yüzde 22.4, ama bizim elde ettiğimiz enerji yüzde 38. Öte yandan, yüzde 8 ve 6 gibi, yüzde 14'lük bir güneş artı rüzgarımız var; fakat güneş artı rüzgâra baktığımızda, bu yüzde 9 civarında. Hani, bir yandan yenilenebilir enerjiye geçişi filan tartışıyoruz. Elimizdeki kurulu gücü bile gerçek anlamda kullanmayıp fosil yakıtları daha fazla ön plana çıkardığımız bir politikayı da benimsemiş oluyoruz. Buradan da bu tartışmayı yürütmenin çok değerli olacağını düşünüyorum.

Daha 5 yıl önce 30 kadar kömürlü termik santralden konuşurken, şu anda 67 tane kömürlü termik santralimiz var. Hükümetin hedefine göre, bu sayı 80'i aşacak. Türkiye'de, 84 civarında kömürlü termik santral yapılmasına ilişkin bir perspektif karşımıza çıkartılıyor.

Santral sayılarını görüyorsunuz. 664 tane hidroelektrik, küçük küçük hidroelektriklerle Türkiye'nin ne hale geldiğini hep birlikte yaşıyoruz.

Kahramanmaraş. PM 2.5 kirliliği açısından, Türkiye'nin Iğdır'dan sonra en kirli yeridir. Sırf Kahramanmaraş değil, tek başına Afşin Elbistan'ı alacak olursanız, tartışmasız en kirli yeridir. Dolayısıyla enerji üretimimizi oraya odaklayalım diye bir politika tutturuluyor; ama bunun maliyeti, en başta orada yaşayanlar olmak üzere o çevrede yaşayanların sağlığının kaybedilmesidir. 2019 yılı verilerine bakacak olursak, dikkatinizi bir şeye çekeyim. Bu da PM 10 değerleridir. Bakın, 1 yıllık ortalama değer. Yani geçen yıl kasımın sonuyla bu yılın aralık ayı arasında. 2019 verilerinden söz ediyorum. Partikül maddenin ortalama değeri 165 mikrogram/metreküp. Dünya Sağlık Örgütüne göre, bu değerin 20'yi aşmaması gerekiyor. Ne kadar yüksek bir düzey olduğunu söylememe gerek yok. 20'in üstündeki her 10 mikrogram, çok sayıdaki insanın erken ölümüne yol açıyor.

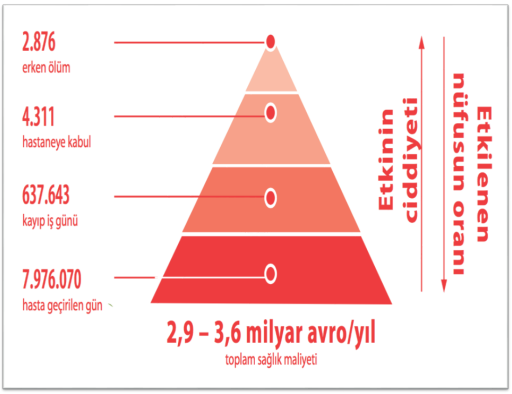
Burada bir şeye daha dikkatinizi çekmek isterim. 365 günlük verilerin elde edilme oranı yüzde 74.9. Bunun şöyle teknik bir önemi var: Eğer hava izleme istasyonlarından herhangi birinin verisi yüzde 75'in altına düşerse, o veriyi kullanamıyorsunuz. Böyle bir sınır değerimiz var. Dolayısıyla şimdi size bunu söylediğimde, çevre mühendisliği yetkilileri, "Hayır hocam, bu veri geçersiz" diyebilir. Niye? Yüzde 75'in altında. Peki, bunu yüzde 75'in altında bırakan kim? Bakın, Türkiye'de 300'ün üstünde istasyon var, 150'si kadarının verilerini bu gerekçelerle kullanamıyoruz ki, Aliağa başta olmak üzere, en kirli olduğunu bildiğimiz yerlerden söz ediyorum.

Çok sayıda maliyet hesabı var. Fosil yakıtlara verilen teşvikler kabaca 2 milyar dolar. Bir hesaba göre, bunun 10 katı kadar bir sağlık zararı var. Ben, 2014'te, Türkiye'de kömürlü termik santraller ve enerji üretiminin sağlık maliyetini oturup hesaplamıştım. Bulduğumuz değer şu: Türkiye'deki her 100 lira sağlık harcamasının 20 lirası enerji üretimi nedeniyle sağlık harcaması olarak cebimizden çıkıyor olabilir. Olabilir diyorum; çünkü Türkiye'de verilere ulaşmak o kadar zor, neredeyse imkânsızdır ki, bunlar ancak bizim bilimsel yöntemlere dayanarak yaptığımız kestirimlerdir. Şeffaflık olmadığı için, size kesin bir şey söylememiz çok mümkün değil.

Gelelim yeni Kalkınma Planımıza. Biliyorsunuz, 11. Kalkınma Planı da geçtiğimiz günlerde yayımlandı. Bakın, enerjide ne diyor? "Kamu tarafından işletilen santrallerin rehabilitasyonları tamamlanacaktır."

Siz zaten bunların hepsini özelleştirdiniz. Dolayısıyla özel sektör santrallerine ilişkin herhangi bir atıf yok. Nükleerle ilgili bir atıf var ve yine linyitle ilgili bir atıf var. "Linyit rezervlerimizin çevre standartlarına uygun şekilde elektrik enerjisi üretiminde kullanımı arttırılacaktır." Dünya vazgeçerken biz arttırıyoruz. Bunların ne kadar çevre standartlarına uygun hale geldiği konusunu da herhalde artık hiçbirimiz tartışmak zorunda hissetmiyoruz kendimizi. Fakat burada bir başka ilginç veri var. Size bir önceki Kalkınma Planında göstermiştim; 2018 için tahmin edilen kişi başı elektrik enerjisi tüketimi 4 bin 200 kilovat civarındaydı. Gerçekleşen rakam 3 bin 698. Uzun seneler de yaparsanız göreceksiniz ki, Türkiye'de enerji lobisi hep çok daha yüksek bir tüketim olacakmış varsayımına dayanarak, Türkiye'yi gereksiz, çevre ve ekoloji açısından, insan açısından sorunlu enerji yatırımlarıyla karşı karşıya bırakmıştır. Çok sayıda yapılan düzenlemelerden bir tanesi.

Türkiye'de Taşkömürü ve Linyitle Çalışan Termik Santrallerin Sağlık Etkileri

Uzun yıllar önce yapıldı bu; o yüzden biraz eksiktir. En azından 3 bin kişinin kömürlü termik santraller nedeniyle hayatını kaybettiğini ve çok yüksek bir sağlık maliyeti olduğunu söylemiş olalım.

Yine yapılan bir hesaba göre, eğer Türkiye fosil yakıt teşviklerini ortadan kaldırır ve yenilenebilir enerjiye geçerse, hava kirliliğine bağlı ölümlerin yüzde 74'ü önlenebilir. Şimdi size, inanmakta zorlanacağınız bir rakam söyleyeyim. Geçen yıl oturduk, Dünya Sağlık Örgütü sistematiğini kullanarak hesapladık. Bizim ülkemizde, yılda 50 binden fazla, 51 bin civarında insan, hava kirliliğine bağlı gerekçelerde erken ölüyor. Trafik kazalarında aşağı yukarı 7 bin kişinin hayatını kaybettiğini düşünecek olursanız, ne kadar büyük bir sayıyla karşı karşıya kaldığımızı anlamamız daha kolaylaşıyor. Bu nedenle, hem uluslararası düzeyde, hem de Türkiye'de bilim insanları hükümetlere çağrıda bulunuyor. Avrupa'daki 2011 çağrısının ardından, birçok Avrupa ülkesi kömürden çekiliyor. Biz de 2014'te, Türk Tabipleri Birliği, Toraks Derneği, Solunum Araştırmaları Derneği, Halk Sağlığı Uzmanları Derneği ve Çevre İçin Hekimler Derneği başta olmak üzere, hükümete, bir an önce bundan çekilmesi yönünde çağrılarımızı ilettik; ama bildiğiniz gibi, bu çağrı bir karşılık bulmadı.

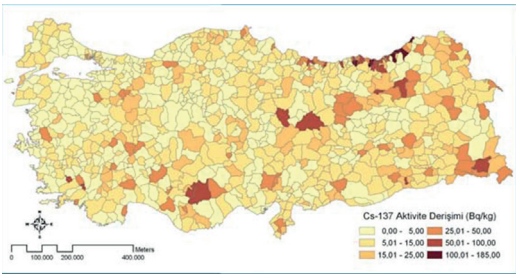
Biraz da nükleerden söz edip konuşmamı bitireceğim Sayın Başkan.

Zaman sınırlı olduğu için, enerji üretiminin diğer alanlarına çok fazla giremedim, ama sorularınız olursa seve seve yanıtlamaya çalışırım.

Tabii, İnci hocamın konuşmasını ben dinleyemedim. Muhtemelen çok güzel bir konuşma olmuştur. Yalnız, Türkiye'de nükleer konuşulduğu zaman, ağırlıklı olarak hep nükleer santral kazaları üzerinden konuşuluyor; yani sanki kaza olmazsa, nükleerle ilgili bir sağlık sorunu yokmuş gibi bir algı var. Oysa, nükleerle ilgili, radyasyonla ilgili etkiler, nükleer atıklar, uranyum madenciliği başta olmak üzere pek çok sorun alanı var. Dünyada yapılmış araştırmalar kanıtlıyor ki, özellikle nükleer santrallere 10 kilometre yakınında yaşayanlarda, özellikle çocuklarda lösemi görülme sıklığı artıyor. Tek başına lösemi değil bu, başka hastalıklarla da ilişkisi var. Dolayısıyla nükleer santraller "Normal koşullarda" çalıştırıldıklarında bile

sorun yaratma potansiyeli olan santraller.

Kazalara gelince, ayrıntılara girmeyeceğim, zaman yok, ama Türkiye'de hep şu konuşulur: "Acaba Çernobil Türkiye'yi etkiledi mi, etkilemedi mi?" Biliyorsunuz, resmi tez, "Hayır, Çernobil Türkiye'yi etkilememiş" biçimindedir. Ben, 2006'da Hopa'da uzun bir araştırma yapıp onun da bir kitapçığını yayınlamıştım. Bizim bulgularımıza göre, Türkiye'deki asıl problem, Çernobil'in Türkiye'yi etkilediği anlaşılmasın diye verilerin ortadan kaldırılması meselesidir. İnci hocaların başına gelen başta olmak üzere. Ama bakın, çok uzağa gitmeyelim; bir tek veri üzerinden, aslında Çernobil'in Türkiye'yi nasıl etkilediği çok belli. TAEK'in atlasına bakın. Bu, sezyum 137 haritası. Biliyorsunuz, doğada bulunmayan bir radyoaktif element, ama özellikle bir bölgede oldukça yüksek sezyum 137 derişimi var. Yine özellikle kanser ölümlerini dünyayla karşılaştırdığınızda, Türkiye, hiçbir şekilde dünyayla kıyaslanamayacak kadar tiroit kanserinin görülme sıklığı ve ölümlerde çok ön planda. Dolayısıyla, "Çernobil etkilemiş midir, etkilememiş midir?" meselesi bilimsel olarak bence tartışılmayacak bir meseledir. Ne kadar etkilediğini ve bu etkinin ne sürede ortaya çıktığını, ne kadar sürebileceğini tartışmak daha gerçekçidir.

Nükleer atıklar meselesi özellikle son birkaç yıldır Amerika'da ve Avrupa'da çok tartışılmaya başlanıyor. "Amerika'da her 3 kişiden birisi nükleer atığın olduğu bir yere 50 mil mesafede yaşamak zorunda kalacak" diye bir tartışma yürütülüyor. Biliyorsunuz, nükleer santral denilince, Fransa bize hep örnek gösterilir. Önümüzdeki 15 yıl içerisinde nükleer santralden elde ettiği enerjiyi yüzde 50 azaltma konusunda ciddi tartışmaların olduğu bir ülke. Fransa'da ve İngiltere'de yapılan araştırmalar, bu nükleer atıkların bulunduğu ve o proseslerin gerçekleştiği yerlerde, özellikle çocuklarda lösemi görülme olasılığının yine yüksek olduğunu çok net ortaya koyuyor.

Japonya'daki bu ikinci büyük kazadan sonra, biliyorsunuz, özellikle Belçika, Almanya ve İsviçre hemen nükleerden çıkmaya karar verdi, diğer ülkeler de kendilerine bir plan yapıyorlar nükleerden çıkmakla ilgili. Bakın, zamansızlıktan tartışmıyoruz, ama şunu çok net tartışmamız lazım: Almanya, kömürden çıktı, nükleerden çıkıyor. Almanya gibi bir sanayi ülkesi hem kömürden, hem de nükleerden çıkarak enerji gereksinimini karşılayabilecek bir süreç yönetebiliyorsa, bunu bütün ülkeler başarabilir. Dolayısıyla bu perspektifi unutmamak lazım. Ama Almanya'da da şu tartışılıyor: "Evet, 2022'de çıkacağız, ama 28 bin metreküp bir radyoaktif atığımız var. Bunu nasıl çözeceğiz?" diye bir tartışma var. Maalesef ki, ben de bu tartışmaların birisinde yurtdışında tanık oldum; Almanya'dan bu atıkların başka ülkelere transferi konusu tartışılıyor. Umarım, birçok atığı kendi ülkesine getiren bir anlayışın benimsendiği Türkiye'de böyle bir risk olmaz.

Nükleer denildiğinde, ülkemizden bir örnek verelim. Daha nükleer santralimiz çalışmıyor, ama Manisa Köprübaşı'ndaki Uranyum madenciliği meselesinde arkadaşlarımızın yaptığı bir tez, o bölgedeki suların uranyum açısından Dünya Sağlık Örgütü ölçütlerinin 10 kat üzerinde olduğunu gösteriyor. Bu, her türlü hastalığın ortaya çıkması açısından çok büyük bir riskle karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor.

Değerli dostlar; bu yüzden, Türkiye'de halen bazı bilim insanları -burada İnci hocama tekrar teşekkür ederim- İnci hocamın önderliğinde, bizlerin de içinde bulunduğumuz bilim insanları, insanları uyarmaya çalışıyoruz. Şurada sıraladığımız gerekçelerle nükleer santraller bizim sorunlarımızı çözmez.

Konuyu çok fazla uzatmayayım. Son söyleyeceğim şey şudur: Türkiye'de yaşayanlar gerçek bilim insanlarına kulak asmalıdır. Başka türlü bu sorunları çözemeyiz.

KÖMÜR VE İŞ CİNAYETLERİ

İzzet Demir & Maden Mühendisleri Odası

Konumuz, kömür madenlerindeki iş kazaları. Zaman yetersiz olacağı için çok hızlı bir şekilde anlatacağım. Hangi şartlarda iş cinayetidir, hangi şartta iş kazasıdır? Fıtratında var mı, yok mu; mukadderat mı, değil mi? Bunları gündeme getireceğim.

Yanan Bizdik, Siz Kömür Sandınız!

İş kazalarının tanımı, Uluslararası Çalışma Örgütü'ne göre, belirli bir zarara ya da yaralanmaya neden olan, beklenmeyen ve önceden planlanmamış bir olaydır. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, önceden planlanmamış, kişisel yaralanmalara; makinelerin, araç ve gereçlerin zarara uğramasına, üretimin bir süre durmasına yol açan bir olaydır. 5510 sayılı Sosyal Sigortalar Genel Sağlık Sigortası Kanunu'na göre, bir işyerinde iş kazası olabilmesi için, önce kişinin işyerinde ve sigortalı olması lazım. İkincisi, işveren tarafından yürütülmekte olan iş nedeniyle, sigortalının işveren tarafından görevle başka bir yere gönderilmesi yüzünden asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda, emzikli kadın sigortalının çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda, sigortalının işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere toplu olarak götürülüp getirilmeleri esnasında. Bu 5 kriterin hangisinde olursa iş kazası diye tanımlanır. Eğer işçi sigortalı değilse, Çalışma Bakanlığı müdahil değildir, sadece Cumhuriyet savcılığı soruşturma açar. İş kazası olarak değerlendirilemiyor.

6331 Sayılı İş Sağlığı Güvenliği Kanunu'na göre, işyerinde veya işin yürütümü nedeniyle meydana gelen, ölüme sebebiyet veren veya vücut bütünlüğünü ruhen veya bedenen engelli hale getiren olaydır.

Mevzuatımız 2003 yılından itibaren Avrupa Birliği'nin 391 sayılı Direktifidir. Her şey açık ve net. Uluslararası Çalışma Örgütü ILO'nun yaklaşık 188 tane sözleşmesi var, Türkiye Cumhuriyeti 53 tanesini imzalamış. En son imzaladığı sözleşme, 176 sayılı Sözleşme, maden ocaklarında iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili. Soma faciasından sonra yaptılar. Bu sözleşmedeki gerekli olan kriterlerin bazılarını özellikle elektrik EN 1 sertifikalı ekipmanlar için 2020 yılında attılar. Şu kelime kullanılıyor hep: "Uluslararası sözleşmeler bağlayıcı değildir." Bağlayıcıdır, bizim kanunların üzerindedir. O sözleşmeye imza attığın andan itibaren, gereğini yerine getiremezsen, Türkiye'de iç hukuk yolları tüketildiği anda, kişi uluslararası mahkemeye gittiği zaman o kesin hükümdür. Bu sözleşmeleri imzaladığın andan itibaren 10 yıl boyunca oradan çıkamazsın. Çünkü Uluslararası Çalışma Örgütü ILO da, Dünya Sağlık Örgütü de, ikisi de Birleşmiş Milletler'in bir alt birimidir. Bağlayıcıdır. Girdiğin anda 10 yıl boyunca çıkamazsın.

Türkiye'de insan haklarıyla ilgili uluslararası mahkeme bir ceza verdiği zaman, iş sağlığı ve güvenliğiyle ilgili davalar hiç medyada gündeme gelmiyor. Uluslararası Çalışma Örgütü ILO'ya göre, yeraltı maden ocaklarında çalışacak kişi işin ehli olacaktır, uzman bir kişinin nezaretinde o iş yürütülecektir. Eğer bu kömür ocağıysa, kategori 1 ekipman EN 1 sertifika istiyor; ATEX. Acil durum tatbikatları yılda bir yapılırken, maden ocaklarında 6 ayda birdir. Uluslararası Çalışma Örgütü ILO'nun Yeraltı Kömür Ocakları Kılavuzu vardır. O kılavuza dayanarak 176 sayılı Sözleşme çıkmıştır. Bu sözleşmeye de imza atmışız. Bütün bunlara rağmen, Türkiye Cumhuriyeti iş kazası konusunda dünya üçüncüsü, Avrupa birincisidir. Madencilikte de hem dünya birincisi, hem Avrupa birincisidir.

Çin'de, 2000 yılında 100 milyon ton üretime karşı 710 kişi ölürken, alınan önlemlerle birlikte, 2008-2013 yıllarında bu 710 kişi ölüm sayısı 100 milyon tona karşı 127'ye düşmüş-

tür. Türkiye'de, 2000 yılında 100 milyon ton üretime karşı 715 kişi ölürken, 2013 yılında bu sayı 727'ye çıkmıştır. İş kazalarının yüzde 88'i tehlikeli hareket, yani kişilerden kaynaklanıyor. Denetim eksikliği vardır, eğitim eksikliği vardır. Denetim eksikliği işverene aittir. Eğitilmemişse, kendisine verilen kişisel koruyucu donanımı kullanmıyor veya makineyi koruyucusuz çalıştırıyor. Elektrikçi olmadığı halde elektriğe müdahale ediyor veya elektrik için verilen kişisel koruyucu donanımı kullanmadan müdahaleye kalkışıyor.

Diğer taraftan, tehlikeli durum dediğimiz yüzde 10'dur. Kişisel koruyucu donanım yok veya uygun değil, havalandırma sistemi yok veya yeterli değil, makine koruyucu yok veya uygun değil. Bu yüzde 10 da insan odaklıdır. Yani iş kazalarının yüzde 98'i insan odaklıdır, önlenebilir. Yüzde 2'si kaçınılmazdır. Bu yüzde 98 önlenebilirin yüzde 50'si çok basit önlemlerle önlenebilir. Geriye kalan yüzde 48'i orta ölçekli önlemlerdir. Siz, iş güvenliğiyle ilgili en iddialı yatırımı yapsanız bile, yani uluslararası standarda göre, genel maliyetin yüzde 5'ini geçemez. Meslek hastalıklarının ise yüzde 100'ü önlenebilir. Eğer siz bir işyerinde, bir yeraltı kömür ocağında uygun bir havalandırma sistemi kurmuşsanız, açık alanlarda kapalı metot uyguluyorsanız, kişiye de standartlara uygun toz maskesi vermişseniz, o işyerinde hiç kimse pnömokonyoza yakalanmaz. Yok, böyle bir risk yok. Bir maske kaç liradır; en fazla 1 liradır. Havalandırma sistemi neden kurmuyor? "Elektrik gidecek" diyor. 10 kilovat, 20 kilovat elektrik gidecektir, ondan kaçıyor.

Peki, ne oluyor? Türkiye'de, yılda 80-100 bin arasında iş kazası meydana geliyor. Bunun yaklaşık 2 bini ölümle sonuçlanıyor, 4-5 bin arası vücut bütünlüğü bozuluyor, sakat kalıyor. Türkiye'nin gayri safi milli hâsıla geliri 800 milyar dolar olarak beyan ediliyor. Gayri safi milli hâsılanın yüzde 5'ini iş kazasında kaybediyor. Yıllık 40 milyar dolardır; giden canlar hariç.

Türkiye'de 387 tane kömür sahası vardır. Bunun 244'ü açık işletmeyle üretim yapıyor. 53 tanesi açık artı yeraltı olarak çalışıyor, 90 tane saha da yeraltı olarak faaliyet gösteriyor. Yeraltı kömür ocaklarının olmazsa olmazı havalandırma sistemidir. Eğer uygun bir havalandırma sistemi kurmamışsanız, açığa çıkan gaz ve tozları ortamdan uzaklaştıramıyorsunuz. 0.5 mikronla 150 mikron arasındaki tozlar havada askıda kalır, statik elektrik de bir patlamaya neden olabilir. Açığa çıkan gazlar -ki, en riskli olan metan gazıdır; buna biz madenciler havayla karşılanan grizu diyoruz- yüzde 4-15 aralığında patlayıcı özelliği var, 15'in üstünde yanıcı özelliği vardır. Patlama esnasında oluşan yüksek basınç bütün kömür tozlarını harekete geçiriyor, askıya alıyor. Yüksek ısı patlamaya nedendir. Metan gazı patlarken, havadan hafif olduğu için, şimşek gibi geçer, kişiler kurtulabilir; ama ikinci patlama, kömür tozu patlamasında kurtuluş şansı yoktur artık, mevcut olanlar karbon monoksit gazı zehirlemesiyle giderler.

Bu tür ocaklarda, mevzuat diyor ki, 25 metrede bir 25 metrelik sondajlar yap, metan gazı varsa boşalt, basıncı düşür; toz birikmesi muhtemel olan yerlerde beyaz taş, kalker ser. Çünkü kalker dediğimiz malzeme termik santrallerin arıtma sistemlerinde kullanılırken, kükürdü absorbe ediyor. Yeraltına serdiğimiz zaman -ıslak ve nemli olmayacak- kömür tozunu absorbe ediyor, havaya kalkmasının önüne geçiyor.

Grizu patlamalarına biraz sonra geleceğim, tek tek örnek vereceğim.

Tahkimat: "Açılan boşluğu güvenli hale getir" diyor. Açılan boşluk, domuz damı diyoruz buna. Bu domuz damı ani göçük riskinin önüne geçer. Kullanılan malzeme meşe veya ideali kayındır. Bir hava 120 santim açıldığı zaman, tahkimatı almadan kişi ilerleme yaparsa göçük meydana gelecektir. Ama o 120 santim açılırken, tavanı sağlam hale getiriyor. Bunu yaptığı zaman göçük söz konusu değil, yani kimse göçükte ölmeyecektir. Eğer bu malzemeyi işveren burada hazır bulundurmazsa, bu bir iş cinayetidir. Hazır olup da kişi kullanmıyorsa, cinayet diyemeyiz, kişiden kaynaklanıyor. Bu bir iş kazasıdır.

Bu yine bir yeraltı kömür ocağı.

Peki, ağaç kullanmadan, bunun ileri teknolojisi var mı; var. Tam mekanize sistem olabilir. Sıfır kaza. Yarı mekanize olabilir, yani insan gücünü kullanmadan. Ama Türkiye'deki havza madenciliğinde, Trakya'nın kendine özgü şartları var, Soma'nın kendine özgü şartları vardır, Şırnak bölgesinin kendine özgü şartları vardır. Jeolojik formasyonları farklıdır.

Gelelim kazalara.

11 Haziran 2014'te Şırnak'ın Kemerli Mahallesi'nde bir maden ocağında meydana gelen göçük. Şırnak açık işletme. Kömür değil, asfaltittir, yani ham petrolün katılaşmış halidir. Nereden geliyor bu göçük? Türkiye Kömür İşletmeleri/nin sahasında 25 bin hektarlık bir alan var. İnsanlar işsiz, aç. Bu sahada, 80 santim çapındaki fore kazık sondajlarla açıyorlar. 100 metreye kadar, plastik kovalar, çıkrık, ip. Çoğu yüksekten düşmeyle ölüyor, göçükte kalmıyorlar. Bunlar sigortalı olmadıkları için, cenaze sahipleri cenazesini çıkarıp defnediyor. İki sefer gittim ben. Şunu önerdim: Bölgenin hassasiyeti ve işsizlik göz önüne alındığında, Türkiye Kömür İşletmeleri uzman bir kuruluştur; buralarda yeraltı projeleri geliştirerek, bu insanların sigortalı olarak burada değerlendirilmesi. 250 tane öyle kaçak ocak. Kaçak değil; orada herkes görüyor, dünya âlem görüyor. Peki, bu insanlar ne yapıyor bu kömürü? Şalvarlı şapkalı, Şırnak'ın üst tarafındaki hâkimler var, oranın elit tabakası. Alır, bu kömürü tutar, Fak-Fuk Fonu adı altında devlete 400 lira artı KDV'den satarlar. Sahaya denetime gidiyorum. Üretim ne? Fatura geliyor, sevk fişi geliyor; 500 bin ton. Ocak açıklığına bakıyorum, 500 bin ton kömür çıkmamış ki burada. Çıksa çıksa 30-40 bin ton çıkar. Çünkü 500 bin ton kömür üretiminin yapıldığını görebilmem için, teyit etmem için, ocak geometrisinin büyük olması lazım, buradaki çıkan hafriyatın da en az 2 milyon metreküp olması lazım. O da yok. Devletin kaybı yok.

Termik santrale karşı çıktık. Şırnak'ta yapılacaktı, şiddetle karşı çıktılar. Peki, 500 bin ton asfaltit, kükürt oranı yüzde 5.5, içerisinde radyoaktif de var; germanyum, vanadyum. Vatandaşa dağıtılıyor. Kürt coğrafyasının tamamı zehirleniyor bu sefer; Muş'u da, Hakkâri'si de, Van'ı da, Diyarbakır'ı da, Elazığ'ı da, Dersim'i de. Termik santral olursa, arıtma sistemi varsa, sadece o alanla kalacaktır; yani 1 milyon kişi etkilenmeyecek, 150 bin kişi etkilenecektir. Bu, işin bir tarafı. Asıl proje nedir bu asfaltitte? İlk önce gübre üretilmesi lazım, bunun artığıyla termik santralde elektrik enerjisi, termik santralden üretilen küllerden ise radyoaktif malzemelerin üretimi, vanadyum ve germanyum; bu projenin çıkışı budur.

Diğer projeye bakalım, Siirt Madenköy. O projede, bakır cevheri izabe tesislerinde işlemden sonra üretilecek sülfürik asit borularla Mazıdağı'na aktarılacaktı, gübrede kullanılacaktı. Saha kimin; Eti Maden İşletmeleri. Şırnak kimin; Türkiye Kömür İşletmeleri'nin. Elbistan kimin; Elektrik Üretim A.Ş.'nin. Soma kimin; Türkiye Kömür İşletmeleri'nin. Kime vermişler; belli insanlara. Denetim var mı; yok. Bir yeraltı kömür ocağında ya açık alevli yangın olur, ya oksidasyon dediğimiz gizli yangınlar. 21 gün önceden haber verir, birdenbire çıkmaz. Bir

açık işletmede heyelan en az 3 ay önceden haber verir, gerilme çatlakları büyür. Bu gerilme çatlakları büyüdüğü zaman yoğun patlayıcı kullanırsan daha da büyür, şiddetli yağmurlarla birlikte dolar, heyelan olarak gelir. Elbistan'da, 16 derece tutması lazımken, 21-22'ye çıktılar. Yeraltı susuzlaştırma yapılmamış. Siirt Madenköy'de 16 kişi, Şırnak'ta 7 kişi... Bunlar açık işletmedir. Dünyanın hiçbir ülkesinde, açık işletmelerde böyle büyük facialar olmaz madencilikte.

Gelelim Soma'ya. Soma'ya 2012 yılında denetime giderken, başka bir ocakta 3 tane yangın peş peşe meydana geldi. Yazı yazdık, "Soma havzası kalın damarlı kömürdür. Bunun yüzde 40'ı göçükte kalır. Buna göre havalandırma sistemi, buna göre acil eylem planları hazırlanmalı, buna göre ekipman olmalı" dedik, sümen altı yaptılar. Yangın diyor. Niye yangın? Mevzuatta diyor ki, antistatik alev yürütmez özellik olacaktır. Yangın tutuştuğu anda 10 santim yanar, kendiliğinden söner. Kullanılacak gerekli ekipmanı EN 1 sertifika olacaktır. Grup 1 mi; yok. Alev yürütmez mi; yok. Mevzuatında var mı; var. ILO'nun 176 sayılı Sözleşmesini imzalamış mısın; imzalamışsın. Şart koşuyor mu; koşuyor. İki sefer yangın meydana geliyor, 450 ppm'e çıkıyor karbon monoksit, ocak terk ediliyor. 301 kişinin 200 tanesi fazladan gitti. Havalandırma yönünü ters çeviriyorlar. Temiz havadakileri de öldürdüler. "Yok efendim, trafo patladı." Trafo patlamaz ki. Niye patlayacak? Trafo zaten kömür içinde değil ki, özel ceplerin içerisinde, taş kısımdadır. Patlamaz ki trafo. Damar kalınlığı 2-30 metre arasında, yüzeye yakın. Yüzeye yakın olduğu için, yukarıdan aşağı doğru üretim yapıp gidiyorlar. Öz kısmı, eski imalat ve yangındır. Mevsim geçişlerinde, ekim-kasım aylarında, bir de nisan-mayıs aylarında, bu gibi kalın damarlı kömürlerde yangın kaçınılmaz olarak oluşur. Sebep şu: Mevcut olan aspiratör, yani havalandırma sistemi atmosfer basıncını yenemiyor, 10 metrelik alınan kömür oturduğu zaman yüzeydeki çatlaklardan -biz onlara tasman diyoruz madencilikte- hava giriyor, ocağı basıyor. Topuk dediğimiz, emniyet amacıyla bıraktığımız alanlar var; en az 50 metre olması lazım. Üretimde sıkıntıya düştüklerinde bu topukları alıyorlar. İnceldiği zaman da patlaması sonucu, ocağı aniden gaz basar.

Ermenek'te su baskını oldu. Ermenek, Soma'daki 301 tane ölünün promosyonuydu. Hemen o hızla, iyilik yaptılar sanki, asgari ücreti 2 katına çıkardılar, haftalık çalışma süresini 45'ten 37.5'a düşürdüler. Özel ocaklarda ayakta durması mümkün değildi. Kapattılar, kömür pahalandı, bu sefer kış geldi. Yazın, kışa hazırlık yapılır yeraltlarında. Kışa girdiğin anda, pazar oluştuğunda, direkt üretime geçersin. Bunların taş üstünde bir anayolu sürmeleri lazım, sürmemişler. Derin koda inecek. Ne yapacak? 50 metrelik topuklar var; o kısmı almaya başlamış. Başlayınca, saha da Ermenek su havzasına yakın, baraj gölüne, serbest akifer; su birikiyor, sondajla ilerleme de yapılmadığı için ani su baskını...

Bunlar önlenebilir mi; önlenebilir. Onlarca kişi ölüyor Zonguldak Karadon'da. Baca sürüyorlar, bir yeni yol. Aspiratörü kirli havada kurmuşlar. O kirli havayı aspiratör aynı arına basıyor, gelen kirli havayı bir daha basıyor, gelen kirli havayı bir daha basıyor. Bu Gediz'de de oldu.

Mustafakemalpaşa'da grizu patlaması. Patlayıcı madde kullanırken, 220 voltu bağlamış patlayıcıya. Ölçüm yok. Ortamdaki grizu patlıyor, 18-20 kişi gidiyor. Bir tek firma hak etmedi; Dursunbey'de özel bir şirket. İki sefer patlama oldu. O insan onu hak etmedi. Onun şanssızlığı, elinde kalifiye teknik eleman olmaması. Her türlü araç gereci vardı. Diğerlerinin tamamı onların suçudur.

II. OTURUM SORU-YANIT BÖLÜMÜ

Oturum Başkanı Dr. Deniz Aydın: Soru-cevap için çok zamanımız kalmadı, çünkü panel sarkacak.

Buyurun.

Erhan Karaçay: Yolu neredeyse yarıladım, bu ahir ömrümde bu kadar güzel bir sunum izlemedim. Gerçekten arkadaşları tebrik ediyorum.

Kayıhan hocama 2 soru, Erdoğan hocama da 1 soru sormak istiyorum. Bu 30 kilometre mesafeyle havanın insanlar üzerindeki etkisini araştırdığınızı söylediniz. Orada şöyle bir cümleniz geçti: Sigara içmeyenlerin çok daha fazla etkilendiğini söylediniz. O zaman, bir aşı gibi düşünerek, sigarayı önerebilir miyiz hava kirliliğine karşı?

İkincisi de, elektrik mühendisleri olarak Gaziemir'de inceleme yapmıştık. Orada benim dikkatimi çeken, o bölgede, özellikle anomaliyle doğan çocukların tedavi merkezlerinin çok yoğun olduğunu gözlemledim. Oradaki o akü deposunun olduğu yerde birtakım atıklar gömülmüştü. Mutlaka bilginiz vardır. Onların etkisiyle ilgili görüşlerinizi merak ediyorum. Etkisi olmuş mudur?

Erdoğan hocama da Akkuyu Nükleer Santraliyle ilgili bir soru sormak istiyorum. Bu yapılsa da, topraklar Rusya'ya verilse de, bilim insanlarının tespitine göre, bir kere, teknik olarak Akdeniz suyuyla o santralin soğutulup çalıştırılamayacağı söyleniyor. Belki soğutma düzeneği kurulabilir. Bu santralleri çalıştırmayacağız kesin olarak da, çalıştığında, Akdeniz'deki değişimin oradaki canlılara etkisi ne olur?

Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Buyurun.

Prof. Dr. Kayıhan Pala: Yanıt vermeye çalışayım. Birinci soru, "Sigara içmeyi önerir misiniz?" gibi, gerçekten hepimizi güldüren bir şey oldu. Ama biliyorsunuz, sigara içenlerin ömrü daha kısa olduğu için, sigara içenler dış etkiler açısından zaten sıkıntıda oldukları için, sigara içenlerde etkisi daha az görüldü anlamında söyledik, bulduk bunu. Dünyanın her yerinde yapılan araştırmalar da bunu gösteriyor. Sigara içenler hem daha kısa süre yaşıyorlar, hem de yaşadıkları süre içinde geçirdikleri sağlıklı zaman dilimi daha kısa oluyor. Dolayısıyla bunu sadece şaka yapmak amacıyla sorduğunuz bir soru olarak algılıyorum. İçimizde sigara içenler olduğunu görüyorum. Size sigarayla ilgili olarak geçtiğimiz son 3-4 yılda ortaya çıkan çok önemli bir bulgu söyleyeyim. Biz, 5 yıl öncesine kadar klasik tıp fakültesi derslerinde şöyle anlatırdık: Sigara içtiğiniz süre uzadıkça, sigaranın kanser yapma etkisi de artar. Ama yeni araştırmalar bunu doğrulamıyor. Özellikle genetik yatkınlığı olan birisiyseniz, çok kısa süre sigara içmenin ardından da hemen akciğer, bronş kanserleri karşımıza çıkabiliyor. Dolayısıyla bunu söylemiş olayım.

Nükleer atıkların olduğu yerdeki anomalilerle ilgili sorunuza gelince, çok doğrudur, Türkiye'de de özellikle Çernobil sonrasında yapılan araştırmalarda anomalili doğumlarla ilgili bazı gözlemler var. 1988 tıp fakültesi mezunuyum. 2 yıl Rize'de zorunlu hizmetimi yaptım. O yıllarda bizim de tanık olduğumuz bir şeydir bu. Zaten bilirsiniz, gebe kadınlar radyasyondan uzak tutulur. Eğer uzak tutulmazsa, bebek anomali doğar. Radyasyonun böyle bir etkisi var gerçekten. Dolayısıyla bu gözlem doğru olabilir. Ama biz verilere ulaşamadığımız için, bunu bilimsel bir rapor bağlamında kanıta dayalı olarak sunmakta zorluklarımız var Türkiye'de.

Prof. Dr. Erdoğan Atmış: Mersin Akkuyu'yu sordunuz. Deniz suyunun etkisi, onu bilemeyeceğim, alanım olan bir konu değil. Tabii, daha iyi yanıt verecek olanlar olabilir. Daha çok alansal olarak yapılan yerin orman olup olmaması noktasında Sinop örneğini vermiştim. 1000 hektarlık olan bir alan direkt bu termik santral için ayrılmıştı, orman alanı. Ama diğer etkileri noktasında, nükleer santraller termik santraller gibi değil, biraz daha farklı. O açıdan, o konuda bir yorum yapmak istemiyorum, canlılara etkisi noktasında; ama termik santralleri sorsaydınız, rahatlıkla yanıtlayabilirdim.

Tabii, sunumumuzu çok sıkıştırmak zorunda kaldığımız için belirtemediğim bir nok-

tayı belirtmek istiyorum soru sorulmuşken. Neden ormanlarda bu tahsisler arttı? Bu soruyu sormamız lazım. Niye son yıllarda arttı? Şunun için arttı: Bu tahsislerin kira bedeli çok ucuz. Belki rüzgâr santralini yapacaksınız, orada orman var, tamam, anlıyorum onu, yani dağda rüzgâr daha çok; ama elektrik iletim hattı illa ormandan neden geçiriliyor ya da diğer tesisler? Çünkü ucuza kiralanıyor. Onu özel araziden almaya kalksalar, rant var, maliyetler var, çok yüksek ve devlet bu imkânı veriyor. Madenciye de, enerji üretene de bu imkânı veriyor, "Buyur, gel, ormanda yap. Burayı sana ucuza veriyorum" diyor. Yani onların maliyetini düşürmek pahasına ormanları feda ediyor. Yani iş adamının, sermayenin maliyetini düşürmek için orman alanlarında bu kadar fazla izin veriliyor. Cevap hakkı doğmuşken, o açıdan bu vurguyu yapmak istedim.

Oturum Başkanı: Başka soru var mı?

Buyurun.

Gürkan Arzu (PMO Diyarbakır Şubesi): Merhaba. Diyarbakır Peyzaj Mimarları İl Temsilcisiyim.

Aslında bu soruyu yarın sormayı düşünüyordum, ama çok kısa da geçtiği için sormak istedim. Çünkü ekolojik boyutu da çok önemli. Yarın sormak istememin nedeni de, aramızda siyasiler olacağı için. Çünkü siyasi boyutu da çok önemli.

Mardin Mazıdağı'nda Eti Bakır Tesisleriyle ilgili bir sorum olacak. Yarın bu soruyu belki Mardin'den gelen değerli arkadaşlar sorarlar, ama ben bugün sormak istedim. Bildiğiniz gibi, Eti Bakır Tesislerinde çeşitli madenleri ayrıştırmak için bir siyanür havuzu oluşturulmuş. Bununla ilgili olarak, çevre köylerin tahliyesi, tarımda verimsizlik, toz bulutları, hayvanların telef olması, birçok sorun konuşuluyor. Yaşanmış olaylar da var. Ekolojik boyutunu Erdoğan hocama sormak istiyorum, insan sağlığı üzerindeki etkilerini de Kayıhan hocama sormak istiyorum. İzzet Bey'e de şunu sormak istiyorum: Olası insan ve hayvan ölümleri olursa şayet, bunlar iş sağlığı ve güvenliği açısından iş cinayeti olur mu?

Teşekkürler.

Oturum Başkanı: Bir de sizin sorunuzu alalım, son soru olsun.

Buyurun.

Oktay Demirkan: Türkiye Çevre Platformu Genel Sekreteriyim.

Kayıhan hocama hem bir bilgi aktarımı, hem de bir soru olacak. Bizim, Doğu Akdeniz Çevre Dernekleri olarak DAÇE adı altında çalışmalarımız oluyor. Yaklaşık 120 toplantı falan yaptık. İçimizde doktor arkadaşlar da var, halk sağlığı uzmanı, aile hekimi. Şöyle bir çalışma içindeler: ÇED paraleli, SED, yani sağlık yetki değerlendirmesi. Bununla ilgili bir yönetmelik hazırlığı içindeler. Bu konuda başka bir yerde bir çalışma var mıdır, bunu öğrenmek istiyorum.

Bir de çok sayıda dava açıyoruz biz termik santrallere karşı. Çünkü İskenderun Körfezi'nde çok fazla girişim var. Pek çoğunu kümülatif etki değerlendirmesi açısından iptal ettirdik. Bunu da bilgi olarak vermek istedim. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Buyurun.

Prof. Dr. Erdoğan Atmış: Peyzaj mimarı arkadaşımız siyanürün etkisini sordu. Siyanür veya diğer kimyasallar veya diğer maddeler haliyle toprağı yok edecekler öncelikle, havaya zarar verecekler. Toprak yok olunca zaten bitki de yok. Bitkinin yetişmesi için toprağın da sağlıklı olması gerekiyor. Bazen bitkiler ölmüyor, ayakta kalıyor; ama biraz önce gösterdiğim ağaç gibi oluyor, yani büyümesini yapamıyor. Siz yine bitkiyi yeşil görüyorsunuz; ama aslında varlığını devam ettiremeyecek o, bir süre sonra yok olacak. Toprağı zehirlemeyeceksiniz, havayı zehirlemeyeceksiniz; birinci kural bu. İnsan sağlığı ne kadar önemliyse, bitki ve hayvanların da varlığını sürdürebileceği şartlarda yaşamaları hakkı var. O açıdan, bu tür üretim yöntemleri, siyanür, toprağa atılan başka gazlar, hatta kimyasal gübreler, ilaçlar, bunların hepsi zaten toprağın ölmesine, tarımın verim kaybetmesine, ormanların zarar görmesine, bu ürünleri yiyen ya da o coğrafyada yaşayan hayvanların bir şekilde zehirlenmesine, hastalanmasına, bir süre sonra ölmesine neden oluyor. Bu ekolojik zincirin farkında olmamız, ekosistem bütünlüğünü göz önünde bulun-

durmamız gerekiyor. Kısaca böyle cevap verebilirim.

Prof. Dr. Kayıhan Pala: Evet, siyanür bir zehir. Dolayısıyla daha fazla bir şey söylemeye ihtiyaç var mı, bilmiyorum. Özellikle kan tablosunu bozmaktan başlayıp ölüme kadar götüren bir süreç. Böyle olduğu bilindiği halde, maden şirketleri, "Öyle bir süreç uygulayacağız ki, ne insana, ne doğaya hiçbir zararı olmayacak" diye, duymaya alıştığımız bir söylemle karşımıza geliyorlar. Ama dünyadaki ve Türkiye'deki örnekleri bu söylemi doğrulamıyor. Çok sayıda bilimsel araştırma, bunun hem insan sağlığı, hem de doğa tahribatı açısından sıkıntı yarattığını ortaya koyuyor. Eğer ilgilenirseniz, bu konuda size epeyce bir yayın aktarabilirim. Gelecek hafta da Muğla'da madenler ve sağlık konusunu ayrıca tartışacağız.

SED'e gelince, o sözünü ettiğiniz arkadaşlar benim kursiyerlerim. Çünkü ben, Dünya Sağlık Örgütü'nden Türkiye'de bildiğim kadarıyla sağlık etki değerlendirmesi eğitimi almış tek kişiyim. Bugüne kadar epeyce kurs yaptık. Bunun mevzuatımıza girmesi için yoğun bir çabamız var. Ama özellikle yerel karar vericiler, hangi partiden olursa olsun, herhangi bir belediye başkanı, kentinde yapılacak herhangi bir endüstriyel tesis öncesi karar verme süreçlerinde önce sağlık etki değerlendirmesi yapmaya pek yanaşmıyor. Çünkü bir tesisin sağlık etki değerlendirmesini yaptığınızda, çok boyutlu bir bilimsel perspektif ortaya koyuyorsunuz. Bu sefer, imar planları başta olmak üzere, siyasilerin pek de istemediği birtakım "sıkıntılar" gündeme gelebiliyor. Dolayısıyla zor bir süreç. Ama yurtdışındaki örneklerine baktığımızda, burada sıraladığım hava kirliliği, su kirliliği, gürültü kirliliği gibi maruziyetlerin çoğunu önlemek açısından çok etkili bir araç. Avrupa Birliği de bu etkili aracı zorunlu kılmadı; ama takip edenleriniz bilir, çevresel etki değerlendirmesi içerisine, daha önceden hiç olmayan, sağlıkla ilgili bazı düzenlemeleri koyarak bir değerlendirme yapmaya çalışıyor.

Kümülatif etki konusu da, Türkiye'deki termik santrallere karşı özellikle yürütülen mücadelede, aşağı yukarı 15 yıldır birçok baro içerisinde çalışan avukat arkadaşımızın yaklaşımıyla davalarda kendine yer buldu gerçekten. Çok önemli bir kavram. Kabaca, yalnızca o tesisin değil, o tesisin kurulmasıyla birlikte o bölgede, o coğrafyada, yakın yerleşim alanında karşımıza çıkabilecek hava kirliliği başta olmak üzere bütün kirliliklerin toplamı üzerinden bir değerlendirme yapmayı öneriyor ki, çok doğru bir yaklaşım. Katkınız için teşekkürler.

İzzet Demir: Siyanür sadece gümüş ve altın zenginleştirmede kullanılır. Siyanür, evet, son derece zararlı; ama siyanür kullanılırken, bir kapalı metotları var, tank içi üretim, bir de açık şey var. Altın kendi başına bulunmuyor. Yani genel bilgi vereyim. Yaklaşık 1 ton toprağın içerisinde 3 gram ve üstündeyse ekonomik olarak kazandırılır. Buradaki altının yanında bakır, kurşun, çinko gibi ağır metaller var. O havuz var; önemli olan, o havuzun sızdırmazlığı sağlanırken, bu ağır metallerin çevre sularına ve yeraltı suyuna karışmamasıdır. Karışırsa felakettir. Siyanür zaten belli bir müddet sonra havaya karışarak gider, uçucu yapısı vardır. Asıl felaket ağır metallerdir. Siyanür bu iki alanda kullanılır. Bütün dünyada sistem bu mu; bu. Önemli olan, yeraltı suyu ve çevre sularına karışmamasıdır. Zaten o havuzlar dolduğu zaman, daha sonra üzeri yeşil alana çevriliyor. Altında membran vardır, kil vardır, sızdırmazlık vardır.

Salondan: Bütün bilgileriniz yanlış hocam. Müdahale etmek zorunda kalıyorum. Şu anda vermiş olduğunuz bilgilerin tamamı yanlış. Siyanür havada buharlaşıp gittiği zaman, hocam söyledi, binlerce kilometre mesafeye gidiyor. Yarılanma ömrü 278 gündür, o da güneşin altındadır. Ağır metaller üzerine burada yarım saat konuşuruz, ama verdiğiniz bilgiler teknik olarak doğru değil. Kişisel olarak müdahale etmek zorunda kaldım.

İzzet Demir: Bakın, biz şu hatayı yapıyoruz: Hani, dün tartışıldı ya, milli sermaye, yerli sermaye, bu milli sermaye dediğimiz kavram insanları sokağa döktü, Kanadalıları kovdu, gitti, kendisi üzerine oturdu. Baş şeyi kimdi; FETÖ'ydü. Bakın, Cerattepe'de de aynı oyun oynanıyor. Kanadalılara ÇED raporu verilmedi, iptal edildi, sonra o ÇED raporu Cengiz İnşaata verildi. Ben şunu

söylüyorum: Üretilecektir, en ileri teknoloji neyse o uygulandığı zaman. Kişi başına milli gelir nasıl artacak? Ben kalkeri yurtdışından alıp, getirip, Türkiye'de asfalt mı döşeyeceğim? Önemli olan uluslararası standarttır. Devlet yıllarca bu termik santralleri yaptı, arıtma sistemi yok. 2015'te özelleştirdi, dayattı bunları. Burada, Enerji Sempozyumunda utanarak söylüyorum: Üretilen elektrik enerjisinin yüzde 10-12'si bu arıtma sisteminde kullanılacak. Onlar ondan kaçıyorlar.

Peki, devlet, sen niye yapmadın bunları?

Salondan: Mesela, Orhaneli'nde yaptı, teslim etti, ama maliyet yüksek olduğu için yeni alan şirket çalıştırmıyor.

Oturum Başkanı: Bu tartışma uzayacak, uzaması da gerekiyor, yani o konuda yapacak bir şey yok; ama devam etmesi gereken bir program var. O yüzden, hepinizden özür dileyerek ve teşekkür ederek, oturumu kapatmak istiyorum.

PANEL

"ENERJİDE DEMOKRATİK YÖNETİM"

Panel Yöneticisi:

Ahmet Göksoy & İnşaat Mühendisleri Odası

Konuşmacılar:

Prof. Dr. Aslıhan Aykaç & Ege Üniversitesi
Dayanışma Ekonomileri

Ayşe Gökkan & Aktivist
Enerjinin Yerel Yönetimlerle İlişkisi

Derya Nazan Ünverir & Troya Enerji Kooperatifi Başkanı
Topluluk Enerjisi ve Enerji Kooperatifleri

Prof. Dr. Seyhan Erdoğdu & Ankara Üniversitesi
Kayırma Ekonomisi ve Enerji Yoksulluğu

Ahmet Göksoy

Özgeçmiş

Ahmet Göksoy, İnşaat Mühendisleri Odası Su ve Enerji Yapıları Kurulu Başkanı olup, Sempozyum Yürütme Kurulu Üyesidir.

Ahmet Göksoy (Panel Yöneticisi): Herkese merhaba.

Biraz geç kaldık, yani bizim 15 dakikamızı aldılar bizden önceki oturumda. Onun için, biz bunu telafi edeceğiz; yani salon da buna göre kendini ayarlasın. Panelimizden sonra burada çocuk korosu var; dolayısıyla ona zaman ayırmamız lazım. Çocukların belli programları var. Bu uyarıyı yaparak, panelistleri buraya davet ediyorum.

Panelimizi 4 kadın değerli kadın konuşmacımızla yapacağız. Süre konusunda bir şey söyleyemem. Dün İnci Hanım'a takıldığım konunun tersini söyleyeceğim: Kadın aklıyla paneli de yürütelim.

Buradaki sıraya uyacağım. Konumuz, Enerjide Demokratik Yönetim. Dolayısıyla ağırlıkla iktisat, eylem boyutunu tartışacağız.

İlk konuşmacımız, Prof. Dr. Aslıhan Aykaç.

Aslıhan Aykaç, Ege Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde öğretim üyesidir. Çalışmaları, emek, çalışma, sosyoloji alanında odaklanmaktadır. Aynı zamanda Dayanışma Ekonomileri kitabının yazarıdır.

Buyurun hocam.

DAYANIŞMA EKONOMİLERİ

Prof. Dr. Aslıhan Aykaç & Ege Üniversitesi

Günün son panelinde burada olduğunuz için çok teşekkür ederim öncelikle. Sunumum iki parçadan oluşuyor; birinci parçası, dayanışma ekonomilerinin ne olduğuyla ilgili, temel prensipleriyle ilgili. İkinci bölümü ise, neden bir "Enerji, Ekoloji Toplumsal Barış Sempozyumunda dayanışma ekonomilerini konuşuyor olalım?" meselesiyle ilgili. İlk yarısını iyi biliyorum, ikinci yarısını o kadar iyi bilmiyorum. Özellikle burada sabahtan beri dinlediğim teknik bilgiyle birleştirmek için bazı sorularım var aslında. Yani kısmen cevaplar, kısmen sorular ve umarım, burada geleceğe açık bazı tartışmalar mümkün olabilir.

İlk olarak, dayanışma ekonomileri derken nelerden bahsediyoruz, biraz bu konuda örnekler vermek istiyorum. En tipik örneği ve en yaygın olarak bildiğimiz kooperatifler. Ama bunun yanı sıra, Türkiye'de artarak gördüğümüz gıda toplulukları, topluluk temelli tarım pratikleri, takas pazarları, ikinci el pazarlar, üretici pazarları veya daha çok kadın kooperatiflerinde gördüğümüz ev eksenli üretim dayanışması; daha sonra bunun bazen mekanize olduğu, bazen büyük çaplı kooperatiflere dönüştüğü örnekler. Dünyada gördüğüm örnekler, zaman bankaları, zaman takası ve hizmet paylaşımı. Bazı enteresan örnekler, alternatif para birimleri -tahmin edersiniz ki, bu çok yerel düzeyde örneklenmiş bir şey- bir de tabii ki işçi örgütleri, çalışan dernekleri.

Türkiye'deki en yaygın bilinen örnek, çağrı merkezi çalışanlarının kurduğu bir dayanışma örneği var. Ama burada benim anlatmak istediğim şey, temel prensipleri neler? İlk söylemek istediğim şey, burada bizim aradığımız şey devlet dışı toplumsal faaliyetler. Yasadışı demedim veyahut anarşist pratikler de demiyorum. Devlet dışından kastettiğim, eğer bir pratik size yukarıdan empoze edilirse yani bir devlet yatırımı sayesinde, devlet girişimciliği sayesinde böyle bir modele entegre olursanız, onun prensiplerini içselleştirme olasılığınız azalıyor toplum olarak, yani tabanı dâhil etmediğimiz pratikler süreklilik arz etmiyor. O yüzden devlet dışı diyorum.

Tarihsel olarak bizdeki kooperatifçiliğin geçmişine baktığımızda, bir milli kooperatifçilik süreci vardır. Bunun başarıya ulaştığı dönemler de var, ama süreklilik arz etmiyor ve toplumun tamamına yayılmıyor. Böyle bir zayıflık söz konusu. O yüzden devlet dışı.

İkinci bir neden de şu: Devlet bugün neoliberal politikaları destekliyor. Bu anlamda da artık yatırım yapmak istemiyor, sosyal politika harcaması yapmak istemiyor, mümkün olduğunca kemer sıkmak ve harcamalarını azaltmak istiyor. O yüzden de aslında az önce bahsettiğimiz örneklerdeki gibi çalışmalara çok yüksek destek vermiyor, maddi olarak en azından. Yasal olarak birtakım çerçeveler kuruluyor tabii ki.

İkinci unsur piyasa dışı üretim anlayışı. Burada çok net bir kapitalist sorgulama içerisindeyim aslında. Kâr amacı güden işletmeler farklı işler, kooperatifler farklı işler. Kâr amacı güden işletmelerin bölüşüm ilişkileri farklıdır, dayanışma ekonomilerindeki bölüşüm ilişkisi farklıdır. Bir örnek vermek gerekirse, bugün çokuluslu şirketlerde bir işçiyle bir CEO arasındaki gelir dağılımındaki uçurum 1'e 400'e varıyor; yani işçi bir maaş alırken, CEO 400 maaş alabiliyor. Bu dehşet bir şey. İdeal durumda kooperatiflerde beklediğimiz dağılım -yine küçük bir hiyerarşi olabilir- 1'e 5, en fazla 1'e 10, 1'e 20; ama 1'e 400 olmaz. Adam 400 katı para kazanırken, o parayla ne yapar diye durup düşünürsünüz. Bu büyük bir dengesizlik. Dolayısıyla piyasa dışı üretimden bahsederken, bunun toplumsal yansımaları, insani boyutu ve sosyal anlamda da bölüşümü içermesinden bahsediyoruz.

Üçüncü bir unsur yerel örgütlenme. Yerel örgütlenme üretim maliyetlerini azaltır, tüketim sürecini destekler. Burada da beklentimiz, yerel kaynakları önceleyen, yerel işgücünü kullanan, dolayısıyla istihdam yaratan ve yerel ihtiyaca göre üreten bir ekonomik yaklaşım.

Dördüncü olarak da üretim ve bölüşüme eşgüdümlü yaklaşım. Bugün piyasaya baktığınız zaman, piyasanın temel me-

selesi üretimi etkinleştirmektir. Biz bugün kalkınmadan da bahsetsek, büyümeden de bahsetsek, meselemiz ekonomik üretim sürecinin etkinliğidir. Ama bölüşüm, ne yazık ki ekonomi politikası denklemine dâhil edilen bir şey olmaktan çıktı. Bu çok büyük bir sorun. Gelir eşitsizliği küresel düzeyde artmış durumda. Dolayısıyla bölüşümü tekrar denkleme sokma zorunluluğumuz var bizim.

Son olarak da maddi koşulları ve örgütsel çerçeveyi bir arada inşa etme. Biraz sonra, dayanışmanın hangi boyutlarıyla ilgilendiğini size vurgulayacağım. Bu, sadece maddi koşulların üretim ve bölüşüm üzerinden belirlenmesi değil; bu, aynı zamanda bir zihniyet dönüşümüdür. Bizim toplumsal olana yönelik farkındalığımızın artması, kendi kaynaklarımızı nasıl mobilize edeceğimize dair düşünme sürecini gerektirir. Bu neden önemli? Çünkü her şeyi dışarıdan almaya başladığınızda; her şeyin ulaşım maliyeti, kâr payı sizin sırtınıza bindiğinde, artık bunu sürdürmeniz çok da mümkün olmuyor. Türkiye'de artık her şeyin ithalata ne kadar bağlı olduğunu düşündüğümüz zaman, bu daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkıyor zaten.

Dayanışmanın 4 temel işlevini takip ederken, bunu ikiye ayırıyorum. İki tanesi maddi koşullarla ilgili, iki tanesi de düşünsel çerçeveyle ilgili. Maddi koşullar derken, görece klasik Marksist bir çerçevenin yorumlanmış hali diyebiliriz buna. Bir tarafta üretime bakmamız gerekiyor. Yerelden kaynaklanacak. Bu hizmet de olabilir, ama bir metanın üretimi de olabilir. Örneğin, kadın kooperatiflerinde gördüğümüz örnekler. Evet, bunlar birtakım gıda ürünleri üretirler; ama bunun yanı sıra, örneğin, kadınların çok fazla ihtiyaç duyduğu çocuk bakımı için de örgütlenirler. Dolayısıyla bir meta üretiminin yanı sıra bir hizmet üretimi içerisinde de dayanışma mümkün olabilir.

Üreticinin ve tüketicinin piyasaya bağımlılığını azaltma hedefi:

Bu kitabı yazdıktan sonra bana en çok gelen sorulardan bir tanesi şuydu: "Kapitalizmin yerine geçebilecek bir şey mi inşa etmeyi düşünüyorsun? Böyle bir şey mümkün mü? Bu dayanışma ekonomileri nasıl böyle bir şey yapar?" Böyle bir şey yapamaz. Yani kalkıp da cep telefonunu evde üretmenizi ya da yerel düzeyde üretmenizi beklemiyoruz; ama piyasada bir gedik açmanızı bekliyoruz bu dayanışma ekonomileri aracılığıyla. Burada vurgulanan şey de şu: Basitçe söylemek gerekirse, satın aldığınız metaların ne kadarını yerel düzeyde karşılayabilirsiniz, ne kadarını dışarıdan getirmek zorundasınız? Bu soruyu düşünmek gerekiyor.

Reel sektörde talep odaklı üretim:

Talep odaklı derken, şunu kastediyorum: İsteğe dayalı değil, ihtiyaca dayalı bir üretim. Dolayısıyla aslında burada endüstriyel üretimi çok fazlasıyla sorguluyorum. Bu kadar üretime ihtiyacımız var mı? Öğrencilerime verdiğim örnek şöyle: "Eve gidin, kaç tane tişörtünüz var, sayın; kaç tane ayakkabınız var, sayın. Hepsine ihtiyacınız var mı?" Bence bu, her bir tüketicinin düşünmesi gereken meselelerden bir tanesi aslında.

Piyasa koşullarına uyumlu, esnek; ancak, devlet politikalarının ve piyasa dalgalanmalarının baskısına karşı özerk üretim:

Bu noktada da işletme büyüklüğü bizim için önemli meselelerden bir tanesi. Büyümeyi çok eleştiriyorum ekonomik alanda. Dolayısıyla burada sormamız gereken şey şu: Ekonomik büyüme her zaman iyi bir şey midir? Çünkü neoliberal sistemin bize pompaladığı şey ve neoliberal hükümetin de sürekli olarak vurguladığı şey şu: Büyüdük. Büyüdük de nasıl büyüdük ve bu kadar büyük bir ekonomi olmak ne anlama geliyor, özellikle üretim açısından? Tüketim açısından ne anlama geldiğini biliyoruz, yeteri kadar büyüğüz; ama üretim açısından onu dengeleyebilecek bir büyüklüğümüz yok. Bu bir sorun ve bunun üzerine düşünmek gerekiyor.

Gelelim bölüşüm ayağına. Buradaki temel hedef, gelir dağılımındaki eşitsizliğin, tüketimdeki eşitsizliğin, yoksulluk ve yoksunluk hallerinin iyileştirilmesi süreci. Bunun kontrolü için de insanları ekonominin içine dâhil etmek gerekiyor. Nasıl dâhil edeceğiz? O zaman, kârı değil, çalışmanın getirisini paylaşacağız. Bunun için de tabii ki da-

yanışma ekonomilerini canlandırdığımızda, yerel ekonomiyi canlandırdığımızda istihdamı da arttırmış olacağımız için, bölüşüme daha fazla katkı sağlamış olacağız. Böyle bir beklenti var. Oysa, bir şirket mantığında nedir; istihdamı her zaman kesmeye çalışırsınız ve emek sömürüsünü arttırmaya çalışırsınız. Neden; çünkü daha kârlıdır. Bunu tersine çevirmek gerekiyor. O yüzden de bölüşümü yeniden formüle etmek gerekiyor belki de.

Âdil ticaret ve âdil emek pratikleri, artı değer üretiminin denetlenmesi de bu noktada çok önemli. Buna yönelik Hindistan'da, Pakistan'da çeşitli uygulamalar var. Özellikle halı üretimindeki genç kızların çalıştırılması sürecine dair âdil ticaret pratikleri, âdil ticaret etiketleri uygulaması yapıldı; ama bu çok etkin olmadı. Dolayısıyla bunun başka bir yolunu bulmak gerekiyor, üzerinde de düşünmek gerekiyor.

Son olarak da yerel takas ticaret sistemleri. Burada benim verdiğim örnek Simurg oldu. Simurg, Türkiye'de kadın Kooperatifleri Birliğini temsil ediyor. Aralarında hem bir değişim ilişkisi var, hem de işbirliği var, hem de birbirlerinden çok şey öğreniyorlar. Taklit etmiyorlar, ama örnek alıyorlar. Bu da sürekli bir gelişim hattı yaratıyor. Özellikle Türkiye'de kadınların işgücüne katılım oranının yüzde 30'larda olduğunu düşündüğünüz zaman, kadın istihdamı bizim temel meselelerimizden bir tanesi. O yüzden, biz bunun yayılım şeklinde genişlemesini bekliyoruz. Simurg başarılı örneklerden bir tanesi.

Diğer 2 prensibe geçersek, ben emek çalıştığım için, biraz daha emek ekseni üzerinden gittim; ama burada kastettiğim şey, tabandan gelen, katılımcı, demokratik bir ekonomik anlayış. Ekonomik demokrasi de diyebiliriz buna. Demokrasi kavramını ısrarla siyasi sistem içerisinde partiler ve parlamentolar üzerinden düşünmemek gerekiyor. Buna alternatif olarak geliştirilen endüstriyel demokrasi, mesleki vatandaşlık ve ekonomik demokrasi kavramları da var. Ben burada işyeri demokrasisi kavramını kullanıyorum. Üreticinin, üretim sürecindeki karar alma mekanizmalarına doğrudan katılması gerektiğini düşünüyorum. Buna imkân sağlayan ekonomik modeller geliştirmek gerektiğini düşünüyorum. Çalışan, üreten kişi bu işin bir pasif katılımcısı değildir; doğrudan eylemi gerçekleştiren kişidir ve söz hakkına sahip olması gerekir.

Söz hakkına sahip olması, aynı zamanda üretim sürecinin etkinleşeceği anlamına da gelir, çünkü aksaklıkları doğrudan gözlemleyebilir. İşyeri demokrasisinde nelere dikkat etmek gerekiyor, nedir temel değişkenlerimiz? Bir tanesi katılımcı sayısı, böylece demokrasi pratiğinin yayılımı. İkincisi, nasıl bir katkı sunacak katılımcılar? Yüz yüze bir iletişim mi, oy verme mi, yoksa bir forum mantığı mı geçerli olacak, neler tartışmaya açılacak?

Halk sağlığından gelen hocamızın yaptığı sunum aslında çok bilgilendiriciydi. Şimdi başka bir örnek vermek istiyorum. Biliyorsunuz, Gebze Dilovası'nda çok ciddi bir sağlık sorunu yaşanıyor. Endüstriyel atıklardan kaynaklanan ve onun yansıması olan bir şey. "Bu mesele sendikaların meselesidir" diyemezsiniz. Sağlık meselesini, "Çalışma koşullarıyla ilgili değil, ücretlerle ilgili değil. Dolayısıyla biz bunu konuşmayalım" diyemezsiniz, bunu da konuşmak zorundayız. Yereldeki başka dinamikleri de, yaşam alanındaki, ailedeki iş-yaşam dengesindeki meseleleri de bizim bu demokrasi pratiğine dâhil etmemiz gerekiyor. O yüzden, gündem çok önemli.

Katılımcıların psikolojik müdahilliği geri bildirim açısından önemli.

Karar alma süreçlerindeki etki:

Kooperatiflerle görüştüğüm zaman sık sık gündeme gelen meselelerden bir tanesi, "Kazandığımız parayla ne yaparız?" konusu. Kısa vadeli çözüm, "Paylaşırız" şeklinde; uzun vadeli çözüm, "Yatırımı arttırırız" şeklinde. Dolayısıyla hep bu tartışma oluyor, ama bu tartışmayı yaparken en önemli şey herkesin tartışmaya katılması ve herkesin bir katkı sunuyor olması.

Bu dayanışma meselesinin son ayağı alternatif emek örgütlenmesi. Burada da, dediğim gibi, sadece çalışma koşullarına ve ücretlere odaklanmayan; ama aynı zamanda çalışanların, üreticilerin sosyal koşullarını da tartışmaya sokan bir anlayış. İşyeri ve yaşam alanına dair ortak sorunla-

ra bakmak, sınıfsal sorunlar kadar kültürel meseleleri de kapsam alanına almak ve geleneksel işçi örgütlerinin, yani sendikal kesimin dışladığı kayıt dışı işçiler, göçmen işçiler; sözleşmeli veya sözleşmesiz, ama düzensiz işçileri de mücadele zeminine taşımak gerekiyor. Dediğim gibi, bunlar örgütsel prensipler, bir önceki anlattıklarım da maddi koşullarla ilgili değişikliklerdi.

En etkin örnek kooperatifler olduğu için ve biraz sonra enerji kooperatifleriyle ilgili birkaç kelime söyleyeceğim için, kooperatif prensiplerinden bahsetmek istiyorum. Dayanışmanın Türkiye'deki ve dünyadaki en yaygın modeli bu:

- Açık üyelik ve gönüllülük; demokratik yönetim, yani her üyenin bir oy hakkı var.

- Devletten ve kurumsal yapılardan bağımsız olması, özerklik, kendi kararlarını kendisinin vermesi. Çok enteresan bir şey var. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı da kooperatif oluşumunu destekliyor, en azından belli sektörlerde. Belediyeler de kooperatifleri böyle bir reklam aracı olarak, "Kadın kooperatifi kurduk" şeklinde sürekli bunu pompalıyor aslında. Bunun birtakım riskleri var. Nedir? Yönetim değiştiğinde, kooperatif o desteği almadığında çökecek mi? Ki, ekseriyetle böyle örnekler de var, zayıflayan örnekler var. Yönetim değişmedi, ama kurallar belli çıkar gruplarının taleplerine göre değiştiği zaman ne olacak; yine kooperatifler ortada kalacak. Dolayısıyla bu özerklik meselesini çok vurguluyorum örgütlenme sürecinde ki, bir kooperatif işletmesi kendi ayakları üzerinde durabilsin. Yoksa süreklilik arz etmeyecek.

- Genellikle yerel ve küçük ölçekli, ama yapılma potansiyelleri var. Nasıl? Dünyanın en eski kooperatiflerinden bir tanesi, İspanya'da Franco döneminde kurulmuş Mondragon bugün uluslararası bir şirkete dönüşmüş durumda. Belki biliyorsunuzdur, Migros eski tip bir kooperatiftir, bugün bir çokuluslu şirket haline gelmiş durumda. Bunların çıkış noktaları kooperatif, inanılmaz bir birikim elde ediyorlar. Dolayısıyla büyüyebilirler, başka sektörlere açılabilirler, başka şubeler açabilirler, farklı biçimlerde çoğalabilirler.

- Ekonomik ve toplumsal amaçlara yönelik örgütlenme. Eğitim kooperatifleri var. Dediğim gibi, kadınlar en dezavantajlı grup olduğu için kadın kooperatifleri var Türkiye'de. Tarım kooperatifleri var eskiden beri. Şimdi, gıda toplulukları zaman zaman kooperatif, zaman zaman dernek olarak örgütleniyorlar. Bunlar da başka bir seçenek oluyor.

Dünyada rakam 250 milyon, Amerika'da 2 milyondan fazla insan kooperatiflerde çalışıyor. G-20 ülkelerinde toplam istihdamın yüzde 12'si ediyor. Bu, azımsanacak bir şey değil. Bu işletmelerin çokuluslu şirketlerden kalan alanda var olabilmesi önemli bir şey. Maddi karşılık olarak baktığınızda da dünyada 2,2 trilyon dolarlık bir kooperatif varlıkları var.

Enerji kooperatifleri, burada çok alengirli bir durum var. Buraya gelmek için bazı araştırmalar yaptım. Enerji alanında, daha önce de söylendiği gibi, rüzgâr ve güneş enerjisi üzerinden ortaya çıkan enerji kooperatifleri var, bir de Hindistan'da ve Kenya'da biyokütle enerji kooperatifleri var alternatif olarak. Getirisi ne? Enerji kooperatifleri hem üretim, hem de tüketim için örgütlenebilirler. Yenilenebilir kaynaklara dayalı genellikle. Bu yüzden çevreci ve sürdürülebilir olduklarını söyleyebiliriz. Yerelde örgütleniyorlar. Dolayısıyla dayanışma prensibine çok uygun bir şey bu da. Belediyeler ortak olabilir veya destek verebilir. Hukuki çerçevede de, ortak bağlantı noktasına yönelik birtakım düzenlemeler var, üretim miktarının belirlenmesi ve arazi tahsisiyle ilgili bazı çalışmalar var. Tabii, bazı zorlukları da var enerji kooperatiflerinin karşılaştığı. Bir tanesi, burada yatırımın ithalata dayalı olması. Sanırım, parçaları dışarıdan getirmek zorunda kalıyorlar.

İkincisi, enerji verimliliği. Sabah tartışılmıştı bu, üzerinde çok fazla durmayacağım. Sadece üretmek yeterli olmuyor, aynı zamanda bunun tüketiminin de düzenlenmesi gerekiyor. Her yerleşim yeri için uygunluk kıstasları değişken olabilir. Bir de Nilüfer Belediyesi Bursa'da buna yönelik bir araştırma yapmış, aynı zamanda Ege-Koop İzmir'de buna yönelik bir fizibilite çalışması yapmış. Amortisman süreleri uzun. Bizim insanımız

çok sabırsız ve hemen getirisini görmek istiyor. Oysa, süreler uzadığı zaman insanların bağlılığı azalmış oluyor. Burada böyle bir çekince var. O yüzden de burada böyle bir pareto optimum formüle ettim. Eksik olabilir. Dolayısıyla çok süper bir formülasyon olmayabilir; ama en azından benim için üzerinde oturup düşünebileceğim bir soru ortaya çıktı. Bir enerji kooperatifinin amortisman süresini en aza indireceği optimum ortak sayısı ve üretim kapasitesi ne olabilir? Cevabı bilmiyorum. Bir yerden başka bir yere değişecektir muhtemelen. Burada veri olarak bakmamız gereken şeyler, hane halkının enerji tüketimi ve enerji üretim maliyetleri olacak. Ama dediğim gibi, getirileri ve riskleri bir arada düşündüğümüz zaman, olmayacak bir şey değil.

Birkaç tane örnek var; birazdan anlatanlar da olacağı için çok uzatmıyorum.

TROYA Yenilenebilir Enerji Kooperatifi Çanakkale'de, SEYEKO Seferihisar'da. Faaliyete geçen, benim bulabildiğim tek örnek Kayseri Mobilya Kent. Bu şekilde çatıları kaplamışlar. 7 milyon dolarlık yatırım yapmışlar, 36 bin metrekare de çatı alanı kaplamışlar. Şu an üretiyorlar.

Denizli'de bir kooperatif var.

Ege-Koop'la görüştüm. Zorluk burada çıktı. Çünkü 12 Mayıs 2019'da Resmi Gazete'de yayımlanan bir yönetmelikle, enerji kooperatiflerinin işleyişine çok önemli kısıtlar getirilmiş. Bunlardan bir tanesi, devletin 10 yıllık belli bir fiyattan elektrik alma garantisinin ortadan kaldırılması. İkincisi de, şebekeye bağlanmaları için anlaşmaları yapacak, yani taahhütnameyi karşılayacak bir çağrı mektubuna ihtiyaçları var. Bunun kime, neye göre verildiği de bir muamma. Orada bir belirsizlik söz konusu. Ama tabii ki, hâlihazırda üretime geçmeyen, ama birliği kurmuş olan kooperatifler bundan çok zarar görmüş durumda ve burada bir mutsuzluk var. Bence, süreç içerisinde devletin bunu açması mümkün olabilir, açmalı da; çünkü sonuçta, çok önemli bir üretim kalemi. Ama açıkçası, enformel olarak söylemek gerekirse, konuştuğum kişilerden aldığım bilgi, devletin enerji alanında kooperatiflerin rekabetini denkleme dâhil etmek istememesi gibi bir durum var. Dolayısıyla piyasadaki şirketlerin payını veya kârını azaltacak bir girişimi çok fazla desteklemiyor. Burada da aslında bir tutarsızlık, garip bir durum var. Çünkü kadın kooperatifleri söz konusu olduğunda inanılmaz bir destek var, ama enerji gibi bir konu söz konusu olduğunda bir adım geri atılıyor. Bu da bir belirsizlik.

Son olarak, biyokütle enerji kooperatifleri de biyolojik atıkların toplanması, ayrıştırılması, sıkıştırılması üzerine çalışıyorlar. İngiltere'de örnekler var, Hindistan'da ve Kenya'da örnekler var. Bunu neden düşündüm? Özellikle çöp sorununu göz önüne aldığımız zaman, acaba böyle bir çöp geri dönüşüm ve enerjiye dönüştürme imkânı olabilir mi? İsveç'te var. Kooperatif şeklinde değil, ama İsveç'te böyle bir enerji üretimi söz konusu.

Ne yapmalı, ne yapmamalı? Bitirirken, sadece şunu söylemek istiyorum: Kooperatiflerin veya dayanışma ekonomilerinin genel olarak karşılaştığı temel sorun süreklilik sorunu. Çünkü insanlar çabuk getiri almak istiyorlar ve uzun süreli sürdürülebilir getiri için sebat etmiyorlar. İkinci sorun, piyasa koşullarına karşı geliştirilecek stratejiler. Rekabeti nasıl arttırırız, nasıl bir gedik piyasa açabiliriz, talep odaklı yaklaşımları nasıl geliştirebiliriz, biraz buna bakmak gerekiyor. Gelenekselin ötesinde de üretim seçeneklerini değerlendirmek gerekiyor.

Ne yapmamalı; kopya çekmemeli, herkesin yaptığını yapmamalı, kısa vadedeki getiriler için uzun vadeli hedeflerden vazgeçmemeli. Hindistan'da, 2 milyon üyesi olan bir kadın örgütü var, bizde yok; ama sırf onlar böyle yaptı diye hemen biz de aynı şeyi yapmamalıyız, hayır. Buranın dinamikleri farklı. Bizim başka bir şey yapmamız gerekiyor. Oturup onu düşünmemiz gerekiyor. Buradaki kadınları nasıl harekete geçiririz, buradaki enerjiyi nasıl kullanılır hale getirebiliriz, belki buna bakmak gerekiyor.

DAYANIŞMA EKONOMİLERİ

Ayşe Gökkan & Aktivist

Merhaba. Ez hevîdarim hun pir ne betilîne, ez pir na axivim. Beri ez destpêbikim, revegirtiya heremêda, jinên ku tekoşinger, weke Seve, Pakize, Fatma, Asiye, di revegirtiya heremêda berxedan jiyanêxe dest dan, ez berê bejnaxe ber wan ditevînim.

Türkçe'yi zorla öğrenmiş biri olarak, Türkçem tekniktir. O da herhalde bir enerji problemidir ama henüz bunu gündem yapmıyoruz. Öncelikle, buraya emek veren, bu toplantıyı hazırlayan ve katılan herkese teşekkürler. Ara vermeksizin, 2 gündür çok büyük bir enerjiyle dinlemeye çalıştım. Şunu çok iyi öğrendim: Biz TJA olarak çok doğru bir yolda olduğumuzu çok daha iyi gördüm iki gündür. Tevgerên Jinên Azad-Özgür Kadın Hareketi. Kürdistan ve Türkiye'deki kadınlarla birlikte çalışıyor, 12 boyutta örgütlenme yapıyor. Ekoloji, ekonomi, jineoloji, yerel yönetimler, siyaset, kültür-sanat, eğitim, sağlık, basın, diplomasi gibi konularda çalışma yürüten bir kadın hareketidir. Çalışmalarını tüm boyutlarda yaptığı için, ben de bugün onlar adına, onların selamını da getirerek, yerel yönetimler ve enerji ilişkisini onlar adına anlatacağım.

İki gündür, özellikle de Mehmet Öğütçü Bey bize şunu söyledi: "Devlet, şirketlerin taşeronudur, her an sizi satabilir." Tüm anlatı bana bunu öğretti. Yine bu taşeronluk da, aslında biz kadınların devletsiz, parasız ve erkeksiz neyi başarırsak, ne kadar başarılı olduğumuzu fark ettirdi. Yine enerjinin bir silah olarak ne zaman bize karşı kullanılacağını bilmediğimiz sunumları takip ettiğimde çok şey öğrettim.

Ben şununla başlayayım: Biliyorsunuz, Kürdistan'da Koçerlik çok fazladır. Botan bölgesindeki Koçerler, bu yenilenebilir enerjiden yararlanıyorlar, kendilerine güneş şeylerini yapıp şarjlarını yapıyorlar. Birdenbire Türkiye'deki tüm basın, "Bu Koçerler modern mi olmuş, elektriği keşfetmişler" dedi. Sunumlardan, burada, yenilenebilir enerjinin Kürdistan'da çok kolay yapamayacağımızı; ancak, şunu çok iyi yapabileceğimizi düşünüyorum: Kendi ihtiyacımız kadar. Çünkü yeniden Kürdistan'ı pazarlaştırmaya çalışan bir şey çıkıyor. Firmalar gelip, "Şu parçayı bizden alın, bunu da bizden alın" Kürdistan'ı sektörleştiren politikaların hızla geliştiğini... Yerel yönetim deneyimi olan biri olarak, biz güneş enerjisinden yararlanamadık. Çünkü hemen şu dedikodu yükseldi: "Kesinlikle burada yine rantçılar kazanacak." Uygulama alanını daraltıyor. O nedenle de bizim uyguladığımız planlamalarda, tamamen kendisi ihtiyacı kadar yapabileceği enerji politikalarını oluşturmaya çalıştık.

Kürdistan'da yapılanları kısaca sunacağım, çünkü zaman sorunu var. Powerpointten sunum yapacağım. İki gündür çok şey söylendiği için, ben atlayarak geçeceğim, tekrar yapmayacağım. Eğer seyyar mikrofon verilirse daha rahat hareket edebilirim diye düşünüyorum.

Öğrendiğimiz tecrübelerin en büyüğü, tüm, ama tüm enerji politikaları ve yerel yönetimler bir kere ırkçı, cinsiyetçi, militarist ve dinci politikalarla önümüze çıkarılıyor. Bizim uyguladığımız alanlar bunun dışında yapmaya çalıştı, kalan alanlar uyguluyoruz.

Öncelikle bir yerel yönetim tanımımızı yapmak isterim:

- Demokratik, ekolojik, kadın özgürlükçü paradigmadır.
- Yerellerin özerk yapısından yanadır.
- Başta doğa ve kadına yönelik hegemonik yapıyı reddeder.
- Farklı halklar, inançlar ve doğanın bütününü anadillerin akademisi olarak ele alır.
- Katı merkeziyetçi, tekçi, erkek egemen zihniyet ve devlet yapılanması değildir.

Yereller kimseye ait değil.

Anlatılanlar sanki birilerine aitmiş gibi söylemler de çıktı. Ben başa yılan koydum, çünkü yılan çok zararlı olabiliyor; ama biz Kürdistan'da hiçbir zararını görmedik, yararını gördük. Börtü böcek, kurdu kuşu, suyu, toprağı, maddeni, insanı, enerjisiyle

var oluşunun sonraki nesillere aktarılmasıdır.

- Aynı zamanda tüm sendika, oda, birlik, STK, inisiyatif, genç, kooperatif, hareket ve kadın dinamiklerinin sorumluluğundadır; ancak, onlara ait değildir.
- Sadece il genel, belediye ve muhtarlık değildir. Devlet seçimine göre bir yerellikten söz etmiyorum.
- Asla işgal edenlerin değildir, devletin hiç değildir.
- Özerk, yerel ve yerinden yönetim modeli demokrasinin temel ilkesi olarak evrensel düzeyde kabul görür.
- Özgür eş yaşam, eş başkanlığı, yani eş yönetimi yerel yönetimlerin enerjisi olarak ele alıyoruz.

Kapitalist modernite zihniyetinin yarattığı enerjinin devlet ve devletlerarası mevcut durumuna bir örnek olarak petrol... Dünden beri bu çok tartışıldığı için bunu atlayacağım. Çünkü Ortadoğu'yu sömürgeleştirme, hegemonların politikası ve Kürdistan'ı sömürgeleştirmeyle aynı. Batman'ın petrolü Mersin'de rafinerilerde işleniyor.

Buna göre, devlet, başta su, toprak ve enerjiye, kısaca yereldeki yeraltı ve yerüstü zenginliklerine el koyması, yerelleri de zararlı üretimlere açması, insan da dâhil tüm doğayı, canlıları katletmesiyle ilgili özellikle bir politika vardır. Hasankeyf bunlardan biridir.

Petrol şirketlerinin bile yasakladığı kaya gazını şu anda Silvan'da üretmeleri, tamamen boşaltmanın yanında, bir de katletmeyi uyguluyor.

Su ve enerji, meta ve silaha dönüşen bir savaş olarak yönetiliyor Kürdistan'da.

Barajlar, HES'ler Kürdistan'da ekolojik soykırım politikalarıdır ki, Hasankeyf en iyi örnekti. Şu anda Colemêrg ve Şırnak'ın sıfır noktasına 11 barajın inşa edilmesi MGK'nın 1997 kararıdır. Sınır geçişlerini durdurmak amaçlı olduğu söylenir; ancak, yaşam alanlarını insansız hale getirme politikasıdır. Sular altına bırakamadıklarını yıkıyor.

Burası Nusaybin.

Nusaybin'in havadan bir fotoğrafını çekemedik. Diğer sunumlar yapılırken çok içimde kaldı, "Acaba Kürdistan'ın bir kenti havadan nasıl görünür?" diye. Demek ki, Batı'dakilerin olanağı varmış, bizimki yokmuş.

Evet, Nusaybin daha önce böyleydi. Şimdi bu hale getirildi. Sur da böyle. 12 yerleşim alanını aynı zamanda yerle bir ettiler. Ben mağdur edebiyatı yapmayacağım, çünkü çok önemli şeyler başardığımızı düşünüyorum.

Buna göre, kıskaç altında enerji politikalarını nasıl ürettik? Belediye ve yerel girişim, yenilenebilir enerji yatırımlarıyla karbon salımını azaltma stratejilerini oluşturduk. Kentleri daha yaşanır kılmak, halkın tükettiği yerde kendi enerjisini üretmesi, yerelde yaşayanların koruyup hayata geçirdikleri yenilenebilir enerji kooperatifleri kurmak, enerjinin demokratikleştirilmesi çabasını vermek...

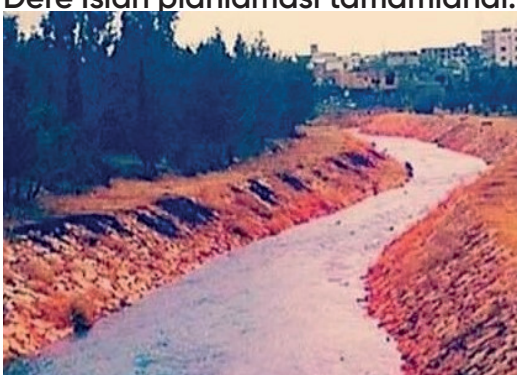
Türkiye'de bir ilk, Diyarbakır'da bir güneş evi. Bunu hepiniz biliyorsunuz. Güneş evi bir akademik alan olarak kullanıldı. Şu anda cezaevinde olan Gülten Kışanak ve Fırat Anlı'nın 2014-2019 yerel yönetim politikalarında, Diyarbakır'da yoksullukla mücadelenin aslında enerji politikalarıyla yapılabileceğini gösterdi; ama şu anda cezaevinde.

Bir deneyim olarak Kadın İmar Kenti enerji politikaları oluşturduk. Bu da bir Nusaybin deneyimi. Nusaybin, en sıcak 47 derece, ortalama 18 ve en düşük 10 derece sıcaklıkta. Ama 24 yıllık veriler hesaplanarak yapılmış. Sınır kenti. 3 tarafı tel örgü, mayınlar, duvarlar. Biliyorsunuz, iki dönemdir kayyumla yönetiliyor. Devlet yetkiyi hem Mahalle İdareler Kanunuyla, hem de sınır kenti dolayısıyla İçişleri, Dışişleri, Milli Savunma Bakanlığı ve hudut güvenliğine devretmiş. Tüm bunların içerisinde nasıl enerji politikaları ürettiğimizi anlatmak isterim.

Dünyada bir ilk olan kadın kamusal alan deneyimiyle enerji politikalarını nasıl oluşturduk? Bir, ezber planlamaların hepsini bozduk. Nasıl bozduk? Mevcut imar planlarındaki kentin merkezi olarak mini Ankara'ya dönüştürülen kent merkezi politikaları uygulamadık, mahallelerin kendi ihtiyacına göre kullanım alanları, halk evleri, tandır evleri, kültür evleri, mahalle klinikleri, kentin merkezine gelmesini engelledik, herkesin kendi yerine. O zaman, bu fosil yakıtları kullanan araçların dolaşımını azalttık, çünkü artık kimse mahallesinden çok çıkmıyor. Bugün Ankara'ya çok gidiliyorsa, her şeyin merkezi Ankara'da olduğu içindir. Kentler de ona dönüştürülmek istendi ve biz, kent merkezlerini ortadan kaldırıp, mahalleleri daha görünür hale getirecek politikalar uyguladık ve ulaşımdan kaynaklı karbon salımını azalttık. Kadının emek enerjisini toplumda görünür kılan bir sinerjiye dönüştürdük. İmar alanlarında ekoloji koridorları oluşturduk; kent planlaması ve enerji politikalarıyla demokratik, ekolojik, kadın özgürlükçü bir model olarak.

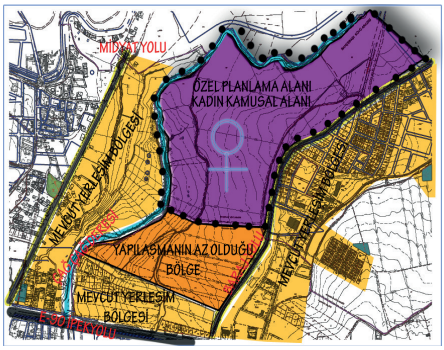

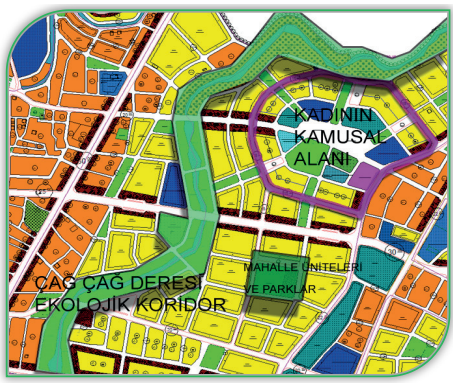
Dere Islah planlaması tamamlandı.

Burası Nusaybin'de, daha önceden tüm kanalizasyonların aktığı, Cağ Cağ Deresi dediğimiz, 15 mahallenin merkezinden geçen ve 65 bin nüfusu etkileyen 3 kilometre uzunluğundaki bir yerde. Binlerce tifo hastası, kolera, her türlü hastalığın olduğu bir yer. O yüzden, enerji, ekonomi, ekoloji ve

sağlığın bağlantısının olduğu bir proje olarak biz bunu şey yaptık. Çok ayrıntılarına girmiyorum. Afet alanıydı çünkü. Biz Kamışlı'ya geçemedik, burada durdurduk; çünkü komşu kentimizi geçmemiz yasak. Dere temizlendikten sonra, hastaneler orada sıvı kaybı serumu almadılar. Tifo ve kolera gibi hiçbir hastalığa rastlanmadı artık. Orada 3 kilometre uzunluğundaki alan trafiğe kapatıldı, engelliler ve çocuklar için sosyal donatı alanlarına dönüştürüldü. Kentin merkezinde, dere kenarında sıcaklık 5-8 derece düştü, kentin doğal kliması haline geldi. Bunun için hiçbir şey harcamadık. Hiçbir panelimiz, güneş şeyimiz yoktu; ama doğal olarak koridora dönüştürdük. Sel riski tamamen ortadan kalktı, koku kirliliği kaldırıldı ve on binlerce çevre sakini yenilenebilir enerjiden yararlandı. İmarda kat yükseltisi olmadı. İmar planında yaptığımız yenilenebilir enerjide ekolojik imar planı, bisiklet yolları, yeşil alanlar. Kışın güneşten ve yazın gölgeden yararlanacak kör cephe yapılanmaları kaldırdık. Yerel yönetimlerde enerji politikalarını uygularken, daha çok yerel taşlar kullanarak yaptık. Çünkü yerel taşlar hem bir kent hafızası, hem de yok olmaya yüz tutmuş taş atölyelerini canlandırmak, hem de sıcak olan bölgeyi, içeriyi ılıman yapacak bir uygulama.

Bu, kadın kamusal alanı oluşturduğumuz bir planlama. Bunun üzerine 8 tez hazırlandı uluslararası. Yavuz ağabey buradadır. Epeyce bir birlikte tartışmıştık. İstanbul, İzmir, Ankara, Amed, Mardin'deki tüm kadın plancılarla bunu yaptık ve şu anda kayyum. Bunların ne aşamada olduğunu bilmiyoruz, uygulama alanlarını ne hale getirdiğini de bilmiyoruz. "Bilgi alamıyoruz" dedi herkes; biz hiç alamıyoruz. Öyle bir dezavantaj var.

Bir model olarak bu planlama şu anda sadece tezlerde kalacak. Örnek olarak bir sonraki yerel yönetimlere sunması için, GAP Belediyeler Birliği bunu bir broşüre dönüştürdü.

Planın dere kenarında olması nedeniyle tüm mahalle ünitelerini yenilenebilir enerjiye göre planladık. Belediye, tüm alanlarının dış cephelerini yerel taşlardan oluşturdu, buna öncülük etti. Çünkü hem ucuz, hem de enerjiden yararlanabilen bir uygulama. Kent estetiğini yine bu binalarla sağladık. Şu anda kayyumun onu iptal ettiğine dair bilgi aldık. Sara Kaya, bu politikaları sürdüren sonraki Belediye Başkanımızdı, Eş Başkanımız. Şu anda hâlâ cezaevinde.

Belediye binasına bir protesto açmışlar. "Halkın iradesine kelepçe vurmak sizin ayıbınız, direnmek de bizim görevimiz" di-

yor oradaki arkadaşlar.

Yenilenebilir enerji politikalarında, kentin ana arterlerinin hepsinde dış cepheler yerel taştan olacak. Bu uygulama aynı zamanda yereli de teşvik etti, işgücünü arttırdı. Çünkü atölyeler açıldı, yok olan atölyeler.

Çalıştay, konferans, kongre, seçim, beyanname...

Enerjiyle ilgili açığa çıkan mücadele politikalarımızı genel olarak şöyle sıralayabilirim:

- Yerel yönetimlerin bölgede yürütülen maden ve enerji faaliyetlerinin her aşamasında yer alması ve söz sahibi olması

- Suyun alternatifsiz olduğu, bölgenin doğal kaynakları kullanılırken insan ve doğa odaklı bir yaklaşım sergilenmesi

- Fosil yakıt kullanımın azaltılması ve tüketimin azaltılması

- Enerji sektöründe faaliyet gösteren eko-endüstri doğaya dostu teknolojiler kullanması

- Enerji ve suyu meta olarak gören yerel/ulusal/uluslararası anlayışların terk edilmesi

- Kentler planlanırken iklim koşullarının gözetilmesi

- Kentlerde etkin enerji planlaması yapılması ve yapılarda yerel malzeme kullanılması

- Yerel yönetimlerin alternatif enerji politikaları ve örgütlemesine öncülük

- Toplu taşıma, karbon salınımının azaltılması ve yerel yönetimlerin politika oluşturması

- Enerjinin, ortak yaşamın ve eşitsizliğin giderilmesinin hizmetine verilmesi

- Enerjide özyönetim politikasının oluşturulması

- Kürdistan'daki enerji kaynakları, ihtiyacı ve potansiyelinin tespit edilmesi

- Yerel yönetimler alternatif enerji odağı olmalı

- Doğa tahribatının ve iklim değişiminin önüne geçilmesi

- Hayvanların yaşam alanlarıyla göç yollarına zarar vermeyecek biçimde tarım üretimleri ve iklim dostu enerjilerin geliştirilmesi

- Belediyeye ait tüm binaların ve tesislerin kendi enerjisini üretmesi

- Parkların, yolların, konutların enerji verimliliğinin arttırılması, tüketimini azaltacak teşvikler

Su, enerji, toprak, stratejik silaha dönüştüren hegemonik politikaların kaynağı değil; varlıktır.

Jin, jîyan, azadî! Gelek spas.

TOPLULUK ENERJİSİ VE ENERJİ KOOPERATİFLERİ

Dilek Özsoy Çakılcıoğlu & Troya Enerji Kooperatifi

Evet, artık köylü olduk eşim de, ben de. O da elektrik mühendisi. Kışın zeytin topluyoruz, zeytinyağı yapıyoruz, sabun yapıyoruz. Yazın, bir okulda 20 senedir yaz seminerleri veriyoruz. Tarih, felsefe üzerine çok değerli hocalarımız geliyor. Yani çok keyifli. Buradaki gençlerin hepsine böyle güzel emeklilikler nasip etsin diyeyim. Bu arada, bir de kooperatif işine şey yaptık, enerji kooperatifi. Herhalde meslek çekti bizi. Aslıhan hocam çok güzel anlattı.

Nasıl başladık? Ben, geçen dönem muhtarlıkta âzâydım. Bizim diğer âzâlar 9 kilometre ötede başka bir mahallemizde oturuyorlar. O yüzden, bizim taraf tamamen bana kaldı. Yoğun bir mesai oldu benim için. Siz de görmüşsünüzdür, bizim tarafta çok fazla, herhalde bu tarafta da öyledir; ilkokullar taşımalı sisteme geçtikten sonra, köylerde yıkılmaya yüz tuttu, bir kısmı yıkıldı, atıl kaldı. Biz, köyümüzdeki ilkokulu sosyal tesise dönüştürelim, diğer köylere de örnek olsun dedik. Ama bu arada bir şeyler daha örnek olsun dedik. Bu sosyal tesise güneş panelleri koyup, aynı zamanda enerjisini de güneş panellerinden karşılayalım dedik ve 8 kilovatlık bir off grade PV sistem koyduk. Bu bir projeydi. Yeşil Düşünce Derneğiyle beraber yaptık. Sosyal tesise dönüştürme örnek oldu, ama diğer köyler böyle güneş enerjisi koymadılar. Zorlanıyorlar. Yani muhtar, âzâlar, köylüler, bu konu onların tek başlarına yapabilecekleri bir şey değil. Hepsi ilkokul mezunu. Benim de tek başına onlara yetmem mümkün değil. Bir topluluk enerjisi, sinerjisi, karşılıklı destek gerektiğini gördüm. O sırada arkadaşlarla da konuşuyoruz.

Bu da sosyal tesis bittikten sonra enerjisi oradan sağlanan bir nişan aktivitesi. Ses düzeni, aydınlatma falan hepsi bu güneş panellerinden sağlanıyor.

Şöyle başlayayım: Biz 2017'de kurduk, ama onun başlangıcı var kooperatif kurulmadan önce. 2013 yılında, Biga Yarımadası'nda yer alan termik santrallere alternatif olarak Çanakkale'de STK'lar olarak sesimizi çıkarıp bağırmaya başladığımız dönemde, kendi enerjimizi üretebilmek amacıyla yenilenebilir kaynakları kullanacağımız kooperatifi tartışmaya başlamıştık zaten. 2014'te, Avrupa'da enerji kooperatiflerini incelemeye başladık. Bu arada, hükümet de lisanssız enerji üretimi düzenlemesini yayınladı. Böyle paralel gidiyoruz. Aslında bu kısımlar çok güzel gidiyor. 2015'te, Kooperatifler Genel Müdürlüğü, şimdi Esnaf ve Sanatkârlarla birleştirdiler, kooperatifler kısmı yutuldu diyeyim. Çünkü diğerleri sayıca çok kalabalık olduğu için, etkileri bayağı bir zayıflamış oldu. Enerji Kooperatifleri Toplantısını düzenledi. O zaman, Kooperatifler Genel Müdürlüğü ayrıydı. Tüm paydaşlar katıldı. Yasal talepler tüm bakanlıklara iletildi, oradaki yetkililere. Buralar çok güzeldi. 2016 daha da güzel. Burada, STK-hükümet, üniversite hep beraberiz. Troya Çevre Derneği ilk konferansını Çanakkale'de gerçekleştirdi. Bizim bir de derneğimiz var; ilk onunla başlamıştık zaten aktiviteye. Uluslararası deneyimler Avrupa ve Avustralya kooperatifleri tarafından paylaşıldı. Oradaki kooperatiflerin yöneticileri geldiler, anlattılar. Lisanssız Enerji Yönetmeliği hükümet tarafından revize edilerek, yenilenebilir enerji kooperatifleri kavramı eklendi, harika gidiyor her şey. Bu değişiklikle 1 yıl içinde, ülkenin farklı bölgelerinde enerji kooperatifleri kuruldu. Bilgi Üniversitesi yenilenebilir enerji kooperatifine yol haritası için destek vermeye başladı, üniversiteyle de dirsek temasındayız. Hükümet, kamu, sektör katılımcıları, belediyelerle ülkenin dört bir yanında çalıştaylar düzenlenmeye başladı.

2017'ye geldiğimizde, biz, gezegene duyarlı 8 tane insan bir araya gelerek, "Yerel alanda yaşayan insanlar enerji konusunda sadece tüketici değil, üretici olarak da karar verici olmalıdır. Hükümetin enerji üretimi için yaklaşımını ve politikalarını değiştirmesi gerekir" dedik ve dünyada sayısız örneği olan; ancak, Türkiye'de yeni bir düşünce olarak ortaya çıkan enerji üretimi konusunda bir kooperatif kurmaya karar verdik. Girişimimizin ana fikri şöyleydi: Konutlarımızdaki kendi ihtiyacımızı yenilenebilir enerji kaynaklarıyla üretmek, yani kendi tüketimimizi üretmekti birinci hedefimiz, ürettiğimiz enerjiyle ülkemizin enerji bağımsızlığına yapacağımız ufak bir katkıyla örnek oluşturmaktı. Yani devede kulak bile değil, daha da küçük de; ama örnek örnektir sonuçta, iyi bir örnek. Bu ürettiğimiz temiz enerjiyi öncelikle kendimiz tüketmek ve hatta ürettiğimiz fazla enerjiyi de satarak, hissedarlarımıza ek gelir sağlamaktı yola çıkışımız.

2017'de, evvel kooperatifimize bir isim bulmamız gerekiyordu. Bizim 20 kilometre mesafede, Çanakkale antik kenti var; hepiniz biliyorsunuzdur. Troya Enerji Kooperatifi olsun dedik. Kooperatifin içinde kadın da var, erkek de var. Oybirliğiyle dediler ki, kadınlar yönetimde olsun. Başkanımız Nazan Hanım avukat. Ben Başkan Yardımcısıyım, elektrik mühendisi. Öbür Başkan Yardımcısı arkadaşımız güzellik uzmanı. Aslında şöyle düşünüldü: "Kadınlar artık biraz da bu salça ve erişte kooperatifi yöneticiliğinden veya oya işi kooperatifi yöneticiliğinden biraz teknik işlere de girebilirler, bunu da yapabilirler" mesajını vermekti biraz da hedefimiz galiba.

Bu arada, Çanakkale'de 2. Uluslararası Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri Konferansını yaptık. Yenilenebilir Enerji Kooperatifi El Kitabı yayınladık. Böyle güzel güzel gidiyor hikâyemiz. Bu arada dedik ki, dünyayla entegre olmak lazım. Avrupa'da Yenilenebilir Enerji Kooperatifleri Federasyonu var REScoop diye; ona başvurduk. 2018'de üyeliğimiz kabul edildi. İlk Hissedarlar Genel Kurulunda, rüzgâr ve enerji alternatifi arasında güneş daha fazla ağırlık kazandı. Başlangıçta nispeten küçük bir yatırım dolayısıyla düşük bir üretim kapasitesiyle başlamaya karar verdik ve 250 kilovat başlangıç kapasitemiz olsun dedik. Yenilenebilir enerji kaynağının da güneş olmasını kararlaştırdık. Bu 250 kilovata karar verince, sizin arsa büyüklüğünüz de ortaya çıkıyor. Yani büyümenizi de düşünerek onu şey yapacaksınız. Bir taraftan da enerji kooperatiflerinde her bir hissedarın toplam sözleşme gücü kadar üretim yapabiliyorsunuz.

Zaten 1 megavat en tavan da; ama herkesin, üyelerinizin, hissedarlarınızın toplamı kadar üretim yapmanıza izin var. Yani bu şöyle bir mantık: Kendi tükettiğimi üreteceksem, kendi tüketme kapasiteme kadar bir üretim yapıyor olmam lazım. Dolayısıyla 3 kişi birleştiysek eğer, 5 kişilik bir aile ikişerden 10 birim üretir; o 2 kişilik, 4; öbürü 3 kişilik, 6. Kanun diyor ki o zaman, sen en fazla 20 birim üretebilirsin. Sen bunu düşürürsen, bu 20 birimin 15'ini harcayıp 5'ini tasarruf edersen de satarsın. Bu tasarrufa da teşvik ediyor. O zamanlar alım garantisi vardı. Geçen bacalarla şey yaparken filtresi olmayana baktım, 16,82'ydi satış şeyi. Yani termikte bacasız bir üretim şeyinin bu kadar olması... Gerçekten çok şaşırdım. Ümit ederim, yanlış bakmışımdır, yanlış bir yerlere bakmışımdır.

250 kilovat deyince, 25 kişi civarında hissedar alacaksın; bu da ortaya çıkıyor. Bu ortaya çıkınca, üye başvurularını almaya başladık. Ama öyle akın akın insanlar geldi zannetmeyin. Çünkü Türkiye'de kooperatifler dediğiniz zaman herkesin tüyleri diken diken oluyor. Şehirli de kurmuş kooperatifi, evine girememiş, senelerdir sürünmüş. Köylüye bakıyorsunuz, tarım kooperatifi kurmuş, işlememiş, ona bir faydası olmamış, yöneticiler parayı yemiş. Ama sonunda, biz güven sağladık. Sayın İmamoğlu'nun söylediği gibi, enerjimiz vardı, gençtik. O belki etkiledi insanları. Yine bir 22 kişiye kadar çıktı. 250 kilovatı bulamadık sözleşme güçlerimizin toplamı olarak. Baktık, 225'i çıkarabiliyoruz, "O da yeter bize" dedik, arazi aramaya başladık.

O hafta boş olan 3 kişi hemen toplanıyor, arazi bulmaya çıkıyoruz. Araziyi bulacağız da, zaten bir sürü kıstas var; yola yüzü olacak, koruma alanı veya SİT alanı falan olmayacak, tarım arazisi kesinlikle olmayacak, güneye cephesi olacak. Ondan sonra da şirkete başvuracaksınız, sana çağrı mektubu verecek. Verecek mi, vermeyecek mi, belli değil. Evvela şöyle bir 3-4 aylığına kiralayalım da, "Tamam, burası uygun" diye onay alırsak ondan sonra satın almaya geçelim diye düşündük. Gidiyoruz, bir tane arsa buluyoruz, her şey uygun, tamam, arsa sahibi diyor ki, "Valla, kusura bakma, kiralayamam. Oğlanı evlendireceğim, paraya ihtiyacım var, o yüzden satıyorum zaten. 3-4 ay bekleyemeyiz, düğün yapacağız." Peki diyorsun. Başka bir yere gidiyorsun, "Seni tanımıyorum zaten. Ben sana niye güveneyim?" diyor adam.

Başvururken, öyle kısa süreli bir kiralık sözleşmesiyle başvuramazsınız, yani uzun süreli yapacaksınız. Adamın size güvenmesi lazım, yani iş olduktan sonra orayı alacağınıza güvenmesi lazım. Bizim muhtarı devreye sokuyorum, oranın muhtarını devreye sokuyorum falan. Arazi ararken, sonunda bir tane arazi bulduk. Sahipleri, "Ekosistem, ekoloji... Harika! Biz sizin kooperatife üye olalım" dediler. Harika! Onlar da kooperatife üye oldu, böylece arazimizi de bulduk, o sorunu da hallettik. 20 dönüm olduğu için büyüme kapasitesi de var bir miktar, yani daha sonra biraz büyütebiliriz de. Yeni bir enerji kooperatifini tanıtmak, duyurmak ve bu konuda duyarlılık ve farkındalık yaratmak için yaptığımız aktivitelerimize devam ettik, sorunları konuşmak için konferanslarımıza devam ettik. 2018'de İzmir'de, 2019'da da Milas'ta -Tanay Bey de katılmıştı- şeyimizi yaptık.

Size bizim hikâyemizi anlattım. Bir kooperatif 11 adım aslında. Şimdi hızlı bir şekilde geçeceğim üstünden. Hisse sahipleri en az 7 kişi. Biz 8 kişiydik. Tamam, orayı atladık, çok güzel. Minimum 7 kişiyi bulduktan sonra tüzük hazırlıyorsunuz. Kooperatif tüzüğümüzü hazırladık, o da tamam. Ondan sonra onay için Ankara'daki Kooperatifler Genel Müdürlüğü'ne veriyorsunuz. Verdik, onayımızı da aldık. Hissedarlar için duyuru yaptık. Kapasitemizi de belirlemiştik; o da tamam. Araziyi bulduk. Satın alacaksınız veya kiralayacaksınız. Onu da hallettik.

Marjinal tarım arazisi olduğunu belgeleyeceksin tarım il müdürlüğünden; onu da aldık. ÇED muafiyet raporu alınıyor. Zaten dağın başında bir yer buluyorsun, tarım yapılamıyor vesaire. Onda da bir sorun yok, onu da aldık. İmar izni tamam, orada da bir sorun yok. Zaten onu arsayı bulduğumuz zamanda check etmiştik, bir sorun çıkar mı diye. 9. adım, yerel enerji dağıtım şirketini şey yapıyorsunuz. Yani bu bölgesel olduğu için, dağıtım şirketiniz size bağlı olanlar bir kooperatif oluşturabiliyor. Evvela

o açıklamayı yapayım. Biz mesela Uludağ Elektriğe bağlıyız Çanakkale olarak. Uludağ Elektriğe başka kimler bağlı; Balıkesir, Yalova ve Bursa. Bizim bütün hissedarlarımız Çanakkale'den. Bir tane de Ayvalık'tan var, o kadar. Dosyamızı hazırladık, UEDAŞ'a verdik. Geriye sadece 2 adım kaldı. Onlar onayladıktan sonra projemizi yaptıracağız ve ondan sonra da ekipmanımızı alacağız. Sözleşme ve yatırımın 2 yıl içinde tamamlanması gerekiyor.

Bu arada, 13 dolar sent de teşvik var; ama bizim amacımız kâr etmek değil zaten, amaç kâr değil. Termiğe verilenlerin yanında yine küçük kalsa da, o da bir motivasyon sonuçta. Bu arada zaten güneş maliyetleri 4-5 dolar sent değilmiş, o da yüksek bir para.

Böyle giderken, gelecek planları yapıyoruz. Maksimum 1 megavata çıkabiliriz vesaire heyecanla konuşuyoruz. Nisan ayında dosyamızı UEDAŞ'a verdik. Hiçbir eksiğimiz olmadığını öğrendik ve 20 Mayıs'ta da toplantı yapılacak ve onaylanacak, kurula girecek ve onaylanacak. Hiçbir sorunumuz yok diye şifahi olarak öğrendik. 9 Mayıs'ta, kararda değişiklik yapan bir karar yayınlandı Cumhurbaşkanlığı tarafından ve dosyamız reddedildi. Bizim gibi, mevcut kanunlara güvenerek bu şekilde girişimde bulunan ve işlemez duruma düşen 40 tane kooperatif var. "Niye?" derseniz, çıkan şöyle bir şey: "Ürettiğin yerde tüketeceksin" diyor. Ürettiğin yerde tüketmek dediğiniz zaman, birimiz bu köyde oturuyoruz, birimiz öbür köyde oturuyoruz, bir arkadaş Çanakkale merkezde oturuyor. Ne yapacağız? Nasıl gidip orada tüketebiliriz? Biz evimizde tüketeceğiz onu. Ben hep şu örneği veriyorum: Domates üretelim, beraber bir araya gelelim, traktörü falan da kiralayalım, bir arsa kiralayalım, orada hep beraber üretelim, eve götürelim, yiyip içelim, fazlasını da satalım; ama ondan sonra diyorlar ki, "Sen gidip tarlada yiyeceksin o domatesi." Bir dakika! Evimden çıkacağım, öbür köye gideceğim, tarlada yiyeceğim, bütün çoluk çocuğu da götüreceğim, tekrar geri geleceğim! Bu olmaz. Bu demektir ki, "Sen böyle bir şey yapma!"

Çıkan kararda da, kooperatifin K'si geçmiyor, hiçbir kelime içinde yok. Ben dedim ki, bu kooperatifleri gömmüşler bu kararla. Bir Whatsapp grubu var bu güneş enerjisi şeylerinde olan, yani hepsi de sektörün içinde olan insanlar. "Dilek Hanım; kooperatif kelimesi bile geçmiyor ki kararda" dediler. Bunu dediği anda imkânsızı söylüyor. Kooperatiflerin mantığı aslında, aynı hedefe yöneliktir, yereldir, o yüzden daha demokratiktir; bunların hepsi bir hayal olarak şu anda duruyor. İki tane şey Danıştay'a başvurdu iptali için; ama o da sadece bizi, yani kurulmuş olanları kurtaracak, bundan sonrası gelmeyecek. Biz başvurmadık. Niye başvurmadık? Çünkü Danıştay'a 10 kişi de başvursan, 2 kişi de başvursan fark etmiyor. Yerel mahkemeye başvuruluyor olsaydı, belki farklı karar vericiler olduğu için mantıklı olabilirdi. Şimdi, onun şeyini bekliyoruz.

Kooperatiflerin nimetleri nelerdir, güzellikleri nelerdir, hocam çok güzel anlattı. O yüzden, onlara çok fazla girmeyeceğim. Sosyal barış ve denge, eşitlik, demokrasi, bunların hepsi kooperatifin içinde ve işleyişinde var. Hatta 1'e 400, 1'e 20 dedi en son. Bizim işleyişimizde 1'e 1 de değil, sıfıra sıfır. Bunu kim yaptı, niye yaptı, onlara girmek istemiyorum; ama mesela, 1975'te, Bolu'da 2 başarılı kooperatif kuruldu. Kooperatif nedir; kooperatif yoluyla üyelerin zararlarının karşılanması. Hatta Karadeniz Ereğlisi ve Karabük'e nakliye yapan 250 tane TIR da bunlara katıldı. Çok başarılı gidiyor. Zaten kooperatif dediğin de, yardımlaşma ve dayanışma yoluyla üyelerin yardımlaşması. Bu, sigorta sektörünün hoşuna gitmedi ve o kooperatifler yok olup gitti. Biz de kimin hoşuna gitmedik enerji kooperatifleri olarak, onu da size bırakıyorum. Zaten burada herkes biliyor.

KAYIRMA EKONOMİSİ VE ENERJİ YOKSULLUĞU

Prof. Dr. Seyhan Erdoğdu & Ankara Üniv.

Sözlerime, Başkanın söylediği, benim bu enerji özelleştirmeleriyle olan ilgimle başlamak istiyorum. Nereden nereye geldim? Buraya gelmeden önce, yazdığım yazıların bir envanterini çıkardım. İlk yazımı 1997'de yazmışım, yani 22 yıl önce. Konu, o dönem icabı, yap-işlet-devret modeli özelleştirmenin kestirme yolu. Ondan sonraki bütün yazılarımda, en son 2011'de, yine Enerji Sempozyumunda, enerji yoksulluğu konusunda bir sunuşumuz odu. Bütün yazılarda, özelleştirmeye karşı ve enerjinin, özellikle elektrik enerjisi üretiminin ve dağıtımının bir kamu hizmeti olması gerektiği konusunda bir savımız, bir mücadele eksenimiz oldu. Sonra biliyorsunuz, yap-işlet-devret modelinin, Dünya Bankası'nın tabiriyle pahalı elektriğin devlet tarafından satın alınmasıyla sonuçlanmasından sonra, yine Enerji Piyasası Kanunu değişiklikleriyle birlikte elektrik üretiminin özelleştirilmesi, hatta elektrik üretiminin özelleştirilmesini sağlayabilmek için dağıtımın da özelleştirilmesiyle sonuçlandı. 2010'lu yıllara geldiğimiz zaman şunu fark ettim: Enerji özelleştirmesi, elektrik özelleştirilmesi konusu elektrik yoksulluğu, enerji yoksulluğu konusuna dönüşmüş durumda. Yani o pahalı elektriğin devlet tarafından satın alınmasından, pahalı elektriğin tüketicilerin sırtına yüklenmesine dönüşmüş durumda ve bizim konumuz da elektrik yoksulluğu oldu. Dolayısıyla bu sempozyumda da elektrik yoksulluğu üzerinde duracağım.

O dönemde, sadece biz akademisyenler, sendika aktivistleri, enerji özelleştirmelerine karşı mücadele etmiyorduk, aynı zamanda çok ciddi olarak enerji özelleştirmesine karşı bir sendikal mücadele vardı. Buradaki genç arkadaşlar bilmez, ama örneğin, Yatağan'da Erol Soğancı efsane bir mücadele vermiştir, TES-İş Sendikasının Yatağan Şube Başkanı. O dönemdeki işçiler, Yatağan, Yeniköy ve Kemerköy termik santrallerinde ve maden ocaklarıyla birlikte devri olduğu için, o bölgedeki Maden İş Sendikası'nın şubeleriyle işçileri de hep birlikte, satın almaya gelen konsorsiyum üyelerini önce içeri sokmadılar, kapıları lehimlediler, büyük bir mücadele verdiler; sonra, ikinci gelişlerinde dışarı çıkartmadılar. Böyle yoğun bir sendika ve işçi mücadelesini de yaşadık. Yani sadece akademisyen, düşünür, sosyalist, aktivist kesimin değil; işçilerin de katıldığı çok yönlü bir mücadele söz konusuydu.

Dolayısıyla "Nereden nereye" dediğimiz zaman, elektrik özelleştirmelerinden bir elektrik yoksulluğuna gelişimiz, aslında başka sektörlerde de olan çok klasik bir neoliberalizm hikayesidir. Süreç de buna paralel olarak gelmektedir. 1980'li ve 1990'lı yıllar Washington uzlaşması dediğimiz... Niye öyle diyoruz? Çünkü genel merkezleri Washington'da bulunan Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve ABD Hazinesi arasındaki katı neoliberal uzlaşma dönemidir ve bu uzlaşmanın farklı unsurları olmakla birlikte, önemli eksenlerinden bir tanesi özelleştirmedir. Bu özelleştirme sadece kamu iktisadi teşekküllerinin değil; özellikle gelişmekte olan ülkelerde tüm altyapı yatırımlarının, bu tür hizmetlerin, hatta sosyal hizmetlerin, şimdi gündemde olan sosyal güvenliğin özelleştirilmesine kadar uzanan katı bir neoliberal uzlaşma modeli. O dönem, bütün mücadelemize rağmen, güneyin halkları ve tüm dünyadaki emekçi kitlelerle en uzlaşmaz olunan yıllardır.

1989 sonrasında da Sovyetler Birliği'nde sosyalist sistemin yıkılmasıyla birlikte bu neoliberal katı model kendini çok daha güçlü hissetmiş ve tüm dünyada da saldırganlığını arttırmıştır; ama sonuçlarını tüm dünya yaşamaya başladı. Özellikle sosyal sonuçları, dünyada bu neoliberal modelin hem itibarını çok düşürdü, hem de kendisi geniş toplumsal kesimlerin muhalefeti karşısında hegemonyasını koruyabilmek için farklı bir uzlaşma zemini aramak yoluna gitti. Bu da 2000'li yıllarda başladı.

Bizim Post Washington Uzlaşması dediğimiz sürece geçiş ve 2010'larda da tüm uluslararası kuruluşlarda, Birleşmiş Milletler kuruluşlarında, aynı zamanda finansal merkezlerde, IMF ve Dünya Bankası da dâhil ve Avrupa Birliği'nde de bir âdil küreselleşme "paradigmasına" dönüştü 2010 yıllarında. Paradigmayı tırnak içine aldım,

çünkü aslında gerçek bir paradigma değişikliği değil; sadece ana paradigmanın, yani neoliberal programın kabul edilebilirliğini sağlayabilmek açısından bir değişim olarak görüyoruz. Enerji yoksulluğu da bu değişimin, sözde paradigma değişiminin bir parçası olarak dünya gündemine geldi.

Dolayısıyla enerji yoksulluğunun özellikle 2010'lu yıllarda, mesela Avrupa Birliği'nde 2009'dan sonradır ve Avrupa Birliği Elektrik Direktifine doğrudan girmesi 2019 yılındadır, yani yenidir. Tabii, uygulama açısından, direktifin üye devletlerde uygulanması için de belirli bir süre olacak ve ilk rapor da 2025 yılında verilecek Avrupa Birliği'nin kurumlarına. Dolayısıyla 2010'larda bu enerji yoksulluğunun kabul edilmesi, bu sürecin arkasında da farklı çıkarlar, farklı aktörler, farklı ilişkiler var. Demin dediğim gibi, bir tanesi, bu katı neoliberal paradigma yerine, âdil küreselleşme adı altında bir insani yüz verilmesi, sosyal bazı önlemler alınması ihtiyacı; ama tabii, burada, yüksek enerji fiyatları karşısında geniş kitlelerin büyük tepkisinin de bunun oluşmasında çok önemli rolü var.

Türkiye'deki enerji yoksulluğuna ilişkin yeni geliştirilen politikanın -o da 2019'dadırarkasında ise, hem bu paradigma değişikliğinin Avrupa Birliği ve Dünya Bankası kanalıyla bize bir politika transfer olarak gelmesi var, hem enerji özelleştirmelerinin yarattığı pahalı enerji nedeniyle geniş kitlelerin çektiği sıkıntıların basına yansıması, meslek odalarının bu konudaki çok ciddi çalışmaları var; ama hem de elektrik dağıtım şirketlerinin sözcüsü olarak ELDER'in enerji yoksulluğu konusuna bir çözüm bulunması için yaptığı girişimlerin rolü var. Dolayısıyla farklı aktörler, farklı çıkar ilişkileri, enerji yoksulluğu konusunun dünyanın gündemine ve Türkiye'nin gündemine gelmesinde rol oynamıştır.

İki kavram farklılığı üzerinde durmak istiyorum. Bunlardan birisi enerjiye ulaşama. Bunu ben enerji yoksunluğu olarak söylüyorum. Enerjiyle ne kastediliyor? Çok tartışma var. Terimler üzerinde birlik yok. Bütün bu ayrıntılara girecek vaktimiz yok. Ama enerji derken, aydınlanma, ortam ısıtması ve soğutması -Avrupa Enerji Direktifinde soğutma da dâhildir- su ısıtması, yemek pişirme, hanenin kullandığı diğer elektrikli cihazlar için gerekli olan enerji. Enerji yoksunluğu, bu enerji hizmetlerinden mahrumiyet anlamına gelen ve özellikle Dünya Bankası literatüründe, daha çok gelişmekte olan ülkelerin bir sorunu olarak karşımıza çıkan olay. Bu yeni projeksiyonlara göre, 2030 yılında dünya nüfusunun 9.6 milyara ulaşması öngörülerek, elektriğe ulaşamayacak nüfus tahmini düştü biraz; 675 milyon kişi. 600 milyonunun Sahraaltı Afrika bölgesinde ve Güney Asya'da olacağı tahmin ediliyor.

İkincisi de, ısınma ve pişirme için biyoyakıt kullanan kişi sayısının da 2.8 milyar kişi olması. Enerjide, bazı analizlerde su da dâhil edilir. 1.2 milyar insan da temiz su kaynaklarına ulaşamıyor. Enerji yoksulluğu bu değil. Bizim tartıştığımız enerji yoksulluğu da bu değil artık. Avrupa Birliği de bunu tartışmıyor. Türkiye'nin geldiği gelişmişlik düzeyinde de biz enerji yoksunluğunu tartışmıyoruz. Benim çocukluğumda, hatta gençliğimde de -yaşım da ortaya çıktı- enerji yoksunluğunu tartışırdık. Hatta bizim elektrik mühendisi arkadaşlarımız köylere elektrik götürmenin sevincini anlatırlardı. Şimdi, enerji yoksunluğu değil konumuz, enerji yoksulluğu. Bu nedir; enerji harcamalarını karşılayamama. Enerji yoksulluğu, sosyal ve maddesel olarak enerji hizmetlerinden yararlanmaya güç yetirememe konusudur. Var, ama gücünüz yetmiyor. Neden güç yetirememe, yoksulluğun nedeni ne; geliriniz yetersiz. Bir de hane halkı özellikleri olabilir. Yaşlılık, bakıma muhtaç olma, yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmek için enerjiye muhtaç olma, engellilik durumu, engellilik nedeniyle ekstra enerji kullanma durumu gibi hane halkı özellikleri bu güç yetirememenin arkasındaki nedenler.

Şunu da belirtmek istiyorum: Enerji, güç yetiremediğiniz bu enerji aslında bir insan hakkı. Bu da burada değinilen konulardan. Belki doğrudan doğruya bir insan hakkı olarak değinme yok insan hakkı belgelerine; ama orada, bizim tabirimizle mündemiç. Nasıl? Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesinde yeterli yaşam standardı hakkı kapsamında; Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında genel hizmet çıkarları kapsamın-

da, enerjinin bir insan hakkı olduğunu artık tüm dünya kabul ediyor.

Son 10 yılın tartışma konusu, uluslararası kuruluşlar ve 2007'ye kadar Avrupa Birliği, gelişmekte olan ülkelerde enerjiye ulaşımı tartışırlarken, son 10 yılın tartışma konusu enerji yoksulluğu oldu.

Avrupa Birliğinden söz etmek istiyorum. Neden? Çünkü o, Türkiye için bir çıpa. Hâlâ adaylık sürecimiz olduğu için, pek çok direktif bizim için de müktesebat kapsamında bir çıpa teşkil ediyor ve Türkiye'deki mevzuat değişimlerini de bu anlamda, bu bağlamda değerlendirmek mümkün oluyor. Onun için, tüm dünya örneklerinden gitmek istemiyorum, Dünya Bankası verilerinden gitmek istemiyorum, Avrupa Birliği verilerinden gidelim.

Avrupa Birliğinde 2007'ye kadar daha çok enerjiye ulaşamama, o da gelişmekte olan ülkeler bağlamında tartışılıyordu. Ulusal düzeydeki uygulamalarda yerel önceliklerin rolü tartışılıyordu, bu konuda araştırmalar son derece sınırlıydı. Ne zaman? 2006 Avrupa Komisyonunda enerji yoksulluğuna değiniliyor. O zamanlar Enerji Tüketicileri Şartı Hazırlanması konuşuluyor. Bu, 2009 yılında enerji paketine dâhil edildi. Enerjinin bir kamu hizmeti olarak nasıl tanımlanacağı tartışılıyor. Özellikle yakıt yoksulluğu, ısıtma nedeniyle bazı ülkelerde ön planda. İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya ve İspanya'da ısınmaya ilişkin yakıt yoksulluğu üzerine araştırmalar yapılıyor ve yoksul nüfusun yeterli konut sorunu üzerinde tartışmalar cereyan ediyor.

Üçüncü enerji paketi, Avrupa Birliği, 2009. Bu enerji paketinde 2 direktif ve 3 regülasyon vardır. Burada, bir giriş olarak ve maddelerde değinme olarak enerji yoksulluğu var ve "Kırılgan tüketiciler" tabiri var. Türkçeye öyle çevrildi, kırılgan olarak çevrildi. Yani kırılgan derken, yoksul tüketicileri anlamanız lazım. Bazı çeviriler tıkırdıyor Türkçeye çevrilince. Bu da onlardan bir tanesi bence. Bunlara da koruma sağlanması söyleniyor. Ülkeler bazında enerji yoksulu oranlarının da yüzde 6-18 arasında değiştiğinin tespiti yapılıyor belli kriterlere göre. Sonra, 2010 ve 2016'da var. Bir kere, bir tanım yoluna gidiliyor ve alınan önlemler özeti veriliyor raporlarda. Bunların hiçbiri bağlayıcı değil Avrupa Birliği mevzuatına göre, bu tür çalışmalar. Tanım olarak da, toplam tüketim harcamalarının önceden tanımlanmış bir eşiğinden daha fazlasını enerji ürünlerine harcayan haneler. Bu eşiği nasıl tespit edeceğiz? Ulusal ortalama oran sayısının 2 katı olarak belirleniyor. Çok ayrıntısına girmek istemiyorum.

Alınan önlemler sıralanıyor. Ülkeler yerel olarak zaten önlem almaya başlamış. Bu kırılgan tüketici tanımının oluşturulması, son çare tedarikçilerinin belirlenmesi -yani ödeyemiyor, son çare olarak çözüm bulunması- odaklanmış yardım, sosyal tarifeler veya sosyal indirimler, enerji teslimatı askıya alınmadan önce asgari sürelerin belirlenmesi, kış ayları için enerji faturasını ödemeyenlerin kesintilerinin yasaklanması vesaire şeklinde önlemler var. Dolayısıyla birinci tartışma konusu enerji politikaları bağlamında.

İkinci olarak, enerji verimliliği bağlamında -enerji etkinliği de diyebiliriz- enerji yoksulluğu. Bu önemli. Binaların enerji performansı tartışılıyor, enerji kullanan ürünlerin enerji verimliliği tartışılıyor ve yenilenebilir enerjinin önemi bu bağlamda gündeme geliyor. Vaktimiz kısıtlı olduğu için, bu tartışma konularını biraz geçiyorum.

Üçüncü bağlamda, 2010'da, Avrupa 2020 Stratejisinin başlatılmasında doğrudan doğruya Avrupa Komisyonu sosyal politika ve ekonomik kriz bağlamında enerji yoksulluğunu tartışıyor ve bu konuda ilerleme kaydedilmediği takdirde yoksulluğun ortadan kaldırılmasının mümkün olamayacağını söylüyor. Yani 3 bağlamda, enerji politikaları, enerji verimliliği ve sosyal politikalar bağlamında enerji yoksulluğu Avrupa gündeminde yer alıyor.

Avrupa Enerji Yoksulluğu Gözlemevi var. Çok ilginç. Bunu kurdular ve burada çok önemli veriler, ülke bazında data var. Ona girerseniz, enerji yoksulluğu ve alınan önlemler konusunda çok ayrıntılı bilgilere ve verilere ulaşmak mümkün. Oradaki verilerden bir tanesi, 2018 yılında elektrik faturalarını genel olarak enerji faturalarını ödeyemeyen ülkelerin toplam nüfus içinde oranlarını görüyoruz. Baktığınız zaman,

mesela burada Yunanistan'ın tavan yaptığını görüyoruz. Litvanya, Slovakya, Bulgaristan. Dikkat ederseniz, krizden çok etkilenen ülkelerde bu faturaların ödenmeme oranlarını görüyoruz. Diğer kritere göre de, yine aynı ülkelerin enerji yoksulluğunda yüksek olduğunu görüyoruz. Avrupa Birliği ortalamasını da yüzde 16 civarında görüyoruz.

En son 2019'da, doğrudan doğruya Elektrik İç Pazarı Ortak Kuralları Direktifiyle -ki, Türkiye açısından müktesebat sayılıyordüşük fiyat yoluyla yoksullukla mücadele açısından özellikle topluluk enerji girişimleri, hocamın anlattığı ve değerli kardeşimin değindiği enerji kooperatiflerine ilişkin hükümler Avrupa müktesebatına giriyor. Bu önemli. Çünkü burada, kamunun bu girişimleri korumasını öneriyor. Yani enerji özelleştirmeleri açısından Avrupa Birliği'nden pek bir hayır gelmedi, belki bu anlamda bir hayır gelebilir.

Bir başka açıdan da, sosyal içerme açısından insana yakışır yaşam ve sağlık açısından da enerji, Enerji Direktifinde, enerji yoksulluğu ve alınacak önlemler burada yer alıyor ve her ülkenin de bir ulusal eylem planı kabul etmesi isteniyor. Ama şu şartla: Piyasa temelli arz fiyatlarını bozmayacaksınız, etkin rekabet olacak, piyasa fiyatlarına müdahale etmeyeceksiniz. Ama hakkını yemeyelim; çünkü orada, sendikaların, işçi hareketinin ve sivil toplum örgütlerinin önemli etkisi var. Bir de şöyle bir madde var: İstisnai işlemler olarak, istisnai olmak şartıyla, "Piyasa fiyatlarına enerji yoksullarına yardım için kamu müdahalesi istisnai olarak olabilir" de demiş. Ama bunun için, genel ekonomik çıkar gözetilecek, şeffaf olacak, belirli süreli ve orantılı olacak falan gibi şartlar koymuş; ama bir istisnayı açık kapı bırakmış orada.

Bu Madde 28 mesela, kırılgan müşteriler. Madde 29, doğrudan enerji yoksulluğu olarak gündeme gelmiş.

Yöntemler üzerinde durmak istemiyorum, vaktimiz çok kısıtlı.

Türkiye'deki enerji yoksulluğu tartışmaları nasıl oldu? Öncelikle enerjinin kırsal alanlar açısından, bizim gençliğimizde, dediğim gibi, ulaşılabilirliği üzerinde durdu ya da daha sonra sanayinin, özellikle KOBİ'lerin enerji maliyetleri ya da çiftçilerin enerji maliyetleri tartışıldı. En son artık 2000'li yıllarda özelleştirmelerin yüksek enerji fiyatları olarak yansımasından sonra enerji yoksulluğu tartışılmaya başlandı. Tabii, bu Türkiye'ye özgü değil, Avrupa Birliği ülkelerinde de çok yoğun bir enerji yoksulluğu olayı var. Orada öncelikle yakıt yoksulluğu tartışılıyordu ısınma açısından. Türkiye'de bu gündeme gelmedi. Çünkü bizde, yakıt yoksulluğunda, talepte kısmi esneklik söz konusu ve ikame edilebilirliği var; yani doğalgaz tüketemiyorsanız kömür tüketirsiniz veya başka yakıtlara yönelebilirsiniz. Ama elektrik öyle değil, "Elektrik tüketemiyoruz, mum yakalım" diyemezsiniz. Talep esnekliği yok, temel yaşam standartları açısından ikame edilebilirliği yok ve kadınların ve çocukların çok etkilendiği bir yoksulluk alanı. Hele kriz dönemlerinde, insanlar elektrik faturalarını ödüyorlar sonunda, kesiliyor, ama açılıyor; çünkü mecbur, ödüyorlar, ama gıdadan kesiyorlar. Yani elektrik yoksulluğunun bir ayağı, "Yoksulum, elektriği açtıramıyorum, elektriksiz yaşıyorum" değil, krizler halinde yaşayıp gıda yoksulluğuna dönüşmesi. Bu da TEPAV'ın 2009 raporunda belirlenmiş bir olay.

Türkiye'de, bu anlamda, enerji olarak alırsak, hanelerin çok önemli bir bölümü enerji yoksulu. Yapılan çeşitli ölçümlere göre de, enerji yoksulu olan hanelerin yüzde 16 civarında olduğunu söyleyebiliriz. Kesin değil, henüz yeteri kadar teknik çalışma yapılmış bir konu değil.

Neler var bu konuda yoksullara yardım? Bursa'da doğalgaz yardımı var belediyelerin. Kronik hastalara yönelik elektrik desteği programı var Türkiye'de. Ayrıntılarına girmiyorum; ama resmi bir program, merkezi. İhtiyaç testine tâbi. Yani yoksul olduğunuzu ve gerçekten kronik hastalığınızın olduğunu ayrıca kanıtlamak zorundasınız. En önemlisi, en son kabul edilen, ihtiyaç sahibi hanelere elektrik tüketim desteği. Buna da Cumhurbaşkanlığı kararıyla karar verildi ve 1 Mart 2019'dan itibaren yürürlükte.

Aile yardımları kapsamında bunu kime veriyorlar? Düzenli sosyal yardımlardan fay-

dalanan ihtiyaç sahibi hanelere veriliyor sadece. Şöyle yapılıyor: Sosyal yardımlar bilgi sistemi üzerinden zaten düzenli yardım alan ailelerin sayısı belli ve bunları hepsini otomatik olarak elektrik yardımı kapsamına alıyor devlet. TC kimlik kartıyla, mesken tipi elektrik faturasıyla bu düzenli sosyal yardım veya aylık alan aileler başvuruyorlar. PTT'ye gidiyorlar, kimliklerini gösteriyorlar, faturalarını gösteriyorlar. Orada, bir veya iki kişilik hanelere aylık 75 kWh, 3 kişilik hanelere aylık 100 kWh, 4 kişilik haneler aylık 125 kWh ve 5 ve daha fazla kişilik hanelere 150 kWh karşılığı elektrik yardımı yapılıyor. Aylıklar da PTT aracılığıyla bu hanelere ödeniyor.

Yine tevatür var. "Ortalama 2 milyon 100 bin hane bu düzenli yardımları aldığı için bundan yararlanıyor" deniliyor. Ortalama yapılan ödemenin de 80 TL olduğu söyleniyor. Altındağ'daki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfıyla yaptığım görüşmelerden, uygulamaya ilişkin bu tür bilgileri aldım. Ama elimizde, Bakanlığın bugüne kadarki verileri yok. Belki bir yıl tamamlanınca ilgili veriler ortaya çıkar.

Bu otomatik bir uygulama. Peki, herkes bunu biliyor mu? Şöyle öğreniyorlar: Diğer yardımlarla ilgili olarak vakfa geldiği zaman öğreniyor. Bir de bütün sosyal yardım alanların arasında bu haberleşme oluyor. Bundan haberi olmayanlar alamıyor. Böyle bir bilgilendirme sistemi yok, ama zaman içerisinde çok hızlı olarak bu haber yayıldı. Sanıyorum, Diyarbakır'da da yoksul haneler, sosyal yardım alanlar bu haberleri almışlardır. Ortalama 80 TL. Bunu aldığı için, ihtiyaç tespitinde hane gelirine eklenmiyor, yani bu ayrıca verilmiş oluyor.

Finansmanı nereden? Şirketlere bir şey yok. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu kaynaklarından; yetmezse, Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bütçesinden. Yani bu olayın şirketlere herhangi bir yükü yok.

Burada şunun üzerinde duruyorum: Dediğim gibi, elektrik dağıtım şirketlerinin önemli bir rolü var bunda. Çünkü aniden böyle bir Cumhurbaşkanlığı kararnamesi belirlendi ve bu, ne odalarla, ne sivil toplumla vesaire bir tartışma olmadan benimsendi. Bunun arkasında da ELDER'in bu konuya yönelik 2014'te bir açıklaması var. Buna indirimli elektriğin verilmesini istiyorlar ve bu konuda, devlete sunulmak üzere bir proje hazırladıklarını söylüyorlar. Esas sebep de bir anlamda yoksulların faturalarının tahsilâtını bu sistemle devlete yaptırmış oluyorlar.

ÜÇÜNCÜ OTURUM

ENERJİ ve EKOLOJİ

Oturum Yöneticisi:

Zeyneti Bayrı Önal

Konuşmacılar:

Ahmet Göksoy & İnşaat Mühendisleri Odası
Enerjinin Doğaya, Tarihe ve İklime Etkileri

Ahmet Akın & CHP Milletvekili
Enerji Üretim Süreçlerindeki Ekolojik Tahribatlar

Murat Çepni & HDP Milletvekili
Ekolojik Temelli Mücadeleler

Güner Yanlıç & Amed Kent Konseyi Genel Sekreteri
Ekolojik Toplum, Ekolojik Barış

Yıldız Tahtacı & Aktivist
Demokratik Havza Direnişleri,
Çevresel Direnişlerde Kadın

Zeyneti Bayrı Önal

Özgeçmiş

Zeyneti Bayrı Önal, 1990 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Çevre Mühendisliği Bölümünden mezun oldu. Çevre Bakanlığında kısa bir dönem çalıştıktan sonra, özel sektörde, kalite, çevre ve iş sağlığı ve güvenliği alanında çalıştı. 2000 yılından beri kendine ait bir firmada çalışmaktadır. Birçok kurum ve kişiye çevre, iş sağlığı ve güvenliği ve kişisel gelişim konusunda eğitim ve danışmanlık vermiştir. Çevre Mühendisleri Odasının kuruluşundan itibaren Odanın farklı birim ve kurullarında, 41. ve 42. Dönem TMMOB Yönetim Kurulunda görev yapmıştır. 13. ve 14. Dönem Çevre Mühendisleri Odası İkinci Başkanlığını yürütmektedir.

ENERJİNİN DOĞAYA, TARİHE VE İKLİME ETKİLERİ

Ahmet Göksoy & İnşaat Mühendisleri Odası

Ben emeği geçenlere teşekkür etmek istiyorum, ama benim de emeğim geçtiği için kendi kendime teşekkür etmeyeyim diye düşünüyorum.

Değerli arkadaşlar; ben inşaat mühendisiyim. Benim mesleğim ile şimdi size anlatacağım konu arasında bir paradoks var. Benim normal olarak size bir barajı anlatmam lazım, bir barajın dolu savağını anlatmam lazım, gövdesini anlatmam lazım, türbinlerini anlatmam lazım, göl havzasını anlatmam lazım vesaire. Ama ben bunları anlatmayacağım, ben burada başka bir şey anlatacağım. Barajların doğaya, topluma, tarihe zararlarını anlatmaya çalışacağım. Belki diyeceksiniz ki, "Yahu, sen bu konuda devrimci bir adamsın; bak, mesleğini bir tarafa bıraktın, bunu anlatıyorsun." Nasıl derseniz deyin. Ama ben mühendislik mesleğim sırasında 1-2 baraj projesinde çalıştım, o projeleri gerçekleştirdim. Özellikle baraj projesini yaparken, benim mezun olduğum yıllarda barajlar çok revaçtaydı; yani temiz enerji olarak biliniyordu ve önemli bir getirisi olan, ülkenin sanayisine, kalkınmasına katkısı olabilecek yatırımlar olarak görülüyordu. Kısmen öyle midir? Öyle olduğu da olmuştur. Fakat bunların zararları konusundaki bilgiler toplumsal bilince çıktıktan sonra, yani barajların gerçekte ne kadar zararlı şeyler oldukları görüldükten sonra benim artık barajların iyi bir şey olduğunu size anlatma şansım yok. Baraj yapan birisi olarak bunu söylüyorum. Dolayısıyla, zararlarını anlatmak zorundayım.

Sempozyumumuzun başlığı: "Enerji, Ekoloji, Toplumsal Barış." Tabii, bunun bir de barışla ilgili bir yanı var. Barış, tamam da, hangi barış, yani ne demek barış, kiminle barış; biz barajcılarla mı barışacağız, barajlar bizim barışımızı ne kadar bozuyor, bir de işin bu kısmını anlatacağım.

Barajların zararları konusunda birtakım tespitler var. Bunlar sadece benim tespitlerim değil, genel geçer tespitler; çevrecilerin, ekolojistlerin, bilim adamların tespitlerini özetleyerek sizlere sunmaya çalışacağım. O zararlardan hareketle de diğer şeyleri anlatmaya çalışacağım.

Doğaya etkileri itibarıyla suyun toplandığı bölgede bulunan bitki ve hayvan çeşitliliği yok oluyor. Bu bir. Yani barajların zararlarını böyle baştan başlayıp hepsini anlatıyoruz.

İki, tarım alanları, orman alanları, tarih ve kültür, her türlü varlık su altında kalıyor.

İklim değişiyor, ılımanlaşıyor ve ciddi oranda nem görülmeye başlıyor, dolayısıyla bitki ve hayvan çeşitliliği değişime uğruyor.

Suyun sıcaklığı değişiyor. Ki suyun niteliği

itibarıyla da bu önemli bir şeydir. Göl alanı nedeniyle ekosistem bozuluyor. Bunu özellikle GAP projesini tartışırken göreceğiz; GAP projesi kapsamında yapılan barajların bu şeyi ne kadar bozduğunu, bir de ardışık barajlar olduğu için, birbirini tamamlayan barajlar olduğu için bunu daha net bir şekilde göreceğiz.

Aşağıya bırakılan su miktarındaki azalma nedeniyle nehrin alt bölgesindeki ekosistem farklılaşıyor. Özellikle bunu Fırat ve Dicle'yle ilgili şöyle söyleyebiliriz: Fırat'ın 2 bin 800 kilometrelik bir havzası var, yani çıktığı yerden denize döküldüğü yere kadar. Dolayısıyla çok geniş bir alanı kapsamaktadır ve bu alan içinde hem tarih olarak, hem toplum olarak çokça havzaları barındırıyor, çok çeşitli halkları barındırıyor, çok çeşitli devletleri barındırıyor. Sınır aşan sular bölümünde de bunu bir miktar anlatacağım; yani suyu biz yukarıda kullanırken aşağıda neler oluyor, biraz da ona değineceğim.

Toprak yapısı, bitki örtüsü, hayvan varlığı ve bakteri sistemi dahil her şey bozuluyor.

Nehrin aşağısındaki şeylerde deltalar bozuluyor. Deltaların önemli bir doğal şeyleri var, deltalar bozuluyor.

Toprakta tuzlanma gerçekleşiyor. Ki tuzlanmış toprağın tekrardan tarıma kazandırılması mümkün değil. O konuda GAP projesinin eksikleri itibarıyla da bunları görebiliriz.

Yeraltı kaynakları bozularak -yani akiferlerden bahsediyorum- tüm suların özellikleri olumsuz yönde değişiyor.

Su kütlesi, yerkabuğu üzerindeki gerilmeler nedeniyle, yani depremselliği itibarıyla söylüyorum, o belli bir gerilim meydana getiriyor, özellikle dar vadilerde, o gerilim nedeniyle sismik hareketlenmelerin olma olasılığı yüksektir. Peki, bu konuda bilimsel şeyler var mı? Var; ama bu depreme neden olmuştur, bu yıkıma neden olmuştur diye bir tespit yok şimdiye kadar.

Göl alanları sinekler için uygun üreme alanlarıdır. Dolayısıyla, uygun üreme alanları olması nedeniyle de sıtma ve benzeri hastalıklara neden olmaktadır, eğer önlem alınamazsa, ki alınamıyor.

Barajlardan önce akarsular tarafından sulanan topraklarda yetişen bitkiler daha fazla meyve vermekte, daha sulu ve güzel ürünler elde edilmektedir. Ancak, barajların olduğu alanlarda bu giderek bozulma yoluna gitmektedir.

Bir kere, suyla ilgili şunun bilinmesi lazım. Benim esas alanım su olduğu için bunu özellikle belirtmek istiyorum. Zaten TMMOB'de de iki dönem Su Politikaları Kongresi düzenlemiş bir kişiyim, odamın bana verdiği görev nedeniyle. Biz şunda bir anlaşalım, hem toplum anlaşsın, hem yönetenlere söylüyoruz: Su bir doğal varlıktır, su bir kaynak değildir. Eğer siz suyu bir kaynak olarak görüyorsanız tepe tepe kullanırsınız, kullanabilirsiniz, kullanma şansınız var, onu evirip çevirip kullanırsınız. Fakat su bir doğal varlıktır ve her doğal varlık gibi korunması gerekir, önce korunması gerekir. Siz suyu korumak zorundasınız. Suyun kendi kimyasal özellikleri itibarıyla, fiziksel özellikleri itibarıyla ve dünyanın, ekosistemin ve insanın da yaklaşık olarak yüzde 70'inin sudan oluştuğunu dikkate aldığımızda, suyu korumak zorunda olduğumuz çok açık. Suyun diğer özelliklerini anlatmak için çok zaman gerekiyor; ama çok basit bir haliyle söyleyeyim, 1 miligram su donduğu zaman havaya 80 kalori enerji bırakıyor, ısı bırakıyor, eğer donduğu zaman o ısıyı bırakmazsa biz de donacağız. Oysa tekrar çözüldüğü zaman, su katı halden sıvı hale tekrar geçtiği zaman havadan 80 kalori ısıyı alıyor, eğer onu almazsa biz bu defa sıcaktan etkileneceğiz. Yani suyun vazgeçilemez, yerine başka bir şey ikame edilemez bir varlık olduğunu söylemek istiyorum.

Dolayısıyla, her varlık gibi, bu varlık da bir ulusun, bir halkın, bir bölgenin, bir devletin, bir erkin malı değildir; müşterektir, kamunundur. Kamu derken, yani bütün insanların kullanımına amadedir, yani herkes ondan faydalanmak zorundadır. Tüm canlılar ondan faydalanmak zorundadır, sadece insanlar değil. Yani bu varlık sadece insanlar için değil, bütün canlılar için, hatta cansızlar için de vazgeçilmezdir. Eğer su olmazsa toprak olmaz. Dolayısıyla, bütün canlılar için su gereklidir ve zorunludur.

Suyu alıp bir yere depolayacaksınız, depo-

ladıktan sonra kendinize enerji elde edeceksiniz, sulama için kullanacaksınız. İşte GAP projesi bu bakımdan üzerinde durmaya değer. Bir baraj projesinin proje olabilmesi için daha önceden planlanmış olması lazım, yani daha önceden bir etüdünün yapılmış olması lazım. Hangi paradigmalarla, hangi kaygılarla yaptığınıza bağlı olarak projenin niteliği, etki ve sonuçları da değişir tabii ki. Örneğin GAP projesi bir getiri elde etmek, verimlilik, özellikle enerji verimliliği üzerine bina edilmiştir. Tabii, bu entegre bir proje olduğu için, enerji boyutu vardır, tarım boyutu vardır, içme ve kullanma suyu boyutu vardır. Ama enerji boyutu ağırlıkta. Yüzde 80-85'i zaten enerji boyutunda gerçekleşmiş. Geri kalan şeyler yüzde 10-15 civarında, tarımdaki şeyi, ki o da yanlış kullanılıyor zaten. O taraflara girmiyorum. Ama bu proje tamamıyla yanlış bir projedir. Fakat bu projenin bölgede yarattığı tahribatlar özellikle üzerinde durmaya değerdir.

Bir, tarihi dokuyu ve coğrafi bütünlüğü bozmaktadır. Tarihi dokuyu ve coğrafi bütünlüğü niye bozmaktadır? Şöyle bir tabir kullanayım: 1941 yılında Türkiye'de bir coğrafya kongresi yapılıyor. Bu coğrafya kongresinde Türkiye coğrafi olarak 7 bölgeye ayrılıyor; Ege Bölgesi, Karadeniz Bölgesi, Marmara Bölgesi, Batı Anadolu Bölgesi vesaire. İki bölge daha var; birisi Doğu Anadolu Bölgesi, birisi Güneydoğu Anadolu Bölgesi. Bu doğu nerenin doğusudur, bu güney nerenin güneyidir? Karadeniz Bölgesi var, onun yönü yok, Karadeniz Bölgesi. Ege Bölgesi var, bunun yönü yok. Marmara Bölgesi var, bunun yönü yok. Yönü olan, doğusu olan, güneyi olan yalnızca 2 tane bölge var; Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu. Tabii, Avrupa merkezli olarak düşünüldüğünde Ortadoğu için de bu söylenebilir. Ortadoğu nerenin ortasıdır, neyin ortasıdır, neye göre ortadır yani?

Dolayısıyla, buradan şu sonucu çıkarıyorum: Ben mühendis analizi yapıyorum, tarihçi değilim. Ben ekolojist de değilim, yani ekolojiyi bilmiyorum, öyle bir çalışmam yok. Mühendislik alanında çalışıyorum. Ama şunu görüyorum: Kardeşim, peki, bu Güneydoğu Anadolu Projesini yaparken siz hangi kriterleri göz önüne aldınız, hangi planlamayı yaptınız, hangi coğrafi özellikleri dikkate aldınız? Buna baktığınız zaman önünüze bir problem çıkıyor. Problem şu: Siz burada, bu bölgede yaşayan halkın, insanların ihtiyaçlarını, görüşlerini dikkate aldınız mı? Herhalde GAP bölgesinde olan 9 il var. Yani siz burada yaşayan halkların, buradaki insanların hiçbir görüşünü almamışsınız, ihtiyaçlarını hiç belirlememişsiniz, bu projenin sonuçlarının bu insanlara ne tür zararlar verdiğini hiç dikkate almamışsınız... Yani burada bu zararları uzun uzun anlatırım, ama zamanım yok. Sonuçlarının neler yarattığını görmeden böyle bir proje uyguluyorsunuz. Planlama yapmıyorsunuz... Bakın, dikkatinizi çekerim, ciddi bir planlama yok. Bu tür şeylerde önce planlama olması lazım. Zaten Türkiye'de planlama derken, onun etüdünü yapma, onu analiz etme, onu toplumun faydasına dönüştürme gibi bir alışkanlık yok zaten. Bir proje yapılıyor. Projeyi kim yapıyor; birisi çıkıyor, örneğin bir başbakan çıkıyor, diyor ki, "Şuraya şunu yapın."

GAP projesinin başlangıcında Keban Barajı olduğu için, Keban Barajı 1938 Dersim isyanı sırasında olan ve o zaman da oradaki problemler nedeniyle öngörülen bir şeydir. Yani o zaman henüz enerjinin ve sulama suyunun oradan karşılanacağı konusunda yeteri kadar çalışma yapılmamış. Keban Barajı daha sonra, tabii o günkü koşullar altında... Şimdi Ilısu Barajı; bütün çalışanları, bölge müdürleri, şunları bunları, hepsi yerli. Dün arkadaş Ilısu Barajını anlattı. Devlet Su İşleri buraya bir bölge müdürlüğü kurdu, özel olarak bir bölge müdürlüğü kurdu, o bölge müdürlüğünde çalışan bölge müdürü dahil, bölge müdür muavinleri de dahil, oradaki şube müdürleri de dahil, aşağıdaki çaycılar dahil hepsi Kürt. Bunlar da her gün şöyle propaganda yapıyorlardı: "Şu kadar ekmek olacak, şu kadar iş olacak, şu kadar enerji olacak, şu kadar para girecek cebinize..." Her gün bunları söylüyorlardı, her gün. Onların yerel ve ulusal basındaki kalemşorlarını, sözcülerini dinleyin, bölge müdürleri hep bunun propagandasını yapıyorlardı.

Zaten o dönemin su işlerinden sorumlu bakanı Veysel Eroğlu bunu ballandıra ballandıra anlatıyor. Onun zaten yanlış projeleri

nedeniyle... Bingöl'de 1071 gölet gibi böyle abuk subuk şeyleri var. Zaten şimdi, aldığım habere göre, bu hazret şeyde şimdi, Irak'ta danışmanlık yapıyor; Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde orada yapılacak barajlarla ilgili, orada yapılacak işlerle ilgili danışmanlık yapıyor ve bütün Fırat havzasını baraja boğmak istiyor. Şu anda Fırat üzerinde 115 civarında baraj var, irili ufaklı baraj var; bunu da daha çoğaltarak devam ettirmek istiyor, Basra Körfezine kadar.

Benim Kürt tarihi konusunda öyle çok özel bir bilgim, uzmanlığım yok. Yani var, bilgim var, ama ben Kürt tarihini anlatırım demiyorum, onu anlatanlar var. Ama bir tarihsizleştirme, yani GAP projesi nedeniyle bir tarihsizleştirme, bir talan politikası uygulandığı çok açık. Salonun girişindeki masada bulunan o "Yıkılan Kentler" kitabına bile baksanız neler olduğunu görürsünüz. Burada bir yıkım var, burada bir tarihi dokuyu ortadan kaldırmak var.

ÇED raporları vesaire hazırlanırken zaman zaman da biz hep şeyle uğraşmışızdır; "Yahu, bu ÇED raporları, bu iyi bir yönetmelik değil, bunu değiştirelim" falan filan. ÇED raporunu falan uygulamıyor zaten, uygulamasına da gerek yok. Ben ÇED raporu alsam, yani ben gidip herhangi bir su yapıları işinde gitsem, ÇED raporu alsam, çok zor bir şeydir, çok zor geçersiniz. Ve nitekim bunu pratik olarak da zaten bizzat yaşadım. Ben bir baraj projesinde çalışıyordum, Van Erciş, Muradiye ve Ağrı Diyadin üçgeninde. Bu barajı yaparken doğal olarak ÇED raporları alıyoruz. Nereden alıyoruz? Agrega ocağı, kum ocağı yaparken, taş ocağı yaparken, yollar yaparken vesaire mutlaka ÇED raporu almanız lazım. Ben ÇED raporu alırken önüme şöyle bir şey çıktı: Kültür Müdürlüğünden gelen ekip dedi ki, "Burada bir kilise var", koordinatları koyuyoruz işte, GPS'le ölçüyoruz, "Eğer o koordinatlara girerse siz bu ocağı kullanamazsınız." "Peki" dedim, "Şu karşı tarafta İpek Koza Grubu altın arama izni almış, o nasıl oluyor?" O zaman henüz bu FETÖ meselesi çıkmamıştı. İpek Koza Grubu burada altın arama izni almış. Altın arama izni. Yani ben agrega ocağı için izin alacağım, o altın arama izni almış ve aynı bölgede. Dedi ki, "Sen İpek Koza Grubu değilsin ki. Sen İpek Koza Grubu olsan gidip alırsın zaten, bize de kimse sormaz."

Dolayısıyla, hiç kimseye sormadan, halka sormadan ve kendi değerlerine bile sadık kalmadan bu işleri yapıyorlar. Kardeşim, senin bir yönetmeliğin var, bu yönetmeliğin dediğine göre, sen eğer Birecik Barajı'nı yapıyorsan... Yani eğer kendi yönetmeliğine uyuyorsan o barajı yapmayacaksın. Kendi yönetmeliğine uysa o barajı yapmayacak. Kendi yönetmeliğine uysa Batman Barajı'nı yapmayacak. Kendi yönetmeliğine uysa, en canlı bir şey, dün arkadaşımız burada dolu dolu anlattı, Ilısu Barajı'nı yapmayacak. Ilısu Barajı'nın yapılmaması için kültür müdürlüğüne gitmeye gerek yok, tarihi önümüzde yani, gözümüzle görüyoruz.

Dolayısıyla, bu proje tamamen yanlış bir projedir. Teknik yanlarını anlatmama gerek yok, verimsizliğini anlatmama gerek yok, harcanan parayı anlatmama gerek yok. Zaten bilgiler ortada; öngörülenin çok daha üstünde bir para harcanmıştır ve bu harcamanın sonunda da getirisi o harcanan para kadar olmamıştır.

Tabii, bizim o konuda, hem bölgedeki insanlara... Yani tarihin yok edilmesi derken, bunu sadece devlet güçlerine, resmi güçlere falan şey yapmayalım, biz de tarihi koruma konusunda bilinç olarak zayıf durumdayız, bunu da belirtmek lazım.

Biz de GAP yapılırken şöyle bir hevese kapılmıştık: Güneydoğu Anadolu Bölgesi; coğrafi olarak, tarihi olarak -coğrafyayı tarihten ayıramazsınız- burası Mezopotamya. Mezopotamya topraklarında, Mezopotamya medeniyetinde bir proje yapıyorsunuz. Mesela uzun süre GAP Belediyeler Birliği diye bir birlik oluşturduk. Yani onların ideolojik olarak bizleri teslim almak istedikleri noktada GAP Belediyeler Birliği diye bir şey oluşturduk. Bu yolla GAP'ı o kadar sevimli bir hale getirmişiz ki. GAP'ı sevimli hale getirdiğimiz zaman, aynı zamanda Mezopotamya'yı unutmuşuz.

Bu topraklardan söz edince önümüze hep GAP çıkıyor, Mezopotamya yok, Mezopotamya kültürü yok, Mezopotamya tarihi yok. Hâlbuki Mezopotamya sulama konusunda ta Sümerlerden başlayarak çok

önemli bir birikime sahip. Özellikle Asurlular ve Babilliler bu konuda çok başarılı işler yapmışlar, çok ekolojik sulamalar yapmışlar. Biz hâlâ şöyle yapıyoruz: biz bir tarım alanı tespit ediyoruz, suyu oradan alıp o tarım alanına getiriyoruz. Zaten medeniyet yerleşirken de su pınarlarına yakın yerlere yerleşmiş, yani medeniyet buralarda başlamış. Siz niye suyun yanına gitmiyorsunuz da, suyu buraya taşıyorsunuz, yani suyu oradan buraya niye alıyorsunuz?

Suya yapılan en büyük saldırı, suyu boruya ve kanala almaktır. Suyu boruya ve kanala aldığınız andan itibaren onu ekolojiden koparıyorsunuz; kendi ihtiyaçlarınız için alıyorsunuz, bozuyorsunuz. Dolayısıyla, tarım politikası itibarıyla da yanlış bir projedir GAP. Çünkü siz suyu getirdiğiniz noktada bu tarımı yapamıyorsunuz. Yani oradan alıyorsunuz suyu, getirip depoluyorsunuz, o suyu depoladıktan sonra… Depolama zararlarını anlattım, yani barajın depolama zararlarını. Ama o zararlardan sonra bir de onu taşıyorsunuz, götürüyorsunuz, sulamada kullanıyorsunuz; tabii, kullanamıyorsunuz. Dünyada da bunun örnekleri var, özellikle bu su taşıma konusunda. Mesela Tacikistan tarafında Amuderya ve Sirderya nehirleri var, onlar Aral Gölü'ne dökülüyordu, onların akış yönlerini değiştirdiler, transferler yaptılar, Aral Gölü kurudu. Bizde de mesela yine Kürdistan bölgesinde Urmiye Barajı'nda böyle bir sorun var; yanlış politika nedeniyle Urmiye Gölü kuruyor.

Dolayısıyla, GAP projesiyle ilgili, topluma verdiği zararlarla ilgili bunları söyleyebiliriz.

İkinci sorun, bu toplumsal barış meselesini tartışırken, Fırat ve Dicle… Sayın profesörlere, doçentlere lafım yok, asla, ben onlara öyle bir şey söylemiyorum; ama profesör titri olan bazı hocalar, özellikle inşaat mühendisliği alanındaki hocalar, gidip Genelkurmay Başkanlığı'na veya Dışişleri Bakanlığı'na danışmanlık yapıyorlar ve şunu söylüyorlar: "Su bir kuvvettir. Fırat ve Dicle…" Bakın, kuvvet. Yani kaynağı da bıraktım, kuvvet. "Su bir kuvvettir". Su kuvvetiyle siz ne yapabilirsiniz? Su kuvvetiyle suyu depolarsınız, önüne kapağını koyarsınız, vanası sizin elinizde olur, açarsınız, kapatırsınız. İstediğiniz zaman açarsınız, istediğiniz zaman kapatırsınız. İstediğiniz zaman açıp kapattığınızda bu felaketlerin hepsi olacaktır, ki oluyor da zaten. Bu defa aşağıdaki insanlar, aşağıdaki halklar, aşağıdaki toplumlar… Oradaki devletlerin, yani Fırat ve Dicle havzasının aşağısında bulunan yönetimlerin daha masum olduğunu söylemiyorum, onlar da kötü kullanıyorlar; ama siz bir kere bunu bir kuvvet olarak alıyorsunuz ve burada tutuyorsunuz. Dolayısıyla, Fırat ve Dicle bir barış suyu olmaktan çıkmış…

Ve sınır aşan su. Bir kere, sınır aşan su terimi yanlış bir terim. Nehirler sınır aşar mı, onun öyle bir sınırı mı var, yani pasaport mu alması lazım, ne yapması lazım, kırmızı pasaport mu alması lazım? Fırat ve Dicle varken Türkiye Cumhuriyeti yoktu, Irak yoktu, öbürü yoktu; onlarca, belki yüzlerce topluluklar orada yaşamış, devletler orada yaşamış. Siz Fırat ve Dicle'yi kendinize göre alıyorsunuz, ondan sonra kalkıp barışı tartışacaksınız!

Daha vahimi, Türkiye, Osmanlı döneminden bu yana 26 su havzasına bölünmüş. Genel olarak, yani Anadolu, Mezopotamya, Trakya, hepsini topladığınız zaman 26 su havzasına bölünmüş. Bu 26 su havzası, bundan 10-15 yıl önce, yine Genelkurmay… Şunu da anlatayım: Suyun patronunu Devlet Su İşleri gibi görüyorsunuz, ama suyun patronu Devlet Su İşleri değil. Bu konuda da yine güvenlik paradigmaları daha öne çıkıyor. Bundan 10-15 yıl önce Genelkurmay Başkanlığı şöyle bir öneride bulunuyor Milli Güvenlik Kurulu'na: Diyor ki, "Bu Fırat ve Dicle tek havzaya düşmelidir." Bir havza bilimi var, bir havza yönetimi var, havzalar belirlenirken belli kriterler var. Milli Güvenlik Kurulu diyor ki, "Bu tek havzaya düşmelidir." Bizim 26 su havzamız vardı, yani Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde 26 su havzası vardı, bu su havzaları 25'e düştü. Fırat ve Dicle tek havzaya düştü.

Kardeşim, muradınız ne, niye tek havzaya düşürüyorsunuz? Bir kere, bu bilime aykırı, bu havza yönetimine aykırı, havzanın ekolojisine, ekosistemine aykırı, demografisine aykırı; nasıl bunu yaparsınız? Yaptılar. İlginçtir, zaman zaman bizim metinlerimize bile girmiştir, müdahalelerimizle şu sıralar

çıkarılmaya çalışılıyor; Fırat ve Dicle tek havza. Fırat ve Dicle tek havza olduğu zaman siz o demin anlattığım su kuvvetini tamamen elinize geçiriyorsunuz. Diyorsunuz ki, "Bu su varlığını biz su kuvvetine dönüştüreceğiz ve istediğimiz gibi de tepe tepe kullanacağız." Buna izin vermemek gerekiyor. Yani bu sempozyumun da başlığı itibarıyla...

Bütün bunları anlattıktan sonra şunu söyleyeyim: Bizim karşı durmamız gereken şeyler var. Karşı durmamız gereken şey şu. Yani ben nasıl ki bir inşaat mühendisi olarak barajların zararlarını anlatmaya yönelmişsem, buna karşı şöyle bir mücadele etmem de lazım: Kardeşim, Fırat ve Dicle üzerinden elinizi çekin. Benim savaşla ilgili hiçbir öngörüm yok, yani savaşı durdurmak, bölgedeki çatışmayı durdurmak falan, öyle bir gücüm yok, öyle bir mesleğim de yok. Ama bu savaşın araçlarından birisinin bu olduğuna inandığım için, benim bununla ilgili mücadele etmem lazım. Aynı o savaşa karşı nasıl mücadele ediliyorsa, benim de bununla mücadele etmem lazım, herkesin mücadele etmesi lazım, bizim toplumumuzun bununla mücadele etmesi lazım, müştereklerimize sahip çıkmamız lazım.

GAP projesi büyüklüğü itibarıyla da... Bizde büyük olan her şey iyidir, öyle görülür. Bu kimin söylemidir? Eğer o söyleme karşı durmuyorsanız, bu onların yanında olduğunuzu gösterir. Eğer buna karşı duruyorsanız, siz başka bir dünyadansınız demektir ve doğruya gidersiniz.

EKOLOJİK TEMELLİ MÜCADELELER

Murat Çepni & HDP Milletvekili

Öncelikle şunu söyleyeyim: Burada olmak gerçekten çok heyecan verici. Şu açıdan özellikle: Mecliste karşısında konuştuğumuz kitleyi düşündüğümüzde... Yani enerji, barış, toplumsal barış, su, yaşam hakkından bahsediyorsunuz ve karşınızda tahmin ettiğiniz bir kitle. Nasıl tarif edeyim, yani insanı çok fazla zorlayan bir kitle karşısında bunları anlatmak durumunda kalıyorsunuz. Ama burada tam tersine bir durum söz konusu. Böyle bir bileşim karşısında konuşmak gerçekten çok zor; belki daha çok dinlemem gerekir ki buradan faydalanabileyim. O açıdan, burada olmak benim için büyük bir onur, onu belirteyim.

Sempozyumu düzenleyen tüm arkadaşlara teşekkür etmek istiyorum. Çok önemli bir toplantı gerçekten. Çünkü enerji meselesi önemli bir tartışma konusu, son günlerde çokça tartıştığımız bir mesele. Enerjinin tartışılma biçimi de şöyle: Bir taraftan "Enerjiye ihtiyaç var, kalkınmak için enerji lazım" deniliyor, öbür taraftan da enerjinin yarattığı çok büyük toplumsal yıkımlarla karşı karşıyayız. Dolayısıyla, bugün ekoloji mücadelesi açısından, bizim enerji ihtiyacı boyutu ile enerji politikaları boyutunda çok esaslı bir paradigmaya ihtiyacımız var. Bu tip toplantıların bize bunu sağlayabileceğini düşünüyorum.

Tabii, dün anlatıldı, bugün de anlatılacak; enerji, barajlar, HES'ler, JES'ler, RES'ler, termik santraller ve bunların genel olarak zararları ya da faydaları üzerine bir dizi tartışma, sohbet yapılabilir. Ama ben enerji meselesinin son derece politik bir mesele olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla, enerji meselesini kimin yönettiği ve iktidarın kimde olduğu ve üretim ilişkilerinin ne olduğundan bağımsız bir enerji tartışmasının çok mümkün olmadığını düşünüyorum; eminim, buradaki birçok arkadaş da böyle düşünüyor. Dolayısıyla, enerji politikasının politik boyutunu ele almadan ekolojik yıkıma karşı mücadelenin de doğrudan ele alınamayacağını düşünüyorum. Son dönemde özellikle iklim krizi, küresel ısınmaya karşı yürütülen mücadelenin de doğal olarak bu kapsamda ele alınması gerekiyor.

Enerji tartışmasında karşımıza çıkan en temel argümanlardan bir tanesi, "Siz bu ülkenin kalkınmasını istemiyorsunuz" söylemi. AKP açısından da, "Siz, AKP ne yaparsa karşı çıkıyorsunuz" söylemleri oluyor. Biz de dilimiz döndüğünce bu ülkede daha fazla enerjiye ihtiyaç olmadığını, ihtiyaçtan fazla üretimin gerçekleştiğini söylüyoruz. Tabii, bunun karşısında da, "Evet, bugün belki olmayabilir, ama yarın olabilir" deniliyor. Ülkenin bağımsızlığı açısından da, enerji konusunda dışarıya bağımlı olmaktan çıktığımız anda siyaseten de bağımsızlaşacağımız argümanı dile getiriliyor. Bu bir kısırdöngüdür sürüyor. O yüzden biz doğal olarak şu noktaya geliyoruz: Yenilenebilir enerji tartışması açısından da, herhalde en zararsız enerji, en yenilenebilir enerji henüz üretilmemiş olan enerji, tüketilmemiş olan enerji.

Her enerji üretimi çok büyük bir tahribat yaratıyor. Dolayısıyla, "Ne için ve kimin için enerji?" sorusunu sormadan bu tartışmayı yürütme şansımız çok fazla yok. Daha çok kâr için, daha çok pazar için, daha çok kalkınma için mi enerji üretilecek; yoksa insanların, halkın ve doğanın yararına, onunla barışık bir biçimde, hayatımızı idame ettireceğimiz düzeyde bir enerji politikası mı yürüteceğiz? Bu da doğrudan politik bir mesele. O yüzden mesele gelip gidip iktidar meselesine, özellikle son dönemde, AKP'li yıllarda çokça karşı karşıya kaldığımız bir ekonomik birikim modeline dayanıyor.

Enerji meselesi son günlerde özellikle termik santraller ve baca meselesi üzerinden çok yoğun tartışıldı. Orada da epeyce bir bilgi kirliliği açığa çıktı; bacaların takılmasının ertelenmesi mi, yoksa santrallerin tümden kapatılması mı tartışıldı. Oysa çok net olarak biliyoruz ki, termik santraller küresel ısınmanın en temel sorumlularından bir tanesi. Fosil yakıtların sınırlandırılması ve tümden kaldırılması tüm dünyada tartışılıyor. Küresel ısınmaya dayalı iklim krizi açısından çok az bir zamanımız var. Ki söz konusu tedbirleri aldığımız koşullarda dahi sorunun çözülüp çözülemeyeceği henüz

belli değil. Dolayısıyla, kısa vadede bu fosil yakıtların kullanımının tümüyle kaldırılmasından başka bir şansımız yok. Ama biz Türkiye'de halen termik santrallerin, en eski termik santrallerin baca takılarak devam ettirilmesi tartışmasını yapıyoruz. Öbür taraftan, yenilenebilir enerji diye tarif edilen rüzgâr enerji santrallerinin, ne kadar yenilenebilir olduğu tartışılır haldeyken, köylere çok yakın kurulmasının, dip dibe kurulmasının, göç yollarına kurulmasının yarattığı tahribatları biliyoruz.

Bugün, bütün bunlara karşı, AKP'li yıllar açısından, özellikle 2008'den sonra gelişen bir mücadele süreci var. Özellikle Karadeniz'de HES'lere karşı mücadele, daha öncesinde, 90'lı yıllarda Bergama'da altın madenine karşı mücadele... Yani AKP'yle birlikte çok büyük, kapsamlı bir saldırıyla karşı karşıya kaldık. Neredeyse yüzümüzü nereye dönsek bir enerji yatırımı var. Ege özellikle rüzgâr santralleri açısından, Karadeniz HES yatırımları açısından, Kürdistan coğrafyası da barajlar açısından çok yoğun bir saldırıyla karşı karşıya. Ve bu saldırılar, dün de anlatıldı, Hasankeyf örneğinde olduğu gibi ya da Dersim'de orman yakmalar gündeminde söz konusu olduğu gibi, bir taraftan enerji ihtiyacı açısından tartışılırken, bir taraftan da doğrudan bir savaş aracına dönüştürüldü. İşte hocamızın da belirttiği gibi, suyun silaha dönüştürülmesi meselesinde olduğu gibi.

Ancak, bütün bu zemin üzerinde bir ekoloji mücadelesi yürüyor memlekette. Bunlar, dediğimiz gibi, daha çok yerel düzeyde başlayan mücadelelerdi. İlk başlarda daha çok entelektüel, bu konuda bilgi ve birikime sahip, küresel ısınmayla ilgili bir bilgi ve birikime sahip akademisyen arkadaşlarımız, ekolojist arkadaşlarımız bu konuda bir duyarlılık, farkındalık mücadelesine başladılar. Yerellerde de, Bergama'da olduğu gibi, yerel direnişler gerçekleşti. Fakat AKP'nin özellikle 2008'den sonraki yıllarda gemi azıya almasıyla birlikte yerel mücadeleler epeyce gelişti. Ege'de JES'lere karşı mücadeleler, barajlara karşı mücadeleler, HES'lere karşı mücadeleler, bunlar gelişti ve bunun için bazı örgütler kuruldu. İşte, Karadeniz İsyandadır gibi, madenlere karşı kurulan örgütlenmeler gibi, kentsel dönüşüme karşı mücadele örgütleri gibi, nükleer karşıtı örgütler gibi bir dizi örgütler kuruldu. Bu örgütler esas olarak kendi yerellerinde yaşanan tahribatlara karşı mücadeleyi esas aldılar. Çok doğal olarak böyle olmak zorundaydılar. Fakat her tür mücadelenin bir aşamasında yeni hamleler yapmak, çıtayı yükseltmek ya da yeni perspektifler geliştirmek gerektiği gibi, bu ekoloji mücadelesinde de yeni bir aşamaya geçmeyle karşı karşıya kalındı ve bu belli düzeyde bir kriz aşamasına gelmiş bulunuyor.

Bunların en başında, saldırının kapsamı çok büyük olduğu için... Özellikle AKP bize bu konuda bir kolaylık sağladı, bunu kabul etmek lazım; yani AKP'nin bu konudaki gözü dönmüş hali gerçekten bizdeki politik bilinci, ekoloji bilincini de geliştirmiş oldu. Buradaki en temel meselelerden bir tanesi, mücadelenin birleşikliği meselesi. Yani Karadeniz'deki HES karşıtı mücadele ile Ege'deki JES karşıtı mücadele, Kürt illerinde, Kürdistan'da barajlara karşı yürütülen mücadelenin birleştirilmesi sorunu gündemimize geldi. Tabii, bir taraftan mücadele yol ve yöntemleri açısından, birleşik mücadele ihtiyacının kavranması açısından bir tartışma olduğu gibi, bir taraftan da Karadeniz'de HES'e karşı çıkmak çok meşru görülürken, Hasankeyf'e karşı çıkmak çok meşru görülmez olabildi ya da Dersim'deki güvenlik gerekçesiyle orman yakma meseleleri aynı zamanda bir ekoloji mücadelesinin konusu haline getirilemedi. Bu, ülkemizde ekoloji mücadelesinin yaşadığı temel krizlerden bir tanesi. Bu da, tabii, geliyor, demokrasi mücadelesine dayanıyor. Bizim bu süreçte belki en çok tartıştığımız şeylerden bir tanesi de bu. Kürt halkının ulusal özgürlük mücadelesi ile Türkiye halklarının, işçi ve emekçilerinin emek mücadelesinin birliği tartışmasını sürdürdüğümüz gibi, aynı paralellikte Karadeniz'de HES'e karşı çıkmak ile Dersim'de barajlara, madenlere karşı çıkmanın aynı ve bir olması gerektiği konusunu çok yoğun olarak tartışıyoruz. Herhalde bundan sonra da en yoğun tartışacağımız meselelerden bir tanesi bu olacak. Bu sorunu çözemediğimiz koşullarda ekoloji mücadelesi açısından da bir zafer elde etme şansımız çok fazla yok.

Burada bir de yerelleşme ve merkezi si-

yaset, merkezi mücadele önemli bir başlık oluşturuyor. Çünkü yerel mücadeleler, kuşkusuz, olmazsa olmaz, oradan büyüyüp gelişeceğiz; fakat öylesine yaygın bir tahribat var ki, herkesin kendi köyünü, kendi sokağını koruma ve kurtarma mücadelesi yetersiz kalmaya başladı. Dolayısıyla, bunların üzerinde bir merkezi ekoloji mücadelesinin kurulması gündeme geldi. Tabii, burada yerelleşme ile merkezileşme arasında bir gerilimli ilişki var. Örneğin, eskiden, benim bildiğim, hatırladığım kadarıyla, ekoloji mücadelesinde merkezileşme dediğinizde özel bir antipati yaratırdı. Fakat bugün hemen hemen çok genel bir kabul olarak merkezileşme ihtiyacının gündeme geldiğini düşünüyorum, görüyoruz. Bugün uluslararası ekoloji hareketiyle de bir bağ kurma ihtiyacıyla karşı karşıyayız. Özellikle iklim krizine karşı dört bir yanda geliştirilen eylemler var, Türkiye'de de bunlar geliştirildi. Burada da bu hareketin birleştirilmesine çok özel bir ihtiyaç var. Tabii, bunların araçlarının yaratılması lazım. Henüz bu araçları yaratabilmiş değiliz. Herhalde ekoloji örgütlerinin de böyle bir görevi olduğunu ortaya koymakta fayda var.

Ekoloji mücadelesi, egemenler açısından kriminalize edilebilmesi en güç alanlardan biriydi. Kadın özgürlük mücadelesi gibi aslında. Fakat son dönemde AKP, iktidar bloğu, bu konuda da epeyce bir yol almış durumda. Ekoloji mücadelesi açısından da, "Siz zaten yapılan her şeye karşısınız" denilerek, doğrudan... Geçen gün Meclis'te bir tanesi "ekolojik teröristler" kavramını bile kullandı. Dolayısıyla, ekoloji mücadelesi de egemenler tarafından geliştirilen bir kriminalize etme saldırısıyla karşı karşıya. Burada da bizim, bulunduğumuz mevziden biraz daha öne çıkarak, yani ekoloji mücadelesini politik mücadelenin doğrudan bir parçası haline getirerek, taleplerimizi çok daha belirgin, berrak hale getirerek ve mücadeleyi antikapitalist bir çizgide yürüterek buna karşılık vermek gibi bir zorunluluğumuz var.

Çünkü bugün AKP açısından da tartıştığımız zaman, bir varoluşsal kriz içerisinde çırpınan kapitalizm açısından da tartıştığımız zaman, emeğin sömürüsü ve doğanın talanından başka hiçbir argümanı kalmayan bir sistemle karşı karşıyayız. Türkiye'de, siz, termik santraller kapatılsın, barajlar yapılmasın dediğinizde, doğal olarak, AKP'nin temel birikim modeline itiraz etmiş oluyorsunuz ve bunu sakatlamış oluyorsunuz ve aynı zamanda kapitalizme karşı bir mücadele yürütmüş oluyorsunuz. Bugün maden projelerinin çoğunun yabancı sermaye ortaklı olduğunu düşündüğümüzde, Alamos'ta olduğu gibi, İda Dağı'nda olduğu gibi, buna karşı çıktığınızda aslında antiemperyalist bir mücadele de yürütmüş oluyorsunuz. Dolayısıyla, sloganlarımızı, taleplerimizi biraz daha antikapitalist düzeyde kurduğumuzda, bunu faşizme karşı mücadeleyle birleştirebildiğimizde, bunu Kürt sorununun çözümü, sömürgeciliğe karşı mücadeleyle birleştirebildiğimizde gerçek anlamda bir sonuç alabileceğimizi düşünüyorum.

Yani bir taraftan enerji politikasının oluşturulması, bir taraftan su politikasının oluşturulması, bunun akademik bilgisinin-birikiminin açığa çıkartılması, toplumsal bilincin oluşturulması ne kadar kritik önemdeyse; hemen bunun yanı başında da mücadeleyi demokratik, antisömürgeci, antifaşist, antiemperyalist, antikapitalist düzeylerde geliştirebilme becerisini de ekoloji hareketleri ortaya koyduklarında, buradan çok güçlü bir hareket açığa çıkartabiliriz diye düşünüyorum.

EKOLOJİK TOPLUM, EKOLOJİK BARIŞ

Güner Yanlıç & Amed Kent Konseyi Genel Sekreteri

Öncelikle tüm katılımcı arkadaşları selamlıyorum. TMMOB'ye, Amed İKK'ya, Sempozyum Sekreteryasına özellikle teşekkür ediyorum; böylesi zorlu bir süreçte böylesi bir emekle doğru bir çalışma yaptıkları için hepsine teşekkür ediyorum.

Toplumsal ekoloji ölçeğinde ekoloji hareketleriyle örtüştüğümüz ya da ayrıştığımız noktaları anlatmaya çalışacağım.

Son 3 yılda aslında bu benim üçüncü sunumum, o yüzden sunuma da çok hâkim olmayabilirim, kusuruma bakmazsınız umarım.

Toplumsal ekoloji perspektifiyle biz 3 esas üzerinden ekolojiyi değerlendiriyoruz. Bizim ilk atamız olan "homo sapiens"e kadar olan süreci kapsayan sürece birinci doğa ya da insansız doğa diyoruz. Homo sapiens'ten günümüze kadar olan doğayı da ikinci doğa olarak tanımlıyoruz. Toplumsal ekoloji perspektifiyle planladığımız yaşama da üçüncü doğa ya da özgür doğa diyoruz.

Birinci doğayı şöyle açıklayabilirim: Evrenin oluşumu, dünyanın oluşumu, toz-gaz bulutunu alıyoruz, ama meteorlarla birlikte dünyaya ilk su damlalarının ve mineral ve maddelerin taşındığı bir süreci kapsıyor. Bugün bizim içtiğimiz suyun meteorlarla dünyaya taşındığı ve özellikle demirle birlikte oksitlenerek birçok mineral ve maddenin oluştuğu bir süreci kapsıyor.

Tarihsel süreçlerde geçişkenlik coğrafik olarak çok farklılık gösterebiliyor. O yüzden, vereceğimiz rakamlar çok da kesin ve net değil. Bir primat türü olan atalarımızın yaklaşık 4 milyon yıl önce özellikle... Tabii, hemen kısaca girmek gerekiyor belki: İlk insanlığın oluştuğu yer Afrika. Afrika'da tektonik plakalardan kaynaklı dağ silsilesinin oluşmasıyla birlikte yaşam alanında bir kuraklık başlıyor ve bu kuraklıktan kaynaklı olarak yaklaşık 4 milyon yıl önce ilk atamız ağaçtan inerek besin bulmak üzere yola çıkıyor. Ağaçtan inip yürümeye başlayan ilk atamız homo habilus olarak tarihe geçmiş. Arada farklı türler ya da melezleşme yoluyla birçok türe de rastlayabiliriz, ama bizi bağlayan homo habilus. Ondan sonra 1 milyon 800 bin yıl önceye giden, zekâsı homo sapiens'e yakın olan, ateşi bulan, aletler yapan ve örgütlülüğü bulan homo erectus geliyor, o da bizim gündeme aldığımız ikinci atamız.

Biraz da ileriye gelirsek dünya tarihinin yüzde 2'sine tekabül eden homo sapiens'i buluyoruz. Homo sapiens, bugünkü insanla en çok örtüşen ve zekâsının oluştuğu bir tür olarak bugüne kadar gelmektedir.

Yaklaşık 70 bin yıl önce Afrika'nın Rift Vadisinden kuraklık gerekçesiyle göçler başlamış ve bu göçlerin bir ayağı olarak bizim Mezopotamya dediğimiz Dicle-Fırat nehirleri arasındaki verimli alana göç etmiş ve yerleşim başlamış.

Yaklaşık 14 bin yıl önce buzulların erimesiyle neolitik, cilalı ya da yakınçağ dediğimiz çağ başlıyor. Bu çağın en önemli özelliklerinden birisi ya da bugünden sonra önemli olacak kısmı, bu dönemde yerleşik hayata geçilmiş olması. Genel olarak tarihçiler, yerleşimin tarımla birlikte olduğunu savunsalar da, özellikle Batman Barajıyla sular altında kalan Çemê Hola'da (Holan Çayı), Gelîyê Godernê'de (Goderne Vadisi), Newala Çolê'de, buralarda önce yerleşik yaşama geçilmiş, akabinde tarımsal üretim yapılmış olduğuna dair belgeler bulunmakta. Bu da aslında bu konudaki tarihi ezberi bozabilecek önemli noktalardan biri.

Toplumsal ekoloji olarak özellikle egemenler tarihi diye tanımladığımız tarih Sümerlerle başlar. Sümerlerde ilk çok katlılık, kentlilik, tahakküm, hiyerarşi, kadının düşürülmesi, doğanın tahakküm altına alınması gibi birçok özellik ve en önemlilerinden birisi de yazının bulunması olarak gündemimize gelmekte. Oysaki kapitalist öğretide ya da insan ölçeğinde Göbeklitepe'de çıkan tabletler, lahitlerdeki şekiller de bir yazı türü olarak ele alınabilmeliydi. Yerleşik yaşamda herhangi bir tablete, lahde yazılmış, çizilmiş bir şekil de yazı olabilir. Bence egemenler tarihine karşı ilk yazının bulunma meselesi belki bir daha tartışmaya açılmalıdır.

İnsanın doğadaki rolü ve yeri konusu aslında bizim ekoloji hareketleri arasında bir farklılığa yol açmış ve temelde bugün de dünya gündeminde 3 önemli hareket var.

En önemlisi, aslında bizim en çok da çatıştığımız ekoloji hareketlerinden biri çevrecilik. Çevrecilik anlayışı, insan dışındaki doğayı meta olarak gören ve bunu kaynak olarak görüp kendisi için yaratılmış olduğu kabulü üzerine kurulmuş bir ekoloji anlayışı. Kendine göre çözümleri de şu: Tüketim alışkanlıklarını kontrol altına alarak, daha az tüketerek yeni bir yaşam planlıyorlar.

Bir önemli ekoloji anlayışı da derin ya da mistik ekoloji dediğimiz anlayıştır. Bu anlayış da doğa merkezci olup, insanı doğada virüs olarak tanımlayan bir anlayış. Özellikle tarihsel olarak Hitler bu ekoloji anlayışının önemli figürlerinden birisidir. Özellikle Kürdistan bölgesinde derin ekolojinin izleri son 20-30 yıla kadar doğum kontrol yöntemi olarak Malthus'un belirlediği fikirlerle yaşamımıza sirayet etmiştir.

Ekoloji kelime anlamı olarak aslında yaşanılan yerin bilgisi olarak gündemimize gelmekte, ama biz bunu yaşam bilgisi olarak ele almaktayız.

Toplumsal ekoloji ise, insanın insana, insanın doğaya olan her türlü tahakkümünü reddeden, her türlü hiyerarşi ve bürokrasiye karşı olan, birlikte, barışık, dayanışmacı, demokratik sosyalizm temelinde bir yaşam inşa etmeyi amaçlayan bir ekoloji anlayışıdır.

Bizim çevrecilik ya da derin ekolojiden neden ayrı düşündüğümüzü ya da bizim neden çoğu yerde politik ya da siyasi bir anlayış olarak anıldığımızı aslında son 300 yıllık süreci değerlendirdiğimizde anlayabiliriz.

Son 300 yıllık süreçte, dünyada, kapitalizm, kendini var etmek adına su buharını buldu. Su buharıyla fabrikalar kuruldu; fabrikalarla birlikte emek, doğa sömürüsü pik noktaya taşındı; fabrikalarda emeğin daha fazla sömürülebilmesi için, fabrikada işçilerin zaman kaybı olmasın diye ilk çok katlı yapılar, lojmanlar yapıldı. Tabii, kapitalizmi, aşırı kâr, endüstriyalizm ve ulus-devlet üzerinden değerlendiriyoruz.

Osmanlı çok uluslu bir devletti. 1900'lü yıllarda Osmanlı'nın yıkılarak Türk ulus-devletinin kurulması ya da inşa edilmesi planlandı. Ulus-devlet teklik kavramı üzerine kendini var eder. Toplumsal ekoloji ya da ekolojide çeşitlilik, türlerin çeşitliliği esastır. Bu temelde aslında biz bir ulus-devlete karşıyız. 1900'lü yıllarla birlikte gayrimüslimlerin yok edilmesi, tek din üzerine yapılan bir uygulamaydı. Özellikle çok dilliliği bitirmek anlamında Kürtlere ciddi bir yönelim yapması gerekiyordu, kendi tekliğini inşa etmek adına. Böyle olunca da birçok plan ve projeyle 1990'lı yıllara kadar gelen bir teklik, Türk ulus-devlet anlayışı var.

Aslında Ahmet hocam da değindi, özellikle 1950'li yıllarla başlayan suyun özellikle Kürdistan'da silah olarak kullanılması meselesi GAP'la birlikte başlamış ve özellikle neolitik döneme dair kalıntıların olduğu alanlar, Çemê Hola (Holan Çayı), Gelîyê Godernê (Goderne Vadisi), Newala Çolê ve bilmediğimiz birçok alan sular altında bırakılarak, tarihsel, toplumsal hafıza yok edilmeye çalışılmıştır.

Sistem her defasında önümüze enerjiyi daha güzel, daha renklendirerek ya da daha kabul görebilecek isimlerle çıkarmaya çalışsa da, biz, toplumsal ekolojistler olarak, temiz, yeşil ya da sürdürülebilir, adı ne olursa olsun, toplumun ihtiyacını dikkate almayan, toplumla birlikte, yerelliği kapsamayan, komün ya da kooperatif esaslı olmayan, sermayeye hizmet eden herhangi bir enerji türünü kabul etmiyoruz. Enerjiye dair kısaca bakış açımız bu.

Ben 7 yıldır ekoloji hareketinin aktivisti olarak çalışmaktayım. Özellikle HDP'nin tüm yerel yönetimlerine kayyum atanmasına, kayyum politikalarının yanlışlığına istinaden kendi ismimin altına Kent Konseyi Genel Sekreteri yazdırdım. Kayyum politikalarını bir daha kınıyorum, bu yanlış politikadan bir an önce dönülmesi için merkezi iktidara çağrı yapıyorum.

DEMOKRATİK HAVZA DİRENİŞLERİ, ÇEVRESEL DİRENİŞLERDE KADIN

Yıldız Tahtacı & Aktivist

Ben de bu sempozyuma 3 gündür katılan ve büyük bir sabırla dinleyen katılımcıları selamlıyorum. Sempozyumda emeği geçen TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Genel Merkezi'ne ve Diyarbakır'da birlikte çalıştığım çalışma arkadaşlarımın yoğunlukla yer aldığı Elektrik Mühendisleri Odası Diyarbakır Şubesine ve Amed İKK'ya selamlarımı, tebriklerimi iletiyorum.

Ben, "Demokratik Havza Direnişleri, Çevresel Direnişlerde Kadın, Müştereklerşme ve Müştereklerin Çitlenmesine Karşı Kadın Duruşu" başlığıyla, tarihsel süreç içinde kadının bu müştereklerşme savunmalarında nasıl bir duruş sergilediğini ve nasıl bir yerde yer aldığını ele alacağım.

Sunumum çok uzun olmayacak. Bu üç günlük süre boyunca bu konuya zaten genel çerçeve içerisinde değinildi.

Kapitalizmin gelişimi 2 açıdan tarif edilmektedir.

Birincisi, müştereklerin –açık tarla, mera, otlaklar– çitlenmesi, özel mülkiyete tabi tutulması, yani topluluk kullanımına kapatılması ve doğanın sermayenin temellüküne girmesi. Doğanın, başta toprağın sermayeleştirilmesi, metalaştırılması üzerine bir tahakkümle başlamakta.

İkincisi, emeğin sömürülmesi.

Kapitalist sermayenin çitleme hareketiyle birlikte, 16. ve 17. yüzyılda başlayan ve giderek katmerleşen çitleme harekâtıyla birlikte hem doğa, hem emek nicelleştirildi ve basitleştirildi. Doğa bir meta haline, bir mal haline getirildi, basitleştirildi, nicelleştirildi, onun karmaşık ilişkileri bir ürüne dönüştürülüyor. Emek de aynı şekilde bir emek gücüne dönüştürüldü, basitleştirilerek parçalandı, yoksunlaştırıldı bu süreçte.

Marx, Kapital'de bahsettiği ekolojik bozulmanın kökenlerini, sermayenin doğa ile emeği, kendi iktidarı altında, kendi tahakkümü altında el koyarak ve bunları birleştirip meta-mübadelesinin konusu haline getirme süreçlerini içsel birikim/ilkel birikim olarak adlandırmaktadır. David Harvey bunu "mülksüzleştirme yoluyla birikim" ya da "el koyarak birikim" olarak tarif etmektedir. Rosa Luxemburg ise bu ilksel birikim sürecini ya da mülksüzleştirme aracılığıyla birikim sürecini, kapitalizmin, kapitalist sermaye birikiminin ikincil bir özelliğini, yani o "sessiz zor" özelliğine paralel olarak, özellikle kriz zamanlarında giriştiği doğanın ve emeğin sömürüsünün katmerlenme sürecini, yeni alanlara sürekli genişleme güdüsünün bir parçası olarak, bir başka hareket olarak tarif etmekte.

Özellikle 1970'lerden sonra neoliberal kapitalizmin alabildiğine dizginsiz bir şekilde sermayenin krizine bir yanıt olarak üretilmesi sonrasında, bu son 30 yıllık dönemi sermayenin yeni bir çitleme harekâtı olarak değerlendirilmektedir. Bu yeni çitleme harekâtı, toprak, su, hava gibi ekolojik müştereklerin en yoğun saldırı altında bulunduğu bir dönem olarak değerlendirebilir Bunu şimdi artık sıklıkla bahsi geçen ekolojik kriz meselesiyle bütünleştirdiğimizde, özellikle müştereklere yönelik çitleme saldırısının bu ekonomik krizle ne kadar içsel bir bağlantı içerisinde olduğunu görmek mümkün.

Diğer taraftan çoğu anarşist, ekolojik krizin köklerinin, Geç Cilalı Taş Devri sırasında ataerkilliğin, köleliğin ve ilk ilkel devletlerin ortaya çıkmasıyla beliren tahakküm psikolojisinde yattığını düşünür. Eko-anarşizmin öncülerinden olan Murray Bookchin bu konuda şunu belirtmekte: "Toplumsal tahakkümle birlikte ortaya çıkan hiyerarşiler, sınıflar, mülk sahibi biçimleri ve devletçi kurumlar, kavramsal olarak insanlığın doğayla ilişkisine aktarıldı. Doğa da giderek acımasızca sömürülecek basit bir kaynak, bir nesne, bir hammadde olarak görüldü." Bookchin ayrıca, bu konuda, "İnsanlık ile doğa arasındaki çatışma, insan ile insan arasındaki çatışmanın bir uzantısıdır. Kapitalizm, tahakküm ve sürekli, sonsuz bir büyümeye dayandığı için sürekli bir ekolojik tahribata yol açacaktır" demektedir.

Müşterek varlıklara yönelik sermayenin çitleme harekâtı, özellikle kriz dönemlerinde katmerleniyor. Neoliberalizmin sermayenin krizine yanıt olarak üretildiği ve metalaş-

manın alabildiğine derinleştiği son 30 yıllık dönemi, ortak malların sermaye tarafından bir çitleme ve mülksüzleştirme dalgası olarak da değerlendirmek mümkün.

Bugün de bu çitleme karşıtı hareketler, büyük ölçüde, hem müşterekleri savunma, yani sermayenin tahakkümüne karşı savunma, hem yeni müşterekleştirme pratikleri, aslında sermayenin bu total saldırısına, bu büyük saldırısına karşı direnişin en büyük kaynağı. Dolayısıyla, müşterekleri ancak bir antikapitalist iktidar ve mülkiyet ilişkilerinden bağımsız, radikal bir toplumsal ve ekolojik mücadele yöntemleri ile savunma ortaya çıkmaktadır.

Müştereklerin çitilenmesine karşı yürütülen mücadele süreçlerinde kadınlar geçmişten günümüze tarihsel süreç içerisinde sürekli öncü bir rol oynamıştır. Bu kaynakların özelleştirilmesinden en fazla zararı gören ve bunların savunmasına en çok kendisini adayan da kadınlar olmuştur. Sermayenin çitleme süreçleriyle doğal müşterekler-den koparılan kadınlar feminist tarihçenin etkisiyle alternatif kavramsallıklar ortaya çıkarmışlardır. Ekofeminizm, ekolojik feminist hareketler, toplumsal cinsiyete dayalı direnişler etrafında mücadele alanlarında müşterekleri savunan etkili süreçlerde öncü bir duruş sergilemiştir kadınlar.

Ekofeminizmin öncüsü olarak bilinen Françoise d'Eaubonne, tarım toplumuna geçişle birlikte, erkeğin, mülkiyetçi bir tutumla, hem toprak-doğa, hem de kadınlar üzerinde egemenlik kurduğunu; hem kadın bedenini, hem de toprağın verimini kendi gücünü beslemek için birer araç olarak gördüğünü ileri sürmektedir. Erkeğin gücünün istikrarı kadının üremesine ve toprağın altının ve üstünün mülke/paraya dönüşmesine bağlı olduğundan, artan nüfus ve azalan kaynak kıskacında dünyanın bir çıkmaza doğru ilerlediğini ve buna bir çözüm üretmek gerektiğini vurgulamaktadır.

Ekofeminist yazar Karen Warren, ekofeminizm kavramı çerçevesinde kadın ve doğa üzerindeki çitlemeyi şu 4 şartta tarihlemektedir:

Kadınlar üzerindeki tahakküm ile doğa üzerindeki tahakküm arasında düzenli bir bağ vardır.

Bu bağın mahiyetini anlamak, kadının ve doğanın tahakkümünü anlayabilmek için gereklidir.

Feminist teori ve pratik, ekolojik bir perspektif taşımak zorundadır.

Ekolojik sorunlara getirilen çözümler feminist bir bakış açısına sahip olmalıdır.

Bu çerçevede ekofeminizmi tariflemekte ve doğa ve ekolojiyle olan ilişkisini ortaya koymaktadır.

Dünyaca bilinen, bu alanda da çok önemli bir yazar olan ekofeminist yazar Silvia Federici, "Caliban ve Cadı" adlı kitabında, "Kapitalist gelişimin ilk aşamasında, hem İngiltere'de, hem de "Yeni Dünya"da kadınlar arazi çitlemelerine karşı mücadelede ön safta yer alarak Avrupalı kolonicilerin yok etmeye kalktığı topluluk kültürlerini savunanların başını çektiler. Peru'da İspanyol fetihçilerin işgal ettiği köylerde kadınlar dağlara kaçıp bugüne kadar devam eden müşterek hayat biçimleri oluşturdular. 16. ve 17. yüzyıl insanlık tarihinde kadına karşı en şiddetli saldırıların yaşandığı, kadınlara cadı damgası vurulup işkence edildiği dönemlerden günümüzde yeni bir ilkel birikim sürecinin arifesinde, arazinin kapitalist olmayan biçimlerde kullanımını ve geçim temelli tarımı destekleyen kadınlar, doğanın tamamen ticarîleştirilmesinin önünde duran başlıca sosyal güç ve dünyanın geçimini sağlayan çiftçilerdir" demektedir.

Dünyadaki kadınların müşterekleşme ve müşterekleri savunma mücadelelerine baktığımızda, yeni belli yazarların kitaplarından alıntılarla ilerleyeceğim;

Afrikalı kadınlar, Dünya Bankası ve diğer örgütlerin endüstri bitkisi üretimine geçmeleri için gösterdikleri teşvik çabalarına rağmen, dünya üzerindeki insanlar tarafından tüketilen gıdanın yüzde 80'ini üretmişler. 1990'larda gıda fiyatlarının artmasıyla birlikte, Afrika'nın birçok yerinde kadınlar kamusal arazilerde tahsis ettikleri bölümlerde, yol kenarlarında, parklarda ve demiryolu hatları boyunca mısır, bakliyat, nohut ve benzeri ürünler yetiştirmişler.

Hindistan'da, Filipinler'de ve Latin Ameri-

ka'da kadınlar tahrip edilen ormanları yeniden ağaçlandırarak, kereste tüccarlarını bölgeden kovmak için el ele verip, madencilik faaliyetlerini ve baraj inşaatlarını durdurmak için barikatlar oluşturmuşlar.

Yeniden üretim araçlarına doğrudan erişim için kadınlar tarafından verilen mücadelenin bir diğer ayağı da Üçüncü Dünyada, Kamboçya'dan Senegal'e kadar görülen parasal müşterekler olarak işlev gören kredi birlikleri. Bu, dünyada çok bilinen ve tanınan bir yöntem. Kadınların tontin denilen bir özerk yapıyla yoksul ve mülksüz kadınlara kredi sağlamaya, nakit sağlamaya yönelik çok etkin bir çalışma olarak gündeme gelmişti.

Yine Silvia Federici, kadınların bu mücadelelerinin, yeniden üretimin maddî araçlarının müştereklerleştirilmesinin kolektif yarar ve karşılıklı bağların oluşturulmasını sağlayan başlıca mekanizma olduğu ve kölelik hayatına karşı direnişin ilk hattı ve kapitalizmin hayatlarımız üzerindeki baskısından kurtularak özerk ve kendi kendine yetebilen alanlar inşa etmenin bir koşulu olduğunu savunmaktadır.

Müştereklerleşme süreçlerinde dünyada çok büyük etki yaratan müşterek hareketlerin başında Brezilya'nın Topraksız İnsanlar Hareketi'nde (MTS) yer alan kadın üyelerin deneyimleri geliyor. Bu kadınlar, topluluklarının işgal ettikleri toprakları elde tutma hakkını kazandıktan sonra, yeni inşa edilecek evlerin, mücadele sırasında müştereklerleştirdikleri ev işlerini yine birlikte yapacak şekilde ve erkekler tarafından istismara uğradıklarında birbirlerine destek vermelerini sağlayacak şekilde tasarlanması gerektiği konusunda ısrarlı bir direniş göstermişlerdir.

Kadınlar yeniden üretimin maliyetini düşürmek, fakirlikten, devlet ve erkek şiddetinden kurtulmak için yeniden üretime dayalı işgücünü de müştereklerleştirmişlerdir. Bunun en önemli örneklerinden biri, 1980'lerde Şili ve Peru'da hızla artan enflasyon nedeniyle mutfak ihtiyaçlarını tek başlarına karşılayamaz hale gelen kadınların kurduğu "ollas comunes", yani "ortak yemek kazanları"dır. Bu da dünyada büyük bir yankı ve etki yaratmıştır.

Bu tür çalışmalar Türkiye'de ve Kürdistan'da da etkisini göstermiş; Kürdistan'da çatışmalı süreçlerde yerlerinden edilen insanların, özellikle Sur'da yapılan çalışmaların bu örneklere benzer nitelikler sergilediği söylenebilir.

Kadınların tabanda örgütlenerek oluşturduğu topluluk sistemleri yeni bir gerçekliğin doğmasını sağlıyor, müşterek bir kimliği şekillendiriyor; hem evde, hem de toplum içinde karşı denge yaratıyor ve çok şey öğrenebileceğimiz bir kendini değerleme ve kendini belirleme sürecinin önünü açıyor.

Türkiye'de son 15 yıllık dönemde müştereklere yapılan çitlemeleri meşrulaştıran birçok mevzuat ve uygulama çıkarılmıştır. Özellikle imar mevzuatı alanında... Turizmi Teşvik Kanunu, Maden Kanunu, Orman Kanunu gibi kanunlarda yapılan değişiklikler bu çitlemeleri meşrulaştırıcı bir işlev görmüştür. Bunlar zaten bu 3 günlük süre boyunca çoğu sunumlarda anlatıldı. Ama özellikle bölgeyi önemli bir şekilde etkileyen, mera ve hazineye yönelik, tarımın yok edilmesi veya tahrip edilmesine yönelik mevzuat çalışmaları, bir de acele kamulaştırma kararlarıyla yerinden edilme süreçleri çok büyük etkiler yaratmıştır Kürdistan coğrafyasında.

Türkiye'den örneklere bakarsak;

Gezi süreci tam bir müşterekleşmenin ve müşterekleri savunmanın toplumda yarattığı önemli bir süreçti. Bu süreçte kadınların savunması da sembolleşen örnekler ortaya çıkardı. Yine Gezi sürecinde kolektif yaşam modelini ortaya çıkaran, müştereklerşme savunusunu ortaya çıkaran kolektif çalışmalar gerçekleştirildi; Gezi bostanı, gezi meclisi gibi.

1990'larda Bergama köylüleri ve kadınlarının yaptığı direniş de çok ses getirmişti.

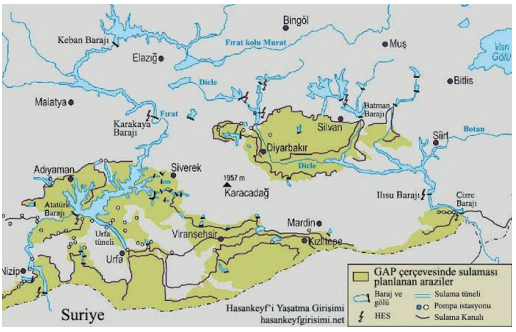
Karadeniz Yeşil Yol savunmasında özellikle Rabia Özcan ananın devlete karşı haykırdığı söylem çok büyük bir manifesto etkisi yaratmıştı. "Devlet kim?! Ben halkım. Vali kim?! Ben halkım" diye haykırışı vardı.

Bu da Kütahya'dan bir örnek.

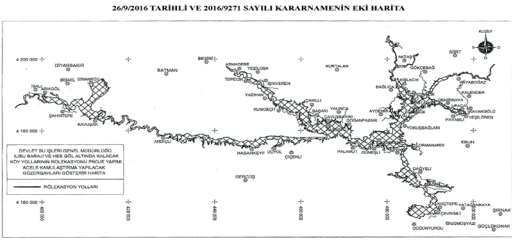
Ekofeministler ve toplumsal ekoloji savunucuları, doğa tahribatını, ataerkilliğin, eril sömürünün, kapitalizmin, ekolojik krizin ve ırkçılığın bir uzantısı olarak görmektedirler. Doğanın sömürüsü ile eril tahakküm arasında bir bağ olduğunu iddia ederler ve kadınlar ile doğanın birlikte özgürleşmesini savunurlar. Dolayısıyla eril ve kapitalist sermayeye dayalı iktidarın Kürdistan coğrafyasında gerçekleştirdiği ekolojik tahribatı, doğal ve toplumsal yaşamın yıkımına ve demografik yapının değiştirilmesine yönelik politikalar olarak görmektedirler.

2015 yılında, biz Ekoloji Derneği ve Ekoloji Hareketi çalışması olarak bölgede yakılan orman alanlarını tespite yönelik çalışmalar yürütmüştük. O dönem ben de bu çalışmalarda yer almıştım. Dersim kadınlarının orman alanlarına sahip çıkmasına, doğal alanları ve canlıları korumaya dönük çabasına bizatihi şahit olmuştuk. Orada çözüm sürecinin devam ettirilmesi ve kendi coğrafyasında özgür bir şekilde yaşamaya dönük olarak kadınların verdiği mücadele ve açlık grevleri vardı, ama bu gündemleşmemişti çoğu yerde. 102 yaşındaki Cemile Rey anne vardı o bölgede. Yine Ovacık mezralarında, yaylalarında, yaylasından ve doğal yaşam alanından koparılmak istemeyen kadınların direnişleri vardı bölgede. O dönemde biz bunları raporlaştırmıştık, tespit etmiştik.

GAP projesine zaten değinildi. GAP projesi büyük bir tahribat ve yıkıma, göçe, insansızlaştırmaya ve mülksüzleştirmeye yol açmıştır. Bu kapsamda yapılan birçok güvenlik barajıyla bölgede havza bazında yerinden edilme ve mülksüzleştirme sürecini başlatmaya dönük büyük projelere imza attığını zaten birçok kişi dile getirdi. Burada ben sadece nüfus verilerine dikkat çekmeye çalıştım. Burada demografik yapının değiştirilmesine dönük çok ciddi bir çaba görülmekte.

Hasankeyf'i zaten Agit arkadaş ayrıntılı bir şekilde anlattı. Yine aynı şekilde, çok büyük bir alanda nüfus göçü ve mülksüzleştirme, yerinden edilme sürecini ortaya çıkaracağı açık. Özellikle bu süreçlerde kadınların mağdurun mağduru, ötekinin ötekisi haline getirildiği bir süreci yaşadıkları, yaşamaya zorlandıkları, kentlerde dört duvar arasına sıkıştırıldığı, kentsel bölgelerde alışkın olduğu yaşamı idame etmeye dönük çalışmaları kendi çabasıyla yapmaya çalıştığı, özellikle gecekondu mahallelerinde çok net bir şekilde gözlemlenebilmekte. Benim de çalışma alanım olan Benusen Mahallesinde bunu birebir gözlemleme imkânı bulmuştum. Kadınların boş buldukları kentsel alanlarda, boşluklarda bostan yapmaya, damlarda sebze yetiştirmeye çalıştıklarını gördük.

Yine Hevsel Bahçeleri de bu konuda önemli bir örnek. Hevsel, mülksüz kadınların orada bostan yapmaya çalıştığı bir alan aynı zamanda. Aslında Hevsel Bahçeleri'nin bir mülkiyet haritası var; ama kayıtsız ve mülkiyetsiz, özellikle kadınların orada geçimlilik ekonomisine dayalı bir bostan çalışması yaptığını birçok çalışmada görmüştük.

Van, Hakkari, Şırnak, Tunceli mera, orman ve yaylalarının OHAL bölgeleri olarak ilanlarıyla, son 30 yıllık süreçte göçerlerin tarım ve hayvancılığı artık devam ettiremediğini, bu insanların kendi topraklarında güzel yaşayamadıklarını sürekli dile getirdiklerini ve kendilerini zorla yerleşik hayata geçirmeye dönük bir baskı politikası uygulandığını görüyoruz.

Ekolojik feminizm (ekofeminizm), alternatif bir feminizm ve çevresel ahlak anlayışı olarak dünyada toplumsal direnişler ve mücadeleler ortaya çıkarken; Türkiye'de ve Kürdistan coğrafyasında, iktidarlar ve kapitalist sermayeye karşı müştereklerini savunma süreçleri kendi özgün savunusunu ya da kavramlaşmasını ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda Kürt kadın hareketinin geliştirdiği ve kendine özgü bir savunuyla kavramlaştırdığı jineoloji çalışmaları da çok özgün bir çalışma. 2015 öncesi 3-4 yıllık süreçte kadın akademilerinde özellikle bu alana yönelik çok yoğun çalışmalar yapılmakta ve eğitimler verilmekteydi. Kadının özgün doğasının doğayla olan güçlü bağının ortaya çıkarılmasına yönelik bir sosyal bilim alanı ortaya çıkarılmaya çalışılıyordu. Bu çok anlamlı ve çok güzel bir çalışmaydı. Bu çalışma ve daha birçok çalışmaya kayyum sürecinde yaklaşık 52 kadın kurumu kapatılarak sekte vuruldu.

Son söz: Toplumsal yaşamı ve doğayı kadınlar özgürleştirecek.

ÖZEL OTURUM

DOĞANIN METALAŞMASI ve MÜCADELE ÖRNEKLERİ

Oturum Başkanı:

A. Oktay Demirkan & TÜRÇEP

Konuşmacılar:

Ekrem Akgül & İDA Dayanışma

Serdar Denktaş & MUÇEP

Özer Akdemir & Evrensel Gazetesi

Yusuf Gürsucu & Yeni Yaşam Gazetesi

DOĞANIN METALAŞMASI ve MÜCADELE ÖRNEKLERİ

Oturum Başkanı-A. Oktay Demirkan: Herkese merhaba.

Sona kaldık, zaman daraldı, bazı arkadaşlar "Şu saate yakın bitirin mutlaka" diye beni uyarıyorlar. Bu arada bir konuşmacı da ekledik, çok az konuşan bir konuşmacı; Cemalettin Bey. Bakalım bu işin içinden nasıl çıkacağız.

Öncelikle bu organizasyonu yapan herkese, emeği olan herkese teşekkür ederek başlamak istiyorum.

Benim çevreyle ilgim yaklaşık 35 sene öncesine falan dayanıyor. O yıllarda kişi başına tüketilen elektrik enerjisi veya enerji gelişmişlik ölçüsüydü ve biz Türkiye olarak az enerji ürettiğimiz için azgelişmiştik. Ondan sonra gelişmeye karar verdik, dağa taşa saldırdık, enerjimizi her tarafta daha çok üretmek için termik santraller, nükleer santraller kurmak marifet sayıldı ve bugüne geldik. Şimdi daha çok enerjimiz var, ihtiyacımızın 3 katı kapasitemiz var, ama yine gelişemedik bir türlü. Herhalde gelişmişliğin ölçüsü kişi başına tüketilen enerji olmasa gerek; enerjinin doğru kaynaktan, doğru teknolojiyle üretilmesi, doğru ve kayıpsız iletilmesi ve verimli kullanılması olsa gerek. Benim ölçütüm bu, gelişmişliğin ölçütü bu olmalı.

Zamanın da daraldığını düşünerek ben arkadaşlarımın sunumlarına geçmek istiyorum. Kendi tanıtımlarını kendilerinin yapmasını tercih ediyorum, o da bir zaman kazanmak. Konuşma süreleriyle ilgili 10 dakika konuşma, 5 dakika da sorulara cevap verme gibi düşünürsek her konuşmacı için toplam 15 dakikalık bir süre var.

Ben uygun zamanda sizi zamanınız az kaldı diye uyarırım arkadaşlar.

Evet, Ekrem Bey'le başlayalım. Ekrem Bey, İda Dayanışma Derneği'nden. "Termikten Madene Bir Mücadele Örneği" konusunda bilgilendirme yapacak. Arkadaşımız Çanakkale'den katılıyor.

TERMİKTEN MADENE BİR MÜCADELE ÖRNEĞİ

Ekrem Akgül & İda Dayanışma Derneği

Merhabalar. Adım Ekrem Akgül, Çanakkale İda Dayanışma Derneği Yönetim Kurulu Başkanıyım. Ayrıca 4.5 aydan beri devam eden Kaz Dağları ekosistemi içinde Kira maden sahasında Su ve Vicdan Nöbeti Koordinasyon Kurulu üyesiyim. İda Dayanışma olarak aynı zamanda Türkiye Çevre Platformu bileşenlerindeniz.

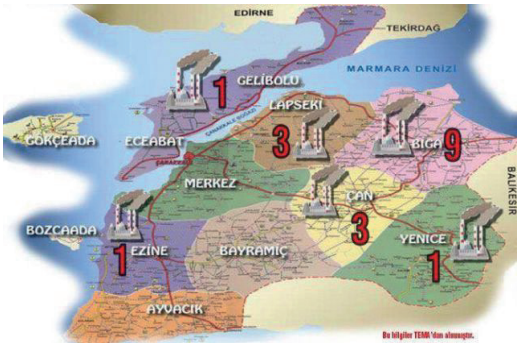
Ben bir slayt gösterisi hazırladım, fotoğraflardan oluşuyor. Çünkü süre çok kısa olduğu için oradan destek almam gerekiyor. Ben bir yandan anlatırken, siz onları izlediğinizde benim anlatmadıklarımı da göreceğinizi umuyorum.

Öncelikle şunu söyleyeyim: Termikten altın madenine süren Çanakkale'deki o mücadele yerel gibi görünse de Türkiye'nin birçok sahasına yayılmış durumdadır. Termikler artık bölgesel bir sorun olmaktan çoktan çıkmıştır. İki günden beri bu konu çok ayrıntısıyla konuşuldu, neredeyse konuşulmayan bir şey kalmadı. Herkes biliyor, ezberledi termiklerin zararlarını, bundan vazgeçmek gerektiğini, fosilden çıkılması gerektiğini, Batı'da çıkış programlarının planlanarak hayata geçirilmeye başlandığını. Ama biz, nedense, nasıl bir karar verme aklıysa bu, dışa bağımlılığı geçtik, daha çok fosil kullanmayı, buna daha çok para vermeyi ve daha fazla ithalat yapmayı, miktar olarak da daha fazla ithalat yapmayı hayata geçirmeye çalışıyoruz. Bunun sebebini anlamak gerçekten çok zor.

Dün de burada bahsedildi sanırım, 50 milyar metreküpün üzerinde doğalgazı, bunun yarısını konut kullanımında, yarısını da çevrim santrallerinde kullanmak üzere ithal ediyoruz. Kömürlü termik santrallerin ve çevrim santrallerin yarı kapasiteyle çalıştığını da biliyoruz. Yani bizdeki termik santraller Batı'daki gibi yüzde 90-95 verimle çalışmıyorlar. Çünkü biz atık ısıyı termik santrallerde kullanmıyoruz, sıcak suyu kullanmıyoruz. Batı, termik santrallerindeki sıcak suyu ısıtmada, yerleşim birimlerinin ısıtılmasında kullandığı için, elektrik üretimi artı sıcak suyla yüzde 95'e vardırıyor verimini. Bizde öyle değil, biz yüzde 45'lerde ancak verim alabiliyoruz. Dolayısıyla, ithal ettiğimiz 50 milyar metreküp doğalgazın 25 milyar metreküpünü çevrim santrallerinde kullanırken, bunun da yarısını, yarı kapasiteyi bile tutturamadığımız için bacadan atmosfere veriyoruz.

Bu genel bağlamdan sonra, şimdi slaytlar eşliğinde Çanakkale yereline geçmek istiyorum.

Slaytlarda öncelikle Çanakkale yerelindeki termik gerçeği var. Sonrasında Kaz Dağları'ndaki bugünkü durum, dünkü durum ve geleceğe yönelik durumdan bahsediyorum. Ayrıca su ve vicdan nöbetinin başladığı tarihten itibaren halkın bu eyleme katılım sürecini de göreceksiniz. Ama önce termiklere geçelim.

Çanakkale termik santral gerçeğiyle 1998'de karşılaştı. Çünkü o zaman Enerji Bakanı Çanakkaleliydi, "Çanakkale'ye büyük bir yatırım, 425 milyon dolarlık bir yatırım getiriyorum" diye, siyasi bir yatırım olduğu çok belli olan, bu havzanın kömürünün çok kötü olduğunu bile bile bir termik santral kurdurdu. Çünkü bu termik santral projelendirilmeden önce orada seramik fabrikalarında günde 1000 ton yakan küçük bir santral vardı, kendi ihtiyacı için kullanıyordu bunu seramik fabrikaları. O 1000 ton kömür yandığı zaman, inanın, şu aylarda çok yoğun bir şekilde kirliliğin inversiyon nedeniyle kentin üzerine çökmesi nedeniyle orada gündüz olmayan zamanlar yaşıyorduk. Yani gündüz olmuyordu Çan'da, arabalar farlarıyla geçiyordu, sokak lambaları hiç sönmüyordu. Bu gerçeği gördükten sonra biz oraya bir termik santralin nasıl bir akıbet getireceğini anlıyorduk.

Yani günde 6200 ton kömür yakacak olan, akışkan yataklı da olsa, o santralin nasıl bir baskı yaratacağını görmek çok zor değildi. İşte bu yüzden, bir avuç duyarlı insan, o zaman gönüllü, bu santrale karşı halkı uyarmaya kalktık. Ama şansımız fazla yoktu; ne muhalefet partilerinden, ne de yerel halktan istediğimiz desteği bulamadık. Çünkü iş getiriyor, aş getiriyor, ekmek getiriyor, üstelik araziler yüksek fiyatla kamulaştırılıyor ve bu da halkın hoşuna gidiyor.

Hukuk zemininde ÇED süreçleri çok başarılı olmadı tabii, ÇED alındı. O zaman mücadele geçmişimiz çok tecrübeye dayanmıyordu ve çok temiz biçimde toplantılara katılıp oradaki Çevre Bakanlığı ve Enerji Bakanlığı bürokratlarıyla tartışmalara girip ÇED'deki açıkları ortaya koyduğumuzda o ÇED'ler hemen revize ediliyordu ve bizim o açık olarak gördüğümüz noktalar kapatılıyordu. Daha sonraki süreçlerde baktık ki biz hata yapıyoruz, 100 sayfalık ÇED oluyor 500 sayfa. Mahkemeye gittiğimizde de, Bursa Bölge İdare Mahkemesi'ne 1000 sayfalık bir ÇED'le gittik, yani ek dosya 1000 sayfaydı. Bundan sonraki süreçlerde artık bunu yaptırmanın bir anlamı olmadığını, halkı yaptırmama yönünde uyararak ÇED toplantılarını yaptırmamaya başladık. Buna rağmen 1998'de projelendi, 2004'te üretime geçtiğinde bizim hukuki zeminimiz henüz Danıştay'daydı ve ondan sonra da artık geri dönüş olmadı. Ve halk istediğine kavuştu. Çünkü ilk zamanlar bizi köylerine sokmayan, kahvelerine sokmayan, arabalarımızı taşlayan insanlar gerçekle artık yüz yüze kalmışlardı.

Bir süre sonra İÇDAŞ orada bir santral daha yapmaya kalktı. Bu defa onunla mücadeleye giriştik. Ama artık destek bulabiliyorduk. Yani Türkiye zemininde de birtakım karşı çıkışlar olmaya başlamıştı. Birinci santralde bulamadığımız desteği o ikinci santralde bulmaya başladık ve ÇED süreçlerinde halkın katılımı, yaptırmama yönündeki katılımı epey etkili olmaya başladı. Tabii, basın açıklamaları, köylerde mitingler yapmaya başladık. Yani 500 nüfuslu bir köyde 2000 insan toplayarak mitingler yapmaya başladık, ilgi biraz arttı. Buna rağmen süreç devam etti. Tabii, daha yeni teknoloji geliyor. Aslında bu termik santrallerde, biliyorsunuz, yeni teknoloji falan gelmiyor. Şu anda Biga Yarımadasında 5 tane var, bu 5 tane santralin en son yapılanı 24 yıl Avusturya'da kullanıldıktan sonra sökülerek Çan'a getirilip monte edilen, BOTAŞ Enerji'ye ait, Çan2 diye isimlendirilen bir santraldir. Çok randımansız çalışıyor, ortalığı kara dumana boğuyor. Her gün hemen hemen onun bacası takip ediliyor halk tarafından artık.

Şu anda Çan merkezde, ilçe sınırları içerisinde 2 tane, Yenice'de de 1 tane planlanıyor. Çan ve Yenice arası 25 kilometre, kuş uçuşu 15 kilometre. Yenice çok mikro klima bir yer; dünyanın en kaliteli kapya biberini üretiyor, organik çilek üretiyor ve devlet buraya 10 yılda 9 tane gölet yaptı, sadece bu tarımsal ekonomiyi desteklemek için. Ama şimdi getirdi ortasına bir santral dikiyor. Yani bu çelişkili kararlar, bu çelişkili politikalar yüzünden çok kararsız, çok geleceği belirsiz bir durumla karşı karşıya Yenice.

Yetmedi, Biga Yarımadasında şu anda 13 tane daha, kimisi yapım aşamasında, başlanmış, kimisi lisanslı, 5 tanesi de önlisanslı olmak üzere 18 tane daha santral planlanıyor. Bu ne demektir; 22 bin megavat toplam kurulu güç olacak, bu da Türkiye kurulu gücünün neredeyse dörtte biridir. Yani Türkiye'nin toplam kurulu gücünün dörtte birini Çanakkale coğrafyasına yerleştirmeye çalışan bir karar var.

İşte bu karara karşı öyle kısa vadede mücadele edilebilecek gibi değil. O yüzden, mücadele sürekli olacak ve hiç bitmeyecek gibi görünüyor. Ta ki bu rasyonel hale gelene kadar, bu kararlar rasyonel hale gelene kadar.

Şimdi Kaz Dağlarına geçmek istiyorum.

Şu anda mücadele verdiğimiz, Alamos Gold isimli Kanadalı bir şirket ve onun yerli

ortağı Doğu Biga Madencilik. 2009'da geldiler, 2010'da ÇED süreci başladı, derhal ilk davamızı açtık. 2013'te üretime geçmeyi planladılar; fakat mahkeme süreci uzun sürdü, izinler uzun sürdü, bürokrasi uzun sürdü, hâlâ üretime geçemediler, 10 yıllık üretim izinleri bitti, yani ruhsatları bitti. Uzatma istediler, uzatma şu anda durduruldu. Neden durduruldu? Sanırım tepkinin büyüklüğünden durduruldu. Neden durduruldu? Belki yabancı şirket ürktü. Neden durduruldu? Belki Türkleştirme yapılacak; yani emperyal bir şirkete karşı oluşan tepkinin büyüklüğünü absorbe etmek için yeni bir Türkleştirme hareketi başlayacak, şirket Türkleştirilecek, alın size yerli bir şirket diyecekler. Tabii, biz, ne yerli, ne yabancı, Kaz Dağları'nda, sadece Kaz Dağları'nda değil, Türkiye'nin hiçbir coğrafyasında bunu istemiyoruz. Çünkü burada yapılan, Türkiye'de yapılan altın madenciliği gerçekten kimyasal bir faaliyet midir, gerçekten madencilik midir, tartışılır.

Tahrip ettikleri coğrafya Kaz Dağları ekosisteminin... Buna da itiraz ediyorlar, orası Kaz Dağı değil diye. Hâlbuki coğrafi otoriteler literatüre geçirmişler bunu, Kaz Dağları ekosistemi diyorlar. Birçok ismi var o dağların, ayrı ayrı her birinin ismi var. Bir tanesinin ismi Kaz Dağı. Onun da mitolojik değeri var, biliyorsunuz. Kaz Dağına biz dokunmuyoruz diyorlar. Ama ekosisteme dokunuyorsunuz, o ekosistem de Kaz Dağları ekosistemi.

Şu anda orada, 2018 yılında, 25 Temmuz'da Çanakkale Valisinin imzaladığı gayrisıhhi müesseseler ruhsatından itibaren süratle bir ormansızlaştırma başladı. Ormansızlaştırma ağaç kesiminden ibaret değil. En son ormancıların, orman mühendislerinin modellemesiyle çıkartılan rakam 347 bin ağaç. Bu da 200 hektar alanda. Toplam ruhsat alanı 2 bin hektar orada. 200 hektarlık alanda 347 bin ağaç kesildiği teknik olarak raporlandı. Tabii, envantere böyle geçmiyor, 13 bin 400 ağaç kestiğini iddia ediyor şirket. 13 bin 400 ağacı neye göre hesaplıyorlar? Çünkü 8 santim çapın altındaki ağaçları -ki 10 yaşındadır bunlar- ağaç saymıyorlar, onun üstündeki kalınları ağaç sayıyorlar. O zaman da sayı yine de bu kadar düşmez. Bunun parasını yatırıyorlar, 5 milyon dolar yatırdık diyorlar, ondan sonra kesimi de Orman'a yaptırıyorlar. Şimdi bir 3 milyon dolar daha yatırdılar, yine kesimler yavaş da olsa sürüyor. Yani sadece ağaç kesimi değil, ekosistemi öldürdüler.

Açılan alan 200 hektar şu anda, ama işletme alanı 613 hektar, madencinin elindeki ruhsat 34 bin 500 dekar. Yani burada 3.5 milyon ağaç var, bu ruhsat sahibinin elinde şu anda 3.5 milyon ağaç var. 200 hektarlık alanda mikroorganizmalar dahil tüm canlılar yok edildi; börtü böcek yok edildi, kurt kuş yok edildi, flora-fauna yok edildi, orada yuvasından uçan son kuş bir daha o yuvaya dönemedi; inini terk eden ayı, kurt, çakal, tilki yuvasını bulamadı, ekosistem ortasından yarıldı; vadinin iki kanadı bırakıldı yeşil, ortası alındı, öldürüldü; birbirine bağlantılı simbiyotik bir hayat vardı orada, o şimdi yok, bağı koparıldı. Ve bu doğal bir orman, öyle kolayca yetiştirebileceğiniz bir orman değil. Yetmedi, canlı toprak sıyrıldı, ana kayaya ulaşıldı, artık tamamen cansız bir çöl haline geldi.

Bu bir örnektir. Biz de bu eylemi bundan sonrakilerin adım atarken düşünmeleri için gerçekleştirdik, adım atmadan önce biraz düşünmeleri için gerçekleştirdik. Buraya dağların arasından on binlerce insan madene yürüyerek girdi. Bugüne kadar maden sahasına, maden kapısına otobüslerle, kendi özel araçlarıyla toplam 150 bin civarında insan geldi, hepsini tek tek bilgilendirdik ve Türkiye'nin kırda, bağda, kitlesellik manasında en büyük kitlesel eylemini gerçekleştirmiş olduk. Süreç hâlâ devam ediyor.

Çok çabuk bitti zaman, çok anlatılacaklar var. Mesela siyanüre hiç giremedim. Siyanür, dün biraz bahsi geçti, ama burada biz uzman raporlarından öğrendiğimize göre -ki mahkemelere de bunları sunuyoruz zaten, sunduk- burada 26 milyon metreküp cevher var, kırıp elendikten sonra, kırma-eleme makinelerinden sonra küçük parçalar halinde yığın yapılıyor ve üzerinden fıskiyeleme yöntemiyle sodyum siyanür veriliyor. Bu, günlerce süren bir işlem. Siyanürle yıkanıyor bu toprak ve siyanüre geçiyor.

Bir de şu var: Türkiye'nin jeolojik yapısında altının bulunma karakteri mikroskobik tanecikli. Yani kayanın içinde parçalı değil, çok küçük, mikroskobik tanecikli olduğu için mutlak suretle... Bakın, altın madeni Türkiye'nin neresinde açılırsa açılsın, yüzde 90'ında böyle yapı. Yapı böyle olunca da siyanürden başka bir teknik burada mümkün değil. Siyanürle toprak yıkanıyor, altın zerrecikleri siyanüre yapışıyor, sonra bunu aktif karbon filtrasyonundan geçiriyorlar, Hindistan cevizi kabuğundan elde edilmiş mangal kömürü yapısındaki kömür bunu emiyor, bu solüsyonu ve elektrolizle katotta toplanan dore külçeyi alıyorlar. Üretim süreci burada bitiyor. Ama ondan sonra ne kalıyor; 26 milyon ton siyanürle yıkanmış çamur kalıyor, daha da ağırlaşmış olarak. Bu çamur, altına membran serdikleri çukurlara bırakılıyor ve orada işte etki başlıyor. Bu 26 milyon ton cevhere ulaşana kadar üzerinde yaklaşık 50 milyon metreküp hafriyat yapıyorlar, patlatma yapıyorlar. İşte orada da olan oluyor ve orada belirlenen 7 tür ağır metal açığa çıkıyor. O ağır metaller yağmur sularıyla, güneş gördüğünde buharlaşarak, hidrojenle yıkanmış o çamur hidrojen siyanür olarak buharlaşarak artık geri dönüşsüz tahribat ve kuşaklar boyu sürecek bir tahribat başlıyor ve devam ediyor. Ve üstelik burası Çanakkale'nin tek içme ve kullanma su kaynağı. Hayvanını da burada suluyor, 60 bin dekar buradan sulanıyor, Çanakkale merkeze bağlı. Çanakkale'nin burada yılda 10 milyarlık, kayıt dışını da sayarsak 10 milyarlık ekonomisi var. Markalaşmış, coğrafi işaretli ürünleri var. Türkiye'nin yaş meyve-sebze ihtiyacının yüzde 9'u buradan karşılanıyor. Onun için, hiçbir para bu geri dönüşsüz tahribatı karşılayamaz. Bu yüzden mücadele şart ve süresiz.

KÖMÜRSÜZ MUĞLA MÜCADELESİ

Serdar Denktaş & MUÇEP

Muğla Çevre Platformu adına tüm katılımcıları selamlıyorum.

Termik meselesinde, kömürle elektrik üretme meselesinde Türkiye'de en eski sorun bölgelerinden biri Muğla. Çünkü 40 yıllık bir sorun. 1979 yılında 3 tane termik santralin temeli atıldı; Yatağan, Yeniköy, Kemerköy termik santralleri ve 1982'den itibaren de fiili olarak bölgeye çok ciddi, hem ekolojik, hem toplumsal anlamda maliyet yüklemiş durumda. Hem bu mağduriyetin geçmişine ve günümüzde ne durumdayız ona bakmak istiyorum, hem de elbette bu soruna karşı mücadelede ne durumdayız onu aktarmak istiyorum.

Müsaadenizle, çok kısa, 1.5 dakikalık bir video yansıtmak istiyorum.

Evet, bu kısa videoyla giriş yapmak istedim; çünkü termik ve kömür sahalarının hemen dibinde yaşayan insanların dramını yansıtmak istedim. Onlar bu sorunu 40 yıldan beri yaşıyorlar ve süregiden bir mesele.

3 yıl önce kuruldu Muğla Çevre Platformu. Yaklaşık 2.5 yıl öncesinde de bir çalışma grubu, Kömürsüz Muğla Çalışma Grubu oluşturarak bu meseleyle ilgilenmeye ve sahada köylülerle iletişim halinde bu mücadeleye destek vermeye çalışıyoruz. Kömürsüz Muğla derken aslında bir hedefi de orada koyduk. Muğla'daki bu 3 termik santralin ve onları besleyen kömür sahalarının hepsinin kapatılmasını hedefleyen bir çalışmayı öngörüyoruz.

1979 yılında temeller atıldı, 1982 yılından itibaren de bölgenin hem tarihini, hem coğrafyasını değiştiren bir faaliyet başladı.

Şu gördüğünüz, aslında coğrafyanın nasıl değiştirildiğini gösteren bir fotoğraf. Az sonra rapordan da bahsedeceğim.

Biraz geçmişe bakalım, ne tür maliyetler getirdi ekolojiye, doğaya ve insan yaşamına?

Geçen süre içinde 5 bin hektar alan fotoğrafta gördüğünüz hale getirildi; yani artık doğal yaşamın tamamen bitirildiği, bir kratere dönüşen alanlar yaratıldı. Bu alanlar daha öncesinde insanların yaşam alanlarıydı, ormanla kaplıydı, zeytinlikler ve tarım alanlarıydı.

Bu arada, 2014 yılı aslında bir milat oldu, çünkü termik santraller özelleştirildi.

Bu rapordan az sonra bahsedeceğim, o rapordan alınan birkaç çarpıcı veriyi yansıtmak istiyorum.

O geçen süre içinde 360 milyon ton karbondioksit atmosfere salınmış, 9.5 milyon ton sülfürdioksit, 890 bin ton azot, 65 bin ton toz ve 28 ton cıva salınmış. Yani ortalama her yıl 1 ton civarında cıva doğaya salınıyor.

Yine kömür sahalarının içinde kalan alanlarda insanların yaşam alanları da yok ediliyor. Demin gördüğünüz köylüler, İkizköylüler, onlar köyleri kömür işletme sahası içinde yer alan ve köylerinin yok edilmesi tehlikesi altında yaşayan insanlardı, onların çığlıklarını dinledik. Şu ana kadar 8 tane köy yutulmuş durumda bu maden çukurları tarafından ve elbette ki sağlık sorunları yaşıyor bu insanlar. Sağlık sorunlarından önceki gün epeyce bahsedildi. Şimdiye kadar 45 bin insanın erken ölümüne yol açtığı tahmin ediliyor bu maden sahaları ve termik santrallerin.

Günümüze geldiğimizde, yani bu özelleştirme sonrası sürece de biraz bakarsak; verileri okuyabiliyorsunuz, isterseniz zamanı daha etkin değerlendirmek için okumayayım, ama şunu söyleyebiliriz: Sadece eko-

lojik bir maliyet değil, toplumsal bir maliyet de söz konusu. Özelleştirildikten sonra bu şirketler -bu arada, bu santralleri işletenler Bereket Enerji ve LİMAK- çok eski teknoloji, yani en eski teknoloji, 1979 yılında kurulan santraller, artık verimli çalışmaları mümkün değil, yani zarar etmek durumundalar. Dolayısıyla, özelleştirilirken devlet tarafından bunlara güvenceler de verilmiş. O yüzden geçen sene 187 milyon lira devlet bütçesinden bu şirketlere yardım yapıldı. Yani sağlığımızın bozulması, ekolojimizin bozulması yetmiyormuş gibi, ayrıca bir de cebimizden bu şirketlerin zararlarını ödemek durumunda kalıyoruz.

Bu böyle devam ederse, 30 yıl daha bunlara ömür biçiliyor, 30 yıl daha çalışırlarsa, 5 bin hektar zaten şu ana kadar yok edilmiş, daha 11 bin hektar Milas'ta, 7 bin 250 hektar Yatağan bölgesinde yine ormansızlaştırılacak, tahrip edilecek ve yok olan 8 köye 40 tane daha köy ilave olacak. Evet, doğaya salınan karbondioksit, sülfürdioksit, onlar da elbette ki yine devam edecek.

Yani mesele sadece bacaların filtresiz çalıştırılma meselesi değil, çok ciddi bir doğa tahribatı var, insanların mülksüzleştirilmesi söz konusu. Ne yazık ki termik meselesi konuşulurken bu kömür sahalarının işletilmesiyle ilintili sorunlar çok fazla ön planda olmuyor. Oysa bunları da birlikte düşünmek gerekiyor. O yüzden bu mücadeleyi kesinlikle termik santraller ve onları besleyen kömür sahalarının kapatılması şeklinde düşünmek gerekiyor.

Biraz mücadele süreçlerine bakalım. Dün Seyhan hocamız aslında bahsetti, o mücadele sürecinde yer alan insanlardan biri olarak. Gökova Termik Santraliyle başlayan mücadele aslında Türkiye'de ekoloji mücadelesi açısından da bir mihenk taşı. İlk toplumsal muhalefetin oluştuğu yıllar o yıllar. Bu arada, Gökova Termik Santrali o zamanki ismi, şimdi artık Kemerköy diye anılıyor.

Türklerindir 13 Ekim 1994 Çarşamba Kurucusu: Sedat Simavi 1896 - 1953

Gökova çalışacak

Çevrecileri eleştiren Enerji Bakanı Veysel Atasoy "İstemezükle bir yere varamayız. Kapatmak bir yana, yeni termik santrallar açacağız" dedi

Yer seçimi yanlış ama..

"Taş Devri derneği kursunlar"

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Veysel Atasoy

Hukuk mücadelelerine de bir göz atmak istiyorum. Birçok mücadele verildi, insanlar tarım alanlarını yitirdikleri için tazminatlar kazandılar falan, ama bu çok çarpıcı olduğu için bu örneği koymak istedim. Bu mücadelenin, toplumsal mücadelenin yükseldiği dönemde tabii ki hukuk mücadeleleri de verildi ve bu ekolojik tahribatları öne sürerek, 10 yurttaş adına, gönüllü avukatlar tarafından dava açıldı. Bu dava kazanıldı, Yargıtay da onayladı kararı ve termik santrallerin kapatılmasıyla ilgili bir karar çıktı. Ancak, o dönemki hükümet bu hukuki kararı tanımadı ve o zamanki Bakan, "Gökova çalışacak" dedi. Yani çok açık bir şekilde, hukuku tanımıyoruz dedi. Bunun üzerine mücadele devam ettirildi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) götürüldü dava ve AİHM de 2005 yılında Türkiye'yi mahkûm etti, tazminatlar ödendi, ama 2005 yılından beri 15 yıldır daha bu termik santraller çalıştırılmaya devam ediyor. Yani böylesine bir hukuksuzlukla da karşı karşıyayız.

Şimdi biraz günümüze gelerek, Muğla Çevre Platformu'nun da dahil olduğu daha güncel mücadelelere değinmek istiyorum.

Bu, bu yıl, temmuz ayı içinde demin gördüğünüz raporun hazırlandığı çalışmanın sonucunu sunduğumuz iki toplantı, Milas ve Yatağan'da. Rapor, Muğla Çevre Platformunun desteğiyle ucyuzelli.org.caneurope desteğiyle 2 yıllık bir çalışma içinde hazırlandı, çok zor koşullarda hazırlandı. Dün ve önceki gün de bahsedildi, en büyük zorluk veriye erişimdi. Çünkü ne Sağlık Bakanlığı'ndan, ne Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan verilere, ölçüm değerlerine ulaşmak mümkün değil. Özellikle termik santraller özelleştirildikten sonra ölçüm değerleri hiçbir şekilde paylaşılmıyor. Çünkü eğer paylaşılırsa santrallerin kapatılması gerekiyor. Çünkü özelleştirilme öncesinde sık sık inversiyon olayları olurdu, devlet tarafından işletildiği dönemde ve valilik zaman zaman kapatırdı santralleri; tabii, bu da çok ciddi maliyetler yüklüyor işletmeciye. O yüzden, çok kestirme bir yoldan, verileri paylaşmazsak inversiyon da olmamış olacak denildi ve 2014 yılından beri hiçbir inversiyon hadisesi yaşanmıyor bölgemizde, dolayısıyla da şirketler kârlarına hızlı bir şekilde devam ediyorlar.

Bu arada bu rapordan elimde 5-6 kopya var, ilgilenenlere verebilirim. Demin sunduğum rakamların tamamı bu çalışmadan alınmıştı.

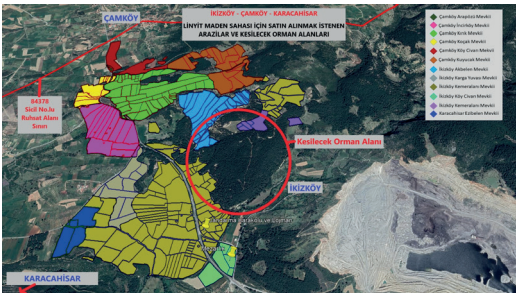

Bunlar, Milas ve Yatağan'da yaptığımız, halkın katılımıyla yaptığımız toplantılardan görüntüler.

Bu arada, yine bu yıl 27 Ağustos'ta bir gelişme daha yaşadık: Muğla'nın merkezinde Karabağlar dediğimiz bir yaylamız var, Türkiye'nin tek çukur yaylası olarak biliniyor. Aslında Muğla'nın kimliğinin çok önemli bir parçası Karabağlar Yaylası. Yani Diyarbakır için Hevsel Bahçeleri neyse, Karabağlar Yaylası da Muğla için o kadar önemli bir coğrafya. Ama öğrendik ki burası kömür havzası olarak belirlenmiş ve MTA burada kömür aramak üzere sondaj çalışmalarına başlamış. Bu, insanın aklının almayacağı bir şey. Yani burada bir termik santral de yok, en yakın termik santral Yatağan'da, 30 kilometre mesafede. Buradan çıkartılacak kalitesiz kömürün, linyitin ne amaçla kullanılacağı çok açık aslında. Yatağan ve Milas çevresinde kömür havzaları azaldıkça yeni sahalara ihtiyaç duyuluyor ve o kadar gözü dönmüş bir anlayış ki, Muğla'nın merkezinden kömür çıkartıp Yatağan'a götürmeyi öngörebiliyorlar.

Çok hızlı bir şekilde müdahale edilerek, Menteşe Kent Konseyinin çağrısıyla olay yerinde toplandık, basın açıklaması yapıldı ve çok çabuk bir şekilde sonucu da alındı, hemen AKP'li milletvekillerinin duyurusuyla öğrendik, bu proje durdurulmuş.

20 ve 23 Eylül tarihlerinde küresel iklim grevi etkinlikleri düzenledik. Bir tanesini demin videonun çekildiği alanda, Milas bölgesinde, diğerini de Yatağan'da yaptık.

Gördüğünüz, yuvarlak içine alınmış alan, aslında o demin gördüğünüz videonun çekildiği alan. Buradaki bu orman alanı, aslında o kırmızı çizginin içindeki bütün alan sağdan gelen, yani doğudan batıya doğru ilerleyen kömür sahasının genişleme alanı. O alan içerisinde köyler var, ormanlar var, tarım alanları var; bütün bu alanların hepsini yutacak şekilde o gördüğünüz kraterin genişleyeceğini düşünün. Öyle bir tehditle karşı karşıyayız. Ve biz savunma stratejimizi öyle belirledik; eğer bu ormanı kaybedersek bütün mücadeleyi kaybederiz dedik, o yüzden, ne olursa olsun bu ormanı korumalıyız dedik.

Gördüğünüz gibi, işaretlenmiş durumda ağaçlar, kesilmek üzere ve köylüler de kesinlikle bu ağaçları kestirmeyeceklerinin sözünü verdiler. Bu arada, geçtiğimiz hafta, bir hafta kadar önce gerçekten de ormanı kesmek üzere orman şefliği yetkilileri geldiler, köylüler ve Muğla Çevre Platformundan da arkadaşlarımızın katılımıyla bu engellendi. Ve hemen ertesi gün köylüler yine dilekçelerle orman şefliğine giderek kesinlikle bunu istemediklerini bildirdiler.

Bir sonraki etkinliğimizi Yatağan tarafında, Turgut bölgesinde, yine suç mahalli olarak belirlediğimiz alanda yaptık. Orada da yine basın açıklaması yaptık.

Bu arada, 23 Ekim'de Yatağan ve Milas köylüleriyle birlikte, yaklaşık 40 kişilik bir ekiple Ankara'ya, Meclise gittik. Köylüler taleplerini, bu santrallerin ve kömür sahalarının kapatılması talebini hem milletvekillerine, hem bakanlıklara, hem de Cumhurbaşkanına ilettiler. Basın açıklaması yapıldı yine Mecliste. Ve 658 imza toplamışlardı, onları ilettiler Meclise köylüler.

Bu arada, tabii ki güncel olan termik santrallerle ilgili EPDK düzenlemesinin değiştirilmesiyle ilgili yasa değişikliğine karşı da bir kampanya yürüttük, yine köylülerle birlikte. Maalesef bu düzenleme geçti Meclisten. Ama biz mücadeleyi tabii ki durdurmadık, Meclisten geçtikten sonra da hemen bir basın açıklaması yayınladık; bu sefer, Cumhurbaşkanına yönelik, veto etmesi talebimizi de yönelttik. Bilmiyoruz bizim talebimiz doğrultusunda mı veto etti, ama Türkiye'nin her yerinde bu mücadele veriliyor, biz de onun bir parçası olmaya çalışıyoruz, katkımız olduğunu umuyoruz.

Peki, ne istiyoruz? Demin de söyledim, biz bu termik santrallerin ve kömür sahalarının maliyetinin halkın sırtına yüklenmesine son verilmesini istiyoruz. Bölgemiz yeterince bu maliyeti ödedi, bu bedelleri ödedi, daha fazla ödemek istemiyoruz. Bu mesele sadece Muğla'nın meselesi ya da ulusal bir mesele değil. Biliyorsunuz, dünya artık bir iklim kriziyle karşı karşıya. Dolayısıyla, biz bu küresel iklim krizine de daha fazla katkıda bulunmak istemiyoruz; enerji verimliliğini ve doğa dostu enerji üretimini temel alan politikaların geliştirilmesini ve uygulanmasını talep ediyoruz.

Son söz olarak da, Murat Bey de sabah benzer bir cümle kurdu, ben de yineleyeyim: En temel enerji kullanmadığımız enerjidir.

EGE BÖLGESİNDE ENERJİ ÜRETİMİNİN ÇEVRESEL ETKİLERİ VE MÜCADELE ÖRNEKLERİ

Özer Akdemir & Evrensel Gazetesi

Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Bu sempozyumu düzenleyen arkadaşların da emeğine sağlık. 15 dakika çok kısıtlı, 30 slaydım var, yetiştirmeye çalışacağım.

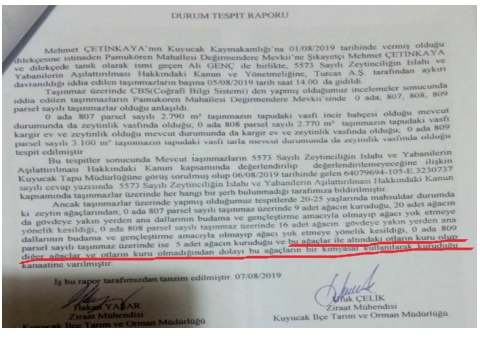
Jeotermal, bu dönem Ege Bölgesi'ndeki en önemli sıkıntılardan birisi. Özellikle Aydın, son yıllarda, belki 5-10 yıldır jeotermale karşı yoğun bir mücadele veriyor. Şimdi İzmir'e de sıçramış durumda; İzmir'de de 35 farklı parselde jeotermal sahası ihaleye çıkarılmak istendi, geçtiğimiz günlerde buna dönük bir mücadele süreci de başladı. Ama Aydın tam anlamıyla jeotermal belasını yaşıyor yıllardır.

Aydın topraklarının yüzde 80'i jeotermal sahalarının kullanımına açılmış durumda ve bu, Türkiye'de belirlenen jeotermal sahaların da yüzde 85'i aynı zamanda. Üretimde olan jeotermal sahaların yüzde 70'i Aydın'da ve yapılacak olan jeotermal santrallerin yüzde 80'i de yine Aydın'da. Aydın'daki jeotermallerin etkisine baktığımızda, kanser oranlarının çok yüksek bir şekilde arttığını görüyoruz. Bu rakamlar nereden? Bu rakamlar, Dr. Metin Aydın'ın hazırladığı bir rapordan. Aydın Tabip Odası eski Başkanıydı kendisi. Kendisi çalışırken o dönemde bu rakamları elde etmiş. Bakın, çok korkunç rakamlar. Aydın Devlet Hastanesindeki kansere bağlı ölümler 2008-2009 sürecinde yüzde 38 artmış. Yine Aydın Devlet Hastanesinde kansere bağlı ölümler Türkiye'deki tüm Sağlık Bakanlığı hastanelerine göre 2008 yılında yüzde 63, 2009 yılında yüzde 133 daha fazla meydana gelmiş. Şu rakamların korkunçluğuna bakın. Yine TÜİK verilerine göre, 2018 yılında Türkiye'de yaşayan her 195 kişiden, Aydın'da yaşayan 141 kişiden bir tanesi ölmüş. Yine 2018'de Aydın'da ölüm nedenlerine baktığımızda da ilginç rakamlar var. Türkiye ortalamasına göre Aydın'da dolaşım sistemi hastalıklarına bağlı ölümler yüzde 30, solunum sistemi hastalıklarına bağlı ölümler yüzde 38, kansere bağlı ölümler yüzde 15, toplam ölümler yüzde 28 daha fazla meydana gelmiş. Bunlar bir doktor arkadaşımızın, eski bir Tabip Odası Başkanı arkadaşımızın hazırladığı rakamlar. Peki, jeotermal santrallerden kazananlar kim? Burada çok ilginç bir veri var. Odalar ve Borsalar Birliği'nin en hızlı büyüyen şirketler yarışması diye bir şeyi vardı, Türkiye'de 100. Birinciye bakın, 2011-2013 yılları döneminde Maren Enerji -ki Aydın'daki o jeotermal enerji şirketlerinin en büyüklerinden birisi- yüzde 8.754 oranında büyümüş. Yani jeotermal şirketi, bir taraftan Aydın'ın tarımını, doğasını, suyunu zehirlerken, insanlarını öldürürken, kendisi de yüzde 8.754 oranında astronomik bir büyüme göstermiş.

Aydınlılar da, tabii, buna karşı yıllardır mücadele ediyorlar. Bakın, burada mücadele örneklerini, insanların çeşitli eylemlerinden örnekler görüyorsunuz.

Burada da havadaki hidrojen siyanürle ilgili rakamlar var.

DURUM TESPİT RAPORU

Mehmet ÇETİNKAYA'nın Kuyucak Kaymakamlığı'na 01/08/2019 tarihinde vermiş olduğu dilekçesine istinaden Pamukören Mahallesi Değirmendere Mevkii'ne İşikçeşteki Mehmet ÇETİNKAYA ve dilekçede tanık olarak ismi geçen Ali GENÇ ile birlikte, 5573 Sayılı Zeytincilğin Islahı ve Yabanilerin Aşılattırılması Hakkındaki Kanun ve Yönetmeliğine, Turcas A.Ş tarafından aykırı davranıldığı iddia edilen taşınmazların başına 05/08/2019 tarih saat 14.00 da gidildi.

Taşınmaz üzerinde CBS(Coğrafi Bilgi Sistemi) den yapmış olduğumuz incelemeler sonucunda iddia edilen taşınmazların Pamukören Mahallesi Değirmendere Mevkii'sinde 0 ada, 807, 808, 809 parsel sayılı taşınmazlar olduğu anlaşıldı.

0 ada 807 parsel sayılı 2.790 m² taşınmazın tapudaki vasfı incir bahçesi olduğu mevcut durumunda da zeytinlik vasfında olduğu, 0 ada 808 parsel sayılı 2.770 m² taşınmazın tapudaki vasfı kargir ev ve zeytinlik olduğu mevcut durumunda da kargir ev ve zeytinlik vasfında olduğu; 0 ada 809 parsel sayılı 3 100 m² taşınmazın tapudaki vasfı tarla mevcut durumunda da zeytinlik vasfında olduğu tespit edilmiştir.

Bu tespitler sonucunda Mevcut taşınmazların 5573 Sayılı Zeytincilğin Islahı ve Yabanilerin Aşılattırılması Hakkındaki Kanun kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğine ilişkin Kuyucak Tapu Müdürlüğüne görüş sorulmuş olup 06/08/2019 tarihinde gelen 64079694-105-E.32307237 sayılı cevap yazısında 5573 Sayılı Zeytincilğin Islahı ve Yabanilerin Aşılattırılması Hakkındaki Kanun kapsamında taşınmazlar üzerinde her hangi bir yerli bulunmadığı tarafımıza bildirilmiştir.

Ancak taşınmazlar üzerinde yapmış olduğumuz tespitlerde 20-25 yaşlarında mahsuldar durumda ki zeytin ağaçlarından, 0 ada 807 parsel sayılı taşınmaz üzerinde 9 adet ağacın kuruduğu, 20 adet ağacın da gövdeye yakın yerden ana dallarının budama ve gençleştirme amacıyla olmayıp ağacı yok etmeye yönelik kesildiği, 0 ada 808 parsel sayılı taşınmaz üzerinde 16 adet ağacın gövdeye yakın yerden ana dallarının budama ve gençleştirme amacıyla olmayıp ağacı yok etmeye yönelik kesildiği, 0 ada 809 parsel sayılı taşınmaz üzerinde ise 5 adet ağacın kuruduğu ve bu ağaçlar ile altındaki otların kuru olan diğer ağaçlar ve otların kuru olmadığından dolayı bu ağaçların bir kimyasal kullanılarak kurutulma faaliyetine yarıtmıştır.

İş bu rapor tarafımızdan tanzim edilmiştir. 07/08/2019

Ziraat Mühendisi

Kuyucak İlçe Tarım ve Orman Müdürlüğü

Şu belge Değirmendere Köyü'nün. Ki bu köylüler şu an hâlâ nöbetteler. Değirmendere köylülerinin, köyün hemen yakınında, en yakın eve 30 metre uzaklıkta yapılmak istenen jeotermal kuyusuna karşı verilen mücadelede şirketin aldığı arazideki zeytinlikleri asitle kuruttuğuna dair ilçe tarım müdürlüğünün hazırladığı rapordan, resmi rapor. Köyün kadınları da mücadele ediyorlar.

Şu fotoğraf ise aslında bir itiraf. Şirketlerin çektikleri suyu normalde yere basmaları lazım jeotermal teknolojisinde. Ama bakın, burada öyle yapmıyorlar, dereye salıyorlar, Menderes'e veriyorlar, bunu da ilan etmişler gördüğünüz gibi: "Su sıcaktır ve yakıcıdır" diye tabela asılmış derenin kenarında. Yani bu bir itiraf artık, bundan farklı bir yorum çıkarmak olanaksız.

Evet, Değirmendere köylülerinden bahsettim, gece gündüz nöbet tutuyorlar, nöbet çadırları bunlar. Yani 70-80 yaşında insanlardan, 90 yaşında insanlardan, işte Rüzgâr bu çocuğun adı, çocuklara kadar insanlar yaşam nöbeti tutuyorlar, yaşam alanlarını korumaya çalışıyorlar.

Aydın bölgesi incir ve zeytinin anavatanı olarak bilinir, geçim kaynaklarının büyük çoğunluğu da incir ve zeytin tarımına dayalıdır. Şimdi bakalım orada durum ne.

İzmir Ticaret Borsası, 2019 yılında yaptığı açıklamada, incirde sıfır olması gereken kükürt oranının yüzde 15 çıktığını; üstelik sadece incir değil, zeytin ve patlıcan gibi çok sayıda ürünün de bu durumdan olumsuz etkilendiğini ortaya koymuş.

Tüm bu kirliliklere bağlı olarak da incir 2016 yılında İtalya'da en tehlikeli ikinci ürün olarak ortaya konulmuş.

Şu gördüğünüz fotoğraf Alangüllü bölgesinden. Şu arkada, belki dumanını görüyorsunuzdur, jeotermal enerji santraline 100-200 metre uzaklıktaki bir zeytin ala-

nı. Bu bölgede bulunan zeytinlerin tamamı kurudu. İncirler de kurumak üzereydi. O ağaçlar orada hâlâ duruyor. Yani aslında bir çevre katliamı müzesi gibi o ağaçlar orada sararmış-kurumuş bir şekilde hâlâ duruyor. Nedeni de çok açık; hemen dibinde jeotermal enerji santrali var.

Peki, suya etkisi ne? Dediğimiz gibi, jeotermal şirketleri suları çekiyorlar, ama bunu normalde yere basmaları gerekirken, yapmıyorlar bunu, nehirlere veriyorlar. İşte görüyorsunuz, balık ölümleri. Menderes Nehri de Türkiye'nin üçüncü kirli nehri olmuş durumda.

Geçelim başka bir konuya. Dün de değinildi, rüzgâr enerji santralleri meselesi. Tanay hocam dört farklı faktörden, sözleşmelerden, konutlara yakınlığından bahsetti, ama Türkiye'de bunların hiçbirisi uygulanmıyor. O yüzden, böyle olsa böyledir demek de bana çok anlamlı gelmiyor.

Bakın, bu, Karaburun'dan bir fotoğraf. Hemen evlerin dibinde. İnsanların geçim alanları artık ellerinden alınmış durumda, hatta köyleri ellerinden alınmak üzere. Yaylaköy, RES'lerin en yoğun olduğu bölge; 70 yıl önce hazırlanan bir rapora dayanılarak afet bölgesi ilan edildi ve taşınmak isteniyor. Yani bu RES'lerin en yoğun olduğu yer. Zaten RES şirketinin müdürü de, "Yahu, 20 yıl sonra Yaylaköy diye bir şey kalmayacak" diye köylülere kendisi de itiraf etmişti daha önceleri.

İşte bu insanlar da, Karanburunlular da Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü önünde çeşitli eylemlerle seslerini duyurmaya çalışıyorlar.

Yine Çine'de, Urla Ovacık'ta da RES mücadeleleri var. Çine, Madran Dağı'nın 1700 metre tepesinde, insanların su aldıkları alanın ortasında yapılmak istenen RES'e karşı köylüler günlerce direndiler, jandarma-polis köylülere 1700 metrede gaz sıktı, dövdü, iki köylüyü tutukladı. Nöbet tuttular; bakın, burada nöbet yeri yazıyor, dağın tepesinde.

Burada İzmir'in çeperindeki son ormanlık alanlar Urla'da ve bir RES'in kapladığı, tahrip ettiği alanı görüyoruz. Tamamı ormanlık bu alanın. Ve böyle onlarca RES dikiliyor bu bölgelere.

Soma Yırca termik santral mücadelesini çoğunuz duymuşsunuzdur. Burada bir termik santral vardı, şu bölgede bir termik santral yapmak istediler. Bu bölge Yırcalıların ellerinde kalan son zeytinlik alan. Burayı ellerinden alıp termik santral dikmek istediler. Orada zaten tarımı bitirmiş durumdalar; Soma'da tarımı bitirip insanları yerin altına işçi olarak, madenci olarak sokuyorlar ve daha sonra da iş cinayetlerinde öldürüyorlar. Ve köylülerin nöbetleri sonrasında da, biliyorsunuzdur, akşam vakti çıkan mahkeme kararını önceden öğrenerek, köylüleri döve döve kelepçelediler ve 6 bin 600 tane zeytin ağacını kestiler. Tabii, köylüler yılmadı, o 6 bin 600 zeytin ağacının yerine çok daha fazlasını diktiler, ama giden gitti.

Sadece Ege değil dedim, başka yerlerde de benzer şeyler var. Ben gözden ve gönülden ırak tutulanlar diyorum, özellikle tutuyorlar. Gerçekten de Türkiye'nin gündemine pek girmiyor. Yaklaşık 1.5 ay önce gittik biz, Silopi'de termik santral. İki korucu beldenin ortasına yapılmış; zaten girmek bir dert, çıkmak bir dert, son derece yoğun bir güvenlik önlemi alınmış, kimse konuşmuyor beldede, çocuklar fotoğraf makinesini silah sanıyor, böyle bir psikolojik ortam var ve termik santralin hemen dibine de bir okul yapmışlar. Silopi'de durum bu. Ve bunlar Türkiye'nin gündemine ne yazık ki gelmiyor.

Yine Sivas Kangal'da bir köye gittik, Mağara diye bir köy. İşte köy burası. Burası da "Kül Dağı". Rüzgar estiğinde köye doğru eserse köyün üstüne geliyor kül, öbür tarafa eserse öbür köyün üzerine geliyor. Burası da Hamal Köyü. Su havzasının üstüne kurulmuş termik santraller. Biz gittiğimizde

su yoktu, günde sadece 1 saat su veriliyor köye. Böyle ortamlarda, susuz, tarımları ellerinden alınmış, geçim kaynakları ellerinden alınmış bir bölgede insanlar yaşamaya çalışıyorlar.

İşte burası da Afşin Elbistan Termik Santralinin olduğu bölge. Bu, Mahsuni'nin bir türküsüdür, "Dumanlı dumanlı oy bizim eller" diye, ama tabii, Mahsuni bu termik santralden bahsetmiyordu bu türküyü yaktığında, o zaman bu duman yoktu herhalde, dağın dumanından bahsediyordu, ama şimdi gerçekten duman duman Afşin Elbistan. Berçenek'e de çok yakın termik santral, birkaç kilometre. Yanında Çolhan kasabası. Yani termik santral sanki kasabanın bir evi gibi, o kadar yakın yani, hemen dibinde, içinde neredeyse.

Bu öykü çok ilginç, uranyumla ilgili. Dün biraz bahsetti Kayıhan hocam, Manisa Köprübaşı'nda 40 yıl önce yapılan uranyum sondaj ve madenciliğinin etkileriyle ilgili bir durum. Biz aslında bu öyküyü biraz tesadüfen öğrendik. Uzun aslında, ama biraz anlatmak istiyorum.

Şurası Kasar Köyü, Kasar Köyü'nün hemen yanında, hiçbir önlem alınmamış, hiçbir tabela yok, 1 kilometre dibinde bu uranyum madenciliği yapılmış ve terk edilip gidilmiş, 40 yıl önce. Dokuz Eylül Üniversitesi ve Çevre Mühendisleri Odası'ndan Enver Yasef Küçükgül ve jeofizik mühendisi Erhan İçöz tarafından bu bölgede limitlerin 140 katı radyasyon ölçümü yapıldı şu cihazla. Daha sonra bunun literatür taramasını, araştırmasını yaptığımızda, bu kirliliğin raporlandığını, 2009 yılında Prof. Dr. Ahmet Şaşmaz tarafından TÜBİTAK destekli bir çalışmada raporlandığını ve ilgili bütün birimlere, bakanlıklara gönderildiğini, o bölgedeki sularda, ürünlerde, toprakta, havada vesaire uranyum kirliliği ölçümü yapıldığını ve bunun raporlanarak bildirildiğini öğreniyoruz. Sadece Ahmet Şaşmaz'ın değil, aslında 10 farklı raporla bu kirliliğin kanıtlandığını görüyoruz. Ama işte bu 10 farklı raporun hiçbir şekilde gereğinin yapılmadığı, bu bizim yaptığımız, daha doğrusu hocaların yaptığı, benim de çekimlerini yaptığım ölçümlerden sonra ortaya çıktı ve Türkiye Atom Enerjisi Kurumu son derece normal dedi buradaki duruma, doğal uranyum yataklarında bu tür şeyler olurmuş.

Bu da Kisir Köyü. Kasar Köyü, Kisir Köyü, isimleri de benziyor. Kisir Köyü, Söke'de bir yer. Aynı şey burada da yapılmış; 40 yıl

önce uranyum sondajları yapılmış, sonra çekip gidilmiş, köylülere de "Taşlara sakın dokunmayın" denilmiş. Köylülere dokunmayın denilen taşlarda yapılan incelemede limitlerin 500 katı, belki de daha fazlası radyasyon tespit edildi. İnsanlar kanserden ölüyor, Kisir köyünün adı artık Kanser Köyü olmuş. Zaten bizim oraya gitmemizin nedeni de, bu kanser olayları nedir ne değildir diye muhtarın bir daveti üzerineydi, Hayat televizyonunda, "Çepeçevre Yaşam" programında ve o şeyden sonra bunlar ortaya çıktı, yani orada da bir uranyum sondajının yapıldığı. Bizi gezdiren Yusuf ağabey de şu an kanserle mücadele ediyor. Ve 3 tane ölçüm yapıldı, 3 farklı yerden 3 farklı cihazla ve hemen hemen aynı değerler çıktı, çok yüksek radyasyonlar tespit edildi.

GÜNLÜK
evrensel
KANSER KÖY'DE ÖLÜMÜ ÖLÇTÜLER
Üç farklı ülkeden üç bilim insanı, üç ayrı cihaz... Ama sonuçlar aynı. Adı Kanser Köy olarak geçen Kisir'de radyasyon oranı normalin 450 katı çıktı. Bilim insanları kanserden ölümlerin hızla arttığı köy için afet bölgesi dedi.
ÖLÇÜM YAPILAN GÜN CENAZE VARDI
BÜYÜK BİR SORUMSUZLUK ÖRNEĞİ

Greenpeace de bu haberlerden sonra gitti o bölgelerde araştırmalar yaptı. Yurtdışından getirdiği uzmanlarla yaptığı araştırmada benzer sonuçlara ulaştı. Ki bu araştırmayı da 1 yıl sakladı, onu da söyleyeyim. 1 yıl sakladı ve biz ancak 1 yıl sonra ulaşabildik bu araştırmaya. Radon 222 gazı, musluktan akan suda Radon 222 gazı 24 kat fazla tespit edildi. Aynı zamanda köye 2.5 kilometre uzaklıktaki yaylada da 35-40 katı radyasyon olduğu tespit edildi.

	A	B	C
Brüt alfa aktivitesi (Bq/l)	0,07 ± 0,04	0,20 ± 0,09	0,41 ± 0,11
Brüt beta aktivitesi (Bq/l)	0,42 ± 0,07	0,41 ± 0,07	1,04 ± 0,16
Potasyum (mg/l)	2,95 ± 0,12	4,06 ± 0,17	3,64 ± 0,15
Potasyum 40 (Bq/l), hesaplanan	0,081 ± 0,003	0,112 ± 0,005	0,100 ± 0,004
Atık brüt beta aktivitesi (Bq/l) (K40 çıkarıldıktan sonra)	0,34 ± 0,06	0,30 ± 0,06	0,94 ± 0,15

Uranyum (c)
Uranyum 238 (µg/l), Hesap. Uranyum 238 aktivitesi (Bq/l), Uranyum 235 (% uranyum 238)

	A	B	C
Uranyum 238 (µg/l)	3,8	11,0	13,5
Hesap. U238 aktiv. (Bq/l)	0,048	0,138	0,17
Uranyum 235 (uranyum 238%)	0,071	0,072	0,071

Hukuk. Hukuk aslında bu sempozyumda biraz az tartışıldı diye düşünüyorum; bu meseleye dair sunum yapacak arkadaşımız rahatsızlanmış, gelemedi.

Hukukla ekoloji mücadelesi nereye kadar gider diye hukukçulara sorduğumuzda, bir yere gitmiyor dediler. Hukuktan umudunu kesmiş hukukçular olarak bunu söylüyorlar. Hukukun talanın kılıfı haline getirildiği bir iklimden, hukuksuzluktan bahsediliyor.

Ve Artvin'de işte "Hukuk yoksa kütük var" diye Cerattepe'ye bu kütüğü koydular. Ama bu kütüğü de çaldılar maalesef. 2015'ten bu fotoğraf. 2017, o kütüğü de çaldılar ve 7 ilin polisiyle, jandarmasıyla da Cerattepe'ye çıktılar, şu anda orada maalesef altın madenciliği işletmeciliği yapılıyor.

Son sözü tabii ki direnenler söyler.

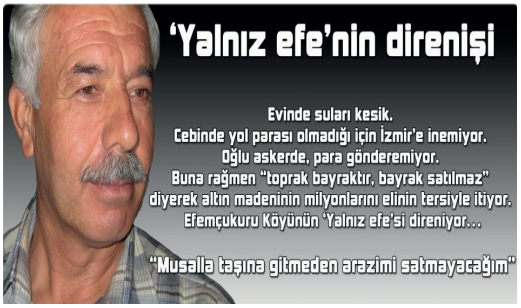

Bunlar Kışladağ köylülerinin mücadelesi.

Bunlar da Kulahisar köylülerinin mücadelesinden fotoğraflar.

Bazen deniliyor ya, çok sayımız yok; ama bir kişinin mücadelesi bile kazanım sağlayabiliyor. Efemçukuru altın madeni İzmir'in içme suyu havzasında işletiliyor ve Ahmet Karaçam o altın madenine karşı direnen tek köylü.

Ahmet ağabeyin direnişi nedeniyle yasayı değiştirmek zorunda kaldılar. Zaten hukuksuz olan durumu iyice hukuksuzlaştırdılar; 200 metrelik sağlık koruma bandını 100 metreye çekerek madenin çalışmasına olanak sağladılar. Bazen bir kişinin direnişi bile umudu diri tutmamız için yetiyor. Kendisi de zaten "Yalnız Efe" olarak biliniyor.

Evet, direnmenin yaşı yok, artık benden geçti falan dememek gerekiyor. İşte Yavuz Bozkurt amcamız, 2 yıl önce öldü, 85 yaşında, son nefesine kadar zeytinliklerini taşocağına karşı korumak için direndi. Erzade nenemiz 90 küsur yaşında, 97 yaşında, Artvin Cerattepe mücadelesinde, hâlâ o mücadelenin içerisinde. Muammer Arbul amcamız Turgutlu Çaldağ nikel madeni mücadelesinde, hâlâ devam ediyor mücadeleye.

Gerzelilerin mücadelesini hepiniz duymuşsunuzdur. Son derece kararlı bir mücadeleyle Türkiye'nin dördüncü büyük sermaye grubunu o bölgeden gönderdiler, termik santrali yaptırmadılar. Gezi sürecinden 1 yıl önce yapılan olaylar, bakın, 24 saat o bölgede direndi insanlar ve kazandılar.

Tire Başköylüler geçtiğimiz yıl jeotermal enerji santraline karşı çok önemli bir direniş gösterdiler ve 2 ayda püskürttüler; ama bütün köy bir mücadelenin içerisindeydi.

İşte Kızılcaköy. Bu fotoğraf Kızılcaköy'de çekildi. 1 yılı aşkın bir zamandır direniyorlar,

yine jeotermal enerji santraline karşı direniyorlar.

Şimdi Kızılcaköy'de, dün aldık bu haberi, ÇED raporu iptal edilmişti, yeni ÇED verilmiş. Artvin'de, Kızılcaköy'de daha önce kıyamet kopmuştu, tekrar bir kızılca kıyamet kopabilir, Kızılcaköy'ü o alana çekmeye çalışıyorlar.

Evet, son slaytım bu. Tek çare birlikte mücadele ve direniş. Kızılcaköylü kadın tek başına gibi görünüyor, ama yerel mücadeleler tek başına kaldığı durumda kaybediyorlar çoğu zaman. Bunun için birleşmek gerektiğini düşündük ve 2 yıl önce, yaklaşık 2 yıl önce Ekoloji Birliği kuruldu. 65 tane ülkenin değişik yerlerinden yerel ekoloji örgütlerinin birliği; mücadeleyi, dayanışmayı, ortak mücadeleyi örmeye çalışıyor.

TEK ÇARE BİRLİKTE MÜCADELE VE DİRENİŞ...

ENERJİ KİMİN İÇİN?

Yusuf Gürsucu & Yeni Yaşam Gazetesi

Ben, Yeni Yaşam gazetesi ekoloji editörüyüm. Yaklaşık 8 yıldır özgür basında ekoloji editörlüğüne devam ediyorum. Buraya gelirken de gazetemiz Yeni Yaşam'da arkadaşlarımızın hepsi sempozyumu selamladıklarını belirttiler, bunu iletmek isterim öncelikle.

Burada 2009 yılından bir fotoğraf var. 2009 yılı, neoliberal politikaların aslında yıkım ya da değişime uğradığı bir yıl olarak görülmekte. O dönemden sonra su ve enerji politikalarında çok ciddi bir değişim yaşandı. Yani sermaye, üretim süreçlerinde ihtiyaç duyduğu enerji ve su ihtiyaçlarını bir birikim yolu olarak değerlendirmeyi seçti ve bütün dünyada inanılmaz şekilde su metalaştırılır, ticari bir mal haline getirilirken, enerji üretimleri de yine büyük tekellerin, şirketlerin bu enerjileri üreterek elde ettikleri birikim yolunu yaratmış oldu.

Türkiye'de mevcut iktidarların tamamı sermaye kesimlerinin bir kolaylaştırıcısı, bir hizmetkarı işlevi görüyor. Bugüne kadar alınan bütün kararların tamamında bunu görmek mümkün. İşte bugün 91 bin megavata ulaşan bir enerji kapasitesinden söz ediyoruz Türkiye'de, bunun da ortalama 25 ile 35 bin arasında bir gücü kullandığını biliyoruz, yani Türkiye'de en fazla bu düzeyde kullanılıyor. Birkaç kez 45 binlere falan ulaştığı biliniyor; fakat mevcut haliyle çok ciddi bir fazlalık var. Bunun nedeni ne olabilir?

Biliyorsunuz, Avrupa Birliği'yle yapılan görüşmelerde bazı fasıllar, sayfalar hazırlandı, bazı fasıllar geçildi falan filan, en son enerji faslının görüşme dönemine gelindiğinde yaşanan krizle birlikte bu süreç kapandı.

Türkiye'de bu enerji yatırımlarına giren bütün şirketlerin ya da mevcut hükümet yapısının aslında ilgisini çeken şey, üretilen enerjiyi dışa pazarlamak. Avrupa Birliği'nden bu anlamda bir beklenti içindeydiler. ENTSO-E denilen, Avrupa'da bütün ülkeleri birbirine bağlayan Avrupa Elektrik İletim Birliği, yani serbest elektrik ticareti var ve buna üye oldu Türkiye o enerji faslından önce. Enerji nakil hatlarını enterkonnekte sistemde Avrupa Birliği'yle entegre etti ve bütün altyapı tamamen hazırlandı. Fakat yaşanan süreç bunun önünü tıkadı. Ve Türkiye bu enerji yatırımlarını yaparken, sadece Avrupa Birliği'ne satmak değil, çevre ülkelere de bu enerjiyi satmak gibi birtakım hedefler içinde hareket etti. Bugün bir tek Silopi'de Karadeniz Enerji ve Ciner'in termik santralleri Irak'a enerji satıyor, bunun dışında Türkiye'den yurtdışına bir enerji satışı söz konusu değil. Burada önümüze çıkan bir sorun oluyor tabii, onlar için de; bu kadar büyük bir kapasite varken, bu kapasitenin pazarlanamayışı onlarda büyük bir sıkıntıya yol açtı.

Dün mü, bu sabah mı bilmiyorum, bir arkadaşımız söz etti, sanırım CHP Milletvekili arkadaşımız söyledi, Türkiye'de dönem dönem çökmeler oldu, enerji kesimleri falan oldu, 2-3 yıl önce. Bu enerji kesimleriyle ilgili işte hatalı enerji politikaları falan, deneyimsizlik ve benzeri birtakım gerekçeler ortaya konuldu, ama asıl gerekçesi gözden kaçırıldı; asıl gerekçesi, enerji üreten şirketlerin ve dağıtım şirketlerinin el ele vererek Hükümeti belirli noktada bir politikaya zorlamak için bir eylemiydi. O günlerde basında biz bu şekilde işledik, benzer başka bakış açıları da vardı. Ve onun ardından mevcut hükümet, kapasite bedelleri adı altında, bu şirketlere, üretmedikleri elektrik için, yani atıyorum, 1000 megavatlık bir termik santral sahibi şirket, bunun 300 megavatını ticarileştirirken, yüzde 30'unu üretebilirken, yüzde 70'i için para istiyor. Çünkü alım garantileri verilmiş bu şirketlere, yani bu yatırımı yaparsan senden bu enerjiyi satın alacağım diye söz verilmiş ve bu sözler sonrası, yani bu eylemle birlik-

te hükümet adım atmak zorunda kaldı ve 2 yıldır, kapasite bedelleri adı altında, bu şirketlere, üretmedikleri, hiçbir şey yapmadıkları enerji bedellerini ödüyor. Geçen ay ödedikleri bedel 192 milyon liraydı. 39 şirkete 192 milyon lira para ödendi. Önümüzdeki yıl 2 milyar 100 milyon civarında bir ödeme öngörülüyor.

Türkiye'de enerji açığı var mı? Biraz önce aslında söyledik, yok, yani Türkiye'de bir enerji açığı yok. Ama bu bağlamda bizi öyle bir tartışmanın içine itiyorlar ki, biz bu algıyı kaybedip, gerçek algımızı bir kenara itip, küresel iklim değişimi ve dünyada yaşanan ekolojik kriz nedeniyle termik santral ya da karbon salımı yapan doğalgaz ya da farklı santrallerin terk edilmesi ve bunun yerine rüzgar ve güneş enerjilerinin sisteme eklenmesinden bahsediliyor, yani bu konuda ciddi bir çalışma var Türkiye'de. Bizim 2-3 gündür yaptığımız oturumlarda da bu konuda çok vurgular yapıldı. Hatta bizim TMMOB'nin kitapçıklarında da bu yer alıyor. Fakat dünyada şu anda iklim değişimi, yaşanan ekolojik krizin sadece bir göstergesi. Dünyada sadece iklim değişimi yaşanmıyor, ekosistem tamamen çökmüş durumda. Çünkü sermaye doğayı bir hammadde deposu olarak algılar ve bütün birikimini onun üzerinden sağlar. Yani doğanın her karış toprağı sermaye tarafından... Bugün artık ayak basılmamış alan ya da ayak basılmamış bir topraktan söz etmek olanaksız. Yani her tarafı içermiş durumdalar ve her yerde maden ve benzeri, yani neye ihtiyaçları varsa bu bağlamda doğayı altüst ederek birikimlerini bağlama süreçlerini işletiyorlar.

Bu süreçte dünyada yaşanan ekolojik krizi düşündüğümüzde, böyle giderse, yani öngörüler, iklim üzerine yapılan öngörüler var, ama çok uzun bir ömrü kalmadığını söylemek gerekiyor. Çünkü su havzaları tamamen yok olma sürecinde, azalıyor; buna bağlı olarak halklar susuzluktan ve tarım yapamayarak açlıktan kırılmaya başladı. Bugün 1 milyar 200 milyon insan suya ve gıdaya erişemez durumda. Bu, ciddi bir problem dünya için. Bu, sanırım 15-20 yıl, belki 30 yıl içinde bizim bölgemizi de kapsayacak biçimde genişleyecek.

Bana göre, enerji üretim süreçlerini devam ettirmenin temel nedenlerinden biri de kapitalizmin aşırı üretim ve tüketim politikalarını sürdürmek. Çünkü o üretmez, aşırı üretmez, aşırı tüketimi sağlamazsa var olamaz ve bu varoluşu sağlamak için de belli adımlar atıyor. Dünyada bu iklim değişimine yönelik ciddi tepkiler ortaya çıktı ve bu etkiler tabii ki sermaye kesimlerini de çok yakından ilgilendiriyor. Buna bağlı olarak Türkiye'de belli politikalar gündeme geldiğinde, "rüzgar-güneş bize yeter" bağlamında ortaya atılan politikaların arka planında yeşil hareket var ve bu yeşil hareket Almanya merkezli bir hareket. Ve Almanya bugün termik santralleri ve nükleer santralleri kapatma sürecini ortaya koyarken, aynı zamanda sermayesine yeni bir alan açıyor. Bu yeni alanı büyütmek için de bu tip faaliyetlere ihtiyacı var.

Yani Almanya şu anda enerji anlamında emperyal ya da gelişmiş kapitalist ülkeler içinde en önde giden bir ülke ve buna hazırlık yapıyor. Tabii, biz de onun bazı eller üzerinden yaptığı propagandalara aldanarak, nükleere hayır, termiğe hayır derken, rüzgarı ve güneşi savunabiliyoruz. Tabii ki savunabiliriz, bu başka bir şey; ama bizim ürettiğimiz enerji eğer bütün dünyada biraz önce söylediğim ENTSO-E gibi bütün Avrupa'da dolaşan enerji nakil hatları gibi, Türkiye'de de bütün enerji nakil hatları kendi içinde entegre ve bütün üretilen enerji bu enerji nakil hatlarına salınıp pazara sunuluyor, yani bir ticari meta olarak sunuluyor. Biri ondan alıyor, biri bundan alıyor, kullanıyor falan filan. Bir birikim süreci yürüyor burada.

Böyle bir sürecin içinde enerjiyi neyle ürettiğimiz tabii ki önemli, ama sonuç olarak ekolojik krize bir yanıt bulabileceğine inanmamız çok zor, bence inanmayalım. Tercihimiz tabii ki temiz enerji diye nitelenen enerji santrallerinden yana olsun. Ama enerji kooperatifleri dün tartışıldı, Avrupa'dan örnekler verildi. Avrupa'da, Almanya özellikle bu konuda önde ve Almanya'nın yaptığı şu: Güneş panelleri ve buna bağlı invertörler ve benzeri cihazları üreten merkezi bir alan haline gelmek isteyen Almanya, bu tüketimleri artırmanın bir yolu olarak kooperatifleri destekledi, ev

çatılarına bu panellerin konularak evlerde üretilen enerjinin sisteme basılmasını falan sağladı. Fakat sadece sisteme basılmasını sağladı. Yani kapitalist sistem olduğu gibi çalışıyor bu bağlamda.

Örneğin dün örnekleri verildi, Bursa Nilüfer Belediyesi bir kooperatifi kurdu, enerji kooperatifi ve Çanakkale'de bir alan aldı. Bu alanı aldı, kooperatif orada enerji üretip, kooperatif üyelerine bedel mi ödeyecekler, nasıl bir becayiş işlemi olacağı, orası zaten çok kapalı. Bu adımı atmaya çalıştı, yapmaya çalıştı; ama çıkan birtakım yasalardan dolayı yapamadı ve şu anda atıl kalmış durumda ve şu anda bunu hayata geçirebilmiş kimse de yok. Geçirirse ne olur? Çok ortaklı bir şirket olur, yani bunun dışında bir anlam içereceğini düşünmüyorum. Ama şu çok önemli: Oturduğumuz evde ya da bulunduğumuz köyde, kasabada ve benzeri alanlarda, ihtiyaç duyduğumuz elektriği, sisteme basmadan, kendimiz üretip, kendimiz kullanma gibi birtakım perspektiflerle tabii ki böyle spesifik çözümler olabilir; ama nihai olarak bu kapitalizm çözülmediği sürece, yani kapitalizmin bu azgın saldırıları çözülmediği sürece enerjiyi neyle üretirsek üretelim, maalesef, sonumuz karanlığa doğru gidiyor, bunu görmemiz gerekiyor.

Su meselesi var. 1000 megavatlık bir enerji santrali tam kapasiteyle çalıştığında saatte yaklaşık 7000 metreküp su tüketiyor.

Bu kapasite bedellerine dönecek olursak; şu anda, hükümet, özel kesimlere, özel sermaye yatırımlarına alan açmak için kamunun elindeki bazı santralleri çalıştırmıyor; çalıştırdıkları da bölgesel anlamda, yani ihtiyaçlar temelinde çalıştırdığını izliyoruz. Örneğin Bursa'da 2 bin 200 megavat gücünde bir doğalgaz çevrim santrali yapıldı 10 yıl önce, daha çakmağı çakmadılar orada; devlete ait bir enerji santrali, çalışmıyor. Ama Orhaneli'nde bacasız bir şekilde yıllardır çalışan bir termik santral var, o özelleşmişti ve buna bir engel yok, o çalışıyor, ama Bursa'daki doğalgaz santrali çalışmıyor. Bunu da hükümetin enerji politikalarındaki tutumunu göstermek adına söylemek istedim.

Su meselesi deyince, bizim bölgemizde, burada çok ciddi bir sorun bu. Geçtiğimiz günlerde, Mardin'de 1453 köylünün elektrikleri kesildi. Su birliklerinin sürekli elektrikleri kesiliyor. Hatta daha önce burada Diyarbakır Sular İdaresinin elektrikleri kesilmişti. Ve burada DEDAŞ denilen bir şirket var, adeta bir baş kesen. Peki, bu gücü nasıl alıyor, nereden alıyor diye baktığımızda; aslında devletin bölgeye yönelik politikalarının bir parçası. Yani devlet ne yapıyorsa burada bize, nasıl davranıyorsa, nasıl özgürlüklerimizi kısıtlıyorsa, bu bağlamda bunu da bir silah aracı olarak kullanıyor; terbiye etmek için elektrikleri kesiyor, onu topraksız bırakmaya çalışıyor, onu üretim dışına itmeye çalışıyor ve o arazileri farklı amaçla kullanmak gibi birtakım hedefleri var.

Kıbrıs'a bir su boru hattı döşendi, milyar dolarlık bir yatırımla. Kıbrıs'a döşenen bu su boru hattının şu anda Kıbrıs'a dağıtımı planlanıyor. Fakat Kıbrıs'ta yaklaşık 1-1.5 yıl bu su boşa aktı. Çünkü Türkiye diyordu ki bu suyu ben pazarlayacağım. Aslında bu su giderken, "Biz oradaki yurttaşlarımızın su ihtiyacını karşılayacağız, hiçbir ücret talep etmiyoruz" diyerek yapmıştı; fakat pazarlıklarda ciddi sıkıntılar yaşadılar. Şu anda vardıkları, uzlaştıkları nokta, Türkiye derken bir şirketten söz etmek gerekiyor, çünkü Türkiye bir şirkete devredecek bu işi, belediyelere kadar suyu satacak, belediyeler halka suyu pazarlayacak, yani böyle bir anlaşmaya vardılar. Bunun dışında, tarım arazilerinin sulanması ve benzeri su işleri de o şirketin olacak. Ve buradan o suyu İsrail bölgesine kadar taşıyacaklar. Bunu daha önce bakanlık yapan Türkeş kendisi itiraf etmişti, söylemişti, "Biz bu su boru hattını İsrail'e kadar taşıyacağız" demişti.

Su bir ticari meta olarak değerlendiriliyor. Türkiye bunu çok da iyi yapıyor. Şu anda burada oluşturulan irili ufaklı yüzlerce baraj, HES'ti, şuydu, buydu, bu barajların temel amacı suyu kontrol altına almak. Ne yapacak bu suyu? Dediğim gibi, Mardin'de 1453 kişinin elektriği kesildi, insanlar susuz bırakıldı ve benzeri, bir sürü sıkıntı. Yıllardır yaşanıyor bu, yeni bir şey de değil. Türkiye bu barajlardan, örneğin Atatürk Barajı'ndan kanallar döşemeye başladı belli alanlara; koca koca, devasa şekilde kanallar döşe-

meye başladı. Fakat bu kanalları o üretim yapılan köylere taşımadı. Ben Bursalıyım, Bursa'da, Çanakkale'de, Trakya'da en ufak köy birimine kadar o DSİ'nin taşıma suları taşır, yani gider o su, o suyu insanlar kullanır, belli bir bedel öder, ya su birliğine ya da DSİ'ye. Bunun burada uygulanmayışının temel nedenlerinden birisi DEDAŞ'ı ayakta tutmak. Çünkü DEDAŞ çok para kazanmak istiyor. Çünkü bu amaçla zaten verdirilmiş.

Yani garip, girift ilişkiler de var. Erdoğan ailesine çok yakın bir ilişkisi var DEDAŞ'ın sahibinin. Sanırım geçen sene öldü asıl sahibi, şimdi ailesi sürdürüyor. Bunların böyle garip ilişkileri de var. Ve buradan enerji tüketimini en yüksek düzeyde tutmak için elinden geleni yapıyor. Bunu yaparken, Türkiye'deki 90 bin megavat dediğimiz güç, ortalama 30 bin megavatının kullanıldığını düşündüğümüzde, burada bu sorun yine çıkıyor ortaya. Yani bu dağıtım şirketi ya da enerji üreten şirketlerin bu enerjinin tüketilmesine ihtiyacı var; tüketilmesinin yolu da kullandırmak, bunun dışında başka yol kalmadı. Çünkü örneğin Aksa, Urfa'da bir santral kurmaya çalıştı, Suriye'ye satmak üzere; fakat bu çatışmalı dönem başlayınca Aksa vazgeçti, gitti, şimdi Gana'da enerji tekeli oldu, yani Gana'ya taşıdı bütün o doğalgaz çevrim santrallerini falan. Şu anda Gana'da en büyük şirket Aksa. Bugün burada çok vurgulandı, o yüksek elektrik faturaları, verimsiz birtakım aletin ya da evlerin, şunun bunun kullanımının arka planında temel olarak bu yatıyor. Yani bir verimlilik politikası ortaya koymayışlarının temel nedeni, bu üretim yapan enerji şirketlerine pazarı tıkamamak, en azından biraz nefes almalarını sağlamak.

Şu anda o Kıbrıs'a döşenen boru hattına dahil edilmek istenen bir enerji nakil hattı daha var. Biliyorsunuz, burada Rusya bir nükleer santral yapıyor, "milli ve yerli" diye ifade edilen. Üretime geçtiğinde bu nükleer santrale de pazar yok. Ciddi bir sıkıntı. Şöyle bir karar almışlar, geçenlerde ulaştım ben o bilgiye: Kıbrıs'tan döşenecek o hat direkt Mersin'de, Taşucu'nda yapılan nükleer santrale bağlanacak. Dolayısıyla, orada belki şu anda birtakım hatlarla o beslenebilir, ne zaman yapılabilir, o da ayrı bir sorun, ama temel amaç, nükleer santrale pazar alanı açmak.

Tamamına baktığımızda bu olguların, kapitalist üretim ilişkileri sürdüğü sürece, bunun içinde, bunu terbiye edecek, bunun bizim yaşamımıza faydalı olacak birtakım yanlarını aramak gerçekten boş bir çaba. Bu kapitalist sistem bizi artık yok oluşa doğru sürüklüyor. Zaten bütün dünyada, hatta dünyanın en büyük zenginleri bile bunu ifade etmekten artık kaçınmıyorlar. Onlar farklı amaçlarla ifade ediyorlar, ama biz daha çok etmeliyiz, biz daha çok bu kapitalizmden kurtulmanın yollarını aramalıyız. Şu anda Rojava'daki süren ekolojik-demokratik bir dünya oluşturma çabası herhalde öncelikle sahip çıkmamız gereken bir alan. Eğer oradaki o yaşamı ayakta tutabilirsek, var edebilirsek, bunun bir domino taşı gibi bölgede yayılacağını hayal ediyorum.

DOĞANIN METALAŞMASI SÜRECİ

Cemalettin Küçük & TMMOB

Öncelikle teşekkür ediyorum. Normalde 1 saatten aşağı konuşmayı kabul etmezdim, ama belli ki yemek bekliyor, ev sahibi olarak elbette ki kısa sürede toplamamız gerekiyor.

Arkadaşlar; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Konu başlığımız, doğanın metalaşması süreci. Arkadaşlar bir miktar metalaşmadan söz etmekle birlikte, daha çok tahribatı ve mücadeleyi anlattılar. Ama esas mesele nereden kaynaklanıyor? Mesele şurada: Birtakım arkadaşlarımız sunumlarını yaparken dünyadaki çeşitli çatışmalardan, farklı kararlardan söz ettiler. Ama mesele şu: Toprağın tahribat düzeyinde sömürülmesinden başlamak üzere, bilim, teknoloji, aynı zamanda hukuksal süreçler dahil, gıdanın tohum sürecinden başlayıp toprağa ekim ve soframıza geliş sürecine kadar olan bütün kararlar tek merkezli emperyalizm tarafından alınmaktadır. Bu kararlar neticesinde bizim yaşam alanlarımız yok edilmektedir. Burada bir savaş ortaya çıkmaktadır; yaşam alanlarımıza saldıranlar ile yaşam alanları tahrip edilenler arasında bir savaştır bu. Bu, Biga Yarımadası'nı ya da Amed'i ayırmaz. Bu, Ortadoğu ya da Afganistan'ı ayırmaz. Bu savaş, yaşam alanlarının yok olmasından, tahrip edilmesinden dolayı mağdur olanlar ile bu yaşam alanlarını yok edenler, buraları emtia olarak gören, kârlılık olarak gören, biriktirme faaliyeti yürüten kapitalistler arasındaki bir savaştır. Bu savaşta kararları alanlar hiçbir zaman bize sormazlar. Bunu ne zaman öğreniyoruz? Ne zamanki kazma bizim yanımızda vurulursa bunu öğreniyoruz.

Bakın, bunu bir programda da söyledik, duymuşsunuzdur, Murat Dağı diye bir yer, Gediz havzasının olduğu yerde altın madeni işletmesi diye bir durum söz konusuydu. Aslında 1 yıl önce başlamıştı, ben onun ÇED raporunu indirdim, inceledim. Kaç sayfa biliyor musunuz arkadaşlar; 3 bin 560 sayfa. O köyde, tarlasında kazma vuran anne, koyununu bekleyen çoban, 1 ay içerisinde önce bundan haberdar olacak, valiliğin, çevre il müdürlüğünün sayfasından 1 ay içerisinde onu indirecek, inceleyecek ve dava açacak(!) Ve orada verilen bütün verilerin de bilimle alakası var mı yok mu bir konuşalım.

Arkadaşlar; biz mühendisler, en çok biz suçluyuz. Kendimizi sorgulamıyoruz. Şunu yapıyoruz: Üretim ideolojisiyle donanmışız, biz sanki her şeyi yapar, bütün sorunları çözermişiz gibi yaklaşıyoruz. Termik santral geliyor, çözerim diyor, hidroelektrik santralinde öteki çözerim diyor, rüzgar enerjisinde öteki öyle diyor... Yani herkes kendi nemalandığı alanı ya da geçim sağladığı alanı savunur duruma gelerek halka ihanet ediyor. Başta mühendisler.

Bunu şöyle örnekleyeceğim: 2013 yılı olması lazım, Dersim'den, coğrafyayı bilen arkadaşlar bilirler, Ovacık'tan Merxo'dan Bıçim Yaylasına çıkıyoruz. Köylülere sondaj faaliyetlerinin yerlerine nasıl zarar verdiğini anlatmak için giderken, arkadaşlar geldiler, dediler ki, "Hocam, sana bir şey söyleyeceğiz. Burada bir kadın arkadaş sana bir şey derse kızma." Dedim, "Niçin kızayım?" Kadın sormuş: "Niye gidiyoruz biz bu dağın başına?" Demişler ki, "Ankara'dan bir mühendis geldi, bize anlatacak." "Olur mu öyle şey" demiş, "Şimdiye kadar bizi mühendisler kandırmadı mı?!"

Haklı. Doğru diyor. Bütün bu kandırma işlemlerini bizim meslektaşlarımız yaptı. Bir defa, kendimizi bir sorgulayalım.

Bu ekoloji mücadelesinde de aynı zamanda her şeyi bilirlermiş gibi, bilirkişi olup, bize dayatılan bir çerçevede, bilimsel standart diye teknik standartlar çerçevesinde mücadele yürütmeye çalıştılar. Arkadaşım da işte, haklı, mücadelesini ÇED içerisinde yürütmeye çalışıyor. Hangi ÇED'den bahsediyorsunuz? Yok öyle bir şey. Çevresel etki değerlendirme; ne zarar vereceğiz, neyi etkileyeceğiz. Oradakiler yalan olmakla birlikte, bilinmeyenler zaten hiç yazılmıyor. Bir defa, kendimizi bu bilimsel çerçeve diye bize sunulan teknik çerçeveden, sistemin uygulamış olduğu kârlılık standartlarından bir kurtaracağız.

İki, bütün işlemleri hukuksal alandan kazanabileceğini sanan avukat arkadaşlarıma

bir çift sözüm var. Yıllarca mücadele ettik onlarla. Bu arkadaşlarımız da, günden güne, her gün, gerektiğinde saatte bir değiştirilen yasal çerçeve içerisinde mücadele yürütmeyi bize dayatmaya çalışıyorlar. Bir yönetmelikle ilgili bir mücadele veriyoruz, kazanıyoruz, bir hafta sonra değiştiriliyor. Geçen gün Kanal İstanbul diye bir yıkım önerisi olan, biz proje bile demiyoruz ona, yıkım önerisi olan bir öneriyle gelindiğinde, hemen bir arkadaş, "1/100000'lik planda yok" falan filan dedi. Olmasa ne olur, bir gün sonra koyarlar; doğada var mı, bunu konuşmak gerekiyor. Mesele bu.

Üç, alınmasın arkadaşlarım, gazeteci, iletişimci arkadaşlarım. Her şeyi öğrenmişler, her şeyi doğru biliyorlar, hepsini biliyorlar, bize de aynı şeyleri her yerde anlatıyorlar; televizyonlara çıkıyorlar, siyasette de, Ortadoğu'da da, enerjide de her şeyi biliyorlar. Bir de onlar.

Bunları saymamın nedeni başka.

Bir de iktisatçılar var, baş belası. "Efendim, zeytin şu kadar yapardı, altın çıkarsa bu kadar yapar, demir bu kadar yapar." Yahu, kusura bakmayın da, o yerin altında duran minerale kim değer verebilir? Ona bir emtia değeri biçip, sonra onu enine, boyuna ve derinlemesine bir değer verdikten sonra, ne kadar miktar olduğunu belirleyip, borsada kumar oynamanın hesabını mı yapıyorsun sen? O toprağın üzerinde yaşayan diğer canlılarla birlikte ekosistemin parçası o insanlarla ilgili bir şey sordunuz mu?

Kısa bir şey söyleyeyim: Biz çok konuşuruz ya, Ankara'da meslek odası başkanları. Eşme'den insanlar gelmiş, kadınlar gelmiş, Ankara'daki bir mücadeleye. Odada bir yemek vereceğiz onlara. Hemen bizim oda başkanları çıktı, anlatıyorlar; "O kadar altın var, şu kadar şey var, alıp götürecekler" falan, ekonomisini yapıyorlar. Sormuyor ki burası tahrip olacak mı olmayacak mı? Ben çıktım, "Değerli anneler, ablalar, bacılar" dedim, "Burada tonlarca altın da olsa toprağınızı vermek istiyor musunuz?" dedim. "Hayır" dediler. "Toplantı bitmiştir" dedim. Buradan bakmak gerekiyor buna.

Bir fotoğraf var, görmüşsünüzdür onu, sunuma koyamadığım için gösteremiyorum. Afrika'yı kapitalizm şöyle görür, yukarıdan aşağıya baktığımızda: Bir bölgesini pamuk görür, bir bölgesini petrol görür, bir bölgesini elmas görür, altın görür falan filan, ülke görmez sınır olarak. Aynı şekilde, Türkiye coğrafyasında şu maden, metal, bilmem ne hesaplamasında, hektardan vazgeçin, Türkiye coğrafyasının tamamı, ya sudan kaynaklı, ya minerallerden kaynaklı ya da başka çeşitlilikten kaynaklı olmak üzere, havası dahil olmak üzere, bugün hükümet tarafından emtia olarak kabul edilmiştir ve pazarlanmıştır. Bu pazarlamanın içerisinde, muhalefet partileri o hâlâ o çerçeve içerisinde bir şey yapacaklarını sanıyorlar, o çerçevenin içerisinde bize sunumlar yapıyorlar, "Aman yavaş, biz Meclis'te hallederiz bu işleri" diye dayatmaya çalışıyorlar.

Biz bu savaşta sınıfımızı belirleyeceğiz, tavrımızı alacağız, kimden yana karar vereceğimizi belirleyeceğiz. Karıncanın ayak sesini duyacağız, ağaca yürüyen suyun sesini hissedeceğiz, yerimizi öyle belirleyeceğiz. Basmakalıp, kapitalizmin yön verdiği, her seferinde aynı yöntemle yenilip geri geldiğimiz mücadele biçimlerinden geri duracağız.

Şunu anlatıp sözümü bitirmeye çalışayım.

Bizim köyde 2 tane amcamız vardı, ikisi de Hüseyin, Hüssin derler bizim orada. Gurbete gider bir Hüseyin amcamız, İstanbul'da taşocaklarında çalışır. Her yıl gider gelir, ama bir kuruşu kalmaz cebinde, kandırır alırlarmış parasını. Beşinci yıl vazgeçmiş gitmekten. Bizim öteki muhtar Hüseyin amca soruyor ona: "Ula Hüseyin, niye gitmezsin gurbete, ha buralarda uğraşırsın fakir fukara?" "Ne gideceğim Hüseyin" diyor, "Her gittiğimde kandırıyorlar, paramı alıyorlar" diyor. "Eh, bir kandın, iki kandın, bu kadar kandırılmaz ki." "Her sefer farklı kandırıyorlar" diyor. (Gülüşmeler)

Arkadaşlar; her sefer farklı yöntemlerle geliyorlar, biz her sefer aynı yöntemlerle mücadele etmeye kalkıyoruz. Bu mücadele biçimlerini bir değiştirmek lazım. Sabah bana Zeyneti arkadaşım, TMMOB Yönetim Kurulu'ndan arkadaşım soruyu sordurmadı, Ahmet Bey'e, Murat Bey'e. Sormak gerekiyor. Nerede Ahmet ağabey? Ahmet ağabey sordu sabah; dedi ki, "Hasankeyf'te iş

yapanlar buradakiler." Aydın'da iş yapanlar CHP'liler. Açtığımız davalarda, mücadelelerde karşımızda davacı olan avukatlar CHP'nin eski ekibi, yenisi. Gittiğimiz bazı yerlerde, HES projesinde karşımıza çıkanlar HDP'liler, kömürde HDP'liler. Biz bunu sorgulamazsak, bu savaşta tarafımızı belirlemezsek hepsi hikayedir.

Doğayı kimse emtialaştırmaya kalkamaz; onun içerisindeki minerallere değer verip, o değerleri borsada oynamaya kalkamaz.

Çözüm mü? Çok çözüm önermiyorum. Nusaybin eski Belediye Başkanı arkadaşımız dün anlattı; ekolojik bir mücadeleyi, bir planlamayı, nasıl olması gerektiğini, kentin havalandırma kanallarının olması gerektiğini anlattı. Belki biraz sonraki oturumda Yavuz ağabey söyleyecektir, bir binanın aydınlanması olmadan, her taraftan enerji kullanan bir bina tasarımı bizi kurtarmaz elbette ki. Ama temel felsefe olarak, mühendisler, avukatlar, gazeteciler, ekonomistler, şu basmakalıp mücadele yöntemlerini halka dayatmaktan, yanlış bilgi vermekten, onların direniş haklarını kısıtlamaktan vazgeçsinler.

Bergama'daki siyanürlü altın işletmesini yapan firma, ismi belliydi, Koza, sonra FETÖ'cü falan ilan edildi, aynısını Gümüşhane'de yapıyordu. Gümüşhane'de gezerken vatandaş şunu söyledi: "Yahu hocam" dedi, "Bu siyanür altını çözmüyor mu?" "Evet, çözüyor" dedim. "Yahu, insanı ne yapar bu!" dedi. Sen şimdi bana sor, yok öyle gelirdi, yok böyle giderdi; bak, çözmüş: "Yahu, insanı ne yapar bu!"

Küçükkuyu, Havra, bir kimya hocası getirmişler, çok ünlü, profesör, üniversite unvanlı, anlatıyor: "Siyanür onda var, bunda var, şunda var, var, var... Bademağacında da var." Köylü kalktı, dedi ki, "Hocam, anlatmayın, ben anladım. Küçüklüğümden beri düşünürüm, neden bademağacının altında ot bitmez." Bu kadar işte. Köylünün bilgeliği bize yeter.

PANEL

ENERJİ SAVAŞLARINDA YIKILAN KENTLER VE KÜRT SORUNU

Tahir Elçi Anısına...

Panel Yöneticisi:

Mehmet Orak & EMO Diyarbakır Şube Eş Başkanı

Konuşmacılar:

Leyla Güven & DTK Eş Başkanı, HDP Milletvekili

Gül Köksal & Mimar, Barış Akademisyeni

Faik Bulut & Gazeteci Yazar

Yavuz Önen & TMMOB Eski Başkanı

Mehmet Orak

Özgeçmiş

Mehmet Orak, 1976 yılında Diyarbakır'da doğdu. Dicle Üniversitesi Elektrik-Elektronik Mühendisliği Bölümü'nü 2000 yılında bitirdi. Halen özel sektörde çalışıyor. 17, 18 ve 19. dönemlerde Diyarbakır Şube Yönetim Kurulu'nda sırasıyla Sayman, Başkan Yardımcısı ve Başkan olarak görev yaptı. 20. dönemde tekrar Diyarbakır Şube Yönetim Kurulu Başkanlığı görevini üstlendi. Diyarbakır Şube Enerji, Kürtçe Teknik Terimler Çalışmaları, Basın-Yayın, Sosyal Etkinlikler komisyonları ile EMO 44. Dönem Yapı Denetçiler, 45. Dönem Enerji Daimi Komisyonu ve Yönetmelikler Komisyonu'nda yer aldı. 46. Dönemde EMO Yönetim Kurulu Yedek Üyesi olarak seçildi.

Mehmet Orak-Panel Yöneticisi: Değerli dostlar; tekrar hoş geldiniz.

Üç günlük sempozyum programımız dolu dolu geçti ve bugün bu doluluk içerisinde Tahir Elçi anısına, 28 Kasım gününde, 4 gün önce 5. yılına girdiğimiz bugünlerde kendisini faili meçhul bir cinayete kurban verdik. Barış elçisi Tahir Elçi'yi tekrar anıyor ve onun adına ve tüm insanlık adına bu faili meçhul cinayetin faillerinin bir an önce açığa çıkmasını bekliyoruz. Onu tekrar saygıyla anıyorum.

TMMOB İl Koordinasyon Kurulu olarak Yıkılan Kentler Raporumuzu yakın zamanda çıkarttık. Büyük zorlamalara, büyük engellemelere rağmen 3 yıllık bir sürede ancak bitirebildik. Bu sempozyumda da, Tahir Elçi anısına yapacağımız bu oturumda bu olmazsa olmazlarımızdan biriydi, bunu yapmazsak eksik kalacaktı; o nedenle bu raporu Mimarlar Odası Diyarbakır Şube Eş Başkanı Şerefhan Aydın arkadaşımız bize sunacak. Bu, hafızayı canlandırmak adına da çok önemli. Sonrasında da değerli konuklarımı buraya çağıracağım ve oturumu başlatacağım.

Buyurun Şerefhan Bey.

Şerefhan Aydın & Mimarlar Odası Diyarbakır Eş Başkanı

Değerli misafirler; hoş geldiniz. Ben de TMMOB ve Diyarbakır Mimarlar Odası adına hepinizi saygıyla selamlıyorum. Tahir Elçi'yi de özlemle ve saygıyla anıyorum. Mehmet Başkan değindi zaten, bu gelişen süreçte onu yitirmemizin acısı, sızısı henüz tazedir diyebiliriz. Biz aslında TMMOB Yıkılan Kentler Raporu'na başlarken, tam da o günlerde Sayın Tahir Elçi'yi yitirmiştik. Bir nevi bu raporu ona da adamış olduk.

Şimdi bu hazırladığımız raporu özetle sizlerle paylaşacağım. Ama teknik anlamda bazı problemler var. Çünkü programda da görüldüğü üzere, benim sunum yapacağıma dair bir plan yoktu. Ancak, son anda eklendiği için bir sunum hazırladım; fakat çözünürlük problemi var, bunu şimdiden belirteyim. Bu anlamda da özür diliyorum.

Bu 3-4 yıllık süreçte, çok ciddi yıkımlar gerçekleşti, Kürdistan'ın belli merkezlerinde özyönetim döneminde ciddi yıkımlar gerçekleşti. Bu yıkımları sadece mekânsal ya da yapısal yıkımlar olarak tanımlarsak muhtemelen eksik kalacaktır. Çünkü toplumsal anlamda, sosyal anlamda, kültürel anlamda, ekolojik ve hatta ekonomik anlamda yıkım barındırdığı için, bir bütünen buna kırım dersek bence yanlış olmaz. Çünkü ciddi bir kırım yaşandı Kürdistan'ın bu kentlerinde. Şimdi bu raporda da göreceğiz; fakat ben biraz teknik boyutuna yoğunlaşacağım.

Tabii, yitirdiğimiz bu canları, yaşadığımız bu acıları unutmak mümkün değil belki, ama bu sunum esnasında hatırlamamaya çalışacağız; çünkü teknik bir yoğunlaşma ihtiyacı var.

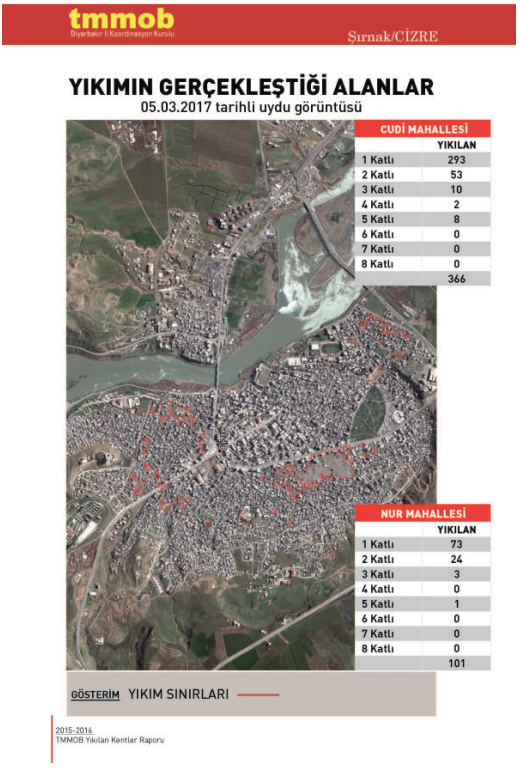
Bu rapor, yıkımın ardından, Güneydoğu Anadolu Belediyeler Birliği ve TMMOB'nin birlikte saha çalışması yaparak, alanda mekanları, yıkılan yapıları tek tek gezerek yapmış olduğu bir çalışmadır. Ancak, teknik boyut ağırlıklı bir çalışma olduğunu yine vurgulamam gerekiyor. Ve ben böyle bir okuma da yapıyorum: Özellikle bu kent savaşları sonrası, muhtemelen, biz TMMOB üyeleri, herhalde bu yıkımlara karşı, bu savaşa karşı ya da ölümlere karşı bir şey yapamadığımız için, en azından mesleki olarak, bir özeleştiri olarak bu saha çalışmalarını ve rapor çalışmalarını gerçekleştirdik. Çünkü bu çalışmalara ciddi sayıda TMMOB üyesi arkadaşımız dahil oldu.

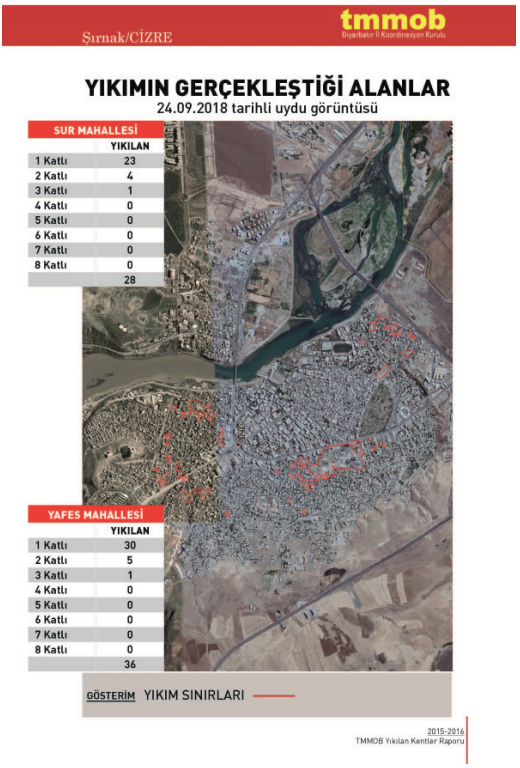
Dediğim gibi, temel referans kaynağım TMMOB'nin raporu olacak, teknik rapor.

Bu yıkımlar Kürdistan'ın 7 belli başlı merkezinde gerçekleşti. Tabii, bu 7 merkezde çok boyutluydu, ölçek çok büyüktü, yıkım ölçeği. Dolayısıyla bu 7 merkezi aldık. Ancak, bunun dışında, biliniyor ki, farklı küçük ilçelerde lokal bazda yıkımlar da gerçekleşti. Bu yıkımlar dönemin kayyumsuz belediyeleri tarafından hızlıca onarıldı ve kurtarıldı. Ancak, bu rapora konu edindiğimiz 7 merkezde yıkım büyük ölçekte olduğu için biraz daha onların üzerinde duracağız.

Bu 7 merkez içinde önce Cizre'den başlayacağım sunumuma, en son Sur'la bitireceğim. Çünkü Sur'u biraz daha detaylı tartışmamız gerekiyor.

Dediğim gibi, biraz çözünürlük sorunu var, ama herhalde arkadaki arkadaşlar da görüyordur. Rapor zaten salonda, hemen girişte dağıtılıyordu, oradan da görülebilir.

Yıkımın sınırları çözünürlük itibarıyla maalesef kötü görünüyor; fakat sayısal verilerle baktığımızda, Cizre'de 4 mahallede yıkım gerçekleşti: Cudi Mahallesi, Nur Mahallesi, Sur ve Yafes Mahallesinde ciddi boyutta bir yıkım gerçekleşti. Yapıları tek tek, kaç katlı olduğu ve niteliğiyle birlikte raporda detaylı bir şekilde aktarmışız. Fakat ciddi bir yıkımın gerçekleştiği bir merkez olduğunu da vurgulamak gerekiyor. Diğer yönleriyle de zaten ciddi kayıplar yaşanmıştı.

Bu da çok ilginç. Cizre'de özellikle evleri gezdiğimiz zaman, muhtemelen orada yaşamın bir daha ayağa kaldırılmaması adına, mekanlardaki tüm değerli teknolojik, belki ekonomik değeri açısından da değerli yapılar, araçlar tek kurşunla veya iki kurşunla kullanılmaz hale getirilmişti. Mesela bu görüntü bir örnek; klimalar. Bu mekânda, bu evde, binada yıkım yoktu, savaş gelişmemiş; ama baktığınız zaman, klimaya kurşun sıkılmış, su deposu kurşunlanmış, bir daha o evde yaşam sürülmesin adına.

Bir diğer merkezimiz de Şırnak'ın İdil İlçesi. Burada da ciddi bir yıkım gerçekleşti. Özellikle orada yapılar tek katlı yapılar olduğu için alansal olarak da büyük bir alana yayılmıştı. Haritada arkadaşlar görebilirler zaten, yıkılan bölgenin sınırları kırmızıyla belirtilmiş. Sayı olarak da yine tabloda görülüyor. İdil'de 2 mahallede ciddi bir yıkım belirtilmiş, bunu belirtebiliriz. Tabii, İdil'de yine aynı o tabloyu gördük, karşımıza çıktı; yaşamın bir daha orada canlanmaması adına ciddi müdahaleler yapılmıştı, evin geriye kalan parçalarına dair.

Bu da Nusaybin. Nusaybin, en büyük yıkımı yaşayan ikinci merkez. Alansal olarak neredeyse kentin yüzde 40-45'ini kapsayan bir yıkım gerçekleşti. Alan olarak baktığımızda, neredeyse kentin yarısından fazlası. Tabii, 2 bölgeydi bu. Bu mahalle Rojava sı-

nırına yakın. Kamışlı sınırında diğer mahalle, onu da şimdi göreceğiz. Bu merkezde gelişen yıkım alanı. Bu da hemen Rojava sınırında. Sınır da zaten burada görülüyor. Rojava'nın sınırında ciddi bir yıkım tablosu.

Tabii, biz raporda da değinmiştik, burada da vurgulamakta yarar var; savaşın hemen sonrası, yani İçişleri Bakanlığı veya Valiliğin "Savaş bitti" açıklamasından sonra bu boyutta bir hasar, bu boyutta bir yıkım yoktu, ne olduysa ondan sonra oldu. Ki Sur'a gelince detaylı anlatacağım, Sur'da hâlâ da alana giriş yasağı var; çünkü orada farklı projeler uygulanmaya çalışılıyor. Nusaybin'e de baktığımızda, savaşın bittiği ilanından hemen sonra böyle bir alanda yıkım varken, birkaç ay sonrasında böyle bir alan ve en sonda da görüyorsunuz, o biraz önce gösterdiğim görüntüde, neredeyse yüzde 40-45'lik bir alanda yıkım gerçekleşti.

Mardin/NUSAYBİN tmmob

Bu da Nusaybin'den bir görsel. İşte yıkılmamış bir ev, ama yıkılmaktan beter bir halde, görüyorsunuz. Bu alttaki görüntü aslında sonrasında TOKİ'nin yıllardır belki tüm ülkede yapmaya çalıştığı, mekânı, kenti kendi politik amaçları doğrultusunda kullanmasının bir göstergesi ve tek tipleşen blok yapılar, sosyal donatı alanı olmayan, tamamen birbirinden koparılan bir toplum buraya mahkûm ediliyor. Bu da Nusaybin.

Nusaybin'in bu fotoğrafını muhtemelen

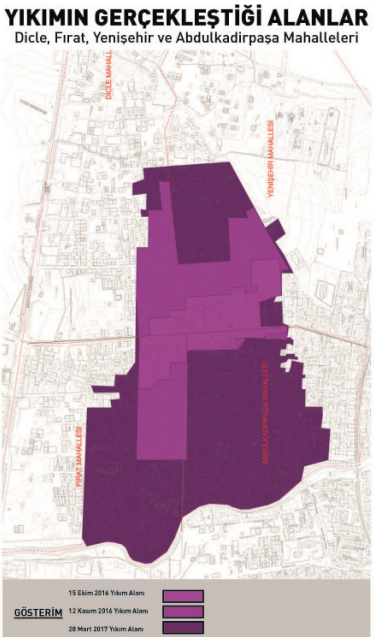
tmmob Mardin/NUSAYBİN

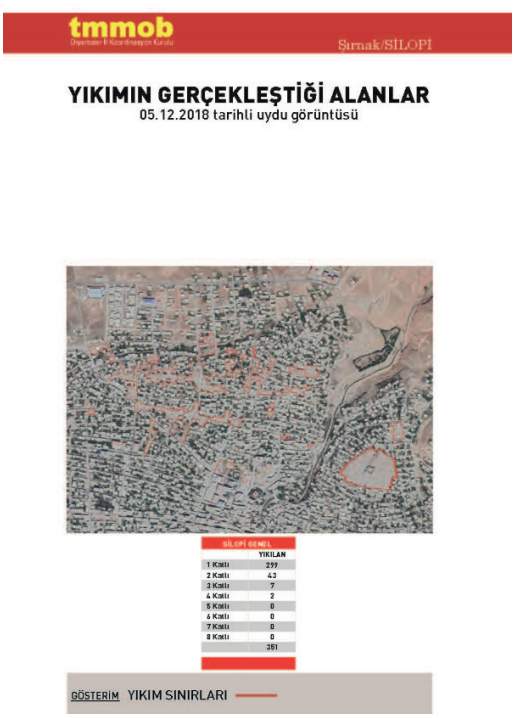
unutmayacağız hiçbir zaman. Açıklama yapıldıktan hemen sonra kentin farklı noktalarında büyük büyük Türk bayrakları asıldı. Dün Agit arkadaş göstermişti, Hasankeyf'te de yıkımın Türk bayraklarıyla gölgelendiğini gördük; en azından bayrak asıldığı zaman belki tartışmaları, eleştirileri gölgeler diye böyle bir araç olarak kullanılıyor. 80 döneminde de Kürdistan'da buna dair bayrak olayları, hikayeleri epey vardı. Bu da Nusaybin'de, kalmayan kentin aslında bir görüntüsü.

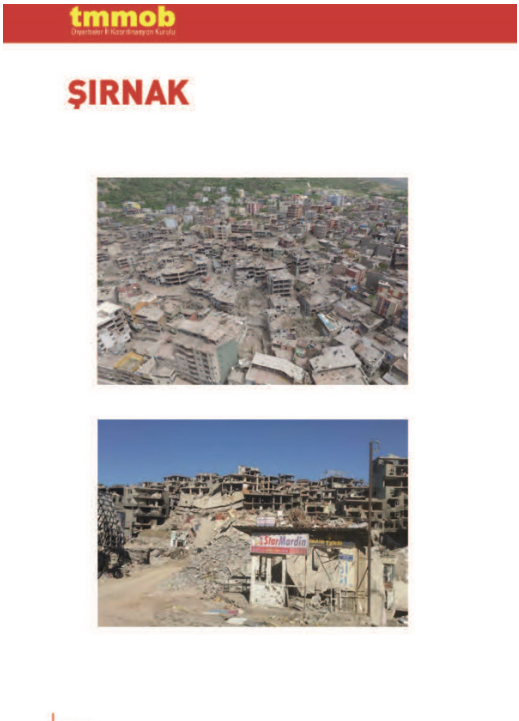
Mardin/NUSAYBİN tmmob

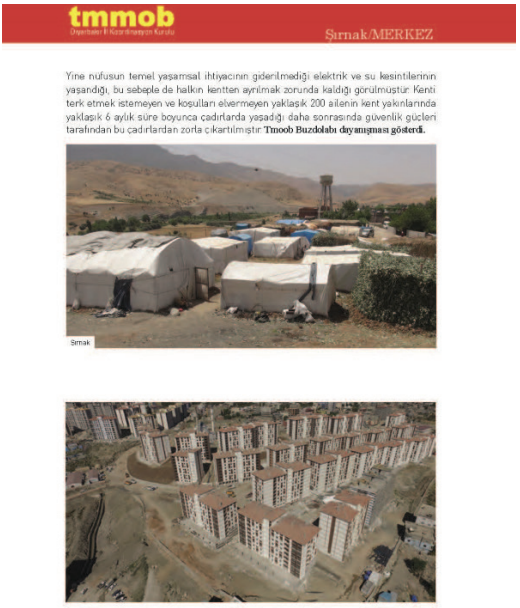

Diğer merkez Silopi. Silopi'de aslında bölgesel, çok alansal bir yıkım yoktu, ancak noktasal düzeyde bir yıkım vardı; fakat çok nokta bir araya geldiğinde bir alan oluşuyor. O da kentin büyük bir bölgesinde farklı lokal noktalarda. Yıkılan yapı sayısı görülüyor. Zaten Silopi gibi küçük bir yerde bu oran çok fazla, bunu da belirtmekte yarar var. Yine o biraz önce dediğim, yıkım gerçekleşmemişti ya da yıkıma ihtiyaç yoktu, kurtarılabilirdi çoğu yapı; fakat kolay olan seçildi ve halktan çaresizce o yıkımları izlemesi istendi.

Şırnak. En büyük yıkımın yaşandığı alan. Çok ciddi bir oranda, çok ciddi bir alanda bu yıkım gerçekleşti. Yeni bir kent inşa edildi diyebiliriz Şırnak için. Orada da yine TOKİ eliyle yapıldı. Tabii, bunlar yapılırken özellikle bazı yasal dayanaklar oluşturularak yapılıyor. Mesela eskiden böyle bir şey yoktu, belki kaygılar vardı; ama bu kent savaşlarıyla birlikte çok kolay bir biçimde bunlar yapıldı. Nasıl yapıldı? İlkin yasal dayanak oluşturmak adına 6306 sayılı Yasaya dayanarak afet riski altındaki alanların ilanı Bakanlar Kurulu eliyle yapıldı ve sonrasında direkt, kimsenin itiraz edemeyeceği acele kamulaştırma kararları alındı. Çoğu arkadaş bilir aslında, kamulaştırma kararında, normalde devlet kamulaştırdığı zaman itiraz hakkın var; ama acele olduğu zaman, acele kamulaştırma olduğu zaman itiraz hakkın yok. Tek bir itiraz noktası, o da senin hesabına yatan para miktarına itiraz hakkın var. Yani rızan olmadan malına mülküne el konulur.

tmmob
Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulu
Şırnak/MERKEZ

Yine nüfusun temel yaşamsal ihtiyacının giderilmediği elektrik ve su kesintilerinin yaşandığı, bu sebeple de halkın kentten ayrılmak zorunda kaldığı görülmüştür. Kenti terk etmek istemeyen ve koşulları elvermeyen yaklaşık 200 ailenin kent yakınlarında yaklaşık 6 aylık süre boyunca çadırlarda yaşadığı daha sonrasında güvenlik güçleri tarafından bu çadırlardan zorla çıkartılmıştır. **Tmoob Buzdolabı dayanışması gösterdi.**

Şırnak

Bu fotoğraf aslında çok önemli. O dönem basından hatırlıyorsunuz muhtemelen. Şırnak'ta, savaştan hemen sonra kenti terk etmek istemeyen Şırnak halkının kentin çeperlerinde bazı dayanışmalarla oraya kurduğu çadırlara devletin müdahalesi gerçekleşti. Zaten kentini başına, evini başına yıkmış, çadırda da yaşamaya fırsat vermedi ve o çadırları da belli bir süre sonra yıktırdı, oradan göçertti. Bu herhalde Kürdistan'ın ya da Kürt'ün bir kaderi. Bu dönemlerde özellikle muhtemelen bu sorgulama çok yapılıyor, coğrafya kaderdir sorgusunun herhalde en çok sorgulandığı dönem olduğuna inanıyorum. Hemen sonrasında, bu çadırlarla birlikte, artık kentin çevre ilçelere, yerleşim yerlerine göçen halka yönelik TMMOB olarak da bir dayanışma kampanyası başlatmıştık. Yaklaşık 200 buzdolabı ve çamaşır makinesi dağıttık. Halkımızla dayanışmak adına böyle bir kampanya düzenlemiştik.

Bu da işte Şırnak'ta yapılan TOKİ'ler; tek tip yapılar, sosyal yaşamın olmadığı alanlar şeklinde karşımıza çıkmıştı. Tabii, burada mülkleri ellerinden alındı halkın. Çok cüzi bedellerle ellerinden alındı ve bu yapılan TOKİ evleri de katbekat fazla değerlerle onlara zoraki verildi. "Alacaksın bu evi, geriye kalan bedeli de yıllarca devlete borçlanacaksın, sonrasında ödeyeceksin" denildi. Tabii, halkın çoğunluğu, büyük oranı da ekonomik açıdan yoksul.

tmmob
Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulu
Şırnak/MERKEZ

YIKIMIN GERÇEKLEŞTİĞİ ALANLAR
06.11.2013 tarihli uydu görüntüsü

GÖSTERİM YIKIM SINIRLARI

2015-2016
TMMOB Yıkılan Kentler Raporu

Bu da işte Şırnak merkezden. Aslında bu görselde daha iyi görünüyor. Alansal olarak kentin neredeyse tamamı yıkılmış durumda. İki fotoğraf arasındaki farkta görülüyor.

Şırnak/MERKEZ
tmmob
Diyarbakır İl Koordinasyon Kurulu

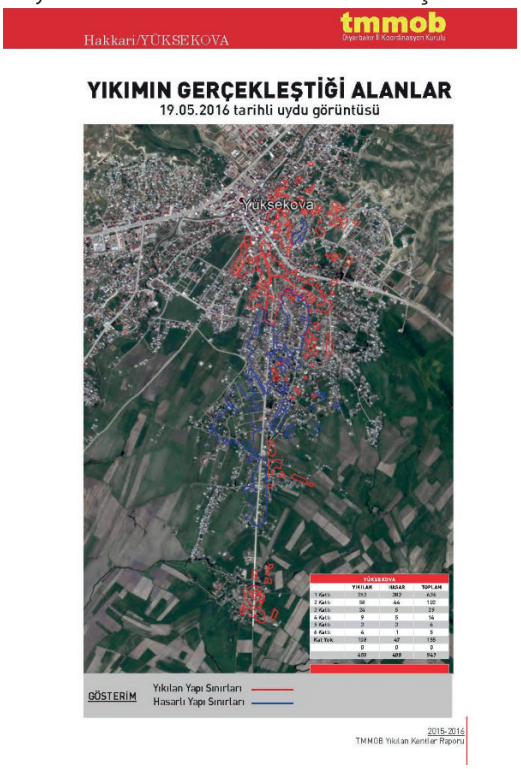
YIKIMIN GERÇEKLEŞTİĞİ ALANLAR
29.08.2016 tarihli uydu görüntüsü

GÖSTERİM YIKIM SINIRLARI

2015-2016
TMMOB Yıkılan Kentler Raporu

Diğer bir merkez de Yüksekova, Gever. Biliyorsunuz, orada da ciddi bir yıkım gelişti. Yıkım ölçeğine baktığımızda, diğer merkezlere göre burada da ciddi bir yıkım gerçekleşti. Tabii, bu da biraz dağınık gelişti. Sayısal olarak da burada aktarılmış.

Bu da zaten o dönem de çok gündem oldu; güvenlik güçlerinin duvarlara yazdığı yazılardan, cinsiyetçi, ırkçı yazılardan bir tanesi.

Ve gelelim Sur'a. Özetle Sur'u da biraz anlatıp bitireceğim. Sur çok önemli. Biliyorsunuz, UNESCO'nun koruması altına alınmış, dünya kültür mirası listesine dahil edilmiş bir alan. Ama maalesef, bu dönemde ne UNESCO, ne de herhangi bir Avrupa Birliği ülkesi ya da Birleşmiş Milletler buna dair bir refleks göstermedi. Sur'da biz, gerek TMMOB, gerek Mimarlar Odası olarak defalarca çağrı yapmamıza rağmen, alana girip savaş sonrası yerinde inceleme yapma çağrılarımız hiçbir şekilde sonuç vermedi. Ama çalışma yaptık bir şekilde. Nasıl yapıldı? Bunlar gerek seyahatler zamanında uçakla Diyarbakır'a gelen veya giden arkadaşlarımızın, yani bizlerin çekmiş olduğu görüntüler. O görüntülerden bir şekilde orada yapılan yıkımın boyutunu ortaya çıkarmaya çalıştık.

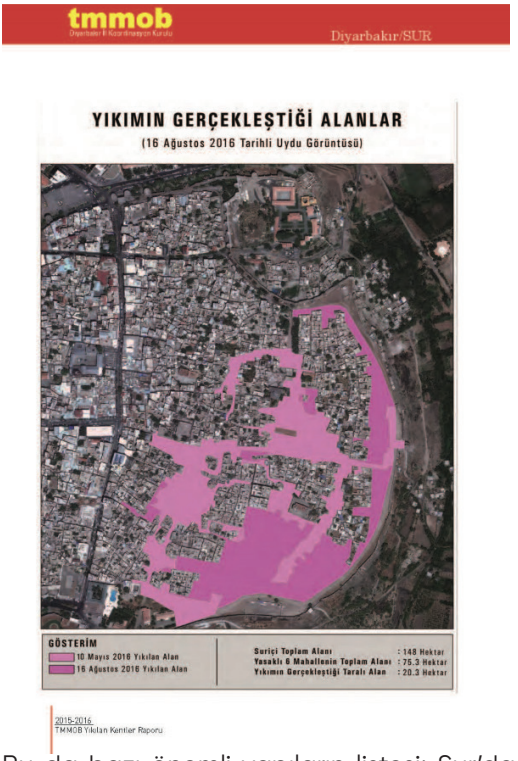
Tabii, bu dönemde hukuk gerçek anlamda askıya alındığı için biz çok farklı pratiklerle karşılaştık. Özellikle Sur gibi bir kentsel SİT alanı bölgesinde çok ciddi teknik, bilime aykırı düzenlemeler yapıldı. Koruma Amaçlı

İmar Planı, SİT alanları için oluşturulan bir plandır; burada 6 noktada, Sur'un merkezinde, yani hemen yanı başımızda 6 noktada dönüşümü gerçekleşti Koruma Kurulu tarafından. Konutken polis noktasına, karakola çevrildi, sağlık ocağıyken karakola çevrildi, okulken sağlık ocağına çevrildi. 6 tane noktada bunu gördük. Tabii, biz hukuki mücadeleyi de aynı zamanda veriyorduk. Fakat sonuç aldık mı? Hayır, pek bir sonuç alamadık.

Sur'daki yıkımın boyutunu da özellikle aktaracağım.

Hemen çatışmalar sonrası, yani çatışmaların bittiği tarihten hemen sonra, mayıs ayında yapılan bir yıkım fotoğrafı bu. Bu alanlarda yıkımlar gerçekleşmişti. Bu açık renkle belirtilen alan ilki. Birkaç ay sonra bu alan yayıldı ve gördüğünüz gibi, Sur'un tamamına yıkım taşındı.

Bu da bazı önemli yapıların listesi; Sur'da tarihi, tescilli, önemli yapılar, hasarlı olan veya tamamen yıkılan yapılar. Tabii, tescilli yapılar, biliyorsunuz, dokunulmazdır, insanlığın ortak mirası olarak tescillenmiştir. Fakat Sur'da böyle bir şey dikkate alınmadı ve 100'e yakın tescilli, 250'ye yakın da tescile değer yapın yıkıldığını gördük.

KISMEN VEYA TAMAMEN YIKILAN TARİHİ YAPILAR	
MAHALLE	YAPI
Savaş Mah.	Hacı Hamit Cami
Hasırlı Mah.	Ermeni Katolik Kilisesi
Hasırlı Mah.	Mehmet Uzun Evi
Cemal Yılmaz Mah.	Cumhuriyet İlköğretim Okulu
Fatih Paşa Mah.	Süleyman Nazif İlköğretim Okulu
Hasırlı Mah.	Büyükşehir Belediye Çamaşırhanesi
Cemal Yılmaz Mah.	Hocaoğlu Cami
Fatih Paşa Mah.	Zincir Kıran Türbesi
Fatih Paşa Mah. Hasırlı Mah.	Çeşmeler (3 adet)

HASAR GÖREN TARİHİ YAPILAR	
MAHALLE	YAPI
Hasırlı Mah.	Arapşeyh Cami
Cemal Yılmaz Mah.	Saloş Cami
Savaş Mah.	Diyarbakır Evi
Cami Kebir Mah.	Ulu Cami
Savaş Mah.	Eski Muş Oteli
Dabanoğlu Mah.	Şehzadeler Konağı
Fatih Paşa Mah.	Çardaklı Hamamı
Fatih Paşa Mah.	Yenikapı Sağlık Ocağı
Hasırlı Mah.	Paşa Hamamı
Savaş Mah.	Sodes Kreşi
Fatih Paşa Mah.	Kurşunlu Cami
Savaş Mah.	Dört Ayaklı Minare
Savaş Mah.	Şeyh Mutahhar Cami
Cemal Yılmaz Mah.	Protestan Kilisesi
Savaş Mah.	Sur Giragos Kilisesi
Savaş Mah.	Marpentyum Keldani Kilisesi
Cemal Yılmaz Mah.	Hüsrev Paşa Cami
Dabanoğlu Mah.	Nasuh Paşa Cami
Dabanoğlu Mah.	Yavuz Selim İlköğretim Okulu
Fatih Paşa Mah.	Esma Ocak Evi
Ziya Gökalp Mah.	Dengbej Evi
Dabanoğlu Mah.	Kadı Cami
Dabanoğlu Mah.	İbrahim Bey Cami

Biz o dönemde ciddi çağrılar yaptık sürekli, Sur'a dair kaygılar var, bir şeyler yapılması lazım dedik; ama hiçbir şekilde olumlu sonuç alamadık.

O dönem yazışmalarla bu konuda çeşitli girişimlerde, şikayetlerde bulunduk, çağrılarımızı tekrarladık. Bu yapılardan sorumlu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'na "İşte Sur'da bu bölgede yapılar yapılıyor, yeni yapılar yapılıyor, buna dair sizin bir onayınız var mı?" diye sorduk. Verilen yanıt: "Hayır, onayımız yok." Ama uydu görüntüsüne baktığımızda, birkaç hafta öncesinden bu yapıların projelerinin onaylandığı ortaya çıktı. Yani resmi yanıltıcı bir yanıtla bizi yanıltmaya çalıştı.

Yeni Sur evlerine dönük teknik açıdan Mimarlar Odası olarak çalışma yaptık. Yapılan bu yapılarla ilgili teknik aykırılıkları kamuoyuyla paylaştık. Çok ilginçtir, birkaç gün sonra Kültür Müdürlüğü ve Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü birlikte plan notlarını değiştirdi; dedi ki, "Diyarbakır Sur evleri artık böyle olacak." Yani binlerce yıllık Sur tipolojisi bu yeni, bazalt makyajlı evler şeklinde onaylandı, tescillendi.

Bu da yeni yapılan yapılardan bir görüntü. Daha kullanıcı yerleşmemiş bu evlere, fakat dökülen Sur evlerinin görselleri.

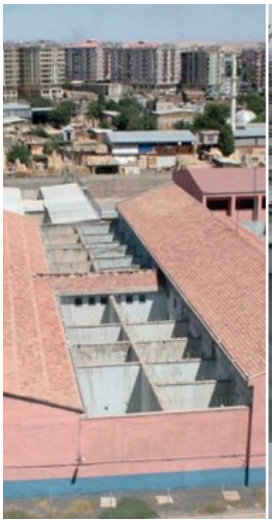

Bu da Sur'daki tarihi-tescilli değerlerimiz dediğimiz yapı elemanlarından örnekler. Aslında burada ben bir anekdot anlatmak istiyorum.

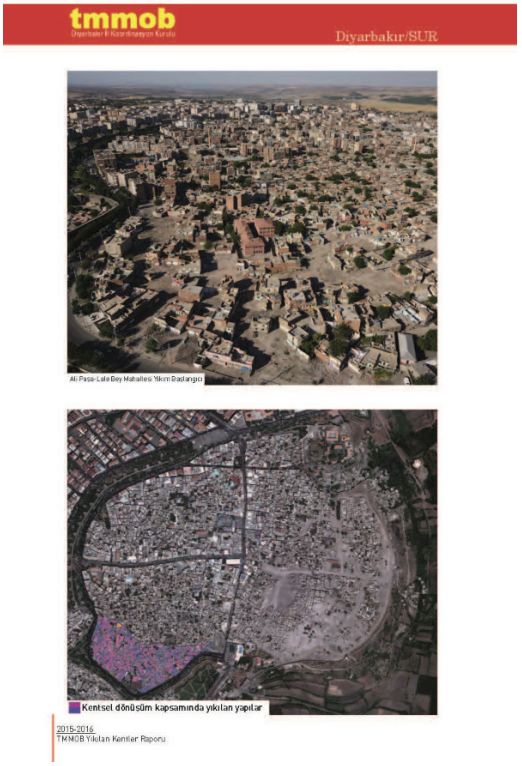

Biliyorsunuz, İkinci Dünya Savaşı'nda Varşova yıkıldı, yerle bir edildi Hitler tarafından. Ama Hitler ne yapmadı; o yapı kalıntılarını taşımadı oradan, yani yeniden ayağa kalkmasını engelleyecek bir şey yapmadı. Fakat Sur'da ne yapıldı; bu yapı kalıntılarının tamamı Dicle Üniversitesi'nin arazisine döküldü ki bir daha ayağa kaldırılmasın. 1945 yılında, ta 70 yıl önce böyle bir şey düşünülmemiş, yeniden ayağa kaldırılmasın diye Varşova'daki tarihi yapıların kalıntıları bir yere taşınmamış ve sonradan gerek görsellerden, gerekse de anlatılardan Varşova kenti yeniden ayağa kaldırılmış ve kendini küllerinden yeniden yaratan kent olarak tarihe de geçmiş Varşova kenti. 1945'te yapılmadı, ama 2016'da, 2017'de burada bunu yaşadık.

Bu da son fotoğraflardan biri. Bazı yayınlarda ciddi anlamda yayıldı aslında. Görüyorsunuz, Sur'da böyle bir yapı tipolojisi oluşmuş. Ve bu da Diyarbakır Cezaevi. Aralarındaki farkı artık siz söylersiniz. Bu herhalde bilinçlice yapılmış bir şey olamaz.

Bu da son slaytlardan bir tanesi. Özellikle o bahsettiğim acele kamulaştırma kararı ve sonrasında gelişen durum. Önce afet riski altındaki alan ilanı, sonrasında acele kamulaştırma kararı. Özellikle bu savaş-yıkım öncesi burada bir kentsel dönüşüm projesi vardı; fakat kamulaştırma kararı alınmıştı orada. Kamulaştırmada, dediğimiz gibi, rıza olmadan çıkmayabilirsin. Fakat savaşla birlikte, bu acele kamulaştırmayla birlikte bu bölgenin tamamı boşaltılıp yıkıldı.

Bu da işte Sur'da yaşayan halkın özellikle bu acele kamulaştırma kararı karşısındaki çaresizliğini gösteren bir fotoğraf.

Ciddi göçler yaşandı, bunları geçeceğim. Dün bizim Agit arkadaş bir sunum yaparken Hasankeyf'le ilgili, bir arkadaş eleştiri yaptı, "Siz ne yaptınız; çözüm bulamadınız, karşısında duramadınız" dedi. Agit arkadaş da dedi ki, "Umuttan başka bir çaremiz yok, mücadeleden başka bir çaremiz yok." Ben de buna inanıyorum. Evet, ciddi bir mücadele süreci var, ciddi bir direnç var, pek sonuç alıcı olmuyor. Sonuca odaklanırsak bir çözüm geliştiremeyiz. Özellikle bu 3-4 yıllık dönemde direnç gösteren, mücadele eden nüfusa baktığımızda, sanki karşımızda bir beton blok, taş bir duvar var; biz gidiyoruz, taş duvarı yumrukluyoruz, elimiz kanıyor, canımız sızlıyor, ama vuruyoruz, vurmaya devam ediyoruz. Niye? Çünkü biliyoruz ki duvarın arkasında birileri var ve bizi görüyorlar ve onları bir şekilde rahatsız ediyoruz, rahatsız da edeceğiz.

Dinlediğiniz için, sabrınız için teşekkür ederim.

Mehmet Orak-Panel Yöneticisi: Şerefhan arkadaşımıza teşekkür ediyoruz.

Şimdi, çok değerli dört konuşmacı dostumuz var, onları çağırmak istiyorum.

DTK Eş Başkanı ve HDP Milletvekili Sayın Leyla Güven

Yavuz ağabeyi hepimiz biliyoruz, TMMOB'den; Sayın Yavuz Önen

Barış Akademisyeni Sayın Gül Köksal

Ve TMMOB'nin çok yakından tanıdığı, Ortadoğu uzmanı Sayın Faik Bulut.

Değerli dostlar; panelimizi saat 17.00'de bitecek şekilde programlayacağız. Çünkü sonrasında da çok değerli düşünür, yazar dostumuz Fikret Başkaya'nın sunuşuyla forum yapılacak ve burada kalan sorular varsa, konuşmak gereken şeyler varsa, o forumda tartışacağız.

Hepinize tekrardan hoş geldiniz diyorum.

Sur'dan bahsettik, mülksüzleştirmeden bahsettik, yıkılan kentlerden bahsettik. Şimdi bunu bize anlatacak, bu mekanlarla ilgili sunumu yapacak bir hocamı kürsüye davet ediyorum.

Gül Köksal

Özgeçmiş

Mimar, koruma uzmanı, doçent doktor. Kültürel miras, mimarlık politikası, mimarlık eleştirisi üzerine çalışmaktadır. İTÜ Mimarlık Restorasyon Anabilim Dalında Haliç Tersaneleri üzerine yükseklisans tezini ve İstanbul'daki endüstri mirası üzerine de doktora tezini yazdı. DAAT bursuyla Berlin Üniversitesi'nde doktora araştırmacısı, TÜBİTAK bursuyla da University of California Berkeley'de postdoc araştırmacısı olarak bulundu. İTÜ, Bahçeşehir Üniversitesi, Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi gibi çeşitli kurumlardan sonra, 2006'dan 2016 Eylülüne dek, "Bu Suça Ortak Olmayacağız" başlıklı barış metnine attığı imza nedeniyle ihraç edildiği Kocaeli Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde çalıştı. Halen kurucu üyeleri arasında yer aldığı Başka Bir Atölye, Haliç Dayanışması ve Kocaeli Dayanışma Akademisi'nde üretime devam etmektedir.

Gül Köksal & Mimar, Barış Akademisyeni

Merhaba. Çok heyecanlıyım. Bugüne kadar bir sürü sunum yaptım, ama bugün burada bu etkinlikte sizlerin karşısında olmak, bu oturumda olmak gerçekten çok heyecan verici. Bütün bu süreç için emeği geçen tüm meslektaşlarımı, dostlarımı selamlıyorum.

Benim sunumum kültürel değerler, toplumsal barış ve mesleki sorumluluklarımız üzerine olacak...

Benim sunumum, dünyada ve Türkiye'deki kültürel değerler, bunların politik bağlamı, toplumsal barış ve mesleki sorumluluklar başlıkları altında ilerleyecek.

Önce bir anekdotla başlamak istiyorum sözlerime.

Eylül 2019'da Urfa'da bir toplantıya katılmıştım. Toplantı, Türkiye Baroları Kent ve Çevre Avukatları'nın bir çalıştayıydı. Biliyorsunuz, Barolar Birliği içerisinde de epey çatışmalı bir süreç var. Bugüne kadarki bütün konuşmacılar da hukukun nasıl alaşağı edildiğini, bir araç olarak kullanıldığını ifade ettiler. Baronun içerisinden, kendilerine Türkiye Baroları Kent ve Çevre Avukatları diyen bir grup, hem bu yönetimi tekrar hukukun karşılığını alacak biçimde sürdürmek, hem de kent ve çevre amacıyla bunu korumak amacıyla bir araya gelen bir toplantı yapıyorlar. Ben de bu toplantıya ka-

tıldığımda, avukat meslektaşımız, bugün bu oturumun da anısına düzenlendiği Tahir Elçi'yi anarak başlamak istemiştim ve ona ithaf etmek üzere de bir şiirle başlamıştım sözlerime. Fakat şöyle bir tesadüf oldu: Urfa Barosu'nun salonu Tahir Elçi Kongre Merkezi olarak isimlendirilmiş ve benim sunum yaparken hemen yanımda değerli barış elçisi Tahir Elçi'nin fotoğrafı vardı ve sunumumu ben bir şekilde onun görüntüsünün yanında yapmış oldum, çok duygulandırıcı oldu. Şiir de şöyle, bir Acem şiiri:

Ölüm "adildir" – diyor
"Aynı haşmetle vurur şahı, fakiri"
Hâşim, neden şaşırıyorsunuz?
Hiç duymadınız mıydı kardeşim,
Herhangi bir şahın bir gemi ambarında,
Bir kömür küfesiyle öldüğünü
Biliyorum,
Ölümün adil olması için
Hayatın adil olması lazım, diyorsunuz.

Ölüm herkesi eşitleyen bir şey olarak gözüküyor, bedenimizin yok olduğu noktada hepimiz eşitmişiz gibi; ama bulunduğumuz yer aslında ölümün de adil olmadığı bir yer. Tahir Elçi de hayatını bu adil olmayan süreç içerisinde adaleti savunurken yitirdi.

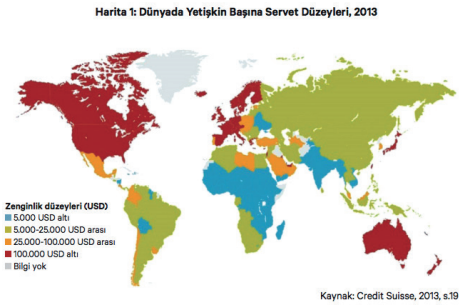
Onun duruşundan hareketle bugünkü sunuşta da şunu demek istiyorum: Aslında kültürel alanda çalışan bir araştırmacı, akademisyen, bilim insanı olarak, canların öldüğü bir yerde kültürel değerlerin korunmasının bazen lüks olduğunu düşünüyor insan. Ama sonrasında kendimi de şöyle ikna ediyorum: Aslında hayatını yitiren bu insanlar, bu mirasın kurucusu olan, bunu kuşaktan kuşağa aktaran kişiler ve somut ve somut olmayan bu mirasın taşıyıcıları. Sadece Diyarbakır'da 20 binden fazla insanın göç ettiği bir yerde, toplumsal belleğin canlı taşıyıcısı olan bu kişilerin doğdukları yerlerin kültürel sürekliliğinin sağlanması için aslında toplumsal barışa her zamankinden çok daha fazla ihtiyacımız da var.

Bu oturuma kadar defalarca çeşitli meslektaşlarım dile getirdi, aralarda konuşuldu, bölgenin ne kadar zengin bir kültürel birikime sahip olduğuna ilişkin. Bu hiç tesadüf değil; çünkü tarih kitaplarından da anladığımız, meslektaşlarımızın tek tek söylediği, işte Güner söyledi, Yıldız söyledi, Agit söyledi, hepsi değindiler, hepsini tek tek anamıyorum, ama Bereketli Hilal denilen, dünyanın aslında insan evladının bütün yaşamını kurduğu yerde bulunuyoruz şu anda. İlk tarımdan tutun da ilk akla gelen alet üretimine kadar her şeyin olduğu bir yerden söz ediyoruz. Ve buradaki bütün bu birikimin dünyaya yayıldığı bir coğrafyadan söz ediyoruz. Yani yitirdiğimiz şeyler aslında insanlığın kadim bilgileri. Ama bunlar mesela dünya miras listesine ne kadar giriyor? Benden önce konuşan meslektaşım Şerefhan, Sur'dan söz ederken, dünya miras listesine girip de onun karşılığının ne olduğunu söylemişti.

(Verimli- Bereketli- Hilal dünyanın tarım yapılan ilk alanları)

Burada dünya miras listesine girmiş olan yerlerin sayılarını görüyorsunuz. Aslında Verimli Hilal olarak gözüken bölgeden, görüyorsunuz, şuradan o kadar az yer girmiş ki. Aslında bunun da çok politik bir harita olduğunu doğrudan söyleyebiliriz. Nitekim, bu dünya haritasını diğer haritalarla çakıştırdığımızda, dünyadaki çatışmalar haritasına baktığımızda, dünyadaki çatışmaların da en değerli birikimlerin olduğu, kadim insanlık birikimlerinin olduğu bir coğrafyada geçtiğini ve bunun da çok politik olduğunu biliyoruz.

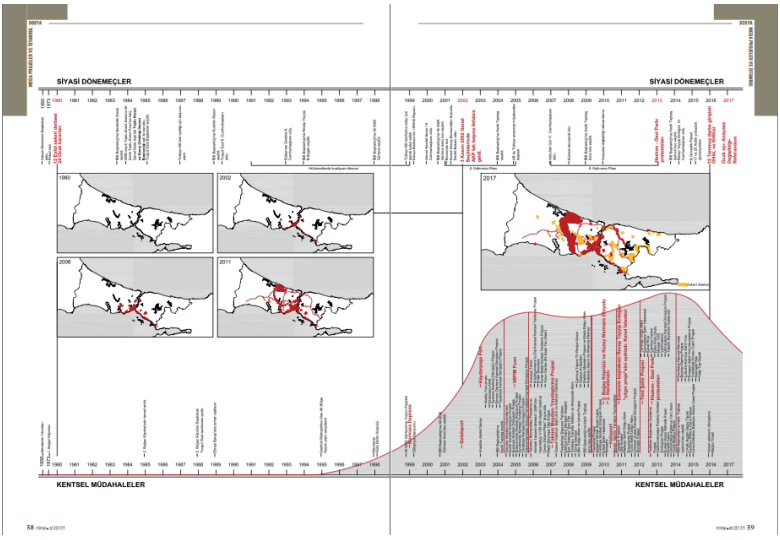
Aynı haritaları çakıştırmaya devam edersek, dünyada yetişkin başına düşen servette de, en az gelir düzeyinin olduğu yerler en değerli yerler, ama onun karşısındaki yerler en zengin olan yerler. Ve bu etkinliğin de temel konularından bir tanesi olan ekoloji meselesine bakarsak da, ekolojiyle ilgili, iklimle ilgili sorunları yaratan ülkeler aslında o zengin ülkeler, daha geç kurulmuş olan, daha az değer barındıran ülkeler; bundan en çok etkilenenler de aslında bizim bulunduğumuz coğrafya. Oysaki bütün bu sınırların icadını, ulus-devlet sınırı icadını bir kenara bıraktığımızda, havadan bir fotoğrafa baktığımızda, derelerin, nehirlerin, dağların, denizlerin özgür aktığı, birbirine kavuştuğu bir coğrafya var bizim görmemiz, bakmamız gereken ve bütün bu sınırlar bizim kafamızda ve kendi yarattığımız sınırlar.

Bunun politik bağlamını konuşursak;

Bu aslında ilginç bir fotoğraf. Galataport'un hemen yanında, Mimarlar Odası Büyükkent Şubesinin yolu üzerinde çektiğim, tesadüfen rastladığım bir fotoğraf. Önde bir insan bedeni ve özellikle de kadın bedeni üzerinden, kadın bedeninin nasıl kapitalist üretim ilişkileri içerisinde tarif edildiği; arkada da "Tarih senin, gelecek senin" yazılarıyla, aslında hiç de öyle olmayan bir durumun reklam, iletişim ve benzeri araçlarla empoze edildiğinin bir gösterisi. Bu aynı zamanda akademik alanda da karşımıza çıkan bir şey. Bu noktada bizden önceki oturumda meslektaşım Cemalettin'in epey hararetli bir şekilde anlattığı şeye, dün akşam da yemekte otururken biraz konuştuğumuz şeylere de değinmiş olacağım. Kullandığımız kavramların, kelimelerin kendisi de aslında son derece politik. Biz kültürel değerleri vesaireleri söylüyoruz; ama ulus-devlet oluşumu, kapitalist modernite projesi içerisinde, bunların temelinde bir kullanım değeri var -Marksist perspektiften de bakarsak- bir de değişim değeri var. Kültürel değerlerde de aslında bizim savunduğumuz onların kullanım değeri, yani aktarılan, yaşamaya devam eden şeylerken, tam da onu turistikleştirerek, yerinden etmelerle ve başka biçimlerle değişim değeri üzerinden pazarlayan bir sistemle karşı karşıyayız. O yüzden Sur bu kadar fazla, bir yandan miras değeri olarak gösteriliyor, bir yandan da politik olarak tahrip edilmekten çekinilmiyor.

Aynı şekilde afet meselesi de öyle. Yani hâkim olan Avrupa Birliği literatüründe ya da Amerika'da çıkmış olan literatürde kullanılan terminolojiye dikkat edersek, sözgelimi afetler. Aslında doğal olayları afet olarak yorumlamanın kendisindeki probleme bakarken, bir yandan da aslında insan eliyle yapılmış afetlere bakmamız gerekiyor. Ki bu yıkımların kendisi insan eliyle yaratılmış olan afetler. Öbürü afet değil aslında, ona karşı hazırlıksız olmakla ilgili bir durum.

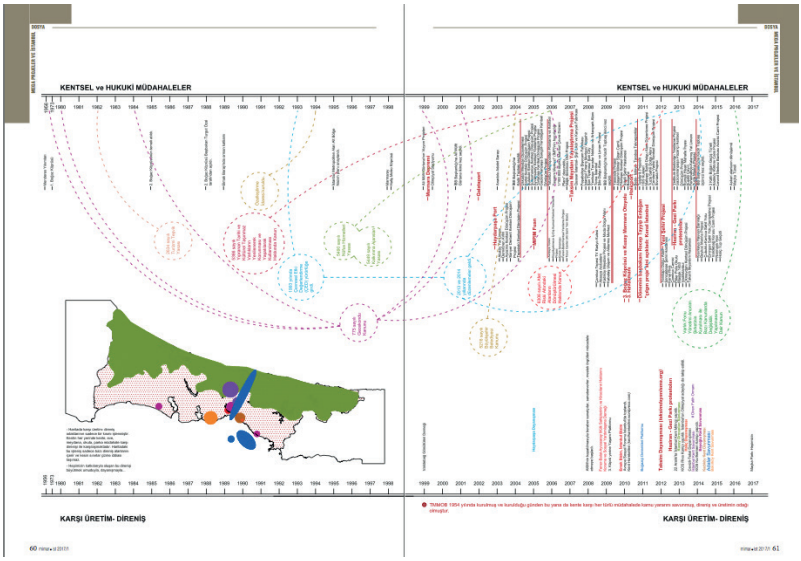

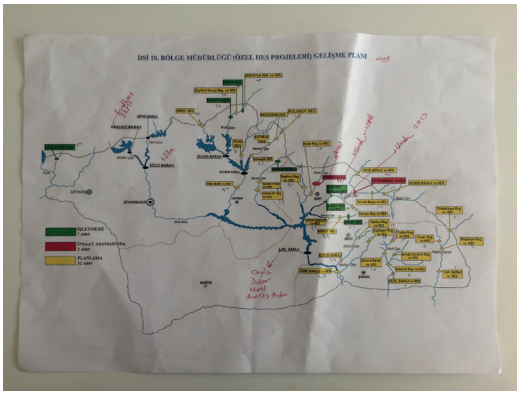
Bu bizim bir çalışmamız, İstanbul Şubenin çıkardığı Mimarist dergisinde yayımlanmıştı. İstanbul üzerinden TMMOB'nin kurulduğu zamandan günümüze kadar siyasi dönemeçler ve kentsel müdahaleleri göstermiştik. 2000'lerden itibaren yasal yollarla kente siyasi müdahalelerin ne kadar arttığını görüyoruz. Burada aslında 1980'lerde başlayan bu neoliberal hareketlerin, Özal, Çiller, Demirel gibi süreçlerden sonra, en son AKP'yle birlikte ne şekilde yükseldiğini bir görselleştirmeyle daha görünür, anlaşılır bir şekilde yapmaya çalışmıştık. O siyasi müdahaleler bağlamında kente yapılan hukuksuz uygulamaların -hukuk aracılığıyla, hukuk içindeymiş gibi, en son OHAL KHK'leriyle başımıza gelende olduğu gibi- çakıştırdığımızda da bunu gördük.

Fakat bir yandan da direniş var. Bunu özellikle de işaretlemeye çalıştık. Çünkü benden önce Şerefhan da söyledi, zaman zaman bütün bu süreçlere karşı tek başımıza çözüm üretebilecekmişiz algısına kapılıyoruz; ama kanımca, bu aynı zamanda karşımızdaki 2 asırlık üretim sürecini, baskı sürecini yeterince kavramadığımıza da işaret ediyor. Bu o kadar kolay bir şey değil, bizim bedenimize kadar temayüz eden bir sistemle karşı karşıyayız. Ve o sistem, burada gördüğünüz gibi, bütün bu müdahaleleri yaparken, devletin sermayeyle kurduğu ağlar, aynı zamanda da bunun gitgide mega projelerle yükseldiği bir durumu görüyoruz.

Yerel yönetimlerde kayyum meselesi çokça dile getirildi önceki oturumlarda. Ama bir yandan bakalım, 80'lerden itibaren, özellikle yine AKP'nin 2002'den itibaren çıkarmış olduğu çeşitli yasalarla, en son 6360 sayılı Büyükşehir Belediye Yasasıyla birlikte, kayyum atamadığı yerlere de ne tür müdahaleleri yaptığını bütün ülke ölçeğinde görebiliyoruz.

Nitekim, siyaset de konuşuldu burada, CHP'den de bir konuşmacı vardı. Çok yeni bir yerel yönetimler yasa taslağı açıklanacak ve bu taslağı açıklarken CHP'nin şöyle bir açıklaması olabiliyor: "Hizmetin siyaseti olmaz." Aslında son derece politik bir şeyken, son derecede vizyonsuz ve yanlış bir bakış açısıyla söylenen bir durumla karşı karşıyayız.

Toplumsal barış meselesine gelirsek eğer; dün Hasankeyf'i anlatırken Agit'in sunumundan fotoğraf koydum, referanslı bir şekilde vereyim diye. Dicle Vadisi'ne yapılan bütün bu barajların ne kadar enerji karşılığında değdiğini çeşitli meslektaşlarım teknik olarak da çok detaylı anlattılar, o yüzden onları geçeceğim; ama DSİ'nin sarıyla işaretlediği yerlerin hiç de tesadüfen olmadığı ve bunun etrafa etkisi defalarca dile getirildi.

Bilim insanları, araştırmacılar olarak bizim bu imzaladığımız metinle ilgili açılan ağır cezalardaki davada ben de şöyle dedim beyanımda: Bütün bu coğrafyanın olduğu yeri göstererek, aslında bu mimari mekanların aynı zamanda bize gündelik yaşamın zenginliğini, fakat onunla birlikte sosyoekonomik eşitsizliklerin de birer tezahürü olduğunu; fakiri, zengini, zayıfı, güçlüyü, tüm detaylarıyla birlikte gösterdiğini, fakat aslında yoksulluğun da paylaşıldığı, dayanışmanın da artırıldığı bir yer olduğunu ve bütün bu mekanların bize bunları sunan yerler olduğu için de ve bütün bu kadim değerleri, bilgileri aktaran yerler olduğu için de en başta korunmasının gerekli olduğunu söylemiştim. Nitekim, defalarca dile getirildi, Şerefhan da sunumda gösterdi; katman katman bir coğrafyada, işte Diyarbakır Suriçi'ne baktığımızda -az önce Aziz gösterdi, birazdan ben de o gösterdiği fotoğrafı paylaşacağım sizlerle- mevcut doku iç içe geçmiş, ekolojik açıdan, tasarım açısından son derece kadim aklın ürünü olan bir yapılaşmayı görüyoruz. Yani endüstriyel devrim ve endüstriyel devrimin sonrasındaki yapılaşmaya bakarsak aslında, kadim yapılaşmanın avlularıyla, iç içe geçen sokaklarla, dar sokaklarıyla, güneşi kıran sokaklarla, komşulukların birbirine açıldığı, insanların güven içerisinde birbirini gördüğü bir yapılaşmanın var olduğu bir yerin ve aslında bir surla çevrili olma halinin, etrafındaki yaşamın ve az önce dediğim sokak örüntülerinin örneklerini çok rahatlıkla görebileceğimiz bir yerden ya da damda yatmayı, yani iklimle ilgili, ısıtmayla ilgili sorunların kendi doğallığında çözüldüğü bir yerden bilgi edinmemiz gerekirken veyahut da Hevsel Bahçeleri gibi, doğayla, tarımla gündelik yaşantının birbiriyle iç içe aktarıldığı ve bizim bugün bunları yitirmemize neden olan bir süreci anlayabileceğimiz bir yerde, Şerefhan'ın paylaştığı raporda da çok ayrıntılı gözüken bir şekilde tarumar edildiğiyle karşı karşıyayız.

Aynı zamanda şu da var: Bu kamulaştırmalar ya da imar planı gibi yasal şeylerin, ki biz meslek insanları hazırlıyoruz bunları, plancılarımız, mimarlar vesaire, ama onların hepsinin de bir araç olduğunu görüyoruz. İşte Cemalettin'in sunumunda değinmeye çalıştığı şey oydu. Yani sokak genişletmeleriyle, güvenlik noktalarıyla aslında imar planının da nasıl bir araç olduğunu biliyoruz. Oysaki Türkiye'nin de sözleşme imzacılarından biri olduğu Lahey Sözleşmesi var; silahlı çatışma halindeki bölgelerde kültür varlıklarının korunmasına dair 1954 yılında imzalanmış bir sözleşme bu. Bunun dışında Venedik Şartı, Amsterdam Bildirgesi vesaire vesaire uluslararası sözleşmeler var. Bu sözleşmelerden Lahey'de şöyle söyleniyor, ilk maddesi: "Her millet, dünya kültürüne kendinden bir şey katmış olduğu cihetle, hangi millete ait olursa olsun, kültür eserlerine karşı vaki olacak tecavüzlerin bütün insanlığın kültür varlığına karşı işlenmiş tecavüzler sayılacağına inanmıştır" diyor. Türkiye Devleti'nin de imzalamış olduğu bir sözleşme.

Sadece bu da değil, kültürel değerler de değil, yeni ürettiğimiz "değerlere" de baktığımızda; mesela TOKİ, bugüne kadar sunumlarda yine ifade edildi, aslında dar gelirliler için konut üretecek olan bir Toplu Konut İdaresi'nin savaş yoluyla nasıl kenti imara açtığını ve nasıl kötü bir yapılaşmayla imara açtığını görüyoruz. Kültürel varlıkları bu şekilde mimarileştiriyor, Şerefhan çok güzel gösterdi zaten, toplu konut ola-

rak da bir yaşam kültürü dayatması yapıyor. O kültür de şu: Aslında siyasal İslam'ın görünürlüğünün olduğu bir yaşam alanını çeperlerde yaratıyor. Tutuyor, Hevsel Bahçeleri'nin kenarına betonu dökmekten hiç vazgeçmeyerek bunu oluşturuyor, Sur'un içerisindeki katman katman yerleşimleri tarumar ederek tek bir zemine indirgiyor ve binlerce insanın göç etmesine neden oluyor.

Ve buna karşı da bizim mesleki sorumluluklarımız var. Buraya kadar anlattıklarım hepimizin içini oldukça daraltan, sıkan şeyler olmakla birlikte şuna işaret etmek istiyorum: Ürettiğimiz bilginin bir kullanım değeri var, bir de değişim değeri var. Aslında bilginin kendisi de hiç masum değil. Biz bilgiyi bu sistem içerisinde mübadele koşulu olarak mı üretiyoruz; ezilenlerden, sömürülenlerden, halklardan, doğadan, canlılardan yana mı üretiyoruz? Kim için bu bilgiyi üretiyoruz, kim için bu bilgiyi savunuyoruz?

Bilgi bugün nicelleşen, ölçülebilen bir şey. Ve şurayı özellikle okumak isterim: Yaratıcı sınıf olarak gözüken biz mimar, plancı, mühendis gibi bir alan da aslında vasıflı emeğin gitgide değersizleştiği, ayrıcalıklarını yitirdiği bir alana dönüşmüş durumda. Ve de işçiden, üretenden, hepimizden koparılıyor. Bizi üniversiteden attıkları gibi. Gerçi biz üretmeye devam ediyoruz, ama yapılmaya çalışılanın kendisi böyle bir şey.

Üniversite dediğimiz şey de aslında çok sistemin içinden çıkmış bir kurum.

Ve bir yanıyla da, yine Agit sunumunda söyledi, Şerefhan da ifade etti; yerinden taşıma meselesi. İkomos Venedik Tüzüğüne göre aslında taşımanın, çok zorunlu olan durumlarda yapılması gereken, ağır bir müdahale olduğunu biliyoruz. Ama taşınabilecek nitelikleri de barındırmayan -çünkü kullanılan malzeme kerpiç, bir yerden bir yere taşımak zor- ama bunun yapıldığı bir coğrafya, bir tarihsel değerimiz Hasankeyf. Fakat biz Hasankeyf'in oradan oraya taşınmasına hizmet verecek meslek insanı mı olacağız, buna karşı çıkan meslek insanı mı olacağız? Buna karşı çıkıp, örgütlenip, onun kendi yerinde, kendi çevresinde, bağlamında korunmasına çabalayan bir mesleği mi üretiyor olacağız? Bence bu çok önemli bir mevzu. Çünkü bizim meslektaşlarımız da yapıyor bunu, bunu da biliyoruz.

Bu noktada mesleki sorumlulukları şöyle toparlayabilirim: İnsandan doğaya, ezilen, sömürülen tüm canlıların aleyhine olan proje ve uygulamalara, dava ve basın açıklaması -çoklukla yaptığımız, bizim meslek örgütümüzün de çoklukla yaptığı- gibi yollarla karşı çıkmanın yanı sıra artık başka yol ve yöntemleri denememiz gerekiyor. Benden önceki arkadaşlarım da bunu çokça dile getirdi.

Mesleki etik bağlamında, bu tür projelere doğrudan veya dolaylı olarak katkı vermemek, katkı verenleri uyarmak, meslek etiği bağlamında gerekli durumlarda onur kuruluna vermek, onur kurullarını çalıştırmak bu noktada. İfşa etmek ve onur kuruluna vermek ve meslekten ihraç etmek.

Mesleki üretim bağlamında, elimizdeki kaynaklar ve uzmanlık birikimimizin toplumsal dönüşüme katkı vermesi için yenilikçi yollar denemek.

21. Yüzyılın karşı karşıya olduğumuz dinamiklerini iyi okuyarak, yöntemlerimizi geliştirmek.

Gençleşmek. Bu salona bunu demek doğru değil, çokça genç meslektaşımın burada bulunduğunu ve bunun için emek verdiğini biliyorum; ama bu daha çok Batı'ya söyleyeceğim bir şey. Gençleşmek. Yaşça değil -ben de yaşımı aldım bir ölçüde- ruhen gençleşmekten ve üretmek anlamında da gençleşmekten ve tabii eşit üretimden, kadınların özellikle üretim içerisinde daha önde, daha çok kürsü aldığı bir şeyden söz ediyorum.

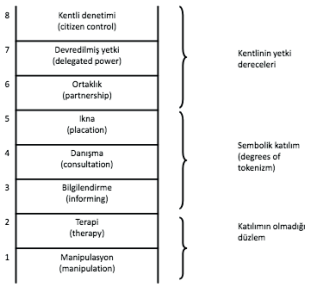
Ortaklıklar kurmak, kendi örgütümüz bağlamında diğer disiplinlerle kesişim olanaklarını güçlendirmek. Mesela İKK iyi bir ortam, burada çok güzel çalışıyor. TTB, KESK, DİSK ya da Barolar Birliği gibi, onların muhalif bölümleriyle bir arada üretmek. Ve mücadele sahasındaki mesleki kopuklukları onarmak, o suni ayrımları ortadan kaldırmak; mühendis, mimar, bilmem ne gibi çatışmaları ortadan kaldırmak.

Teori ve praksise ilişkin daha fazla eleştirel yaklaşmak.

Ve son olarak, reaktif olmanın karşısında proaktif olmanın yollarını geliştirmek. Yani sadece tepki gösteren, arkasından açıklama yapan ve günleri geriden takip eden değil, ona karşı çıkan değil; kurucu olan, gündemi belirleyen ve bunun için de örgütleme çalışmasını yapan kurumlar olmak ve bunun için emek vermek zorundayız.

Katılımcılık meselesi. ÇED çok söylendi. Bugün Türkiye'de hâlâ inanan var mı; inanan demeyeyim, bu salonda inanan olduğunu düşünmüyorum, ama çokça inanıldığını biliyorum. Söz, yetki, kararın halkın elinde olmadığı bir durumda manipülasyondan iknaya kadar karşılığı olan bir süreçtir aslında bu katılım denilen merdiven, ta 1969 yılında Arnstein'ın merdivenine baktığımızda.

Katılım merdiveni (Arnstein, 1969)

Benim kendi içinde bulunduğum -İstanbul'da yaşadığım için ağırlıklı olarak İstanbul'dan örnek veriyorum- Haliç Dayanışması olarak biz ÇED toplantısına gittik, toplantıyı bastık, açtırmadık toplantıyı. Çünkü dedik ki, burada katılım toplantısına 1500-1600 sayfalık raporla gelmişler ve bu raporda zaten her şey söyleniyor.

Bu sadece bizde değil, bir sürü yerde yapılıyor. Bu fotoğrafları paylaşan arkadaşlarım da oldu. Türkiye'nin birçok yerinde, dünyanın birçok yerinde buna karşı direnen, özellikle de kadınların olduğu bir dönemdeyiz. Bunun da farkında olmamız gerekiyor meslek insanları olarak.

Ekoloji Kolektifinin ürettiği böyle çeşitli yayınlar var, proaktif olmak üzere. Mesela ÇED sürecinin ne olduğu bilinmiyorsa eğer, Cemalettin de söylemişti, anlaşılmıyor, bilinmiyor diye, Ekoloji Kolektifi'nin böyle bir çalışması var, ÇED nedir, ne işe yarıyor diye. Ve de dilekçe, vatandaş nasıl yapabilir diye. Aslında kişinin kendi avukatı olmasını sağlayacak bir süreç. Biz meslek insanları olarak bunları da aynı zamanda üretenler olmak zorundayız. Yani her yurttaşın kendi kendinin avukatı olması, avukatları daha da artırmak. Tabii, bu arada kendimizin de egolarını geri plana atarak ve de meslekî çitlemelerimizi de bir kenara bırakarak. CİMER'e, bilmem neye başvuracak olan dilekçelerin örneklerini yapmak, bir araya gelerek baroların yaptığı türden çalışmaları yapmak.

Hasankeyf. Hiç de geç değil orada yapılan. Çünkü Hasankeyf'te olan başka yerlerde de olacak. Onu söylemeye devam etmek. Ve bu bitti gitti diye düşünmemek bu noktada. Nitekim, koordinasyondaki arkadaşlar bunun için emek veriyorlar.

İşte bizim meslek örgütümüzdeki meslektaşlarımın da olduğu gibi, bütün olan biteni sürekli basınla paylaşmak ve gösteriyor olmak bir yanıyla.

Bugüne kadar olan sunumlarda arkadaşlarım söylediler, çok yüreklendirici çalışmalardan söz ettiler; ama bunun için çok uğraşmak ve emek vermek gerekiyor.

Ve sözgelimi UNESCO gibi bir kurum, miras listesine alıyor, ama ondan sonra da oranın yıkılmasına ses etmiyorsa, o zaman karşı forum yapmak. Agit'in de içinde olduğu, geniş kalabalıklı, 70'e yakın kurumla birlikte yapmıştık Mimarlar Odasında, "UNESCO neyi koruyor?" demiştik. UNESCO'nun aslında Birleşmiş Milletler'in bir alt komisyonu olduğunu, neyi nasıl ilişkilendirdiğini, ne yaptığını ve koruyacak olanın aslında halkların kendi değerlerini savunacak ve üretecekleri bir yaşam olduğunu söylemek.

Ve burada, Sur'u da, Haydarpaşa'yı da, Sulukule'yi de aynı koruma bağlamı içerisinde tartışmaya almak, bütün bu sınırların zihinlerde olduğuna işaret etmek.

Bizim atölyede de üretimlerimiz, kesişimlerimiz, paylaşımlarımız daha küçük ölçekte devam ediyor. Çünkü bazen kurumları hareket ettirmek gerçekten çok zor, üniversiteden meslek örgütlerine kadar. Ama bulunduğumuz her yerde bu üretimleri yapmamız mümkün. Sözgelimi biz Amed

Mimarlar Odasıyla birlikte bir kent atölyesi düzenledik. Bir sürü hata da yaptık, beceremediğimiz şey de oldu; ama Sur'daki yıkıma karşı biz nasıl bir mimarlık istiyoruz, Diclekent vesairede yapılan şeye karşı nasıl bir meslek alanı olacak, onu tartıştık.

Son sözüme gelirsem; bugünkü bu toplantının hazırlanmasında çok emeği geçen meslektaşlarım olduğunu biliyorum. Biz Mehmet hocamla bu görüşmeyi ta Temmuz ayında, yaz okuluna geldiğimizde yapmıştık. Büyük bir heyecanla pazar günü şubeye gitmiştik, şubede genç meslektaşlar vardı, EMO'nun orada çalışıyorlardı ve ben çok mutlu olmuştum, pazar günü çalışmak için oraya gelmiş arkadaşlarımı görünce, çok umutlanmıştım.

Son sözü hazırlarken, fotoğraflara bakarken şunu buldum: 2016 yılında biz burada bir Suriçi sempozyumu için TMMOB İKK hazırlık atölyelerinde bir araya gelmişiz. Aslında burada hesap soracak olan bizler değiliz, arkadaşlarımızın olması gerekiyor, bu süreçlerde biz TMMOB üyeleri olarak ya da meslek örgütünde neler yaptık diye. Yani yıllardır olabildiğince burada çalışıyor arkadaşlarımız, elimizden geldiğince katkı veriyoruz.

Son sözüm bu oturumu adadığımız Tahir Elçi adına olacak. Hayatını inandığı değerler uğruna adayan meslek insanı, Avukat Tahir Elçi anısına saygımızın gereği olarak sorumluluğumuz büyük, yolumuz da uzun. Birlikte, umutla ve yenilikçi yolları yan yana deneyerek direnç göstereceğimize inanıyorum.

Mehmet Orak-Panel Yöneticisi: Gül hocama çok teşekkür ediyorum. Bu kadar konusuna hâkim olan birisinin söylediklerinin üstüne bir söz söylemenin pek anlamlı olmayacağını düşünerekten bir şey söylemeyeceğim, kendisine teşekkür ediyorum.

Aramızda çok değerli insanlarımız var. Sayın DBP Eş Başkanı, HDP Milletvekili Saliha Aydeniz aramızda. Hoş geldiniz.

Aynı şekilde, çok değer verdiğimiz ve TMMOB ailesinden olan Sur Eş Başkanı Cemal Özdemir gelmiş. Hoş gelmiş. Teşekkür ediyorum.

Arkadaşlar; biz soruları sonra alacağız. Hepimiz biliyoruz ki, bu oturumun bitmesi çok zor aslında, ama bir yerlere sıkıştıracağız mecburen, 17.00'ye kadar bitirmemiz gerekiyor.

Şimdi de çok değerli TMMOB ailesinin bir üyesi olan ve hâlâ TMMOB için çalışan, TMMOB başkanlığı yapan bir ağabeyimize söz vereceğim. Aslında buradaki konuşmacılarımızın her birisi bir kitap, her birini tekrar tekrar okunması gereken insanlar olarak görüyorum.

Sayın Yavuz Önen'i kürsüye davet ediyorum.

Şimdi kısaca Yavuz Önen kimdir, onu anlatacağım. Dediğim gibi, aslında yaşamları bir kitaba sığmaz derecede emek veren insanlarımız. Kısaca tanıtacağım kendisini.

Yavuz Önen

Özgeçmiş

Yavuz Önen, 1938 yılında Mardin Midyat'ta doğdu. 1962 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nden mezun oldu. TMMOB Mimarlar Odası'nda 5 dönem başkanlık görevini yürüttü. TMMOB'de 4 dönem olmak üzere 7 yıl boyunca başkanlık yaptı. İnsan Hakları Derneği ve Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) kurucu üyesidir. TİHV'de 20 yıl süresince başkanlık görevini yürütmüştür. Halkların Demokratik Kongresi kurucu üyesi ve HDP Kurucu Eş Başkanıydı. Evli, üç çocuk ve üç torun sahibidir.

Yavuz Önen & TMMOB Eski Başkanı

Önce bir teşekkür etmek istiyorum. Bizi bir araya getiren bu kararı alan arkadaşlarımızı kucaklamak istiyorum. Elektrik Mühendisleri Odamızın, onun Yönetim Kurulu'nun aldığı bir kararla biz 3 gündür umudu yeşertiyoruz, dayanışmayı derinleştiriyoruz, çok güzel anlar yaşıyoruz.

Süreç de öğretici oluyor. Dün çocukların korosu çok iyi geldi bana, beni diriltti diyebilirim. Bir de yıkımlar, savaşlar, ölümler falan anlatırken yakınmıyoruz artık, yakınmayacağız. Neden? Dün öğrendim yine bunu da, yani bir örnek olarak. Ne yaptılar; Diyarbakır, halkın seçtiği başkanını görevden aldılar. Bir yıkımın ilk işaretidir o. Esas olarak ne yaptılar; hep gözlemledik, zaten işleri o -ben biraz da bu konuda yoğunlaşacağım- aslında topyekun olarak kültürel bir ortamı yıkmaya başladılar. Ben hemen dedim ki, eyvah, bu süreç şöyle devam edecek: Diyarbakır halkının yerel ortamda geliştirdiği bütün kültürel ortamları yıkacaklar. Nedir onlar? İşte tiyatrosunu, sinema yönündeki alanını, edebiyatını, kütüphanesini, onun altyapısını, kadrolarını darmadağın edecekler. Ama dün şunu gördük: İstedikleri kadar dağıtsınlar, biz yine küllerin içinden yeşeriyoruz. Bakın, o koroyu geliştiren, o çocukları eğiten arkadaşlarımız demin söylediğim ortamları da örgütleyen arkadaşlardı. Onları kucaklıyorum. Boşuna, nafile uğraşmasınlar, bu işi sonunda bu halk başaracak, kendi kültürüne sahip çıkacak.

Böyle umutlu birkaç cümle söyleyerek başlamak istedim. Neden? Çünkü hem Türkiye tarihi, hem katmerli olarak Kürdistan tarihi, bir yıkım, kan tarihi haline dönüştürüldü. Acımız büyük, yangın büyük ve hepimiz de yangının, ateşin düştüğü yerdeyiz. Onun için, elbette dile getireceğiz bunları, bu acıları; ama onların içinde boğulmayacağız, yok olmayacağız, onların içinden umudu yeşerteceğiz ve geleceği kuracağız.

Niye böyle bir giriş yaptım, onu söyleyeyim. Kendi mesleğim de zaten bana aslında bunu öğretti. Ben 5 yıllık fakülte hayatım boyunca tüm hocalarımdan şunu öğrendim: Mimarlık mesleği aslında doğayla bir uyum sanatıdır. Yani fiziki çevreyi oluştururken doğaya saygı göstereceksin, onunla uyum içinde olacaksın. Mimarlık budur. Kestirme, çok ayrıntıya girmeden söyleyeceğim; bu, kent planlaması için de geliştirilebilir bir düşüncedir, kent planlaması da öyledir. Yani her şey insan için diye bir şey yok, insana öncelik vermek diye bir şey yok. Yaşam ortamı bir bütündür, onun pek çok bileşeni var, öyle bakmak lazım. Kent planı da öyle olmalı. Fakat yaşadığımız çok çarpıcı bir çelişki şu: Bizim öğretim döneminde öğrendiklerimiz ile hayatta uygulanan, bize uygulatılan ve dayatılanın çatışmasını yaşadık. İşte onun için Cemalettin'in değindiği bir konuya giriş yapayım, hemen bağlayayım, bitireyim o konuyu.

"Mühendislerin, mimarların bu cehennem ortamının yaratılmasında hiç mi günahı yok?" dedi, hatta suçladı, "Suçumuz büyük" falan dedi. Aslında bizim TMMOB ortamında 60'lı yıllardan beri geliştirdiğimiz kavga da bu. Biz şöyle bir slogan geliştirdik: Bağımsızlık ve demokrasi mücadelesi diyorduk, ama bunu sınıfsal bir temele de oturttuk sonunda. Ne dedik; bilimi ve tekniği sömürenlerin, egemen sınıfların emrine değil, halkın emrine sokacağız dedik. Kavgamız bu Cemalettin. Kavga bu. Mesele bundan ibaret. O sömürünün, o sömürü ağının kuşatmasından, hegemonyasından kendimizi kurtardığımız ve halkımızın yanında yer aldığımız sürece bu işimizi namusumuzla, şerefimizle, onurumuzla yapmış olacağız. Mesele bundan ibarettir. Yani kavga devam ediyor, henüz bitmiş değil.

Değerli arkadaşlar; kentsel yıkımı Şerefhan söyledi, çok güzel de anlattı, bu yeni dönem yıkımları sunarken. Ben kentsel yıkımı bir bina yıkımı olarak almıyorum. 90'lı yıllarda fiziki mekanlar yıkılırken şunu fark etmiştim: Heyetler halinde dolaşmıştık bölgeyi. Ben mesela Van Gölü'nün bütün etrafını dolaştım; Şevket burada, hep beraber dolaştık, köy köy o boşaltılmış yerlere baktık. Şunu fark etmiştim, gördüm o zaman: Yıkılan sadece köydeki evler değildi. Bir kere, ulaşım yollarını tahrip etmişler, yani gitmeyi engellemek için. Eğer telefon direği varsa, iletişim kurma yollarını kesmişler; hatları kesmişler, direkleri devirmişler. Eğer elektrik varsa, trafo merkezlerini yıkmışlar. Demin Şerefhan anlattı, evlerin içindeki ya da o

fiziki mekândaki ne kadar teknik altyapı varsa onları kurşunlamak gibi. Ona benzer bir şekilde, trafoları yok etmişler. Başka ne yapmışlar? Üretim ortamını yıkmışlar, harman yerlerini, hayvanların barındığı ağılları yok etmişler. Yayla yasağı koyup, hayvanların üretilmesi, yaşam ortamını yok ettiler. Seyahat özgürlüğünü kısıtladılar, iletişim ortamlarını yok ettiler. Yani bir topyekûn kırımdan söz edebiliriz. Gerçekten bu bir kırım. Biz hep ne deriz; Türkiye Cumhuriyeti Devleti demokratikleşmek istiyorsa, Osmanlı dönemi dâhil geçmişteki yaşanmışlıklarla yüzleşmesi lazım. Nedir o? 1915 soykırımı, Süryanilerin Sayfo dediği kırımı, bunlarla yüzleşmesi lazım. Ama yıllar geçti, dönemler geçti, şimdi yeni bir yüzleşme ortamı çıktı, şimdi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Kürtlerle yüzleşmesi lazım. Öyle bir noktaya geldik. Çünkü böyle bir kırım söz konusu. Bunda bir istikrar var, bu yeni bir şey değil. Bu 1923'ten itibaren başlayan, Şeyh Sait İsyanıyla, yasalarla zaten programlanmış, dili yasaklanmış, zorunlu göçe tabi tutulmuş bir halkın macerasından söz ediyoruz, yeni bir şey değil bu.

Yapılan her ilerici ya da gerici darbe, ilerici darbe olarak hep 1960'tan söz edilir, o darbeler dâhil, günlük yaşam içindeki bütün uygulamalarda çifte standart var. Bir, Türkiye çapında ya da dünya çapında, o düzeyde yaşanmışlıkları değerlendirebilirsiniz; ama onlar, tabu sayılan sözcük olarak söyleyeyim, Kürdistan bölgesi için geçerli değil. Çünkü burası her zaman farklı bir statüde yaşamıştır bunları, her zaman. Hep OHAL şartlarında yaşamıştır, hep katmerli yaşamıştır. Ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin politikası da bunun üzerine kuruldu. Yani Kürt sorunu dediğimiz şey aslında Kürtlerin sorunu değil, bunu yaratanların sorunudur, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sorunudur, bir anlayışın sorunudur; yani kardeşliği kabul etmeyen, ortaklaşmayı kabul etmeyen bir anlayışın, bir zihniyetin sorunudur. Böyle bir tarihsel şeyi de ortaya koymamız lazım.

Ben hemen hızla Tahir Elçi'ye gelmek istiyorum.

Tahir Elçi arkadaşımız bu yıkımların en dehşetlilerinden 1-2 meseleyi yine Cemalettin'in değindiği hukuksal alana taşımış çok değerli bir arkadaşımızdı. Özel olarak da buradan Tahir'e, yani arkasından geçmişe dair bir şey söyleyeyim. Geçmişteki dostluğumuz dolayısıyla kendisini özlemle anıyorum, sevgi ve saygıyla anıyorum. Onun yokluğu da bireysel-tekil bir yokluk değildir. O yıkım da böyledir. Tahir, donanımlı bir arkadaşımızdı. Tahir'i aldılar, bizi eksilttiler. Bunu böyle kabul edelim. Tahir bizim aramızdan ayrılınca eksildik biz. Onu sevgi ve saygıyla anıyorum. Türkiye İnsan Hakları Vakfı kurucusudur aynı zamanda. Sıkıştığım her anda, bilgilenmek istediğim her durumda Tahir her zaman bu işi görmüştür, destek olmuştur. Yani biz aynı zamanda yoldaşlık ettik; benim acım büyük. Tahir'in üzerinde çalıştığı çok önemli bir dava var. Bu dava süreçleri bu yıkım ve savaş ortamında nasıl işliyor, ona dair çarpıcı olduğu için birkaç dakikayla onu özetlemek istiyorum.

Değerli arkadaşlar; 26 Mart 1994'te, güneşli bir günde, havada beyaz bulutların olduğu, kuşların uçuştuğu, çocukların köy meydanında oynadığı bir günde... Bunu ben bir senaryo olarak yazmıyorum, böyleymiş; yani ben inceledim, öyle bir günmüş. Anlatımlardan, köylülerin anlatımlarından böyle bir sahne yazıldı, böyle bir sahne yaşanmış. Tam o sırada havadan uçakların ve helikopterlerin bombaları yağıyor. Yani savaş silahlı iki grup arasında değil -savaşın da kapsamı var- savaş PKK ile devlet güçleri arasında yaşanmış bir olay olmadı Türkiye'de; Kürdistan'da yaşanan, Kürt halkının topyekun imha edilmek istendiği bir süreç olarak yaşandı ve halen öyle götürülmek isteniyor. Bunu böyle alalım.

Çocukların bombalanması -o söylediğim sahneyi düşünün- nasıl bir iştir arkadaşlar? Uluslararası sözleşmeleri imzalamış Türkiye, bütün hepsine aykırı, Cenevre Sözleşmelerine aykırı. İnsanlık suçu işlemişler bunlar. Ama bunların hepsini geçiyoruz. Ben artık ne sistemden, ne devletten hiçbir şey istemeyelim diyorum. Biz yapacağız o işleri, biz. 68 kuşağının en güzel sloganlarından biri buydu. Beni kimse kurtarmaya kalkmasın. Zaten böyledir. Şu ortam hiç kimseden medet ummuyor, kendinden başka gücü yok. Bizim alternatifimiz yok arkadaşlar, burası başaracak. Kürdistan halkı zaten bunu yapıyor. Tıpkı çevreyi savunan kadınlar gibi. Onlar nasıl direniyorsa, Kürdistan'da da

böyle bir şey yaşandı, böyle yaşanıyor. Yani bu yeni de değil. Bugün Türkiye kapitalizmi 2 sacayağına dayanıyor. Biri Kürt düşmanlığı; güvenlik falan meselesiyle milliyetçiliği besliyor ve oy alarak iktidarını sürdürüyor. Bir de kentsel ranta dayanıyor ve doğaya saldırarak, doğadan, yeraltından sağladığı ranta dayanıyor. Bu iki mesele Kürdistan'da iç içe geçmiş vaziyette. Bunun da bilincindeyiz.

Ben yıkımın sadece binaları yıkmak biçiminde olmadığını düşünüyorum. Bu fotoğraflardan gördüğümüz gibi. Nusaybin'de ben gittim gördüm o şeyleri, yapılan yeni TOKİ evlerini. Yıkımın bir de böyle bir yanı var. Yani siz inşa ederek de bir yıkımın fotoğrafını verebilirsiniz. TOKİ'nin yaptığı bu. TOKİ, bütün her tarafı, sosyal, kültürel ortamı yıkarak -Diyarbakır Sur böyle bir örnektir- yeni bir yıkımın fotoğrafını veriyor. Bir yıkımdır o; o bir gelişme falan değil.

Ben burada bir öneri geliştirmek istiyorum.

Değerli arkadaşlar; bütün bu konuşmaların, tek tek bütün sunulan bildirilerin bölge ve Türkiye çapında mutlak suretle çoğaltılması lazım, tekrarlanması lazım. Bir. Yani bu yapılan etkinliğin duyurusunu sadece kitaplaştırmak değil; söylemlerin, bu söylemleri dile getiren insanların daha aktif ve üretici hale getirilmesi gerekiyor, yaymamız gerekiyor. Bu bir. İkincisi, TMMOB ortamında ve benzer bütün sivil toplum örgütleri ortamında, yıkılan ne varsa, yasaklanan ne varsa, kısıtlanmak istenen ne varsa, onları zenginleştirmek üzerine kurulu bir program uygulayacağız. Yani bu tür toplantıları çoğaltacağız ve Türkiye'nin, Kürdistan'ın her köşesine mutlak suretle ulaştıracağız, hep birlikte. Yalnız, 30 yıl, 40 yıl, 50 yıl öncesine göre şöyle bir fark var: Ben 1960'larda İstanbul'daki, Ümraniye'deki kolera salgını için bildiri yazdığımda, halkımız diye hitap ediyordum, durumu anlatmaya çalışıyordum. Şimdi öyle bir şey yok, halkta müthiş bir bilinçlenme var, sınıfsal mücadelenin alanı bir hayli genişlemiş, örgütlenme bilinci de su yüzüne çıkmış vaziyette. İşte, baskı ve bütün bu otoriter rejimin anlamı, İslam'ı kullanarak kurulan faşizmin anlamı bundan ibarettir.

Değerli arkadaşlar; kaç dakikam kaldı bilmiyorum, fakat bir şeye daha değinmek istiyorum.

Biz, Halkların Demokratik Kongresi ortamlarında falan tartışırken, yeni bir siyasi hareketin ışıkları gözükmeye başladığından, şöyle bir konuşma yaptığımı hatırlıyorum: "Arkadaşlar, biz siyaset alanına adım atacağız, ama şunu bilelim: Karşımızda sadece şu gördüğünüz siyasi çömezler yok, biz bunları yeneriz; ama esas bunları sahneye çıkaranlar var. Karşımızdaki güçler kapitalist metropollerde örgütlüler. Onların ellerinde bilim ve teknoloji var. Onlar çok gelişmiş silahlara sahipler. Onlar, mesela, örnek olarak, Kürt halkını kentlere yığıp orada tedip edebileceklerini, orada kontrol edebileceklerini hesaplıyor. Kent savaşlarına göre silahlar geliştiriyorlar. Ellerindeki silahlarla dünyanın herhangi bir yerine istediği kadar gücü, istediği büyüklükteki silahı ve en kısa zamanda, istediği zamanda, planladığı zamanda harekete geçirebilecek maddi ve teknolojik olanaklara sahipler. Bunlarla boğuşacağız."

İşte Türkiye'de halkların karşısındaki düşmanlar, karşısındaki cephe bundan ibaret. Bilim ve teknolojinin yaptığı işe bakın. Dünya dengesi, kapitalizmin hegemonyası dünyadaki nükleer dengeye dayalı. Sovyetler Birliği'nin gücü oydu. Hâlâ da Rusya'nın elindeki en güçlü silah budur. Türk-Amerikan ilişkilerinde S-400'ler falan, bunların esamisi okunmaz, böyle bir ihtilaf da yok. Çünkü Türkiye'de Amerika'nın üslerinde hâlâ nükleer başlıklı silahlar var. Yani bilim ve teknoloji, dünya hegemonyasının götürülmesinde ve paylaşım makasının giderek açılmasında çok temel bir rol oynuyor. Gelişmiş ülkelerin lehine durmadan gelişen bir dağılım var. Türkiye'de de böyle. Dikkat edin, Berlin Duvarı yıkıldı, bize vaat edilenler neydi; yeni bir refah dönemi gelecekti, yeni bir Avrupa oluşacaktı vesaire. Hepsi yalan. İkinci Dünya Savaşı bitmişti -biz insan hakları ortamında öğrendik, o belgeleri okuduk falan- bir daha asla diyorlardı, dünya ihtilafları bundan sonra hiçbir zaman savaşla çözülmeyecek, barışçıl ve diyalog yoluyla çözümlenecek dediler, yalan söylediler. Refah gelecek dediler, yalan söylediler. Rakamları tekrar etmeyeyim; ama yoksul ülkeler giderek daha

yoksullaşıyor, yoksul sınıflar giderek daha yoksullaşıyor. Yani ülkeler bazında, bölgeler bazında hâlâ durum böyledir, Türkiye'de de böyledir.

Yani mücadelemiz kapsamlı bir mücadele, umutlu bir mücadele, kararlı bir mücadele. Türkiye'de bir de cezasızlık var, yani yapanın yanına kâr kalıyor. İşkenceci ceza görmüyor, katil ceza görmüyor; kitlesel katliam yapıyor siyasetçi, ceza görmüyor. Yani bir cezasızlık var. Fakat bununla sınırlı değil; bunlar ödüllendiriliyor. Bakın, bu kentsel yıkım süreci içerisinde OHAL valiliği yapmış biri sonra hükümette ne görev aldı biliyor musunuz; Şehircilik Bakanı oldu. Bir OHAL valisi Şehircilik Bakanı oldu. Çiller ve SHP Koalisyonu döneminde Kürdistan'da cehennem hayatı başlamış ve yıkım ve öldürmeler diz boyu giderken, "1000 Operasyon"lar Türkiye çapında uygulanırken bir çete devleti gibi davranan Mehmet Ağar Adalet Bakanı oldu. Yani işlediği cinayetlerin hesabını vermesi gereken insanlar ödüllendirildiler. Böyle bir şey var Türkiye'de.

1998'di galiba, Türkiye'de bir Habitat Zirvesi yaşandı, İstanbul'a gittik. Biz, TMMOB ortamında, zorunlu göçün -tabii, biraz sonra bir kadının ağzından anlatacağım- yani evini barkını hiçbir şey almadan, hatta çocuklarını bile bazen bırakmak zorunda kalarak, çocuğunu bile yanına almadan evini terk etmek zorunda bırakılan bir halk bir acı yaşıyor, bir dram yaşıyor, ama bu dram bitmiyor ki, gittiği yerde devam ediyor ve o acıyı etrafına da saçıyor, bulaştırıyor, yani gittiği yerde de bir sosyal travma ortamı yaratıyor. Bir de böyle bir şey var. Yani Suriyeli 2 milyon, 3 milyon göçmen... Onları eleştirmek için söylemiyorum bunu, rakamsal bir kıyaslama yapacağım. Kürdistan'da 3.5-4 milyon nüfus göç ettirildi zorla, hiçbir yer gösterilmedi arkadaşlar. Yani bina yıkımı, tamam, ama ondan sonrasına bakın. Bir sosyal dramdır bu. Bir tehcirdir bu, Ermeni tehciri gibi bir şeydir bu. Sen hiçbir şekilde yol göstermiyorsun, iş göstermiyorsun ve sen bu insanı her şeyini gerisinde bırakarak götürüyorsun.

Yaptıkları işlerden biri de ağaç kesmeydi arkadaşlar, onu söylemeyi unuttum. Meyve ağaçlarını kesmişler, özellikle ceviz ağaçlarını. Bu çok önemlidir. Yani insanı yaşatacak, hayvanı yaşatacak ne varsa, onu yaktılar, yok ettiler. Bir de mesela Lice'de, Cizre'de -90'lı yılları hatırlatmak için söylüyorum bunu- Digor'da, Kars'ın bazı ilçelerinde ne yaptı panzerler biliyor musunuz; işyerlerini yıktılar evlerden önce, işyerlerini. Ne demektir işyeri? İşyerleri, bir sosyal ortamın ekonomik maişetini, yaşamını sürdüren merkezlerdir. Yani seni öldürmek için ekonomik olanaklarını öldürüyor. Böyle bir yıkımdı. Alternatif bir toplantı yaptık biz; "Birleşmiş Milletler'in toplantısına gitmeyeceğiz, biz kendi toplantımızı yapacağız. Köylerin, kent merkezlerinin yıkıldığı, halkların zorla göç ettirildiği bir yerde Türkiye nasıl bir uluslararası habitat, yani yerleşme zirvesi toplayabilir?!" dedik ve biz kendi toplantımızı Marmara Oteli'nde yaptık. Ben orada oturuyorum. Muhteşem bir ders aldım. Ve bunu her toplantıda, her fırsatta söylüyorum, burada da sizinle paylaşmak istiyorum.

Bir kadın, bir Kürt kadın, üzerinde yerel giysileri, başında leçeğiyle, beyaz leçeğiyle söz aldı. Mikrofonu verdiler. Kürtçe konuştu. Benim de şansım o dili bilmemdi. Söylediği her şeyi not ettim. Not kafamda aynen duruyor. Özetle şunu söyledi: "Ben" dedi, "9 çocuğumla İstanbul'a geldim. Hiçbir olanağımız yoktu, bize hiçbir şey vermediler, biz kendimiz geldik" dedi, nasıl geldiyse. "Ama geride 2 oğlumu, kocamı ve kardeşimi bıraktım; öldüler. Biz artık korkmuyoruz" dedi, "Biz ölümden korkmuyoruz, biz ölüme gideriz; ama gelin, ölmeyelim. Ben barış elimi uzatıyorum, bu barış eli havada kalmasın, bu bir kardeşlik çağrısıdır, bu bir barış çağrısıdır" dedi.

İşte benim hocam o. Annem de hocamdı, dilimi unutmadım. İlk çıkarılan yasa dil yasağıydı. Ben anılarımda yazdım, burada sizinle de paylaşayım. Ben Kürt ezgilerine hayrandım, ama yasaktı. Okul dönüşlerinde, yazları gittiğimde, babam, Nusaybin'den, Cizre'den dengbêj getirirdi ve biz kavaklıklar içinde saklanarak dengbêji dinlerdik. Dengbêj de sesini ancak ikimizin duyacağı, babamın ve benim duyacağımız yükseklikte söyleyecek ustalıktaydı. Ne kadar güzeldi! Ne kadar güzeldi!

Hepinizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum.

Mehmet Orak-Panel Yöneticisi: Hocam; çok teşekkür ediyorum. Ben buradan salona baktığımda herkes pürdikkat dinledi. Gerçekten, Yavuz hocam saatlerce konuşsa herkesin hayranlıkla dinleyeceğini gördüm burada. Kendisine çok teşekkür ediyorum. Sağ olun, var olun.

Şimdi de hepimizin tanıdığı bir dosttan gelen mektubu okumak istiyorum; seçilmiş Diyarbakır Belediye Eş Başkanı Sayın Adnan Selçuk Mızraklı'nın mektubunu okuyacağım.

Değerli dostlar, sevgili arkadaşlar;

Bünyan Cezaevinden hepinizi sevgi ve özlemle selamlıyorum.

Bugün, Bereketli Hilal olarak adlandırılan Mezopotamya toprakları başta olmak üzere, geniş Ortadoğu coğrafyası yeraltı ve yerüstü kaynakları nedeniyle hem bir paylaşım savaşları alanı, hem de enerji sömürü merkezine dönüşmüştür. Bu savaş ve sömürü düzeni ekosistemin vahşi bir düzeyde tahribatını ve toplumsal barışın bozulmasını da beraberinde getirmiştir.

Gölgesini satamadığı ağacı kesmeyi farz, su verip büyütmeyi israf bilen kapitalizm, müdahale etme gücü olan tüm üretim ve enerji kaynaklarını sınırsız sömürü hakkını kendinde bulmakta, bunun için geçmişi ve geleceği fütursuzca talan etmektedir.

Daha fazla sermaye için, daha fazla sermaye birikim ilkesi doğrultusunda, sınırsız kâr hırsıyla hareket eden çokuluslu şirketlerden, "yerli ve milli" adı altında ülke sermayesinin peşkeş çekildiği üç beş aile holdingine, hepsi aynı kapitalist ideolojinin hem birer kölesi, hem de efendileridir. Ve ne yazık ki, bu ideolojinin yarattığı sistem, alternatif ve yenilenebilir enerji yönetimlerinin geliştirilmesi, ekosistemin korunması ve toplumsal ekolojinin yaşam bulması yönünde hareket ve oluşumları da engellemeye çalışmaktadır.

Bu sempozyumda sadece enerji politikalarının değil, aynı zamanda toplumsal ekolojinin çökertilme çabalarının ve savaşın yarattığı tahribatın da tartışılacağını biliyorum. Bunlara alternatif olarak toplumsal barışı koymanız muazzam bir değerdedir. Evet, barış ekolojinin vazgeçilmezidir. Doğa ve onun sunduğu imkanlara nesne, kâr ve savaş aracı olarak bakmak, evrensel bütünlüğe ve ahlaka aykırıdır.

Bugün Zap'tan Botan'a, Munzur'dan Goderne'ye Kürt coğrafyasında güvenlik politikalarının da eşlik etmesiyle vahşi bir enerji ve sömürü politikası uygulanıyor. Ömrü bir insan ömründen kısa olan barajlar için milyonlarca yıllık doğa katlediliyor. Şırnak'ta kurulması tartışılan termik santrallerden petrol için talan edilen alanlara kadar enerji ve savaş politikaları iç içe götürülüyor. Hasankeyf, Halfeti, Zeugma, Newale Çolê, Eğil ve insanlığın ortak mirası olan tarihi değerleri barındıran daha birçok yerde devasa bir kültür ve tarih sular altına gömüldü. Bunların her biri birer ekolojik soykırım gerçeği olarak hafızamıza kazınmaktadır. Ancak, yaşanan her bir tahribat sadece Kürtlerin değil, aynı zamanda Türkiye'nin de ekosisteminde açılan bir gediktir. Bu nedenle, Kürt sorunun çözümü ve barış politikaları sonucunda Türkiye'de de daha yaşanılabilir bir çevre, ekoloji ve doğayla uyumlu enerji politikaları oluşturabiliriz.

Ekoloji hareketi ve aktivizmi, yakın dönem sosyal hareketlerin en önemlileri arasında yer almaktadır. Dünyamızın her geçen gün daha da kirletildiği ve yaşanmaz hale getirildiği bu süreçte doğadaki her varlık için daha fazla yaşam alanı yaratmayı amaçlayan ekoloji, doğal olarak, siyaset ve gündelik yaşamdan bağımsız ele alınamaz. Ekolojik hareketi, siyaset teorisine, insan merkezli anlayışa karşı doğa merkezciliği geliştirmesi ve ilerleme fikrinin doğayı talan etme riski karşısında sınırlandırılması düşüncesini getirmesi suretiyle ciddi katkıda bulunmuştur.

İnsanlar mevcut düzenin rasyonel saydığı hayat tarzından farklı hayat tarzları olduğuna inanıyorsa ve insanlar bu düşünceler içerisinde kendilerini temsil edebileceğini

düşündüğü bir hareketin var olduğu inancıyla demokratik yapıyı tehdit eden tekçi, hegemonik kapitalist yaşam tarzlarından uzaklaşıyorsa, kuşkusuz, bütün bu olumlu gelişmelerde yeni bir sosyal hareket olan ekolojik hareketin ve yeni siyaset paradigması içerisinde hareket eden ekolojik siyasetin etkisi yadsınamaz.

Bizler de yerel yönetimler olarak çalışmalarımızın ana eksenine aldığımız ekoloji ile doğaya saygılı bir çevre ve enerji politikası üreterek daha yaşanılabilir bir dünyayı geleceğe bırakacağımız inancımız tamdır. Bu politikamız her ne kadar şu ana kadar kayyumlar yoluyla engelleniyor olsa da, yarın bugün olduğundan daha iyi çalışacağız.

Doğal kaynakları zorunlu ihtiyaç dahilinde alternatifleri ve yenilenebilirliği ölçüsünde kullanan, doğaya uyumlu bir enerji ve ekonomi kurmak dışında bir şansımız yoktur. Bizleri doyuran ve yaşamımızı devam ettirmemizi sağlayan, hava, su ve topraktır, ağaçlar ve diğer canlılardır. Bir gün aç kaldığımızda ne petrol, ne kobalt, ne de barajlar bizleri doyuracaktır. Bu nedenle, insan merkezli yerine doğa merkezli düşünerek, yaşam alanlarımıza zarar vermeden, ekolojik bir yaşamı esas alarak, demokratik siyasette toplumsal barışı inşa edeceğimiz inancıyla sizleri selamlıyorum.

Dr. Adnan Selçuk Mızraklı, Diyarbakır Büyükşehir Belediye Eş Başkanı,

Bünyan Cezaevi, Kayseri

Şimdi de, oturumda bulunan konuşmacılarımızdan, kadın özgürlük mücadelesinde büyük emekler veren, öncü isimlerinden, direnişin simgesi, hepimizin yakından tanıdığı ve İmralı tecridinin kırılması için 200 günlük bir sürede direnen DTK Eş Başkanı, HDP Milletvekili Sayın Leyla Güven'i davet ediyorum.

Buyurun.

Hepinizin bildiği gibi, 200 günlük bir direniş sonrasında sağlık sorunları yaşadı, bugün de onu yormamak için kürsüye çağırmıyorum, yerinde sunumunu yapacak.

Tekrardan hoş geldiniz.

Leyla Güven & HDP Milletvekili – DTK Eş Başkanı

Mêvanên eziz, rehevalên hêja; ez beri her tiştî we hemuya li ser navê Kongreya Civaka Demokratîk birezdari silav dikim, hun ser seran, ser çavan hatin.

Evet, dili yasak, kimliği yasak, varlığı yasak, kültürü yasak, bir bütünen yasaklı olan ülkeme hoş geldiniz, şeref verdiniz.

Evet, ülkeme dedim. Burada havuz medyasından birileri varsa, yarın hepimiz haberlerde şunu görürüz: "HDP'nin küstah Milletvekili Diyarbakır'dan ülkesi olarak söz etti." Biz böyle bir coğrafyada, aslında çoktan aşılması gereken böylesi sorunlarla uğraşıyoruz. Ne yaptığımız değil, neyi ürettiğimiz değil, neyi onların istediği gibi söylemediğimiz öne çıkıyor, onlarla gündem oluyoruz. Ama bizim yaşadığımız coğrafyanın adı Kürdistan'dır; biz içinde yaşayan insanlar da, her ne kadar her şey hâlâ yasak da olsa, Kürt'üz.

Bir şey daha açığa çıkıyor: Ben bugün sunumumu Kürtçe yapmak isterdim. Çünkü genelde ben Demokratik Toplum Kongresi adına, Kürdistan'ın bir kongresi olması hasebiyle de sunumlarımı Kürtçe yapıyorum. Ama biliyorum ki dostlarımız bugün aramızda ve onlar Kürtçe bilmiyorlar. Ben bunu da sorgulamak gerek diye düşünüyorum. Bin yıllık bir kardeşlikten söz ediyoruz, birlikte bir yaşamı inşa ediyoruz, birlikte yaşamaya devam edelim diyoruz, ülke bütünlüğü içerisinde Kürt sorununu demokratik çözüme kavuşturalım diyoruz, ama bu kadar yıl birlikte yaşadığımız halkın dilini bilmiyoruz. Bana göre, Türkiye'de eğer anadil konusunda bir gelişme sağlanacaksa, birinci, diyelim resmi dilin dışında, mutlaka zorunlu dil olarak, zorunlu ikinci dil olarak Kürtçenin konulması gerekir. Yani formülasyonu nasıl olur, belki dilbilimciler ya da hocalarımız daha iyi bilir, ama mutlaka diğer halkların da birbirinin dilini bilmesi gerekiyor. Yani illa Kürtler olarak söylemiyorum, bu Arap-

lar olur, Süryaniler olur, Asuriler olur. Çünkü gerçekten, birlikte yaşıyoruz ve şunu görüyoruz: Hep azınlık çoğunluğun dilini bilmek zorunda. Kürdistan'da yaşayan Araplar da Kürtçe biliyorlar, ama Kürtler Arapça bilmiyor. Bu bir döngüdür. Buna dikkat çekmek istedim.

Bugün, evet, bizim oturumumuzun özellikle sevgili Tahir Elçi'ye atfedilmesi çok anlamlıdır, çok önemlidir. Geçtiğimiz günlerde zaten bir anlam gerçekleştirildi, bütün sevenleri yeniden onunla buluşmak için mezarı başına akın ettiler.

Evet, sevgili Tahir Elçi, halkının acılarını dile getirmeye çalışıyordu, halkının yaşadıklarını, çok önemli bir hukuk insanı olarak, hukuksal boyutta gündeme getirmeye çalışıyordu. Onu hedef gösterenler maalesef hâlâ ekranlardalar, onları da buradan lanetlemek istiyorum. Ama hakikati haykıran, Kürt halkının varlığını ve Kürt halkının yaşadıklarını dile getirmeye çalışan sevgili Tahir Elçi bugün aramızda değil. Onu tekrar rahmetle, minnetle anmak istiyorum.

Bugün konumuz, başlığı itibarıyla, yıkılan kentler, enerji, savaş ve benzeri birçok şeyi içinde barındıran bir konu olması nedeniyle, son 4 yılda özellikle yıkılan kentlerde yaşamını yitiren arkadaşlarımız oldu; başta Mehmet Tunç, Asya Yüksel, yine çalışma arkadaşımız...

O süreçte şehit olan bütün arkadaşlarımızı saygıyla, hürmetle, minnetle anıyorum.

Evet, başka ülkelerde de savaşlar yaşandı. Yavuz hocam söyledi, savaşların da kendi içinde bir hukuku olması gerekiyor, bir ilkesi olur savaşların. Yani bir cenazeye, mezara ya da esir düşene karşı gözetilmesi gereken tutum vardır, bütün savaşlarda bunlar görülmüştür. Ama maalesef, Kürdistan'da yaşanan savaşta bunlar hiçbir zaman dikkate alınmadı ve çok ilkesiz ve kuralsız, vicdansız bir savaş yürütüldü. 90'lı yıllarda öldürülen gerillaların bağırsakları ya da uzuvları sergilenirdi, kafaları kesilirdi; şimdilerde ise daha modern bir yaklaşımla, Taybet Ana günlerce dışarıda bekletildi, yine bebeler ya da kadınlar kapısının eşiğinde vuruldu, ... teşhir edilerek basına servis edildi. Dolayısıyla, aslında zihniyet değişmiş değil; dediğim gibi, geçen yıllarla birlikte bazı yol ve yöntemler değişmiş, ama zihniyet aynı şekilde duruyor.

Bu yıkılan kentlere dair söylenecek çok şey var. Ama Ortadoğu denilince akla ne gelir? Şöyle demiş bir yazar: "Kadim Ortadoğu coğrafyasını nasıl anlatsa insan? Ortadoğu denilince, bütün halklara kucak açmış ve Sümer'den Babil'e kadar birçok medeniyete beşiklik etmiş bir diyardan söz ediyoruz" diyor. "İnanç ve felsefenin ortaya çıktığı yerdir aynı zamanda. Yarısı masal, diğer yarısı kandır. Altı zenginlik, üstü açlıktır diyebiliriz. Ortadoğu tamamen din ve erkek savaşlarıdır diyebiliriz" diyor. "Yine hiç dinmeyen kavga, bitmeyen erkek şiddeti ve tanrı adına sahnelenen kutsal savaşların arenasıdır. Kısacası, dinmeyen tufan ve İbni Haldun'un deyimiyle, kaderdir."

Ortadoğu'dan bahsederken, kuşkusuz, herkesin kendine göre bir belirlemesi var, bir yaklaşımı var. Ama Verimli Hilal olarak da adlandırılan, ilk insanlığın beşiği, her şeyin icat edildiği, doğuş yeri olan bu coğrafya nasıl oldu da bugün, 21. Yüzyılda bu haldedir? İşte bunları belki kısıtlı zaman da olsa dilimiz döndüğünce anlatmaya çalışacağız.

Birkaç gün önce basına yansıyan bir olayı tekrar dile getirmek istiyorum. VEDAŞ ve jandarma ekipleri tarafından Yüksekova'nın Direkli Köyü'ne yapılan ev baskınında 5 çocuk annesi, 45 yaşındaki Fahriye Gürbüz sabah saat 05.30'da kar maskeli kişileri karşısında görünce kalp krizi geçirerek yaşamını yitirdi. Düşünün, bir anne, sabahın köründe kar maskeli kişileri karşısında görünce kalp krizi geçiriyor. Neden acaba? Batı'da ya da dünyanın başka bir yerinde olsa aynı şekilde kalp krizi geçirir miydi? Hiç sanmıyorum. Çünkü Kürdistan'da sabahın köründe kapında kar maskelileri, jandarmaları gördüğünde aklına 17 bin faili meçhul cinayet gelir; aklına, evinden alınmış, bir daha hiç gelmemiş Vedat Aydın'lar gelir, Savaş Buldan'lar gelir ve daha binlercesi gelir; aklına, sabahın köründe evlere dalıp, henüz uykuda olan çocukların kafasına silah dayayanlar gelir. Ki hâlâ yaşanan bir durumdur bu; kapıları kırılır, insanların evlerine girilir ve uykuda olan çocukların kafa-

sına silah dayatılır. Bunun gibi birçok şeyi görmüş bir anne, karşısında onları görünce, "Acaba bize ne yapacaklar?!" dedi ve kalbi dayanamadı bu duruma, vefat etti. Ailesine tekrar başsağlığı diliyoruz, kendisine Allah'tan rahmet diliyoruz.

Ve enerji. Bu katliam enerji adı altında yapıldı. Neymiş, oralarda kaçak elektrik kullanılıyormuş. O zaman insan sormak istiyor yani, kim için enerji, hangi sosyal devlet? Neyi verdiniz de bu yurttaşlara, bu vatandaşlara, gelip bunun hesabını soruyorsunuz, neyi verdiniz? İşte Kürdistan coğrafyası, anlatmakla bitmeyecek böylesi olaylarla iç içe yaşayan bir ülke haline geldi. Yani hiç hesapta olmayan bir şey, sabah evinizden çıkarsınız, bir panzer çarpar size, ölürsünüz. Zaten çarpan suçlu görülmez, çünkü burası bir savaş alanıdır. Silopi'de, çocuklar evlerinde uyurken üzerlerine panzerin ya da neyse o savaş aletinin adı, o duvarı yıkar, çocuklar içeride, 2 çocuk yaşamını yitirir, o polisler aklanır. Çünkü suçlu değillerdir, bir savaş alanıdır. Ama savaş var bu ülkede dediğinizde hemen hakkınızda soruşturma başlatılır: "Savaş yok." Peki, bu yaşananlar nedir, neden bunlar yaşanıyor? Kuşkusuz, bunların nedenleri var, bunları hepiniz de aslında biliyorsunuz.

İçinde yaşadığımız yaşanılmaz dünyanın sebebi de aslında bizleriz. Hepimiz tek tek toplumu var ediyoruz. Her konuda doyumsuz ve bütün evrenin kendisi için yaratıldığını düşünen varlıklarız. Eğer evren bizim için yaratıldıysa, zaten erkekse kadın da onun için yaratılmış, dolayısıyla hepsi tarlandır, sürersin, yok edersin... Bir tarla, eskiden bir mahsul alınırdı, bir yıl dinlendirilirdi; şimdi o da yok, hemen frezeler ateşe veriliyor, içindeki börtü böcekle birlikte yakılıyor, tekrar ürün alınmaya çalışılıyor. Çünkü bir doyumsuzluk var. Bu doyumsuzluğun sebebi, kuşkusuz, kapitalist modernitenin yarattığı zihniyetle birlikte açığa çıkan bir şeydir. Bu zihniyet insanları doyumsuz kılıyor. Her şekilde de sana ulaşıyor. Yani ücra bir köye de ulaşıyor, başka bir yere de ulaşıyor. Toplumun bütün kılcal damarlarına kadar ulaşarak kendi sistemini onların zihnine işlemeye çalışıyor. Evet, bunu dizilerle de yapıyor. Burada gösterime sunduğu diziler yetmemiş gibi, şimdi Irak'ta ve Ortadoğu'nun tüm ülkelerinde birçok dizi oralardaki insanların beynini uyuşturmak için ya da farklı arayışlar için sunuluyor.

Evet, kapitalist modernitenin yarattığı erk zihniyet yüzünden şu anda dünyanın yarısı açlıkla mücadele ederken, diğer yarısı da obeziteyle mücadele ediyor. Çünkü çok ciddi bir doyumsuzluk var.

Hâlbuki bu iki ucu birleştirmek mümkündür. Bu nasıl mümkündür? Anaerkil toplum, doğal toplum, kadının başat olduğu dönemde, binlerce yıl önce kadınlar toplumda daha aktifken bu yaşam vardı. Onun adı da doğal toplumdu. Doğal toplumda kolektivizm vardı, doğal toplumda paylaşım vardı, üretim vardı ve herkesin birbirine bu konuda saygısı vardı. İşte ne zaman bu düzen alaşağı edildi, artı ürün başladı, onunla birlikte erk zihniyet de, erkek egemen zihniyet de topluma hâkim oldu. O gün bugündür hem kadın açısından, hem doğa, çevre ve bütün doğal kaynaklar açısından gerçekten vahşiyane bir durum yaşandı. Hâlâ da bu durum yaşanmaya devam ediyor. Bunu değiştirmek mümkündür, mutlaka bunu da biz kadınlar öncülüğünde başaracağız.

Neden kadınlar? Bugün sunum yapan hocalarımız sinevizyonda da bize gösterdiler, daha gösterilmeyen birçok örnek vardı. Karadenizli kadınların HES'ler, barajlar ve oradaki siyanürlü altın arama ve benzer şeyler karşısında ortaya koydukları bir direniş var. Nuriye Anne sembolleşen bir anneydi. Orada ortaya konulan çaba, bir de Kürdistan'da kadınların bu savaş içerisinde ve yine doğal kaynaklara karşı geliştirilen her türlü savaşa karşı bir mücadelesi var. Bu da bize şunu gösteriyor: Karadenizli anne ile Kürt anne el ele verdiğinde, evet, bunu sonlandırabiliriz, bu mümkündür, bunu başarabiliriz. Biz buna yürekten inanıyoruz.

Aksi durumda ne olur? Bunu düşünmek bile istemiyorum. Aksi durumda, şu ana kadar saydığımız bütün bu tarihi yerleşim yerleri, kaynaklar yerle bir olacak. Bunlar da olduğunda, "Eh, savaştır, savaş içinde olur" denilecek. Mesela bu konuda çok öğretici bir şey var: İspanya'nın Guernica şehri, Franco'nun generalleri F16'larla Guernica kentini yerle bir ettiler, Picasso da onu resmetti.

Daha sonra Franco'nun generalleri o resim sergisini dolaşırken, diyorlar ki, "Kim yaptı bu resmi, çağırın gelsin." Picasso'yu çağırıyorlar. Diyor ki generaller, "Ne kadar güzel yapmışsınız." "Yok efendim" diyor, "Bizim ne haddimize, siz yaptınız, biz sadece resmettik."

TMMOB'nin sunumunda Nusaybin'in resmini biraz önce gördük. Nusaybin'de, bayraklarla doldurulmuş meydanın görüntülendiği bir manzara vardı ve Zehra Doğan, Kürt gazeteci Zehra Doğan o manzarayı resmetti. Zehra'nın o resmi şu anda bütün dünyada, New York'un caddelerinde duvarlara yansıtılıyor durumdadır. Zehra o resmi çekti diye bizimle birlikte cezaevinde kaldı yıllarca, ama önemli değil; Zehra'nın çektiği o resimle Kürdistan'ın acısı, Kürdistan'da yaşanan vahşet bütün dünyada resmedilmiş oldu. Evet, bu da sanatın gücüdür ve yaşananları görünür kılmanın önemidir.

TMMOB'nin raporu son derece önemli bir rapor gerçekten. Arkadaşları takdir ediyoruz. Çünkü yaşananları, evet, yaşayanlar, Cizre bodrumlarında diri diri yakılanlar ve onların yakınları biliyor; ama... Mehmet Yavuzer Cizre bodrumlarında yandı, yaşamını yitirdi; ama annesi şu anda cezaevinde, bu yaşına rağmen cezaevine konulmuş durumda. Yani acılar devam ediyor. Fakat bu acıların, bu yaşanmışlıkların mutlaka arşivinin oluşturulması lazım. Çünkü bunu yapan, bu zihniyete sahip olanlar bu arşivi yok etmeye çalışıyorlar.

Örneğin, 90'larda, hepimiz hatırlarız, köyler yakılırdı. Şırnaklı bir amca söylemişti; demişti ki, "Bizim köyümüz biraz tepededir ve biz hayvancılık yapıyoruz, bizde tereyağı ve bal çoktur. Biz kış için hazırlık yapmıştık, çok fazla vardı ve evimi yaktıklarında ben aşağıda sadece ceketimi alabilmiştim. Ben onu izlerken yağ ile balın eriyerek kayalardan aşağıya indiğini gördüm." Bunu ağlayarak anlatmıştı. O dönem bunu yaparken, en azından sen 10 yıl sonra, 20 yıl sonra köyüne geri döndüğünde yerinde harabeleri görebiliyordun, taşlar vardı ve diyordun ki burası benim evim. Ama şimdi onu da kaldırıyorlar. İşte söyledi Şerefhan arkadaşımız, o molozları da kaldırıyorlar, hiçbir şey bırakmıyorlar. İdil'de partimizin üç katlı binasını yok etmişlerdi ve molozları da kaldırmışlardı, sadece toprak, düz topraktı. Anahtarı aldık, gittik, dedik ki burada 2 ay önce üç katlı bir bina vardı. Şimdi onu da kaldırıyorlar. Yani dedim ya, zihniyet aynı, ama değişen yöntemler, değişen şeyler var.

Neden bunlar yapılıyor, bu coğrafyaya neden bu kadar kötülük yapılıyor diye de insan sormadan edemiyor.

Evet, bizim coğrafyamızda yeraltı ve yerüstü zenginliklerinin çok olması avantaj mıdır, bizim Kürtçede bir deyim vardır, gelo dezavantaj mıdır? Bakıyoruz da, hakikaten biz bunun dezavantajını yaşıyoruz. Aslında avantajdır, ama maalesef biz dezavantajını yaşıyoruz. İngiltere eski başbakanlarından Churcill'in 1936'da Avam Kamarası'nda ifade ettiği "Bir damla petrol bir damla kandan daha kıymetlidir" sözü belki de bunu özetleyen bir sözdür. Evet. Çünkü onlar bu kadar önem veriyorlar ve buradaki bu kaynakların burada yaşayan halklara kalmaması için her şeyi yapıyorlar. Binlerce kilometre öteden geliyorlar, buradaki coğrafyada hak sahibi, pay sahibi olmaya çalışıyorlar. Bazen insan diyor ki gerçekten lanet olsun, o zenginliğe de, yeraltındakine de, yer üstündekine de! Huzurlu değilsen, içinde mutlu değilsen, mutlu yaşamana izin vermiyorlarsa, bu kadar çok yıkım yaşanıyorsa, keşke olmasaydı diyoruz. Batı'da, bunlardan hiçbiri olmayan ülkelere bakıyoruz, gelip buradaki bizim kaynakları alıp götürüp, kendi yurttaşını en yaşanılır, en uygun şekilde yaşatmaya çalışıyorlar.

Demek ki burada bizim de suçumuz var, biz de kendi suçumuzu görmeliyiz. Örneğin, Kürt halk önderi Sayın Abdullah Öcalan, bizi, demokratik siyasette olanları eleştirir. Bir eleştirisinde der ki, "Verimli Hilal'de, nan'ın ülkesinde; suyun, toprağın, rüzgarın bol olduğu bir coğrafyada nasıl olur da siz kendi yurttaşlarınıza bu konuda olanak yaratmazsınız, onlar batıya fındık için ya da bilmem ne için gidip çalışmak zorunda kalırlar?!" Ve gittiklerinde neyle karşılaşırlar; ırkçı saldırılarla karşılaşırlar. Ama biz bu kadar zengin olan bu coğrafyada -burada hepimiz varız, hiçbirimizi dışında tutmadan

söylüyorum, bütün kurumlar olarak söylüyorum- biz burada bu olanakları halkımıza yaratamadık, hâlâ da yaratamadık. Biz kendi enerjimizi kendimiz elde edebiliriz; her şeye rağmen, bu zulme rağmen biz bunu yapabiliriz. Biz gidip Avrupa'larda ya da Batı'da, her yerde en ağır işlerde çalışıyoruz; ama kendi toprağımızda, kendi işimizde çalışmaktan imtina ediyoruz. Bu konularda hatalarımız olduğunu biliyoruz.

Burası, evet, acılarla birlikte direnişiyle var olmuş ve direnişiyle bir kimlik oluşturmuş bir coğrafyadır. İşte bu coğrafyada insan olmak, kadın olmak ya da yurttaş olmak çok farklı meziyetler gerektiriyor. Çünkü sen başta doğayla mücadele etmek zorundasın. Örneğin Hakkari'de yaşam hiç kolay değildir; düz yoldan gitmen gerekirken ters yoldan gidiyormuşsun gibi oluyor, bütün yollar, bütün şeyler kayadır, dağdır, taştır, bununla mücadele ederek var oluyorsun. Dolayısıyla, burada bu mücadeleyi daha da ilerletip insanların yaşayabileceği güzel ortamlar yaratmak gerekiyor.

Enerji ya da su ya da hava ücretli olamaz, olmaması gerekiyor. Şu anda enerjiyle donatılan silahlarla halklar vuruluyor. Hâlbuki o enerji zaten bu halkındır; bırakın, bu halk o enerjiden yararlanabilsin. Yıllarca Batman'da asfalt yoktu, Batman'ın sokakları en kötü sokaklardı, ama Batman'dan çıkan zift Türkiye'nin her tarafına asfalt olarak yapılıyordu. Yine Kürdistan'dan çıkan birçok kaynak Batı ya da başka yerlerde şey olarak kullanılıyor. Barajlar burada yapılıyor örneğin, enerji başka yerlere veriliyor.

Bunlar için biz demokratik-özerk bir Kürdistan dedik, kıyamet koptu. Biz özerk Kürdistan dediğimiz için şu anda onlarca, belki yüzlerce arkadaşımız cezaevlerinde ve onlarca yıl cezayla yargılanıyorlar. Neydi onları bu kadar ürküten şey? Biz demiştik ki bu perspektifle, yerel kaynaklar yerellerde tüketilmeli, yerelin kaynakları ve geliri yerele aktarılmalı. Bu suç sayıldı, bu bölücülük sayıldı, bu ayrılıkçılık sayıldı, dolayısıyla hepimiz bu konulardan yargılanıyoruz. Hâlbuki bu sadece Diyarbakır, Batman, Mardin, Van, Hakkari için değil, bu Türkiye'nin batısındaki her kent için de geçerlidir; İstanbul, Ankara, Adana, Mersin, hiç fark etmez.

Peki, yaşadığımız bu şeylerden çıkış nasıl olur? Başta da söyledim, demokratik ulus perspektifiyle bir çıkış mümkündür. Bunu nereden söylüyorum? Bunu şu anda yaşanmakta olan, kadın öncülüğünde gelişen bir devrimin sonucunda Rojava'ya bakarak söylüyorum. Rojava'da demokratik ulus perspektifi hayat bulmaya çalışıyor. Önce DAIŞ barbarları, çeteleri -ki oradaki halkları, aslında Ortadoğu'yu karanlığa gömmek için gönderilen kişilerdi- eliyle yok edilmeye çalışıldı. Ama orada muazzam bir direniş sergilendi. Bu direniş sadece Kürtlerde değildi, elbette Kürtlerin öncülüğünde, ama oradaki Araplar ve yine Türkiye'nin ve dünyanın birçok yerinden gelen enternasyonalist birçok gönüllüyle birlikte verildi ve DAIŞ alaşağı edildi. Şimdi ne var? Şimdi de Türkiye yine Rojava'daki kardeşlerimize karşı bir savaş gerçekleştiriyor. Buna savaş dediğimiz için de suçlu sayılıyoruz. Ama o bir işgaldir, o bir savaştır. Çünkü oradan Türkiye'ye tek bir çakıl taşı bile atılmamıştır.

Peki, ne istiyor, Türkiye orada ne istiyor? Türkiye Afrin'e girdi, ne yaptı değerli arkadaşlar? Hepiniz çok iyi biliyorsunuz, Afrin deyince ilk öne aklımıza zeytin gelir. Bir ülke bu kadar hırsızlık yapar mı yahu? Bir halkın 20 milyon ağacından zeytinleri topladılar, getirdiler ve bunu da hiç utanmadan Mecliste dile getirdiler. AKP vekilleri dediler ki, "Şu kadar ton zeytin aldık ve bu kadar da zeytinyağı çıkardık." Böyle bir şey olabilir mi? Yani biz bu tutumun insani olmadığını düşünüyoruz. Böyle bir şey olamaz.

Şimdi Rojava'nın diğer bölgelerine bir müdahale var. Niye? Çünkü diyor ki buradan enerji boru hattı geçecek. Doğrudur, bir enerji boru hattı geçecek. Bu boru hattı Afrin'i de kapsayan Rojava bölgesinden geçiyor. Türkiye gidiyor, diyor ki, "Gelin, onlar ülke değil, onlar kimdir ki, bir avuç çapulcudur. Gel, benim ülkemden geçir, sınırlarımı açayım sana." Amerika'ya diyor ya da diğer ülkelere, "Benden geçir bu enerjiyi" diyor. Ama Amerika ya da diğerleri, hangi ülkelerse, onlar diyorlar ki, "Hayır, bizim için uygun olan şerit burasıdır, biz buradan geçireceğiz."

İşte Türkiye'nin müdahalesinin altında yatan gerçeklik böyle olgulardır. Başka türlü,

ben zaten bu salonda öyle düşünen insan olmadığını biliyorum, ama genel anlamda iktidarın her söylediğini doğru kabul eden bir kesim var maalesef, o kesim gerçekten orada Türkiye'ye bir tehdit oluştuğunu düşünüyor. Öyle bir şey yok, mümkün değil, olamaz. Onlar da Bakur Kürdistan, yani bizim buradaki... Kürdistan tek parçaydı, bunu söylemeye gerek yok, dört parçaya onlar böldüler, egemenler böldüler. Bizim için ser xetê, bin xetê, yani Cizre ya da Serêkani ya da Suruç, Kobani, farkı yok yani. Dolayısıyla, onlardan bir zarar gelmez. Ama onlar Kürt'ün oradaki varlığına da müdahale ediyorlar. Ama bu müdahaleye rağmen, ben yürekten inanıyorum, orada demokratik ulus perspektifi hayat bulacak, hem de kadınlar öncülüğünde hayat bulacak. Onun için Hevrin Xelef yoldaşımız, siyasi bir partinin genel sekreteri, ilk o hedef alındı, işkence edilerek öldürüldü. Yani bir mesaj verilmeye çalışıldı. Denildi ki "Rojava'da kadınlar öndedir, bir kadını katledelim ki kadınlar kendilerini geri çeksinler." Ama Rojava'daki kadınlar 24 saat ayaktalar, dışarıdalar, devrimin öncülüğünü yapmaya devam ediyorlar.

Onun için, biz umutluyuz arkadaşlar. Evet, acılarımız çok, çok şey yaşadık, hâlâ da bu acılar devam ediyor; ama ona rağmen, Yavuz hocama katılıyorum, ben gerçekten umutluyum. Ben bu umudu halkların birlikteliğinden alıyorum, halkların kardeşliğinden alıyorum; gerek Rojava'da, gerek Bakur'da, iyi ya da kötü günde sürekli Kürtlerle dayanışma içinde olan Türkiyeli yoldaşlarımızdan alıyorum. Bunun çok önemli olduğunu bilmenizi isterim. Evet, ben de 200 gün açlık grevinde kaldım, bu grev sırasında hep söyledim; dedim ki, "Beni aslında açlık öldürmez, sessizlik öldürür." Ama Türkiyeli kadınlar, feminist kadınlar, Türkiyeli dostlar, yoldaşlar beni hiç yalnız bırakmadılar; mutlaka ziyaretleri oluyordu, benim yanıma gelemeseler bile selamlarını alıyordum. O selamlar bana güç veriyordu, moral veriyordu. Evet, ben dedim ki, biz birlikte başaracağız bunu. Ben buna gerçekten yürekten inanıyorum.

Son olarak şunu söyleyeyim: Bu yaşananları güce dönüştürmek ve daha moralli ve coşkulu olmak bizim esas şeylerimizden biri olmalıdır. Çünkü psikolojik savaş şu anda her anlamda devam ediyor. Yani siyasetçileri tutuklandı, şöyle oldu, böyle oldu denilerek burası biraz şey yapılmaya çalışılıyor. Hayır, biz iyiyiz arkadaşlar. Bunu özellikle Türkiye'den gelen herkese söylemek istiyorum. Biz iyiyiz, moralliyiz, coşkuluyuz. Moralimizi de mücadelemizden ve direnişimizden alıyoruz. Biz buna da devam edeceğiz. İyi ki varsınız. Dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum. Selamlar, saygılar.

Mehmet Orak-Panel Yöneticisi: Burada şuna dikkat çekmek istiyorum: Leyla Güven Konya Cihanbeyli doğumlu diyor. Bizim aklımıza şu geliyor: 1915 Ermeni tehcir yasasıyla gönderilen halklar içerisinde Kürtlerin de olduğunu ve o tarihten bu yana ve Şark Islahat Planıyla insanlarımızın ülkenin her bir tarafına gönderildiğini görüyoruz. O anlamda bir şey söylemek istemiştim. Tabii ki Leyla Başkanı hepimiz çok iyi tanıyoruz. Tekrardan teşekkür ediyorum.

Şimdi de TMMOB ailesinin çok iyi tanıdığı ve neredeyse tüm TMMOB enerji sempozyumlarında bizimle olan, değerli katkılarını sunan bir değerli konuşmacımız var sırada. Yaklaşık 10 yıl önce burada yapılan bir enerji forumunda vermiş olduğu perspektiflerin bugünü göz önüne bulundurduğumuzda ne kadar da doğru tespitler yaptığını görüyoruz. Bu anlamda da kendisine çok teşekkür ediyorum.

Sayın Faik Bulut'u konuşması için davet ediyorum.

Buyurun hocam.

Faik Bulut

Özgeçmiş

1950 yılında Kars'ın Kağızman ilçesinde doğmuştur. Gazi Eğitim Enstitüsü'nü bitirmiş, 68 kuşağı eylemcileri arasında yer almıştır. Faik Bulut 12 Mart döneminde Filistin'e geçerek, 7 yıl süreyle Ortadoğu'da kalmış ve daha sonra Türkiye'ye dönmüştür. Faik Bulut 1985'te gazeteciliğe başlamış, çeşitli gazetelerde muhabir ve köşe yazarı olarak çalışmıştır. Arapça, Kürtçe, İngilizce, Farsça ve Fransızca bilmektedir. Türk, Arap, Batı medya kuruluşlarında siyasal analizler yapmaktadır. 1990 yılından itibaren İslam tarihi, İslamcı örgütler, Ortadoğu, Arap dünyası, Filistin ve Kürt sorunu üzerine onlarca kitap kaleme almıştır.

Faik Bulut & Gazeteci-Yazar

Hun bi xêr u xweş hatin, ser seran u ser çavan hatin.

Küçük bir popülizme ihtiyacımız olduğunu düşünüyorum, Kürtçe söyleyeceğim, Türkçesini tercüme edeceğim.

Duh me guhdariya kulîlkên dora Dicle'yen, kulîlkên Kurdan, zarokên Kurdan da, me wan dit. Zor kêfa me hat. Jibo ku bi gotin zimanê me heye, zimanê dayika me heye, em henin. Duh disa govenda Botanî bu, govend kişandin. Navê wi govenda derxistina buka ye, yani wexta bukê ji malê derdixin. Nika ez weya bi bejim, emê vir, li şunda neha emê govenda derxistina demokrasîye despekin, govendê bikin.

Hatırlıyorsunuz, dün burada çocuklar santur eşliğinde bize güzel bir dinleti sundular. Çocuklar korosu bana şunu hatırlattı, Ma isminden hatırlattı: Ma, yani yaşam mücadelesinde geriye kalan, arta kalan, "ben ölmedim, ayaktayım" diyen bir terimdir Kürtlerde. Kürtler, aslında Türkiye'nin geneli, muhalif kesimler, bir yaşam ve ölüm-kalım mücadelesi veriyorlar. Dolayısıyla aslında bunun mesajını verdiler bu çocuklar: "Biz her şeye rağmen varız, anadilimiz var, haklarımızla varız." Ama sevgili konuklara ve dinleyicilere şunu da hatırlattı Siz de bu ölüm-kalım mücadelesinde geriye kalansınız; aman, siz unutmayın ve devam edin." Böyle bir mesaj.

İkinci mesaj da şu: Bazen halaylarınızla da mesaj verirsiniz. Gelinin evden çıkarılması şeyidir bu halay, dünkü oynanan halay. Genellikle Botan bölgesine aittir. Nusaybinliler de bunu yaparlar. Fakat ben bunu değiştirerek söylüyorum: Biz demokrasiyi meydana çıkarıp kazanma halayı çekeceğiz buradan ilhamla. Dolayısıyla, destên xwe bidin destê hevdu, werên meydanê. Yani el ele verin, meydana çıkacağız. Korsan bir gösteri için değil, topluca, bütün Türkiye, yani genel olarak biz mağdurlar ve muhalifler bunu yapacağız.

TMMOB Diyarbakır İKK'nın gayretini özellikle önemsiyorum. İki nedenle. Mücadele olarak değil, bu başka, bu sizin vazifeniz. O kadar insanı yıkım şehrine getirdiniz. Çok büyük oranda bir halk diplomasisi yaptınız. Çünkü Kürtler halk diplomasisi bakımından henüz tecrübeleri yeterli değil. İyi bir halk diplomasisi yaptınız. İşte, çocuklarla halk diplomasisi yaptınız, govendle halk diplomasisi yaptınız ve bu kadar insan, değerli hazirun, yani buraya gelenler, şeref verenler hem fikirlerini anlattılar, hem de aslında bizim birbirimize yapışarak, ele ele vererek neler, ne tür alternatif yollar yaratabileceğimiz konusunda kafa yordular. Bu çok önemli. Benim açımdan çok önemli. Hele hele Diyarbakır'ın kuşatma altına alındığı bu dönemde, siyasi temsilcilerinin artık boğulma aşamasına geldiği bir dönemde, bu hem sizler açısından çok önemli, geldiniz, tanıdınız, hem bizler açısından çok önemli, çünkü artık yeniden bir ruh birliği oluşturmaya çalışıyoruz.

Öncelikle iki noktaya tarihsel açıdan değinmek istiyorum, sonra bir çerçeve çizeceğim; çok fazla ayrıntılara girmeyeceğim, vaktim yok.

Bir, bilmenizde yarar var, bir arkadaşım,

Kürt tehcirinin, yeni değil, yani bu 90'lar falan değil, çok daha eski olduğu, Ermeni tehcirinin yapında Kürt tehciri konusunda yeni belgelere ulaşmış. Neredeyse Ermeni tehciri kadar Kürt tehcirinin İttihat Terakki döneminden itibaren gerçekleştiğini ve Cumhuriyet döneminde de çok ağır bir tehcir olduğunu ve aslında bu politikanın da yeni olmadığını gösteren belgeler çıkıyor. Zaten yayınlanınca göreceksiniz. Bu bir.

İki, maalesef, mevcut eğitim sistemi nedeniyle, bu kuşak artık... Yani mühendisler, TMMOB üyeleri; sizi karamsarlığa sürüklemek için değil, tersine, hani bir dürtü olsun diye söylüyorum. Mesleki sorumluluğa sahip, vicdan sahibi, irfan sahibi, geleceğine sahip çıkan, bu ülkeye sahip çıkan bir fikirle, alternatif önerilerle ilgilenen neredeyse son nesil olacaksınız. Çünkü bundan sonraki üniversitelerde mühendisler yerine medyumlar yetiştiriyorlar, doktorlar yerine hacamatçılar yetiştiriyorlar. Milli Eğitim Bakanlığı'nın yerini Diyanet almıştır. Dolayısıyla, bence önemli bir çıkış sizinki ve önemli bir duruştur. Bunu çok önemsiyorum. Ha, bir de CHP konusunda bir şey söyleyeyim. Keşke o milletvekili olsaydı burada.

CHP dediğimiz şey, Yunus Emre'nin söylediği söze çok benziyor. "Ol mailer ki, derya içre dururlar, derya bilmezler." Halk CHP'yi bir muhalefet partisi olarak seçti; fakat CHP muhalefet olduğunun farkında değil. Bugün buralara siyasi kayyım atanmış. Kayyum değil aslında, doğrusu kayyımdır. Buralara kayyım atanmış; ben birkaç belediye başkanıyla konuştum İstanbul'da, CHP'li belediyelere de ekonomik kayyımlar şimdiden atanmış. Yani İller Bankası'nın para vermemesi falan filan değil, ekonomik kayyım atanmış, farkında değil. Böyle bir muhalefetten ben çok fazla umutlu değilim. Ama buna rağmen biz dostlarımızı bir şekilde, ne bileyim, ite kaka, teşvik ede ede, omuz vere vere yürütmek durumundayız. Bir yere gideceksek beraber gideceğiz, yani tu kaka demeden gideceğiz. Ama CHP bunun farkına henüz varamadı. Kayyımlar atanmış, var. Mehmet kardeş; siz muhtemelen yaşıyorsunuzdur Adana'da. Onun için, CHP'ye önemli bir uyarı olarak bunu söylüyorum.

Son olarak belki şunu söylemem gerekir: Şimdi konuşacaklarım belki biraz karamsar gibi görünecek; ama hayır, doğrusu, ben şu Çinli köylünün sabrına ve umuduna sahip olmamız gerektiğini düşünüyorum. Çinlinin babasını birisi öldürmüş, 100 sene derenin aşağı debisinde beklemiş ki o öldüren adam gelsin, onun cenazesini gözünde önünde görsün. Tabii, biz o kadar pasif olmayacağız. Biz proaktif olacağız. Yani tepkisellik yerine akıllıca bir muhalefetle, yerine, zamanına, zeminine göre hamleler yaparak, alternatifler yaratarak, Çinli köylünün sabrına ve umuduna sahip olacağız.

Başta özellikle vurgulamak istediğim şeyler bunlar.

Genel açıdan baktığımızda, Ortadoğu'da, şu an itibarıyla söylüyorum, çok değişken, çok kaygan, çok kaotik ve gayet geçişken bir aşamadayız. Dolayısıyla hiçbir şey istikrarlı değil. Ne Türkiye'nin operasyonu, o toprakları ele geçirmesi, ne Rusya'nın orada bulunması, ne Suriye Rejiminin mevcut pozisyonunda kalması, ne Türkiye'nin ÖSO, yani şu anda Milli Suriye Ordusu diye icat ettikleri çeteler -hatırlıyorsanız, Kuvva-ı Milliye'den de saydılar- ne İdlip'teki durum kalıcı değil; değişken, geçişken. İttifaklar kalıcı değil; çok değişken, çok geçişken. Mesela, hatırlıyorsanız, şu Trump askerlerini çekmeden önce, birkaç gün önce, Suriye, "PYD teröristtir, Amerika'nın uşağıdır" derken, ne zaman PYD Amerika'nın şeyine alternatif olarak bir diplomatik hamle yaptı, hem Rusya'ya, hem Şam'a gitti, ayrıca da Avrupa ülkelerine gitti, diplomasi çalışmaları için, bu sefer de "Kürtler aslında halkımızın bir parçasıdır. Bu PYD-YPG askerleri de bizim ordumuzun bir parçası olabilirler" dedi.

Düşünebiliyor musunuz, bakın, 3-4 gün içinde pozisyonlar değişebiliyor. Keza Rusya. Yani Ortadoğu'nun hal-i pür melali açısından baktığımızda durum bu. Rusya'nın amaçları belli; NATO ile Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye arasına ne kadar çomak sokarsa o kadar iyidir. Ki bu oyuna hâlâ devam ediyor, akıllıca da oynuyor. Fakat aynı zamanda aynı Rusya, burada, Afrin'de Türkiye'yi destekleyen, askeri operasyonu yapmasına izin veren,

uçaklarını uçurmasına izin veren Rusya, Libya'da Türkiye'nin anlaşma yaptığı, imzaladığı -hani bu deniz sahilleri falan var ya, kıta sahanlığı meselesi- o hükümeti değil, o hükümeti devirmek isteyen Tobruk Hükümetinin tarafını tutuyor.

Suudi Arabistan. Normalde Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Türkiye ile birlikte Suriye'yi devireceklerdi, yani rejimi devireceklerdi ve orada İslamcıları getireceklerdi. Ne oldu? Son 2 senedir Türkiye ile Suudi Arabistan arasında ve Birleşik Arap Emirlikleri arasında korkunç bir medya savaşı var. Resmi olarak pek açıklamıyorlar. Buradaki yandaş basına bakın, bir de oradaki medyaya, yani Suudi medyasına, Birleşik Arap Emirlikleri medyasına bakın; Türkiye'ye verip veriştirmenin ötesinde, tamamen amaçlarını deşifre ediyorlar. Burada da Kaşıkçı olayı üzerinden Suudilerle bir sürü şeyler yaşadılar falan.

Bakınız, daha düne kadar olan müttefiklikler yeniden bir şekil alıyor ve Körfez bölgesindeki dengeler de yeniden değişmeye başladı. Yemen'de başaramadılar, Suudi Arabistan orayı işgal etmek istiyordu, bir çakma hükümet kurmak istiyordu, başaramadı, Husiler nedeniyle, İran orada daha iyi bir pozisyon kazandı. Fakat bu sefer Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Mısır, İsrail'in en görünmez, aslında görünür-görünmez en sıkı müttefikleri haline geldiler.

Dolayısıyla, sıkça değişen projeler, planlar var.

Yine Türkiye'nin aslında bu güvenli bölgeden çok önce bir Halep-Musul-Kerkük çizgisi var, hâlâ onların şeyindedir. Genelde orada da eskiden, yani 1940'lı yıllarda Mustafa Kemal'e yazılan mektuplar var, aşiret reislerinin. Hatta Irak aşiret reisleri Mustafa Kemal'e, "şeyhul aşayir", yani aşiretlerin reisinin en başı diye unvanlarla mektuplar yazmışlar. Halep'ten de bu tarafa mektuplar yazmışlar; "İngilizlere karşı birlikte çıkalım, Fransızlara karşı birlikte çıkalım" diye. Onu istismar ederek, yani onu bugüne uyarlayarak, "Halep de bizimdir, Musul da bizimdir, Kerkük de bizimdir" diyorlar. Hâlâ bu yayılmacılık var. Salih Müslim'le 2014'teki o görüşmelerde, aslında Kürtlere orada bir mandatör devletçik kurmak, yani o bölgede, daha çok Arap aşiretleriyle birlikte; ama Kürtleri de oradan vurucu güç olarak, yani hem Güney Kürtlerini, hem Rojava Kürtlerini bir vurucu güç, Türkiye'nin himayesinde bir vurucu güç ya da korucu güç olarak düşündüler. Tabii, Salih Müslim bu oyuna gelmediği için bu sefer oldu bölücü, terörist başı. Sadece onun için söylemiyorum, aslında oradaki hareketin geneli anlamında söylüyorum.

Türkiye bence artık limitine dayandı, bu operasyonlar açısından. Bana göre, gelecek açısından, perspektif açısından bakarsanız, bu operasyonlar limitine dayandı. Ha, kaçak göçek operasyonlar yapar, korsan operasyonlar yapabilir, Rusya ile Amerika'nın çelişkilerinden faydalanarak; ama artık uluslararası dengeler Türkiye'nin daha öteye gitmesine müsaade etmez. Gerçi dün müydü, önceki gün müydü, Cumhurbaşkanı, "Yahu" dedi, "Bana Suriye'de ne işin var diyenler; sizin ne işiniz var, niye çıkmıyorsunuz?" Bunu dedi demesine, ama bunlar iç siyaseti dizayn etmeye, yani içeride popülizm yapmaya, moral kazanmaya yarayan bir şey, pratikte hiçbir anlam ifade etmez.

Putin-Erdoğan görüşmesine bakınız, Erdoğan koca 2 dosyayla gitmiş, biri IŞİD'e ait güya, IŞİD işin bahanesi, mesele oradaki Kürt hareketini ezmek. Putin ne yaptı; "Kapat onu" dedi, aynen böyle, "Kapat" dedi, bir daha da konuşmadılar. Kim çizdi? Rusya çizdi, "Buradan öteye gidemezsin" dedi, "Buradan ötesi sana haram, gidemezsin" dedi. Ha, buna rağmen yapıyor, helikopterler uçuşuyor, şunu yapıyor, bunu yapıyor, bu ayrı bir şey. Ama şunu söyleyeyim: Türkiye'ye kalsa, niyet olarak diyorum, niyet, yani evdeki hesap olarak söylüyorum, oradan çıkmaz. Zaten çıkmamasına dair bir sürü yatırımı var; karakollar kurmuş, oradaki memurlara maaşlar veriyor, kaymakamlıklar kurmuş, 4-5 kaymakamı var, oradaki askeri bölgelerde, ilçelerde kaymakamları var. Hocam; Antep'de var mı kaymakam, yani orayı oradan idare eden kaymakam? Hatay'da olduğunu biliyorum.

Salondan: Orada bir de fakülte açıyor.

Faik Bulut: 2 fakülte açıyor, o ayrı. Bir kısmına Arapça öğretiyorlar, ama karıştırma-

yalım, Türkçe ders veriyorlar. Oralardaki okullarda. Yani genel olarak tabii ki Arapça veriyorlar, ama Türkçe ders veriyorlar.

Tüm bu emareler şunu gösteriyor: İş niyete kalsa, iş evdeki hesaba kalsa, Türkiye'nin oradan çıkacağı yok. Ama ben, orta vadede, belki kısa vadede değil, ama orta vadede Türkiye'nin oradan çıkmaya mecbur olacağını, aksi takdirde bir askeri maceraya gireceğini, bu askeri macerada da büyük ihtimalle kendisine büyük sorunlar yaratacağını düşünüyorum. Keza Libya'da da öyle. O antlaşma, evet, bir mutabakattır, dün Mecliste onaylandı, Libya Hükümetiyle yaptığı o mutabakat; fakat nasıl derler, çürük dala oynuyor. Çünkü Libya ikiye bölünmüş. Birisi, güçlü olan, askeri olarak güçlü olan Hafter. Hafter'i Avrupa Birliği, Amerika, Mısır, İsrail falan ve de Rusya destekliyor. Rusya geçen güne kadar tarafsızdı, ama artık onlar da destekliyor. Sadece Türkiye ile Katar bu Trablus Hükümetini destekliyor. Kaldı ki, yakında seçimler var o bölgede, o seçimlerde o hükümetin kalıcı olup olmayacağı da belli değil, yani bu mutabakatı imzalayan hükümetin kalıp kalmayacağı da belli değil. Yani çürük dala oynadığınız zaman, icabında aşağıya pat diye düşme ihtimaliniz var. Çünkü öngörü değil, hamaset yapıyorlar.

"Kanuni'nin izinden gideceğim" diyor. Yahu, Kanuni o dönemde süper bir devletti. Sen orta ölçekli bir devletsin ve bütün bu ilişkilerinde enerji bakımından, siyaset bakımından, askeri konum bakımından sen büyük devletlerin onayına, icazetine tabisin. Dolayısıyla, sana yedirmezler. Bunu şey için söylemiyorum, "Oh, yedirmesinler" falan anlamında değil. Ben zaten her türlü işgale, askeri harekatlara karşı olan birisiyim, bu anlamda söylemiyorum. Ama reel politik buna elvermez. Bir gün gelecek, Rusya … oynayacak, epey bir zaman oynayacak, son gelecek aşamada İdlib'te bunu sıkıştıracak.

Zaten Libya gazetelerini okuduğumda, Suudi Arabistan gazetelerini okuduğumda, günahı sevabı onların boynuna diyeyim-Türkiye'nin bu İdlib'teki birtakım silahlı grupları, El Kaide ve benzeri birtakım örgütleri gemilerle Libya'ya gönderdiğini, Trablus Hükümetine yardımcı olsun diye taşıdığını, onlara silah, drone falan verdiğini çok yazıp çiziyorlar, Türkiye'den de bir yalanlama duymadım. Dolayısıyla, orada da macera var. Yani Akdeniz olayıyla, evet, siyasi bakımdan, diplomatik bakımdan başarılı değil; ama askeri emrivaki olarak yapabilir, girer, şunu bunu eder. Ama çok sorunlar yaratacak gibi görünüyor Türkiye'ye.

Kürtler açısından baktığımda, İran konusu önemli. Çünkü İran'da Kürt kartıyla da oynanıyor. Yani Amerika, İsrail, Suudi Arabistan, İran'ı muhtemelen kuşatıp diz çökertmek, hizaya getirmek ve mümkünse ondan istediği tavizleri kopardıktan sonra bırakacaklar. Hizbullah'ı, Suriye'yi destekleme yönünde bazı direngen noktalar var, o direngen noktaları yıkmak istiyorlar; yoksa İran'ı işgal etmeleri mümkün değil. Bir kere, Rusya izin vermez. Çünkü burnunun dibinde kuşatılmak istemez Rusya, jeopolitik ve jeostratejik açıdan istemez. Ama yapmak istedikleri şey, yani bence mesele Deyrizor petrolü falan değil, onlar basit şeylerdir; Amerika eğer ileride karşı bir kuşatma harekatına başlarsa, Rojava Kürtlerini ve Güneyli Kürtleri, Kürt güçlerini bir vurucu güç olarak kullanmak istiyor. Ama ben İran'la Kandil'deki pazarlıklarda bu meselenin reddedildiğini biliyorum, en azından haber boyutunda öyle okudum. Bu da işin bir yanı.

Dolayısıyla, henüz biz oturmuş bir Ortadoğu'dan bahsedemiyoruz.

Kürtlere etkisi açısından, biraz önce siz söylediniz hocam, hani Fırat'ın oradaki halklara, yani aşağıda yaşayan halklara ne kadar ne kadar az gittiğini, yani bu barajlar meselesinin ne kadar zararlı olduğunu anlattınız, gayet de başarılı bir sunumdu. Burada suyu… Bakınız, Veysel Eroğlu sadece şeyle uğraşmıyor, bu Ekrem İmamoğlu'nun su vardı da yoktu da şeyiyle uğraşmıyor; Türkiye'nin bir özel temsilcisi olarak gidip orada Fırat sularını ayarlayacakmış, Irak'a yardımcı olacakmış. Bu aynı zamanda ne demektir? Bu aynı zamanda çoğu Kürdistan'dan akan suların bu sefer Bağdat üzerinden Kürdistan'a bir baskı unsuru olarak kullanılması anlamına gelir.

Keza şeye bakarsanız, petrolün… İki örnek

vereceğim Kürtlerin petroldeki yeri açısından.

Bu Abdülhadi Hükümeti ile Haydar Abadi Hükümeti vardı, hatırlıyorsunuzdur, Kürtler yeniden bir pozisyon, yani Kerkük'teki o bozgundan sonra yeniden bir pozisyon kazandıklarında, İran dedi ki, "Yüzde 17 değil..." Petrolden, yani Irak'ın genel olarak milli petrolünden yüzde 17'si Kürtlere verilecek anayasaya göre, yani gelirlerinin yüzde 17'si verilecek ya, İran dedi ki, "Hayır, yüzde 17 değil, yüzde 20 ver, bunların mecliste oylarını al ki başbakan olasın." Ve Sayın Kek Mesut, Barzani petrolle şöyle oynadı: Geçen gün baktım şeylerine. Diyor ki, "Biz Exxon Mobile'le iş tutacağız petrol konusunda. Çünkü Exxon Mobile'le iş tutmak 10 Amerikan tugayıyla iş tutmakla eşdeğerdir."

Yani askeri şeye oynamayacağız, petrole oynayacağız demek istiyor. Fakat problem şu ki, Güney Kürdistan'da bir perspektif yok, sadece satış söz konusu. Yani planlama yok. Planlama yok, perspektif de yok. Sadece Türkiye'ye satalım derdindeler. Ama Türkiye'ye sattığınızda ya da uluslararası pazarlara sattığınızda, siz de iyi bilirsiniz, IŞİD döneminde çok netti bu, tedarikçiler bunun çoğunu alırlar, aslan payını tedarikçiler alırlar. Eh, sana ne kaldı? Yani Taxtax'ta, şurada, burada, Kürdistan'ın çeşitli yerlerindeki kuyularda bu kadar petrol çıkıyor, niçin maaşlar ödenemiyor? Bir defa, tek ürün. Tek ürün. Küba'nın, Latin Amerika ülkelerinin bir kısmının şekerkamışı üzerine tek ürünü gibi bir şey. Tek ürüne oynayan bir ülke şey yapamaz, yani alternatifi olmayan bir konumda olur. Onun için, bence, suyun, akarsuların geleceğimizde çok önemli bir rolü olacak. Çünkü akarsularda Avrupa Birliği Türkiye'ye epeyce baskı yaptı ve bu baskıda da sanıyorum yine Recep Tayyip Erdoğan'ın özel temsilcisi gitti, ismini unuttum. Sınır aşan sularda Avrupa Birliği'nin müdahale, himaye, gerektiğinde de oraya ilişkin karar alma şeyi var, kendi aralarında aldıkları bir karar var. Bu ne demektir? Cevabını size bırakıyorum. Dolayısıyla, sen orada söz sahibi bile olamayacaksın. Perspektif ne yazık ki yanlış. Siyasi perspektif yanlış. Güney'in en çok eleştirdiğim şeyi budur.

Güney şunu kavrayamadı: Kürt partileriyle anlaşmak, halkla anlaşmak falan, parlamentoda bir karar çıkarmak, bunlar ayrı bir konu, bunlar teknik şeyler, ben bunlara çok şey bakmam. Ama şeyi anlayamadı; 3 bin seneden beri Mezopotamya suları nedeniyle Mezopotamya hep merkezi hükümetler, idareler tarafından yönetilmiştir. Nil de öyle. Devletler merkezi hükümetlerle iş tutarlar. Hele hele senin başka bir kaynağın yoksa, alternatifin yoksa, farklı perspektiflerin yoksa, çok fazla yapabileceğin bir şey yok.

PYD açısından bir şey söyleyeyim: Aslında genel olarak Kürt hareketi ciddi bir imhadan kurtuldu. Çünkü oradaki operasyonun tek amacı imha etmekti. Sadece Kürtlerin siyasi varlığını değil. Hani derlerdi ya, "Senin pencerendeki böceği bile ben kökünü kazıram." Yani intikamcı bir şeyle. Türkiye Devleti Kürt'ün orada soyunu kurutmak istiyordu. Ve PYD, Afrin'den aldığı dersle... Afrin'de hata yapmıştı bence, çok ciddi bir askeri planlama hatasıydı ve aslında genel olarak silahlı Kürt hareketinin de kurmay hatasıydı. Sadece Afrin için söylemiyorum, genel olarak söylüyorum. İşte bunun yansımaları hendek olaylarında oldu. O hatayı tekrar etmedi PYD. Ne yaptı? Yeniden, daha esnek, fleksibl bir politika uyguladı, "Eğer düşman ya da hasmın, her neyse, operasyonu yapan her kimse, benim üstüme geliyorsa, ben de ona göre daha esnek politikalar gütmek durumundayım" dedi ve nitekim, o esnek politikaların sonucunda o kuşatmanın durdurulması sağlandı.

Bir hata daha yaptılar. 2017'de, ya Henrich Böll Vakfı ya da Fredrich Ebert Vakfı'nın Rojava'da 1 sene boyunca alan çalışması yapan bir raportörü İngilizce bir yayın yaptı. Herkese açıktır bu rapor. Bu raporda PYD'nin bütün üst düzey komutanlarına şeyi soruyorlar, aynı soru: "Rusya günün birinde sizi tehdit ederse ne yaparsınız?" Tabii, oradan cevabı aldıktan sonra, bu sefer, "Amerika sizi günün birinde tehdit ederse ne yaparsınız?" diye soruyor. Demişler ki, "Biz o kadar büyüdük ki, o kadar rolümüz büyüdü ki, stratejik önemimiz büyüdü ki, bunlar bizi tehdit edemezler." Yanıldıkları 1 sene sonra ortaya çıktı.

Dolayısıyla, bence hiçbir zaman tek ata oynamamak lazım bu gibi şeylerde. Devletler oyununda, pokerdir bu, hiçbir zaman tek ata oynamayacaksınız, hiçbir zaman tek müttefikiniz ya da çıkarlarınızın belli noktalarda çakıştığı yerlerde "Tamam, budur" demeyeceksiniz. Öyle, "Ev layê apêmine, birêmine" falan yok. Dolayısıyla, hiçbir zaman tek ata oynamayacaksınız. Çünkü savaş hibrittir, çatışma o bölgede hibrittir, yani çok boyutludur, asimetriktir, güçler asimetriktir, çok boyutludur; o halde siz de çok boyutlu bir siyaset gütmek durumundasınız, ama çok esnek olacaksınız, çok çalımcı olacaksınız. Futbol terimiyle söylersek, çok çalım atacaksınız, ama çalım yemeyeceksiniz ya da sen 5 çalım atıyorsan, 2 çalım yersen, buna tahammül edersin; ama o 10 çalım atarsa olmaz.

Son olarak umut bağlamında bir şey söyleyeyim. Ben, Kürt meselesinin kısa dönemde çözülebileceğini hiç sanmıyorum; öyle bir niyet de yok, öyle bir adım da yok, öyle bir girişim de yok. Eğer bir sürpriz gelişme, altüst oluş olmazsa, böyle bir ihtimal görmüyorum. Ne burada, ne orada. Ama Rojava için şöyle bir öngörüm var: Bütün bunlara rağmen Rojava bir müddet sonra uluslararası alandaki meşruiyetine dayanarak belli bir entite, belli bir siyasi varlık olacak. Bu, idare şeklinde mi olur, kendini yönetim şeklinde mi olur, onu bilemiyorum, onu yine dengeler belirleyecek.

Umut açısından şununla bitireyim: Dadaloğlu der ki, "Sayılmayız parmak ile, tükenmeyiz kırmak ile..." Bir de Amedli Ahmet Ali'den söyleyeyim: "Lexin kuro lexin, em zu namirin."

Mehmet Orak-Panel Yöneticisi: Tüm konuşmacılara teşekkür ediyorum.

Bu konuşmalardan sonra bir cümleyle toparlamak istiyorum.

Aslında burada yıllardır, yüzyıllardır yaşanan Kürt sorununun artık Kürt sorunu olmaktan çıktığını ve bir Türk sorunu haline geldiğini gördük, ben bu şekilde anladım. Bu sorunun çözümünün ancak Türkiye'deki halkların bir arada olacağı onurlu bir barışla olacağını düşünüyorum. Tekrardan teşekkür ediyorum herkese.

Şimdi soru-cevap kısmına geçeceğiz. Biliyorum, çok soru gelecek. Ama öncesinde, enerji savaşları dedik ya, hep sömürü aracı, insan yaşamına sebep olan bir sömürü aracıdır, burada rahmetli Sayın Hasan Balıkçı'yı anmak istiyorum. Şanlıurfa'da iş başındayken bazı kişiler tarafından katledildi. Onu tekrardan anıyorum, anısı önünde saygıyla eğiliyorum.

Evet, şimdi soruları alalım.

Buyurun Ali ağabey.

Ali Odabaşı: Leyla Vekilimize bir öneri demeyeyim, aklımdan geçen bir şeyi söyleyeceğim.

Tecrit için söyledi, söyledi, tutmadı. Eyleme geçti, Türkiye'yi salladığı gibi, dünyayı da salladı.

Eylem ile söylem arasındaki bu farka değindikten sonra şunu söylemek istiyorum: Geçen gün Kocaeli'nde 15 kişiyi tutukladılar, 23 kişiyi aldılar içeri. Dün akşam Sur'da, aynı şekilde, evleri basarak insanları aldılar yine içeriye. Bu böyle devam edip gidiyor. Kamuoyunda sesler yükseliyor: "Efendim, sine-i millete gidelim." Kazandığımız mevziler var; sine-i millete gitmek eğer hallediyorsa, Hükümeti yıkabiliyorsa hakikaten doğru. Ama o olmadığına göre, kazanımlarımızı muhafaza etmek durumundayız diyorum. Bu şeyler her gün devam ediyor. Belki Hükümet de özellikle baskısını artırıyor ki, alttan alta, "Haydi sine-i millete dönelim" diyenlerin sesi daha çok yükselsin istiyor.

Şimdi önerime geliyorum: İçeri atılıyor başkanlarımız, önderlerimiz, cumhurbaşkanı adayımız vesaire. Ta alt basamakta görev alan arkadaşlara kadar eziyet ediliyor; ne kadın diyor, ne erkek diyor. Peki, bunu söylemle değil de, Mecliste, acaba, Meclisin iç tüzüğü elverir mi vermez mi bilmiyorum, Mecliste milletvekillerimiz 3 gün şeyde oturma grevi yapsalar, hatta 3 gün açlık grevi yapsa ve milleti de sokağa protestoya çağırsa acaba bu eylemli olduğu için daha etkili olmaz mı? Benim önerim bu. Belediyelere de yazdım, Meclise de yazdım birkaç defa, böyle olması daha doğru olur diye. Bu önerimi sunmak istedim.

Teşekkür ederim, saygılar sunarım hepinize.

Mehmet Orak-Panel Yöneticisi: Biz teşekkür ederiz.

Buyurun.

Dilek Turgul: Merhabalar. Adım Dilek Turgul, Fırat Üniversitesinde gazetecilik okuyorum. Hepiniz hoş geldiniz.

Leyla hocama bir soru sormak istiyorum, HDP'nin ekolojik ve toplumsal barış konusunda yaptığı çalışmalarla ilgili.

Birkaç gündür Hevsel'deki kadın emekçilerin yaptığı işlerle ilgili konuştuk, kooperatifleşme süreciyle ilgili konuşmalar oldu. Ancak, herhangi bir kooperatif örneği gösterilip de sergilenmedi, yapılmadı ya da varsa da biz bunun sunumunu görmedik. HDP bu konuda acaba sadece... Hani birçok konu demeyeyim, ekoloji açısından diyeyim, Diyarbakır'da diyeyim, sadece söylem olarak mı devam ediyor acaba? Eylemleşme konusunda bir sıkıntı yaşıyor sanki. Bunun nedeni ekonomik problem mi, yoksa gerçekten siyasi bir baskı mı, tam olarak bunun ne olduğunu açıklayabilir misiniz?

Teşekkür ederim.

Mehmet Orak-Panel Yöneticisi: Biz teşekkür ederiz.

Başka sorusu olan var mı? Yok sanırım.

Buyurun Leyla Hanım.

Leyla Güven: Öncelikle çok teşekkür ediyorum.

Ali ağabeyimiz her ne kadar heyecanlı olduğunu söylese de bence sorusu kapsamlıydı. Eylem ve söylemi birleştirmezsek hiçbir konuda başarı elde edemeyiz. Bu bir realitedir, bu bir gerçekliktir. Peki, biz böyle bir pratik sergiliyor muyuz? Hayır. Ciddi sıkıntılarımız var. Yani sıkıntılarımızın en önceliği, kuşkusuz, üzerimize çok fazla bir yönelim var. HDP siyasetine bağlı ya da siyaset içinde yer almasa bile 10 yıl önce, 15 yıl önce HDP'nin önünden geçmiş, çayını içmiş olan insanlar bile gözaltına alınıyor, sıradan sebeplerle tutuklanıyor. Bu konuda çok çarpıcı bir örnek vereyim.

Biraz önce Mehmet Yavuzer'in annesinin tutuklandığını söyledim. Onun suçu, Demokratik Toplum Kongresi'nin genel kuruluna katılmış olmak. Böyle bir kart geçmiş ele, bu karta göre Demokratik Toplum Kongresi'nin misafiri olarak oraya katılmış. Bu karttan dolayı kendisi şu anda tutuklu.

Dolayısıyla, böyle bir yönelimin olduğu bir süreçte, ben de, doğrusu, daha güçlü bir çıkışa ihtiyaç olduğunu düşünüyorum, daha güçlü bir söyleme. Yani söylem ile pratiğin birleşmesi gerekiyor. Aksi durumda, sizin de söylediğiniz gibi, buraya gelip sizlere çok şeyler söyleyebiliriz, ama dışarı çıktığımızda eski pratiğimize devam ediyorsak bu olmaz. Mutlaka söylemin eyleme dönüşmesi gerekiyor. Bu konuda partinin kurumları toplantılar gerçekleştiriyor, konferanslar var önümüzdeki günlerde, sanırım o konferanslarda daha kapsamlı tartışmalar olacak.

Ama ben bir şeyi de itiraf edeyim: Ben aslında HDP milletvekili olarak seçilmiş olsam da, milletvekilliği yapamadım. Birincisi, cezaevinde seçildim. İkincisi, çıktıktan sonra zaten bir grev devam etme süreci vardı. Üçüncüsü ve en önemlisi, ben Demokratik Toplum Kongresi Eş Başkanıyım, ancak Kongre çalışmalarını yürütüyorum, Kürdistan'la sınırlı kalıyorum. Dolayısıyla, ne Parlamentoya gidiyorum, ne HDP içerisinde aktif rol alabiliyorum. Onun için belki eksik kalır benim söylemlerim, Murat Vekil hâlâ burada mı bilmiyorum, belki o daha iyi cevap olabilirdi. Ama şunu kesinlikle önemsiyorum ve bundan sonra HDP'nin de bu konuda daha eylem ve söylem birliği içerisinde hareket edeceğini belirtebilirim. En azından ben bu toplantılardan öyle bir sonuç çıkarıyorum.

Gözaltılar ve benzeri baskılar konusunda da şunu söyleyeyim: Derler ki, zalim giderek ayak zulmünü ağırlaştırırmış. Gideceğinin işaretidir diye düşünüyorum. Bu kadar çok yöneliyorsa, bu kadar çok gözaltı ve tutuklama gerçekleştiriyorsa, bilelim ki sonu gelmiştir, gidicidir.

Dilek kardeşim; başarılar diliyorum okul yaşamında. Biz kendimizi tanımlarken, sadece HDP'de değil aslında, bütün demokratik kurumlarımızda, demokratik, ekolojik, cinsiyet özgürlükçü bir paradigmayla hareket ediyoruz. Bunu çok önemsiyoruz.

Bunun içerisinde hem kadın mücadelesini, hem de doğayla barışık, yani ekolojik olabilmeyi önemsiyoruz. Bunu tüzüğümüze, programımıza, yaşamımıza, her alana koyuyoruz. Ama bunun pratiğini ne kadar yerine getiriyoruz? Yani bu bir özeleştiridir de aynı zamanda; mesela biz kadın belediye başkanları olarak seçildiğimizde... Ben Adana Küçükdikili'de ve diğer arkadaşlarımla birlikte, biz 9 kadın belediye başkanı 2004'te seçildik. Ve biz şu iddiayla seçilmiştik, halkımıza da onun sözünü verdik: Biz kadın bakış açısıyla bir belediyecilik yapacağız; ekolojik olacağız, demokratik olacağız, şeffaf olacağız ve benzeri. Yapmaya çalıştık, hiç yapmadık değil, birçok yenilik getirdik; ama tam olarak, işte budur benim belediyecilik anlayışım ve modelimiz budur, bizim modelde ekolojiye yaklaşım budur diyebileceğimiz bir model yaratamadık. Dolayısıyla o bizim eksikliğimizdir. HDP'nin de bu konuda ekoloji çalışmaları var. Belki eleştiriler olabilir, ama arkadaşların bir çabası da var. Dediğim gibi, HDP'ye dönük sorulara burada çok cevap olamıyorum, kusura bakmayın. Yani hepimiz HDP'liyiz de, fakat içinde aktif bir görev almadığım için... Şimdi Kürdistan Demokratik Toplum Kongresine dönük sorsanız hepsini cevaplardım. Çok teşekkür ediyorum.

Bir diğer şey de, ben aslında Faik hocanın söylediğine dair bir şey söyleyecektim. Sudan bahsetti, ben korktum doğrusu. Dedim ki, daha biz petrolden kurtulmamışken bir de su savaşları mı çıkacak? Kürdistan su konusunda da çok zengin bir coğrafya; önümüzdeki dönem sanırım öyle bir şeye de hazırlıklı olmamız gerekiyor.

Çok teşekkür ediyorum arkadaşlar.

Mehmet Orak-Panel Yöneticisi: Sorulan sorularla ilgili cevap vermek isteyen konuşmacılar varsa buyursunlar.

Yok. Tamam.

Bir de duyuru yapmak istiyorum. Faik hocamın çok değerli kitapları burada olacak, kendisi de imzalayacak. Yani burada söylemedikleri o kitaplarda var, çok aydınlatıcı olacaktır hepimiz için.

Bizi dinlediğiniz için, buraya geldiğiniz için çok teşekkür ediyorum. Emeği geçen herkese teşekkür ediyorum, sağ olun.

FORUM

ENERJİ VE BÖLGESEL SAVAŞ

Forum Yöneticisi:

Evindar Aydın

EMO Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı

Sunuş:

Fikret Başkaya & Düşünür-Yazar

Evindar Aydın

Özgeçmiş

Evindar Aydın 2007 yılında Dicle Üniversitesi'nden mezun oldu. Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) Merkez Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı olarak görev yapmaktadır. Önceki dönemlerde Diyarbakır Şube Yönetim Kurulu Üyeliği ve Yönetim Kurulu Yazman Üyeliği yapmıştır. Örgütlenme Komisyonu, SMM Komisyonu, Ücretli Çalışan ve İşsiz Mühendisler Komisyonu gibi merkezi komisyonlarda görev yapmıştır.

Evindar Aydın (Forum Yöneticisi): Merhabalar. Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Bildiğiniz üzere, bugün sempozyumumuzun son günü ve son oturumu. Az evvelki panelde gayet ciddi bir katılım ve motivasyon söz konusuydu. Birinci gün daha ziyade dünyadaki enerji görünümü üzerine yoğunlaştık. Dün biraz enerji depolama, daha teknik meseleler hakkında konuştuk. Bugün ise açıkçası biraz politik mevzuları işledik. Forum bizim kapanış oturumumuz olacak.

Forum formatını şu şekilde yapmayı düşünüyoruz: Aramızda değerli hocamız Fikret Başkaya var. Fikret Hocam, bir sunuş yapacak bize, forumu açacak şekilde. Ondan sonra ben forum yöneticisi olarak, salonda söz almak isteyen herkese söz vereceğim. Herkes her konu hakkında, istediği konu hakkında fikirlerini beyan edebilir. Dileyenler yerlerinden söz alabilirler, dileyenler çok uzatmamak kaydıyla kürsüyü kullanabilirler.

Fikret hocamızı buraya davet ediyorum.

Fikret Hoca hepimizin zihninde çok ciddi, aydınlık ufuklar açan birisidir.

Hocam; isterseniz buradan, isterseniz kürsüden, nasıl istiyorsanız, buyurun.

Fikret Başkaya

Özgeçmiş

1940 Denizli doğumlu. Lise eğitimini İzmir Atatürk Lisesi'nde tamamladı, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat ve Maliye bölümlerini bitirdi. Paris ve Poitiers üniversitelerinde doktora öğrenimini tamamladı. Yurtdışında bulunduğu süre boyunca azgelişmişlik, emperyalizm ve kapitalizmden sosyalizme geçiş sorunları üzerine birçok araştırma yaptı. Abant İzzet Baysal Üniversitesi İktisat Bölümü öğretim üyesiyken, hepimizin bildiği "Paradigmanın İflası" adlı kitabından ötürü Terörle Mücadele Yasasına muhalefetten 20 ay hapis cezasına çarptırıldı ve Haymana Cezaevi'nde yattı. Ancak, 2006 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı, Başkaya'nın "Paradigmanın İflası" adlı kitabına sesli kitap projesinde yer verdi. Fikret Başkaya aynı zamanda 2007'de kurulan Özgür Üniversite Forumu'nu yürütmektedir.

Fikret Başkaya: Değerli Oturum Başkanı, değerli dostlar, günün sonuna gelindiğinde konuşmacı da dâhil herkes yorulur. Fakat bu salonun yorulma katsayısı düşük. Öyle bir avantaj var. Doğrusu, ben de yorulmadım desem olmaz. Sadece birkaç düşünce ucuna değineceğim, birkaç hatırlatma yapacağım. Çünkü böyle 15-20 dakikada meramımı istediğim gibi anlatabilme imkanım olmaz tabii, onun için birtakım fikir uçlarına dokunarak geçeceğim.

Önce üç hatırlatma yapmak isterim:

Birincisi, eğer ilgilendiğiniz sorun, ilgi alanınıza giren şey, sosyal düşüncenin, sosyal bilimin, doğa bilimlerinin ilgi alanına giriyorsa, onu bir bütünlük olarak anlamanız gerekir, bir bütünlük olarak kavramaya çalışmanız gerekir. Çünkü hakikat bütündedir, çünkü gerçek bütündedir. Ve fakat uzman sınırlı bir görüş sahibidir; sosyal veya maddi gerçekliğin küçük bir alanını, küçük bir veçhesine dair derin bilgi sahibidir, ama bütünden habersizdir. Dolayısıyla gerçeğe nüfuz etmek bakımından problemlidir. Yani ağacı görür, ormanı görmez. İşte onun bu niteliği egemen sınıflar için harika bir kullanışlı araca sahip olmak demektir. Yani egemen sınıf onun uzmanlığını kendi iktidarını sürdürmek için, onun devamını sağlamak için kullanır.

İkincisi, toplumsal veya değil, başka bir olguyu açıklamak, bilince çıkarmak istendiği zaman bir dizi neden sıralamak âdettendir. Bu, tabii, gereklidir de, ama yeterli değildir, bir de nedensellik hiyerarşisi yaratmanız gerekir, yani bütün nedenler içinde asıl nedeni öne çıkarmanız gerekir. Ancak o zaman soruna nüfuz etme yeteneğinizi artırmış olursunuz.

Üçüncüsü de, burada sabah da biraz değinildi, politik bir saldırıya, siyasi bir saldırıya hukuk alanından cevap veremezsiniz. Veriyormuş gibi yaparsınız, ama imkânı yoktur bunun. Politik saldırıya ancak politik planda cevap verebilirsiniz.

Sadede gelirsek; neden insanlık ve uygarlık bir dizi krizler, işte iklim krizi, ekolojik kriz, sosyal kriz, işsizlik, açlık, sefalet, etik yozlaşma sarmalına hapsoldu? Başka türlü söylersek, neden bir uygarlık krizi veya aynı anlama gelmek üzere bir çöküş tablosu ortaya çıktı ya da şeyler neden çığırından çıktı?

Bu sorunun cevabı 10 harften oluşan bir kelimede, bir kavramda gizli: Kapitalizm. Yaşamakta olduğumuz tüm olumsuzlukların, kötülüklerin gerisinde fıtraten insana ve doğaya zarar vermeden yol alamayan kapitalizm var. Gerçek durum öyle, ama bilimi kendinden menkul zevat, uzmanlar, konunun uzmanı denilenler, kapitalizmi ağızlarına almamak için kırk takla atıyor. Mesela televizyonda rastladım, saatlerce iklim krizini tartışıyorlar, bir tanesinin ağzından kapitalizm lafı çıkmıyor. İyi de efendiler, siz o tartışmayı hangi zemin üzerinde yapıyorsunuz? Sizin söylediğinizin bir kıymet-i harbiyesi olabilir mi? Yani bu uzmanlığı fazla önemsememek lazım, bu uzmanlık denilen şey baş belası olan bir şey. Bir de şimdi kadrolu uzmanlar türedi, "yerli ve milli" bunlar. Allah Türkiye'yi onlardan korusun yani, o halde.

Eşyayı adıyla çağırmamak bir yalan söyleme yöntemidir. İşte yapılan da bu yani, adıyla çağırmıyor. Yani yalan söyleniyor.

Bir başka sorun da üniversitelere dair anlayışla ilgili. Biliyorsunuz, üniversitelerin her türlü özgür düşüncenin sınırsız tartışıldığı, bilimin üretildiği, her zaman toplumdan birkaç adım önde olduğuna dair bir tevatür üretilmiştir. Bunlar külliyen yalandır. Üniversiteler tarih boyunca hiçbir zaman özgür düşüncenin sınırsızca tartışıldığı kurumlar olmamışlardır. Yani sadece bugün değil, üniversiteler tarih sahnesine çıktığı günden beri hep özgür düşünceyi boğmak için kurgulanmış kurumlardır.

Onun için, neden bahsettiğimizi bilmek gerekir. Mesela şey vardı, ben devlet üniversitedeyken, Genelkurmaydan YÖK'e, YÖK'ten rektörlüğe yazı geliyor; diyor ki, "Kürt meselesi üzerine çalışın, Ermeni meselesi üzerine çalışın." Onu bize kadar yansıtan... Yani bilimle, bilim ahlakıyla, insanlıkla ne ilgisi var onun? Onun için, bu üniversiteyle ilgili, üniversite mezunuyla ilgili saplantıdan da kurtulmak lazım gelir.

Tabii, bir çöküş tablosu var. Bu çöküş tablosunun gerisinde kapitalizmin temel eği-

limleri, temel dinamikleri ve temel hareket yasaları var. Yani eğer bir uygarlık kriziyle karşı karşıyaysak ki öyle, bunun gerisinde bunlar var. Ve kapitalizm bir meta uygarlığıdır; her şeyi metalaştırıyor, şeyleştiriyor, canlı olan ne varsa ölü metalara dönüştürüyor. Bu yüzden kapitalizme "kadavra medeniyeti" diyorum. Hakikaten kadavra medeniyetidir.

Bir özelliği de şu: Sınırsız genişleme ve yayılma dinamiğine sahip. Neden öyle? Çünkü üretim çılgın, vahşi bir rekabet ortamında gerçekleşiyor. Rekabetçi olmadığınız zaman size hayat yok orada. O zaman, ne yapacaksın; her seferinde rekabet yeteneğini yükseltmen gerekiyor. Onun için ne yapacaksın; en ileri teknolojilere sahip olacaksın, sermayeni büyüteceksin. Yani sınırsız büyümenin gerisinde bu yatıyor. Şöyle söyleyeyim: Mesela bir büyük sermaye grubunun CEO'su bir gün bu ortaklar toplantısında şöyle bir teklif getirse; dese ki, "Ey para babaları; biz bu yaptığımızla doğaya çok zarar veriyoruz, şu bizim faaliyetimizden doğada büyük bir yıkım hâsıl oluyor; gelin, bunu bir düşünelim." Bunu dese anında işsiz kalır. Neden? Çünkü böyle bir şey onun kitabında yok. Dolayısıyla, sürekli genişleme ve büyüme dinamiğine sahip bir sistem.

Bir başka özelliği de şu: Kutuplaştırıcıdır. Yani bir kutupta zenginlik üretebilmesi, bir kutupta yoksulluk üretilmesini gerektiriyor, başka türlü yapamıyor, yapamaz. Yani bir tarafta zenginlik üretmek için öbür tarafta yoksulluk üretmeniz gerekiyor. Bertold Brecht'in "Tahterevalli" şiirini hatırlayan yoksa Nazım Hikmet'in "Taranta Babu"sunun yedincisini hatırlayanınız olabilir, orada bu söylediğim çok daha güzel anlatılıyor aslında. Tabii, vahşi bir rekabet ortamında var oluyor.

Burada bugün tartışılanlar bakımından bir önemli mesele de şu: Kapitalistler, kapitalist işletmeler, üretimin ve tabii ki tüketimin insana, topluma, doğaya verdiği zararları dikkate almıyorlar. Alırlarsa ne olur? Kâr oranı düşer. Öyle bir şey mümkün değil. Bugün, dün, evvelki gün belki birçok örnek verilmiştir, ama herkesin şu anda çokça konuştuğu bu termik santrallerin durumu buna çok iyi örnek işte. Adam lütfedip bir filtre bile takmıyor. Niye? Çünkü kâr, daha çok kâr peşindedir.

Tabii, bu etkinliğin sonucunda aşırı üretim, aşırı enerji kullanımı, yani aşırı fosil yakıt atmosferi ısıtıyor, sera oluşturuyor, yani gezegenin ateşini yükseltiyor. Fakat biliyorsunuz, yüksek ateş hastalığın kendisi değildir, emaresidir, yani semptomudur. Isınma belirli bir düzeyin üstüne çıktığında iklim değişiyor, mevsimler kayıyor, hava tahmini zorlaşıyor, okyanuslar ısınıyor, tuzlanıyor, seviyeleri yükseliyor, biyolojik çeşitlilik yok oluyor, canlı türleri azalıyor veya yok oluyor, kurak alanlar ve çölleşme genişliyor, kutuplardaki ve yüksek dağlardaki buzullar eriyor. Büyük nehirlerin kuruması demek bu; çünkü büyük nehirler oralardan besleniyor. Fırtınaların, hortumların, sellerin, su baskınlarının sayısı ve yoğunluğu artıyor, ülkelerin gıda güvenliği tehlikeye giriyor, iklim mültecileri ortaya çıkıyor ve bu her gün daha fazla artarak devam ediyor. Şu anda bile iklim mültecilerinin sayısı savaş mültecilerinden daha fazla. Tabii, bu arada çatışma potansiyeli, çatışma alanları da genişliyor, savaş riski artıyor. Yani hastalığın görünürdeki şeyi bunlar.

Tabii, bu sınırsız büyüme, genişleme bir sapma aslında. Zira doğada sürekli büyüyen bir şey yoktur. Bakın, bir çocuk doğar, büyür, belirli yaşa gelir, oradan öteye gitmez. Bir civciv, bir kuş yumurtadan çıkar, bir süre büyür, orada kalır. Bir bitki filizlenir, topraktan çıkar, çiçek açar, tohum verir, orada kalır. Bunun bir tek istisnası kapitalizm mi oluyor? Öyle bir şey yok. Zaten insana da, doğaya da aykırı derken söylemek istediğimiz bu. Yani sayısız olumsuzlukların sebebi de bu aslında.

Fakat o sınırsız üretim şöyle bir çelişki ortaya çıkarıyor ki bu ekseri gözden kaçan bir şeydir: Bakın, kapitalizmin kendini üretme ritmi, hızı ile doğanın kendini üretme ritmi, hızı arasında bir uyumsuzluk ortaya çıkıyor. Yani kapitalizmin kendini üretmesi doğanın kendini üretmesini önlüyor. Şu anda yaşadıklarımızın sebebi budur. Ekolojik krizin, bir sürü krizin, iklim krizinin vesaire sebebi bu. Fakat şöyle bir şey var: Sabah da bir ara galiba bir arkadaşımız ondan kısaca bah-

setti. Hep iklim krizi konuşuluyor. İklim krizi ekolojik krizin içinde bir şey, yani onun bir bileşeni. Ekolojik kriz çok daha kapsamlıdır. Ben bunun bilinçli olarak yapıldığını düşünüyorum. Yani o sorun çözülürse uygarlığın akıbeti garanti denilmeye çalışılıyor. Öyle bir şey yok.

Biliyorsunuz, bu yakın tarihte dünya limit aşımı günü diye bir şey geliştirdiler. Bu, doğanın 1 yılda ürettiğinin ne kadar zamanda kullanıldığını gösteriyor. Mesela içinde bulunduğumuz 2019 yılında dünya limit aşımı günü 29 Temmuz'a geriledi. Bu, yılın 5 ayını gezegene borçlu geçireceğiz demek. Fakat Türkiye bu alanda yarışı önde götürüyor. Bizde limit aşımı günü 27 Haziran. Yani yaklaşık 1 ay biz erken kapatıyoruz. Bakın, ilk defa Türkiye muasır medeniyet seviyesinin üstüne geçmiş burada. Biliyorsunuz, 100 yıllık muasır medeniyet hedefi var Türkiye'nin; işte burada tamam. Yani 100 yıllık rüyanın gerçekleştiği yegâne yer burası. Kaldı ki, bakın, muasır medeniyet seviyesini yakalamak mümkün değildir, bir; gerekli de değildir, iki. Ama kimse bunu tartışmıyor ki. Senin muasır medeniyet dediğin ne; işte dünyayı şu anda bu hale getiren kapitalizm değil mi, emperyalizm değil mi, kolonyalizm değil mi, emek sömürüsü değil mi, halkları köleleştiren kolonyalizm değil mi? Bir de böyle bir şey var.

Bakın, şöyle bir manzara var: Bireyler borçlu, aileler borçlu, şirketler borçlu, belediyeler borçlu, devletler borçlu. Bir de doğaya borçluyuz, yani böyle bir dünya.

Bir şey üretmek demek, doğadan bir şeyler çekmek, azaltmak, eksiltmek demektir. Fakat üretirken de, tüketirken de kirletmek zorunluluğu var. Ve kapitalistler doğaya verilen zararları dikkate almazlar, doğayı kirletirler, kirletmekten de kâr ederler. Bir örnek: Diyelim ki bir yetenekli, son derece akıllı kapitalist, bir yere bir tesis kuruyor, o tesis, fabrika, neyse, o yakınlardan geçen nehri kirletiyor, toprağı kirletiyor, havayı da kirletiyor. Diyeceksiniz ki, geriye ne kaldı? Orada yaşayan insanlar, o nehrin suyunu içenler, o nehrin suyuyla yetişen sebzeleri-meyveleri yiyenler, o havayı soluyanlar hastalanıyor. Onları tedavi ederek ve ilaç satarak kâr ediyor. Hızını alamazsa bir şey daha yapar; en sonunda oraya bir su arıtma tesisi kurar, yine kâr eder. Kapitalizmde hasta sayısı ne kadar artarsa o kadar iyidir. Hasta sayısının artması şu demek: Özel hastane kâr eder, ilaç firması kâr eder... Yani harika bir şey!

Le Monde Diplomatique'ten yıllar önce bir yazı çevirmiştim ben, yazının başlığı şöyleydi: "Daha Çok İlaç Satmak İçin Yeni Hastalıklar Keşfetmeliyiz." Yazı güme gitti, hâlbuki çok güzel bir yazıydı, ondan hareketle bir tartışma falan açılabilirdi. Ama bizde o gelenek o kadar güçlü değil.

Dolayısıyla, büyümenin ne pahasına gerçekleştirildiğini, ekonomik büyümenin ne olduğunu iyi düşünmek gerekir.

Biliyorsunuz, ekonomik büyümeyle yatıp kalkıyoruz. Bakın, her gün bundan bahsediliyor, bu pompalanıyor. Nedir bu ekonomik büyüme? Büyüyen ne, ne pahasına, neye yarıyor, kimin için? Bu sorular soruluyor mu? Hayır. Niye sorulmuyor? Akademiden dolayı sorulmuyor. Niye sorulmuyor? Burjuva politikacılarından dolayı sorulmuyor.

Dolayısıyla, biz eğer bu dünyayı değiştirmek istiyorsak önce onu anlamamız gerekiyor. Anlamanın yolu da radikal eleştiriden geçer. Dünyayı anlamak istiyorsanız, bu radikal eleştiri olmazsa olmaz.

Kamuoyunu yanıltmak bakımından yaptıklarına ilişkin bir şey söyleyeceğim. Mesela alternatif enerjilerden bahsediliyor. Alternatif enerji dediğimiz ne olabilir; yani fosil yakıtların dışındakiler, değil mi, bu enerjiler olabilir. Mesela 2013 yılında yeşil elektriğe, ne demek istediğimi anlıyorsunuz, yani alternatif enerjiye dünyan ölçeğinde 270 milyar dolar yatırım yapıldı. 2013. Ondan sonra da bu artmaya devam etti. Şu anda dünyada yeşil enerjinin, elektriğin payı yüzde 17.5. Devede kulak bu. Mesela biyoyakıt; ettiği sevap ürküttüğü kurbağaya değmiyor, felaket bir yıkım biyoyakıt. Sen orada buğday yetişecek, gıda maddesi yetişecek alanı petrol üretimi için çeviriyorsun. Yani o topraklar o halkı doyurmak için de değil de filan yerdeki otomobilleri yürütmek için kullanılıyor. Bu konuda çok ilginç şeyler var.

Bu temiz enerjiyle ilgili müsaadenizle bir

örnek vermek istiyorum. Mesela diyorlar ki temiz araba. Temiz araba. Bana bakın, eğer temiz savaş diye bir şey varsa, temiz araba da olur. Elektrikle çalışana temiz araba diyorlar. Aslında elektrikle çalışan araba birçok durumda benzinle çalışandan daha fazla çevre kirlenmesine neden oluyor. Birçok ülkede elektrik santralleri kömüre dayanıyor. Böyle bir problem var. Bakın, bir arabanın üretildiğinden hurdaya çıkıp söküldüğüne kadarki dönemi alın, hava kirliliğinin yüzde 56'sı üretilirken. Bunu bir yere yazın; Yüzde 56'sı araba üretilirken, yüzde 4'ü sökülürken, hurda haline getirilirken sadece yüzde 40'ı yürürken. Yani araba trafiğe çıktığından hurdaya gittiği döneme kadar yüzde 40'ı. Yüzde 60'ı öbürü. Hani, temizliği nerede bunun? Temiz araba. Tevatür. "Ama efendim, Avrupa'da..." falan. Bir Avrupa hayranlığı var; Avrupa, Avrupa, Avrupa; Avrupa'da şöyle, Avrupa'da böyle.

Geçen gün metroda bir olay oldu. Bir kadın bindi durağın birinden, kucağında bir çocuk var; müthiş ağlıyor çocuk, ama öyle böyle değil, çatlıyor ağlamaktan, durmuyor da. Oradan birisi dedi ki, "Çocuğunu sustur." Yahu, kadın ister mi çocuğun ağlamasını? "Sustur" dedi. Birisi de oradan müdahale etti; dedi ki, "Nasıl sustursun?" Derken biraz böyle kavga büyüyor gibi oldu falan. O sustur diyen kişi, "Almanya'da böyle şey olmaz" dedi.

Hah, tamam dedim işte. "Almanya'da böyle şey olmaz."

Neticede temiz araba diye bir şey yok yani, o bir tevatür. Ama insanlar inanıyor ona işte.

İnsanların kafasını bulandıran bir şey daha var: Sürdürülebilir kalkınma. Kardeşim, sürdürülebilir olsa sen ona o niteleme sıfatını getirir misin? Sürdürülüyor olsa zaten, sürdürülebilir der misin ona? Daha kavramın kendisinde sakatlık var, ama inanıyor; sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir kalkınma. Ha, o kadar cozuttular ki, her kelimenin önüne bir sürdürülebilir koyuyorlar; sürdürülebilir enerji, sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir bilmem ne, yani aklınıza ne gelirse, sürdürülebilir. Sürdürülemez. Kapitalizmde böyle bir şey mümkün değil, sürdürülemez. Sürdürülemediği de ortada.

Bakın şimdi, bu atmosferin ısınması hakikaten uygarlığın geleceğini riske atan bir şey, öyle tevatür falan değil. Bunu çözmenin bir yolu var. O yol şu: Eğer bu atmosferin ısınması bu fosil yakıtlardansa, yapılacak iş gayet basit. Fosil yakıtların yüzde 80'ini toprağın altında tutarsın. Siz bugünkü kapitalist dünya sisteminin böyle bir şeye izin vereceğini düşünüyor musunuz? Şu anda dünyanın her yerinde termik santraller yapılmaya devam ediyor. Buna paralel olarak da iklim zirveleri yapılmaya devam ediyor. İşte şu anda Madrid'de yapılıyor. O, seyirciyi oyalamak için yapılan bir şey. Yani kapitalizmin mantığına dokunmadan sen bu sorunu çözemezsin.

Yani bu şu demek, bakın: Kapitalizm reforme edilebilir bir sistem değil. Ha, diyeceksiniz ki feodalizm edilebilir miydi? O da edilemez. Köleci rejim edilebilir miydi? O da edilemez. Ne olur; çöker, ama reforme edilemez.

Bakın, iklim krizi, ekolojik kriz, sosyal kötülükler vesaire; eğer bunlara son verilmek isteniyorsa yapılacak bir tek şey var: Kapitalizmden çıkmak. Madde bir. Madde iki, bunu da vakitlice yapmak! Niye? Çünkü zaman daralıyor. Yani öyle fazla bekleyecek zaman yok, hızla yok olan bir dünya var.

Kapitalist dünya sisteminin bugünkü durumunu kriz kelimesi karşılamıyor, kriz kavramı karşılamıyor. Şundan dolayı karşılamıyor: Biliyorsunuz, kriz dediğiniz zaman, normal denge durumundan bir sapmayı ima eder, ama normale dönüşü de ima eder, mesela kalp krizi. Ne olur; masaj yaparsın, bypass yaparsın. Böbrek krizi olur, ne yaparsın; taşı düşürürsün, taş erir falan veya dua edersin, düşer falan. Yani geri dönüş imkânının olduğu bir şey. O zaman, hangi kavram uyuyor şu anki dünyanın durumuna? Çöküş. Çöküş de şu demektir: Artık geri dönüşü olmayan eşik aşılmıştır. Şu anda dünyanın manzarası bu! Uygarlık krizi derken demek istediğim de bu. Yani şu anki dünyanın manzarası bir çöküş tablosudur. Çöküş de şudur: Bir sosyal sistem, uygarlık, adına ne derseniz deyin, eğer o tarihsel dönemde, o çağda toplumun temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanıyorsa, işte o çöküş ha-

lidir. Dolayısıyla, kapitalizm yoluna sonuna geldi, kendi mantığından ve işleyişinden kaynaklan nedenlerden dolayı iç sınırına dayandı. Kapitalist üretimin sonucunda ortaya çıkan ekolojik problemlerden dolayı dış sınırına da dayandı.

İç sınırına niye dayandı? Bakın, şundan dolayı: Başta söyledim, her seferinde daha çok üretmek, sermayeyi büyütmek gerekiyor. Bunun için her seferinde ileri teknolojileri kullanmak gerekiyor. Hangi işletme ileri teknolojiyi kullanırsa avantajlı duruma geliyor, yani toplam artık değerden daha çok pay alıyor. Her seferinde daha ileri teknoloji kullanmak demek, her seferinde daha az işçi çalıştırmak, daha az canlı emek kullanmak demek. Yani ne yapıyorsunuz siz; her ileri aşamada işçiyi, yani canlı emeği makineyle ikame ediyorsunuz. Fakat bir şey var: Makine değer yaratmaz. Makine yeni değer yaratmaz. Artı değer yaratmaz makine. Ne yapar makine; daha önce üretilmiş olup da makinede dondurulmuş olan değeri yeni ürünlere aktarır. İşte onun bir amortisman ömrü vardır, mesela 10 yıl boyunca o şeyi yapar. İç sınırına dayandığı zaman ne oluyor, değer yaratamadığı zaman... Onun bir başka veçhesi de şu: Her seferinde daha ileri makine kullanmak demek, daha az işçi kullanmak demek, ürettiğini satamamak da demek. Çünkü işsiz sayısı arttıkça efektif talep de düşüyor. İkili bir sonucu var onun.

Bu dediğim nedenden dolayı kapitalizm iç sınırına dayandı. Ekolojik problemden dolayı da dış sınırına dayandı. Yani artık gidecek yolu kalmadı. Şu anda dünyanın her yerindeki isyanların, protestoların, ayaklanmaların, başkaldırıların asıl nedeni sadece o hareketlerin başta dillendirdikleri talepler değil. Mesela Fransa'da Sarı Yelekliler var, orada karbon vergisi, Lübnan'da Whatsapp, öbür tarafta otobüs zammı. Bunlar gerekçeler değil, bu görünen gerekçe. Asıl gerekçe, sistemin artık toplumun ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelmesiyle ilgili.

Bu konuda bir şey daha söyleyeyim ve bitireyim.

Devrimlerin nedeni, bardağı taşıran son damla değildir, bardağın dolu olmasıdır ve şu anda dünyanın her yerindeki bardaklar dolmakta, yavaş yavaş doluyor. Yani devrimlerin nedeni böyle bir şeydir. Yoksa bir kıvılcım diyorlar ya hani, öyle değil. Tarihteki devrimlerde bu her zaman olan bir şeydir.

Yani insanlık ve uygarlık artık kritik bir aşamaya gelmiş bulunuyor. Bundan çıkış için, yani insanlığın geleceğini, uygarlığın geleceğini kurtarmak için yapılacak şey şu: Komünizm perspektifine endeksli bir ekolojik sosyalist, bir geçiş süreci. Yani ekososyalist bir geçiş süreci kurtarabilir veya ancak o zaman bu durumdan çıkılabilir. Yani komünizm perspektifine endeksli bir ekososyalist geçiş süreci. Şu anda ufukta başka bir şey görünmüyor. Eğer bu yapılmazsa ne olur? Belki insanlık tarihinde, uygarlık tarihinde hiçbir zaman görülmemiş bir vahşet dönemine girilebilir. Ufukta bu ikisi dışında bir şey yok.

O zaman, şöyle: İşçi sınıfının, ezilen halkların ve organik entelektüellerin bu sürece müdahale etmesi ve bunu da vakitlice yapması gerekiyor. Yani paradigma iflas etmiş bulunuyor. Zemin çökerse üzerindeki her şeyle birlikte çöker. Şimdi şuradaki yapı çökse, bu da çöker, bu da çöker, bu da çöker. İktidarıyla, muhalefetiyle birlikte çöker. Şu andaki burjuva muhalefetinin hiçbir şansı yok. Bunu çok net olarak söyleyebiliriz.

Son bir cümle söyleyeceğim.

Bakın, bu bizim yaşadığımız coğrafyada, bu Ortadoğu denilen bölgede sorunların bence 3 tane nedeni var. Bir tanesi, Birinci Emperyalist Savaşın sonunda bölgede yapılan dizayn. İkincisi, 1948'de Siyonist rejimin kurulmasıdır. Biliyorsunuz, İsrail bir bölge devleti değil; o, emperyalizmin oraya taşmış bir versiyonudur. Yani bir organ transplantasyonu veya hücre taşınması gibi bir şeydir. Üçüncüsü de, bölgedeki gerici rejimlerin, halk düşmanı rejimlerin aşılması gerekiyor.

Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Evindar Aydın: Fikret Hoca'ya değerli katkılarından dolayı çok teşekkür ediyoruz. Gerçekten tam da başta yaptığı tanımla, bütünlüklü bir değerlendirme yaptı. 3 madde sıralamış ve ilgilendiğimiz sorunu bir bütün olarak ele almalıyız demişti ve

kendisi de bütün sorunları bu şekilde bütünlük içerisinde ele aldı, yani dar bir alana sıkıştırmadan ele aldı.

Şimdi bu minvalde yürüyelim isterseniz arkadaşlar. Bu dakikadan itibaren biraz serbest kürsü gibi ilerleyelim. Katkı sunmak isteyen, söz isteyen arkadaşlar buyursun.

Samet arkadaş söz istiyor.

Buyurun.

Samet Bey: Arkadaşları selamlıyorum.

Enerji diyoruz, ekolojiyle ilgili durumu nedir, bunları değerlendiriyoruz ve bunu bir bütünsellik içerisinde değerlendirmeye çalışıyoruz. Tabii, ilk akla gelen şey, teknik-bilimsel bir değerlendirme olduğu için, enerjinin korunumu yasası veya maddenin korunumu yasası nedir, kendi içerisinde nasıl hareket ediyor, bunu aslında biraz daha ön plana çıkarmak gerekiyor.

Lavoisier, maddenin yoktan var olmadığını, vardan da yok olmayacağını, ama kendi içerisinde bir devingenlik ve farklı formatlara dönüşebileceğini belirtir.

Buradan hareketle yola çıktığımız zaman, zerreden kürreye veya tümdengelimle bakıldığı zaman, hangi noktadan bakarsak bakalım, aslında sonucun bir enerjiyle ilgili bir durum olduğunun farkına varıyoruz. İnsanın yapısından tutalım, bitkinin veya farklı şeylerin yapısına kadar, en küçük atom parçacıklarına indiğimiz zaman bir enerjinin açığa çıktığını fark ediyoruz. Şu an konuşmam bile adenozit trifosfatın difosfata dönüşmesi veya benzeri bir şeye dönüşmesiyle ilintili.

Tabii, tüm bunları değerlendirdiğimiz zaman, dünyanın oluşumuyla ilgili, bu tüm farklılığın kendi içerisindeki ilişkisini göz önünde bulundurduğumuz zaman, bu, enerjinin aslında ne kadar farklı dönüşebileceğiyle ilgili bir durumdur. Biz insanlık tarihini değerlendirdiğimiz zaman belki büyük bir yanılgı içerisine girmiş olacağız. Yani insanlığın varoluşuyla, neolitikle ve oradaki tabiata karşı saygıyla ve sonradan devletleşmeyle ve devletleşmeyle birlikte kapitalizmin ortaya çıkardığı bu kirliliği değerlendirdiğimiz zaman, sanki işin sadece küçük bir parçasını ortaya koymuş olacağız. İşin bütünselliğini değerlendirmek istediğimizde belki kâinatın tümünü bu işin içerisine koymamız gerekiyor. Çünkü bitkiler güneş enerjisi olmazsa fotosentez yapamaz. Dolayısıyla çeşitliliğin birçoğunu buradan ortaya çıkarabiliriz ya da ilk canlının yeryüzüne gelişiyle ilgili, alglerle veya benzeri şeylerle ilgili bunu çıkarabiliriz. Güneşin enerjisiyle aslında dünya organizması diye tanımlayabileceğimiz bu sistem kendisini farklılaştırmış durumda ve farklılığı da gittikçe zenginleştirmiş durumdadır. Biz enerjiyi ele alırken aslında bu noktadan bakmalıyız.

Yani düşünsel olarak bakıldığı zaman biz sürekli şunu savunuyoruz: Ekoloji bizim kırmızı çizgimizdir. Yani şunu demek istiyorum: Biz ekolojiyi değerlendirdiğimiz zaman, sadece işin küçük bir parçasından değil de genel anlamda tüm sistemi içerisine kattığımız zaman aslında ekolojiyi doğru bir tanıma oturtmuş olacağız ve bizim paradigmamızın bu noktada olması gerekiyor. Özellikle enerji üzerinden söylüyorum. Yani fotovoltaik veya rüzgârla veya HES'lerle, RES'lerle değerlendirilen konu; bizim bunları ekolojik sınırları çerçevesinde değerlendirmemiz gerekiyor. Bu şekilde değerlendirmediğimiz zaman biz bu kapitalist sistemin çarkına, değirmenine su taşımış olacağız.

Teşekkür ediyorum.

Evindar Aydın: Ben teşekkür ederim.

Bir arkadaşımız daha söz istiyor.

Yakup Keskin: İsmim Yakup Keskin, KESK ESM adına buradayım.

Öncelikle TMMOB'nin bu 12. Enerji Sempozyumu'nda emeği geçen tüm arkadaşları tebrik ediyorum, kutluyorum, saygıyla selamlıyorum, başarılı bir sempozyum olduğunu da düşünüyorum.

Zamanı iyi kullanmak açısından hemen söze gireyim.

Tabii ki ekolojik yapıyı bozmadan neler yapılabilir üzerinden gittik, ama dün ve evvelki konuşmalarda da dile getirildi, çok az da olsa zararı olan enerji üretimlerine mutlaka yönelmek gerekir. Bunun büyüklüğüne, küçüklüğüne, ekonomik boyutuna da bak-

mamak gerekir. Bunun üzerinden çok kısa önerilerde bulunacağım.

1999-2000 yılında Enerji Yapı Yol Sen'in düzenlediği bir eğitim çalışmasında, Diyarbakır Şubenin hazırlamış olduğu bir broşürden hemen hemen olduğu gibi size öneriler sunacağım. O broşürün ismi "2000'li Yıllarda Enerji Politikaları ve Alternatif Enerji" idi. Tabii, ekolojik toplum paradigması bu kadar bilinmiyordu, ama bugüne çok denk geldiğini şimdi daha iyi görüyoruz.

Önerimiz şu: Biyokütle enerjisinden bizim kastımız, ottan, ağaçtan değil, direkt hayvandan elde edilebilecek, özellikle köylerde elde edilebilecek bu gübrenin gaza dönüştürülerek yerinde kullanılmasını öneriyoruz. Biz o broşürü hazırlarken bu gazın sıvılaştırılabileceğini bilmiyorduk. Oysa şimdi bunlar sıvılaştırılabiliyor, depolanabiliyor, istediğiniz zaman kullanabiliyorsunuz. Hani birinci gün bir hocamız, Mehmet Bey "kazan-kazan" diyordu ya, yanmış gübrenin -ziraatçılar bilirler- tarlada kullanılması yüzde 14 verime de denk gelmektedir. Aynı zamanda yumuşatır toprağı, erozyonu önler, işlenmesini de kolaylaştırır. Yani bunun mutlaka önerilmesi gerekir diye düşünüyorum. Ben TMMOB'nin bu konuda ekonomik katkı benzeri bir şeyden ziyade teknik katkılar sunabileceğini; siyasal parti ve diğer demokratik kitle örgütleri, sivil toplum örgütleriyle birlikte böyle bir çalışma yürütüp bir bilinç oluşturabileceğini düşünüyorum.

İkinci önerimiz, mikro hidroelektrik santraller. Yazın 4-5 ayı su olmayan, bölgemizde belki düz alanlarda değil, ama dağlık alanlarda çok yoğun olan, akan bir suyun doğaya zarar vermeden yerinde tüketilecek, en azından aydınlatmada kullanılabilecek şekilde bu tür mikro hidroelektrik santrallerin kurulmasına öncülük etmelidir. Bunun propagandasını yapmalı ve tabii, teknik destek verilmelidir, bu konuda bir kamuoyu oluşturulmalıdır.

Binaların enerji verimliliği konusunda bu konuda TMMOB'nin geçmişte önerileri olmuştur yerel yönetimlere. Bu konuda inatçı olmalı, enerji tasarruf eden binaların dizayn edilmesinde, bunu yönetmeliklere dönüştürmelidir.

Mahalleler için veya yine köyler için de olabilir, güneş enerjisi panellerinin ve güneş enerjisiyle su ısıtmanın mutlaka özendirilmesi konusunda bir şey yapılmalı. İstediğiniz kadar nükleer santralin çıktısının yarı ömrü 300 yıl, 3000 yıl deyin, ama eğer siz bir şeye kötü ve bu da iyi diyorsanız, pratikte göstereceğiniz bir şey yoksa pek bir anlam ifade etmiyor, kimseyi inandıramıyorsunuz. Bu açıdan çok önemlidir. O nedenden dolayı sonuç bildirgesinde de böyle bir çalışma hedeflenmelidir. Hani diyorlar ya, taşı delen suyun tazyiki değil, damlalardır, damlaların sürekliliğidir. Ekonomik boyutu tartışılabilir, ama ekolojik toplum paradigması için de önemli bir ayak olacaktır.

Teşekkür ediyorum.

Evindar Aydın: Teşekkür ederiz.

Ayşe Başkan söz istemişti. Buyurun.

Ayşe Gökkan: Tekrar merhaba.

Başlığımız, "Enerji ve Bölgesel Barış". Ben biraz bu konuda bir şeyler söylemek istiyorum.

Fikret Hoca çok değerli şeyler söyledi. Eğer biz kapitalizmin gelişimine öncülük ediyorsak, ne bölgesel barış olur, ne de bu enerji kirliliğinden kurtuluruz. Kullan-at'a biz hem bölgesel olarak birbirimize zarar veren politikalarıyla uyuyoruz ve doğal olarak da kapitalizmin ömrünü uzatıyoruz aslında. O yüzden de, enerji ve bölgesel barış derken, aslında komünal olarak var olan olanaklarımızı, doğayı, iklimi, insanı, börtü böceği nasıl koruyacağımız üzerinden bir barış sağlamazsak, halklar ve inançlar arasında da olmuyor. Zaten 3 gündür biraz bunları konuşuyoruz.

Ben ormanla ilgili sunum yapan hocamızı gerçekten de kutluyorum. Bize şunu gösterdi: Dedi ki, "Nasıl ki kapitalizm böl-parçala-yönet taktiğini uyguluyorsa, ormanlıklarda da onu yapıyor, onları da bölüp parçalıyor." Aslında doğayı bölüp parçalamadan, halkları, inançları bölüp parçalayamadığımız çıkıyor ortaya. Aslında ekolojik dediğimiz şey o. O yüzden de, ben, enerji, ekoloji ve toplumsal barış derken, bizim Kürdistan'da bunu başarabilmek için... Burada siyasetçi arkadaşlar var, aka-

demisyenler var, sivil toplum örgütleri var. Ben kendim TJA'danım, Özgür Kadın Kurumu'ndayım. Birbirimizi besleyeceğimiz fikir ve görüşlerle her tarafta bunu başarabiliriz. Mesela Parlamento da bu üç günlük sempozyumun sonuçlarından yararlanmalı, akademisyenlerin sunumlarından. Tabii ki siyasetçiler propaganda yapacaklardır, ama bu tür sempozyumlarda kendi partisinin propagandasını yapmaktan ziyade, ortak nasıl görüş oluşturabiliriz; yani kadın bakış açısıyla, genç bakış açısıyla, burada çok genç arkadaşlar da var, bunları nasıl ortaklaştıracağımız üzerinden gitmeliler.

Ben belki bir daha söz hakkı almamak için bir noktayı daha belirtmek istiyorum.

Bu tür sempozyumlarda, önerimdir, cinsiyetçi, ırkçı, militarist, dinci söylemler kullanılmaması için sempozyumdan önce konuşmacılara ve katılımcılara uyarı gönderilebilir ya da yayınladığınız bu bildirgelerde not düşebilirsiniz. Çünkü gerçekten de 3 gün boyunca zorlandığım, duymak istemediğim şeyler duydum. Mesela şeytan diyor; burada bir Yezidi olsa rahatsız olacak. Ata diyor, halkımız diyor, bir kere kendisini ona ait değilmiş gibi söylüyor, hâlbuki sen de onun bir üyesisin, yani senin olan nedir? Bunun gibi. Yani öyle bir uyarı olursa çok sevinirim. Çünkü dokümanlaşacak muhtemelen bu sempozyumun sonuçları, bu tür sözcüklerden arındırılmasını öneriyorum. Ve bundan sonra hazırlık aşamasında da bakış açılarının alınması gerektiğini düşünüyorum. Bugün mesela diyelim ki bölgesel bir barış için bu dinamiğin çok önemli olduğunu, fikirsel aktiviteler... Yani direniş olmadan kazanım olmuyor; birlikte direnerek bölgesel barış ve ekoloji olabileceğine inanıyorum.

Teşekkür ederim.

Evindar Aydın: Biz teşekkür ediyoruz.

Buyurun.

Şerif Çetin: Sempozyuma katılan tüm değerli arkadaşlara saygılarımı sunarım.

Fikret Hoca'nın bir lafıyla başlayacağım ben. "Kapitalizm girdiği yeri çöktürür, çöktürdüğü yerden para kazanır, büyüdükçe kazanır" dedi.

Ben Mazıdağlıyım, geçen gün Diyarbakır'dan Mazıdağı'na gittim, yolda 100'ün üzerinde kamyon gördüm, aynı tipte, aynı modelde kamyonlar ve üzerlerinde bir sürü damper mi diyeyim veyahut konteynır mı diyeyim, kapalı şeyler. Merak ettim, sordum, "Nedir bunlar?" dedim. Biliyorsunuz belki, Mazıdağı'nda fosfat fabrikası vardır; fosfat fabrikasının... Asıl mesele fosfat fabrikası değilmiş; fosfat fabrikası adı altında orası zehirleme bölgesi seçilmiş. "Nedir mesele?" diye şoförlere sordum, 1-2 tane şoföre, tanıdık da buldum bir tane. "Biz altın madeni taşıyoruz" dediler. "Yahu, fosfatla ne ilgisi var bu işin?" dedim. Kastamonu'dan trenlerle geliyor Diyarbakır istasyonuna, Diyarbakır istasyonundan o kamyonlarla Mazıdağı Fosfat Fabrikasının içinde yer alan bir bölgeye dökülüyor. Ve orada siyanürle altın çıkarma projesi var. Ve devlet de buna yardımcı oluyor; öyle ki ulaşım masraflarını azaltmak için ayrıca demiryolu da yaptırıyor, Diyarbakır'dan Mazıdağı'na demiryolu hattı döşüyor ve ihalesini de yine bu firmaya vermiş. Bu firma da kim? Mehmet Cengiz, Cengiz İnşaat, bir dönem "Halkın anasını..." diyen müteahhit veya kapitalisttir. Köylülere sordum mesela, dediler ki, "Bu sene üzümde..." Mazıdağı'nın üzümü meşhurdur, yüzde 80 verim düşmüş. Yarın, 3 sene, 5 sene sonra kanser vakıaları başlayacak. Kanser vakıaları başladıkça daha da kazanacak bu kapitalistler, ilaçlardan. Bu sempozyuma katılan bütün arkadaşların bu konuyla ilgilenmesini diliyorum. Bilmiyorum yani kimsenin haberi var mı yok mu, konuşuldu mu konuşulmadı mı bilmiyorum, ben son 2 gündür katılıyorum, böyle bir şey duymadım.

Herkese saygılar sunarım.

Evindar Aydın: Duyarlılık yarattığınız için teşekkür ediyorum.

Ben ufak bir toparlama yapmak istiyorum açıkçası, yapılan konuşmalarla ilgili.

Her şeyi devletin belirlediği bir ülkede yaşıyoruz; kültürü, eğitimi devletin belirlediği, hatta devletin dininin dahi olduğu bir ülkede yaşıyoruz. Dolayısıyla enerji politikalarını da bu çerçevede bu oligarşik devlet aygıtı ciddi biçimde şekillendiriyor. Biz eğer buradan konuşacaksak, bölgesel barış

diyeceksek, Kürdistan'dan konuşacaksak, haritasının dörde bölündüğünü ve birçok yeraltı kaynaklarının olduğunu söylememiz lazım. Tabii, sadece burada değil, Fikret Hocamın dediği gibi, kapitalizm gittiği her yerde bu tarz canavarca yollar izler. Ben, devleti olmayanın mülkiyeti yoktur ilkesine gayet inanan birisiyim. Bence bu yüzden buralarda bu kadar rahat at koşturulabiliyor. Arkadaşımızın bahsettiği gibi, Mazıdağı'nda atıl durumda olan fosfat tesisinin yine yandaş bir firmaya peşkeş çekilmesiyle yaşadığımız durum ortada.

Mevcut iktidara dair birçok söz söyleniyor ama affınıza sığınarak şunu söyleyeyim: Solculuk veya devrimcilik, yurtseverlik, mevcut süreci aklamaya yetmiyor. Ben bu devletin kurucu kodlarının, bugüne kadar tamamen yanlış geldiğine; bu bürokratik yapı parçalanmadan, devletin orduya, militarizme dayalı gücü parçalanmadan herhangi bir değişimin-dönüşümün olamayacağına inanıyorum. Dolayısıyla, yapacağımız her değerlendirmeyi, günlük politik mevzuları, iktidarın icraatlarını eleştirmekten ziyade, bu yapının nasıl dönüştürüleceğine dair bir yöntemle yapmak gerekiyor. Fikret Hocamızın "Paradigmanın İflası" kitabının ana aksını oluşturan anlatım biraz buydu; resmi ideolojinin çözülmesiydi. Biz önce bu çözülmenin zorunluluğunun farkına vararak belki bir noktaya gelebiliriz.

Malum, hemen yanı başımızda, Rojava'da dünyanın en barbar ordusuna karşı büyük bir mücadele veren YPG'ye devlet bir operasyon yaptı. Şunu görmek gerekiyor: Eğer YPG'nin "arkasında" Amerika olmasaydı, devlet bunu bir tehdit unsuru olarak görmeyecekti. Dolayısıyla, uluslararası ilişkilerde, devletlerarası mekanizmalarda bu çok önemlidir. Emin olun, Amerika YPG'ye "desteğini" bu kadar net göstermese, YPG'nin tek başına bugün Türkiye için bulunduğu noktadan bir tehdit olması söz konusu olamazdı. Ancak şu şekilde söz konusu olabilirdi: Devletin ta kuruluşundan bu yana süregelen beka saplantısıyla belki bunu açıklayabilirdik.

Evet, şimdi söz almak isteyen varsa birkaç arkadaşımıza daha söz verebiliriz.

Buyurun Ahmet Ağabey.

Ahmet Göksoy: Tabii, herkes yeteri kadar yoruldu, ben fazla zorlamayayım.

Benim sözüm sonuç bildirgesiyle ilgili. Yani bu konuştuklarımızdan benim algıladığım ve mutlaka sonuç bildirgesinde olması gerektiğini düşündüğüm bir talebim var.

Bir kere, Silvan'daki ve Trakya'daki kaya gazı çıkarma derhal, mutlaka durdurulmalıdır, acilen durdurulmalıdır.

Sonuç bildirgesine girmesi gereken ikinci şey...

Evindar Aydın: Sebebini de söylersen Ahmet Ağabey? Biz kaynak bulduk diyorduk, sen çıkartmayalım diyorsun.

Ahmet Göksoy: Yok, lütfen, fazla uzatmayalım isterseniz, ona girersek uzun bir tartışma açmamız lazım.

İkincisi, biz, zararlı olan, ekolojik olarak, tarihi olarak, toplumsal olarak zararlı olan enerji yapılarından bahsettik, özellikle termik santrallerden, hidroelektrik santrallerin bir kısmından bahsettik vesaire. Zararlı olan bu tür yapılar derhal durdurulmalıdır. Dünyada örneği vardır. Amerika'da yaklaşık olarak 500'ün üzerinde baraj devre dışı bırakıldı. İtalya'da bir nehir üzerindeki bütün barajlar iptal edildi. Dolayısıyla, bizdeki gereksiz barajların da derhal iptal edilip rekreasyon alanına dönüştürülmesi gerekir.

Enerji, ekoloji ve toplumsal barış. Ben sabahtaki konuşmamda da söyledim, toplumsal barıştan kasıt yaşanan savaşa son verilmesi. Bir savaş var ki toplumsal barış istiyoruz. Bu savaş nerede? Bu savaş bu topraklarda. Dolayısıyla, bu topraklarda, her kimse, Amerika'sı, Rusya'sı, Türkiye'si, hepsi bütün militer güçlerini geri çekmeliler, bütün askerlerini geri çekmeliler. Bu, Batman da dâhil, Bitlis de dâhil, Viranşehir de dâhil, Rojava da dâhil. Kim varsa bu topraklarda, hepsi bütün militer güçlerini geri çekmelidir. Eğer barış olacaksa, bu olmak zorunda. Yoksa siz bu militer güçlerden arınmadığınız sürece hiçbir şekilde barış olmaz.

Teşekkür ederim.

Evindar Aydın: Biz teşekkür ediyoruz.

Buyurun İnci Hocam

Prof. Dr. İnci Gökmen: Fikret Hoca'ya çok teşekkür ederim, gerçekten içim açıldı. Ancak bir şeye kafam takıldı: Türkiye'de çok uzunca yıllar komünizm öcü olarak görüldü. Hâlbuki kapitalizm içimizi kemiriyor. Kapitalizm sanırım bizim açgözlülüğümüzü besleyen bir şey. Çünkü tüket, daha çok tüket, daha çok yok et bazlı. Bu biraz da galiba insanın da işine geliyor. Dolayısıyla, komünizm olsun, ekososyalizm olsun, bu tür şeylere eğer geçme gibi bir hedefimiz olacaksa, her şeyden önce insanlık olarak o açgözlülüğümüzü eğitmemiz lazım, yani onu bir şekilde baskılamamız lazım. Çünkü sonuçta bu tüketimden nemalanan tüm insanlık oluyor. Yani bununla ilgili hakikaten diller ve yollar geliştirilmeli, her alandaki insanların çalışması gerekli diye düşünüyorum.

Bir de toplantı her yönüyle çok güzeldi, çok keyif aldım, hiçbir oturumu kaçırmadım, ama 1-2 ufak konuyu de dile getirmeden yapamayacağım.

Biz bir yandan tüketim vesaire diyoruz, ama öğle yemeğinde otomatik olarak Cola-Fanta ikramı yapıyoruz. Mesela bir dahaki toplantılarda…

Salondan: Dağıttılar, ama içmedik biz onları.

Prof. Dr. İnci Gökmen: Hayır, içme anlamında değil ama TMMOB'nin çok toplantıları oluyor, hani bir dikkat çekmek istedim. Yani niye Cola, niye Fanta; su var orada, su içelim.

Bir ikinci şey de, bakın, şurada en azından bir 20 tane plastik şişe var. Pekâlâ, TMMOB her gelene kalemle üstünü yazacağı bir not defteri verir, adam akıllı da insanlar ona sahip çıkar, bunlara gerek kalmaz. Dışarıda tonla da çöp ürettik.

Mesela şu isimlikler. Kaldırıp atacağız. Giderken ben bunu bırakırım, eğer illa da böyle bir plastik isimlik gerekiyorsa, bir daha, bir daha kullanılır.

Yani hakikaten bu tür ince şeyleri de düşünüp halletmemiz lazım. Çünkü binlercesi oluyor. Biz bir yandan eleştiriyoruz bazı şeyleri, ama kendimizden başlamalıyız. Değişimin öncüsü kendimiz olursak ancak bir şeyleri değiştirebiliriz.

Evindar Aydın: Çok teşekkür ediyorum hocam. Bu plastik isimliğin tekrar kullanılması gerçekten çok mantıklı. Herkes yaşama durduğu yerden bakar diyoruz ya, kimyager kimliğinizden dolayı sizin de dikkatinizi ilk bu çekmiş.

Başka söz isteyen var mı?

Buyurun Şaziye Hanım.

Şaziye Işın Çavdar: Adım Işın Çavdar. Herkese tekrardan merhaba diyorum.

Enerji, ekoloji ve toplumsal barış. Demin Fikret Hocamızın dediği gibi, kapitalizm ve de vahşi kapitalizm, tüketime dayalı bir kapitalizm. Zaten kapitalizm tüketimi sever. Bunun için benim önerim şudur: TMMOB, odalarla birlikte bir planlama yapsın. Çünkü Devlet Planlama Teşkilatı ortadan kalktıktan sonra iyicene vahşileşti. Naçizane, benim önerim, TMMOB'nin, odaların bir planlama biriminin olması.

Teşekkür ederim.

Evindar Aydın: Biz teşekkür ediyoruz öneri için.

Buyurun.

Cihan Bey: Merhabalar. Adım Cihan, çevre mühendisiyim, Çevre Mühendisleri Odası'nın bir görevlisiyim, emekçisiyim.

İlk önce emeği geçen herkesi saygıyla selamlıyorum, teşekkür ediyorum, çok güzel bir sempozyum oldu. Bizim bir hayalimiz vardı zamanında, 2015 senesinde, hatta buraya gelip çeşitli görüşmelerde bulunmuştuk, Diyarbakır'da bir çevre veya ekoloji konulu bir sempozyum düzenlemek istiyorduk. O dönem bazı olaylara denk geldiği için, tabii, sekteye uğramıştı süreç. Bunun için emek harcayan çok arkadaşımız vardı. Ben Isparta'dan gelmiştim; Mersin'den, Adana'dan gelen arkadaşlar vardı. Hepimiz bu toprakların çocuğuyduk, bir şeyler yapmak istemiştik, ama olmadı.

Ben kaya gazına değinmek istiyorum. Bir hocamız bahsetti, ama kendisi burada mı bilmiyorum.

O dönem biz, 2014 senesinde, Çevre Kongresinde, Antalya'da bunu oradaki arka-

daşlarımız da öğrensinler diye gündemleştirmiştik. Bunun sunumunu falan da yaptık. Hatta o dönem Güner arkadaşla da görüşmüştük, Ekoloji Meclisiyle, onların da destekleri olmuştu, sağ olsunlar. Fakat nedense, sesimize ses katan olmadı o dönem. O dönem daha yeni başlamıştı kaya gazları. Silvan bölgesinde gidip bilgilerini alıp oradaki arkadaşlara bunun zararını anlatmaya çalışmıştık; sağ olsun, bir akademisyen hocamızın da katkılarıyla. İşte, yurtdışında ne kadar başarısız olduklarını bildirilerle kanıtlamıştık. Fakat kimse, nedense, o dönem o kadar dikkat çekmemişti. Umarım iyileştirmeler şimdi, belki bugün, belki yarın başlar da daha çok ekolojik yıkıma sebep olmayız.

Herkesin emeğine, ayağına, eline, diline sağlık. Teşekkür ederim.

Evindar Aydın: Biz de katılımınız için teşekkür ediyoruz.

Buyurun Faik hocam.

Faik Bulut: Genel bir şey söyleyeceğim.

Bu tür bildirilerde genel bir çerçeve çizilir ve genel perspektif sunulur. Yoksa bakkal defteri olur vallahi; ekmek de alalım, peynir de koyalım, bu işi de koyalım dersek onun içinden çıkılmaz. Dolayısıyla, bir, genel trendler, yani dünya çapında genel yönelimler; iki, bizim buna alternatif olarak söyleyebileceğimiz birkaç başlıkla şeyler. Yani işin özü, o çok önemli. Ve perspektifler -vizyon da diyebilirsiniz- bunlar yapılabilirse, anlaşılır bir dilde yazılırsa, çok teknik ayrıntıya boğulmadan dile getirilirse iyi olur. Yani ne kadar yoğun söylerseniz, yazarsanız, ama sade bir dille yazarsanız o kadar iyi ve anlaşılabilir olur. Sonuçta bu kamuoyuna açık bir bildirge. Mesela 3 sayfalık bir şey yazarsanız, açıkçası, basının hiçbiri hiçbir şekilde yer vermez. Onun için, mümkün olduğu kadar kısa, öz, ama yoğun bir metin olmalı. Basın ancak böyle bir şeye yer verir. Tabii, yer vermek isteyen basın. Ama işin özü de, esası da budur. Demek istediğim, zarfa değil, mazrufa önem verelim. Benim genel bir önerim bu. Yoksa Silvan'daki kaya bilmem neyinden vurup Karadeniz'deki bilmem neden çıkarsak, bakkal defteri gibi ayrıntılı olur ki, hiç işin içinden çıkamayız.

Evindar Aydın: Teşekkür ederim.

Bununla ilgili küçük bir bilgilendirme yapmak istiyorum.

Bizim broşürlerimizdeki programda aslında sempozyum sonuç bildirgesinin sunumu diye bir başlık var ama biz bugün sonuç bildirgesini yayınlamayacağız. Arif Hocamız, Düzenleme Kurulu Başkanımız bir öz çıkarımla 3 günü kısaca özetleyecek. Daha sonra, belki Düzenleme ve Yürütme Kurulumuzu yeniden toplayarak, daha kapsamlı, buradan yapılacak tüm çıkarımları kapsayan, sonuçları derleyen bir şekilde bir sonuç bildirgemiz olacak.

Buyurun Zeyneti Hanım.

Zeyneti Bayrı Önal: Sonuç bildirgesine ilişkin bir değerlendirmem olacak benim de.

Sayın Fikret Başkaya'nın açılımı üzerinden giderek, aslında enerji, ekoloji ve savaş, yani çevre ve ekosisteme verilen vahşi zararlar ve ne pahasına olursa olsun enerji üretimi ve bunların hepsiyle birlikte savaş coğrafyasını oluşturmanın bütün derdi işte bir sistem sorunu. Bunun üzerinden bakarak, doğayla barışan, insanla barışan, canla barışan bir yaklaşım çerçevesinde, tüketen değil, verimlilik üzerinden ve yerinde üretilip yerinde tüketilen enerjiler üzerinden bir çıkarım yapabiliriz diye düşünüyorum. Tüm söylemlerin üzerinden, Ayşe Başkan'dan da feyiz alarak, böyle bir modeli belki nakış olarak işleyebiliriz.

Teşekkür ederim.

Evindar Aydın: Ben teşekkür ediyorum.

Başka söz almak isteyen var mı? Buyurun.

Salondan: Ben de emeği geçen tüm TMMOB yöneticilerine teşekkür ediyorum.

Ben bugün katıldım, sabah katıldım. Dinlediklerimden biraz notlar da aldım açıkçası, eğitici oldu, öğretici oldu, öyle söyleyebilirim.

Yaşadığımız sürecin tarifi kimi tarafından kötülük rejimi, kimi tarafından distopya, kimisi tarafından radikal kötülük diye yapılıyor. Ama özellikle kötülük üzerinden tanımların çoğaldığı bir süreci yaşadığımızı söyleyebilirim. Çünkü yaşadıklarımızı ahla-

ken, siyaseten açıklama gibi bir şeyimiz var ve biz bunu açıklayamıyoruz. Dolayısıyla adına kötülük diyoruz.

Bu kötülükten kurtulma biçimleriyle ilgili birçok öneri, alternatif var. Sadece bugün bu platformda değil, genel olarak, yani hem Türkiye'de, hem uluslararası arenada birtakım alternatifler sunuluyor. Bunu sunarken elbette ki sürekli kapitalizmin ve iktidarların krizinden de bahsediliyor. Fakat Fikret hocanın belirttiği önemli bir şey vardı; yani kapitalizmin sürekli bir kriz hali var, fakat bir türlü ölmüyor. Yani sürekli hastalanıyor, ama bir türlü ölmüyor.

Buradan hareketle ne yapılabilir sorusuna ilişkin burada sabahtan beri bazı alternatifler, öneriler ortaya çıktı. Fikret Hoca'nın dediğinden yola çıkarak devam etmek istiyorum.

Organik aydın meselesi bizim açımızdan çok kıymetli. Niye kıymetli? Ben halen bu bahsettiğimiz kötülüklerin gerçekten iyi teşhir edildiğini düşünmüyorum. Dolayısıyla, organik aydınların iktidarın kötülüklerini teşhir etme gibi bir görev ve sorumlulukla karşı karşıya olduklarını düşünüyorum. Ve buna ek olarak, 60'lı yıllardan beri toplumsal hareketler dediğimiz, bugün ekolojinin de içinde olduğu, kadın hareketlerinin de içinde olduğu, çok boyutlu bir hareket içinde, iktidarın, kapitalizmin, devletlerin genel olarak yarattığı sömürü biçimlerine karşı insanlar yeni alanlar, yeni nefes alanları açıyorlar. Fakat bizim temelde yaşadığımız, mesela Türkiye için, Kürdistan için söylersek, temel sorunumuz şu: Ne kadar toplumsal hareketler gelişirse gelişsin biz milliyetçiliği kıramıyoruz ve gelip tosladığımız nokta milliyetçilik. Milliyetçilik kırılmadığı sürece toplumsal hareketlerin de, sınıf hareketlerinin de başarma şansı yok.

Buradan hareketle şunu söyleyebiliriz, bir öneri olarak, yani bunu yapmamız gerektiğini düşünüyorum: Sınıf hareketini, toplumsal hareketleri ve Kürt hareketini yan yana getirdiğimiz sürece biz bu işi başarabiliriz.

Kapitalizmin yaşadığı kriz bence para krizi değildir, mekân krizi değildir, iktidar krizi değildir; kapitalizm bir ideolojik kriz yaşıyor ve bizim bunun karşısına bir şey koymamız gerekiyor. Bugün mesela dünyada da, işte her yerde hareketlilik var, değil mi, sokaklar kaynıyor. İşte Arap Baharı'nı yaşadık yıllarca, insanlar öldürüldü falan. Fakat geldiğimiz noktada bizim de anlatacağımız bir hikâye yok. Fikret hoca ekososyalizm dedi; ama bunun örgütlenmesi, bunun mekanizmaları, yapıları nedir, yani bunu nasıl yapabiliriz? Bu meseleleri biz tartıştığımız, hallettiğimiz sürece başarılı olabiliriz.

Son olarak tekrar milliyetçilikle bitirmek istiyorum.

Bakın, ekoloji başlığı üzerinden bile aslında birçok milliyetçilik biçimi kırılabilir. 1950'li yıllarda Türk gençlerinden bir grup kanını akıtarak bir kavanoza koyuyor ve götürüp Çanakkale'de mezarlığa döküyor. O zamanın Demokrat Partili vekillerinden bir tanesi şunu söylüyor: "Yahu, onu yapacağınıza, Çanakkale'de erozyon var, gidip ağaç ekseydiniz" diyor. Bakın, basit bir söylem; ama milliyetçilik bunlar üzerinden, ekoloji üzerinden, kadın hareketi üzerinden kırılmadığı sürece gerçekten biz daha yıllarca bunları tartışıyor olacağız.

Tekrar teşekkür ediyorum.

Evindar Aydın: Biz teşekkür ederiz.

Fikret Hocam bir şeyler arz etmek istiyor zannedersem.

Buyurun Fikret hocam.

Fikret Başkaya: Çöküş denildiği zaman, bu anlık bir mesele değil. Yani bir canlı organizmanın, bir canlının ölmesi gibi bir şey değil. Çöküş veya uygarlık krizi dediğimiz zaman, zamana yayılmış bir eğilimi, bir süreci anlıyoruz. Dolayısıyla, burada söylemek istediğim veya söylenmesi gereken şu: Sen o kritik eşiği geçmiş misin? O kritik eşik geçilmiş. Yani geri dönüşü olmayan sınırı geçmişsin. Fakat bu bugünden yarına çökmüyor. Hani bir kuşun ölümü gibi falan bir şey değil. O açıdan onu nüans etmek gerektiğini düşünüyorum.

Tabii, bir de şu var: Komünizm deyince insanlar kaçıyor. Komünizmin ne olduğunu anlatabiliriz. Müştereklere dayalı demokratik bir sistem kastediliyor. Müştereklere dayalı. Kim itiraz edebilir buna, bu dünyada kim itiraz edebilir, böyle bir şey mümkün

mü? Biliyorsunuz, müşterek, bizim dilimizde... Ben bir ara çeviri yaparken çok zorlandım, yani ne kullanayım bunun yerine diye, sonradan bunu kullanmışlardı. Müşterek, yani İngilizce common, Fransızca'da commun. Yani ortak kullanılan mekânlar, araçlar, kaynaklar. İnsanlık bunun dışında zaten mümkün değil, yani gerçek bir insanlık bunun dışında mümkün değil ki. Yani bunu anlatabiliriz insanlara, "Kardeşim, biz müştereklere dayalı bir sistem arzuluyoruz, bu mümkündür" diye bunu anlatabiliriz.

Bir seferinde, İstanbul Özgür Üniversite'de alternatif toplum üzerine bir sempozyum yapmıştık. Bitiminde de bir kadın psikologla yemek yedik. Sempozyumun başlığı şuydu: "Kapitalizm Dâhilinde Bir Seçenek Yok." O kadın psikologla yemekte konuşuyoruz, "Peki, ne olacak?" dedi. Dedim ki... "Yahu, komünizmin hâlâ lafı mı olur?" dedi. Çünkü kafasındaki komünizm o Sovyetlerdeki yönetim falan veya egemen sınıfın bize anlattığı, empoze ettiği şey.

Bakın, eleştiri var ya, radikal eleştiri bizi kurtarabilir. Radikal eleştiri. Yani öyle üstünden geçme falan değil, radikal eleştiri. Radikal eleştiri de organik aydının vazgeçilmezi olan bir şey.

Yani ümitsiz değil durum. Biz anlatabiliriz. Çünkü şunu görüyorum: İnsanlar anlamaya meyyal hale geliyor artık. Görüyor, her şey kötüye gidiyor yahu; çürümüş gitmiş, insanlık, hiçbir şey kalmamış. Yani biz aslında eskiye göre daha şanslıyız, ama bu sefer de bunu iş edinen yok ortada. Onu söylemek istedim.

Teşekkür ederim.

Evindar Aydın: Biz teşekkür ederiz hocam.

Buyurun.

Nurullah Bey: Merhabalar.

Ben işlerimden dolayı son gün katılmak zorunda kaldım.

TMMOB'yi şu noktada eleştirmek gerekiyor bana göre: Mesela yaptığınız sempozyumlar, 12. Enerji Sempozyumu ama bugüne kadar milli eğitim bazında, hani gelecek nesiller diyoruz ya, enerjinin kendisiyle ilgili, hangi alternatif sonuçları sundunuz oraya, eğitim noktasına ne kadar değinebildiniz ve eğitimde ne kadar baskı yapabildiniz? 12 yıldır herhalde yapıyorsunuz bu sempozyumları, birer yıl diye düşünürsek...

Evindar Aydın: Yok, 2 yılda bir yapıyoruz.

Nurullah Bey: Her sene 1 yıl diye düşünürsek, 7 yaşındaki bir çocuk 19 yaşına gelmiş, yetişkin biri olmuş, 12 yıl boyunca bu enerji sempozyumları milli eğitime neden girmedi? TMMOB'nin bileşenleri bellidir. Bunların mesleki liseleri var. Burada nasıl bir örgütlenme içerisindeler? Yok, bence, yani gördüğüm kadarıyla. Sempozyumlar oluyor, bu gelecek nesillere aktarılmıyor. Burada profesörlerimiz var, güzel insanlarımız var, çok güzel de konuşuyorlar, sıkıntı yok da, hep kendi bilgilerini aktarıyorlar; peki, gelecek nesillere bilgiler nereden geliyor? Bu noktada büyük bir sıkıntı var.

TMMOB'ye şu noktada bir öneri yapabilirim mesela: Yaptığı sempozyumları Milli Eğitim'le koordineli bir şekilde yürütebilir, yani eğitim seviyelerine girebilir. Eğer eğitim noktalarına girebilirsek gelecekle ilgili kaygımızı minimize etme imkânı da bulabiliriz.

Bir diğer şey de yerel yönetimler konusunda. Yerel yönetimlerin bilgi birikimi, çevre çalışmaları, enerji çalışmaları... Mesela Sümerpark'ta 2006 yılında mıydı neydi güneş evi yapıldı, o zaman güneş evine karşı çıkarken, 2011'de güneş santrali yapılmaya kalkışıldı çatılarına. Bunu anlattık onlara, onlara da söyledik, bize şey gözüyle bakıldı mesela o tarafta, yerel yönetimlerce özellikle: "Hayal gücünüz çok yüksek." 2014'te ise güneş paneli sistemlerini yaptılar, kâr marjlarını gördüler, bu sefer desteklemeye başladılar. Yani bu bildirgelerin yerel yönetimler üzerinde hiçbir etkisi yok demek ki, gözüken o. Yani 12 yıldır yapılan bir enerji sempozyumunda belediyelerle ortaklaşa çalışmadığınızın bir göstergesi gibi oluyor bu. Çünkü enerji politikaları, enerji dönüşümü, enerjinin toplumsal maliyeti... Maliyetlerin her boyutu hesaplanmış olduğu zaman, bunu yerel yönetimlere aktardığımız zaman çevrede bakım, düzen, dizayn daha düzgün oluşur.

Bir de İnci Hanım'ın söylediği su şişeleri falan meselesine ilişkin bir şey söyleyeyim.

Belediyelerimizde, daha doğrusu ülkenin genelinde arıtma sistemleri yapılır. Ama dışarıdaki ülkelerde arıtma sistemleri en son başvurulan noktalardır. Biz ise arıtma sistemlerimizle övünerek geçiniyoruz. Yani toplum bilincini oluşturmadan arıtma sistemine geçiyoruz. İyi de, bu kapitalist sistemin eşdeğerleri. Yani konuştuğumuz yerel yönetimler, anlattığımız kişiler kapitalizmin ta kendisi. Arıtma sistemlerini neden yapıyoruz? Atıklarımız fazla çünkü. O atıkları toplayalım. Toplamıyoruz.

Yani enerji politikaları oluşturulurken bu noktalardan ilerlemek gerekiyor. Yani yaptığınız sempozyumların hem Milli Eğitim bazında, hem yerel yönetimler bazında ve ülke bazında, gerekirse dünya bazında bir baskı unsuru olması gerekli. Arkadaşların çoğu çok güzel konuştular, çok güzel yorumlar yaptılar. Çevre mühendisimiz belki bilmiyor, Kulp'ta mesela biz kaya gazını durdurduk, baskılar sonucunda durdurabildik.

Evindar Aydın: Oda olarak mı durdurdunuz?

Nurullah Bey: Oda olarak değil, Amed Ekoloji Hareketi olarak durdurduk.

Dersim'de HDP'nin Enerji Çalıştayı vardı, gittik. Orada mesela sivil toplum üzerinde kentlerin ekonomisini oluşturma, komünal enerji diye bir yapıyı anlatmamı istediler. Çıktım, sempozyumda, "Komünal enerji diye bir şey yok" dedim. Çünkü benim yerel halkım komünal enerjinin ne olduğunu bilmiyor, komünalin ne olduğunu bilmiyor, kalkıp da onlara komünal enerjiyi anlatamam. Yani yayınladığımız şeylerde, kullandığımız kavramlarda çok dikkatli olmamız lazım. Çünkü kelimenin karşılığını bilmeyen bir topluma sizin o kelimeyi anlatmanız sadece gereksiz bir enerji kaybı olur.

Şunu da söyleyeyim: Kentlerde bu çalışmaların çoğunda, sonuç olarak, hani en sonda fikir tartışması sonucunda ortaya çıkacak bir proje... Mesela bu kentte ne yapılabilir, belediyelerin gündemine veya yerel yönetimlerin gündemine alabiliriz ve aldığımız noktada uygulama aşaması, maliyet değerlerinin ne bazda olduğunu ve topluma ne kadar yararlı olduğunu, sonuçlarını tutturabilirsek bence daha güzel olur.

Teşekkürler, sağ olun.

Evindar Aydın: Biz teşekkür ediyoruz.

Açıkçası, affınıza sığınarak söylüyorum çok dağınık ifadelerde bulundunuz. Yani yerel yönetimler derken kimi kastettiğinizi bilmiyorum ama biz bu bölgede TMMOB bileşenleri olarak her dönem yerel yönetimlere dönük çalışmalar yapıyoruz, onlarla hem protokollerimiz olmuştur, hem önerilerimiz olmuştur, hem de dikkate alınmıştır.

Milli Eğitim konusunda, bence önce şu Milli Eğitim'in milli kısmını eleştirseydiniz... Onlar zaten bizi sakıncalı buluyorlar. Artı, meslek odalarının böyle toplumsal alana kadar inme, liselere kadar inme gibi bir misyonu yok, sonuçta belli bir meslek disiplini içerisinde üye olanların icra ettiği bir alan.

Bu sempozyumlar 2 yılda bir yapılır. Geçmişte yapılan enerji sempozyumlarında en azından bildiğim kadarıyla, burada çok daha deneyimli ağabeyler var, onlar daha iyi bilir, bir dönem mesela termiğin nasıl bir şey olduğu belki bu enerji sempozyumlarının çıktılarından oluşarak bugün biraz daha o bilince varılmıştır.

Nurullah Bey: Sonradan katıldığım için belki bazı şeyleri kaçırmış olabilirim. Milli konusunda zaten sizinle hemfikiriz, o konuda sıkıntı yok. Ama TMMOB'nin kendi bünyesinde oluşan yapılarda bir alternatif... Çünkü TMMOB...

Evindar Aydın: Var. Takip ederseniz, TMMOB'nin bu ülkede yenilenebilir enerjiyle ilgili, ekolojiyle ilgili çok ciddi çalışmaları var. İKK Sekreteri arkadaşımız da buradadır, onunla da iletişime geçebilirsiniz. Yani geçmişten gelen ciddi bir birikimi var TMMOB'nin. Burada böyle örgütçülük yapmaya gerek yok.

Nurullah Bey: Yok, yok örgütçülük yapmak değil derdim. Şu kısmını eleştirmiyorum, hani yapmamışlar etmemişler değil; geleceğe aktarım noktasında bir sıkıntı var diye düşünüyorum. Ben belki sonradan katıldığım için tüm oturumları takip edemedim, kaçırdığım şeyler vardır ama kendi gördüğüm, duyduğum kadarıyla söyledim. O noktada bir eleştiri getirmek istedim.

Yoksa TMMOB hiçbir şey yapmıyor demek, emeği geçen bütün arkadaşlara saygısızlık demektir. Ama yetersizlik var. Mesela arkadaş 2015'te burada bir çalışma yürütmüş, ama bu çalışmanın devamlılığının olaylardan kaynaklı yok olduğunu söyledi. Ama şu noktada, birim bazında gerçekleştirdiğimizde, o arkadaşın çalışmalarını devam ettiren yapılar bunu hiçbir şekilde gündeme bakmadan ilerletebilseydi, şu anda kaya gazını mükemmel bir seviyede anlatmış olurduk. Ama anlatamıyoruz. Çünkü toplumun yapısından etkileniyoruz. Yani ben eksikliği eleştiriyorum; yoksa emek vermiş bütün arkadaşlara saygısızlık etmeyi kesinlikle istemeyiz.

Evindar Aydın: Peki, teşekkür ederiz.

Buyur Cemalettin ağabey.

Cemalettin Küçük: Bazı eleştirileri yapıyoruz ama bilgimiz olmadığı için yapıyoruz. Biz kaya gazını Silvan'da 2014 yılında gittik anlattık. Silvan halkı bunu çok iyi biliyor. Sarıbuğday köylüleri de biliyor. Bizden önce arazi satan köylüler artık bir daha satmıyorlar. Yani şeyleriniz doğrudur, ama bu çalışmaları yapıyoruz. Bölge, bölge, her yere gidip yamaya çalışıyoruz. Yetersizdir elbette. Zaten yeterli çalışma yapabilsek, örgütleyebilsek, ayağa kalkabilsek kapitalizm bu kadar rahat at koşturamaz. Ama şunu bilin ki, TMMOB'nin bütün verilerinden faydalanabilirsiniz. Çünkü TMMOB tek başına bu verileri oluşturmuyor; bütün meslek alanlarından, bütün üniversitelerden, bütün alanlardan arkadaşlarla birlikte, her alandan gelen fikirlerle bu verileri oluşturuyor. Karşılıklı çatışıyoruz biz aynı odada. İzlemiş olsaydınız üç gün, aynı masada oturuyoruz akşam, sabah burada kürsüde birbirimizle karşılıklı çatışıyoruz. Size de tavsiyem, izleyin, devam edin, bilgilerimizden yararlanın.

Teşekkür ederiz geldiğiniz için.

Evindar Aydın: Biz de teşekkür ediyoruz.

Başka söz almak isteyen var mı?

Buyurun.

Fırat Felat Söyler: İsmim Fırat Felat Söyler. Ben eğitimci sosyologum. Yani toplum mühendisiyim. Biyo enerjistim aynı zamanda. Sempozyumdan geç haberim oldu. İnşallah pozitif katkıları olur; fakat pratik anlamda 1-2 öneride bulunacağım.

Evindar Aydın: Tabii, buyurun.

Fırat Felat Söyler: Öncelikle, Diyarbakır ve Güneydoğu konseptinde güneş enerjisini elektrik enerjisine çevirip ucuz bir maliyetle evlere de katkı sağlayacak şekilde konutlara entegre edilmesiyle ilgili bir çalışmanın yürütülmesi lazım.

İkinci bir husus, çevreyle ilgili, ekolojik dengeyle ilgili katkı sağlayacak bir projedir, pet şişelerini falan ortadan kaldırılmasıyla ilgili. Cam petlerin yerine alternatif olarak patatesten yapabiliriz şişeleri, daha bir doğal, natürel bir yöntem.

Üçüncü bir husus, Fikret hocamın yapmış olduğu bir değerlendirmeye ilişkin. Ben yıllar önce onun kitaplarını almıştım, yaklaşık 20 yıl oluyor.

Evet, kapitalizmi çok güzel bir şekilde, analitik tarzda, eleştirel yönde eleştiriyorsunuz, güzel. Fakat hepsinin üst noktasında İslam profanını da göz ardı etmemek lazım. Bu konuda Medine Vesikası ve Veda Hutbesiyle ilgili meseleleri analitik derecede de incelemek lazım, alternatif bir düşünsel açı olarak, çok yönlülük açısından.

Toplumsal barışın sağlanması yönünde biraz da ayaklarımızın yere basması açısından bilgelerin yetiştirilmesi lazım. İnsan kaynakları ve güven ekseninin oluşması. Bölgesel barışın içselleşmesiyle ilgili bir de güven odaklı bir sorun var yani. Güvenlik ihtiyacının sistematik ve içsel anlamda sağlanması lazım, toplumsal barışa geçiş için.

Teşekkür ediyorum.

Evindar Aydın: Biz teşekkür ediyoruz.

Başka söz almak isteyen var mı? Yok sanırım.

Ben bir toparlayıp, sonra Arif Hoca'ya bırakacağım.

Enerjiden açtık lafı, TMMOB 12. Enerji Sempozyumu olarak yaptık bu etkinliği. Açıkçası, dünyanın her tarafında, ülkenin her tarafında hunharca ve bilinçsizce kapatı-

lan kaynaklar söz konusu. Çok açmadan söyleyeyim; geçen sene, hatırlarsınız, bu bölgede çok ciddi yağışlar vardı, bölge su potansiyelinden kaynaklı da birçok hidrolik santrale sahip, yaklaşık 1 ay boyunca bölgedeki bütün hidrolik santrallerde su kotunun yükselmesinden kaynaklı dolu savak kapakları, yani suyun boşa tahliye edildiği kapaklar açık kaldı. Bu öyle böyle bir su değildi, saniyede 500-600 metreküp suyun bırakıldığı bir dönemdi. Ve siz o sudan enerji de üretemiyordunuz. İletim şirketlerinin ifadeleri: "Hat kapasiteleri dolu, kapasite uygun değil, o yüzden bu suyu akıtın, bunu enerjiye çevirmeyin." Yani bir taraftan kaynaklar bu şekilde boşa akıtılırken, öte taraftan 12 bin yıllık tarihe sahip Hasankeyf enerji ihtiyacı sebebiyle sular altına gömülüyor.

Açıkçası, Fikret Hocamın huzurunda bunları söylemek belki biraz had aşımı olur ama devletin bu denli her şeye müdahil olan, her şeyi belirleyen yapısına, esas omurgasına yönelmeden bu ülkede çok bir şeylerin değişeceğine inanmıyoruz. Çünkü her şeyi şekillendiren o. John Steinbeck'in çok sevdiğim bir lafı var: "Burada devrim olmaz; çünkü yoksullar sıradaki zenginin kendileri olduğunu düşünüyorlar" der. Dolayısıyla, her şeyin bu kadar belirlendiği, zihinlerin bu kadar müdahaleye açık tutulduğu bir yerde artık nasıl yapacaksak, hep konuştuğumuz gibi, direnmekten başka bir çare yoktur. Kürtler her seferinde yönlerini Ankara'ya çeviriyorlar ama maalesef o yollar da kapanmış gibi. Politik merkez olarak buralara sizlerin müthiş bir güçle katkı sağlaması gerektiğini ve buraların güçlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Çünkü çıkacaksa buralardan bir dönüşüm, bir değişim çıkabilir. Zulümde ve ihanette fark yok ama Kürdistan'da fark vardır diyorum. Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Sempozyuma emek veren bütün arkadaşlarıma, bütün oda emekçilerine, bu otelde üç-dört gündür emek veren tüm emekçi arkadaşlara can-ı gönülden teşekkür ediyorum. Hepinize saygılar sunuyorum.

KAPANIŞ

Prof. Dr. Arif Nacaroğlu

Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı

Sevgili dostlar; aslında 3 gün boyunca her konuşmacıyı çok dikkatle dinleyerek sonuç bildirgesinde sunmak üzere çok detaylı notlar aldım, buraya gelirken de cebimde 5 sayfalık bir konuşma var. Ama gözlerinizden anlıyorum ki artık kimsenin yarım sayfa bile bir konuşma dinleyecek takati kalmadı.

Öncelikle bir mutluluğumu belirtmek isterim. Düzenleme Kurulu olarak kayyum atanmadan bu işi becerebilmemizden çok mutluyum. Çünkü Diyarbakır'da, bölgede uçan sineğin yerine kayyum atanıyor, onu da çok iyi biliyoruz.

Bir de bir endişemi belirteyim. Fikret hocam konuşurken, acaba biz bu sempozyumlarla tam devrilmeye yaklaşan masanın biraz daha ayakta durmasına hizmet mi ediyoruz gibi bir endişe de duydum açıkçası.

Öncelikle TMMOB ve bağlı odalarının yönetim kurulu üyeleri ve bölgenin, Diyarbakır EMO'nun ve İKK'nın, İKK'nın tüm bileşenlerine çok teşekkür ediyorum. Gerçekten çok büyük bir iş başardılar. Her şey bence dört dörtlüklü, çok organizeydi. Özellikle Sempozyum Sekreterimiz Bişar Tutuş bu işin gizli kahramanı, ona bir alkış alalım. (Alkışlar)

10 oturumda 41 konuşmacımız vardı. Bunların 26'sı -özellikle az önce söz alan genç arkadaşıma söylüyorum- gerçekten çok zor yolculuklardan, 4-5 aktarmayla buraya geldiler ve 3 gün boyunca bu salonda hiç kıpırdamadan oturan konuşmacı hocalarımız var. Bütün amacımız, TMMOB'nin 1954 yılından bu yana biriktire biriktire oluşturduğu mücadele tarihine bir sayfa daha açmaktı.

İlk günkü ritim grubu Erbane'ye çok teşekkür ediyorum; sempozyumun ritmini onlar sayesinde sağladık. Hele MA Çocuk Koromuz muhteşemdi. Umarım onlar -ki öyle olacaktır mutlaka- bizim bugünkü konuşmalarımızı yıllar sonra duyduklarında, "Yahu, bunlar ne saçma sapan şeyleri gündeme almışlar, hiç böyle sorunumuz kalmadı" diyecekler.

Sizden bir başka ricam, kalemlerin arkasındaki tohumu yarın evinize gittiğinizde küçük bir kabın içine ekmeniz. Bu bir fidan olacak, bu fidandan en azından bu sempozyuma katılan 600'e yakın arkadaşımız sayesinde 600 tane karaçam ağacımız olacak. Bu sempozyumun önemli çıktılarından biri bu da.

Sempozyumu kapatıyorum. Sonuç bildirgesi konusunda Yürütme Kurulumuz çalışmaya devam edecek. Yine Fikret hocanın konuşmasına ek olarak, yani oradan aldığım ışıkla söylüyorum; bu sonuç bildirgesi tabii ki politik bir sonuç bildirgesi olacak. Çünkü enerji deyince siyaset, enerji deyince kirli siyaset varsa, buna karşı duruş da siyasetle olmalıdır. Bu nedenle çalışmamız bir müddet daha devam edecek. Sempozyum sırasındaki tüm konuşmalar, katkı sağlayan 60'a yakın konuşmacının soruları, katılımcıların soruları, hepsi tek tek kaydedildi, hepsi bir kitapçık halinde yayımlanacak. Sanırım 1 ay içinde bunları da halledeceğiz.

Hepinize katkılarınız için çok teşekkür ediyorum. 13. Enerji Sempozyumu'nda görüşmek üzere diyorum. Sağ olun.

TMMOB
12. ENERJİ SEMPOZYUMU
ENERJİ, EKOLOJİ VE TOPLUMSAL BARIŞ
5-6-7 Aralık 2019
DİYARBAKIR
TMMOB
Elektrik Mühendisleri Odası
TMMOB
12. ENERJİ SEMPOZYUMU

TMMOB
12. ENERJİ SEMPOZYUMU
5-6-7 Aralık 2019 - DİYARBAKIR
5 ARALIK PERŞEMBE (1. Gün)
6 ARALIK
7 ARALIK CUMARTESİ (3. Gün)

TMMOB
12. ENERJİ SEMPOZYUMU
DİYARBAKIR

12. ENER
ENERJİ, EKOL
5-6-
OTURUMLAR

TMMOB
12. ENERJİ SEMPOZYUMU

OTURUMLAR

TMMOB

TMMOB

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

Arif Nacaroğlu	*Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı*
Abdussamed Ucaman	*Ziraat Mühendisleri Odası Diyarbakır Şubesi*
Ahmet Göksoy	*İnşaat Mühendisleri Odası*
Ali Uğurlu	*Kimya Mühendisleri Odası*
Ali Ekber Özdemir	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Ali Murat Cellatoğlu	*KTMMOB Elektrik Mühendisleri Odası*
Alican Çetinkaya	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Alkan Alkaya	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Armanc Eşin	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Ayşegül Oruçkaptan	*TMMOB*
Barış Bilmez	*Jeoloji Mühendisleri Odası*
Bayram Arslan	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Bilal Gümüş	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Bişar Tutuş	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Bülent Çuhadaroğlu	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Cansel Aslan	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Cemalettin Küçük	*TMMOB*
Cemil Ünal	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Cemil Kocatepe	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Cengiz Acar	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Çetin Koçak	*Jeofizik Mühendisleri Odası*
Deniz Aydın	*Maden Mühendisleri Odası*
Ekrem Poyraz	*TMMOB*
Emre Akyüz	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Emrullah Çevirme	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Ender Kelleci	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Erhan Karaçay	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Evindar Aydın	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Eylem Ölmezoğlu	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Fatih Tekin	*Şehir Plancıları Odası Diyarbakır Şubesi*
Fatma Meral Koçer	*Maden Mühendisleri Odası*
Gazi İpek	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Fatma Karabay Can	*Peyzaj Mimarları Odası*
Görkem Çelik	*KTMMOB Elektrik Mühendisleri Odası*

Hacı Ali Yiğit	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Hamza Koç	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Hulki Artut	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Hüsnü Gül Tekin	*Elektrik Mühendisleri Odası*
İbrahim Saral	*Elektrik Mühendisleri Odası*
İdris Benek	*Elektrik Mühendisleri Odası*
İfakat Nejla Şaylan	*Jeoloji Mühendisleri Odası*
İlhan Metin	*Elektrik Mühendisleri Odası*
İsa Güngör	*Elektrik Mühendisleri Odası*
İsmail Küçük	*Meteoroloji Mühendisleri Odası*
Kemal Gökden Sökmen	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Kübülay Özbek	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Mehmet Mak	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Mehmet Tanrıkulu	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Mehmet Besleme	*TMMOB*
Mehmet Turgut	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Mehmet Orak	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Mehmet Ceylan	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Mehmet Özdağ	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Mehmet Ali Karanfil	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Mehmet Ali Dayıoğlu	*Ziraat Mühendisleri Odası*
Mehmet Siraç Özerdem	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Mehmet Ufuk Gür	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Mehmet Veysi Çevrim	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Memik Demir	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Metin Telatar	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Murat Kaya	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Murat Kardaş	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Murat Çelik	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Müzeyyen Nilgin Ercan	*Kimya Mühendisleri Odası*
Nahit Eser	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Neval Şimşek	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Nihat Noyan	*İnşaat Mühendisleri Odası Diyarbakır Şubesi*
Niyazi Karadeniz	*TMMOB*
Ömer Adışen	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Özgür Toraman	*Elektrik Mühendisleri Odası*

Ramazan Akkoç	*Harita Ve Kadastro Müh. Odası Diyarbakır Şubesi*
Remzi Çınar	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Sait Bahçe	*Makina Mühendisleri Odası Diyarbakır Şubesi*
Sema Bayhan	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Semra Arslan	*Mimarlar Odası Diyarbakır Şubesi*
Süleyman Mercan	*Harita Ve Kadastro Mühendisleri Odası*
Şayende Yılmaz	*Makina Mühendisleri Odası*
Şaziye Işın Çavdar	*Kimya Mühendisleri Odası*
Şebnem Seçkin Uğurlu	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Tanay Sıdkı Uyar	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Tevfik Fikret Tekin	*Jeoloji Mühendisleri Odası*
Turay Volkan Ayanoğlu	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Ufuk Ataç	*TMMOB*
Ufuk Bulut	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Uğur Bican	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Umut Temizkan	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Üstün Güleç	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Vahdettin Yetkin	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Yıldız Durukan	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Yunus Yener	*Makina Mühendisleri Odası*
Zeka Fındık	*KTMMOB Elektrik Mühendisleri Odası*
Zeyneti Bayri Ünal	*Çevre Mühendisleri Odası*

SEMPOZYUM YÜRÜTME KURULU

Cemalettin Küçük	*TMMOB*
Ayşegül Oruçkaptan	*TMMOB*
Abdussamed Uçaman	*Ziraat Mühendisleri Odası Diyarbakır Şubesi*
Ahmet Göksoy	*İnşaat Mühendisleri Odası*
Deniz Aydın	*Maden Mühendisleri Odası Diyarbakır Şubesi*
Alican Çetinkaya	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Alkan Alkaya	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Arif Nacaroğlu	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Bilal Gümüş	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Bişar Tutuş	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Cemil Kocatepe	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Cengiz Acar	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Emrullah Çevirme	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Erhan Karaçay	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Evindar Aydın	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Hakkı Kaya Ocakaçan	*Elektrik Mühendisleri Odası*
İdris Benek	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Mehmet Mak	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Mehmet Orak	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Mehmet Ceylan	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Murat Kaya	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Tanay Sıdkı Uyar	*Elektrik Mühendisleri Odası*
Zeyneti Bayrı Ünal	*Çevre Mühendisleri Odası*